Секретари часописа:
мр Милица Радовић-Тешић и мр Светозар Стијовић
Израду и штампање финансира Републичка заједница науке Србије

Издаје: Институт за српскохрватски језик, Београд, Кнез-Михаилова 35

Штампа: ШИРО „Србија", Београд, Мије Ковачевића 5

Digitized by Google

Страна

6. Вера Јерковић: Gerhard Birkfellner, Glagolitische und kyrillische Handschriften in Österreich, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1975, str. 540 235
7. Nikola Rodić: Onomastica jugoslavica 6, Zagreb 1976, str. 266 245
8. Милија Станић: Одговор дру Асиму Пеци 251
9. Асим Пецо: Неколико напомена уз Одговор М. Станића . . 267

Хроника

1. Никола Родић: Друга југословенска ономастичка конференција 273

In memoriam

1. Nikola Rodić: Mieczysław Karaś (1924—1977) 277

Библиографија

Скраћенице 281
I Општелингвистички проблеми 283
II Примењена лингвистика (питања превођења, учење језика и др.) 291
III Прасловенски језик, словенска језичка заједница и посебна питања појединих словенских језика 293
IV Етимологија, историја речи, тумачење речи, ономастика, збирке речи 297
V Несловенски језици 304
VI Балканологија 311
VII Старословенски језик 312
VIII Српскохрватски језик
а) Фонетика (експериментална, физиолошка) и фонологија . . 313
б) Граматика и граматичка питања 316
в) Нормативна питања и питања развоја књижевног језика . . 320
г) Дијалекти 326
д) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд. 330
ђ) Историја српскохрватског језика 332
е) Метрика 337
ж) Стил 338
з) Методика наставе књижевног језика 340
и) Терминологија 341
ј) Народне умотворине (текстови, тумачења итд.) 341
IX Македонски језик
а) Филологија 344
б) Фолклор 348
X Словеначки језик
а) Sodobna knjižna slovenščina, slovnica, fonetika, pravorečje, pravopis, metrika, stil, metodika, pouka 349
б) Zgodovina jezika, etimologija, dijalekti, objava in obravnava ljudskega slovstva in starih besedil 352
c) Strokovni in splošni slovarji, terminologija 354

Digitized by Google

Digitized by Google

О СРПСКОХРВАТСКИМ РЕЧЕНИЧНИМ ПРИЛОЗИМА

I

Прилогом се овде назива сваки непроменљиви облик, било прост или сложен, са неком модификаторском службом. Прилог може бити модификатор не само глагола (*брзо тече* и сл.), придева (*недовољно храбар* и сл.) и другог прилога (*сувише нагло* и сл.) већ и реченице у целини. Тако, рецимо, презентски облик *разуме се* функционише као прилог у примеру *он је, разуме се, приспао* пошто задовољава оба поменута услова: не подаје се парадигматским променама (не може се рећи **он је, разумело се, приспао* или **он је, разумеће се, приспао*), а служи модификацији реченице *он је приспао*.

Термин *реченични прилог* (енгл. *sentence adverb*) почео се шире употребљавати у теоријској лингвистици током протекле деценије када су радови логичара инспирисали језичке стручњаке да се на нов начин позабаве питањима реченичне модификације. Наиме, логичари су тој проблематици посветили доста пажње, па су њихове анализе и у овом погледу, као и у многом другом, добиле одговарајуће одјеке на подручју језичких студија. Рената Барч (Renate Bartsch), на пример, својом књигом *Adverbialsemantik. Konstitution logisch-semantischer Repräsentationen von Adverbialkonstruktionen* из 1972. године[1], која се бави испитивањем реченичних прилога у немачком језику, врло прикладно илуструје тај утицај савремене логике на теоријско-методолошки приступ језичког стручњака.

Захваљујући радовима аутора као што су И. Полдауф[2], С. Грин-

[1] Објављено у публикацији Linguistische Forschungen, Bd. 6, Frankfurt am Main. Године 1976. угледала је света енглеска верзија те књиге (North-Hol and Linguistic Series 16). Њен наслов гласи: *The Grammar of Adverbials. A Study in the Semantics and Syntax of Adverbial Constructions.*

[2] Ivan Poldauf, *The Third Syntactical Plan*, Travaux linguistiques de Prague, 1, 1964, 241—255.

Digitized by Google

баум[3], П. Шрајбер[4], Р. Џакендоф[5], Р. Барч[6], Р. Томасон и Р. Сталнакер[7], Ф. Хени[8], Д. Алертон и А. Крутенден[9], А Лерер[10], И. Белерт[11] и др., лингвистика данас располаже извесним знањима о видовима реченичне модификације о којима се на прагу шездесетих година није ни слутило. Указано је, пре свега, на то да један исти прилог може бити употребљен у једном случају као модификатор глагола-предиката, а у другом као реченични модификатор[12]; која је употреба конкретно у питању, открије примена одговарајуће „дубинске" анализе (тако, рецимо, српскохрватска реченица *он је йамеūно избегао да се изјасни* може у принципу имати било који од следећа два смисла: (1) „он је НА ПАМЕТАН НАЧИН избегао да се изјасни" и (2) „он је избегао да се изјасни, ШТО ЈЕ БИЛО ПАМЕТНО [С ЊЕГОВЕ СТРАНЕ]"; у (1) *йамеūно* служи као предикатска одредба за начин, у (2) као реченични прилог). Утврђено је, даље, да се у извесним приликама квалификација исказана прилогом односи, у ствари, на сам субјекат реченице[13]. Претходно наведена српско-

[3] Sidney Greenbaum, *Studies in English Adverbial Usage*, London and Harlow 1969.

[4] Peter A. Schreiber, *Some Constraints on the Formation of English Sentence Adverbs*, Linguistic Inquiry, Vol. II, No. 1, 1971, 83—101.

[5] R. Jackendoff, *Semantic Interpretation and Generative Grammar*, 1972, MIT Press, Cambridge Massachusets.

[6] Renate Bartsch, *op. cit.*

[7] Richmond H. Thomason and Robert C. Stalnaker, *A Semantic Theory of Adverbs*, Linguistic Inquiry, Vol. IV, No. 2, 1973, 195—220.

[8] Frenk W. Heny, *Sentence and Predicate Modifiers in English*, Syntax and Semantics, Vol. 2, ed. by John P. Kimball, New York and London 1973, 217—245.

[9] D. J. Allerton and A. Cruttenden, *English sentence adverbials. Their syntax and their intonation in British English*, Lingua 34, 1974, No. 1, 1—29.

[10] Adrienne Lehrer, *Interpreting certain adverbs: semantics or pragmatics?*, Journal of Linguistics, Vol. 11, No. 2, 1975, 239—248 и *Complement-Oriented Adverbs*, Linguistic Inquiry, Vol. VI, No. 3, 1975, 489—494.

[11] Irena Bellert, *On Semantic and Distributional Properties of Sentential Adverbs*, Linguistic Inquiry, Vol. 8, No. 2, 1977, 337—351.

[12] О томе говори, на пример, С. Гринбаум разматрајући употребу прилога *strangely* (*op. cit.* на стр. 7).

[13] О овој функцији прилога говори, на пример, Р. Џакендоф у овде већ поменутој студији о семантичкој интерпретацији и генеративној граматици. Други један такође истакнути генеративиста, Џ. А. Фодор, објашњавајући да реченица *John carelessly kicked his mother* „in fact contains a modifier on 'John' (vide the paraphrase 'it was careless of John to kick his mother' or, marginally, 'John was careless to kick his mother')" додаје следећу напомену коју би будућа истраживања требало на одговарајући начин да узму у обзир: „It seems to me that the decision whether a modifier is on an action or on its agent/recipient is often intuitively quite unclear" (J. A. Fodor, *Troubles about actions*, Semantics of Natural Language, ed. by Donald Davidson and Gilbert Harman, Dordrecht, Holland, 1972, на стр. 55).

Digitized by Google

хрватска реченица са значењем (2) може послужити као илустрација за овакву појаву: *он је пажљиво избегао да се изјасни* = „он је избегао да се изјасни, што је било паметно [С ЊЕГОВЕ СТРАНЕ]". Карактеристично је да дато реченично значење можемо експлицирати и у оваквој верзији: „ОН ЈЕ БИО ПАМЕТАН, па је избегао да се изјасни". Наиме, у оваквим случајевима поступак субјекта о којем саопштава садржина реченице условљен је управо тиме што субјекат поседује квалитет именован прилогом. У реченици је овај тип модификатора познат под именом „прилога оријентисаног ка субјекту" (енгл. *subject-oriented adverb*). Од 1975. године, заслугом Адријене Лерер[14], општа лингвистика располаже и појмом реченичног прилога „који је оријентисан према објекту" (енгл. *object-oriented adverb*). Ту врсту прилога егземплификује, рецимо, употреба српскохрватског облика *тачно* у реченици *Он је тачно приметио да је текст пун штампарских грешака. Тачно* се не односи непосредно на реченицу *Он је приметио* већ на зависну синтаксичку структуру којом се она допуњује („тачно је да је текст пун штампарских грешака", а не „тачно је да је он приметио").

Но и поред свих ових и других сазнања до којих се дошло за нешто више од једне деценије[15], има још доста нерасветљених питања која се тичу реченичних прилога, посебно словенских[16].

Словенски истраживачи су се досада недовољно користили резултатима постигнутим у периоду појачаног општелингвистичког интересовања за прилошку проблематику. Књига Ренате Гжегорчикове (Renata Grzegorczykowa) *Funkcje semantyczne i składniowe polskich przy-*

---

[14] В. поменуту студију *Complement-Oriented Adverbs*.

[15] Још 1964. године су генеративисти Кац и Постал запазили да је једна од одлика реченичних прилога та што се не појављују у императивним конструкцијама (J. J. Katz and P. P. Postal, *An Integrated Theory of Linguistic Descriptions*, MIT Press, Cambridge, Mass., стр. 77). Касније опсервације појединих аутора тицале су се највише улоге реченичних прилога у процењивању веродостојности реченичног саопштења. Тако је, рецимо, Шрајбер утврдио (*op. cit.*, на стр. 84) да прилози са значењем „срећом" и „на жалост" имају фактивни карактер, тј. имплицирају да саопштење на које се односе реферише о нечем истинитом, док је А. Лерер (*Interpreting certain adverbs...*, посебно на стр. 240), указала на то да има случајева када се прилог јавља као регулатор реченичне фактивности (до импликације „Она није великодушна", које иначе нема, долази ако се у реченицу *Он верује да је она великодушна* убаци облик *глупо*: *Он глупо верује да је она великодушна*).

[16] В. о томе у моме раду *О реченичним адвербима са функцијом „додатног коментара"*, који ће бити објављен у Софији, у Зборнику реферата и дискусија одржаних на састанку Међународне комисије за проучавање граматичке структуре словенских језика (Варна, 23. X—28. X 1977. године).

Digitized by Google

słówków, која је објављена 1975. године[17], своје је врсте изузетак. То је досада најисцрпнија монографија о предикатској и реченичној модификацији једног словенског језика. Одликује се богатим запажањима и познавањем савремених гледишта. Па ипак, пишући своју књигу Гжегорчикова није била у потпуности информисана о новијој научној активности која се на другим странама посвећивала истој теми. У ствари, словенским синтаксичарима тек предстоје напори да се на адекватан начин укључе у одговарајућа проучавања другде у свету. Њима остаје да покажу у којој мери анализа словенских језичких факата потврђује умесност садашњих тумачења природе реченичних прилога.

Овај рад је покушај систематизације и класификације појава досада запажених у теоријској области о којој је реч, као и покушај развијања понеке идеје тек наговештене у постојећим студијама, а све уз егземплификацију српскохрватским језичким материјалом. Осим тога, анализи ће бити подвргнути и неки досада неуочени синтаксички феномени који, мада се тичу непосредно српскохрватског језика, имају и општији теоријски значај. Рад је лишен претензија на исцрпност; он тежи да дâ општи поглед на једну нову семантичко-синтаксичку област коју тек треба систематски истражити.

II

У сваком језику, па и у нашем, постоје разне врсте реченичних прилога. Ово је непосредан рефлекс чињенице да се реченица у процесу комуницирања подвргава модификовању различитих видова.

Бројно су доста заступљени прилошки изрази који су у функционалном погледу блиски конјункцијама. Реч је о модификаторима који садржину дате реченице постављају у одређени семантички однос према претходном саопштењу указујући тиме уједно на њихову међусобну повезаност[18]. Тако се, рецимо, реченица уведена прилогом *напротив* ([*Она једва чека да некуд увече изађе*]. *Ја, НАПРОТИВ, не волим ноћне изласке* и сл.) поставља изразито адверзативно, а она коју уводи *међутим* ([*Хтео је то одмах да купи*]. *МЕЂУТИМ, он није имао при себи новаца* и сл.) само различито према информацији која претходи; *шта-*

[17] Едиција Пољске академије наука: *Prace językoznawcze* 77.

[18] Представнике ове врсте реченичних прилога С. Гринбаум обухвата термином *conjuncts* (в. *op. cit.*, одељак под насловом *Conjuncts*, стр. 38—80) алудирајући њиме на њихову везу с конјункцијама (енгл. термин за конјункције — *conjunctions*).

Digitized by Google

више има адитивни карактер[19] ([*Никад он то њој није ускраћивао*]. *ШТА-ВИШЕ, он је њој свесрдно помагао* и сл.), *према томе* конклузивни ([*Треба имати у виду да им је чак и то поклонио*]. *ПРЕМА ТОМЕ, он њима ништа није дужан* и сл.), *наиме* експликативни ([*Задатак је од почетка погрешно постављен*]. *НАИМЕ, требало је одмах узети у обзир фактор земљине теже* и сл.).

Поједини прилошки изрази повезујући реченицу са претходним текстом истовремено исказују у сажетом виду целу реченичну информацију. Њихов се конективни карактер, дакле, комбинује са функцијом реченичног кондензатора[20], што их чини унеколико посебним у односу на претходно поменуту групу реченичних прилога. Том се специфичном природом одликује *иначе* у примеру *Иначе ти нећу рећи о чему се ради* (=„УКОЛИКО НЕ БУДЕ КАКО РЕКОХ, нећу ти рећи о чему се ради"), *у противном* у примеру *У противном ће се платити новчана казна* (=„АКО СЕ ПОСТУПИ СУПРОТНО РЕЧЕНОМ, платиће се новчана казна"), *у том случају* у примеру *У том случају пошаљи телеграм* (=„АКО СЕ ТО ДОГОДИ, пошаљи телеграм"), *иначе* у примеру *Иначе ћу ти опростити* (=„Опростићу ти, МАДА СТВАРИ СТОЈЕ КАКО РЕКОХ") и др.

Догађа се да поједина реченична саопштења, чијом је укупношћу остварена кохерентна текстуална целина, буду подвргнута међусобном разврставању по неком логички условљеном поретку. При таквом се логичком структурирању исказа употребљавају разни енумеративни и њима сродни изрази, као *прво, друго, затим, с једне стране, с друге стране, најзад* и сл.: *ПРВО, он се није пријавио на конкурс*; *ДРУГО, њега том приликом нико није поменуо*; *НАЈЗАД, ја њега не познајем*; *С ЈЕДНЕ СТРАНЕ, то изискује огромне напоре*; *С ДРУГЕ СТРАНЕ, то би била хумана акција*; и сл. За прилоге овог типа (чија је функција у суштини такође једним делом конективна) карактеристично је то да функционишу у сређеним низовима. Другим речима, редослед њиховог коришћења приликом оформљења текста подлеже стриктним правилима (тј. не може се, рецимо, при иницијалном разврставању употребити

[19] С. Гринбаум (*op. cit.*, стр. 35—36) је увео термин *адитивни* (енгл. *additive*) за овај тип „конјункта". В. и остале типове које он разликује у оквиру категорије „конјункта". Гринбаумово запажањима веома богато излагање било је иначе, како он сам напомиње (в. С. Гринбаум, *op. cit.*, на стр. 81 и 94), унеколико инспирисано претходно наведеном студијом чешког лингвисте И. Полдауфа.

[20] Ближе о проблемима везаним за концепт реченичног кондензатора в. у моме раду *Theoretische und methodologische Aspekte des Begriffs der Kondensation*, Zeitschrift für Slawistik XX, 5/6, 1975, 774—780.

Digitized by Google

затим, па наставити са *прво*, већ само обратно; *најзад* не долази непосредно иза реченице која је уведена са *прво*; итд.).

„Прагматским прилозима" (енгл. *pragmatic adverbs*) или „прилозима оријентисаним према говорном лицу" (енг. *speaker-oriented adverbs*)[21] називају се језички облици којима говорно лице ставља до знања саговорнику како остварује дату реченицу или како се држи с погледом на своју улогу њеног аутора и сл. Прилогом *укратко*, на пример, сигнализована је чињеница да информација исказана реченицом резимира догађаје у сажетом виду (*УКРАТКО, они су се на крају због тога разишли* и сл.), а *буквално* да јој не треба приписивати било какво пренесено значење (*Он се БУКВАЛНО презнојио од страха* и сл.); изразом *наводно* скреће се пажња на то да говорно лице преноси туђе речи (*Он је, НАВОДНО, решио да се ожени* и сл.), а изразом *с опроштењем* да се говорно лице ограђује од утисака који ће његова информација оставити на саговорника (*Он је пред њих истрчао, С ОПРОШТЕЊЕМ, го голцат* и сл.); итд. Састављање прецизног списка оваквих модификатора у савременом језику задатак је који тек предстоји.

Модификаторска служба досад поменутих прилога имала је унеколико екстерни карактер — није непосредно задирала у унутрашњу, садржинску страну реченице. Постоје, међутим, и такви прилози који се непосредно односе управо на реченично значење. Према томе у ком се смислу успоставља овај однос, издвајају се и одговарајући типови оваквих прилога.

Треба, пре свега, напоменути да се реченична садржина може подврћи модификовању искључиво на експресивном плану. У том случају прилог не уноси никакво ново значење у реченицу, већ само даје посебну димензију интензитета њеном саопштењу. У том својству интензификатора[22] појављује се, рецимо, облик *уопште* у примеру *Ја*

[21] B. Irena Bellert, *op. cit.*, стр. 349.

[22] У граматици савременог енглеског језика са насловом *A Grammar of Contemporary English* (Лондон, 1972. година), делу реномираних аутора (Randolph Quirk, Sidney Greenbaum et al.), прилози ове врсте, названи интензификаторима (енгл. *intensifiers*), подељени су на различите типове (в. стр. 439). Основна је подела на (I) емфатичне изразе (енгл. термин *emphasizers;* нпр. *апсолутно* у реченици *Он је апсолутно у праву*), (II) амплификаторе (енгл. термин *amplifiers;* нпр. *потпало* у реченици *Он је потпало изгубљен*) и (III) изразе којима се интензитет нечега смањује (енгл. термин *downtoners*, нпр. *једва* у реченици *Он једва схвата у чему је ствар*). У оквирима те основне поделе извршено је и суптилније семантичко разврставање (в. стр. 439). По Двајту Болинцеру, функцију интензификатора иначе стиче „any device that scales a quality, whether up or down or somewhere between the two" (Dwight Bolinger, *Degree Words* /= *Janua Linguarum, Series Maior* 53/, The Hague 1972, на стр. 17).

Digitized by Google

га УОПШТЕ не познајем, нипошто у примеру *То НИПОШТО не сме бити*[23], *управо* у примеру *то је УПРАВО тако*; итд.

Модификација стриктно семантичког карактера остварује се помоћу реченичних прилога различитих типова. Различитост о којој је реч условљена је специфичностима у семантичко-синтаксичком понашању датих модификатора.

Један тип семантичког модификовања реченичне информације долази до изражаја употребом тзв. „пресупозиционих речи" — облика који својим присуством у реченици подсећају примаоца поруке на извесне појединости познате и њему и говорном лицу[24]. Пресупозиционални карактер имају, на пример, прилози *чак*, *више* и *коначно* у следећим реченицама: *Испратио ме ЧАК до аутобуске станице* (= „Испратио ме до аутобуске станице, а аутобуска станица је, КАО ШТО СЕ ЗНА, далеко"), *Он ВИШЕ не ради код нас* (= „Он не ради код нас, а пре је, КАО ШТО СЕ ЗНА, радио"), *КОНАЧНО је потписао изјаву* (= „Он је потписао изјаву, а на то се, КАО ШТО СЕ ЗНА, подуже чекало").

Неки од реченичних прилога модификују реченични садржај у контрафактивном[25] смислу, тј. указују на његову неистинитост. Прилог у таквом случају обавештава или (1) да је нечије обмањивање по среди или (2) да се реченицом исказује свет имагинарног — сна или привиђања. Службу типа (1) обављају изрази (колоквијалног карактера) као *тобож* и *бајаги*: *Он се ТОБОЖ покајао* (= „Он се НАПРАВИО као да се покајао"), *Он се БАЈАГИ спрема на пут* (= „Он се ПРАВИ као да се спрема на пут") и сл. За ситуацију (2) употребљава се *као*, али само ако је претходно напоменуто да се ради о казивању нестварног: *Нешто САМ чудно САЊАЛА: КАО ја на морској обали, а мој покојни отац поред мене...* и сл.[26]

---

[23] Сасвим друкчије тумачи функцију овог облика М. Стевановић у својој књизи *Савремени српскохрватски језик I*, Београд 1964, на стр. 396. Наводећи га у примеру *То, нипошто, не сме бити*, Стевановић га сврстава међу „модалне речце" којима се „износи... да је оно било или јест, или ће бити тако као што се дотичним реченицама каже — према схватању, према мишљењу онога ко говори" (*loc. cit.*).

[24] Ближе о концепту пресупозиције в. у моме раду *Теоријско-методолошки проблеми словенске синтаксе везани за концепт „фактивности"*, Јужнословенски филолог XXIII, 1977, на стр. 2 напомена 3.

[25] О концепту контрафактивности више у моме раду *Теоријско-методолошки проблеми словенске синтаксе везани за концепт „фактивности"* на стр. 3.

[26] О конструкцијама овог типа опширније у мојим радовима: *On a Particular Type of Sentence Variance in Serbocroatian* Folia Slavica, Vol. № 1—3. Studies in Honor of Horace G. Lunt. On the Occasion of His Sixtieth Birthday Sept. 12, 1978. Part 1, edited by Ernest A. Scatton, Richard D. Steele, Charles E. Gribble, Columnus, Ohio,

Digitized by Google

Изрази који се у општој лингвистици данас најчешће помињу као „модални адверби“ (енгл. *modal adverbs*), а по нашој домаћој граматичкој терминологији називају „модалним речима“ или „модалним речцама“[27] (*можда, вероватно, несумњиво* и сл.), спадају такође међу прилоге искоришћене за модификацију реченичног садржаја. Модификаторска функција тих израза своди се на информисање о томе какви су изгледи за то да оно што реченица саопштава одговара истини[28]. Они се препознају по томе што их је могуће поставити непосредно испред реченице „истина је (то) да...“[29]: *МОЖДА су се вратили → МОЖДА ЈЕ ИСТИНА (то) да су се вратили, ВЕРОВАТНО су се вратили → ВЕРОВАТНО ЈЕ ИСТИНА (то) да су се вратили, НЕСУМЊИВО су се вратили → НЕСУМЊИВО ЈЕ ИСТИНА (то) да су се вратили* и сл. Као што је Белертова констатовала[30], прилози овог типа могу имати евентуално негативан облик, али никад негативно значење. Појава је универзалног карактера. Отуда и у нашем језику чињеница да се прилог *вероватно* не може заменити прилогом *невероватно* у реченицама као што је *Он се, ВЕРОВАТНО, вратио* (*Он се, ВЕРОВАТНО, вратио* ↮ **Он се, НЕВЕРОВАТНО, вратио*).[31] С друге стране, облик

1978, 142 — 148 и *Структурирање реченице при исказивању измишљеног, лажног*, Slavica Slovaca, roč. 12, 1977, čis 3. II Sémantické otázky gramatiky, 205—208.

[27] В. М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* I, *loc. cit.*

[28] Н. М. Александров, у своме раду *К вопросу о классификации частей речи в индоевропейских языках* (Лењинград 1968), напомиње да се „модална реч“ односи „либо ко всему предложению в целом, либо к слову любого разряда, даже к так называемым служебным словам (ср. *книга лежит, вероятно, НА столе, а не В столе*)“ (стр. 109). Међутим, и у овом случају, као и иначе, прилог овог типа модификује, у ствари, реченицу, али је она овог пута специфично организована. Наиме, расподела тзв. „комуникативног динамизма“ је у њој таква да је информациони потенцијал концентрисан управо на овом супротстављању месне релације („НА столе, а не В столе“); остали елементи реченице („книга лежит“) познати су из претходно реченог у разговору. Сасвим је разумљиво што се, не само у овом случају него и иначе, модификационо дејство прилога најнепосредније асоцира управо са „рематским делом“ реченичног саопштења, тј. са оним који је у комуникативном погледу најрелевантнији. (Термини овом приликом употребљени одговарају терминолошкој пракси прашке школе).

[29] Овај тест иначе примењују на нешто специфичнији начин, односно у сасвим друкчијем контексту приступања проблему, Томасон и Сталнакер у раду који је овде већ навођен. О томе у ком смислу Ф. Хени оспорава валидност њиховог метода в. у Хенијевој (такође већ навођеној) студији на стр. 237—238.

[30] Irena Bellert, *op. cit.*, стр. 343—344.

[31] *Невероватно* такође може у неким приликама модификовати реченичну садржину, али на сасвим други начин. Он спада у реченичне прилоге „додатног коментара“ (в. даље излагање). Анализу међусобних односа прилога са значењем „вероватно“ и „невероватно“ у енглеском језику дали су први Алертон и Крутенден

Digitized by Google

несумњиво, који нема негативну семантику иако је морфолошки структуриран са обележјем негације, врши такође модификаторску службу о којој је реч (нпр. *Ти си, НЕСУМЊИВО, у праву*). Облику *сумњиво*, међутим, који је по значењу, у ствари, негативног карактера, та иста функција остаје ускраћена (тј. не може се рећи **Ти си, сумњиво, у праву* или сл.).

У посебан тип реченичних прилога издвајају се изрази којима се говорно лице служи зато да би изнело неки свој коментар о садржини реченице коју изриче. Ови прилози „додатног коментара"[32] препознају се по томе што их је могуће из дате реченице пребацити у посебну, накнадно додату релативну структуру, као у следећим примерима: *Он нас је СРАМНО издао у одлучном тренутку → Он нас је издао у одлучном тренутку, ШТО ЈЕ БИЛО СРАМНО, Ти си се НЕПОТРЕБНО нервирала → Ти си се нервирала, ШТО ЈЕ БИЛО НЕПОТРЕБНО, Он је МУДРО избегао одговор на незгодно питање → Он је избегао одговор на незгодно питање, ШТО ЈЕ БИЛО МУДРО С ЊЕГОВЕ СТРАНЕ, Она је ЛАКОМИСЛЕНО одбила понуду → Она је одбила понуду, ШТО ЈЕ БИЛО ЛАКОМИСЛЕНО С ЊЕНЕ СТРАНЕ, Он се, НА ЖАЛОСТ, у томе није снашао → Он се у томе није снашао, ШТО ЈЕ ЗА ЖАЉЕЊЕ, Она је, СРЕЋОМ, стигла на време → Она је стигла на време, ШТО ЈЕ СРЕЋА* и сл.

Као што наведени примери показују, у тој додатној реченичној структури лексичкој јединици која је вршила модификаторску службу додељује се улога лексичког језгра предиката. Само је у ретким случајевима промена синтаксичке позиције комбинована са изменом морфолошког лика дате јединице (... *ЛАКОМИСЛЕНО...* → ..., *што је ЛАКОМИСЛЕНО* и сл., али: ... *НА ЖАЛОСТ* ... → ..., што *је за ЖАЉЕЊЕ*, ... *СРЕЋОМ* ... → ..., *што је СРЕЋА*). Какве су све импликације морфолошких преображаја у датим случајевима — то тек треба да открију будућа испитивања.

Од ових израза који се, реагујући позитивно на примену карактеристичног трансформационог теста, уврштују у категорију прилога додатног коментара већи део испољава овде већ помињано својство

(*op. cit.*, на стр. 8). Исти се однос испољава и у српскохрватском језику, што је и разумљиво, пошто се ради, као што је претходно већ истакнуто, о појави универзалног карактера.

[32] Термин је мој — в. *О реченичним адвербима са функцијом „додатног коментара"*. Многи истраживачи, следећи И. Полдауфа, употребљавају назив *адверб става* (енгл. *attitudinal adverb*). То, међутим, као што сам већ изложила у поменутој студији (в. напомену 4), није срећно терминолошко решење.

Digitized by Google

„оријентисаности према субјекту“ (в. одељак I). Његову присутност потврђује чињеница да се при експлицирању модификаторског значења појављује конструкција *С* (*његове, њене, њихове* и сл.) *СТРАНЕ*, с тим што се датом посесивном одредбом (... *његове*..., и сл.) указује на субјекат реченице чија се садржина модификује: *Он је лакомислено примио обавезу на себе → Он је примио обавезу на себе, што је било лакомислено С ЊЕГОВЕ СТРАНЕ* и сл. Остали представници модификаторске категорије „додатног коментара“ не испољавају ову врсту оријентисаности према субјекту (уп. *Ви сте му се непотребно замерили → Ви сте му се замерили, што је било непотребно*, а не **..., што је било непотребно С ВАШЕ СТРАНЕ*; *Чудноватo, он је одмах пристао → Он је одмах пристао, што је чудноватo*, а не **..., што је чудноватo С ЊЕГОВЕ СТРАНЕ*; и сл.).

Е. С. Смушкевич је запазио да енглески облици са значењем „срећом“ — *luckily, happily, fortunately* — могу добити уз себе допуну у виду предлошке конструкције[33]. И одговарајући српскохрватски облик испољава исто граматичко понашање. Наиме, акузативном конструкцијом са *по* означава се бенефактор[34] „среће“: *Срећом ПО ЊУ, нико је није видео, Они су се, СРЕЋОМ ПО НАС, већ вратили* и сл. Могућност оваквог граматичког проширивања модификаторске јединице очевидно је појава универзалнијег карактера. У даљим истраживањима биће потребно одредити њен значај на плану опште семантике.

Српскохрватски реченични модификатор са значењем „срећом“ посебан је, уосталом, и по томе што се облички разликује од предикатског модификатора који је изведен такође од корена *сред-*: *Он је, СРЕЋОМ, стигао* = „Он је стигао, ШТО ЈЕ СРЕЋА“ / *Он је СРЕЋНО стигао* = „Он је стигао ПРАЋЕН СРЕЋОМ“. Иначе таквог морфолошког разликовања по правилу нема у нашем језику (уп. *ЧУДНОВАТО, она се смеши* = „Она се смеши, ШТО ЈЕ ЧУДНОВАТО“ са *Она се ЧУДНОВАТО смеши* = „Она се смеши НА ЧУДНОВАТ НАЧИН“; уп. и *Он је ПОГРЕШНО изговарао енглеско th* где *погрешно* може бити или предикатски модификатор, ако онај ко изговара реченицу има у виду значење „Он је изговарао енглеско *th* НА ПОГРЕШАН НАЧИН“,

[33] „Следует отметить еще одну особенность етих слов, которая заключается в том, что они могут принимать предложное дополнение (например, *luckily for him, fortunately for him* и т.д.)“ — Е. С. Смушкевич, *Модальные слова как часть речи в современном английском языке*, Вопросы теории частей речи. На материале языков различных типов, Љењинград 1968, на стр. 207.

[34] Термин је употребљен овде у значењу које има данас у општој лингвистици, сходно терминолошкој пракси Чарлса Филмора (Charles Fillmore).

Digitized by Google

или реченични модификатор, ако се мисли на значење „Он је изговарао енглеско *th*, ШТО ЈЕ ПОГРЕШНО [ТРЕБАЛО ЈЕ ДА ИЗГОВАРА НАШЕ Т]“ или сл.). Ово је потребно нагласити јер је у појединим језицима друкчија ситуација[35].

Коментар о којем је реч даје у наведеним примерима говорно лице. То, додуше, није посебно напоменуто, али се подразумева. Управо тиме што није напоменуто додељује се самом коментару извесна димензија објективности. У неким приликама говорно лице ипак указује на аутора коментара — на себе или ког другог: *ПО МОМ МИШЉЕЊУ, Зоран је Милана незаслужено критиковао* = „Зоран је Милана критиковао, што је било, КАКО ЈА МИСЛИМ, незаслужено“; *Он је, ПО ЊЕНОМ УВЕРЕЊУ, злонамерно постављао незгодна питања*=„Он је постављао незгодна питања, што је било, КАКО ОНА ВЕРУЈЕ, злонамерно с његове стране“; и сл. Прилошки израз којим се овакво ауторство утврђује, а који је, у ствари, номинализована реченица, функционише такође као својеврстан реченични модификатор; он модификује реченицу уведену релативним ШТО. Та реченица је, додуше, неексплицирана, тј. подразумевана (дубинска), али тај факат по себи не оповргава претходну констатацију.

Проблем интегрисања реченичних прилога у реченичну структуру коју модификују има различите аспекте који до сада у општој лингвистици још нису дефинитивно расветљени. Јасно је засада толико да су ту начелно у језицима могућа оба решења: (1) да се прилог издвоји паузама (што се интерпункцијски одсликава у присуству зареза) од осталих елемената реченице; (2) да се не издваја. Некад у истом језику, чак у оквиру истога модификаторског типа, неке прилошке лексеме испољавају понашање у смислу (1), друге у смислу (2). Тако представници модификаторске категорије „додатног коментара“ у нашем језику илуструју како описану ситуацију (1) (уп. *ЧУДНО, не одазивају се; НЕВЕРОВАТНО, он зна резултат конкурса* и сл.) тако и описану ситуацију (2) (*Он нас је СРАМНО издао у одлучном тренутку, Ти си се НЕПОТРЕБНО нервирала* и сл.).

Само кад су у питању прилози којима је доследно својствено понашање у смислу (2) могуће је увести експлицитан податак о аутору коментара. Остали прилози искључују овакву могућност (тј. не може се рећи **По његовом уверењу, она је, на жалост, пала на испиту, *По мом мишљењу, она је, срећом, положила* и сл.).

[35] Барчова, на пример, износи да је у немачком тенденција обличког разликовања функције реченичног модификатора од функције предикатског помоћу суфикса *-weise* (в. *op. cit.*, стр. 159 и даље).

Digitized by Google

Реченица се може у принципу структурирати са два модификатора „додатног коментара", с тим што је један од њих издвојен паузама, а други није: *Он је, СРЕЋОМ, МУДРО на све то ћутао*; *Он је, НА ЖАЛОСТ, НЕПОТРЕБНО себе увалио у обавезе*; *НЕВЕРОВАТНО, она је поново НАИВНО поверовала у исту причу*; и сл. С генеративне тачке гледишта посматрано, примарно се овде очигледно оформљује реченица с интегрисаним прилогом, па тек онда долази до модификовања прилогом неинтегрисаног типа (дакле: *Он је мудро на све то ћутао, што је срећа → Он је, срећом, мудро на све то ћутао*, а не **Он је, срећом, на све то ћутао, што је мудро → ...*; *Он је непотребно себе увалио у обавезе, што је за жаљење → Он је, на жалост, себе непотребно увалио у обавезе*, а не **Он је, на жалост, себе увалио у обавезе, што је непотребно → ...*; итд.).

И у српскохрватском, као и у другим језицима, код неких зависно сложених реченичних структура прилог који је изречен у главној реченици у ствари непосредно модификује садржину зависне структуре: *Он је НЕТАЧНО рекао да се Дунав улива у Јадранско море* = „Он је рекао да се Дунав улива у Јадранско море, што је нетачно" (тј. „Нетачно је да се Дунав улива у Јадранско море", а не „Нетачно је да је он то рекао"); *Он је тачно приметио да се то мени не допада* = „Он је приметио да се то мени не допада, што је тачно" (тј. „Тачно је да се то мени не допада", а не „Тачно је да је он приметио"). Постоје, сем тога, и реченице које, бар на изглед, нису сложене, али чији прилог „додатног коментара" такође не модификује непосредно садржину синтаксичке структуре у којој је лоциран. Тако се, рецимо, значење реченица *Он је НЕТАЧНО испричао догађај* и *Он је ПОГРЕШНО преводио* не може интерпретирати у смислу *„Он је испричао догађај, што је нетачно" и *„Он је преводио, што је погрешно". Ту, у ствари, морамо прибећи дубинској анализи уводећи непознату „X", односно непознате „X" и „Y", ради идентификовања неизречене (а подразумеване) допуне глагола „испричати" односно „преводити": *Он је нетачно испричао догађај* = „Он је испричао да се догодило X, што је нетачно" (тј. „Нетачно је да се догодило X", а не „Нетачно је да је он испричао"), *Он је погрешно преводио* = „Он је поруку преносио с једног језика у други стављајући X за Y, што је погрешно" (тј. „Погрешно је што је стављао X за Y", а не „Погрешно је што је поруку преносио с једног језика у други").

У своме раду *О реченичним адвербима са функцијом „додатног коментара"* скренула сам пажњу на то да у неким случајевима допуна на коју се прилог непосредно односи није реченичног већ номиналног

Digitized by Google

карактера: *Иван Милана незаслужено хвали*[36] = „Иван хвали Милана, што МИЛАН није заслужио"; и сл. Ову би појаву требало у будућим истраживањима детаљније осветлити.

У истом раду указала сам и на чињеницу да се модификација прилогом унутар зависно сложене реченице остварује по следећем принципу: увек само један конститутивни део сложене реченице подлеже непосредно модификацији, није битно који; битно је, међутим, то да је у таквом случају реченични прилог редовно својим значењем имплицитиван, и то тако да импликација обухвата садржину оног дела сложене структуре за коју се модификатор у датом случају непосредно не везује. У реченици, рецимо, *Она тврди да се Милан оженио* могу стајати адверби (1) *непотребно* и (2) *нетачно*: (1) *Она НЕПОТРЕБНО тврди да се Милан оженио* = „Она тврди да се Милан оженио, ШТО ЈЕ НЕПОТРЕБНО"; (2) *Она НЕТАЧНО тврди да се Милан оженио* = „Она тврди да се Милан оженио, ШТО ЈЕ НЕТАЧНО". Предикат *непотребно је* односи се непосредно на прву реченицу сложене структуре, предикат *нетачно је* на другу: (1) „Непотребно је да она тврди..." (а не *„Непотребно је да се Милан оженио"); (2) „Нетачно је да се Милан оженио" (а не: „Нетачно је да она тврди"). Дати коментари су на следећи начин импликативни: „Непотребно је да она тврди" имплицира информацију „зато што се већ зна да се Милан оженио", а „Нетачно је да се Милан оженио" информацију „те стога она није у праву кад (то) тврди". Импликације које се под околностима оваквих модификација реченице јављају могу бити врло различите, више или мање компликоване. И ту нам тек предстоје интензивнија истраживања.

Посебном семантичко-синтаксичком компликованошћу одликују се поједине структуре у којима се реченични прилог оформљује као придев.

До адјективизације реченичног прилога долази у принципу онда када је реченични предикат номинализован. Феномен „лексичког декомпоновања" предиката[37], на пример, обавезно је праћен својеврсном предикатском номинализацијом: *ТВРДИТИ → износити ТВРДЊЕ, ОДГОВОРИТИ → дати ОДГОВОР* и сл. У таквим случајевима номинализација лексичког језгра предиката аутоматски изазива претварање прилога у придев: *Она је НЕТАЧНО ТВРДИЛА да... → Она је из-*

[36] Више о могућностима модификације овоп глагола в. у моме раду *О реченичним адвербима са функцијом „додатног коментара"*.

[37] Ову појаву и њено испољавање у нашем језику описао је Милорад Радовановић у својој студији *Декомпоновање предиката на примерима српскохрватског језика*, Јужнословенски филолог XXIII, 1977, 53—80.

Digitized by Google

носила НЕТАЧНЕ ТВРДЊЕ, Он је НЕТАЧНО ОДГОВОРИО да...→ Он је дао НЕТАЧАН ОДГОВОР и сл. Ова врста адјективизације је, међутим, релативно једноставна семантичко-синтаксичка појава чија се генеративна историја може лако реконструисати. Компликовани су они други случајеви у којима прелазак прилога у придев није условљен предикатском номинализацијом.

Треба, наиме, имати у виду чињеницу да се у српскохрватском, уз реченице као *Он је ПОГРЕШНО СЕО на моје место, Он је ПОГРЕШНО УШАО на предња врата* и сл., појављују и реченице *Он је сео на ПОГРЕШНО МЕСТО, Он је ушао на ПОГРЕШНА ВРАТА* и сл. У овим другим структурама дата придевска форма очигледно представља номинализовану верзију реченичног прилога *погрешно*. Треба, међутим, претпоставити да уместо ње у истој синтаксичкој позицији на нивоу одговарајуће дубинске структуре стоји лексички неидентификована јединица „X", а коментар „погрешно", којим је пропраћена реченична информација, имплицира при том да је требало очекивати (лексички неидентификовану) јединицу „Y" на месту јединице „X": *Он је сео на погрешно место* = „Он је сео на место X, што је погрешно (ТРЕБАЛО ЈЕ ДА СЕДНЕ НА МЕСТО Y)", *Он је ушао на погрешна врата* = „Он је ушао на врата X, што је погрешно (ТРЕБАЛО ЈЕ ДА УЂЕ НА ВРАТА Y)"[38].

Као што сам већ изнела у раду *О реченичним адвербима са функцијом „додатног коментара"*, испитивање дистрибуције српскохрватских облика са оваквом функцијом ректификационог коментара открива још једну семантичко-синтаксичку појаву од општијег теоријског значаја. Чињеница је, наиме, да се ректификационо значење никада не односи непосредно на радњу предиката, већ увек само на предикатске додатке (објекатске, месне итд.).Отуда, рецимо, никако не можемо рећи **Он је погрешно легао* (у смислу: „Он је легао, ШТО ЈЕ ПОГРЕШКА С ЊЕГОВЕ СТРАНЕ [ТРЕБАЛО ЈЕ ДА УЧИНИ НЕШТО ДРУГО]"), док би *Он је погрешно легао у кревет* (у смислу: „Он је легао у кревет, ШТО ЈЕ ПОГРЕШКА С ЊЕГОВЕ СТРАНЕ [ТРЕБАЛО ЈЕ ДА ЛЕГНЕ НА X]"; „X" је „диван", „клупа" или сл.) било прихватљиво. Најчешће се, у ствари, ректификациони коментар односи на атрибутску одредбу датог предикатског додатка: *Он је погрешно легао у Миланов кревет* = „Он је легао у Миланов кревет, ШТО ЈЕ ПОГРЕШКА С

[38] О неким другим, више теоријским аспектима овог феномена адјективизације прилога *погрешно* в. у мом раду *О реченичним адвербима са функцијом „додатног коментара"*.

Digitized by Google

ЊЕГОВЕ СТРАНЕ [ТРЕБАЛО ЈЕ ДА ЛЕГНЕ У КРЕВЕТ X]" и сл. Овај феномен тек очекује своје право објашњење на плану опште семантичке теорије.

Посебну би пажњу требало посветити оним ситуацијама које не пружају могућности за то да се дати прилог понаша као изразит представник било којег од приказаних типова модификатора. Да има таквих ситуација помињано је успутно у стручној литератури[39], без дубљег осветљавања околности које условљавају ову врсту феномена.

Скренула бих овом приликом пажњу на то да до овакве неизразитости долази по правилу онда када је значење прилога такве природе да се не да прецизно лексички идентификовати. Узмимо примера ради (колоквијалну) реченицу *Ја му, НАВРАГА, обећао да ћу доћи*[40]. Дати облик *навраг*а врши службу прилога, али је као модификаторски тип неизразитог карактера у описаном смислу. Та је околност директна последица чињенице да му се значење не може прецизно експлицирати одговарајућом трансформацијом реченице у којој се јавља. Он је, очевидно, у семантичко-функционалном погледу близак прилогу *на жалост* (уп. *Ја му, НАВРАГА, обећао да ћу доћи* са *Ја му, НА ЖАЛОСТ, обећао да ћу доћи*) који стоји у директној значењској вези са „жаљење" („жалити") и служи као модификатор „додатног коментара": *Ја му, НА ЖАЛОСТ, обећао да ћу доћи*" = „Ја му обећао да ћу доћи, ШТО ЈЕ ЗА ЖАЉЕЊЕ (ШТО ТРЕБА ЖАЛИТИ"). Али, за разлику од *на жалост, навраг*а нема према себи одговарајућу прецизно идентификовану лексичку јединицу која би, уведена у накнадно додату релативну структуру, служила експлицирању функције „додатног коментара". Ту је могуће само приближно одредити семантичку нијансу о којој се ради (*Ја му, НАВРАГА, обећао да ћу доћи* = „Ја му обећао да ћу доћи, ШТО МЕ САД ЈЕДИ" или „..., ШТО ЈЕ БИЛО ГЛУПО С МОЈЕ СТРАНЕ" или „..., ШТО СЕ САД БАШ НЕЗГОДНО НАМЕСТИЛО" и сл.).

Било би потребно, пошто се претходно сачини тачан списак потенцијалних кандидата за функцију реченичних прилога, подврћи анализи прикладан језички корпус са циљем да се дубље осветле не само „неизразити случајеви" већ и правила дистрибуције свих реги-

[39] Алертон и Крутенден, на пример, класификујући разне типове прилога у енглеском језику истичу да постоје случајеви који нису довољно изразити представници приказаних семантичко-функционалних класа (в. *op. cit.*, на стр. 8).

[40] У колоквијалним реченицама понеких говорних представника има разних псовки употребљених ради модификације датог реченичног садржаја које су у овом смислу недовољно семантички прозирне. Будућа истраживања мораће и те појаве обухватити систематском анализом.

Digitized by Google

строваних реченичних прилога (тј. указати на то који су изрази стандардни, који колоквијални, који вулгарни итд.). Ово је, уосталом, задатак који се не поставља само пред сербокроатисте, већ и пред стручњаке за синтаксичка питања осталих словенских језика.

Милка Ивић

Summary

Milka Ivić

ON SERBO-CROATIAN SENTENCE ADVERBS

Inspired by contemporary logic general linguistics has been considering the problems of sentence modification with much attention during the past decade. However, new theoretical and methodological achievements have not been enough applied to the Slavic linguistic facts.

This article represents an attempt to systematize and classify already registered phenomena, as well as an attempt to develop some ideas which have been only suggested in recent theoretical studies and to exemplify them by Serbo-Croatian linguistic facts. In addition to it the author brings to light some phenomena unobserved until now, which although immediately concerned with the Serbo-Croatian language have a more general theoretical bearing (as for example the adjectival use of sentence adverbs of the type *pogrešno*: *On je seo na pogrešno mesto* and the like).

Digitized by Google

PRIDEVSKE ZAMENICE ILI PRIDEVI?

1. Kontrastivni istraživački projekti — kao što je onaj englesko-srpskohrvatski, već u znatnoj meri ostvaren, ili italijansko-srpskohrvatski, koji na žalost još nije odmakao dalje od priprema — bave se, sasvim razumljivo, objektivnim razlikama između dvaju jezika. Ali ako se želi da u potpunosti odgovore svom praktičnom nastavnom cilju, oni će morati da uzmu u obzir i razlike između postojećih gramatičkih tradicija u jednoj i drugoj zemlji, slučajeve različitih naučnih pristupa pojavama koje su u suštini iste u oba jezika. O takvom jednom slučaju govorićemo ovde, na osnovu materijala uzetog iz tri jezika — srpskohrvatskog, italijanskog i engleskog. Treba naglasiti, međutim, da su zamenički sistemi u svim jezicima toliko slični da će naši zaključci važiti i za mnoge druge evropske jezike.

Reč je o sledećem. U spojevima *moj otac, ovi metodi, nijedna scena* jesu li reči *moj, ovi, nijedna* zamenice ili pridevi? Odgovor srpskohrvatskog gramatičara glasio bi — zamenice. Naprotiv, za potpuno analogne italijanske reči u spojevima *mio padre, questi metodi, nessuna scena* italijanski gramatičar će reći da su pridevi (*aggettivi*). Razlika nije između italijanskog i srpskohrvatskog, nego samo u interpretaciji, budući da i u jednom i u drugom jeziku prva reč na isti način modifikuje (kvalifikuje, određuje) imenicu iza sebe. Italijanskom gramatičaru je ta činjenica dovoljna da bi reč nazvao „pridevom", dok su „zamenice" za njega samo one reči koje u rečenici vrše imeničku službu (npr. *egli, ciò, niente,* sh. *on, to, ništa* itd.). Srpskohrvatske gramatike, naprotiv, tu govore o „pridevskim zamenicama" i „imeničkim zamenicama".

Paralelno sa ovom razlikom u definiciji i klasifikaciji ide i jedna terminološka razlika. Italijanski termin za zamenicu, *pronome* (kao i engl. *pronoun*, fr. *pronom* itd.; i rusko *местоимение* verovatno je nastalo prevođenjem jednog od ovih izraza) dolazi od latinskog *pronomen*, koje samim svojim sastavom (*pro nomine* = umesto imena) ukazuje na zamenicu kao na reč koja zamenjuje i m e n i c u. Nasuprot tome, sh. *zamenica*, kao i nemačko *Fürwort*, dopuštaju širu definiciju, jer ne preciziraju š t a se zamenjuje.

Digitized by Google

Takvi termini, dakle, slažu se sa shvatanjem po kome zamenica može biti i reč koja obavlja pridevsku funkciju.[1]

Pošto bi termini „imenička" i „pridevska zamenica" mogli da se shvate preširoko, možda je bolje da umesto njih usvojimo termine *supstantiv*, za bilo koju reč koja u rečenici vrši imeničke funkcije (subjekat, objekat itd.), i *modifikator*, za reč koja (slično pridevu) određuje imenicu.

Naša dilema se ne odnosi na lične zamenice, koje su uvek supstantivi, ali kod ostalih pet vrsta nalazimo primere kako za jednu tako i za drugu upotrebu. Navešćemo po jedan par primera za svaku od pet podgrupa, označavajući supstantivnu službu sa S a modifikatorsku sa M:

PRISVOJNE: Tuđe nećemo, *svoje* ne damo (S); poznajem *svoje dete* (M).

POKAZNE: *To* je lepo (S); u *to vreme* (M).

NEODREĐENE: *Neko* kuca (S); *neka žena* (M).

UPITNE: *Koga* voliš (S); *koga glumca* voliš (M).

Sa ODNOSNIM zamenicama stvar je nešto složenija. Površnim posmatranjem moglo bi se zaključiti da i tu imamo modifikatorsku upotrebu u „*Drug koji* pita dobiće odgovor" a supstantivnu u „*Ko* pita ne skita". Međutim, i u prvoj rečenici *koji* je supstantiv, jer ne određuje imenicu *drug*, nego je zamenjuje: imenica je supstantiv u glavnoj rečenici, a zamenica u zavisnoj. Ipak i ove zamenice mogu biti modifikatori, i to pre svega odnosno-prisvojna zamenica (Čovek *čiji hleb* jedeš, L'uomo *il cui pane* mangi, The man *whose bread* you're eating), kao i u onim ređim slučajevima kad se imenica iz glavne rečenice, radi izbegavanja dvosmislenosti, ponavlja u odnosnoj, bilo doslovce ili nekim sinonimom (La chiamò „traditrice", *il quale epiteto* fece ridere il pubblico; He brought a copy of the original document, *which copy* was submitted to the experts).

2. Nije nam poznato ko je, gde i kada prvi uveo običaj da se modifikatorske zamenice nazivaju pridevima. Ipak, sudeći po nepostojanju takve prakse u srpskohrvatskim gramatikama (koje obično odražavaju starije stanje u evropskoj lingvistici) kao i u gramatikama latinskog jezika, moglo bi se zaključiti da se javila tek u novije vreme. Ne ulazeći u pitanja koja spadaju

[1] Do ove terminološke razlike najverovatnije se nije došlo svesnim rasuđivanjem, nego naprosto otuda što srpskohrvatski lakše gradi izvedenice nego složenice (up. sh. izvedenicu *železnica* nasuprot složenim izrazima *Eisenbahn*, *chemin de fer*, *железная дорога* itd.). S druge strane, ponešto je mogla doprineti i činjenica da sh. gramatika po tradiciji naziva „prisvojnim p r i d e v i m a" imeničke oblike u pridevskoj funkciji, tipa *sestrin*, *majorov* (analogne engleskim „saksonskim genitivima" tipa *sister's*, *major's*). Takva upotreba svakako je omela da se „prisvojnim pridevima" nazovu zamenice *moj*, *tvoj* itd., kako to čine italijanski gramatičari (za koje su *mio*, *tuo* „aggettivi possessivi").

Digitized by Google

u delokrug istoričara gramatike, ovde ćemo baciti kratak pogled na najvažnije italijanske gramatike novijeg doba, a potom i na nekoliko reprezentativnih priručnika za engleski jezik.

FORNACIARI je u svojoj sintaksi [2] (str. 22) svrstavao obe kategorije pod naziv *pronome*, napominjući samo: „Dei pronomi alcuni sono sempre sostantivi... I più sono aggettivi, ma si adoprano spesso come sostantivi". Posle njega, očigledno je u školskoj gramatici preovladao običaj da se pridevske zamenice nazivaju pridevima. Otuda je posle prvog svetskog rata Pier Gabriele GOIDANICH, čija se *Grammatica italiana* odlikuje smelijim suprotstavljanjem tradiciji i naučnijim stavom nego mnogi kasniji italijanski priručnici te vrste, bio prinuđen da vodi sledeći imaginarni dijalog sa svojim učenicima:

„Ora voi forse mi direte: 'Ma come, *Questo* in *Questo libro* o *Quello* in *Quel libro* sono Pronomi? Noi abbiamo imparato che in questi casi essi sono aggettivi?' Vi rispondo: 'Avete imparato una cosa inesatta'" (21).

I Goidànich, dakle, svrstava obe funkcije pod pojam zamenice, uvodeći termine „pronomi aggiuntivi" za modifikatorske a „pronomi assoluti" za supstantivne zamenice. Na njegove argumente u tom smislu vratićemo se kasnije.

Ali Goidànichev predlog nije naišao na odziv među njegovim kolegama. Za novije italijanske gramatike tipični su BATTAGLIA i PERNICONE, koji imaju „*Aggettivi indicativi*" kao odeljak u poglavlju „*L'Aggettivo*", sasvim nezavisan od poglavlja „*I Pronomi*". Otuda su kod njih *mio*, *questo*, *quello*, *alcuno*, *nessuno*, *altro*, *quanto* i mnoge druge reči obrađene dva puta, na dva različita mesta u knjizi. Sasvim slično postupaju i FOGARASI, SATTA, MIGLIORINI-CHIAPPELLI, HALL i drugi. Istu dihotomiju nalazimo i kod modernije orijentisanih gramatičara, bilo strukturalista kao što su AGARD-DI PIETRO ili transformacionalista kao što je N. COSTABILE Jedina razlika je što ovi umesto termina „aggettivo" upotrebljavaju „determinante" („determiner"), zadržavajući „pronome" („pronoun") za zamenicu-supstantiv.

Negde na sredini ostaje DEVOTO, koji upotrebljava izraze kao „pronomi in senso stretto" i „aggettivi pronominali", obrađujući i jedne i druge u istom odeljku (98). Za razliku od Fornaciarija, on smatra imeničku upotrebu primarnom a pridevsku sekundarnom: „il pronome è un sostantivo di significato particolarmente generico, che può essere impiegato come aggettivo" (ib.). Podjednako su neodlučni REGULA i JERNEJ. Oni obe upotrebe svrstavaju u poglavlje o zamenicama, dajući paralelno primere kao „ È arrivato

[2] V. Bibliografiju na kraju.

Digitized by Google

con *lo stesso treno*" i „Penso *lo stesso* anch'io", ali u terminologiji uvek razlikuju „pronome" (dimostrativo, indefinito, itd.) od „aggettivo" (dimostrativo, indefinito, itd.). U poglavlju o pridevima upotrebljavaju više puta termin „aggettivo qualificativo", ali on nije ni s čim u opoziciji, jer nedostaje drugi termin — „aggettivo indicativo" ili „a. determinativo" — kojim Battaglia-Pernicone i drugi označavaju pridevske zamenice. Povodom izraza „pronome possessivo" upotrebljenog za *mio, tuo* itd., Regula i Jernej objašnjavaju u fusnoti: „Trattasi in fondo delle forme aggettivali del pronome personale. Per ragioni pratiche la designazione 'pronomi possessivi' comprende gli aggettivi e i sostantivi possessivi". Zaista, njihov pristup je čisto pragmatski, i u didaktičkom pogledu bez sumnje je bolji nego postupak školskih gramatika, koje primoravaju učenika da jedan isti oblik traži na dva mesta, prema tome da li je upotrebljen sa imenicom ili bez nje.

3. Za engleski nemamo potrebe da pregledamo školske gramatike, budući da ovde imamo obilje dela sa čvrstom naučnom i teorijskom podlogom. Uprkos tome, stav prema pitanju pridevskih zamenica razvijao se sasvim slično onome što smo već videli u Italiji.

Pre pola veka, otprilike u isto vreme kad i Goidànich, jedan od najpronicljivijih i do danas neprevaziđenih ispitivača engleskog jezika, Otto JESPERSEN, pisao je da je potpuno neopravdano nazivati pridevima zamenice u pridevskoj funkciji. „There is... not the slightest reason for thus tearing asunder *my* and *mine*, or, even worse, *his* in 'his cap was new' and 'his was a new cap' or *this* in 'this book is old' and 'this is an old book' and assigning the same form to two different 'parts of speech', especially as it then becomes necessary to establish the same sub-classes of adjectives... as are found in pronouns" (84). Govoreći zatim o neodređenim zamenicama u pridevskoj funkciji, Jespersen ističe da se one bar na dva načina razlikuju od prideva: mogu i bez člana preći u imeničku funkciju, a ne mogu se upotrebiti predikativno (85).

U novije vreme, međutim, strukturalisti su pored prideva uveli novi pojam „determiner", u koji ulaze sve one reči koje modifikuju imenicu, a pri tom (nasuprot pridevima) ne traže upotrebu člana. U engleskom su to određeni i neodređeni član, kardinalni brojevi, prisvojni genitivi tipa *John's*, kvantifikatori kao *enough, many*, pa prema tome i modifikatorske zamenice kao *my, this, whose, which, some, any, no* itd. Time je problem postavljen u novu perspektivu, mada je osnovna dilema i dalje ostala. Naime, „determiner", ma kako ga definisali i ma koje reči svrstavali u tu kategoriju (u čemu ima dosta razilaženja među pojedinim autorima), u svakom slučaju nije v r s t a r e č i, nego samo jedna od mogućih f u n k c i j a. Otuda se taj termin može upotrebljavati krajnje dvosmisleno: većina autora daje

Digitized by Google

utisak da shvata „determiner" i „pronoun" kao pojmove u međusobnoj opoziciji, ali to odmah i negira. Tako QUIRK i GREENBAUM u svojoj gramatici navode posebno „Determiners", među kojima i *this*, *that*, *my*, *which*, itd. (60—61), a na sasvim drugom mestu „Pronouns" (100—101). U zamenice, međutim, ponovo su uvrštene sve one koje su prethodno nazvane „determiners", uz napomenu da „many of the items dealt with have an alternative (*this*, *which*) or exclusive (*my*, *her*) determiner function. The interrelations make it convenient, however, to bring them together". Još jednom, dakle, kao kod Regule i Jerneja, zamenice i „pridevi" se spajaju makar i samo iz praktičnih razloga, ne ulazeći u pitanje da li za to ima i teorijskih opravdanja. Razdvajanje „prisvojnih prideva" od „prisvojnih zamenica" moglo bi u engleskom izgledati opravdanije nego u italijanskom, s obzirom da postoji i formalna razlika (*my* : *mine*, *your* : *yours*, itd.). Uprkos tome, Quirk i Greenbaum ih ne razdvajaju, već ih unose u istu tabelu zamenica na str. 102, u dve kolone pod zaglavljima „determiner function" i „nominal function".

Malo drukčija, ali takođe kompromisna rešenja nalazimo kod Barbare STRANG, koja, tamo gde je to mogućno, strogo razlikuje *determiners* od *pronouns* (115—123, 124—128), ali je zato prinuđena da uvede termin *determiner-pronouns* za reči koje funkcionišu ne samo kao modifikatori nego i kao supstantivi (128). Najiscrpniju diskusiju celog pitanja dao je ROBERTS u svojoj zanimljivoj knjizi *Understanding Grammar*. Pošto je definisao zamenicu, sa više raznih gledišta, kao zamenu imenice (53—55), on primećuje da bi mnogi gramatičari nazvali zamenicom i oblike kao *his*, *this* u *his hat*, *this hat* (56). S takvim stavom on se u načelu slaže („This view is reasonable"), primećujući da iako takvi oblici modifikuju imenice, ne možemo ih izjednačiti s pravim pridevima kao *blue* ili *beautiful*. Uprkos tome, Roberts ne pristaje da te oblike svrsta među zamenice, i to — začudo — iz praktičnih razloga, onih istih koji su maločas citirane engleske i italijanske gramatičare naveli na suprotno rešenje. Naime, njemu se čini neprihvatljivo da se pod etiketu „pronouns" stavljaju reči koje nikada nemaju imeničku funkciju (npr. *their*, *my*), kao i da se isključivi modifikatori kao *the*, *every* odvajaju od onih koji znače gotovo isto, ali mogu imati i imeničku funkciju, npr. *this*, *each*. Otuda Roberts usvaja isto rešenje kao i novije italijanske gramatike, tj. naziva oblike kao *this*, *each* zamenicama kad su samostalni a pridevima („Limiting Adjectives", str. 100—105, je njegov termin koji odgovara italijanskom „aggettivi indicativi" i suprotstavlja se terminu „Descriptive Adjectives" = „aggettivi qualificativi") kada modifikuju imenicu. Roberts je svestan da time nije odgovorio na osnovno teorijsko pitanje: „This is not a solution to the logical dilemma, which probably cannot be solved in the terms of

Digitized by Google

traditional grammar, but merely the adoption of... the most convenient *modus operandi*".

4. Šta u ovakvim ispitivanjima spada u „traditional grammar" a šta ne — pitanje je sasvim relativno. U svakom slučaju, naš cilj u ovom radu je da odredimo mesto modifikatorskih zamenica sa gledišta p o d e l e n a v r s t e r e č i. Sitnije funkcionalne kategorije, kao što su „determiners", takođe imaju svoju primenu i svoj razlog postojanja, ali one ne mogu biti zamena za ovu najosnovniju od svih morfoloških i sintaktičkih klasifikacija. Uspostavljena još odavno na više intuitivnim nego naučnim osnovama, podela na vrste reči je izdržala ispit vremena; pogledamo li i najnovije lingvističke studije bilo kog pravca i škole, naići ćemo u njima na termine i pojmove „imenice", „glagola", „priloga" itd., dok podele kao što su FRIESova (sa 4 „klase" i 15 „grupa" zasnovanih na distribuciji) ili HOCKETTova (sa 8 klasa prilagođenih specifičnostima engleskog jezika, među kojima po sopstvenom priznanju (str. 260) uopšte nije mogao naći mesta za zamenice!) nisu imale nikakvog odjeka u kasnijoj literaturi. Mi možemo deliti pojedine vrste reči na manje podgrupe; možemo uspostavljati kategorije koje, kao u slučaju „determiners", seku granice između vrsta reči, obuhvatajući ponešto od ove, ponešto od one; možemo tražiti nova rešenja za dve „vrste" čiji je status problematičan — brojeve i članove. Ali ostale vrste reči, uključujući zamenice i prideve, ne dolaze u pitanje, one su neophodno potrebne u gramatici svakog jezika, i jedini je problem k a k o ih razgraničiti, gde svrstati one reči koje bi po svojim osobinama mogle pripadati raznim kategorijama.

Postoje četiri osnovna kriterijuma za određivanje vrste reči: funkcija, oblik, značenje i distribucija. U praksi tih kriterijuma može da bude i više, jer neki od njih nisu jedinstveni. Tako pod funkcijom neki put podrazumevamo s i n t a k t i č k u funkciju, tj. ulogu u rečenici (npr. glagol ima funkciju predikata), neki put s i n t a g m a t s k u, to jest razne vrste odnosā između pojedinih reči (npr. glagol se modifikuje prilogom, prilog modifikuje glagol). Kriterijum značenja ne treba da obuhvati samo uobičajene školske definicije („imenice označavaju predmete i bića", „pridevi označavaju osobine" i sl.) koje su u literaturi mnogo puta kritikovane zbog svoje nepotpunosti i neodređenosti. Takvim definicijama — koje se ipak ne mogu sasvim odbaciti — moderna lingvistika priključila je važnu opoziciju između „leksičkog" i „strukturnog" značenja, prema Friesovim terminima, odnosno između „konceptualnih" i „gramatičkih" reči (postoji i niz drugih naziva: „pune" i „prazne" reči, „sadržajne" i „funkcionalne", „autosemantičke" i „sinsemantičke" itd.). O ovoj opoziciji iscrpnije ćemo govoriti niže.

Tradicionalnoj gramatici noviji lingvisti s pravom prebacuju da o ovim kriterijima nije imala jasnu predstavu, da je neke (naročito distribuciju)

Digitized by Google

zanemarivala, a iznad svega da ih je primenjivala nedosledno, definišući jedne vrste reči po značenju, druge po funkciji, treće po obliku. Na žalost, doslednost ovde nije nimalo lako postići, jer nijjedan od navedenih kriterijuma ne može sam za sebe da posluži kao osnova za klasifikaciju. Fries je to pokušao s d i s t r i b u c i j o m i pretrpeo, kako je već pomenuto, potpuni neuspeh (dobijajući grupe heterogenog sastava, za koje se zaista ne može reći da predstavljaju ma kakvu „vrstu reči" bilo s morfološkog bilo sa sintaktičkog gledišta, a od kojih mnoge sadrže samo jednu jedinu reč!). Z n a č e n j e se ne može precizno definisati, a ima i mnogo preklapanja između pojedinih vrsta („radnju" mogu označavati ne samo glagoli nego i imenice, „osobinu" mogu pored prideva označavati i imenice i glagoli, itd.). O b l i k bi bio siguran kriterijum samo u nekom jeziku kao što je esperanto, koji za svaku vrstu reči ima poseban nastavak; razume se da takva podudarnost ne postoji u prirodnim jezicima. Više nego na oblik sam po sebi, možemo se osloniti na tip promene (imeničku, pridevsku, zameničku, glagolsku), ali to važi samo za jezike s razvijenom fleksijom, a i u njima, razume se, postoje nepromenljive vrste reči. Upravo među ovima javljaju se neki od najkrupnijih problema, tako da se znatan broj reči koleba između priloga i veznika, ili veznika i predloga, a za poneke (kao što su *da* i *ne*, it. *anche*, sh. *kao*, ili razne „partikule") praktično je nemoguće odrediti vrstu reči.

5. Od četiri kriterijuma, najširi i najpouzdaniji ipak je f u n k c i j a. Među gramatičarima još od najstarijih vremena postoji težnja da se vrste reči definišu pretežno ili isključivo na osnovu (sintaktičke ili sintagmatske) funkcije, pri čemu takva klasifikacija ima i morfološku i sintaktičku vrednost. Odatle, verovatno, i tradicionalni termin *parti del discorso* (*parts of speech*), kojim moderni lingvisti nisu zadovoljni, jer podseća pre na delove rečenice nego na ono što danas podrazumevamo pod vrstama reči.

Za razliku od oblika, značenja i distribucije, funkcija kao kriterijum omogućava izvesnu sistematičnost, uspostavljanje izvesne hijerarhije. To je u više mahova navelo lingviste našeg veka, od Jespersena pa do „kategorijalnih gramatika" o kojima govori LYONS (327—329), da pokušaju da stvore „stepenaste" podele koje, na žalost, nikada nisu mogle biti dovedene do kraja[3]. Sve one svode se u suštini na sledeće: glagoli i imenice su dve osnovne kategorije, budući da obavljaju dve neophodne rečeničke funkcije, subjekat i predikat. U drugom redu stoje pridevi, koji modifikuju imenice, a u trećem

[3] Jednu „functional classification" pominje i Roberts, op. cit. 21: ona sadrži svega pet kategorija (*subjects, verbs, complements, modifiers, connectives*) koje bi trebalo da posluže istovremeno kao vrste reči i kao delovi rečenice. Razume se da je to neostvarljiv ideal, čega je svestan i sam Roberts.

Digitized by Google

prilozi kao „modifikatori modifikatora" (tj. prideva). Prividna jednostavnost ove šeme ozbiljno se narušava čim se setimo da imenice nisu samo subjekti, nego imaju i niz drugih uloga u rečenici; da prilozi mogu modifikovati i glagol ili druge priloge, i tako dalje. Što je najvažnije, predlozi, veznici i zamenice ne mogu se uključiti u ovu hijerarhiju, bar ne tako da bi u njoj zauzimali neki poseban stepen.

Moglo bi se reći da je osnovna slabost svake funkcionalne podele u sledećem: ona se vrlo lepo primenjuje na četiri najbrojnije vrste reči — imenice, prideve, glagole i priloge — koje ni inače nije teško razgraničiti, ali otkazuje upravo kod onih kategorija koje i po ostalim merilima — značenju, obliku i distribuciji — predstavljaju problem. Za nepromenljive reči funkcionalna definicija je suviše apstraktna (u praksi je često veoma teško odrediti da li neka reč „modifikuje" glagol, ili ga „povezuje" s drugim delovima iskaza, ili označava njegov „odnos" prema tim drugim delovima, tj. da li je prilog, veznik ili predlog)[4]. Što se zamenica tiče, one uopšte nemaju svoju posebnu funkciju, nego obavljaju istu funkciju kao imenice (ukoliko su supstantivi) odnosno kao pridevi (ukoliko su modifikatori). Reći da je funkcija zamenica u zamenjivanju bilo bi sasvim netačno, jer kao što smo pokazali u jednom ranijem radu (KLAJN 1976), ima mnogo zamenica koje ništa ne zamenjuju, a ima i supstituenata (reči-zamenjivača) među oblicima koji sasvim sigurno nisu zamenice.

Iz ovoga je jasno da ni funkcija ne može biti taj kriterijum koji bi sam za sebe omogućio potpunu i nedvosmislenu podelu na vrste reči. Takvog kriterijuma očigledno i nema (up. ROBERTS, 23: „No single principle of classification can be applied throughout the parts of speech"), nego je jedini izlaz u kombinovanju različitih kriterijuma, s tim da se to vrši doslednije i potpunije nego u školskim gramatikama.

U našem slučaju ovaj zaključak znači: ne može se jedna reč nazvati pridevom samo zato što obavlja pridevsku funkciju modifikovanja imenica, dok se ne utvrdi da li i po drugim osobinama spada u prideve ili se razlikuje od njih.

6. Pre nego što pristupimo našem centralnom pitanju, biće dobro da pogledamo nekoliko sličnih slučajeva „neizvesne pripadnosti", tj. upotrebe

[4] Ima slučajeva koji bi na osnovu same funkcije bili gotovo nerešivi, a lako se klasifikuju uz primenu drugih kriterijuma. Recimo, kako pokazati da u *Čovek i mačka* (*L'uomo e il gatto, The man and the cat*) imamo veznik, a u *Čovek s mačkom* (*L'uomo con il gatto, The man with the cat*) predlog? Funkcija je praktično ista u oba slučaja, ali se zato jasne razlike mogu naći u distribuciji cele sintagme: *Čovek i mačka* traže glagol u množini, *Čovek s mačkom* u jednini. (Uz to, u srpskohrvatskom, predlog traži instrumental, dok je veznik indiferentan prema padežu).

Digitized by Google

pojedinih reči u službama koje ne odgovaraju njihovoj kategoriji. I taj pregled će nam potvrditi da je cela problematika krajnje složena i da nema opštih rešenja. Ne samo što ne možemo proglasiti jedne kriterijume za presudne a druge za sporedne, nego ponekad ne možemo sa sigurnošću utvrditi na koju nas vrstu reči upućuje određeni kriterijum.

Stvar je relativno prosta u primerima kao „Radiću *mesto* tebe", „Okači ga *više* glave", it. „*Lungo* il fiume", „*Durante* la notte". Tu je *mesto* prvobitno imenica, *više* i it. *lungo* su pridevi, *durante* je particip, ali oni od prvobitnih vrsta reči nisu zadržali ni funkciju, ni distribuciju, ni oblik (od promenljivih reči postale su nepromenljive) ni značenje (*mesto*, na primer, ovde više ne označava „položaj u prostoru", nego izražava pojam zamenjivanja). Sva četiri kriterijuma, dakle, slažu se među sobom, pa ćemo bez kolebanja uvrstiti ove reči među predloge.

Već je složeniji problem poimeničenih prideva, kao u „Javite se *dežurnom*", „Povucimo *pravu* kroz C", it. „Tracciamo una *retta* per C", „Napred *plavi*", it. „Forza *azzurri*". Kod njih su funkcija i distribucija imeničke; značenje je takođe imeničko, budući da označavaju „predmet ili biće", ali i pridevsko, jer ništa nije izgubljeno od prvobitnog značenja „osobine". U takvoj situaciji reklo bi se da odlučuje oblik, pa srpskohrvatski gramatičari i leksikografi obično svrstavaju ove reči među prideve ako im je promena pridevska (*dežurni*, *dežurnog*) a među imenice ako je imenička (*dobro*, *dobra*). U italijanskom, gde ne postoji razlika u promeni, klasifikacija ovih reči je sasvim neodređena, pa ih neko naziva imenicama a neko poimeničenim pridevima.

Donekle je sličan problem imenica koje modifikuju druge imenice, kao i sh. *poklon-paket*, *radio-stanica*, it. *treno merci* „teretni voz", *numero record* „rekordan broj", ili u bezbrojnim engleskim spojevima tipa *summer school*. Mada se i za ovakve primere, kod terminološki ležernijih autora, mogu naći opisi kao „*record* aggettivo", „*summer* as an adjective", ipak nam nije poznato da bilo koja gramatika obrađuje ove reči u odeljku o pridevima, niti da im se u rečnicima daje oznaka *adj.* i slično. Kod njih su pridevske funkcija i distribucija (ova druga sa ograničenjem, jer je od dva mogućna položaja prideva zadržan samo onaj običniji: u italijanskom iza imenice, u engl. i sh. ispred imenice). Značenje je isto kao i u odgovarajućim „pravim" imenicama, oblik je imenički, opet sa ograničenjem (izostaje imenička promena). Ukoliko kažemo, kao što čini većina gramatičara, da ovo nisu pridevi nego imenice u pridevskoj službi, to će značiti da smo obliku i značenju dali prednost nad funkcijom i distribucijom.

Nećemo se upuštati u krajnje složeno pitanje glagolskih prideva, priloga i imenica. Poznato je da kod njih ima bezbroj raznih nijansi, da se distribu-

Digitized by Google

cija (tj. rekcija) često koleba između glagolske (it. *componenti la giuria*, engl. *smoking cigars*) i imeničke (it. *componenti della giuria*, engl. *the smoking of cigars*), da postoje različiti stupnjevi poimeničavanja odnosno adjektivizacije (kao u sh. *pèčenje — pečénje*, *on je viđen jutros — on je viđen čovek*, itd.). I funkcija je ovde dvostruka, pošto je u sintaktičkom pogledu glagolska, a u sintagmatskom pridevska, priloška odnosno imenička (u „Prišao je *trčeći*", poslednja reč može se s podjednakim opravdanjem nazvati i predikatom zavisne rečenice i priloškom odredbom glagola glavne rečenice, kao u „Prišao je *trkom*"). Ipak, uprkos svim ovim neizvesnostima, primetićemo da i gramatike i rečnici, u celini uzeto, ove oblike (sa izuzetkom leksički „specijalizovanih" kao što je *pečénje*) smatraju glagolskim, a ne priloškim, pridevskim ili imeničkim. Jedan oblik kao što je *trčeći*, it. *correndo* neće dobiti posebnu odrednicu u rečniku, a u gramatikama se neće obraditi među prilozima, nego među glagolima.

7. Od posebnog interesa za nas je pitanje priloga od prideva, npr. *mirno* od *miran*, *tranquillamente* od *tranquillo*, *quietly* od *quiet*. Njih sve gramatike smatraju pravim prilozima, ali bi se moglo postaviti pitanje: ako u „Radio je *pevajući*" nemamo prilog nego glagolski oblik u priloškoj funkciji, ne bi li po analogiji trebalo reći da u „Radio je *mirno*" imamo pridevski oblik u priloškoj funkciji?

Odgovor je jednostavan. Oblici *mirno*, *tranquillamente*, *quietly* ipak su prilozi, a ne pridevi, jer od priloga imaju i oblik (nepromenljivost, odnosno priloški sufiks u it. i engl.), i funkciju, i distribuciju; jedino bi se o značenju moglo raspravljati da li je priloško ili pridevsko, to jest da li *mirno* znači nešto drugo u „*Mirno* je radio" nego u „*Mirno* dete". S druge strane, ne može se poreći da između ovakvih priloga i odgovarajućih prideva postoji tesna veza, kakvu inače ne nalazimo između dve vrste reči. To nije obično leksičko srodstvo, kao na primer između *mir*, *miran* i *mirovati* (gde ne možemo unapred proreći da li će od iste osnove postojati i druga reč i pomoću kakvog će tvorbenog sufiksa biti izvedena), nego sistematski, gramatikalizovan odnos: od hiljada prideva dobijamo priloge, uvek na isti način, dodajući priloški nastavak (ili uzimajući srednji rod prideva, kao u srpskohrvatskom, ili čak bez ikakve promene oblika kao u nemačkom).

Još jedna veza između ovakvih priloga i odgovarajućih prideva sastoji se u njihovoj konceptualnosti. I jedni i drugi su „pune" reči, koje označavaju pojmove iz realnog, vanjezičkog sveta, tako da imaju i leksičko a ne samo strukturno značenje. Naprotiv, ako pogledamo „prave"" priloge, one koji nisu izvedeni iz drugih vrsta reči — npr. *tako*, *onda*, *vrlo*, *sasvim*, *zato*, *još*, *jedva*, *takođe* itd. — videćemo da u većini slučajeva izražavaju samo najapstraktnije pojmovne odnose i da dobijaju smisao tek u kontekstu. Kao što

Digitized by Google

su pokazali Martinet i drugi, konceptualne reči po pravilu obrazuju „otvorene klase", s velikim brojem elemenata koji se uvek može i povećati stvaranjem neologizama; „prazne" reči, naprotiv, sačinjavaju „zatvorene sisteme", malobrojne su, međusobno često povezane određenim pravilnostima, a njihov broj je uglavnom nepromenljiv kao i sama gramatička struktura jezika. I po ovim obeležjima, pridevi i opisni prilozi se potvrđuju kao „pune", a prilozi u užem smislu kao „prazne" reči. Onih prvih ima mnogo i redovno se stvaraju novi, ovi drugi čine ograničen skup u kome ima dosta sistemskih veza (*sada* : *onda*, *zašto* : *zato*, *tako* : *ovako* : *onako* itd.).

Vidimo da ima i obličkih i semantičkih obeležja po kojima se prilozi tipa *mirno* odvajaju od „pravih" priloga tipa *tako*, a približavaju pridevima tipa *miran*. Ako ih uprkos tome svrstavamo u priloge, to nije samo na osnovu funkcije, nego zato što su im, kako je već rečeno, i oblik i distribucija takođe priloški.

8. Naoružani saznanjima koja nam je pružilo makar i letimično poređenje s drugim vrstama reči, možemo sada prići glavnom predmetu našeg ispitivanja. Pogledajmo gde stoje zamenice, a gde pridevi u odnosu na četiri osnovna kriterijuma — funkciju, distribuciju, oblik i značenje.

a) FUNKCIJA. Pridevi nemaju naporednu sintaktičku i sintagmatsku funkciju, nego se jedna utapa u drugu: kada su atributivno upotrebljeni (*suva grana*) obavljaju sintagmatsku funkciju modifikatora, dok se u „apozitivnoj" ili „apsolutnoj" službi (*Suva* od žege, grana se prelomi), a pogotovu u predikativnoj (Grana je *suva*) neposrednije uključuju u osnovnu strukturu rečenice. Od ove tri mogućnosti, modifikatorske zamenice uglavnom znaju samo za prvu: *neka grana*, ali ne **Grana je neka* niti **Neka od žege, grana...* Izuzetak su prisvojne zamenice, koje se mogu upotrebljavati predikativno (*Grana je moja*).

b) DISTRIBUCIJA. Kao što vidimo već i iz ovih primera, distribucija je kod modifikatorskih zamenica znatno uža nego kod prideva. Tome treba dodati da zamenice, nasuprot pridevima, ne dopuštaju da uz imenicu koju modificiraju stoji još neki modifikator: mogućno je *jedna suva grana*, *ta suva grana*, *il ramo secco*, *the dry branch*, ali ne **jedna neka grana*, **ta neka grana*, **il qualche ramo*, **the some branch*. I ovde su delimičan izuzetak prisvojne zamenice, koje trpe mnoge modifikatore (*ta moja grana*), a u italijanskom (mada ne u većini drugih zapadnih jezika) i određeni član: *il mio ramo*.

c) OBLIK. Po obliku su modifikatorske zamenice dosta slične pridevima (it. *quello*, na primer, ima sve oblike kao i pridev *bello*), ali u svim jezicima zapažamo i bitne razlike. U srpskohrvatskom i nemačkom, na primer,

Digitized by Google

pridevi razlikuju određeni od neodređenog vida, zamenice ne; u engleskom, pridevi nikad nemaju posebnog oblika za plural, dok ga zamenice *this* i *that* imaju; u italijanskom, neodređene zamenice (s jedinim izuzetkom *alcuno*) nemaju plurala, dok ga pridevi uvek imaju. Pored nastavaka zajedničkih zameničkoj i pridevskoj promeni, postoje i isključivo zamenički kao u sh. *ov-aj*, *t-aj*, *on-aj*, lat. *ist-ius*, *cu-ius*, rusko т-от, эт-от. Najzad, zamenice se ne mogu porediti kao pridevi.

d) ZNAČENJE. Jedna od osnovnih i najkarakterističnijih osobina zamenica jeste u tome da su same po sebi (u jeziku-*langue*) „prazne" reči, bez leksičkog sadržaja, ali da ga stiču u kontekstu (u jeziku-*parole*). Po rečima BENVENISTEa (34—35), one ne pružaju „notions lexicales", kao imenice i druge konceptualne reči, nego upućuju na „une réalité de discours". Reč *on*, na primer, sama po sebi poseduje isključivo gramatička obeležja (muški rod, jednina, treće lice, supstantiv), ali u pojedinim kontekstima ispunjava se konkretnim sadržajima kao „mornar", „riđokosi mladić", „duh Hamletovog oca" itd. S druge strane, ima zamenica koje i u kontekstu ostaju „prazne reči", npr. *ko*, *neko*, *ništa*. Ovo što smo rekli za supstantivne zamenice važi u potpunosti i za modifikatorske. Neke od njih su same po sebi lišene objektivnog značenja (npr. *njegov*, *ovakav*), ali ga stiču u tekstu (*njegov* = mornarev, mladićev itd., *ovakav* = krupan, obojen u žuto, nakrivljen, itd.). Druge su uvek nekonceptualne, npr. *nekakav*, *nijedan*, upitno *koji* itd. Nasuprot „otvorenoj klasi" prideva, sve zamenice pokazuju i propratno obeležje nekonceptualnosti, tj. obrazuju „zatvoren sistem" sa fiksnim brojem članova i sistemskim odnosima kao što su *ovaj* : *taj* : *onaj*, engl. *some* : *something* : *somebody*, *any* : *anything* : *anybody*, itd.

Uporedimo li ove zaključke o pridevskim zamenicama sa malopređašnjim slučajem „pridevskih priloga", videćemo da je situacija delimično slična a delimično obrnuta. Činjenica da uprkos paralelizmu *miran* : *mirno*, *tužan* : *tužno*, *plahovit* : *plahovito* nismo te dve grupe reči uključili u istu (pridevsku) vrstu mogla bi izgledati kao opravdanje za praksu italijanskih i engleskih gramatičara da odvajaju „pridev" *questo* od „zamenice" *questo*, „pridev" *each* od „zamenice" *each*, itd. Ali dok su u slučaju priloga tri, a možda i sva četiri kriterijuma govorila protiv priključivanja oblika *mirno* pridevima, ovde za takvo priključivanje nemamo drugog razloga osim funkcije, i to samo sintagmatske a ne (sem u slučaju prisvojnih zamenica) i sintaktičke. Dok je tamo konceptualnost predstavljala vezu sa pridevima, ovde se, naprotiv, modifikatorske zamenice kao „prazne" reči jasno suprotstavljaju „punim" pridevima. Po rečima Goidànicha (op. cit.), „se voi confrontate le espressioni *Questo Libro* e *Bel Libro*, noterete che *Questo* e *Bello* ànno nelle due frasi la stessa posizione, ma *Questo* a c c e n n a il libro, *Bello* ne e s p r i m e

Digitized by Google

una qualità... Tra pronome, espressione accennativa, indicativa, e aggettivo, espressione nominale, vi è una essenziale differenza".

Uopšteno govoreći, mi za svaku vrstu reči kao celinu (ukoliko zanemarimo izuzetke i granične slučajeve) možemo odrediti da li je konceptualna ili strukturna: u prvu grupu spadale bi imenice, pridevi, glagoli i delimično uzvici, u drugu predlozi, veznici i zamenice. Ako smo kod priloga, naprotiv, bili prisiljeni da ih podelimo na konceptualne (npr. *mirno*) i nekonceptualne (npr. *vrlo*), to treba shvatiti kao nužno zlo, nedostatak u klasifikaciji, baš kao što je nužno zlo i odvajanje priloga tipa *mirno* od prideva tipa *miran*. Kod zamenica, međutim, i jedan i drugi nedostatak može se izbeći. Definišući *questo*, *each* itd. kao zamenice a ne kao prideve, postižemo, prvo, da nam pridevi ostaju u celini kao imenske, leksičke reči, bez potrebe da izdvajamo nekonceptualnu podgrupu „indikativnih" prideva; drugo, da se iste ili srodne reči ne moraju obrađivati u dva maha (o čemu v. detaljnije sledeći odeljak). Time klasifikacija bez sumnje postaje jednostavnija i racionalnija.

Ukoliko bismo uprkos svim ovim argumentima insistirali da su *njegov*, *questo*, *each* pridevi a ne zamenice, onda bismo po istoj logici morali zaključiti da ni *on*, *ciò*, *nothing* itd. nisu zamenice nego — imenice! Naime, između supstantivnih zamenica i imenica odnos je gotovo potpuno jednak kao i između modifikatorskih zamenica i prideva. I tu je zajednička samo (supstantivna) funkcija, dok su različiti značenje (strukturno nasuprot leksičkom), oblik (zamenička deklinacija nasuprot imeničkoj, ili, u zapadnoevropskim jezicima, delimično sačuvani padežni oblici kod zamenica nasuprot nepromenljivim imenicama) i distribucija (imenice dobijaju modifikatore, zamenice ne). Čak i sa gledišta supstitucije (zamenjivanja), za koju smo u § 5 već rekli da nije obavezno ni isključivo svojstvo zamenica, obe podgrupe su ravnopravne: među imeničkim zamenicama neke su supstituenti (*on*, *to*), druge nisu (*ko*, *ništa*), među pridevskim zamenicama opet su neke supstituenti (*njegov*, *takav*), druge nisu (*čiji*, *svaki*, *nikakav*).

Logika nam, prema tome, ostavlja samo dva izlaza: ili ćemo negirati postojanje bilo kakvih zamenica, pa jedne priključiti pridevima a druge imenicama, što je očito neprihvatljivo; ili ćemo priznati da pored zamenica u imeničkoj postoje i zamenice u pridevskoj funkciji (a uz njih i one sa obe funkcije, npr. *to*, it. *ciascuno*, engl. *what*).

9. Ispravna je, dakle, terminologija srpskohrvatskih gramatika, koje govore o imeničkim i pridevskim zamenicama, dok su italijanski i engleski gramatičari pogrešili što nisu prihvatili upozorenje naučnika kao što su Jespersen i Goidànich. Bilo bi svakako poželjno da se i u ovim jezicima uvede podela zamenica na imeničke i pridevske, bilo da ih nazovemo tako, ili „asso-

Digitized by Google

luti" i „aggiuntivi" kao kod Goidànicha, ili supstantivne i modifikatorske, *substantive-pronouns* i *determiner-pronouns*, ili ma kako drukčije. Ustaljeni termin *pronome* (*pronoun*) tu ne bi smeo da predstavlja prepreku: njega ne treba tumačiti etimološki, ili, ukoliko to već činimo, treba objasniti da *nome*, *noun* ovde ne označava imenicu, nego imensku reč u širem smislu, dakle i pridev.

Usvajanjem takve klasifikacije ne samo što bi se zadovoljili teorijski zahtevi, nego bi se omogućilo prostije i efikasnije izlaganje gramatičkog gradiva. Izbeglo bi se već pomenuto dupliranje, ne samo pojedinačnih reči kao *questo*, *nessuno*, *mio*[5] nego i celih kategorija, pošto bi se potpuno ukinuo pojam *aggettivo indicativo* (*limiting adjective*) i njegove podgrupe *aggettivo possessivo*, *a. dimostrativo*, *a. interrogativo*, *a. indefinito* (isto u engleskom: *possessive adjective*, itd.). S druge strane, da ne bi razlikovanje supstantivnih od modifikatorskih zamenica dovelo do novog podvajanja, treba ga shvatiti kao „kvalifikaciju", a ne kao „klasifikaciju": ono se ne ukršta niti kosi sa uobičajenom morfološko-semantičkom podelom na lične, prisvojne, pokazne, upitne, odnosne i neodređene zamenice. Otuda nema smisla (kao što čine neke sh. gramatike) nabrajati pridevske zamenice kao neki poseban skup reči. Umesto toga, treba na početku, kad se izlažu opšta svojstva zamenica, reći da one po funkciji mogu biti supstantivi ili modifikatori, a da neke od njih mogu imati obe funkcije. Kad se potom pređe na pojedinačni pregled, reći će se da su lične zamenice uvek supstantivi, da su prisvojne po pravilu modifikatori a izuzetno supstantivi, da je među pokaznim *questo* i modifikator i supstantiv, *ciò* samo supstantiv i tako dalje.

Ako se jednom usvoji da je pridevska funkcija ravnopravna, isto tako svojstvena zamenicama kao i imenička, onda otpadaju i Robertsove primedbe citirane pri kraju odeljka 3. Oblike kao *their* i *my* nećemo nazvati zamenicama, kako on misli, samo usled njihovog srodstva („by virtue of their kinship") s „pravim" zamenicama kao *they*, *I*, nego su oni i sami „prave" zamenice, sa svim semantičkim, morfološkim i distributivnim crtama koje mogu po-

[5] Ovakvo podvajanje posebno je besmisleno kod italijanskih prisvojnih zamenica, koje nemaju različite oblike kao engl. *my* : *mine*, fr. *mon* : *le mien*, nego ih gramatičari proglašavaju „pridevima" odnosno „zamenicama" samo na osnovu toga da li uz njih stoji imenica ili ne. (Tako, u rečenici „Se non ti piace il *tuo* ombrello, prendi il *mio*", *tuo* bi prema školskom tumačenju bio „aggettivo possessivo" a *mio* „pronome possessivo". U stvari, kao što tačno primećuje SATTA, 273, ukoliko je posesiv uz imenicu „pridev", onda bi taj isti posesiv, samostalno upotrebljen, morao biti „poimeničeni pridev": odnos je isti kao u „Se non ti piace l'ombrello *vecchio*, prendi il *nuovo*". Stoga bi u budućim gramatikama trebalo prisvojne zamenice okvalifikovati kao modifikatorske, uz napomenu da, kao i pridevi i većina drugih modifikatora, mogu privremeno dobiti supstantivnu funkciju.

Digitized by Google

služiti za definiciju te vrste reči. Isključivi modifikatori kao što je *every* ne moraju se, kako pretpostavlja Roberts, stavljati u različitu vrstu reči od modifikatora-supstantiva kao što je *each*, jer jedna vrsta reči — kao što pokazuju glagolski prilozi i drugi primeri navedeni u odeljcima 6 i 7 — može obuhvatiti i više od jedne sintagmatske funkcije. Roberts je, rekli bismo, dobro uočio duboke razlike između pridevskih zamenica i prideva, ali se nije mogao otresti tradicionalnog shvatanja po kome je zamenica nužno „pro-*noun*", zamena za imenicu.

Ozbiljniji je problem u nečem drugom: ako smo utvrdili da zamenice mogu biti i modifikatori, onda će se s pravom postaviti pitanje da li među njih ne treba da uđu i drugi modifikatori kao što su članovi, brojevi i razni pridevi više ili manje apstraktnog, „strukturnog" značenja kao *sav, ceo, mnogi, isti, sam* itd. Tradicionalna gramatika taj problem nije mogla da reši, a strukturalisti su na njega reagovali uspostavljajući kategoriju „determiners", čime — kako smo već napomenuli — nije odgovoreno na pitanje o vrsti reči. Vrlo je verovatno da za ovakve modifikatore i nema sigurnog rešenja i da će stoga granica između zamenica i prideva uvek ostati maglovita. Ali neodređenost granica je i inače česta pojava u lingvistici i nije razlog da poričemo postojanje neke kategorije ukoliko, pored nejasnih i graničnih slučajeva, nalazimo i elemente čija je pripadnost dotičnoj kategoriji nesumnjiva. A upravo je takav slučaj sa pridevskim zamenicama, pa bi budući gramatičari evropskih jezika morali da ih priznaju kao takve i da ih „emancipuju" od prideva.

BIBLIOGRAFIJA

Agard, F. B., Di Pietro, R. J., *The Grammatical Structures of English and Italian*, Chicago 1965

Battaglia, S., Pernicone, V., *La grammatica italiana*, Torino 1957

Benveniste, E., *La nature des pronoms*, u zborniku *For Roman Jakobson*, The Hague 1956. Takođe i u knjizi istog autora *Problèmes de linguistique générale*, Paris 1966

Costabile, N., *Le strutture della lingua italiana*, Bologna 1967

Devoto, G., *Introduzione alla grammatica*, Firenze 1941

Fogarasi, M., *Grammatica italiana del Novecento*, Budapest 1969

Fornaciari, R., *Grammatica italiana dell'uso moderno*, Parte II — *Sintassi*, Firenze 1884

Fries, C. C., *The Structure of English*, London 1969

Goidànich, P. G., *Grammatica italiana*, Bologna 1919, II ed.

Hall, R. A. Jr., *La struttura dell'italiano*, Roma 1971

Hockett, Ch. F., *A Course in Modern Linguistics*, New York 1966

Digitized by Google

Jespersen, O., *The Philosophy of Grammar*, London 1955
Klajn, I., *Intorno alla definizione del pronome*, „Linguistica" XV (1975), 79—91
Klajn, I., *O zamenicama i pojmu zamenjivanja*, „Anali Filološkog fakulteta" XII (1976), 547—564
Lyons, J., *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge 1968
Migliorini, B., Chiappelli, F., *Lingua e stile*, Firenze 1971
Quirk, R., Greenbaum, S., *A University Grammar of English*, London 1973
Regula, M. Jernej, J., *Grammatica italiana descrittiva*, Berna 1965
Roberts, P., *Understanding Grammar*, New York 1954
Satta, L., *La prima scienza*, Messina-Firenze 1971
Strang, B. M. H., *Modern English Structure*, London 1970.

Ivan Klajn

Summary

Ivan Klajn

PRONOUNS OR ADJECTIVES?

Forms such as *my* in „my brother", *this* in „this problem", *any* in „any reason" have usually been defined as „adjectives" in English grammars, just as the analogous Italian forms in „*mio* fratello", „*questo* problema", „*qualsiasi* ragione" are to this day called „aggettivi" by Italian grammarians. More recent studies tend to use the term *determiner* (It. *determinante*). In either case, a sharp distinction is drawn between such modifiers and words used in a substantive function, which are called *pronouns* (It. *pronomi*). The latter involve either the same forms (*This* is the problem, I don't have *any*, It. Il problema è *questo*) or forms with an exclusively „pronominal" use (The book is *mine*, It. Non ho *niente*, *Ciò* è vero, etc.).

This division has already been criticized, more than a half century ago, by distinguished scholars such as Jespersen or, in Italy, P. G. Goidànich. The present paper attempts to examine the question in the framework of general criteria for the definition of parts of speech. It is found hat:

a) The morphemes in question have the same FUNCTION as adjectives, i.e. they modify nouns (*this book* : *red book*). However, their function *in the sentence* is not quite the same, since many of them are not used predicatively (*The book is red*, but not **The book is any*) and none is used absolutely (*Red with shame, the boy said...* but not **This with shame, the boy...*).

b) For the same reason, their DISTRIBUTION is different from that of adjectives. What is even more important, they are almost never used

Digitized by Google

with other determiners (*the red book*, but not **the this book*, **a my book*, although in It. *il mio libro*).

c) Their FORM may be the same as that of adjectives, but there are considerable differences as well (adjectives can be compared, modifying pronouns cannot; in flexional languages, the pronominal and adjectival declensions are never identical).

d) The MEANING is profoundly different, being „lexical" in adjectives, but „structural" in modifying pronouns: while the former carry their own conceptual content, the latter, like „ordinary" pronouns, only acquire it in the context, if ever. The adjectives are „full" words forming an „open class"; the pronouns, modifying or not, form a „closed system" of „empty" words.

It will be seen that the only ground for defining the morphemes in question as „adjectives" is their function as modifiers of nouns. This cannot be a sufficient reason, or else, by the same logic, we should be compelled to include ordinary pronouns (those with a substantive function, as *I*, *something*, etc.) among nouns, and the category of pronouns would disappear altogether!

We conclude that modifying pronouns are pronouns and not adjectives (the term „determiner" is irrelevant here, as it refers to a functional subgroup rather than to a part of speech). There is no reason why a part of speech should not have more than one function (participles, for instance, are verbs with an adjectival or adverbial function) and pronouns may have two: a substantive and a modifying one. It follows that there is more justification for an approach such as that of Serbo-Croatian grammarians, who speak of „substantive pronouns" (*imeničke zamenice*) and „adjectival pronouns" (*pridevske zamenice*), than for relegating the latter among adjectives. Such a method is also more economical, as it dispenses with the need to discuss a single form (e.g. *this*) in two different parts of the grammar.

Digitized by Google

Digitized by Google

СТРУКТУРНО-ТИПОЛОШКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ИСКАЗА У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА

1. *Појам реченице и исказа*

1.1. Продубљенија изучавања структуре језичког знака омогућена су не само новим методолошким поступцима, како се то каткада чини, већ пре свега прецизнијим разграничењима и јаснијим дефинисањем структурних елемената и њихових међуодноса.

1.1.1. За нашу тему мислим да је најзначајније разграничење између логичких и лингвистичких форми, форми мишљења и језика. *Логичка пропозиција* само делимично коинцидира са *реченицом*. Пропозиција чини подлогу вишечланих лексичких спрегова, без обзира да ли образују реченицу или синтагматске јединице других нивоа[1], док реченица може бити и једночлана[2]. Генеративна теорија Н. Хомског применљива је, дакле, на један тип реченичних структура[3].

1.1.2. Реченица такође није ни искључиво јединица „говора", како се то каткада мисли, већ настаје применом одређених језичких правила апстрахованих из структурних модела[4], који сугерирају дефиницију по којој „реченица је одређена изражајна ф о р м а у функцији

---

[1] J. Bauer — M. Grepl, *Skladba spisovné čestiny*, Praha 1975, 56: „Je to plně zřejmé..., že kategorie predikační (čas a modus) jsou kategorie nezávislé, neodvozené. Mimo to pro každy vztah povahy syntagmatické je podmínkou přítomnost minimálně dvou jazykových komponentů, tj. konkretně dvou větných členů. Pro vztah větotovorný, jak dosvedčují hojné věty typu *Prší* nebo *Je mlhavo*, druhý jazykový komponent (člen) však podmínkou není".

[2] Р. Симић, *Теоријско-методолошки проблеми у типологији сложене реченице*, Јужнословенски филолог XXXIII, Београд 1976, 47—119. Исп. тамо цитирану литературу.

[3] R. Katičić, *Jezikoslovni ogledi*, Zagreb 1971, посебно стр. 72—73.

[4] Р. Симић, *цит. д.*, посебно стр. 47—48.

Digitized by Google

стандардног средства за преношење... информације“[5]. Ту способност реченици придају лингвистичка средства за повезивање двеју фундаменталних функција актуализованог језичког знака — називне и информативне, транспозицијом једне у другу[6].

1.1.3. Реченица, даље, иако стандардна, није и једино могућна језичка јединица са функцијом информативног средства. И друге лингвистичке форме, иако лишене реченичних обележја, у одређеним условима обављају комуникативну службу.

1.2. Задатак овога рада је да испита структуру и услове употребе свих језичких јединица, стандардних и нестандардних, тога нивоа и са таквом службом.

1.2.1. Има ли више „стандардизованих“ форми, или је то само реченица? Да погледамо шта о томе каже српска и хрватска језичка наука.

а) Т. Маретић „пуним“ реченицама супротставља два структурна типа: елиптичне и крње реченице[7]. У савременој интерпретацији први тип био би контекстуална варијанта реченице, настао ради економичнијег изражавања.[8] А оне друге се интерпретирају као реченичне варијанте условљене околностима у којима се врши споразумевање. Могли бисмо их посматрати и као лингвистички неусловљене, дакле слободне форме.[9]

б) Код А. Белића терминолошка и појмовна питања нису докраја разрађена јер је он наведеном проблему поклонио сразмерно мало пажње. Једном приликом он ипак употребљава општи термин „граматички и с к а з и“[10], под којим разуме: а) потпуне реченице, б) елипсе (остају недефинисане) и в) просте исказе („представљају као и с к а з потпуност саопштења без обичних реченичних делова“). По њему је и последња форма лингвистички условљена.

---

[5] М. Ивић, *Основне типолошке карактеристике српскохрватске имперсоналне реченице*, Књижевност и језик X/1, Београд 1963, 18—24.

[6] Исп. рад цитиран у нап. 2, стр. 64.

[7] T. Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb 1963³.

[8] Р. Катичић, *цит. д.*, говори о преобликама са различитом сврхом. Исп. стр. 103, и у том смислу онда стр. 85—86.

[9] Такав закључак сугерира врло модерно конципирана теорија елиптичних реченица Ж. Станојчића у раду цит. у нап. 12.

[10] А. Белић, *О сложеним реченицама и сродним појавама*, Наш језик н. с. V, св. 9—10, Београд 1954, 303—305.

Digitized by Google

в) М. Стевановић[11], Ж. Станојчић[12] и Љ. Поповић[13] разрађују ову теоријску проблематику, продубљујући је и проширујући. Задржавајући Белићеве појмовне категорије, М. Стевановић даје друкчија терминолошка решења: а) општи појам назива се реченицом, б) елипсе су реченице са неизреченим деловима, „привидно непотпуне реченице" в) „апсолутно непотпуне реченице" задржавају термин искази, сада у суженом значењу.

г) М. Ивић иде сопственим путем у разматрању наведених структура[14]. Општи термин је и код ње „реченица". Али поред развијене реченичне структуре постоје форме само још једнога типа — *оказионалне* варијанте реченице. Према овоме схватању не постоји потреба за дистинкцијом реченица/исказ, на овом плану. Много су значајније дистинкције на другом терену, у области комплексних формација, где она разликује следеће јединице:

1) просте реченице: форме у апсолутној позицији са комуникативном функцијом (*ја идем, јавићу му*),

2) клаузе: просте реченице интегриране у шире формације, способне за вршење своје функције тек у оквирима тих комплекса (*да би зарадио новаца* у примеру под 4),

3) „реченични комплекс без интеграције": „спој реченичних структура које изоловане из споја, репрезентују свака за себе по једну просту (неинтегрирану) реченицу (*ја идем и јавићу му*)",

4) „реченични комплекс с интеграцијом": „спој реченичних структура у којем фигуришу и клаузе (*он пише да би зарадио новаца*)".[15]

1.2.2. Питање да ли су „реченични комплекс" и „клауза" — реченице, заслужује посебну пажњу. Сада остајемо при нашој теми, и разгледаћемо само летимично нека гледишта у науци о језику ван оквира из 1.2.1.

1.2.2.1. Схватање Г. Габеленца цитираћемо нешто ниже. Он оперише трима појмовима, као и већина наших лингвиста, и као совјетски

[11] М. Стевановић, *Реченице без развијених главних делова*, Наш језик н. с. IX, св. 1—2, Београд 1958, 5—23. Продубљена његова концепција изнесена је у универзитетском уџбенику *Савремени српскохрватски језик* II, Београд 1974², 86—88. и 95—119.

[12] Ж. Станојчић, *Једна врста непотпуних реченица код савремених писаца*, Наш језик н. с. X, Београд 1960, св. 1—2, 29—43.

[13] Љ. Поповић, *Реченице са елиптичним предикатом*, Наш језик н. с. XVI, св. 5, Београд 1967, 351—373.

[14] М. Ивић, *цит. д.*, нап. 5.

[15] М. Ивић, *цит. д.*

Digitized by Google

слависти. Н. Шведова[16] те појмове доводи у следећи међусобни однос: исказ (высказывание) је општи термин који обухвата две уже јединице: 1) реченицу, форму изграђену према одређеним структурним схемама која има комуникативну функцију, 2) исказ са функцијом информативном, али који није изграђен према граматичкој схеми.[16]

1.2.2.2. У прашкој лингвистици однос věta/vypoved има сличан статус, али се не сматра увек лингвистички релевантним.[17]

1.2.2.3. У најновијим радовима на разним странама се јављају схватања по којима исказ и реченица стоје у различитим језичким равнима.

а) Совјетски лингвиста И. Ф. Вардуљ *реченицу* ставља у *синтаксичку* раван. Њој на тзв. *„супрасинтаксичком"* нивоу одговара *фраза*.[18]

б) Немачки германиста У. Енгел за полазиште узима дихотомију *текстуални/субтекстуални* ниво. *Исказ* (Äusserung) је елемент *текста* и предмет текстуалне лингвистике. Реченица је јединица издвојива на субтекстуалном нивоу и предмет је граматичке теорије.[19]

2. *Структура исказа и реченице*

2.1.1. Било како да схватимо њихов међусобни однос — као однос међу јединицама различитих језичких нивоа, или различито уобличеним јединицама исте лингвистичке разине, — у сваком случају су то јединице које се међусобно разликују и морају се посебно описивати.

а) Реченица је изграђена граматичким средствима и треба је обрађивати у тим оквирима.[20]

б) Формално обележје исказа јесте интонација. Најновији радови посвећени словенској „фразној" интонацији издвајају следеће две

---

[16] АНСССР, Институт русского языка, *Грамматика современного русского литературного языка*, Москва 1970, 574. Исп. и 551—553.

[17] J. Bauer — M. Grepl, *cit. d.*, употребљавају, чини се, ова два термина као синониме.

[18] И. Ф. Вардуль, *Основы описательной лингвистики*, Москва 1977, 188. и д., као и 237. и д.

[19] U. Engel, *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*, Mannheim 1977, 151: „Der Satz kann im Rahmen des hier verwendeten Beschreibungsmodelles definiert werden als werbalphrase im weiteren Sinne, letzten Endes als Phrase, deren Nukleus ein finites Verb oder ein Verb im Infinitiv ist". Исп. 292: „Äusserung — Textelement mit Thema-Rhema-Struktur, mindestens mit Rhema". Исп. и 262.

[20] И. Ф. Вардуль у цитираном делу налази извесне граматичке елементе и на „супрасинтаксичком" нивоу.

Digitized by Google

фундаменталне функције овога обележја: делимитативну и семантичко-диференцијалну.[21]

2.1.2. Г. Габленц „говор без синтаксичких обележја" сматра *апсолутним*, ставља га, дакле, ван граматике.[22] Али по Белићу је ипак сасвим могућно неутрализоване форме посматрати у оквирима истог појма са развијеним граматичким конструкцијама. Оне би у том случају на парадигматском плану представљале гранични случај, неутрални, необележени члан парадигме.[23]

2.2.1. При овоме ипак треба повести рачуна о једној чињеници. Немају исти лингвистички статус необележени члан парадигме и јединица изван парадигматских односа, инкомпатибилна са датим обележјем.

Како у том погледу стоји неутрални исказ и реченица?

Један одговор на то питање нуде теоретичари који овај однос сматрају хетеростратификационим, тј. стављају исказ и реченицу на разне лингвистичке разине. Исказ као „супрасинтаксичка" јединица текста, према томе схватању, не чини парадигматско јединство са реченицом, иако се каткада с њом поклапа по обиму. По правилу реченица се добија сегментацијом исказа на мање целине. Тешкоћа ове теорије лежи у немоћи да објасни једночлане исказе типа *Здраво*, *Добро*, *Школа*, *Срамота*! и сл. Правац анализе управо је дијаметрално супротан у овим и оваквим случајевима.[24]

Други одговор могућ је на бази теорије предикације, која без тешкоћа изједначава исказ и реченицу као јединице с предикацијом. Исказ са неексплицираним обележјима предикације управо је гранични случај: „Акт предикације имплицитно је реализован и у исказима типа *Škola.*, *Ordinace.*, *Jed*!, *Životu nebezpečné*!, *Skvělé*! и сл."[25] Тип *Škola* поставља се у парадигматски однос са *To byla škola* и сл., а однос се интерпретира идентично ономе у *Otec nemocen — Otec byl nemocen* итд.

2.2.2. Други одговор неприхватљив је из више разлога.

Pro primo, у пропорцији $\frac{Otec\ nemocen}{Otec\ byl\ nemocen} : \frac{Škola}{X}$, не важи иден-

[21] Т. М. Николаева, *Фразовая интонация словянских языков*, Москва 1977, 9.

[22] G. von der Gabelenz, *Die Sprachwissenschaft, ihre Aufgaben, Methoden und bisherigen Ergebnisse*, Leipzig 1901, 322.

[23] О парадигматској неутрализацији на том плану исп. рад цитиран у нап. 2, 73.

[24] О тешкоћама у интерпретацији односа реченица/„фраза" говори И. Вардуљ у наведеном делу.

[25] J. Bauer — M. Grepl, *cit. d.*, 56.

Digitized by Google

титет X=*To byla škola*, о чему се можемо уверити из наизглед сличне али врло удаљене пропорције $\frac{Otec\ nemocen}{Otec\ byl\ nemocen} : \frac{To\ je\ škola}{To\ byla\ škola}$. Тај моменат искључује тип *Škola* из парадигми у које је неопрезно укључен без већег оправдања.

Pro secundo, предикација по себи није јединствен лингвистички појам. Модалност (*Ordinace — Ordinace?*) заједничка је компонента садржаја исказа са реченичном структуром и оних којима се ова структурна обележја не могу приписати. Са обележјем темпоралности (и персоналности, ако се ово обележје укључује у предикативност — и где се укључује) није исти случај (погрешно је изједначавање презента и атемпоралности!).

2.2.3. Највеће тешкоће проучаваоцу задаје ипак то што неутрални искази у ствари нису граматички увек необележени: њих доста често чине лексеме комбиноване са извесним граматичким обележјима, наравно друкчијим по карактеру него што су обележја реченице.

2.2.3.1. У руској лингвистици „высказывания, функционирующие в относительно независимой позиции" класификују се, према функционалном принципу, у шест група, и по правилу су заиста — сем неких изузетака — граматички необележени, кад је у питању руски језик: 1) негације-афирмације (*Да, Нет, Так точно, Ага, Хорошо*); 2) поздрави и учтиви изрази (*Доброе утро, Привет, Спасибо, На здоровье, С Новым годом*); 3) подстицаји и забране (*Марш! Цыц! Караул! На! Алло! Полноте!*); 4) емоционалне експресије (*Ах! Еге-ге! Ой! Ну и ну!*); 5) општа питања и одговори (*Что? А что? Ну что? Ничего*); 5) „изоловано обраћање" (*Маша! Ребята! Мама!*).[26]

Неки од израза који се тамо наводе настали су изолацијом из система, тако да формална обележја губе своју функцију. Такво је *На здоровье, С Новым годом*, затим *Прощайте, Простите, Дудки, Ничего* и сл.

Други су пак у извесном броју словенских језика снабдевени обавезно функционалним ознакама и на формалном плану: „изолована обраћања" у српскохрватском језику, нпр., попримају редовно посебну парадигматску ознаку вокатива (кад није извршена синкретизација облика или сл.).

2.2.3.2. Чешки граматичари комбинују по правилу лексичке и граматичке елементе класификације тзв. „neslovesnych vět jednočlen-

[26] *Грамматика*, 574.

Digitized by Google

ných".[27] Издвајају следеће класе: супстантивне (*Škola, Škola?, Rudé právo, Ordinace*); адјективне (*Staromódní, Nezvyklé?, Krasné*); адвербијалне (*Dobře, Spatné*); инфинитивне (*Ne mluvit! Dozpívat! Dat všechno do pořádku a jít spát!*); вокативне (*Tondo! Franto! Ty nemáš rozum, holka!*); узвичне (*Hop! Pst! Prask! Bum!*).

2.2.3.3. М. Стевановић[28] ове конструкције групише углавном према граматичким критеријима. Има следеће класе „исказа": номинативни (*Пожар! Вода! Заставе на жртвеницима, ликови светаца, мраморни анђели, влажан сумрак и далеки цвркут птица око торња*; Назад се не може. Неће. *Обзири!*); акузативни (*Добар дан, Лаку ноћ*; *На здравље*; *Чашу вина! Килограм кафе*); императивни (*Немој, Дела, Хајде*; *Напоље! Ван! Добро, доље! Брже, господо, брже! Огањ! Правац црква у стењевцу! Правац црвени димњак! Врата! У стрелце! На готовс!*); негативно-афирмативни (*Да, Не*); „везници-речце" (*Ако, Иначе, Па иначе, И*); „остали поздрави и слични изрази" (*Због ом, До виђења, Хвала, У помоћ!*); узвични (*Ах! Авај! Јаој! Ох!*).

Последњи се у ову систему укључују само условно, што је с обзиром на статус узвика у системи језичких знакова и разумљиво и сасвим прихватљиво. Мање је прихватљиво испуштање ономатопеја из овога разматрања.[29] У прегледу нису обухваћени такође ни вокативи (преко њих се прелази мада је дискусија о лингвистичкој природи вокатива свакако заслуживала помена, бар у питању односа вокатива према узвицима), нити пак тип *Читанка, Српски буквар, Апотека* и сл.[30] Исто тако нема ни инфинитивних исказа у овом прегледу.

2.3. Вратићемо се проблему граматичке релеванције формалних обележја „неутралних" исказа.

2.3.1. Већ у 2.2.3.1. примећено је да се такве ознаке могу двојако тумачити: као парадигматски изоловане конструкције у којих формалне ознаке немају граматичке релеванције, или пак као ознаке са граматичком пертиненцијом. Нејасно је само како одлучити за сваки појединачни случај да ли се ради о искључењу из парадигме или о граматички релевантним ознакама.

2.3.2. Пре свега треба решити питање општег односа реченичне организације и граматичких ознака речи. Из опаске у 1.1.1. произла-

[27] J. Bauer — M. Grepl, *cit. d.*, 88—95.
[28] М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* II, 111—119.
[29] М. Стевановић, *цит. д.*, 117—119.
[30] М. Стевановић, *цит. д.*, 117.

Digitized by Google

зи да треба двојити реченичне ознаке од синтагматских структурних обележја „фразе“ (у смислу оног значења ове речи у којему се употребљава да означи формације од више лексичких јединица са обележеним депенденцијским односима). То би значило да ознаке „фразне“ депенденцијске структуре нису у директној вези са реченичним структурним обележјима.

2.3.3. У том случају, међутим, врло би тешко било разграничити елиптичне реченице и „апсолутне“ исказе, чиме би рад на типолошкој карактеризацији постао још мање оправдан. Поучна су и методолошки значајна у том погледу истраживања М. Сетвановића.

2.3.3.1. Његова општа дефиниција односа „привидно“/„апсолутно“ непотпуних реченица теоријски запоставља граматички моменат и пледира на лексичкој реконструкцији „неизречених делова“: „А према томе да ли тачно знамо који су то делови, који је управо предикат или његов део остао неизречен а у мислима га можемо успоставити, или су пак неизречени делови неодређени и неодредљиви, ми овакве непотпуне реченице можемо... поделити на *формално непотпуне* и *апсолутно непотпуне реченице* или *исказе*...“[31]

2.3.3.2. У идентификацији конкретних случајева овај појмовни апарат ипак није довољан, већ се прибегава граматичким моментима, као у случајевима када употребљена лексема привидно подсећа на чланове реченице. Нпр.: „За језичке јединице: *Пожар*! *Вода*! *Разбојници*! *Камен*! *Јаруга*! *Кола*! — изречене у афекту, говорило се... да су то субјекти елиптичних реченица. То субјекти додуше и јесу психолошки, али, по нашем мишљењу, *то субјекти не морају бити и синтаксички*... За *Пожар*! се, штавише, као ни за остале именичке узвике ове врсте, не може рећи да је несумњиво граматички субјекат. *Облици реченица* у функцији којих се ови узвици употребљавају никако *нису недвосмислено утврђени*, па то *синтаксички нису праве реченице*, већ искази“.[32] Извесна пренаглашеност улоге облика није М. Стевановића одвела у формализам; па иако се не бисмо увек сложили у анализи појединачних примера, мислим да је методолошки апарат у целини врло прихватљив, нарочито у идентификацији и класификацији „привидно непотпуних“ реченица.[33]

2.3.3.3. У области „привидно непотпуних“ реченица, наиме, могућна је прецизна квалификација сваког појединачног примера као овог

[31] М. Стевановић, *цит. д.*, 101.
[32] М. Стевановић, *цит. д.*, 111.
[33] М. Стевановић, *цит. д.*, 95—111.

Digitized by Google

или оног дела реченице, без обзира на могућност лексичке реконструкције нееексплицираних елемената. Мислим да се процес идентификације и не ослања на нееексплициране (или непостојеће) структурне елементе, већ на граматички и синтаксички смисао обележја садржаних у граматичким ознакама којима је лексичка јединица (или јединице, ако их је више) снабдевена. Стога је и тачно да је пример на стр. 107: (Нећу млеко. Отров је млеко). *Воду, само сузу воде,* — лако идентификовати као објект реченице којој недостаје предикат, јер акузативи „нису објекатске допуне непосредно претходних (овде у заграду стављених) реченица, од којих су одвојене тачком, него објекти нових реченица с истим субјектима и предикатима за чијим понављањем није било потребе". Исправку треба учинити утолико што *Воду, само сузу воде,* — није никако замишљено као објекат — поновљеног или непоновљеног, свеједно, — предиката *Нећу* (друга могућност не видим да би се могла замислити)! Немогућност једносмерне одлуке за неки глагол којим би се изразио садржај што га носи подтекст — жеља да се утоли жеђ — не смета идентификацији експлицираних структура као објеката.

2.4. Најзначајнији закључак из 2.3.3. јесте да идентификација граматичке структуре исказа не зависи нити од онога што у њему није присутно, нити од лексичког састава експлицираног дела, већ у првом реду од граматичких ознака датих у њему. Ове ознаке у ствари упућују на избор структурног модела према којем је конструисан исказ парцијално дат на површинској структурној разини.

Функционална хетерогеност граматичких обележја речи може нас, међутим, често довести у забуну при одређивању овог или оног конкретног примера, па и читавих структурних типова. Неопходно је стога поћи од следеће опште класификације граматичких обележја речи.[34]

2.4.1. Обележја синтагматских односа међу речима, тзв. *синтаксички везане граматичке форме,* указују на систем позиција депенденције у којима се дата реч може наћи. На тај начин лексичка јединица се укључује у одређене парадигматске лексичке скупове, на једној страни, а на другој — у виду система дистрибуционих правила, асоцирана је са синтагматским структурама и њиховим моделима. Управо ове асоцијативне везе омогућују нам да и експирацијски осамостаљену лингвистичку форму идентификујемо не само као лингвистичку јединицу „ad hoc" већ и као (потенцијални или реални) конституент модела према ком се изграђују шире лингвистичке формације. У томе се управо

[34] Подробније о томе исп. Р. Симић, *Синтаксичка парадигматика,* Зборник за филологију и лингвистику МС XVIII/2, Нови Сад 1975, 116.

Digitized by Google

огледа синтаксичка несамосталност таквих форми, без обзира на могућност изговора у „апсолутној позицији", тј. без обзира на експирацијску изолацију.[35]

2.4.2. *Синтаксички неусловљене*, слободне или самосталне форме, како је већма познато, нису форме обавезно без икаквих граматичких обележја, јер и нулта граматичка морфема може бити ознака укључености лексичке јединице у парадигматски систем као јединице са одређеним синтагматски условљеним функцијама (исп. acc sg типа *сто, пут, пламен*; *село, поље, дете, пиле*; *кокош, част*). То су лексичке јединице и са синтаксички слободним ознакама актуализације, опет без обзира на степен експирацијске изолованости из контекста.[36]

2.4.3. У словенским језицима могућна је мање-више прецизна класификација граматичких форми речи с обзиром на критериј синтаксичке самосталности како је горе конципиран.

2.4.3.1. Фр. Данеш синтаксички слободним формама у руском сматра глаголско време и модус, заменичко лице и број. Томе се може додати и опозиција *pl-sg*, у именица (свуда где се јавља), затим именички род, придевски вид, глаголска аспектна значења (вид, род, стање).

2.4.3.2. Падежи, уопште узев, чине систем синтаксички везаних форми, али код супстантива друкчије него код адјектива: адјектив је, наиме, увек синтагматски условљена форма која прати управни супстантив. Ипак, уз овај проблем потребно је дати извесне напомене.

2.4.3.2.1. Прва напомена тиче се неких падежних облика уопште. Служба вокатива у словенским језицима даје нам за право да ову форму код именица третирамо, у контексту претходних разматрања, заједно с номинативом, као синтаксички неусловљену, самосталну форму.

2.4.3.2.2. Друго, експирацијска изолација, рекли смо, не мора бити праћена *синтаксичком изолацијом*. Али велики број језичких појава наводи нас на закључак да Х. Паул с пуним правом појаву изолације проглашава значајним принципом језичке еволуције[37]. Језичка грађа коју Паул наводи јасно сведочи да изолација није искључиво појава

[35] Илустративно је у овом правцу запажање Р. Катичића да граматичка условљеност избора форми често прекорачује границе реченице: Р. Катичић, *цит. д.*, 73.

[36] А. Белић, *О језичкој природи и језичком развитку* I, говори у том смислу о самосталној служби ван реченице.

[37] H. Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, Halle 1880, посебно стр. 154. и следеће.

Digitized by Google

која прати конкретну реализацију лингвистичке јединице, већ има изванреднога дејства и на језички систем, утичући на измену општег функционалног статуса неких јединица или скупова јединица (исп. у словенским језицима супстантивизацију адјектива, адјективизацију падежних форми, њихову адвербијализацију, па чак и супстантивизирање, као нпр. у презимена типа *Дурного* и сл.).

2.4.3.2.3. Теоријске консеквенце Паулових истраживања имају далекосежан методолошки значај. У том духу може се говорити о двојаким последицама изоловања језичке форме из система којем припада.

а) Једна од њих је дезинтегративнога карактера: форма остаје усамљена, као фразеологизам или идиом (исп. нпр. *Лаку ноћ, Спокойной ночи*, према *Dobrou noc/Dobrá noc*; *С Новым годом*, према *Срећна Нова година* и многе друге).

б) Друга је последица перинтегративнога карактера. Искључењем из система, форма не остаје у изолацији већ служи као продуктивни модел за образовање других парадигматских система. Поред примера из 2.4.3.2.2. навешћемо за наша разматрања далеко интересантније случајеве којима се признаје статус реченичних модела. (1) Н. Шведова издваја два таква модела са обликом генитива: „структурна схема $Gen_{quantit}$" („основном граматичком значењу реченице придодаје се квантитативно" — *Смеху*! *Шуму*! *Народу*! *Грибов*!); „структурна схема Neg Gen" (*Ничего лишнего*; *Никаких признаков жизни*; *Ни души*; *На небе ни облачка*; *Управы на него никакой*).[38] (2) М. Стевановић међу „апсолутним исказима" наводи класу „акузативних исказа" (2.2.3.3).

2.4.3.2.4. Коначно разрешење проблема изолације, међутим, нећемо постићи само навођењем примера. Потребно је размотрити процесе који се дешавају на нивоу садржаја. Пратићемо тумачење примера из 2.2.3.3: „И када се каже: *Огањ*! или *У стрелце*! опет се изриче по једна заповест: *Огањ*! значи *Отвори(те) огањ (ватру)*, *Пуцај(те)*, *Распали(те)* (по непријатељу); *У стрелце — Распоредите се у стрелце*, *Заузмите одређени положај за борбу*; [Правац црква у Стењевцу, Правац црвени димњак] *Узмите правац к цркви у Стењевцу*, односно *к црвеном димњаку*; [Врата] *Затворите врата*... И овима се... изриче заповест лицу, или лицима с којима се говори, а када се зна лице коме се заповеда, зна се, дакле, и субјекат те дефектне реченице, тога исказа, који је садржином својом реченица, али реченица без реченичних делова, тј. без синтаксичког односа. Ово утолико пре што нисмо свакад ни посве сигурни да су

[38] *Грамматика*, 562.

Digitized by Google

ове истог карактера. *Врата*! нпр., не би морала бити императивни исказ, већ може значити и: врата су остала отворена, рецимо, и што слично".[39]

Реконструкција иде двема линијама, од којих једна води правцем што је оцртан акузативном морфемом (у реконструисаном исказу форма са акузативом се задржава и добија своје позиционо место: *Отворите огањ, Распоредите се у стрелце, Узмите правац, Затворите врата*), а друга за информативном вредношћу структурног модела који је обележен узвичном интонацијом и у датој ситуацији може бити схваћен само као заповест (сем у примеру *Врата*, који се двојако тумачи). Акузативна морфема (у примеру *Врата* није сигурно да ли се о њој ради!), према томе, није везана за информативно-комуникативну функцију исказа, већ упућује на могућни структурни модел чија би ово била парцијална реализација. На тај начин закључујемо, прво, да ово нису „апсолутни искази" већ парцијално реализоване реченице, тј. елипсе („привидно непотпуне реченице"). У свим тамо наведеним случајевима или нисмо сигурни да је реализована акузативна форма — тада је то граматички неутрални исказ, дакле не акузативни, — или ако смо у то сигурни, онда се ради о елиптичној реченици.

Граматичка изолација настаје, по својој прилици, померањима на плану садржаја. У то нас уверава поређење управо прегледаних случајева са нпр. *Лаку ноћ*[40], *Добро јутро*, *Добар дан*, *Добро вече*[41], *Наздравље*[42], *У здравље*[43]; затим *Због ом*[44], *Са срећом*[45]; *До виђења*[46] и сл. Процес граматичке еволуције, који је овде знатно узнапредовао, иде правцем неутрализације јер падежна и предлошка морфема губе свој садржај (исп. *Лаку ноћ* = *Лака ноћ*; *Са срећом* = *Срећно*; *Dobroи пос* = *Dobrá пос* и сл.). Формална изолација огледа се у акценатским изменама (исп. напомене уз сваки пример) и губљењу морфемских граница (исп. графијска решења за *Наздравље* и *Због ом*; у већини осталих случајева нашем правопису такође би више одговарало овакво писање). То је у ствари

[39] М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* II, 115.

[40] *Речник српскохрватског књижевног језика* МС, с. в. ноћ: „... лаку ноћ! добра, лака (ти, вам) ноћ! *поздрав на растанку увече или ноћу*". Исп. слично с.в. лак.

[41] *Правопис српскохрватског језика* МС: „*добрд јутро* (поздрав)"; „*дȍбар дȃн* и *добдр дȃн* (поздрав)"; „*добдр вече* и *добрд вече* (поздрав)"; исп. „дȍбар, дȍбра".

[42] *Правопис*: „*нàздрāвље* (прил., у наздрављању, кикању и сл.)".

[43] Правопис: „*ȕ здрāвље*" (без коментара о функцији).

[44] Правопис: „*збȏгом* (прил., поздрав при растанку; каткад као именица м.р. индекл.: *ȉдследњ збȏгом*)".

[45] *Речник*: „са срећом! *узвик којим се жели успех некоме*. — Е, па са срећом, газда!", с в. срећа. Исп. с. в. срећно: „Срећно, Дервиш-ага, данас и довијека".

[46] Правопис: „*до виђе́ња* (поздрав...)".

Digitized by Google

смисао идиоматизације: саставни елементи језичке јединице губе примарни садржај — делимично или у целини, — и употребљавају се да обележе нови садржај који не мора бити у директном односу са примарним. Непродуктивност конструкције при том је упадљива црта фразеологизама.

2.4.3.2.5. Изолазија је свакако први ступањ и у перинтегративним појавама. Да бисмо то показали, довољно је анализирати конструкције које наводи Н. Шведова (2.4.3.2.3).

2.4.3.2.5.1. Тип $Gen_{quantit}$ тумачи се тако као да је обележје квантитативности додато реченичној схеми, и не чини њен примарни садржај. Шведова не објашњава шта је управо граматички садржај схеме. У чешкој лингвистици пак партитивност се сматра саставним елементом садржаја реченичног типа, док се експресивност тумачи као спољашњи момент.[47]

Према мојим истраживањима, генитивна морфема има двоструко обележени садржај у систему падежних опозиција: прво обележје је квантитет, а друго — лимитативност.[48] У исказима типа *Смеху*! *Шуму*! *Народу*! *Грибов*! — или *Těch dětí*! — или *Ох, сунца, сунца, сунца*! — несумњиво је задржана једна компонента из садржаја генитивне морфеме — квантитет, — док се друга не може у њих открити (лимитативност). Изванредну карактеризацију генитива у тим случајевима даје Ф. Травњичек: „Jeho základní větná platnost je j m e n o v a c í jako nominativu..., ale proti němu má ještě význam č á s t e č n o s t i, *vyjadřuje neurčité množestvi něčeho*“.[49] Прецизирање ова дефиниција (курзив је мој) захтева једино у терминолошком смислу: за обележавање неодређене количине не стоји назив партитивност (častečnost).

Даљи корак у изолацији јесте потпуно одстрањење примарног граматичког садржаја генитивне морфеме, као у примерима: *Јакého tu zvuku od božího rána*! *Ach, té mojí lásky*! — или *Чудне ūушке*, ваља мушку главу! *Лијеūе ли онда среће*!, *О ūроклеūе моје ђуди, Да чудних*

---

[47] J. Bauer — M. Grepl, *cit. d.*, 89: „K nominálním větám jednočlenným je třeba přiřadit citově zabarvené věty s genitivem partitivním; např.: *Těch dětí*!; Toho nářku!; Té krásy! aj“. Исп. такође, Fr. Trávníček, *Mluvnice spisovné češtiny* II, Praha 1951, 633: „Ve zvolací větě *toho strachu*... je g e n i t i v místo nominativu proto, že jde o význam mnohosti“.

[48] Исп. о томе подробније, Р. Симић, *Меūодолошки ūриступ морфемаūици именичких речи*, Зборник з филологију и лингвистику МС XVII/2, Нови Сад 1974, 91—92.

[49] F. Trávníček, *cit. d.*, 1210.

Digitized by Google

речи, кнеже, *збуњених* и сл. М. Стевановић га назива генитивом изненађења и дивљења, а Ф. Травњичек, опет врло прецизно: „Co se týče větné platnosti, má zde genitiv úkon j m e n o v a c í, je místo nominativu; proti němu *vyjadřuje na víc citové zaujetí mluvčího*“[50]. Тачније би било ипак рећи да се ту даје *квалификација названог предмета*!...

Граматичка перинтеграција праћена је, како видимо, двема појавама. Уз изолацију долази, прво, делимична или потпуна преквалификација садржаја, што обезбеђује одржање и реактивирање продуктивности модела, али на другом плану, у оквиру накнадно образованог система.

2.4.3.2.5.2. Нешто су друкчији односи схеме Neg Gen према примарном генитивном значењу. На први поглед овде носилац граматичког садржаја и није генитивна морфема већ лексема којом је обележена негација („Главный член — родит. пад. отрицательного местоимения или имени в сочетании с отрицательным местоимением либо с отрицательной частицей: *Ничего лишнего*; *Никаких признаков жизни*; *Ни души*; *На небе ни облачка*; *Управы на него никакой*“).[51] Али избор генитивне форме неће бити случајан, нити последица морфолошког слагања. Највероватније се ради о слагању по садржају.

Наиме, коинциденција генитива и већег броја рестриктивних речца у српскохрватском језику сигурно се ослања на лимитативност као обележје генитива. То су речце *гле* (*Гле Омера, гле унуука мога*), *ево, ето, ено* (*Само брже, ево хајдука*! *Ето нашега господина, Ено жива кнеза*).[52]

Негација је само гранични случај лимитативног значења, те у систему рестриктивних речца није чудо што се налазе и речце за одрицање егзистенције предмета названог лексемом у облику генитива. Примери као *Вот смеху-то*! *То-то разговоров*! *Людей-то*! сведоче да ова појава није ограничена на српскохрватски језик (исп. и чешке примере типа *Toho krasneho porculanu*! *Beztak těch řeci*!).

Посебног је карактера српскохрватски генитив „заклетве“ типа *Не ударај на ракију, тако ти очњег вида, Та да, часног ми крста*. Њиме је обележен сакрални, пре свега, али у сваком случају позитиван, појам што управља мислима и понашањем социјалне групе у којој се споразумевање врши, или појединих чланова тога колектива. Лимитативни

[50] F. Trávníček, *cit. d.*, 1209.

[51] *Граматика*, 562.

[52] М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* II, 201—203.

Digitized by Google

карактер генитивне морфеме ту се очитује на интересантан и јединствен начин.

Извесна продуктивност свих ових конструкција је несумњива, али неке од њих факултативно алтернирају са другим конструкцијама, најчешће са конструкцијама где је падежна морфема неутралисана и генитив замењен номинативом (исп. о томе навођене приручнике). Генитив „заклетве" пак нема могућности замене те се мора сматрати осамостаљеном конструкцијом.

2.5. Карактер инфинитива и позиција у систему глаголских форми словенских језика још нису докраја разјашњени. Ипак се може са извесном сигурношћу тврдити да он припада синтаксички слободним формама које се могу јавити и у „укљученом" положају. Провера садржаја инфинитивне морфеме увериће нас у то[53].

2.5.1. Директан увид у семантику инфинитива није могућ. Могуће је једино поређењима разнородних форми у сличним функцијама доћи до неких општијих закључака.

2.5.1.1. У синтаксички неслободним позицијама инфинитив је упоредив са објектом и, према томе, са падежом објекта, а инфинитивна морфема са акузативном. Излазило би да инфинитиву треба приписати граматичку релеванцију у структурирању синтагматских целина.

2.5.1.2. Друго поређење допуштају балканско-словенски језици, посебно српскохрватски. То је поређење теоријски исправније јер инфинитив алтернира факултативно у неким позицијама са конструкцијом *да*+презент[54]. Инфинитивна морфема свакако је еквивалентна са *да*, дакле управо је показатељ интердепенденције.

2.5.1.3. Балканско-словенска еволуција, међутим, намеће друкчије искуство. Инфинитив дели судбину падежа. То је прво, али не и једино. Друга и веома значајна појава те еволуције јесте питање замене синтетичких граматичких показатеља аналитичким језичким елементима. Неопходност замене постоји тамо где је — уз одржање идентитета знаковног садржаја — формалним реорганизацијама овај или онај елемент

[53] О словенском инфинитиву постоји обимна литература. И о српскохрватској ситуацији писано је у више наврата. Овом приликом довољно је упутити на оно што пише Т. Маретић у *Граматици*, М. Стевановић у *Савременом српскохрватском језику* II, 759—775 и М. Ивић у раду *Проблематика српскохрватског инфинитива*, Зборник за филологију и лингвистику МС XV/2, Нови Сад 1972.

[54] М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* II.

Digitized by Google

плана садржаја остао непокривен. У супротном су формални показатељи морали доживети судбину паразита — да буду одбачени без замене. Одстрањењем падежних корелација у већини случајева балкански језици прелазе на сложенији систем предлошких обележја синтагматских односа. Објекат је остао без обележја.

2.5.1.4. Конструкција *да*+презент, и поред извесних решења у македонском и бугарском језику која би на водила на помисао о сувишности *да*-елемента, па према томе и инфинитивне морфеме која у другим језицима са њом алтернира (исп. нпр. форме футура *ја ћу ӣоћи — ја ћу чиӣаӣи*, према *јас ќе одим — јас ќе влезем* или *аз ще кажа — аз ще чеӣа* и сл.), — у већини случајева ипак не би допуштала закључак да нема сопствене функције. Али која је то функција?

2.5.2. Одговор на ово последње питање не можемо добити испитивањем конструкција са укљученом позицијом инфинитива. Стога за тренутак морамо заћи у ону другу област употребе инфинитива када је у неукљученом положају. Једино могућно поређење овде је са конструкцијом *да*+презент. За разлику од А. Мусића, који конструкције типа *Двије ӣӣице, да вас бог убије* — тумачи[55] у духу нашег објашњења синтаксички несамосталних језичких јединица (2.4.1), М. Стевановић с правом тврди да „њих не треба везивати ни за какве друге реченице“[56] (исп. *Побраӣиме, Краљевићу Марко, да ӣи мени о јесени дођеш; Мој ујаче, Црнојевић Иво, да ја ӣеби једне јаде кажем; Слуго моја, Тодоре везире, да ми идеш бијелу Лепану* и сл.). Инфинитивне конструкције типа *Nemluvit! Dozpívat!* или *Молчаӣь! Не шумеӣь!* или пак *Изаћи ван!* — врло су сличне по функцији и значењу са прегледаним *да*-реченицама. И једне и друге варирају оптативно-императивне садржаје, којих у везаној позицији нема.

Најбоља би карактеризација инфинитива била да модални граматички садржај добија перинтеграцијом и продуктивном употребом у улози самосталнога исказа, а да у осталим функцијама тога садржаја нема. Његова морфема има искључиво диференцијалну улогу у парадигматском систему глаголских форми. На плану садржаја то је неутрални члан парадигме.

2.5.2. Да ли у том случају инфинитивне исказе сматрати граматички обележеним или неутралним? Индиректно разрешење загонетке дају нам следећи случајеви.

---

[55] A. Musić, *Rečenice s konjunkcijom „da“ u hrvatskom jeziku*, Rad JAZU 142.

[56] М. Стевановић, *Савремени српскохрваӣски језик* II, 832—833.

Digitized by Google

2.5.2.1. Супстантиви су обавезно праћени морфемом граматичког рода. Ова је делом попуњена граматичким садржајем, делом пак има на морфолошком плану искључиво формални карактер.

2.5.2.2. Обележја глаголских аспектних значења такође су неодвојива од лексичке основе ових речи, бар у већини случајева (рефлексивност је врло сложена појава која се испољава на различитим нивоима).

2.5.2.3. На основу тога морамо издвојити категорију лексички блокираних граматичких обележја, било да су она строго формалнога карактера, или да су носиоци и одређених граматичких садржаја. Лексички блокиране категорије свакако немају посебне релеванције за испитивање структуре исказа у смислу у којем то овде чиномо. Инфинитив као пратилац основне глаголске форме већине словенских језика долази овамо, те га треба сврстати међу неутралне исказе. Ова одлука је сасвим у сагласности са његовом функцијом: модални граматички садржај исказа према нашем схватању нема улоге у транспоновању денотације у информацију.

3. *Типологија елементарних исказа*

3.1. Уместо дихотомије на исказе са „унутрашњим устројством" и оне који тога устројства немају[57], искази захтевају класификацију која поред форми без „стандардних" структурних обележја садржи вишечлани систем структура са разнородним обележјима комуникативне функције. Како извршити ту класификацију? Поласком од лексичких класа дошли бисмо до груписања једночланих исказа, и то таквога које не би обезбеђивало очување основне прерасподеле на реченичне и нереченичне структуре, да не говоримо о осталим структурним типовима. Остаје подела према граматичким обележјима. Ради тога је потребно окарактерисати та граматичка обележја уз прецизнија разграничења међусобно и са осталим ознакама истога нивоа.

3.1.1. Расправљајући о реченичној структури ја сам издвојио две граматичке морфеме чије су функције у конституисању реченице од егзистенцијалног значаја.

а) Први од њих је тзв. *t*-функтор, са првенственом улогом у транспозицији номинације у информацију. Он обележава однос пред-

[57] R. Katičić, *цит. д.*, 101.

Digitized by Google

метног садржаја реченице према ситуацији споразумевања и испољава се као систем временских маркера (t^+ — футур; t^- — перфект; t° — презент).

б) Други је i-функтор, граматичка ознака идентификације предметног садржаја исказа довођењем његовим у саодност према учесницима у споразумевању. Реализује се у систему граматичког лица (i^+ — прво лице; i^- — друго лице; i° — треће лице).

3.1.2. Да ли се вокативна форма словенских језика може ставити у исти ред са горњим функторима? Стоичари су вокатив убрајали међу реченичне форме[58] изузимајући га из падежне системе. Према А. Шахматову, вокативне су оне „реченице у којих је главни и једини дио обраћање, име особе којој је упућен говор, ако је то име изговорено с особитом интонацијом која изазива сложену предодбу, у средишту које се налази та особа; у тој мисли може бити изражен пријекор, сажаљење, укор, негодовање. Исп. нпр. Коля!, речено тоном пријекора или укора и које изазива мисао: зашто си то учинио, зашто си тако поступио, како те није срам?“[59] Новији испитивачи, међутим, експресивност не сматрају основним садржајем вокатива. По П. Тросту његова стварна функција је у томе што је њиме „pojmenovaný předmět označen za adresáta projevu“.[60] И. Ф. Вардуль разграничава функцију интонације и вокативне морфеме кад каже: „независимо от интонации обращение остается обращением, т. е. назывным предложением“.[61] Али ако се вокативом именује лице, предмет или сл. којем је упућен говор, то свакако није проста номинација, већ апострофирајућа, како би се уз извесну резерву могла именовати[62], па ни исказ који вокатив чини није са искључиво денотативном функцијом (тада бисмо га морали ставити међу граматички неутралне) већ се овој надодаје функција слична идентификационој. Означићемо стога вокативну морфему као *а-функтор*.

3.1.3. Квантификацијска и лимитативна функција генитивне морфеме, како је више изложено, могу се у језику свести на граничне случајеве који воде преквалификацији у друге продуктивне функције, наравно у блиској вези са примарном.

[58] B. Delbrück, *Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen*, Erster Theil, Strassburg 1893, 188.

[59] А. А. Шахматов, *Синтаксис русского языка*, Москва 1941, 86. У преводу послужио сам се делимично: R. Simeon, *Rječnik lingvističkih termina* II, 728, s. v. вокативан. Изостављена су уметања аутора *Рјечника*, извршена мала преиначења у смислу прецизирања превода и додата последња реченица.

[60] P. Trost, *Tabu vokativu*, Listy filologické 72, Praha 1948, 34.

[61] И. Ф. Вардуль, *цит. д.*, 234.

[62] Исп. рад цитиран у нап. 48.

Digitized by Google

а) Квантификацијско-квалификативна функција примарно партитивног генитива (2.4.3.2.5.1) има актуализациони смисао: уколико предмет споразумевања није присутан, генитивна морфема је ознака груписања количине онога што значи именица на одређеном простору, што је функција слична оној коју има *t*-функтор. Задржаћемо општу ознаку *q-функтор*.

б) Лимитативна функција генитива такође је слична транспозитивној јер обележава предмет споразумевања као познат или ограничен на ситуацију споразумевања. За њу ћемо узети ознаку *l-функтор*.

3.1.4. Расправљајући о генитиву уз *ево*, *ето*, *ено*, М. Стевановић даје ово противречно али изненађујуће објашњење: „Али то наравно не значи да су дотичне речце ту употребљене у функцији личних глаголских облика, већ непотпуне реченице с њима по смислу казују оно што и потпуне реченице с одређеним глаголима. Разлика међу њима је само у томе што су и те непотпуне реченице емотивног карактера".[63] То је свакако непрецизна формулација, али у основи необично инвентивна, јер ево шта се њоме у ствари открива. Три следећа исказа по смислу су дијаметрално различита:

— *Ево крушака*! (тј. Дајем ти крушке да их узмеш)
— Ево крушака! (тј. *Овде су крушке*!)
— Ево крушака! (тј. Долази мама с крушкама!)

Разлике, међутим, не произилазе из неких унутрашњих обележја исказа, већ су импутиране споља. Када се овај момент одстрани (нпр. ако бисмо ову структуру написали на листу папира и тражили од неког да нам је протумачи), остаје оно што је нађено у другом примеру, тј. идентификација места предмета у односу на учеснике у говорном акту. У том комплексном значењу обједињена је служба *q*-функтора и *l*-функтора. Обележићемо га ознаком *ql-функтор*.

3.2. Ниже се даје без даљих коментара табеларни преглед најважнијих структура елементарних исказа. Сложене и комплексне структуре изостављене су из овог прегледа јер представљају проблем за себе. Структурни модели груписани су у *скупове* на основу граматичких обележја. У оквирима модела издвајају се поједине *фигуре*, које се одликују од реченичних типова по томе што не стоје у међусобном односу трансформативне корелације, и *типови*, у трансформативно корелацијском односу.

[63] М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* II, 203—204.

Digitized by Google

3.2.1. Скуп I: форме без граматичког устројства

Модел I-1: парадигматски необележене форме: Lx

Фиг I-1-1: квалификативна — Lx(qual)	Здраво, Добро, Паметно, Тише, Хорошо, И скучно и грустно Dobře, Správně
Фиг I-1-2: квантификацијска — Lx(quant)	Пет, Седам, Двадесет
Фиг I-1-3: релацијска — Lx(rel)	Напред! Десно Вперед!
Фиг I-1-4: интерјекцијска — Lx(interj)	Ах! Јаој! Пст! Шиц! Мац! Увы! Ура! Hele! Hop!

Напомена: Класификација према лексичком садржају није најоправданија. Систем тако највероватније остаје нужно непотпун.

Модел I-2: парадигматски неутралне форме

Фиг I-2-1: номинацијска — Lx(nom)

Тип a: неутрални — Lx(nom-o)	На Дрини ћуприја, Горски вијенац, Филолошки факултет, Апотека Евгений Онегин, Война и мир, Красная площадь, Лев Толстой Rudé právo, Restaurace, Praha-střed, Jan Horák — ředitel
Тип b: експликацијски — Lx(nom-expl)	(Назад се не може. Неће.) *Обзири*, Дом здравља — четврта станица...
Тип c: нарацијски — Lx(nom-nar)	Заставе на жртвеницима, ликови светаца, мраморни анђели, влажан сумрак и далеки цвркут птица око торња...

Digitized by Google

Тип d: експресивни — Lx(nom-expr)	Воз! Штета! Поштовање, Службеник Каква риба! Привет! Мое почтение Hyba, Oheň! Takova cura!
Фиг I-2-2: деиктичка — Lx(deix)	
Тип a: неутрални — Lx(deix-o)	Ватра и ништа
Тип b: експликацијски — Lx(deix-expl)	(Зачули су се кораци.) *Они*
Тип c: нарацијски — Lx(deix-nar)	Ја и она. Чудно
Тип d: експресивни — Lx(deix-expr)	Којешта!
Фиг I-2-3: вербална — Lx(verb)	
Тип a: денотацијски — Lx(verb-den)	Доћи и остати
Тип b: нарацијски — Lx(verb-nar)	(И скучно и грустно.) И некому руку поддать Шта да се ради — Co dělat?
Тип c: оптативни — Lx(verb-opt)	Изађи ван! (Командир је испред колоне:) стићи до куће најближим путем Не шуметь! Stat rovně!

Напомена: У оправданост издвајања лексичких фигура ни овде нисам уверен. Исто тако није јасан однос међу моделима, али потреба хијерархизације свакако постоји.

Напомена: Адјективне форме захтевају даља истраживања (исп. Другарски, или Fantastické! Skvelé! Ohavné! и сл.).

3.2.2. Скуп II: форме са једним показатељем унутрашњег устројства

Модел II-1: форма са a-функтором — Lx(apostr)

Тип a: неутрални — Lx(apostr-o)	Мићо, (зашто не пишеш)? *Hanka*, (pojd' sem)

Digitized by Google

Тип b: експресивни — Lx(apostr-expr)	Драги господине! Osle! Mizero!
Модел II-2: форме са ql-функторима — Lx(ql)	
Фиг II-2-1: квантификацијска — Lx(quant)	
Тип a: експресивни — Lx(quant-expr)	Ох, сунца, сунца, сунца! Смеху! Шуму! Грибов! Těch děti!
Тип б: квалификацијски — Lx(o-qual)	Лијепе ли онда среће! О, приклете моје ћуди! Jakého tu zvuku od božího rána!
Фиг II-2-2: лимитацијска — Lx(lim)	
Тип a: неутрални — Lx(lim-o)	На небу ни облачка, Ничега лишнего
Тип b: експликацијски — Lx(lim-expl)	Часнога ми крста
Тип c: нарацијски — Lx(lim-nar)	Ето нашега господина

3.2.3. Скуп III: Форме са оба показатеља унутрашњега устројства[64]

Модел III-1: модел трансформативно корелативних форми

Тип a:Lx(ti)	Идем, Седим
Тип b: Lx(i)-Lx(ti)	Ја идем, Ја седим

Модел III-2: модел алтернативних трансформативно корелативних форми

Тип a: Lx(ti)	Седи се — Седе
Тип b: Lx(i)-Lx(ti)	Пет седи — Пет седе

Модел III-3: нетрансформативни модел

Тип a: Lx(t)	Грми
Тип b: Lx(o)-Lx(t)	Лепо је

Напомена: Идиоматизоване форме типа *Лаку ноћ*, *С Новым годом* нису обухваћене овим пописом.

Радоје Симић

[64] Подробније испореди у раду цитираном у нап. 2, стр. 113—118. Симболима *t* и *i* обележени су транспозитивни и идентификативни функтор (временска и лична обележја).

Digitized by Google

Zusammenfassung

Radoje Simić

STRUKTURELLE UND TYPOLOGISCHE EIGENARTEN DER ÄUSSERUNG IN DEN SLAWISCHEN SPRACHEN

Ausgangspunkt des Beitrags ist folgende Distinktion: Die *Äusserung* ist eine linguistische Form in „absoluter Position", d.h. eine expiratorisch selbständige Form. Der *Satz* aber bildet eine grammatische Form mit den Merkmalen kommunikativer Funktion, also mit Merkmalen zur Transposition einer nominierenden Funktion in eine informative.

Gewöhnlich wird angenommen, dass die Äusserung in Hinsicht auf Struktur und Typologie eine dreifache Form darstellt: a) entweder handelt es sich um einen vollständigen Satz oder b) je nach Kontext um eine reduzierte Satzvariante oder c) um eine neutrale, unmarkierte. In diesem Falle reduzierten sich sämtliche Formen auf eine einzige, da die b-Form eine positionsbedingte und die c-Form eine neutralisierte Variante darstellen.

In den slawischen Sprachen treten hingegen gewisse Typen von Äusserungen auf, die sich nicht in diesen Rahmen einfügen. Beispielsweise ist die Form des Vokativs eine grammatisch markierte selbständige Einheit mit besonderem Kommunikationszweck. Durch Funktionsverschiebung können auch einige andere grammatische Mittel den Status produktiver Merkmale von selbständigen Kommunikationseinheiten erlangen (z.B. der Genitiv: *Krušaka*! *Oh, sunca, sunca, sunca*!). Somit existiert neben den Satzmustern eine ganze Reihe anderer grammatischer Typen von Äusserungen.

Digitized by Google

Digitized by Google

O NEKIM ASPEKTIMA ANALIZE KAUZATIVNIH GLAGOLA

U ovom radu razmatraju se neki problemi u vezi sa gramatičkom kategorijom kauzativnosti, s posebnim osvrtom na izvjestan manji skup „prinudno-manipulativnih" glagola koji se javljaju s rečeničkom dopunom tipa *Natjerao je brata da dođe* i *Nagovorila je Marka da radi na novoj knjizi.*

Za svaki jezik može se pretpostaviti da ima izvjestan manji broj minimalnih rečeničkih struktura[1], tj. tipova rečenica čiji se nukleus sastoji od glagola i jednog, odnosno dva ili tri nominala. Termin nominal uključuje imenice, zamjenice i imeničke fraze, dok se sposobnost glagola da se javlja

---

[1] Lyons daje šest rečeničkih shema, šest raznih nuklearnih struktura za koje misli da se mogu identificirati u vrlo mnogim jezicima:

(1) IF+G	(neprelazna)	IF je imenička fraza,
(2) IF+G+IF	(prelazna)	G je glagol, P pridjev, Kop
(3) IF (+Kop)+G	(ekvativna)	kopula, Lok lokativ, oznaka
(4) IF (+Kop)+I/P	(koja pripisuje, askriptivna)	mjesta, Pos je posesvina konstrukcija.)
(5) IF (+Kop)+Lok	(lokativna)	
(6) IF (+Kop)+Pos	(posesivna)	

Sheme se mogu ilustrirati primjerima:

(1) Ivan skače
(2) Dječak uči pjesmu
(3) Predsjedavajući je Ivan Petrović
(4) On je dječak/On je pametan
(5) On je u sobi
(6) Knjiga je Ivanova

Stavljanjem kopule u zagradu hoće se pokazati da ima jezika u kojima s u tim rečenicama ona ne javlja. Tako je u sadašnjem vremenu u ruskom: *Он в комнаше* итд. John Lyons, *Semantics II*, Cambridge University press 1977, (dalje: Lyons 1977) na str. 469.

Upotrebom izraza *imenička fraza* ili *nominal* ističe se razlikovanje tih pojmova od pojma imenice. Prvi se formiraju putem sintaksičkih transformacija i za razliku od imenica koje imaju denotaciju, oni su na osnovu svoje sintaksičke ostvarenosti referencijalne jedinice. Jedno je denotacija riječi *knjiga*, drugo referencija nominala u rečenici *Opet mu je knjiga u izlogu*, ((mu)...knjiga).

Digitized by Google

sa jednim ili više nominala[2] nazivlje valencija. Valenciju je kao relevantnu sintaksičku dimenziju uspostavio Tesnière u odnosu na površinsku strukturu rečenica odbacujući pri analizi klasičnu podjelu na subjekt i predikat, s tim da je tu podjelu tradicionalna gramatika preuzela iz formalne logike, ali je ne podržavaju jezičke činjenice u prirodnim jezicima.[3] Umjesto toga Tesnière u središte postavlja glagol. Nominali u konstrukciji sa glagolom njegovi su aktanti. Bez ikakve su valencije, tj. avalentni bezlični glagoli tradicionalne gramatike koji označavaju meteorološke prilike (*sniježi*), monovalentni, jednomjesni neprelazni glagoli s jednim aktantom (*on spava*), u dvomjesne, dvovalentne spadaju prelazni glagoli s dva aktanta (*on svira džez*), glagoli sa tri aktanta, tromjesni, trovalentni najkompleksniji su i obuhvataju glagole 'govorenja' i 'davanja' (*ona mu šalje pismo*)[4]. Po ovome se vidi da valencija podrazumijeva tradicionalne pojmove prelaznosti i rekcije, kao i da se povezuje sa klasifikacijom predikatora u predikatskom kalkulusu, u smislu broja argumenata koje ovi imaju u pravilno formiranim formulama[5]. Valentnost treba da obrazloži broj i vrstu aktanata sa kojima upravlja neki glagol. Tako su i *dati* i *staviti* tromjesni glagoli, ali se međusobno razlikuju u vrsti aktanata sa kojima se javljaju. Dok oba upravljaju subjektom i direktnim objektom, treći je aktant uz *dati* indirektan objekt, a uz *staviti* 'direkcioni lokativ'.[6]

Nezadovoljstvo Tesnièrea i drugih gramatičara u pogledu dihotomije subjekt — predikat izazvano je s jedne strane činjenicom da iako tu podjelu u indoevropskim jezicima nije teško sprovoditi, ona ima ograničenu vrijednost pri analizi, a s druge strane, u domenu nekih neindoevropskih jezika ta podjela zadaje ozbiljnih teškoća. Odnos glagol — nominal u eskimskom i nekim drugim jezicima obilježen je u morfološko-sintaksičkom smislu prvenstveno

[2] Rečenica *On je to kupio* (*od mene*) (*za tri dolara*) koju Fillmore iznosi objašnjavajući „površinsku realizaciju argumenata", tj. dubinskih padeža od kojih se neki obavezno javljaju u površinskoj strukturi, a neki fakultativno, sadrži glagol *kupiti* koji je „četverovalentni" predikator, ali se samo dva argumenta obavezno ostvaruju — zagrade ukazuju na fakultativnost površinskog ostvarivanja preostala dva dubinska padeža. Charles J. Fillmore, *Types of Lexical Information*, na str. 378, u zborniku Semantics, ed. D. D. Steinberg & L. A. Jakobovits, Cambridge University Press 1971.

[3] L. Tesnière, Éléments de syntaxe structurale, Paris 1959, izdanje 1965, na str. 103 i dalje.

[4] Što se tiče daljnjih mogućnosti on smatra: „On est ainsi amené à se demander s'il n'existe pas également, après les verbes trivalents, des verbes tétravalents. Si on laisse de côté les formes périphrastiques à valeur tétravalente... il semble bien qu'il n'existe dans aucune langue de formes verbales simples comportant plus de trois valences". Op. cit., 258.

[5] Lyons 1977, str. 486.

[6] Lyons, isto.

Digitized by Google

u ovisnosti od vrste glagolske radnje.[7] Kada glagol znači prelaznu *akciju*[8], vršilac te akcije posebno je označen, a posebno su, i jednako, označeni *predmet, cilj* te prelazne radnje s jedne strane, i *prvi* (i jedini) *aktant* u neprelaznim glagolskim strukturama s druge. Taj sintaksički paralelizam između *objekta, cilja* prelaznih glagola i subjekta *neprelaznih* glagola poznat je kao ergativnost, a sami jezici s takvim strukturama nazvani su ergativnim.

Spomenuto nezadovoljstvo zbog nemogućnosti da se pronađu neke konstantne vrijednosti koje bi se mogle pripisati bilo subjektu bilo objektu glagola u indoevropskim jezicima[9], gdje je njihovo izdvajanje bar lako uočljivo,

[7] Primjeri (1) *qimmi-p agna-q taku-b-a-a-*

pas ženu vidi, pas vidi ženu

(2) *qimmi-q agna-p taku-b-a-a*

psa žena vidi, žena vidi psa

pokazuju da u prelaznim rečenicama sufiks *-p* označuje vršioca radnje, a *-q* predmet, cilj radnje. U neprelaznim strukturama imenica ima uz sebe sufiks *-q*. John Lyons, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge University press 1968, izdanje 1974, str. 341. Fillmore ističe da su površinski padežni oblici u smislu morfološke raznolikosti najrazvijeniji u zamjeničkim sistemima. On se poslužio Sapirovom tipologijom zamjeničkih sistema indijanskih jezika i za svoju shemu uzeo u obzir samo vršioca radnje, odnosno učesnika u zbivanju ili stanju, i cilj, predmet te radnje u slučaju prelaznih glagola. Ovde je zanimljiva jedna od pet konfiguracija koje iznosi, a koja pokazuje stanje u jeziku chinook.

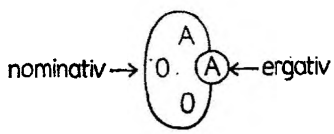

A stoji za kombinaciju *V+A*, *V* je neprelazni glagol, *A* je aktivni subjekt; *O A* stoji za kombinaciju *V+O+A*, *V* je prelazni glagol, *O* predmet, cilj radnje, *A* je aktivni vršilac, agens; *O* stoji za kombinaciju *V+O*, *V* je neprelazni glagol, *O* je neaktivni subjekt. *A* je aktivni vršilac radnje, agens, agentiv nazvan od strane gramatičara ergativ, dok *nominativ* u ovoj klasifikaciji (*O u gornjoj shemi*), označava i *predmet, cilj* radnje, kao i *neaktivnog učesnika* u nekom zbivanju ili stanju. Jednako su obilježeni, znači, predmet, objekt, cilj radnje i neaktivan subjekt. Charles J. Fillmore, *The Case for Case*, Universals in Linguistic Theory, Ed. E. Bach & R. T. Harms, 1968, str. 53—54. U eskimskom, kako Lyons izlaže, sufiks *-q*, označivač predmeta, cilja prelazne radnje dolazi i uz aktivnog vršioca neprelazne radnje (npr. *trčati*).

[8] U vezi sa glagolom Lyons (1977, str. 483) ističe statične i dinamične situacije. *Događaj* je trenutna dinamična situacija, *proces* je dinamična situacija koja se događa, traje ili razvija u vremenu. Pod kontrolom *agensa* u pitanju je u oba slučaja *akcija*, koja se, opet, ako je *događaj* može nazvati *akt*, a ako je *proces* — *aktivnost*.

[9] Da bi istakao raznolikost odnosa prikrivenu istim oblikom — nominativom, u istoj funkciji — subjekatskoj, Ch. Fillmore daje niz primjera:

On je udario loptu

Digitized by Google

svakako je imalo više razloga u odnosu na analizu 'ergativnih' jezika i tako pomoglo u postavljanju ispitivanja na bolju osnovu.

U mnogim jezicima postoje glagoli koji mogu da se nalaze u uskoj rečeničkoj vezi bilo sa jednim, bilo sa dva nominala, tj. glagoli koji mogu biti i jednovalentni i dvovalentni. Takav je na primjer glagol *pomaknuti*:

(1) Kamen se pomakao

(2) Ivan se pomakao

(3) Ivan je pomakao kamen

Neprelazna upotreba u prvoj rečenici obilježena je morfemom *se*, a druga je rečenica dvosmislena: Ivan se može pomaknuti bilo nehotice (npr. u snu), bilo svjesno. Ovdje je zanimljiv odnos između prve i treće rečenice. Pitanje *Ko je pomakao kamen*? u smislu ko je odgovoran za pomicanje kamena, ko je vršilac akcije pomicanja, može se postaviti i za prvu i za treću rečenicu, i odgovor u oba slučaja može biti *Ivan* (zanemarujući za sada da bi to mogla da bude i neka prirodna sila i dr.). Između subjekta neprelaznog i objekta odgovarajućeg prelaznog glagola može se reći da postoji sintaksički odnos *ergativnosti*, 'ergativni' ili 'kauzativni' subjekt uveden je kao *agens* ili *uzrok* akcije.[10] To je tipično imenica sa značenjem živog bića, iako to mogu biti i tzv. entiteti drugog reda — sama akcija nekog agensa ili pak neki događaj ili proces u kojemu neki agens nije imao (direktnog) učešća.

A. Belić dodirnuo je problem kauzativnih glagola u razmatranju raznih značenja glagolskih osnova: „Pored prelaznih i neprelaznih glagola u kojih značenje prelaznosti ili neprelaznosti ne mora biti vezano za kakav naročiti deo osnove, ima čitav niz deverbativnih glagola koji stupaju u veze sa primarnim ili pravim glagolima pokazujući razliku u njihovu značenju. Napr. kauzativni (staroind. *sādáya-ti* „čini", dopušta da neko sedne, posađuje)."[11]

On je dobio udarac
On je dobio dar
On nju voli
On ima crnu kosu (Fillmore 1968, str. 6). J. Anderson u istom cilju daje ovaj niz:
Taj kovert sadrži moj novac
Ona je užasno patila
Ivan je u vrtu
Ja ti dugujem šest penija
Na plafonu vise šunke
Ivan je dobio šok
Arijadna je otišla. (John Anderson, *The Grammar of Case, Towards a Localistic Theory*, Cambridge University press 1971, str. 8.

[10] Lyons 1968, 352.

[11] A. Belić, *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku*, I knjiga, Beograd 1958, str. 176.

Digitized by Google

Glagol *posaditi*, spomenut u vezi sa staroindijskim kauzativom, može se dovesti u vezu sa neprelaznim *sjesti*, *sjediti*, a isto tako prelazni *točiti* sa neprelaznim *teći*, odnosno *leći*, *ležati* sa *položiti*, *polagati*, *umrijeti*, *umirati* sa *umoriti*, *stati*, *stajati* sa (*po*)*staviti*, *stavljati*. Za ove srpskohrvatske parove prelaznih i neprelaznih glagola može se reći da su međusobno sintaksički povezani odnosom kauzativnosti, a da su, sa historijskog gledišta, nekad produktivnim morfološkim procesima prelazni derivirani od odgovarajućih neprelaznih. Samo značenje te veze u suštini daje Belić tumačeći staroindijski kauzativ — *čini da sedne* (— a isto tako *da teče*, *da umre* itd.). Gramatički produktivni mehanizmi za smanjivanje ili uvećavanje valentnosti glagola postoje izgleda u svim jezicima.[12]

Navedenim srpskohrvatskim parovima glagola svakako su slični po uspostavljenom odnosu između neprelaznog glagola i prelaznog sa kauzativnim značenjem njemački parovi:

fahren (voziti se) — *führen* (voditi, povesti)
springen (skočiti, skakati) — *sprengen* (rasprsnuti, rasprskavati)
verschwinden (iščeznuti, iščezavati) — *verschwenden* ((s)traćiti, rasipati)
fallen (pasti, padati) — *fällen* (oboriti, obarati)

Tesnière[13] napominje da je etimološki smisao kauzativnih dubleta ponešto evoluirao, ali da se ipak sačuvala etimološka veza sa prostim glagolima iz kojih su derivirani. Takvi produktivni morfološki procesi postojali su i u engleskom: *rise* (dići se, ustati) — *raise* (dići, dignuti, dizati), *lie* (leći, ležati) — *lay* (položiti, polagati), *fall* (pasti, padati) — *fell* (oboriti, obarati).[14] U tom jeziku postoji i niz glagola koji imaju isti oblik u svojoj neprelaznoj odnosno prelaznoj kauzativnoj upotrebi.[15] Promjena valencije nema u tom

[12] Lyons 1977, 487.

[13] Tesnière, op. cit., 268—269. Zanimljivo je kako Tesnière u svojim „Elementima" uz mnogo novatorstva (koje se u zadnje vrijeme dosta iskorišćava u jezikoslovlju) dovodi u vezu 'intelektualni razvoj čovječanstva' sa povećanjem glagolske valencije: „La complexité croissante du système actanciel du verbe a toutes chances d'être fonction des progrès de l'esprit humain, qui enfante des structures actancielles de plus en plus complexes." (Na str. 258.) Svakako je u pravu kad govori, u kronološkom smislu, o gore navedenim njemačkim glagolima, pošto „prosti, nekauzativni" pripadaju *jakoj konjugaciji*, tj. morfološkom tipu indoevropskog perioda, a izvedeni kauzativi *slaboj konjugaciji*, koja predstavlja noviju, germansku formaciju.

[14] Lyons 1968, na str. 359—360.

[15] To su npr.: *change* (promijeniti se, mijenjati se — izmijeniti, mijenjati), *grow* (narasti, rasti — gojiti, uzgajati), *develop* (razviti se, razvijati se, — razviti, razvijati), *open* (otvoriti se, otvarati se — otvoriti, otvarati), *close* (zatvoriti se, zatvarati se — zatvoriti, zatvarati), *begin* (započeti se, započinjati se — započeti, započinjati), *break* (slomiti se, lomiti se — slomiti, lomiti), *stop* (zaustaviti se, zaustavljati se — zaustaviti, zaustavljati (prekinuti itd.)). Ovi glagoli imaju naravno i druga značenja u prevodu na srpskohrvatski.

Digitized by Google

slučaju nikakvog morfološko-sintaksičkog označivača. Takva nemarkirana promjena valencije tuđa je drugim jezicima, na primjer francuskom[16], dok bi se za naš jezik mogli navesti primjeri koji se kose sa priznatnim standardom. Tako za neprelazni glagol *izgladnjeti* Rječnik SANU napominje da postoji i neknjiževni oblik, ekavski i ijekavski *izgladniti*, tj. neprelazni glagol sa značenjem *jako ogladnjeti* poklapa se oblički u nestandardnoj upotrebi sa prelaznim *izgladniti* (izmučiti glađu). Pored toga u ijekavskoj varijanti postoji obličko poklapanje, neutralizacija razlika, npr. u perfektu jednine muškog roda, up.: *izgladnio sam*... i *izgladnio me je*. Ako bi se uzelo u obzir odstupanje od književne norme i u akcenatskom pogledu, broj bi se povećao. Tako se mogu navesti *oslijèpjeti* i *oslijèpiti*, *zelènjeti* (zelènīm) i *zelèniti* (zèlenīm). I kod *zelenjeti* Rječnik navodi da je oblik *zeleniti* neknjiževan.[17] Na svaki način, kao i u jezicima u kojima prelazna upotreba nema posebnog obilježja osim prisustva drugog aktanta, malo je vjerovatno da bi i u srpskohrvatskom takva neknjiževna upotreba spomenutih i njima sličnih glagola dovodila do zabune.

Sada se mogu spomenuti još neki srpskohrvatski glagoli koji se u jednoj vrsti svoje upotrebe javljaju sa refleksivnom morfemom *se*. Polifunkcionalnost ove morfeme dobro je poznata.[18] U ovom slučaju radi se o upotrebi koja se može predstaviti primjerima slijedećih glagola: *zatvoriti* (*se*), *zatvarati* (*se*), *zaklopiti* (*se*), *zaklapati* (*se*), *dići* (*se*), *dizati* (*se*). (Primjeri su uzeti iz Rječnika Srpske akademije nauka i umjetnosti (SANU). Up.:

Šišarica počne žuteti i *zatvori se* (D. Spasić).

Zatvorite prozor, vrata (Zmaj J. Jovanović).

Noctiluce ... *se* samo noću otvara i rascvetava (a danju opet *zatvara*) (N. Petrović).

Robert ... *zatvara* vrata svoje sobe (I. Kušan).

[16] Tesnière (op. cit., na str. 271) iznosi: „Parmi les verbes monovalents, il y a lieu de signaler en particulier certains emplois transitifs de verbes intransitifs français dont l' usage s'est établi dans le français des bureaux de la société des Nations à Genève: *répondre une lettre* „répondre à une lettre", *circuler un dossier* „faire circuler un dossier". Il est très vraisemblable qu'il s'agit ici d'une influence de l'anglais, où il est courant de faire varier le nombre des actants sans signaler cette variation par aucun marquant."

[17] Up. primjere: U proljeće kad trava zeleni (D. Maksimović). O Vide sveti, sjajni, dobri... /Što.../ zeleniš šume (A. Tresić—Pavičić). (Primjeri su uzeti iz Rječnika SANU.) Pitanje je koliko bi obrazovanih stanovnika srpskohrvatskog govornog područja pravilo razliku i propisno izgovaralo *trava zelènī* = *postaje zelena*, odnosno *zèlenīš šume* — činiš ih zelenim. (*Oslijepio je od crne mrene* i *Car ga je oslijepio* — ovdje je razlika u perfektu jednine muškog roda neutralizirana.)

[18] V. M. Ivić, *Jedan problem slovenske sintagmatike osvetljen transformacionom metodom*, Južnoslovenski filolog XXV, 1961, str. 137—151.

Digitized by Google

Tiho *se* odškrinuše vrata i opet *zaklopiše* (J. Turić).
Kurir *je zaklopio* cisternu (A. Isaković).
Pukotine *se* [na zemljinoj kori] ubrzo *zaklapaju* (J. Žujović).
Mali [*je*] ... u nasladi *zaklapao* oči (V. Kaleb).
Baci zalogaj ... u vodu. Riba *se digne* da dohvati hranu (J. Veselinović). *Digavši se* ... kao sjena, izađe na prstima (Lj. Jonke).
Dignem pušku da udarim onoga (J. Jurković).
Mjesec ... *dizao se* nad usnulim Trebevićem (J. Kušan). *Dizali su se* po cesti kolutovi prašine (Lj. Jonke).
Katkad su ga [golmana] dizali na ramena (Stj. Kranjčević).

Primjećuje se da se u primjerima sa dva nominala (pa i u slučaju leksički neoformljenog 'prvog aktanta' uz imperativ u prvom primjeru, ili oblika *navijači* koji se može rekonstruirati u zadnjem primjeru) kao subjekt javlja imenica sa značenjem živog bića koje je redovno svjesni inicijator akcije. Primjer *Zaklapao je oči u nasladi* naveden je da bi se pokazalo kako ima slučajeva kad nije u pitanju *svjesna* akcija, iako se u rečenici *Mali je zatvarao oči da pokaže dosadu i umor,* ponovo radi o svjesnoj akciji. Oblici sa *se* imaju u subjekatskoj poziciji i imenice sa značenjem živog bića i imenice koje znače neživi predmet. *Cvijet* i *šišaricu* niko ne zatvara, međutim, sa imenicom za živo u subjektu isti je slučaj kao sa *pomaknuti(se).*

Primjeri sa *se* predstavljaju slučajeve struktura sa jednim nominalom, može se, znači, reći da tu *se* služi kao označivač te jednoaktantske situacije. Tesnière uspoređuje englesko *Alfred stands up,* njemačko *Alfred steht auf* sa francuskim *Alfred se lève* (Alfred se diže/ustaje) i zaključuje da refleksivno *se* nema tu nikakve refleksivne vrijednosti, samo je označivač *recesivne dijateze,* pojave oprečne kauzativnosti[19], i uloga mu je da obilježi monovalentnu upotrebu (potencijalno) dvovalentnog glagola *lever* (dići (se), dizati (se)). Teoretski jasna razlika između *refleksiva* i *recesiva* nije u praksi takva, pošto nije lako u svakom slučaju utvrditi da je u pitanju potpuno odsustvo refleksivnog značenja.

Razmatranje pojedinih problema iz perspektive raznih jezika, pa i genetski nepovezanih, može ovdje pomoći da se bolje sagledaju razni mehanizmi kauzacije. Tako i Tesnière i Lyons zaključuju da se jednomjesni glagoli *mourir, die* (umrijeti, umirati) i dvomjesni *tuer, kill* (ubiti, ubijati, umoriti) razlikuju jedino po prisustvu jednog aktanta više u drugoj skupini. Isto je i sa parovima *tomber, fall* (pasti, padati) s jedne strane, *renverser, knock down* (oboriti, obarati) s druge: *Alfred tombe. Bernard renverse Alfred* (Alfred pada.

[19] V. Tesnière, *op. cit.*, str. 272.

Digitized by Google

Bernard obara Alfreda). *Bill died. John killed Bill* (Bil je umro. Ivan je ubio/umorio Bila).[20] Ovaj tip prelaznih i neprelaznih rečenica stoji međusobno u relaciji po odnosu kauzativnosti, koji je u ovim jezicima leksikaliziran, te se npr. glagoli *mourir* i *tuer* mogu posmatrati kao sintaksički uslovljene alternativne fonološke realizacije istog glagola.

Drukčija je situacija u jezicima u kojima postoje produktivna gramatička pravila za formiranje kauzativnih glagola. Privlačna je ilustracija rečenica sa neprelaznim, odnosno odgovarajućim prelaznim glagolom u turskom, zbog osobine tog jezika da se relativno jasno izdvajaju, *segmentiraju* značenja pojedinih gramatičkih kategorija. U primjeru *Bill öldü* (Bil je umro) i *John Bill-y öldürdü* (Ivan je ubio Bila), sufiks *-dür* preobraća neprelaznu glagolsku osnovu *öl* u prelaznu *öldür*.[21]

Francuski je zanimljiv po jednoj drukčijoj pojavi, po produktivnoj kauzativnoj konstrukciji sa glagolom *faire* (praviti, činiti, raditi), koji ima funkciju pomoćnog kauzativnog glagola. Vrlo rasprostranjene upotrebe, konstrukcije sa *faire* preobraćaju neprelazne strukture u prelazne uspostavljajući odnos kauzativnosti: *La soupe cuit* (Juha se kuha), prema *Alfred fait cuire la soupe* (Alfred kuha juhu). Ta ista kauzativna konstrukcija primjenjuje se na dvomjesne prelazne rečenice i tako se dobivaju tromjesne strukture: *Jean fait manger les pommes aux enfants* (Ivan čini da djeca jedu jabuke)[22] prema: *Les enfants mangent les pommes* (Djeca jedu jabuke). Odnos između ovih rečenica može se reći da je u izvjesnom smislu paralelan odnosu između dvije sljedeće rečenice: *Jean donne le livre à Marie* (Ivan daje knjigu Mariji) i *Marie a le livre* (Marija ima knjigu). Strukturni paralelizam rečenica sa *fait manger* i *donne* potvrđuje se time što u francuskom često postoji izbor između *prostih* i *složenih* tromjesnih glagola. Takav je odnos između *montrer* (pokazati) i *faire voir* („činiti vidjeti") — *Jean montre le livre à Marie* i *Jean fait voir le livre à Marie*, u oba je slučaja značenje *Ivan pokazuje knjigu Mariji*. U izvjesnom smislu *montrer* je *fakultativno* leksikalizirani tromjesni kauzativ, pošto postoji i analitička konstrukcija *faire voir*.[23]

[20] Tesnière op. cit., 259; Lyons 1968, 352.

[21] Sufiks *-y* uz imenicu označava objekt, *-dü* označava prošlo vrijeme; kvalitet vokala *ü* ovisi od kvaliteta vokala glagolske osnove *-ö*. Lyons 1968, na str. 363. Na ovaj se primjer nailazi posljednjih godina u više radova. Obično bez napomene da Bil može umrijeti i prirodnom smrću.

[22] Iako ovaj prevod nije zadovoljavajući u smislu književnog standarda, on najbolje odgovara značenju originala, poput Belićevog prevoda staroindijskog kauzativa: *čini...da ... sedne*. Konstrukcije sa *činiti* vrlo su proširene u razgovornom jeziku na dijelu zapadnog srpskohrvatskog jezičkog područja, up.: Čudio se što ga pop Vrane čini da dangubi i baca ga u... trošak (I. Ćipiko).

[23] Lyons 1968, str. 368—369.

Digitized by Google

Objašnjavajući značenja riječi, razlažući ih na njihova diferencijalna semantička obilježja u okviru eksperimentalnog rječnika ruskog jezika Apresjan[24] kaže da se predviđa korištenje oko trista elementarnih semantičkih obilježja koja su potrebna za opis svih lingvistički zanimljivih značenja riječi. U tom smislu objasniti značenje neke riječi znači prevesti tu riječ na vještački semantički jezik koji ima svoj poseban rječnik i svoju sintaksu. Jedna od *elementarnih predikatskih riječi* u tom rječniku semantičkog jezika jest каузировать. Predikatske riječi razlikuju se međusobno po broju svojih *mjesta* kao i po semantičkom sadržaju tih mjesta. „Predikatska riječ каузировать ima dva mjesta, (dvije valentnosti), pošto u situaciji koju označava učestvuju dva aktanta: ono što uzrokuje i ono što je uzrokovano". Pri analizi važno je izložiti ne samo sva diferencijalna semantička obilježja neke riječi, već i njihovu organizaciju, njihov međusobni odnos. Razlika između „Переставать давать(работу)" (prestajati davati (posao)) i „лишать (работы)" (lišavati (posla)) ne sastoji se u sastavu njihovih semantičkih obilježja, već samo u organizaciji tih obilježja: „переставать давать = „переставать каузировать иметь" (prestajati uzrokovati imati) a лишать = „каузировать переставать иметь" (uzrokovati prestajati imati). (Op. cit., 39).

Navedeni primjeri iz ruskog jezika predstavljaju neke aspekte iz kojih se između ostalog može sastojati analiza jedne vrste prelaznih glagola. Po jednom gledanju na odnos između sintakse i semantike, u općem okviru teorije transformacione gramatike zasnovanom na „Sintaksičkim strukturama" i „Aspektima sintaksičke teorije"[25] prihvata se princip da je sva informacija relevantna za semantičku interpretaciju rečenice sadržana u njenoj dubinskoj strukturi. U tom smislu, na primjer, u okvirima teorije generativne semantike[26] smatra se da model jezičke analize pored proizvođenja skupa semantički pravilno formiranih rečenica treba da omogući njihovu interpretaciju pomoću univerzalnog inventara smisaonih komponenata. Tako se uspostavlja i pojam *leksikalizacije* kao poseban transformacioni proces. Bazične strukture sada predstavljaju *semantičke reprezentacije* i one se transformacionim pravilima povezuju sa površinskim sintaksičkim reprezentacijama.[27] Jedan jedini

[24] Ю. Д. Апресян, *Об експериментальном толковом словаре русского языка*, Вопросы языкознания 5, 1968, 35—39.

[25] Noam Chomsky, *Syntactic Structures*, 1957; *Aspects of the Theory of Syntax*, 1965.

[26] V. M. Ivić, *Pravci u lingvistici*, Ljubljana 1975, §§ 467-472.

[27] Kao jedna od prekretnica i ujedno začetak izmijenjenog gledanja na dubinsku strukturu obično se navodi postskriptum J. McCawleya u radu *Uloga semantike u gramatici*, u zborniku Universals in Linguistic Theory, ed. E. Bach & R. T. Harms, New York 1968. Nakon dokazivanja kako se jedan određeni gramatički problem ne može obrazložiti u teoretskom okviru dubinske strukture „Aspekata" McCawley zaključuje da treba

Digitized by Google

sistem pravila trebalo bi da prve preobrati u druge — s tim što između njih postoje razni posredni stadiji. Bazična struktura neke rečenice može na primjer uz ostalo sadržati skup značenjskih ili smisaonih komponenata *uzrokovati, postati, ne* i *živ*, i leksikalizacija se sprovodi tako što se iz leksikona uzme leksema *ubiti* i supstituira na mjesto tog skupa. Izvršena supstitucija samo je jedna od mnogih transformacija koje operiraju u derivaciji bilo koje rečenice koja sadrži leksemu *ubiti*.[28]

Apresjanov termin „каузировать" kao „elementarna predikatska riječ" potrebna za razlaganje izvjesnog tipa glagola na diferencijalna semantička obilježja nije ujedno i običan glagol u ruskom. Međutim, englesko *cause* i odgovarajuće srpskohrvatsko *uzrokovati* obični su glagoli i zato se mora naglasiti da taj glagol upotrebljen kao dio kompleksnog predikatora, kao jedna od smisaonih komponenata u nekoj bazičnoj strukturi, na primjer: *cause, become, not, alive* = *uzrokovati, postati, ne, živ*, tj. semantičkoj predstavi za *ubiti*, treba da se shvati u jednom apstraktnijem smislu ili značenju koje se ne poklapa sa značenjem tog glagola u običnoj upotrebi. Apstraktnost značenja iniciranja akcije od strane agensa, koja se označava sa *uzrokovati*, treba da se dopuni sa pojmovima kao što su npr. direktno ili indirektno, prinudno ili neprinudno uzrokovanje.[29]

Dok Tesnière već ranije postavlja u središte rečenice glagol[30], u analizama baziranim na „Sintaksičkim strukturama" kao osnovna struktura rečenice uzimlje se niz *imenička fraza* + *glagolska fraza* koji se zatim razvija u derivaciji.[31] U teoretskim okvirima generativne gramatike *padežna gra-*

prihvatiti neki alternativni pristup, kao na primjer pristup u radu Georgea Lakoffa i Johna Rossa *Da li je dubinska struktura potrebna*? Pored ostalog iznosi kako postoji skoro potpuno poklapanje između osnovnijih sintaksičkih kategorija i primitivnih termina simboličke logike, a semantičke reprezentacije mogu se posmatrati kao derivaciona stabla obilježena simbolima sintaksičkih kategorija. Pravila koja preobraćaju semantičke reprezentacije u površinsku strukturu treba da omoguće preslikavanje jednih obilježenih stabala u druga obilježena stabla. Sistem pravila treba da sadrži pored poznatih transformacionih pravila (za dodavanje, brisanje, premještanje elemenata) i pravila za leksikalizaciju — za uvrštavanje leksičkih jedinica. (Na str. 167—168).

[28] Lyons 1977, 414.

[29] Lyons, op. cit., 489.

[30] Tesnière na primjer ovako prestavlja svoja „stabla":

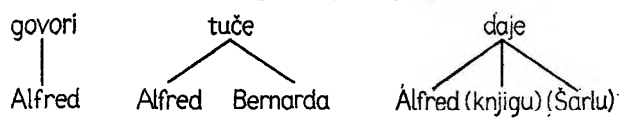

Na str. 14, 15 i 102.)

[31] To se može ilustrirati stablom — dijagramom (a) iz *Sintaksičkih struktura* (str. 27) (i (b) iz *Aspekata sintaksičke teorije* (str. 65).

Digitized by Google

matika pretpostavlja da se jezgra propozicije sastoji iz predikatora (glagola, pridjeva ili imenice)[32], koji je u konstrukciji sa jednim ili više argumenata. Dubinski padeži identificiraju uloge koje ti argumenti imaju u predikaciji, oni predstavljaju semantičke odnose glagola i jednog ili više njegovih argu-

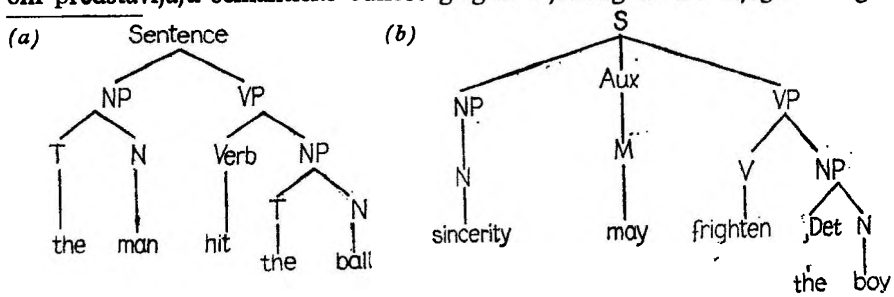

(čovjek je udario loptu) (iskrenost može preplašiti dječaka)

U drugom dijagramu može se zapaziti mala promjena u označavanju simbola u čvorištima stabala: NP označava imeničku frazu, N imenicu, VP glagolsku frazu, V glagol, T u prvom obilježava određeni član, a u drugom zamjenjuje se sa Det koje označava širi pojam determinatora. Aux stoji za pomoćni glagol, M znači modalni glagol. (V. napomenu 25.)

[32] Što ovdje znači *predikator koji je glagol, pridjev ili imenica* može se ilustrirat navođenjem Andersonove analize *Ivan je mrtav*. To jest, glagol kao predikator vjerovatno je jasan pojam (i imenica kao „imenski dio predikata"). U pitanju je drukčije tretiranje pridjeva i Anderson napominje da on pretpostavlja zajedno sa „aristotelovskijim" arapskim gramatičarima da glagoli i pridjevi spadaju u istu kategoriju. S tim, naravno, da je za glagole karakteristična akcija, u manjini su glagoli stanja, a za pridjeve upravo stanje, statičnost, a rjeđe dinamičnost, npr. *večeras je dosadan*, tj. *dosađuje*.

Niže izloženim dijagramima Anderson prikazuje dvije klauze, (a) sa jednim neaktivnim učesnikom u procesu, neagensom; u (b) se radi također o neagensu, ali nema procesa, u pitanju je stanje koje se u pravilima označava prisustvom obilježja statičnosti. *V*

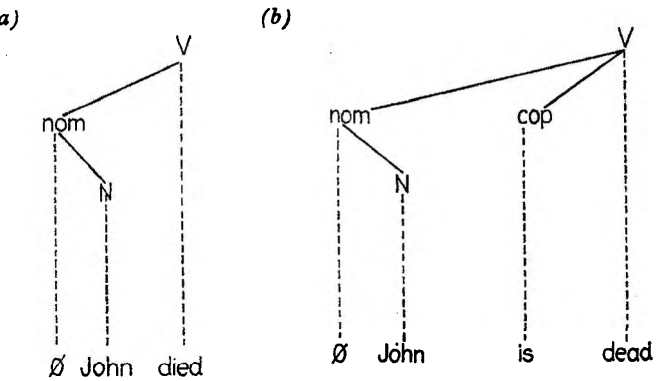

označava glagol, *cop* kopulu, *nom* stoji za nominativ (v. kasnije objašnjenje), Ø obilježava odsustvo predloga ili nastavka, puna linija ide do terminalnih kategorija kao što su *nom*, *cop*, *N*, isprekidana povezuje posljednje sa njihovim leksičkim ostvarenjima. (Anderson, op. cit., na str. 37—38).

Digitized by Google

menata. Namjera je da se iznađe određeni broj padeža koji bi bili univerzalno primjenljivi u analizi svih jezika. Za sada je taj broj raznolik. Može se dati spisak padeža koje je uspostavio Ch. Fillmore[33] i ilustrirati ih primjerima, dodavši i njegovu napomenu da će sigurno biti potrebni daljnji padeži:

Agentiv je padež tipično živog bića koje se shvata kao pokretač glagolske akcije: *Ivan* je otvorio vrata.

Instrumental je padež nežive sile ili predmeta koji učestvuju kao oruđe ili uzrok u akciji ili stanju obilježenim glagolom: Ivan je otvorio vrata *ključem*. *Vjetar* je otvorio vrata.

Dativ je padež živog bića na koje deluje radnja ili stanje označeno glagolom: *Ivan* je vjerovao u pobedu. Uvjerili smo *Ivana* da će pobjediti

Faktitiv je ukratko rezultat radnje ili stanja označenog glagolom: Sagradio je *kuću*.

Lokativ označava lokaciju, smještaj ili mjesnu orjentaciju akcije ili stanja označenih glagolom: *U ovom području* je vjetrovito. *Ovo područje* je vjetrovito. Pripravnici se primaju *u Institut*. *Institut* prima pripravnike.

Objektiv je semantički najneutralniji padež, uloga koju nominal tu ima u glagolskoj radnji ili stanju identificira se semantičkom interpretacijom samog glagola: Ivan je otvorio *vrata*. *Vrata* su otvorena.

U okviru padežne gramatike glagoli se klasificiraju i prema vrsti padeža, odnosno prema kombinacijama padeža uz koje se obavezno moraju ili fakultativno mogu javljati. U vezi s tim potrebno je naglasiti da je bitno držati na umu drukčije značenje koje (površinski) padeži imaju u okviru tradicionalne gramatike.[34] Dubinski padeži, apstraktni entiteti u semantičkoj reprezentaciji rečenica, površinski se realiziraju na razne načine — fleksijom, adpozicijama (tj. prepozicijama (predlozima) i postpozicijama), nekada i fleksijom i ovim posljednjima. Sistem fleksije, rekcije, slaganja (u rodu, broju, padežu), predloških i sličnih konstrukcija u površinskim strukturama

[33] Ch. Fillmore, *The Case for Case*, u zborniku Universals in Linguistic Theory, ed. E. Bach & R. T. Harms, 1968, str. 24—25. U drugim radovima Fillmore daje drukčije spiskove padeža, npr. u *Types of Lexical Information*, u zborniku Semantics, ed. D. D. Steinberg & L. J. Jakobovits, Cambridge University Press 1971, na str. 376. Tu on ujedno napominje da je za inventar tipičnih „uloga" preuzeo termine iz literature o teoriji padeža. Same uloge počeo je da nazivlje padežnim odnosima ili prosto padežima.

[34] Ch. Fillmore 1968 (v. napomenu 33) daje pregled raznih ranijih analiza padeža navodeći razne autore, spominjući i Lyonsa koji je primijetio da u radovima generativnih gramatičara „'padež' (u jezicima u kojima postoji ta kategorija) nije uopće prisutan u 'dubinskoj strukturi', već je samo fleksijska realizacija određenih sintaksičkih odnosa".

Digitized by Google

samo su *indirektne* indikacije raznih bazičnih padeža. I subjekt i predikat predstavljaju aspekte površinske strukture i teorija mora dati pravila za njihovu realizaciju (u jezicima sa tom dihotomijom).

Uspostavljanje dubinskih padeža izvršeno je početkom sedamdesetih godina i u okviru lokalističke teorije. Ta teorija polazi od hipoteze da su prostorni odnosi i u gramatičkom i u semantičkom smislu osnovniji od neprostornih odnosa. Tako su i prostorni izrazi lingvistički osnovniji i služe kao neka vrsta strukturnih obrazaca za druge izraze; to se objašnjava time što je prostorna organizacija od centralne važnosti u ljudskoj spoznaji.[35] Poznato je da se vremenski izrazi izvode iz prostornih. Oni se smatraju manje konkretnim od mjesnih, ali konkretnijim od raznih vrsta tzv. apstraktne lokacije. (Up. na primjer *Ivan je u zgradi* i *Ivan je u zabuni*).

Lokalistička teorija pruža posebno pogodan okvir za proučavanje prelaznosti i kauzativnosti. Johnu Andersonu[36] u njegovoj „Padežnoj gramatici" dubinski ili bazični padeži predstavljaju razne odnose u koje stupa pojam označen imenicom i koji izražavaju prirodu, odnosno način njegovog učestvovanja u akciji ili stanju iskazanim u rečenici.

U gramatičkom okviru koji Anderson uspostavlja za ispitivanje padežnih odnosa semantičke reprezentacije „prostih" leksičkih jedinica treba da budu paralelne konfiguracijama elemenata u površinskoj strukturi, npr. *hodati* će biti *ići, kretati se pješice* (up.: **hodali smo pješice do mosta*), tj. *hodati* u svojoj semantičkoj predstavi, za razliku od *ići* sadrži element *pješice* (up. *Išli smo do mosta pješice*). Jezici u tom pogledu variraju: *udariti, udarati nogom/šakom, dati udarac, davati udarce nogom/šakom* u francuskom također ima vid konfiguracije elemenata *donner un coup de pied/poign* prema prostim jedinicama u engleskom *kick* i *punch*. Postavlja se i problem supletivnosti. Jedinice koje se različito fonološki realiziraju mogu imati istu bazičnu semantičku predstavu, npr.: *prihvatiti, primiti nešto* znači *složiti se, saglasiti se s uručivanjem nečega*. (*Složio se s tim da knjiga bude njemu uručena, primio je knjigu*).

Pravila kojima se određuje uloga imenice (ignorira se sam sastav imeničke fraze — nominala, zatim deiktika, modalitet — problem glagolskih vremena, glagolski aspekt i dr.) u rečenici i koja *eksplicitno* izlažu vrstu uloge, uslove za javljanje u određenim okvirima koje nameće semantika i valentnost glagola, daju okosnicu mogućih padežnih odnosa.[37] Ti se odnosi na početku

[35] Lyons 1977, str. 718.

[36] V. napomenu 9.

[37] Semantičko-sintaksička komponenta koja čini osnovu ove gramatike operira sa tri skupa pravila: (a) pravilima za potkategorizaciju koja razvijaju kompleksne simbole sa jednom kategorijom i njenim obilježjima i operiraju na pred-terminalnim kategorijama

Digitized by Google

zamišljaju kao kombinacije četiri osnovna padeža od kojih su dva nelokalna: *nominativ* i *ergativ*, a dva lokalna: *lokativ* i *ablativ*, s tim da se oni kombiniraju u prvom redu kao osnovne *kategorije*, a zatim i kao *obilježja* koja se pridaju osnovnim kategorijama, pošto i lokalni i nelokalni padeži počivaju na zajedničkim semantičko-sintaksičkim principima organizacije. Ukratko se iznose neki aspekti analize četiri spomenuta padeža.

Nominativ je termin za neagentivnog učesnika uz glagol koji označava bilo dinamičnu bilo statičnu situaciju. To je u pojmovnom smislu najneutralniji padež „čija se uloga identificira semantičkom interpretacijom samog glagola" (v. značenje Fillmoreovog objektiva na str. 70). To je i padež obavezno prisutan u svakoj rečenici (tj. kao kategorija uz neko obilježje). U okviru jedne dubinske strukture može biti prisutan samo jedan istovrsni padež.[38] Primjeri: *Ivan* je kihnuo/umro; Ivan je otvorio *vrata*, u kojima je u prvom dubinski nominativ *Ivan* subjekt, a u drugom dubinski nominativ *vrata* objekt, pokazuju kompleksnost odnosa između padežnih funkcija i njihovih površinskih realizacija. (V. i dijagrame u napomeni 32.)

Ergativ je tipični agentni padež svjesnoga vršioca glagolske radnje prelaznih glagola (isp. Fillmoreov agentiv) i najčešće je u pitanju živo biće: *Ivan* je zaklao prase. Za takve strukture moguće je utvrđivanje agentnosti i dijagnostičkim pitanjem *šta radi|je uradio*?, kao i uspostavljanje nemarkiranog imperativa *kolji*! Zapaža se semantički paralelizam između objekta *prase* u gornjoj rečenici i subjekta u pasivnoj *Prase je zaklano*. Opravdano je, znači, smatrati da dijele istu padežnu funkciju, nominativ.

Sam naziv ergativ uzet je prema pojavi u spomenutim „ergativnim" jezicima (v. napomenu 7), u kojima su morfološki, sufiksom, obilježeni takvi agensi prelaznih struktura. U pravilima kojima se formalizira razvijanje pojedinih klauza, tj. struktura sa jednim glagolom i njegovim padežom/padežima važan je problem utvrđivanje uslova za zajedničko javljanje elemenata. Ranije je rečeno (v. napomen 32) da kopula označava statičnost neke strukture, međutim, uvodeći značenje agentnosti ergativ isključuje,

---

kao što su IF (imenička fraza), Kl (klauza, tj. prosta rečenica), i terminalnim kategorijama kao I (imenica), i G (glagol), u stvari u *Gramatici* razrađuje samo pravila za terminalne kategorije; (b) pravilima za razvijanje konstituentne strukture početnih kategorija, npr. I. $R \rightarrow Kl$ (R stoji za rečenicu) ,ii. $Kl \rightarrow nom + G$ (nom je nominativ), iii. $IF \rightarrow I$; (c) transformacionim pravilima za preobraćanje semantičkih reprezentacija u površinske strukture. Red primjene pravila je takav da transformacije operiraju naizmjenično sa semantičkim pravilima.

[38] U slučaju koordinacije i slično to su naravno dva ili više istorodnih padeža. Drukčija je stvar u pogledu primjera *Ivan je nastavnik*, gdje se baš ne vidi kako će se izbjeći uspostavljanje dva nominativa.

Digitized by Google

poništava taj pojam statičnosti. Za ergativ tipa *Ivan je oprezan* daje se specifikacija refleksivnosti, za razliku od slučaja u *Ivan je oprezan s vazom* gdje se javlja i nominativ. Relevantna struktura ova dva primjera može se prikazati dijagramima:

(1)

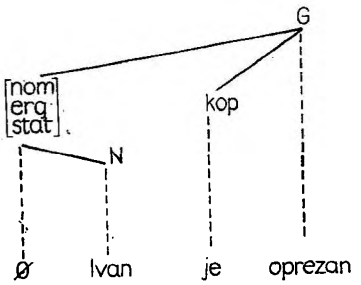

(2)

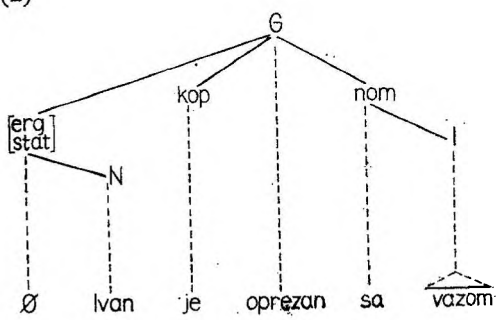

Lokativ je bazični prostorni padež koji se u površinskoj strukturi ostvaruje na razne načine. Kao pravi lokativ, npr. *Držimo novac u kutiji*, i kao subjekt: *Kutija sadrži novac*. U slijedećim primjerima imenice *pod* i *vrt* razvile su se iz bazičnih struktura iz pozicija označenih lokativom. Posebnim pravilima utvrđuju se mogućnosti formiranja „subjekatskih" i „objekatskih" struktura, tj. rečenica u kojima je lokativ u poziciji subjekta ili objekta. Up.:

Rasuo je smeće *po podu.*	Zasuo je *pod* smećem.
Smeće je rasuto *po podu.*	*Pod* je zasut smećem.
Posadio je *u vrtu* jabuke.	
U vrtu su posađene jabuke.	Zasadio je *vrt* jabukama.
Jabuke su posađene *u vrtu.*	*Vrt* je zasađen jabukama.

Klauze poput *Mnogi ljudi znaju dio istine* analiziraju se kao da imaju u subjekatskoj poziciji lokativ 'apstraktnog tipa' (u objektu je nominativ). One pokazuju sličnost u strukturi sa klauzom *Te kutije sadrže jabuke*, jednako se ponašaju prema dijagnostičkom pitanju *Što rade*? — u oba slučaja odgovor je nemoguć (**znaju istinu*, **sadrže jabuke*). Razlika u značenju ovisi od leksičke specifikacije imeničkih fraza i glagola; tako *znati* ima apstraktno mentalno značenje (koje doduše može imati i *sadržati*[39]: *Knjiga sadrži dobrih ideja*,

[39] Uspostavljajući teoretske okvire za proučavanje raznih pojava gramatičari u posljednje vrijeme teže univerzalnosti, međutim je ipak neizbježan uticaj jezika koji se analizira ili na kojem se vrši analiza. Anderson daje rečenice

(a) *That box contains the apples*
Ova kutija sadrži jabuke

(b) *His regiment contained the attack*
Njegov puk zadržao je napad

Digitized by Google

u pitanju je naravno i značenje imenice). Varijantu lokativa koji uz glagole tipa *znati* (*razumjeti, voljeti, mrziti* itd.), a s obaveznim značenjem živog stvora u nekim jezicima ima dativnu fleksiju, može se nazvati dativnim lokativom, (up. latinski *mihi placet*, sviđa mi se). Fillmore te imenice sa značenjem živog bića uz spomenuti tip glagola pripisuje kategoriji dativa. Anderson čuva za njih lokativ kao kategoriju koju samo modificira dodavanjem nekih obilježja, pošto nastoji dokazati da su osnovni odnosi isti, u pitanju je samo različita semantička specifikacija imenica (i glagola).[40]

Ablativ se nalazi u klauzama koje uključuju značenje usmjerenosti dinamičnog tipa, npr.: *Lopta se otkotrljala od Dane do Milice*, ili statičnog, npr.: *Magla se prostire od vrta do rijeke*. Njihova relevantna bazična struktura može se prikazati dijagramima:

(1)

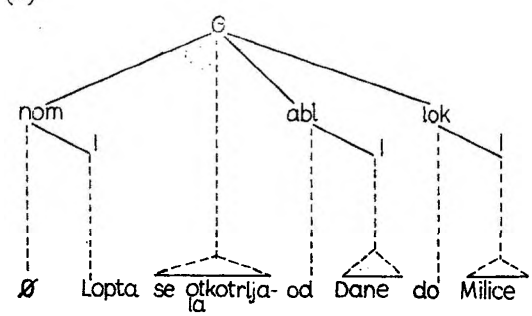

(2)

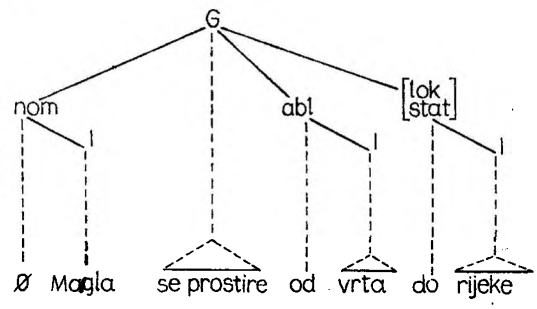

i pod uticajem jednog istog glagola u engleskom značenjsku razliku između tih rečenica obilježava dodajući aktivnom agentivnom lokativu (regiment) kao obilježje ergativ, tj.: $\begin{bmatrix}\text{lok}\\ \text{erg}\end{bmatrix}$, koje lokativ *kutija* nema. Imperativ je normalno moguć samo za (b): *Contain the attack*! Zadrži napad!, ali *Contain the apples! *Sadrži jabuke!

[40] Ipak će kasnije uvesti pravila za „prekategorizaciju", tj. za ergativizaciju lokativa dodajući mu ergativ kao obilježje u primjeru *Part of the truth is known by many people*

Digitized by Google

Prisustvo značenja statičnosti u drugom primjeru označeno je obilježjem *stat* uz lokativ.

Značenje usmjerenosti apstraktnog tipa, na primjer u poznatim parovima glagola *kupiti* i *prodati*[41] koji pretpostavljaju ergativnost agensa (up. *kupi!*, *prodaj!*) pokazuje se obaveznim prisustvom ablativa. Pojednostavljenom notacijom može se prikazati *Ivan je prodao knjigu Mari* i *Mara je kupila knjigu* [abl erg] [nom] [lok] [lok erg] [nom]
od Ivana.[42]
[abl]

U ranijem izlaganju moglo se vidjeti da kauzativnost u prvom redu znači prelaznost glagolske radnje na neki objekt, kao i svjesno vršenje te radnje. Pri tome se pokazalo da ima dvosmislenih slučajeva: *Ivan se pomakao.* Rečenica ima dva čitanja, s tim što bi na primjer prilog *namjerno* uklonio dvosmislenost. Pokretanje je uvek akcija, razlika je u tome što se živa bića ovisno od situacije mogu pokretati svjesno i nesvjesno. *Po noći se cvijet zatvara, Ivan se po noći zatvara (u svoju sobu)*[43] — u drugom slučaju subjekt na sebi samom sprovodi akciju smještanja u određeni prostor. Svakako da *zatvarati* nije inherentno prelazan glagol u smislu kao što je to na primjer *jesti*, iako se u posljednjem, ali ne u prvom slučaju, objekt može brisati, i on se vrlo lako javlja u pseudo-neprelaznim konstrukcijama: *Ivan (uvijek) jede* prema **Ivan (uvijek) zatvara, Ivan jede u sobi* prema **Ivan zatvara u sobi.*[44]

(str. 104) (Dio istine je znan mnogim ljudima), a u *Some of the audience were pleased by the play* (str. 105) (Neki od publike bili su zadovoljni komadom), u „subjektnoj" (lokativ je subjekt) stativnoj (prisutna je kopula) klauzi predviđa ergativizaciju nominativa. Predlog *by* čest je uz ergativni agens (npr. u pasivnim konstrukcijama), ali u sviđanju, zadovoljstvu, znanju nema elemenata volje.

[41] Podrobnije o ovim glagolima u vezi sa *konverznim rečenicama* v. M. Ivić, *Problem perspektivizacije u sintaksi*, Južnoslovenski filolog XXXII, 1976, str. 39—42.

[42] Anderson navodi da u pogledu engleskih rečenica *John sold Mary the book* i *John sold the book to Mary* Chomsky smatra da postoje razlike u presupoziciji i tvrdi da se tu radi o semantičkim različitostima koje se ne mogu obrazložiti razlikama u dubinskoj strukturi. Te različitosti Anderson povezuje sa prisustvom ili odustvom obilježja obj(ektiv) uz lokativ *Mary* i misli da se slično tome mogu postaviti i problemi kad su tzv. stilističke transformacije u pitanju.

[43] Govoreći o refleksivnim, pravim povratnim glagolima, M. Stevanović kaže da u njih ubraja „sve glagole koji označavaju od subjekta svesno i organizovano vršenu ili izvršenu radnju, aktivnost njegovu usmerenu na izmenu položaja i stanja samog sebe". M. Stevanović, Savremeni srpskohrvatski jezik II, Beograd 1974, str. 555.

[44] Takvo slobodno javljanje nekih glagola bez iskazanog direktnog objekta, tj. u tzv. apsolutnim konstrukcijama, svojstveno je indoevropskim jezicima, dok u nekim drugim redovno postoje razna ograničenja u odnosu na brisanje direktnog objekta. V. Lyons 1968, str. 361.

Digitized by Google

U svrstavanju prelaznih glagola prema vrsti radnje u odnosu na objekt izdvajaju se kreativni, čiji objekt nastaje u procesu radnje (*sagraditi most*), transformativni, koji izazivaju razne promjene objekta uključujući i promjene fizičkog ili duševnog stanja (*slomiti granu, preplašiti vuka*), kao i promjenu konkretne ili apstraktne lokacije (*okrenuti list, prodati knjigu*), dok neki glagoli nemaju direktnog uticaja na predmet svoje radnje (*čitati*).[45]

Anderson uspostavlja i mogućnost refleksivnih kauzativa u koje bi se ubrojili glagoli poput *pomaknuti* u *Ivan se pomakao* (*namjerno*), *raditi* u *Ivan je mnogo radio*, a tu spada i problem pridjeva koji sa odgovarajućom kopulom mogu značiti promjenu svjesno (iz)vršenu. Tako se *Budi grub*! i *Ne budi agresivan*! shvata kao pobuda subjektu da promijeni bilo svoje ponašanje, bilo svoje duševno stanje.

Poseban slučaj predstavljaju dvoagentni glagoli, tj. glagoli čiji je objekt obavezno živo biće. Tako *hraniti* podrazumijeva da je objekt i sam agens, moglo bi se reći da su mu smisaone komponente *prouzrokovati, jesti*. Na isti način u primjeru *Napio je prijatelje* pretpostavlja se redovno voljna, svjesna akcija objekta.[46]

Poseban tip dvoagentnih kauzativa predstavljaju glagoli spomenuti na početku, koji zahtijevaju bilo rečeničku, bilo nominaliziranu dopunu, a po značenju se može reći da su „prinudno-manipulativni" i da djeluju na volju objekta radnje dopunske rečenice. To su npr. *natjerati, prisiliti, primorati, nagnati, prinuditi* sa najizrazitijim značenjem prinude, kao i negativno *spriječiti*; zatim *zapovjediti, narediti, zabraniti, dopustiti, dozvoliti, nagovoriti, zahtijevati* za koje se može reći da se tipično radi o vršenju uticaja na volju objekta govorom. U svim je slučajevima vršilac radnje u rečenici dopuni tipično živo biće, kao što je to i rekonstruirani subjekt kada je u pitanju nominalizirana dopuna (*Ivan je najterao Maru u smijeh* implicira *Mara se smijala*). Što se tiče ergativnosti — zahtjeva da akcija određenog vršioca radnje bude voljna ili namjerna, ergativ traže pravi prinudni glagoli. **Primorao je Ivana da bude sretan/da spava* (direktno, u pravom smislu), **Spriječio ih je da ne znaju turski*. (*Ivan*, odnosno *oni* (*znaju turski*) je Andersonov

[45] M. Stevanović, op. cit., str. 552.

[46] Glagol *šetati* čuje se u razgovornom jeziku u izrazima *Šeta psa/dijete*. Ukoliko je i u drugom slučaju u pitanju hodanje, ipak postoji odnos potčinjenosti volje subjektu glavne rečenice. U engleskom su ovi glagoli neznatno brojniji: *He marched the prisoners to the station*, Tjerao je zatvorenike da marširaju do stanice, *He jumped/galloped the horse*, (bukvalno Skakao je/galopirao je konja) Tjerao je konja da skače/ da ide u galopu. Anderson (str. 66) daje kao primjer kauzativnog ekvivalenta intranzitivne klauze *They marched to the station* (Marširali su do stanice), dvoagentnu *Egbert marched them to the station* (Egbert ih je tjerao da marširaju do stanice).

Digitized by Google

apstraktni subjekatski lokativ, dok je moguće *spriječio ih je da ne uče turski.*) Nagovaranjem, dopuštanjem, zapovijedanjem ne mogu se direktno izazvati neka stanja, vršiti uticaj na „prvi aktant" tzv. statičnih glagola: **Dozvolio mu je da zna pjesmu*, **Nagovorio ga je da ima novu knjigu*, prema normalnim *... da uči pjesmu*, *... da kupi knjigu*. Naravno, može se zahtijevati i nemoguće, a dozvola znači nemiješanje, pa i neko stanje može onda i dalje trajati. (Zato *Dozvolio je da spava*, ali **Dozvolio je da zna turski*).

Anderson navodi neergativne subjekte uz *make* ((u)činiti, uzrokovati, (pri)siliti). *He made John fall/cry* (Učinio je da Ivan padne/plače). Na našem jeziku, u njihovom normalnom značenju nije vjerovatno da bi se glagoli *natjerati pasti/plakati* javili u rečenici, tj. **Natjerao ga je da padne* (prosto zbog spoticanja ili slično), i **Natjerao ga je da plače*. Zato je moguća nominalizirana dopuna *Natjerao ga je u suze* posvjedočena u građi za Rječnik Matice srpske — Matice hrvatske, gdje je možda u pitanju indirektno primoravanje, u smislu ispuštenog navođenja postupaka, riječi koje su dovele do plača, prouzrokovale plač. *Natjerao je/prisilio je Ivana da umre* nemoguće je u direktnom značenju, na primjer da izdahne. (Za dokaz 'nominativnosti' aktanta uz *die* (umrijeti) Anderson ističe nemogućnost upotrebe imperativa pod normalnim uslovima. „Umri zlotvore" prirodno je u drami, obično uz neku popratnu akciju govornika). Zato je moguća rečenica sa nominaliziranom dopunom *Natjerao ga je u smrt*, gdje postoji implikacija da objekt vrši neke postupke koji vode do umiranja.[47]

Dosad su se navodili samo perfektivni parnjaci ovog tipa glagola, imperfektivni se uvode da bi se pokazala njihova različitost u pogledu postignuća cilja prinuđavanjem, nagovaranjem.

Ovi glagoli prinude mogu se (kao i razni drugi) svrstati u odnosu na to kakvo okruženje čine za nominale koji se uz njih javljaju u rečenici.[48]

---

[47] Ovakvo razlaganje pati od fragmentarnosti i neformalizovanosti, ali u pogledu detaljiziranja dobro je podsjetiti se na knjigu P. Postala, *On Raising: One Rule of English Grammar and its Theoretical Implications*, 1974, 447 str. U predgovoru stoji i: Proučavanje je znatnim dijelom posvećeno nastojanju da se pokaže da engleske rečenice kao *Maks je vjerovao/dokazao/našao da je Melvin besmrtan* imaju površinske strukture u kojima je Melvin objekt glavnog glagola, iako je u njihovoj bazičnoj strukturi Melrvin subjekt glagola rečenice dopune i prelaz u poziciju objekta glagola glavne rečenice sprovodi se posredstvom pravila engleske gramatike koje se naziva *podizanje*. Postal, naravno, ističe da može izgledati smiješno da se toliko stranica posvećuje problemu u kojemu je u pitanju najviše nekoliko stotina engleskih glagola. Međutim, broj interakcija između raznih gramatičkih osobina upravo je nevjerovatan, a stoji činjenica da je i u 1972. engleska gramatika najvećim dijelom neispitana (uncharted)...

[48] Talmy Givón, *Opacity and Reference in Language*, Syntax and Semantics 2, Ed. J. P. Kimball, 1973, str. 103—104.

Digitized by Google

Ovdje će se promatrati kakvo okruženje oni čine za objekte svoje dopunske rečenice. Okruženje je *neprozirno* ukoliko se nominal može interpretirati bilo referencijski, bilo nereferencijski, *prozirno* ukoliko se može interpretirati samo na jedan od ta dva načina. Imenica u objektu može se interpretirati samo referencijski u rečenici *Ivan (sada) čita knjigu*, gdje se razumije da postoji jedan određeni referent imenice *knjiga*, up. **Ivan sada čita bilo koju knjigu*, dok *Ivan hoće da čita knjigu* može značiti da je u pitanju jedna određena, specifična, ili neka neodređena, nespecifična knjiga, tj. moguća je dvojaka interpretacija, okruženje je neprozirno: *Ivan hoće da čita tvoju novu knjigu/ bilo koju knjigu.*

Neki glagoli osim toga impliciraju istinitost, izvršenost radnje u njihovoj dopunskoj rečenici, dok drugi to ne impliciraju. Up.: *Ivan je uspio da kupi torbu* implicira *Ivan je kupio torbu*, a *Ivan je odlučio/htio da kupi torbu* — možda je kupio, a možda nije. Gornji prinudni glagoli mogu se u tom smislu podijeliti na

implikativne	negativno implikativne	neimplikativne	
natjerati	spriječiti	natjeravati	zapovjediti
prisiliti		prisiljavati	narediti
primorati		siliti	zabraniti
prinuditi		primoravati	dopustiti
nagnati		prinuđavati	dozvoliti
		goniti	nagovoriti
		nagoniti	
		i njihovi imperfektivni parnjaci, kao i zahtijevati	

Samo implikativni i negativno implikativni glagoli kada su u prošlom vremenu impliciraju izvršenost (odnosno neizvršenost) radnje u dopunskoj rečenici: *Dječak je natjerao psa da preskoči zid* implicira *Pas je preskočio zid.*

U slučaju neimplikativnih glagola u ovom pogledu određenosti nema: *Mara je tjerala/nagovarala/nagovorila Ivana da puca u Marka* može u sva tri slučaja — prema kontekstu — implicirati i da je Ivan pucao i da nije pucao. U slučaju trajnih glagola *tjerati* i *nagovarati* neizvršenost je normalna, up: *Mara je tjerala/nagovarala Ivana da puca u Marka, ali je on uporno odbijao da to učini* (iako je moguć i drukčiji kraj: ... *i on je to najzad učinio*). U rečenici sa trenutnim glagolom *nagovoriti* situacija je drukčija. Ivan je nagovoren i nije normalno da sam odustane od akcije, međutim, moguće je da se umiješa

Digitized by Google

neki *izvanjski* faktor i nju osujeti, up.: *Mara je nagovorila Ivana da puca u Marka, ali mu je stražar izbio pištolj iz ruke.*

U odnosu na problem interpretacije imenica u smislu njihove referencijalnosti, samo implikativni ne prouzrokuju neprozirnost:

Mara je prisilila djecu da prekinu (svoju/neku) igru — igra se interpretira referencijalno (bez obzira na to da li je u pitanju neka određena ili pak neodređena, nepoznata igra).

Negativno implikativni i neimplikativni glagoli imaju neprozirna okruženja:

Prinuđavao je/nagovarao je Ivku da uzme kutiju, značenje može biti *onu kutiju* ili *bilo koju kutiju.* U ovom smislu mogle bi se detaljno ispitivati razne druge mogućnosti; za sada se može još dodati da implikativni glagoli u slučaju kad imaju dvostruke ili višestruke rečeničke dopune impliciraju u svakom slučaju izvršenost radnje prve dopune, dok izvršenost radnje daljnjih ovisi od semantike tih glagola: *Natjerao je Ivku da pristane da pjeva* znači *Pristala je da pjeva,* ali ostvarenost radnje pjevanja ipak nije izvjesna, dok *Natjerao je Ivku da počne da pjeva* znači *Počela je pjevati* — bar je početak radnje izvjestan.

Postoji još jedna zanimljiva činjenica — samo neimplikativni glagoli dozvoljavaju ukazivanje na to da će se njihova radnja, u odnosu na radnju glavne rečenice, vršiti u budućnosti. Otuda *Jučer ga je nagovarala/nagovorila da danas opere pod* prema **Jučer ga je natjerala da danas opere pod.* Implikativni glagoli zahtijevaju vremensku simultanost i za razliku od neimplikativnih ne dozvoljavaju *prazninu u odnosu na budućnost*[49] između radnja glavne i dopunske rečenice. To je razumljivo s obzirom da budućnost uvijek znači i neizvjesnost. Tako i implikativno *natjerati* može implicirati izvršenost radnje dopunske rečenice, kao što smo vidjeli, samo u odnosu na prošlost: *Jučer ga je natjerala da joj (jučer) očisti cipele*; u slučaju kad je u pitanju budućnost, implikacija izvršenosti nestaje: *Natjerat će ga da pjeva.*

Pitanje određivanja dubinske strukture kauzativnih glagola Anderson rješava na taj način što uspostavlja nadređene glagolske strukture za koje kaže da imaju značenje upravljenosti, ablativnosti i kojima se podređuje druga glagolska struktura. Tako se bazične strukture neprelazne rečenice *Lopta se zakotrljala po podu* i kauzativne *Egbert je zakotrljao loptu po podu* mogu prikazati slijedećim dijagramima:

---

[49] T. Givón op. cit., str. 100 i 104. Engleski termin je *future gap.* Pored prošlog vremena postoje i druge mogućnosti za impliciranje izvršenosti radnje dopunske rečenice. Takva je na primjer iterativnost izražena prezentom, up.: Kući nosi kad ima, pa nagoni žene i djecu da piju (D. Šimunović).

Digitized by Google

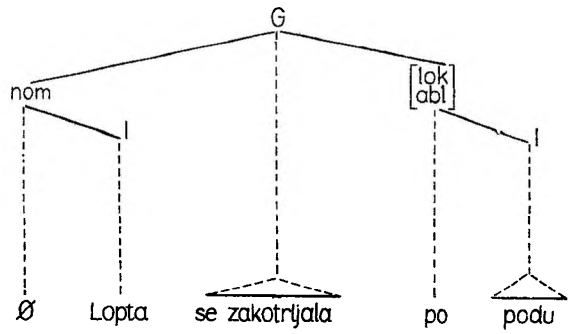

(a)

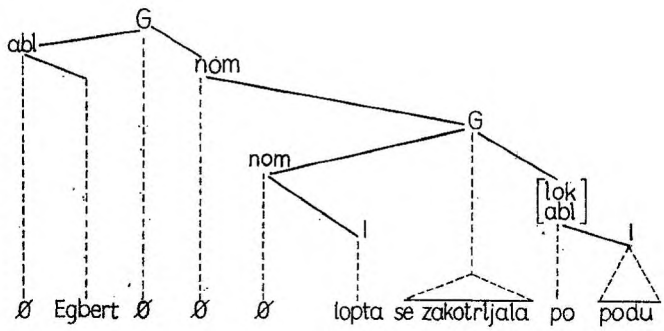

(b)

Simbol u zagradama $\begin{bmatrix} \text{lok} \\ \text{abl} \end{bmatrix}$, u kojem se ablativ dodaje kao *obilježje* kategoriji lokativa znači da je u pitanju direkciona lokacija.

Za rečenicu *Ivan je ubio Marka* može se uspostaviti bazična struktura koju predstavljaju slijedeći dijagrami:

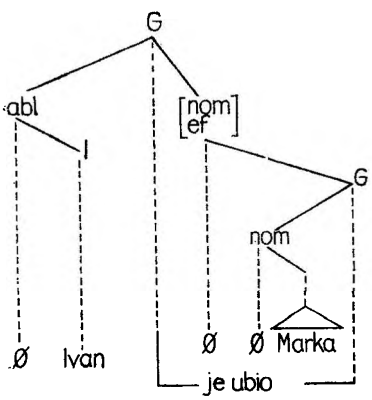

(c)

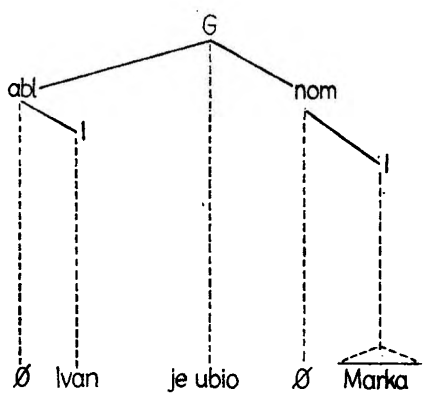

(d)

Digitized by Google

U drugom dijagramu viši i niži glagol[50] se stapaju, dolazi do „konflacije", a prihvataju se padežni elementi višeg padeža.

Na sličan način može se obrazložiti i dvoagentnost kauzativnih klauza sa rečeničkom dopunom. One se predstavljaju kao strukture u kojima ne dolazi do stapanja — konflacije nadređenog i podređenog glagola. U tim slučajevima dolazi do „podizanja" agensa podređene rečenice, koji postaje objekt nadređenog glagola.

Dijagramiranje relevantne bazične strukture za neprelaznu rečenicu *Ivan je skočio kroz prozor* i dvoagentnu *Marko je prisilio Ivana da skoči kroz prozor*[51] može izgledati kao

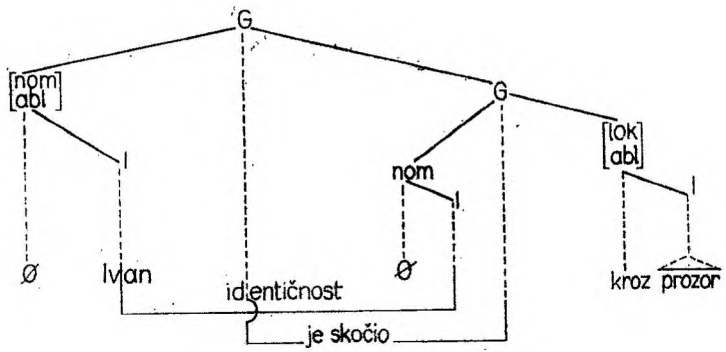

(e)

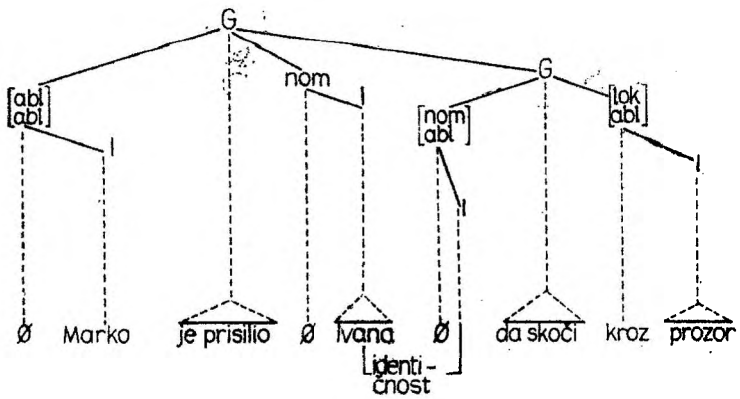

(f)

[50] Obilježje *ef* uz nominativ znači da se radi o efektu, učinku glagolske radnje.

[51] Razvijajući pravila za reprezentaciju raznih bazičnih semantičkih struktura rečenica Anderson i dalje smatra nominativ kao obavezno prisutan u svim slučajevima, s tim da je on nekad kategorija i onda stoji na gornjem mjestu u simbolu, a nekad obilježje, i tada je na nižem mjestu.

Digitized by Google

I rečenice sa jednim manjim skupom glagola koji uz direktan objekt imaju i njegov dodatak *za+akuzativ* ili *instrumental*, kojima se označava rezultat glagolske radnje, mogu se posmatrati kao vrsta kauzativnih struktura. Tako se na primjer rečenice

Zajednica je izabrala Ivana za predsjednika
Postavili su ga za ministra
Imenovao ga je pobjednikom

mogu posmatrati kao kauzativni ekvivalenti odgovarajućih (ekvativnih) nominalnih klauza:

On je (postao) predsjednik
On je (postao) ministar.

Jedna od kritika upućenih gramatici padeža Fillmoreovog tipa odnosi se na to da je broj imeničkih fraza u dubinskim i površinskim strukturama isti, te da se, pored ostalog, zbog toga ne može označiti razlika između agentnosti i neagentnosti subjekta u rečenicama:

The rock rolled down the hill (Stijena se otkotrljala niz brežuljak)
Max rolled down the hill (Maks se otkotrljao niz brežuljak)

Druga rečenica je dvosmislena. „Po jednom čitanju Max može spavati i otkotrljati se a da nije svjestan svojeg kretanja. Po drugom, on se kotrlja po vlastitu htijenju, i za ovo čitanje on je *agens*."[52] (Up. raniji primjer *Ivan se pomakao*.) Anderson, međutim, taj problem rješava kako dodavanjem različitih odgovarajućih obilježja padežnim kategorijama agentnog ili neagentnog subjekta, tako i uspostavljanjem nadređenih glagola.

Nešto su različiti postupci i u analizi koja polazi sa pozicija generativne semantike, ali bez uspostavljanja dubinskih padeža.[53] J. McCawley smatra da dubinska semantička reprezentacija glagola *nagovoriti* sadrži „ČINITI PROUZROČITI POSTATI NAMJERAVATI". To su *elementi značenja* enkodirani u glagolu *nagovoriti* npr. u rečenici

---

Pošto se sama prelaznost glagolske radnje pokazala kao *usmjerenost*, *ablativ* je uzet kao oznaka za agentnog vršioca radnje. Uspostavljaju se razne kombinacije npr., $\begin{bmatrix}\text{abl}\\ \text{abl}\end{bmatrix}$. $\begin{bmatrix}\text{nom}\\ \text{abl}\end{bmatrix}$. Prva označava agentnog vršioca, inicijatora radnje, druga podređenog, ali ipak agentnog vršioca. Primjećuje se rješenje za ilustraciju identičnosti, koreferencijalnosti objekta nadređene rečenice koji je ujedno agentni vršilac radnje u rečenici dopuni.

Pasivizacijom podređene rečenice agentni objekt prelazi u položaj subjekta: *Ivan je bio prisiljen da skače*. Anderson, op. cit., str. 196, 197.

[52] R. S. Jackendoff, *Gramatički odnosi i funkcionalna struktura*, (1972), preštampano u zborniku Gramatika, sematika, znanje, ur. M. Suško, Sarajevo 1977, str. 189—190.

[53] J. D. McCawley, *Predleksička sintaksa*, (1974), preštampano u zborniku Gramatika... ur. M. Suško, Sarajevo 1977, str. 205—208.

Digitized by Google

Sally je nagovorila Teda da baci bombu na Državnu riznicu.

On uspostavlja složenu predikatsku strukturu koju ilustrira dijagramom:

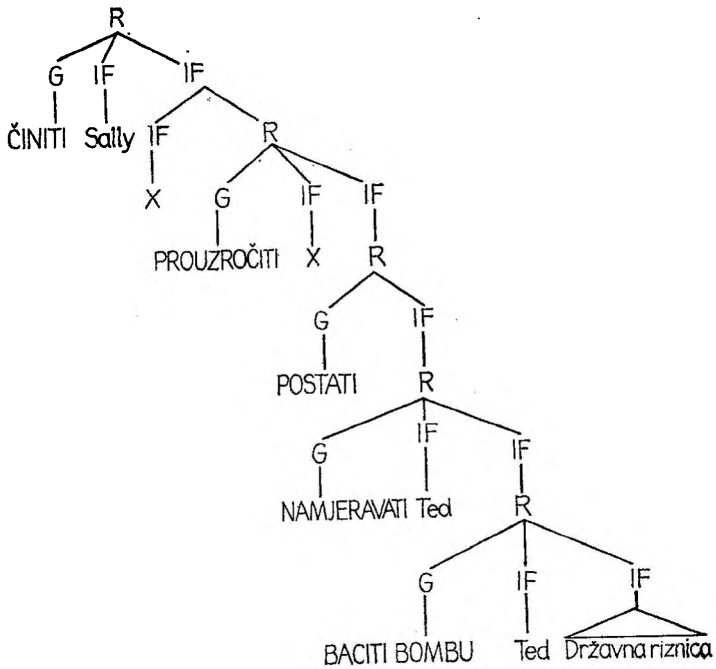

Dijagram jasno pokazuje da je svaki predikat dopuna prethodnog. Zatim slijedi primjena *pravila za podizanje predikata* i rezultat se ilustrira slijedećim dijagramom, koji sadrži konstituent „ČINITI PROUZROČITI POSTATI NAMJERAVATI" koji odgovara glagolu *nagovoriti*:

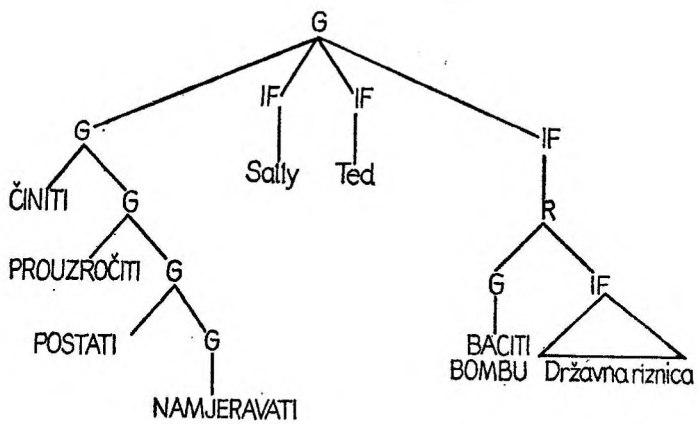

Digitized by Google

Nakon toga još bi predstojalo spajanje elemenata značenja u leksičke jedinice, a za to je potrebno iznalaženje odgovarajućih transformacionih pravila, predleksičkih transformacija kojima bi se taj postupak eksplicitno obrazložio.

U dosadašnjem izlaganju podrazumijevala se dvoagentna situacija ovih glagola, a isto tako smatralo se da su redovno u pitanju živa bića. Lako je, međutim, zamisliti i neke druge mogućnosti. Umjesto živog bića mogu njegova akcija, osjećanja, odnosno manifestacije osjećanja, emocija itd. imati donekle sličnu sintaksičku poziciju. Tako se u rečenici *Njeno oklijevanje natjeralo ga je da napusti grad* ne uzimlje direktno *ona ga je natjerala...*, pošto ona to i nije izravno učinila, niti možda htjela učiniti: *Ona je oklijevala i on je napustio grad*; *To što je ona oklijevala natjeralo ga je...*; *Njenim oklijevanjem on je bio natjeran da napusti grad* moguće su gramatičke parafraze gornje rečenice i posljednja je zanimljiva po instrumentalnom obliku i pasivizaciji, tj. prelaženju agentnog objekta u subjekt. Tu postoji odnos uzroka i posljedice, izostaje voljna komponenta koju samo agens može da ima i zato je **Njeno oklijevanje namjerno ga je natjeralo da napusti grad.* Drugi slučaj predstavlja primjer *Pogledom je prisilila dječaka da ušuti*[54], i njegove parafraze *Njenim pogledom dječak je bio prisiljen da ušuti, To kako je ona pogledala dječaka prisililo ga je da ušuti, Ona je pogledala dječaka i to ga je prisililo da ušuti*, itd. Osnovno je svakako *Prisilila je dječaka da ušuti*, dok su druge kombinacije u vezi sa isticanjem načina ili sredstva kojima je postignuta prinuda, a *namjerno* se prirodno može uključiti u rečenicu.

Agentnost bi se idealno mogla definirati kao slučaj kad živo biće namjerno i odgovorno iskorišćava svoju snagu i energiju da bi iniciralo neki proces, izvršilo neki akt, a to obično dovodi do promjene, ima kao rezultat promjenu stanja, situacije, lokacije i dr. nekog drugog entiteta (ili njega samog). Jezici su izgleda u prvom redu i formirani prema takvim idealnim obrascima, ali kada su u pitanju druge mogućnosti problem agentnosti nije tako jasan.[55]

Ilustracija upotrebe ove grupe prinudnih glagola iznošenjem nekih primjera ima razloga samo utoliko što se mogu pokazati neke nove mogućnosti u izboru subjekta i objekta, slučajevi u kojima se odstupa od uobičajene, najobičnije i najčešće sheme, tj. da su u pitanju ljudi. Primjeri su uzeti iz građe Rječnika Matice srpske — Matice hrvatske, većinom iz literarne

---

[54] N. D. Arutjunova, *Предложение и его смысл*, Moskva 1976, na str. 172 iznosi primjer *Пётр взглядом удержал мальчика от грубого ответа* (Pero je pogledom zadržao dječaka od grubog odgovora) navodeći da je glagol *zadržati*, uz *natjerati*, *nagoniti* i dr. glagole koji djeluju na volju objekta i imaju značenje kauzacije, u principu četvorovalentan.

[55] Lyons 1977, na str. 483—4.

Digitized by Google

proze (navode se samo imena autora ili izvora). Može se još spomenuti da su u poziciji objekta redovno imenice koje označavaju ljude, rijetko životinje, kao u primjeru: Mahaše nogama, da natjera mazgu e bi bolje išla (I. Ćipiko)

Pored toga pojavljuje se i neobični primjer neživog predmeta u objektu: Prevrće zemlju i nagoni njive da rode (T. Maretić, prevod Vergilija).

U subjektu je glavne rečenice prirodni element:

> *Val* ga nagna te stupi na sam njihov kućni prag (I. Ćipiko). Naišli [smo] na neprohodnu *ledenu prepreku, koja* nas je primorala da se vratimo (M. Petrović).

U subjektu je (neodređeni) skup ljudi (izostavljen u pasivu), koji se može označiti kao „organizacija":

> A sad čašu da popijem/*društvo* mene natjeriva (M. Bašić). *Sud* će. ga nagnati da plati (M. Glišić). Mnogi ... primorani su bili da promene svoje ime i prezime u madžarsko (J. Cvijić). To [su] bile *turske manevre kojima* se težilo da se [Srbi] ... nagnaju ... na sporazum s Turskom (S. Novaković).

Mora se primjetiti da izvjesna anonimnost riječi *društvo, sud* ili one čitave političke organizacije koja stvara okolnosti da se ljudi primoravaju na izvjesno ponašanje (npr. promjenu imena u pretposljednjem primjeru) isključuje ovdje, kao i u slučaju fizičkih elemenata, predmeta, namjerno djelovanje. Jedino u posljednjem primjeru *manevre* označuju najmerno, voljno ponašanje — namjerne manevre, turski političari namjerno su manevrirali.

Glagoli *siliti se, prisiljavati se* i *prisiliti se* u pravom refleksivnom značenju (*se* > *sebe*) u relativno većem broju primjera (iznosi se samo manji broj) označavaju prinudu nad samim sobom, i to u prvom redu nad ponašanjem koje se podvrgava prinudi, up.:

> Silio se da ne jaukne (D. Đurović). Prisiljava se da pravi dulje korake (Politika 1959). Bi mi nezgodno da se obratim tome nepoznatom svijetu... Ipak se prisilih. — Koji ste vi to? (M. Lalić).

Zatim je to prinuda nad mislima kojima se donekle može upravljati, up.:

> Sili se da skrene misao na mrtva Marka ... ali sve uzalud (I. Ćipiko). Puštaše se mislima, ne prisiljavajući se da ih upravlja (V. Milićević). Sili se Veljko da o njemu misli (B. Ćopić).

Može se na koncu dodati i neobičan primjer u kojem se iskazuje pokušaj prisiljavanja (samog sebe), na osjećaj naklonosti:

> Ne može, ma da se sili, da se za nj zagrije (I. Ćipko).

Zato je razumljiva sumnja u stihovima:

Digitized by Google

Da l' ću srce to.../ nagnati da meni se klanja (A. Jurjević, D. Robić, prevod Baudelairea),

dok je neobična upotreba glagola *natjerati* u rečenici

Nije me natjeravala (majka) da zaspim (V. Jelić).

I najzad, čovjeka razne sile — neodređene: *nešto jače od njega*, ili određene kao *trbuh*, tj. *glad*, *siromaštvo* primoravaju na akciju; porivi za vršenje nekog konkretnog djela mogu biti *obećanje*, *navika*, *milosrđe*,*važnost* nečega; tu su i prosto *razlozi* o kojima se postavlja pitanje:

Koji su sve *razlozi* natjerali Marulića da ... pođe u Nečujam?

(Republika 1946). *Što* ih je nagnalo da putuju? (M. Bogdanović); nagoni i sam *život*, kao i na nepoželjne akcije *đavao* (*sam đavao*). Uz neke od ovih glagola uobičajene su i nominalizirane dopune: *u smijeh*, *u očaj*, *u bijeg*, *u samoodbranu*, *na pokornost*, *na ženidbu*, *na pjevanje*, *na igranje* itd.

Tatjana Batistić

Summary

Tatjana Batistić

SOME ASPECTS OF THE ANALYSIS OF CAUSATIVE VERBS

Causative verbs are a very large class of transitive verbs that ideally presuppose conscious agency and have as a result of the action or process they refer to some kind of change in their object. In other words the initiator of the action or process associated with the verb is typically animate and the consequence of the activity denoted by the verb is some change of state of the object. This change has to be interpreted rather widely, referring to a change in physical or mental condition of the object or in its concrete or abstract location. (*John cooked the apples. John freightened the girl. John moved the rock. John taught Mary algebra.*)

Causative verbs are then mostly 'do-to' verbs and it is thought that the vast majority of bivalent and trivalent verbs in all languages have generally though not always causative meaning.

Many causative verbs have intransitive equivalents and refer to an event or process without mentioning an agent: *The door opened.* In some

Digitized by Google

languages the transitive and intransitive pairs of verbs can have the same phonological shape (e.g. in English: *The door opened. John opened the door*), in others they are related by means of a productive morphological construction (e.g. in Turkish, by suffixation: *Bill öldü* (Bill died), *John Billy öldürdü* (John killed Bill)), the intransitive use can be marked morphologically by the reflexive pronoun *se* (e.g. in Serbo-Croatian: *Ivan je pomakao stijenu. Stijcna se pomakla*), the relation can be lexicalized as in the case *of die — kill*, etc.

The group of the coercive-manipulative verbs which occur with sentential complements and involve predicate raising has been shortly analysed as involving agency of the object of the main verb, that is the actor of the subordinate verb (*John forced Peter to leave early*). They were devided into implicative, neg-implicative and nonimplicatice groups with respect to the truth of their complement sentence (only implicative verbs in past tense imply the truth of their complement: *John forced Peter to leave early* implies *Peter left early*), or with respect to the kind of environment they form for the objects of their complement sentence (it is only implicative verbs that form nonopaque evrironments: *John forced Mary to sing a song, a song* is interpreted only referentially).

It is considered that the localistic case grammar developped whithin the theory of generative semantics offers a good framework for the analysis of causativity. Some possibilities are given for the illustration of deep structure cases involved in sentences with coercive-manipulative group of verbs with sentential complements.

Digitized by Google

Digitized by Google

O NEKIM SPECIFIČNOSTIMA ZAPADNOBOSANSKE ANTROPONIMIJE

(hipokoristici tipa *Háse, Fáte, Kádro*)

Zapadnobosansko govorno područje vrlo je interesantno za jezička istraživanja. I to na svim nivoima. Na dijalektološkom planu ono nudi niz značajnih osobina kako za dijahrono posmatranje našega jezika, tako i za dobijanje cjelovitijeg uvida u međudijalekatske odnose u naše vrijeme. To je područje dugo vremena bilo na međi ne samo različitih carstava nego i različitih pogleda na svijet. Sasvim razumljivo, to nije moglo da prođe bez vidnijih ostataka i na sredstva za sporazumijevanje među žiteljima ovih krajeva, na jeziku. Pošto je već dat jedan širi osvrt na govor ove oblasti (v. Bosansko-hercegovački dijalektološki zbornik, knjiga I), ja ću se ovom prilikom zadržati samo na jednom detalju, da ga tako nazovem, iz problematike ovih govora, a koji do danas nije bio predmet širih razmatranja. Riječ je o imenima od milja, hipokoristicima, na ovom području. I to prvenstveno u govoru ikavaca šćakavaca ovoga dijela Bosne.

Poznato je da se u našem jeziku na različite načine oslovljava nekolice kada mu se želi ukazati i ljubav i poštovanje. Najčešći su oblici takvih imena dvosložni i imaju tipizirani akcenat: u govorima sa novoštokavskom politonijom, to jest, u govorima koji imaju četvoroakcenatsku sistemu, ta imena imaju dugouzlazni akcenat na inicijalnom slogu. To su imena tipa *Jóvo, Ráde, Mújo, Súle, Ívo*, odnosno: *Jóva, Péra, Íva*. Istina, u nekim krajevima javiće se i drugačiji oblici, oni tipa *Hȕsa, Jȍva, Ȉva*. Promjena tih imena nije ujednačena. U jednim našim govorima ta imena imaju promjenu po obrascu imenica muškoga roda na suglasnik, tj. tamo imamo *Jóvo-Jóva--Jóvu, Súle-Súla-Súlu*. Takav tip promjene imamo u govorima istočnohercegovačkog tipa. U drugim govorima, pak, i imena sa nominativnim završetkom na-*o* imaju promjenu po obrascu imenica ženskoga roda na *a*: *Jóvo--Jóvē-Jóvi, Súle-Súlē-Súli*. Naravno, takvu promjenu imaju i sva muška imena na *-a*, bez obzira na to kakav akcenat ona imaju u nominativu jednine: *Jóva-Jóvē-Jóvi, Jȍva-Jȍvē-Jȍvi*. Ove dvije vrste muških ličnih imena, imala

Digitized by Google

ona danas hipokoristički karakter ili ne, svejedno, nalazimo u svim ostalim bosansko-hercegovačkim govorima. To će reći i u ostalim (i)jekavskim govorima ovih područja i u ikavskim govorima kako Bosne tako i Hercegovine. Promjenu po obrascu imenica ženskoga roda nalazimo i u ekavskim govorima čiji hipokoristici imaju u nominativu vokalski završetak *-a: Jóva-Jóvē-Jóvi, Ráda-Rádē-Rádi.*

U ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne, kako je već rečeno, javljaju se i hipokoristici na *-e*, u oba roda, a ima pojava i hipokoristika ženskoga roda na *-o*. Tu, dakle, imamo:

a) Muška lična imena hipokorističkog obilježja sa nominativom na *-e*: *Ósme, Húse, Háse, Múste, Hrúste*; kao i: *Pére, Íve, Júre.*

b) Ženska lična imena hipokorističkog obilježja sa nominativnim završetkom na *-e: Káde, Fáte, Súlte, Zláte, Góspe, Hájre, Núre, Đúle, Kádre, Zéjne, Méjre, Míne*; kao i: *Ánđe, Máre, Káte, Mánde, Lúce, Stáne.*

Uz ova imena, na istom području, imamo i ženska lična imena na *-e*, ali bez hipokorističkog obilježja. To su imena kao: *Alíje, Aíše, Selíme, Kadíre, Hanífe, Muníre, Ćatíbe, Hajríje, Hasíbe, Rahíme, Emíne, Hatídže, Zemíre, Bajráme, Derviše, Nazífe, Fahíre, Halíme, Rukíje, Fazíle.* Kao što se iz navedenih primjera da zaključiti, ova lična imena nemaju „habitus" hipokoristika: nisu dvosložna, mada im je akcenat uzlazni, ali na penultimi.

c) Kao posebno interesantna imena u ovim govorima, javljaju se ženski hipokoristici na *-o: Kádo, Kádro, Hájro, Ájko, Méjro, Džéhvo, Sévdo, Hánko, Ísmo, Sáćo, Béjzo, Mélko, Rújko, Béko, Díko*, sa punim hipokorističkim obilježjem: dvosložna su i imaju dugouzlazni akcenat na inicijalnom slogu.

U ovu skupinu idu i imena kao: *Máro, Bójo, Jánjo, Ánđo, Rúžo*, sa manjom frekvencijom nego ona prva, muslimanska.

Nas ovdje interesuju sljedeća pitanja vezana za navedene hipokoristike:

I. Kolika je area rasprostiranja ovakvih imena, kako onih na *-e*, tako i onih na *-o*?

II. Kako se objašnjava porijeklo imena na *-e* i dobijanje njihove današnje promjene?

III. Kako se objašnjava porijeklo ženskih hipokoristika na *-o*?

1. *Area rasprostiranja hipokoristika tipa Háse, Fáte*

Štokavski dijalekat

Dvosložna lična imena, sa prvobitnim hipokorističkim obilježjem, a danas, možda, i bez prisutnosti takve semantičke komponente, tj. imena tipa *Júre, Tóde, Stípe*; *Máre, Káte*, vezana su za južne i jugozapadne štokavske oblasti (u ekavskim govorima nalazimo hipokoristike tipa *Míle, Dúle*, sa

Digitized by Google

promjenom po obrascu imenica ženskoga roda na *-a*; kao i one tipa *Râde-Râdeta*, odnosno: *Bàne, Bàneta, Drȁkče-Drȁkčeta*, v. za Levač kod R. Simića, SDZb XIX, 269—282).

Početkom ovoga vijeka Milan Rešetar, u poznatom opisu štokavskih govora (Der štokavische Dialekt, Beč 1907), konstatovao je da se ženska hipokoristička imena na *-e* javljaju u ikavskim i ijekavskim govorima od sjeverne Dalmacije preko Dubrovnika do Crne Gore. Istina, sa nejednakim prozodijskim i paradigmatskim karakteristikama (up. *Máre, Stáne*, nominativ: *Mâre, Stâne*, vokativ, u sjevernoj Dalmaciji, Dubrovniku i Ozrinićima; a *Mâre, Stâne*, u oba ova oblika u Prčanju, str. 167). Van ovih govornih područja, sve prema Rešetaru, oblički završeci nominativa i vokativa mogu biti i konfesionalno uslovljeni, up.: „Ausserhalb dieses Gebietes bedingt der Unterschied des Glaubensbekenntnisses auch einen solchen in der Form dieser Kosenamen: die Orthodoxen haben in der Regel im Nom. die Endung *-a*, im Voc. aber *-o:* nom. *Mára, Stána*, voc. *Mâro, Stâno* usw., die Katholiken und Mohammedaner haben zum Teile *-e* in Beiden Kasus, wie in Dalmatien und Montenegro, zum Teile wieder *-a, -o*, wie die Orthodoxen ausserhalb Montenegros", a lična imena na *-e* srećemo u govoru katolika i Muslimana zapadnijih krajeva koji se graniče sa Dalmacijom, pa sve do Bosne i Neretve (na istom mjestu).

Što se tiče postanka ovih imena, Rešetar je smatrao da su muški hipokoristici, kao i deminutivi, prvobitno bili na *-a*, tip *Pera*, a da su imena na *-o*, tip *Péro*, nastala analoškim putem uopštavanjem vokativnog nastavka i za nominativ, dakle *Péro* prema *Pêro*. Promjena ovih imena, kao što je i ovdje već rečeno, nije jedinstvena: bosanski govorni tip je zadržao promjenu po *-a* deklinaciji: *Péro-Pérē*; jugozapad je sa nominativnim završetkom primio i cijelu paradigmu imenica muškoga roda, dakle: *Péro-Péra*.

U Sjevernoj Dalmaciji i u Lici, konstatuje Rešetar, javljaju se i imena sa nominativnim završetkom *-e*, tip: *Šíme*, ali i tu ostaje promjena po obrascu imenica ženskoga roda na *-a: Šíme-Šímē*. Ovakvo stanje, sporadično, javlja se i u Dubrovniku (*Více*), dok se u govorima Crne Gore javlja i: *Šîme-Šîma, Râde-Râda*, tj. sa promjenom imenica muškoga roda na suglasnik (isto, str. 164—165).

Nama je danas poznatija geografija rasprostiranja navedenih hipokoristika, odnosno ličnih imena, na *-o, -a* i *-e*, nego što je to bilo poznato Rešetaru početkom ovoga vijeka. Prema postojećoj dijalektološkoj literaturi o rasprostiranju i promjeni ovih imena danas se može reći sljedeće:

I. 1. Govori Crne Gore sa arhaičnijom akcentuacijom, tj. govori zetskoga tipa, imaju ovakvo stanje:

Digitized by Google

a) u muškom rodu su hipokoristike tipa *Bōlȅ, Jōlȅ, Mīlȅ, Đōlȅ, Krīlȅ, Gālȅ*. Promjena je po obrascu ličnog imena *Mârko*, dakle; *Jōlȅ-Jōlà-Jōlù*.

b) Za ženska lica imamo tu hipokoristike na *-e*, tipa: *Ânđe, Mâre, Kâte, Jôke, Jôve, Stâne, Mâše, Mâle, Rûže, Stâke, Stôje, Dôbre*, i na *-a: Ânđà, Sējà, Sēnjà, Mārà, Mīcà* (M. Stevanović: Istočnocrnogorski dijalekat, JF XIII, 61 — 64).

U crmničkom govoru, isti govorni tip, nalazimo *Đôle, Râde*, iako su tu običniji muški hipokoristici na *-o: Blâžo, Mîlo, Pêro, Râdo*. Ženska hipokoristička imena tu su obično na *-a*, ali se javljaju i ona na *-e: Gôrde, Mâre, Ćâke, Rôse, Mîle*, kao manje obična (B. Miletić: Crmnički govor, SDZb IX, 395—405).

I M. Pešikan za starocrnogorski, srednjokatunski i lješanski govorni tip konstatuje postojanje hipokoristika tipa *Mâre, Mārȅ*, (SDZb. XV, 142). Tu se ne navode potvrde za mučka lična imena hipokorističkog obilježja sa nominativom na *-e*.

c) U novopazarsko-sjeničkoj zoni nalazimo hipokoristike muškoga roda na *-o: Vúko, Lúko*, i na *-e: Ráde*. Promjena obaju ovih tipova je po obrascu imenica muškoga roda: *Vúko-Vúka, Ráde-Ráda*. Iz toga govornog tipa nema potvrda za ženska hipokoristička imena na *-e* (D. Barjaktarović: Novopazarsko-sjenički govor, SDZb XVIII, 84—87).

Kao što vidimo, arhaičniji ijekavski govori znaju za hipokoristike muškoga roda i na *-o*, i na *-e*. Istina, distribucija im nije ista. Promjena ovih hipokoristika uvijek je po obrascu imenica muškoga roda.

U govoru Bjelopavlića, koji cjelokupnom svojom strukturom — ako se uzme kao govorna cijelina - čini svojevrstan prelaz između govora zetskoga i istočnohercegovačkoga tipa, pored *Péro-Péra, Mílo-Míla* imamo i *Jóle-Jóla, Vúle-Vúla, Lále-Lála, Đóle-Đóla, Bóle-Bóla, Ráde-Rada*. Ženska hipokoristička imena su na *-a: Mára, Ânđa, Jóka, Dára, Spása* (D. Ćupić: Govor Bjelopavlića, SDZb XXIII, 72).

2. Ijekavski govori istočnohercegovačkog tipa znaju za hipokoristike tipa *Jóvo, Súle*. Promjena je po obrascu imenica muškoga roda. Rječe se u tim govorima javljaju ženska hipokoristička imena na *-e*. Tako:

a) U pivsko-drobnjačkoj zoni pored *Đúro-Đúra, Jóvo-Jóva* imamo i *Vúle-Vúla, Jóle-Júla* (J. Vuković: Govor Pive i Drobnjaka, JF XVII, 54).

b) U nikšićkoj govornoj zoni nalazimo pored *Đúro-Đúra, Ívo-Ívá, Péro-Péra* i *Lále-Lála, Míle-Míla*. Za ženske hipokoristike navode se oblici vokativa: *Mâro, Kâto, Ândo*, kao češći, i *Ânđe, Plâne, Stâke*, kao rjeđi. To bi govorilo da je nominativ „standardni", na *-a* (D. Vušović: Dijalekat istočne Hercegovine, SDZb III, 35).

Digitized by Google

c) U govoru današnje Istočne Hercegovine imamo, također, *Jóvo-Jóva, Súle-Súla,* ali tu „u jednom dijelu trebinjskog sreza, u mjestima koja se graniče sa Dubrovačkom župom, dvosložna lična imena sa dugouzlaznim akcentom na prvom slogu, tip *Mara,* u nominativu se završavaju na *-e: Káte, Máre, Stáne*" (A. Peco: Govor Istočne Hercegovine, SDZb XIV, 122). Naravno, vokativ je: *Kâte, Mâre.* Interesantno je da tu nema muslimanskih hipokorističkih imena tipa *Fáte, Đúlse.*

U govorima ovoga tipa, dakle, rijetko se javljaju ženska hipokoristička imena na *-e,* a i tamo gdje se javljaju, upućuju na svoga zapadnijeg susjeda, dubrovački govorni tip. Muški hipokoristici u govorima ovoga tipa, bez obzira na to da li u nominativu imaju završetak na *-o* ili *-e,* mijenjaju se samo po obrascu promjene imenica muškoga roda.

d) Posebno mjesto među ijekavskim govorima zauzima dubrovački govor, i inače, i prema promjeni hipokorističkih imena. Naime, tu muška hipokoristička imena koja se u nominativu završavaju na *-o,* tip *Jóvo, Péro, Lúko,* imaju promjenu kao i istočnohercegovački govori: *Péro-Péra-Péru.* Lična imena ovoga tipa sa nominativom na *-e: Více, Páše,* imaju promjenu imenica ženskoga roda na *-a: Více-Vícē.*

Ženska hipokoristička imena mogu imati u nominativu i oblički završetak *-e: Máre.* Naravno, promjena je po *-a* deklinaciji (P. Budmani: Današnji dubrovački dijalekt, Rad 65, str. 170).

3. U ostalim ijekavskim govorima Hercegovine i Bosne, po pravilu, imamo *Jóvo-Jóvē, Súle-Súlē; Mára-Márē, Fáta-Fátē* i to:

a) U centralnohercegovačkom govornom tipu (od Jablanice do Zavale u Popovu polju), sa kojim se slaže i sjevernohercegovački govor, imamo *Jóvo-Jóvē, Súle-Súlē.* Tu će se javiti i imena tipa: *Jȍva, Mȕja, Rȁda, Sȕla.* I ova imena, kao i ženska tipa *Mȁra, Fȁta,* zadržavaju akcenat nominativa u svim oblicima paradigme. Ni ovaj govorni tip ne zna za ženske hipokoristike na *-e,* tip *Mare, Fate.*

b) Ijekavski govori zapadne Bosne u ovoj osobini se slažu sa centralnohercegovačkim govornim tipom. Tu je: *Jóvo-Jóvē, Míle-Mílē,* a javlja se i tip: *Sȁva, Mȉća.* Istina, tu se javljaju i muški hipokoristici na *-e,* tip: *Bláže, Vláde, Ríste.* Prema njima, izgleda, ne postoje ženski hipokoristici na *-e.* Ispitivači tih govora, naime, ukazuju na oblik vokativa tipa *Ânđo, Bôso, Stâno, Stôjo* u kategoriji imenica ženskoga roda na *-a* (M. Dešić: Zapadnobosanski ijekavski govori, SDZb XXI, 228, 239—240, v. i D. Petrović: O govoru Zmijanja, str. 91—92).

4. U govorima zapadne Srbije, koji su i danas djelimično ijekavski, ili do kojih su dopirale jače ijekavske migracione struje, imamo ovakvo stanje:

Digitized by Google

a) U govoru Gorobilja, kod Užičke Požege, gdje se i danas u međusobnoj komunikaciji upotrebljava isključivo ijekavski izgovor, nalazimo: *Áco-Áca, Bóžo-Bóža; Búde-Búda, Svéle-Svéla.* Ženski hipokoristici su na *-a: Bílja, Bísa, Bóža,* odnosno: *Bùba,* za ženski rod i *Bò́ća, Mìka* za muški rod (M. Nikolić: Govor sela Gorobilja, SDZb XIX, 704—706).

b) U govoru Lještanskog, kod Bajine Bašte, imamo: *Áco, Bóžo, Đóko, Jóvo.* Promjena je po obrascu imenica ženskoga roda na *-a: Téšo-Téšē-Téši.* U tom govoru, međutim, muška imena na *-e,* tip: *Vûle, Jôle, Mîle, Cêle* imaju promjenu po obrascu imenica muškoga roda: *Vûle-Vûla-Vûlu,* što je i shvatljivo, s obzirom na akcenat, dugosilazni. Ali iz toga govora daje se potvrda i za dativski oblik *Jóli.* Istina, i to ime zna za promjenu po tipu imena *Marko.* U ovom govoru javljaju se i hipokoristici tipa *Jòva, Ljùba, Mìća.* Iz ovoga govora navodi se i potvrda za ženski hipokoristik na *-e: Côle,* ali, očigledno, takav način tvorbe hipokoristika tu nije produktivan, nego ovo ime čini usamljen slučaj. Uz to, ni taj hipokoristik, kao ni oni tipa *Vûle, Mîle,* svojim akcentom ne idu u grupu pravih hipokoristika, zato se i njihova promjena razlikuje od onih imena koja imaju sve hipokorističke osobine, tipa *Jóvo, Bóžo* (M. Tešić: Govor Lještanskog, SDZb XXII 213).

c) U govoru Gruže, kao krajnje istočne granice dopiranja ijekavskih govornih osobina, nalazimo: *Ánto-Ánta, Váso-Vása,* kao tipično gružanska imena (a ona tipa *Ánta, Vása, Rája* „preuzeta su iz književnog jezika"). Takvu promjenu imaju i muški hipokoristici na *-e: Ráde-Ráda, Dúle-Dúla, Míle-Míla* (I. Stevović: Šumadijski govor u Gruži, SDZb XVIII, 458—459).

d) U govoru Mačve, opet, imamo u jednim mjestima, zapadna Mačva, *Ándro-Ándrē,* kako je u bosanskim govorima; a u istočnom dijelu Mačve je *Ándra-Ándrē,* kako je i u ekavskom standardu (B. Nikolić: Mačvanski govor, SDZb XVI, 261—262). U Tršiću je: *Bóro-Bórē, Drágo-Drágē* (B, Nikolić), a Vuk je imao: *Božo-Boža* (V. P. Ivić: Pogovor Vukovom Rječniku. str. 126).

Kao što se iz navedenoga da zaključiti, ijekavski govori znaju za dvojaku promjenu muških hipokoristika na *-o* i na *-e.* Istočniji njihov dio ima promjenu po obrascu imenica muškoga roda na konsonant: *Jóvo-Jóva, Súle-Súla;* zapadniji govori ovoga narječja imaju, po pravilu, promjenu ovih imena po obrascu imenica ženskoga roda na *-a: Jóvo-Jóvē, Súle-Súlē.*

Ovo dvojstvo promjene preneseno je i na područje Zapadne Srbije gdje se, također, javlja *Jóvo-Jóva,* ali i *Ándro-Ándrē.* To dvojstvo može biti vezano i za migracione struje koje su ovamo dopirale iz ijekavskih govora. Naravno, na te govore danas vrši jak pritisak ekavski standard u kome je,

Digitized by Google

po pravilu, odnos i u oblicima muških hipokoristika *a-e: Jóva-Jóvē*, i sigurno je da će ovaj tip imena u tim govorima sve više dobijati na upotrebi, a da će se odnos *o-a*, ili *o-e* (*Jóvo-Jóva, Jóvo-Jóvē*) povlačiti i dobijati karakter arhaičnosti, kao što tu inače ijekavske osobine poprimaju takav karakter.

5. U svim (i)jekavskim govorima koji se nalaze zapadno od Neretve i Bosne imamo muške hipokoristike tipa *Jóvo, Ráde*, odnosno *Jòva, Mȉća*. Promjena je isključivo po obrascu imenica ženskoga roda na *-a*.

a) Tako imamo u Poljicima (Lika): *Đóko, Jóko, Péro, Đúro, Míćo, Nídžo, Túmo*, odnosno: *Đòka, Jòka, Pèra, Đùra, Mȉća, Nȉdža, Tùma*. Ovaj prozodijski paralelizam nalazimo i kod ženskih imena ovoga semantičkog obilježja: *Ána-Ãna, Pérsa-Pèrsa* i sl. Ne navode se potvrde za ovakva imena na *-e*, bilo muškoga, bilo ženskoga roda (D. Pavlica: Akcenatski sistem u govoru sela Poljica u Lici, Prilozi proučavanju jezika, 7, Novi Sad 1971, 79).

b) U Doljanima, Lika, imamo: *Ráde-Rádē, Pépo-Pépē*. I tu se javlja *Pèpa-Pèpē*. Ženska hipokoristička imena, također, imaju u nominativu oblički završetak *-a: Mára, Sáta, Jéla* (Lj. Narančić: Fonetske i morfološke osobine govora sela Doljana u Lici, Prilozi proučavanju jezika, 11, 1975, str. 121, o ovome v. i kod mene: Pregled srpskohrv. dijalekata, Beograd 1978, 84).

c) Takvo stanje nalazimo i u govoru Banije i Korduna. Pored *Đúro-Đúrē, Níko-Níkē, Jóvo-Jóvē*, tu je i: *Ráde-Rádē, Míle-Mílē*. Uz ova imena idu i ona sa kratkosilaznim akcentom na prvom slogu: *Mȉća-Mȉćē, Sȁva-Sȁvē*.

U govoru Banije i Korduna imena tipa *Stanko, Veljko* imaju promjenu po prvoj deklinaciji: *Stânko-Stânka, Vêljko-Vêljka*, što je i shvatljivo, s obzirom na akcenat - dugosilazni, što nije odlika hipokorističkih imena (D. Petrović: Govor Banije i Korduna, Novi Sad—Zagreb 1978, str. 90—91).

6. U prekosavskim ijekavskim govorima nalazimo isto stanje. Tako imamo u govoru ijekavaca Slavonije: *Péro-Pérē, Báto-Bátē, Jóvo-Jóvē*. U slavonskim govorima nalazimo i *Tòma, Sȁva* (v. S. Sekereš, Onomastica jugoslavica, II, str. 160).

I u govoru ijekavaca Baranje imamo *Péro-Pérē*. Tu i: *Mârko-Mârkē-Mârki, Jânko-Jânkē-Jânki*. Interesantna je Sekereševa konstatacija da u govoru Baranje imenice „kao *Péra, Páva*... imaju u gen. sg. uz prijedloge *kod, od* i sl. stariji nastavak *-i: kod Pávī, kod Stípī, od Mârki, od Pérī*" u dativu je oblički završetak *-e: otȉšo je k Pávē, ȉdem k Mátē, pošàlji tô Ívē* (S. Sekereš: Govor Hrvata u južnoj Baranji, HDZb 4, str. 377). To govori da u baranjskim govorima još ima tragova stare *-a* (tvrde) deklinacije imenica ženskoga roda (v. kod Sekereša na str. 384). Sa primjerima tipa *Páva, Stípa* ne bi trebalo miješati imena tipa *Mârko, Jânko*. Ta imena mogu i u nekim drugim

Digitized by Google

govorima da svojom promjenom pripadaju imenicama ženskoga roda na *-a*, čak i kada imaju dugosilazni akcenat.

7. I u Gorskom kotaru ijekavci imaju *Míćo-Míćē, Dúle-Dúlē* (B. Finka: Štokavski ijekavski govori u Gorskom kotaru, Zbornik za filologiju i lingvistiku, XX/1, str. 167).

I ovi podaci, iz ijekavskih govora migracionog tipa, a koji se nalaze zapadnije od Neretve i Bosne, i sjevernije od Save, jasno pokazuju prevlast, apsolutnu, paradigme *-a* osnova i kod muških hipokoristika tipa *Jovo, Rade*. U tim govorima pored ovakvih hipokoristika nalazimo i one tipa *Pĕra, Nĭka*, koji ne moraju uvijek imati ovo semantičko obilježje, a koji uvijek imaju promjenu po *-a* deklinaciji.

U nekim od ovih govora, onim južnijim, javljaju se i muški hipokoristici na *-e: Tóde, Íve*.

Ova činjenica, tj. promjena naših hipokoristika isključivo po obrascu imenica ženskoga roda na *-a* u ijekavskim govorima zapadno od Neretve i Bosne, može biti od značaja i za određivanje izvorišne zone ovih ijekavaca. Naime, nepostojanje promjene po obrascu *Jóvo-Jóva, Ráde-Ráda* u ovim ijekavskim govorima upućivalo bi na zaključak da porijeklo tih ijekavaca, upravo njihovih daljih predaka, tražimo u onim ijekavskim govorima koji i danas imaju promjenu ovih imena po obrascu imenica ženskoga roda na *-a*, tj. koji imaju *Jóvo-Jóvē, Ráde-Rádē*. A to su centralnohercegovački govori. Istina, moglo bi se reći da su ovi ijekavci takvu promjenu uopštili ili na putu za novi zavačaj, ili, pak, u novom zavičaju. I jedna i druga mogućnost malo je vjerovatna. Ima osobina koje su ovi ijekavci primili na putu za novi zavičaj. Takva je, čini se, pojava *u* mj. *o* (*un, kunj, muram*) ali je teško vjerovati da su i lična imena bila u toj kategoriji govornih osobina. Evo zašto. Ti ijekavci dugi niz godina žive u neposrednom susjedstvu sa ikavcima šćakavcima u zapadnoj Bosni pa ipak oni nisu izgubili svoje osnovno govorno obilježje - ijekavizam. Nisu primili nijednu tipičnu ikavskošćakavsku osobinu, kao što ni ikavci nisu primili nijednu tipičnu ijekavsku osibinu. Oba ova govorne tipa, iako u neposrednom susjedstvu, nastavila su svoj vlastiti život, svoja vlastitu evoluciju. To bi, dalje, govorilo da većina ovih ijekavaca baštini iz starog zavičaja promjenu ovih hipokoristika po obrascu imenica ženskoga roda na *-a*, i da su tu osobinu sačuvali do naših dana. To bi, zatim, govorilo da su ti ijekavci u najvećem broju ovamo stigli iz onih ijekavskih krajeva u kojima i danas, a tako je bilo i ranije, imamo samo *Jóvo-Jóvē, Ráde-Rádē*. To bi upućivalo na zaključak da je centralnohercegovačka govorna zona bila matično područje predaka većeg broja ovih ijekavaca, isto onako kao što je istočnohercegovačka zona bila matično područje ijekavaca u Zapadnoj Srbiji gdje je još uvijek živ odnos *Jóvo-Jóva*. Postoji i niz drugih osobina

Digitized by Google

koje bi upućivale na takav zaključak. Istina je da se imena lako prilagođavaju govornoj sredini, ali je tačno da su kompaktnije govorne zajednice otporne na takve izmjene.

8. U ijekavskošćakavskim govorima centralne i istočne Bosne imamo, po pravilu, situaciju kakvu nalazimo i u ijekavskoštokavskim govorima Bosne, tj. *Jóvo-Jóvē, Ráde-Rádē.* Istina, iz tih govora ima potvrda i za drugačiju promjenu, onu po obrascu imenica muškoga roda: *Jóvo-Jóva.* Ali, izgleda, ta promjena nije organska osobina ovih govora nego je ovamo unesena iz ijekavskoštokavskih govora istočnohercegovačkog tipa (v. D. Brozović: O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta, HDZb. II, 158). Istina, Rešetar je imao podatke da se promjena hipokoristika ovoga tipa po obrascu imenica muškoga roda (*Jovo-Jova*), javlja i u nekim drugim krajevima Bosne, up. „eine Flexion nach dem Typus Pero-Pera wurde mir nur aus Visoko m. (=muslimani, A. P.), Goražd (!) o. (=pravoslavci), Čajniče o., Foča, Kalinovik o. (Foča) und sowohl nach diesem Typus, als auch nach dem Typus Pero-Pere aus Višegrad o. und Glasinac o. und m. (Rogatica) bezeugt" (Der Štokavische Dialekt, str. 164).

Moguće je da u nekim od ovih mjesta još i danas imamo takvu promjenu, tj. *Pero-Pera,* ali je sigurno da Visoko tu ide sa ostalim mjestima ovoga dijela Bosne, a tamo je *Jovo-Jove.* Isto tako je sigurno da danas i u Višegradu, i u Foči preovlađuje ta promjena.

Ikavski govori štokavskog dijalekta, kada su u pitanju hipokoristici ovoga tipa, pružaju ovakvu sliku:

a) U posavskim i podravskim govorima nalazimo pored hipokoristika tipa *Józo, Ívo, Ráde, Míle,* i one tipa *Jȍza, Màta.* Promjena je po *-a* deklinaciji. U ovim govorima muški hipokoristici mogu biti obrazovani i posebnim nastavcima, npr. nastavkom *-an: Màtan, Mȉkan,* što za naš problem nije interesantno (Stjepan Sekereš: Antroponimija i toponimija Slavonske Podravine, HDZ. III, 371—378, kao i: Slavonska osobna imena, Onomastica jugoslavica, 2, 1970, 158—161). U virovitičkom kraju je: *Máto/Mãto, Józo/Jõzo* i, rjeđe: *Jȍza, Tȍna.* U srpskim naseljima te zone imamo: *Stévo, Péro, Míle, Ráde.* Promjena je po *-a* deklinaciji. Ženska hipokoristička imena su na *-a: Màra/Mãra, Káta/Kãta,* odnosno: *Màra, Kȁta* (Sekereš, HDZb. III, 335—336). I kod Ivšića nalazimo, iz Posavine, *Máto-Mátē* (Rad 196, 233).

Ni iz ovih govora nema potvrda za ženska hipokoristička imena na *-e.* Istina, a i to je potrebno istaći, u ovim govorima, kao, uostalom, i drugdje, hipokoristici nastaju i na drugi način, pomoću posebnih sufiksa, čime se isključuju iz kategorije hipokoristika o kojima je ovdje riječ, to jest iz kategorije dvosložnih imena sa tipiziranim akcentom. Tako, npr., u posavskim

Digitized by Google

i podravskim govorima ženska hipokoristička imena nastaju pomoću sufiksa *-ena: Marêna, Katêna*; *-ra: Cecàra, Lucàra*; *-ika: Màrika, Ròzika* i sl.; a muški hipokoristici nastaju i sufiksima *-ika: Jòzika, Làcika, -iša: Pavîša, Perîša*, a kao hipokoristici javljaju se i imena tipa: *Stîpa, Pàva, Màta, Jòza*, kao i izvedena nastavkom *-eta: Jozêta, Đurêta* (Sekereš: Slavonska osobna imena; Antroponimija i toponimija Slavonske Podravine).

b) U ikavskim govorima zapadnohercegovačkog tipa nalazimo isto stanje kao i u centralnohercegovačkom govoru. Tu je, naime, *Mújo-Míje, Ívo-Íve, Súle-Súle, Ráde-Ráde, Stípe-Stípe*. Uz ta imena idu i ona sa kratkosilaznim akcentom na inicijalnom slogu: *Mûja, Jôza*. Ženska hipokoristička imena su na *-a: Mára, Káta, Fáta, Hájra*, a javiće se i: *Kâta Tîdža*, mada ne tako često kao u centralnohercegovačkom govornom tipu, odakle ona i prodiru u ovaj govorni tip.

Uz hipokoristike ovoga tipa idu i one tipa *Sálko, Ševko, Jánko* Promjena je samo po *-a* deklinaciji. Ali ako takva imena imaju u nominativu dugosilazni akcenat, ona gube hipokorističko obilježje i uključuju se u promjenu imenica muškoga roda na suglasnik. Otuda: *Jánko-Jánkē* prema *Jânko-Jânka*. Kao što vidimo, odsustvo samo jedne od osobina karakterističnih za ovakve hipokoristike, one prozodijske, dovoljno je da se izgubi ta semantička komponenta, a sa njom i njena promjena.

c) U govoru Imotske krajine i Bekije, koji je ikavski i štokavski, imamo dvojaku promjenu imena ovoga tipa I to: imena tipa *Ánte, Júre* imaju promjenu po *-a* deklinaciji; imena, pak, tipa: *Đúro, Símo* mijenjaju se po istočnohercegovačkom deklinacionom obrascu: *Đúro-Đúra, Símo-Síma* (M. Šimundić: Govor Imotske krajine i Bekije, str. 85) Ženska hipok. imena su na *-a: Ánđa, Míla, Sláva* (isto, str. 106, 109).

Pošto u drugim ikavskim govorima i Hercegovine i Dalmacije imamo promjenu muških hipokoristika ovoga tipa obrazovanja samo po *-a* deklinaciji, ovo dvojstvo promjene u Imotskoj krajini može biti i kakav nanos sa strane. U svakom slučaju ni ovdje se ne može potpuno zanemariti uticaj migracionih talasa na ovu osobinu. Tim prije što su ovi predjeli mogli biti u tješnjim vezama sa svojim hercegovačkim zaleđem u periodu turske uprave, tuda su se mogle kretati i migracione struje ka zapadu, a ima i naseljavanja iz istočne Hercegovine (v. Kod Šimundića na str. 12—13). Riječju, i tu se ogleda dvojstvo koje karakteriše ijekavske govore hercegovačkog tipa, samo sada objedinjeno na jednom govornom području, a u raznim tipovima imena.

d) U govoru ličkih ikavaca štokavaca, okolina Perušića, imamo i hipokoristike na *-e*, kako za muška, tako i za ženska lica: *Máne, Dáne, Íbre; Pére, Mánde, Máće*. Tu i: *Pêra-Pêrē*.

Digitized by Google

e) U jednom dijelu centralne Bosne, dolina Sane, pored hipokoristika tipa *Jóvo, Súle,* sa promjenom po obrascu *-a* deklinacije, nalazimo takvu promjenu i kod imena tipa *Marko,* čak i kada ta imena nemaju dugouzlazni akcenat na inicijalnom slogu: *Mârko-Mârkē.* To bi govorilo da se „stara kategorija naših klasičnih hipokoristika sa strogo utvrđenim gramatičkim poretkom nalazi već u dekadenciji" (Bošković, op. cit 452), a i kod Vuka nalazimo: *Vîde-Vîda, Jûre-Jûra,* što ide u prilog ove pretpostavke.

Ženski hipokoristici tu su na *-a,* na *-e* i na *-o: Fáta, Fáte, Dérvo.*

Već je rečeno da takvo stanje nalazimo i u zapadnobosanskim ikavsko-šćakavskim govorima: *Mújo, Háse; Féza, Háte, Kádro.* Promjena je samo po *-a* deklinaciji.

Dakle, na štokavskom govornom području hipokoristička imena, sa cjelokupnim habitusom te kategorije imena: dvosložnost i dugouzlazni akcenat na osnovnom slogu — u govorima sa novoštokavskom politonijom — javljaju se sa trojakim oblikom nominativa: na *-a: Jóva, Mára, Fáta;* na *-e: Rade, Háse, Fáte* i na *-o: Jóvo, Háso, Ájko.* Distribucija tih hipokoristika je ovakva:

— muška hipokoristička imena na *-a* u nominativu: *Jóva, Rada* vezana su za ekavske govore;

— muška hipok. imena na *-a,* ali sa kratkosilaznim akcentom na inicijalnom slogu, bez obzira na to da li su danas hipokoristička ili ne, nalazimo u različitim krajevima štokavske teritorije: u zapadnoj Srbiji, Crnoj Gori, Slavoniji, Lici, Kordunu, zapadnoj Bosni, centralnoj, sjevernoj i zapadnoj Hercegovini — iz ovih krajeva takva imena mogu da se šire i u druge govore (isp. o tome članak I Popovića u časopisu Pitanja savremenog književnog jezika, Sarajevo 1952, knj. IV, 243—253, kao i A. Peco u Našem jeziku, knj IV, 240—243, uz to i R. Bošković: Odabrani članci i rasprave, Titograd 1978, str. 483);

— muške hipokoristike na *-o* i *-e,* tipovi *Jóvo, Ráde,* nalazimo u svim ijekavskim i ikavskim govorima, kao i u današnjim ekavskim govorima koji su nekada bili ijekavski, ili su bili pod neposrednijim i intenzivnijim ijekavskim uticajem;

— promjena tih imena (*Jovo, Rade*) je dvojaka. U ijekavskim govorima istočnohercegovačkog i zetskog tipa promjena je po obrascu imenica muškoga roda. Takvu promjenu nalazimo i u ikavskim govorima Imotske krajine i Bekije kod imena na *-o: Simo, Đuro;* u ostalim ijekavskim/jekavskim i ikavskim govorima promjena je po *-a* deklinaciji;

— i u ijekavskim šćakavskim govorima ova imena imaju promjenu po *-a* deklinaciji, iako se na području tih govora sreće i promjena po obrascu imenica muškoga roda na suglasnik — drugo je pitanje koliko je ta osobina danas tu tipična;

Digitized by Google

— muški hipokoristici na *-e*, tip *Júre, Háse* tipični su za ikavske govore. Ikavski štokavski govori, istina, ne znaju za *Háse, Ósme*, ali su, zato, ta imena sasvim obična u ikavskim šćakavskim govorima zapadne Bosne;

— od ijekavskih štokavskih govora muške hipokoristike na *-e* običnije su u ličkim, dubrovačkim i zetskim govorima nego u hercegovačkim govorima. Promjena je po obrascu imenica muškoga roda u zetskim, a u ličkim govorima i u Dubrovniku je: *Páše-Pášē, Více-Vícē, Máne-Mánē* (Bošković, op. cit. 483);

— tipovi *Bâne-Bâneta, Žâre-Žâreta, Bȁne-Bȁneta* svojstveni su ekavskim govorima, ali ne svima podjednako (v. o tome kod Boškovića, op. cit.). Prozodijska komponenta ovih imena može biti presudna za njihovu promjenu — a sve to, opet, isključuje ta imena iz ovoga i ovako određenog rada;

— ženska hipokoristička imena na *-a*, tip *Mára, Káta, Fáta*, nalazimo na cijelom području štokavskog dijalekta;

— ženska imena na *-a* tip *Ȃnđa, Kàta, Fàta*, s kratkosilaznim akcentom na prvom slogu, imamo u centralnohercegovačkoj govornoj zoni i nekim zapadnijim ijekavskim govorima (Lika, Slavonija). Iz centralnohercegovačke zone ova osobina se širi i na neke susjedne govore;

— ženska hipokoristička imena na *-e*, tip *Máre, Ánđe*, nalazimo u južnijim oblastima ijekavskog narječja — od Dalmacije do Crne Gore, zatim u ikavskim govorima, kako ikavskim štokavskim tako i ikavskim štaćavskim;

— ženska hipokoristička imena na *-o*, tip *Ájko, Kádro*, nalazimo, uglavnom, u ikavskim šćakavskim govorima centralne i zapadne Bosne.

Čakavski dijalekat

S obzirom na to da su mnogi štokavski govori u bližim vezama sa čakavskim govorima, i istorijski i u naše vrijeme, neće biti suvišno ako se upoznamo i sa stanjem koje nalazimo u govorima toga dijalekta, tj. da se upoznamo sa oblicima i promjenom hipokoristika tipa *Ivo, Pero* u tim govorima.

U Čakavskim govorima sasvim su obični hipokoristici na *-e*, kako u muškom, tako i u ženskom rodu. Potvrda za to nude mnogi opisi tih govora.

a) Tako na Hvaru imamo: *Jûre-Jûreta, Îve-Îveta, Môte-Môteta, Pêre-Pêreta* (M. Hraste: Čakavski dijalekat ostrva Hvara, JF XIV, 21; kao i: Čakavski dijalekat ostrva Brača, SDZb. X, 36). Tu je i: *Lûce, Mâre, Kâte, Lûkre* (Hvar, str. 29, Brač, str. 36, 39). U govoru Sumartina, Brač, imamo:

Digitized by Google

Ânte, Fráne, Józe, kao i: *Máre, Mánde, Káte* (P. Šimunović: Sumartinska onomastika, Rasprave Instituta za jezik, knj. I, Zagreb, 1968, str. 98—99).

b) Tako je i u govoru ostrva Žirja koje čini „krajnji izvanjski otok šibenskog arhipelaga", up. *Mãre, Kãte, Štõše, Dõre; Ive, Bãre, Ânte, Pẽre, Šĩme, Vlãde, Tõme,* pored: *Knjãjo, Mĩjo.* Promjena je po obrascu imenica ženskoga roda na *-a,* tj.: *Mare-Mare* „kao i u književnom jeziku" (B. Finka — A. Šojat: Govor otoka Žirja, Rasprave Instituta za jezik, I, 166—167).

c) U govoru Senja imamo: *Frãnẽ, Pẽrẽ, Jũrẽ,* pored: *Frȁna, Jȕra,* za muška lica. Za ženska lica tu nalazimo: *Âna, Fȁna, Kȁta* (M. Moguš: Senjski govor, Senjski zbornik za 1966, str. 62—64).

d) U govoru Suska imamo: *Jũre-Jũreva, Jĩve-Jĩveva, Stĩpe-Stĩpeva* (Hamm J., Hraste M., Guberina P.: Govor otoka Suska, HDZb. I, 100).

e) Na Dugom otoku hipokoristike na *-e,* tip: *Kãtẽ, Pẽrẽ,* imaju u genitivu *-e: Kãtê, Pẽrê,* u dativu *-i: Kãtî, Pẽrî* (B. Finka: Dugootočki čakavski govori, HDZb. 4, str. 102—104).

f) U karlovačkoj govornoj zoni, gdje se ukrštaju osobine svatri naša dijalekta, nalazimo: *Rãdẽ, Tõnẽ; Mãrẽ, Kãtẽ.* Uz ta imena idu i ova: *Pẽra, Jĩva, Jȍža, Mȁta,* kao i: *Jĩvo, Pẽro, Jôso, Slâvo, Tȏne, Jândre.* Sva ova imena u promjeni „proširuju svoju osnovu infiksom *-t-*", a ovaj se infiks „veže uz genitivno *-e* promjene *-a* osnove ako Nsg. završava na *-a* ili *-e* (Gsg. *Jȕreta, Jȍžeta, Mȁteta, Tȏneta,* Dsg. *Jȕretu, Mȁtetu, Tȏnetu*), a neposredno na Nsg. kad taj svršava na *-o* (Gsg. *Pêrota, Jĩvota...*)" (B. Finka—A. Šojat: Karlovački govor, HDZb. III, 108—118). Danas tu nisu neobični ni genitivi na *-e: Jĩve, Mȁte, Jȕre, Jȍže.*

Ženska hipokoristička imena, pored nominativa na *-a: Nâda/Nãdȁ, Kȁta,* znaju i za oblike na *-e: Jãnẽ,* voc. *Jâne* (isto, str. 119).

g) I u ozaljskom kaj-ča govoru nalazimo: *Jĩve-Jĩveta, Mĩke-Mĩketa, Vĩde-Vĩdeta, Pȁve-Pȁveta.* Tu imamo i: *Jándro, Míško; Péro, Rôko, Štéfo, Tômo.* Promjena je, izgleda, po *-a* deklinaciji (S. Težak: Gramatička maskulinizacija ženskih i feminizacija muških imena u ozaljskoj antroponimiji, Onomastica jugoslavica, 5, Zagreb 1975, str. 81—84). I u Gradišću je: *Mârko -ē, Mĩško, -ē, Brânko -ē* (podaci dobijeni od Irene Varge iz Gradišća).

h) U govoru ličkih čakavaca (Brinje i okolina) imamo: *Júre, Míle, Pére, Stípe, Jíve; Jóso,* kao i: *Jĩva, Jȕra, Pȁva,* za muški rod, a: *Jéle, Júle, Mánde, Rúže* i *Mĩca, Jȕka* za ženski rod. Promjena je po *-a* deklinaciji (B. Finka—S. Pavešić: Rad na proučavanju čakavskog govora u Brinju i okolici, Rasprave Instituta za jezik, 1, str. 18).

i) I u govoru čakavaca Lešća (kod Otočca) imamo *Jândre, Jûre, Mâte, Pâve, Pêre* i *Jôso, Mîko.* Promjena je po *-a* osnovama (P. Ivić: O govoru ličkih čakavaca (okolina Otočca), Zbornik za filologiju i lingv. VII, 129).

Digitized by Google

Kao što vidimo, svi navedeni ikavskočakavski govori imaju hipokoristike na *-e*.

Da ovdje, uzgred, ukažemo na jednu od mogućih razlika između sjevernočakavskih i južnočakavskih govora, a koja je vezana i za hipokoristike.

U jednom dijelu čakavskih govora, onom južnijem, promjena imenica na *-a*, pa i ličnih imena koja se mijenjaju po toj promjeni, ima u genitivu *-e*, u dativu *-i* kao obličke završetke: *žena-žene-ženi*. U sjevernijim čakavskim govorima još uvijek se javlja i promjena tih imenica po obrascu: *žena-ženi-žene*. Takvu promjenu nalazimo u nekim istarskim govorima (v. J. Ribarić: Razmještaj južnoslov. dijalekata po poluotoku Istri, SDZb. IX, 104), u Kastavštini i nekim mjestima na Kvarnerskim otocima (v. kod mene: Pregled srpskohrv. dijalekata, 142—144), na Visu (M. Moskovljević: Govor ostrva Vis, Issledovanija po serbohorvatskomu jazyku, Moskva 1972, str. 125) i dr. Vidjeli smo da na takvu promjenu nailazimo i u govoru Baranje (v. na str. 95). U buzetskoj govornoj zoni imamo ovakvu promjenu: *Jure-Jureta-Jureti, Kate-Kateta-Kateti* (P. Šimunović: Dijalekatske značajke buzetske regije, Istarski mozaik, 5, 1970, str. 47). Kastavština, opet, nudi podatke da pored savremene promjene: *Frane-Franeta-Franetu* zna i za promjenu po tipu: *Mare-Mareti-Marete-Maretu*, a pretpostavlja se da je moguća i promjena po tipu: *Ive-Iveti-Ivete-Ivetu*, jer u Jadrasovim tekstovima nalazimo primjere: *po Tonete, po Ivete*, za lokativ (v. Bošković, op. cit. 481).

Naravno, jezičko nivelisanje i ovdje dolazi do izražaja. Standardni jezik, sa svim sredstvima javne informacije, ruši staru paradigmu i nameće svoje deklinacione obrasce. To potvrđuju i svi noviji radovi iz dijalektologije.

Za nas je značajna konstatacija da hipokoristici na *-e*, kako za muška, tako i za ženska lica čine sastavni dio antroponimije u svim ikavskim govorima — štokavskim i čakavskim. Uz to takvi hipokoristici nisu strani ni drugim govorima koji se nalaze u susjedstvu sa ikavskim govorima. Naravno, takvih oblika hipokoristika nalazimo i van ovih područja, ali je činjenica da su takva imena upravo karakteristična za naznačene predjele naše jezičke teritorije. I u oba roda.

II O postanku ovih hipokoristika

Posebno pitanje je kako su nastala hipokoristička imena sa tipiziranim akcentom i brojem slogova: dvosložna sa dugouzlaznim akcentom na inicijalom slogu. O ovome pitanju dosta se pisalo u stručnoj literaturi. U poslednje vrijeme o ovome je pisao prof. R. Bošković, i to u radovima: I dobri

Digitized by Google

Daničić neki put zadrema, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, knj. XLII, sv. 1—4, 1976, str. 333—335, zatim: Iz onomastičke derivacij· i povodom nje, Onomastica jugoslavica, knj. 6, 1976, str. 187—194; O bosansko-hercegovačkoj deklinaciji Salko-Salke, Naš jezik, knj. XXII, sv. 3, 1976, str. 98—100, i u već pominjanom radu iz Daničićeva zbornika (v. sve u knjizi: Odabrani članci...).

Polazeći od zaključaka do kojih je došao prof. Bošković, o porijeklu i promjeni ovih hipokoristika može se reći sljedeće:

a) Najstarija praslovenska skraćena imena, „Kurznamen", bila su ona tipa: *Stanz*, *Voldz*, *Radz*. Tim imenima odgovaraju naša srednjovjekovna imena tipa: *Stanъ*, *Vladъ*, *Radъ*. Hipokoristično obilježje ova imena će dobiti tek onda kada im se doda hipokoristički nastavak *-jъ* i kada počinju da glase: *Rad'ъ*<*Rad*+*jъ*, *Stan'ъ*<*Stan*+*jъ* i sl. U docnijem razvitku jezika shvatiće se da su palatalni suglasnici osnovni nosioci hipokorističnosti, i da se oni, kao takvi, mogu dezintegrisati od osnove i dodavati na bilo koju vokalsku osnovu za tvorbu hipokorističkih imena, to jest, palatalni suglasnici će postati produktivni hipokoristički sufiksi koji će se dodavati prvome slogu, na vokal, ma koga glagola.

b) Sljedeću fazu u razvitku hipokoristika karakteriše vezivanje vokala *-a* i *-o*, kao hipokorističkih po prirodi, kod imena muškoga roda za već postojeće hipokoristike sa palatalnim suglasnikom na kraju. Ovim tvorbenim procesom stvara se novi odnos između osnovnog ili pravog imena i njegovog hipokorističkog lika. Hipokoristički vokali sada preuzimaju na sebe semantičko obilježje hipokorističnosti, tj. postaju nosioci te semantičke vrijednosti ovih imena, a ne više palatalni suglasnik finalnog sloga. To, opet, govori, da je ova epoha jezičkog razvitka znala za dvojake oblike hipokorističkih imena i to:

a) one starije, sa palatalnim suglasnikom na kraju, tip: *Rad'ъ*, *Mil'ъ*, i

b) one nove, sa uopštenim hipokorističkim vokalom, vokalom koji počinje da preuzima na sebe to semantičko obilježje, i, naravno, očuvanom starom osnovom na palatalni suglasnik. To su imena tipa: **Rād'à*, **Rād'ô*, *Rād'ê*.

Ovaj novi tip hipokoristika, sa vokalskim završetkom, i tipiziranim morfološkim likom (to su sada dvosložna imena *Rād'à*, *Rād'ê*), unijeće čitavu revoluciju u ovu kategoriju ličnih imena. A to zbog toga što ovaj tip imena karakterišu posebne strukturalne komponente koje će postati relevantne upravo za imena ovoga semantičkog obilježja, za hipokoristike. A to su ove njihove odlike:

1. Obavezna dvosložnost hipokorističkog imena,
2. Obavezno dug osnovni vokal,

Digitized by Google

3. Obavezna oksitoneza.

Navedene tri osobine vremenom će postati osnovno obilježje hipokorističnosti u dvosložnim imenima uopšte, a ranije odlike tih imena — palatalni krajnji suglasnik i vokalski hipokoristički završetak — neće više biti tako značajne, gubiće svoj primarni semantički karakter. Otuda vrlo rano i pojava imena *Rađe* pored *Rađa* i *Rađo*. Vokal *-e*, kao nastavak za tvorbu hipokoristika, koji je danas u našem jeziku dosta produktivan, mogao se javiti ili kao posljedica asimilacionih procesa u sklopu jednoga imena *-Rad'o* >*Rad'e* (a imena kao *Rad'ь* i ona tipa *Rȁđȁ*, *Rȁđȏ*, *Rȁđȅ*, javljaju se „sve do kraja 15. veka"), ili kao novi tvorbeni impuls začet u odnosima koje imamo u praslovenskim deminutivima tipa *Radeta*, *Vladeta*, koji se kao takvi nisu osjećali dovoljno hipokorističkim, i kada se prema njima javilo novo *Rađe*, *Vlađe* — sa one tri relevantne osobine: dvosložnost, dug osnovni vokal i oksitoneza —. Od 11. veka ovim će se imenima pridružiti i ona tipa *Stâne*, koja su nastala od nehipokorističkih imena tipa *Voldz*, *Hranz* i uopštenog deminutivnog nastavka *-e* (iz kategorije imenica tipa *otročę - otročęte*, *moldę-moldęte*), ali su ona i dalje zadržala svoje prozodijske karakteristike: dugosilazni akcenat u svim oblicima paradigme.

Sudbina i distribucija ovih hipokoristika nije ista u svim našim govorima, ali im je zajednička težnja da se dvosložnost i dug osnovni vokal zadrže kao bitni elementi hipokorističnosti. Sekundarna dekompozicija palatala omogućila je da se u tvorbene procese ovih imena uključe svi deminutivni sufiksi, kako palatalni, tako i velarni; uz to dolazi i „dometanje" nekih suglasnika na već postojeće hipokoristike, up. *Rađon*, *Rahon*, *Bogon*.

c) Posebno je zanimljiva paradigma ovih imena, kako na dijahronom, tako i na sinhronom presjeku našega jezika. O ovome problemu dosta se govori u radu prof. Boškovića: Kategorija starih srpskohrvatskih ličnih hipokoristika... Odatle se jasno vide i uzročnici današnjim nejednakim deklinacionim obrascima ovih imena; up. *Bûdȅ-Bûdetē*, *Búde-Bûdetē*, *Bûde-Bûdeta*, *Búde-Búda*, *Búde-Búdē*, eventualno i: *Bûde-Bûdeti*. Tu treba tražiti i porijeklo hipokoristika tipa *Muja*, *Jova*, u kojima je kratkosilazni akcenat „uspomena na kose padeže nekadašnje deklinacije *Ráde-Rȁdetē* (Križanićeve), a oblici nominativa na *-a* „verovatno ostatak od nekadašnjega hipokorističkoga *-a*" (Bošković). Moguće je, dodajmo uz to, da su ova imena nosila u sebi i jednu vrstu pojačane hipokorističnosti. Bar u nekim govorima u kojima se javljaju (centralnohercegovački govorni tip). A ako ova i ovakva imena izgube hipokoristično obilježje, što nije rijedak slučaj, prema njima se javljaju novi hipokoristici, sa cjelokupnim habitusom tih imena: dvosložnost, dug osnovni vokal i, sada, dugouzlazni akcenat na inicijalnom slogu. Otuda prema *Sȁlka-Sálko*, *Jȁnka-Jánko*, *Šȅvka-Ševko* i sl., a gdje „nema

Digitized by Google

imena tipa *Stȍjka, Šȅfka* (scilicet u jekavskim i ikavskim govorima), ne bi trebalo da ima ni deklinacije tipa *Mújko, Mújkē, Véljko, Véljkē*" (Bošković). Ako od ovoga načelnog stava ima odstupanja, u pitanju su različita preplitanja, kako na dijalekatskom, tako i na gramatičkom planu.

U vezi sa ovim jedna napomena. U bosanskohercegovačkim govorima, koji imaju promjenu hipokoristika tipa *Jóvo, Mújo* po *-a* deklinaciji, po toj promjeni idu i hipokoristici tipa *Jánko, Sálko*. Prema tim hipokoristicima postoje lična imena istog glasovnog sklopa, ali drugačijih prozodijskih karakteristika, tj. prema *Jánko* imamo *Jânko*, prema *Žárko* imamo *Žârko*. Interesatno je da za ovakvo stanje ne znaju muslimanska imena tipa *Salko, Ševko/Šefko*. Ili bar meni to nije poznato. Za to bi se moglo naći i jedno objašnjenje. U imenima tipa *Janko, Žarko* prozodijska komponenta dolazi kao osnovni semantički diferencijalni znak (*Jânko:Jánko*), u muslimanskim ličnim imenima tipa *Salko, Ševko* nije takav slučaj. Osnovni oblici tih imena glase: *Sálih, Šȅfīk*, a oblici *Sálko* i *Ševko* su upravo hipokoristički i prema njima se nisu mogli tvoriti novi oblici bez izmjene glasovnog sklopa. Ali je moguće da se sufiksom *-ica* dobijaju novi hipokoristici sa posebnim deminutivnim obilježjem: *Sȁlkica, Mȕjkica*, i sl. To je, po mom mišljenju, razlog zašto postoji ova razlika između hipokoristika tipa *Janko* i onih tipa *Salko*. Promjena ovih imena, kao što je već rečeno, zavisi od prozodijske komponente. Vidjeli smo da se u nekim govorima ovim imenima pridružuje i lično ime *Marko*.

Zapadnobosanska hipokoristička imena tipa *Háse, Fáte*, a koja nas ovdje i posebno interesuje, cjelokupnim svojim habitusom potvrđuju pripadnost kategoriji hipokoristika: dvosložna su i imaju dugouzlazni akcenat na osnovnom slogu. Promjena ovih imena je isključivo po obrascu imenica ženskoga roda na *-a*. I njihovo porijeklo je jasno. Nastala su od imena orijentalnog porijekla po domaćem tvorbenom obrascu: od *Hasan - Hase*, od *Fatime - Fate*. To, opet, govori da su hipokoristici ovoga tipa na području zapadne Bosne u predtursko vrijeme imali u nominativu završni vokal *-e*, to jest: da su na tom tlu u predturskom periodu postojala, i bila sasvim obična, hipokoristička imena tipa *Pere, Luce*. Promjena ovakvih imena bila je isključivo po obrascu — *a* deklinacije i bez tragova promjene po tipu *Bude-Budete*. Na takav zaključak upućuje stanje koje nalazimo i u pisanoj riječi sa ovoga tla. To bi, opet, govorilo da na ovom tlu, u vrijeme islamizacije ovoga dijela Bosne, nije bilo paradigmatskih odnosa kakve potvrđuje pisana riječ Jurja Križanića za hipokoristike na *-e*, tj. nije bilo promjene tipa *Rade-Radete-Radeti-Radetu*, nego je samo bilo *Rade-Rade-Radi-Radu*, za koju zna i Križanić (v. Bošković, op. cit. 480) u koju su se potpuno uklopila i muslimanska imena ovoga tipa obrazovanja, kako muška, tako i ženska. Iz ovoga

Digitized by Google

bi, zatim, slijedio zaključak da je promjena *Rade-Rade* rano nastala, da je, u početku možda, bila obilježje ikavskih i čakavskih govora, i da je rezultat deklinacionog ukrštanja „primarnoga tipa muških hipokoristika — *Būdà-Būdȅ*, i novoga tipa njihova — *Būdȅ-Bùdetȅ*" (Bošković, op. cit. 482). Uzgred da napomenemo da su na ovom tlu rijetka muslimanska prezimena tipa *Husetić, Hasetić*, koja bi svojom osnovom upućivala na promjenu *Huse-Husete*, kao *Bude-Budete* (up. o ovome: S. Ivšić: Slavenska poredbena gramatika, Zagreb, 1970, 208), pa ako se negdje na ovom području i nađu takva prezimena, kao i ona tipa *Laketić, Janketić*, nije isključeno da su ona ovamo unesena iz ličkih govora, ili nekih drugih zapadnijih govora koji su u svojoj strukturi imali, ili još imaju, promjenu ovih hipokoristika po obrascu *Bude-Budete*, a gdje je ranije bilo i Muslimana.

U vezi sa ovim problemom, pojavom muslimanskih hipokoristika tipa *Hase, Fate*, značajno je ukazati na sljedeće. Bilo je mišljenja da je u zapadnoj Bosni tuđinski elemenat bio brojno vrlo jak i da je umnogome dao obilježje razvitku ovih krajeva. Ja sam u radu o zapadnobosanskim ikavskošćakavskim govorima (BHDZb. I) nastojao da na osnovu jezičkih elemenata pokažem i dokažem autohtonost Muslimana ovoga dijela Bosne. Uz sve dokaze koji su tamo navedeni sada se može navesti i ovaj — postojanje hipokoristika na *-e* i njihova promjena po *-a* deklinaciji. Ovaj govorni elemenat može se, također, uzeti kao relevantan za određivanje porijekla Muslimana zapadne Bosne. Sva strana imena ovdje, kao i u drugim našim krajevima, dobila su izrazito domaće obilježje — i glasovno, i obličko i prozodijsko. Otuda u ovim krajevima hipokoristička imena na *-e*, što nije prisutno u drugim ikavskim šćakavskim govorima Bosne, ili takva imena tamo nisu ovako česta, a takvi hipokoristici mogu, isto tako, da potvrđuju starinu ovih govora. Tu još *-o* nije „smenilo" staro *-e* (Bošković R.: I dobri Daničić neki put zadrema)

Dakle, i ovdje se dešavalo ono što se dešavalo i u govorima Hercegovine. Lična imena preuzimana iz turskoga jezika dobijala su domaće „ruho", domaći habitus. Otuda u Hercegovačkim govorima *Mújo-Múja*, kao *Jóvo-Jóva*; *Mújo-Mújē*, kao *Jóvo-Jóvē*; *Mùja-Mùjē*, kao *Jòva-Jòvē*. Dakle, paradigma uvijek sa istim karakteristikama.

Naravno, sa imenima tipa *Fáte, Hájre*, ne treba miješati imena tipa *Fatíme, Hajríje*, koja, isto tako, nalazimo u govorima zapadne Bosne. U pitanju su fonetski likovi tih imena kakve nalazimo u jeziku iz koga su ona preuzeta, u turskom jeziku, isp *Fatîme, Hayrîye* i sl. (v. Ismet Smailović: Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Monografije I, Sarajevo 1977, s.v.).

Digitized by Google

Istina, ovdje bi se moglo postaviti pitanje: koliko su ovakva imena, i sa ovakvim vokalskim završetkom, tj. sa završetkom *-e* umjesto običnijeg *-a*, uticala na pojavu hipokoristika tipa *Háte, Fáte* pa i onih tipa *Hase, Huse* u ovim govorima. Mada bi se imena tipa *Fatime* i *Fate* mogla dovoditi u neku vezu, čini mi se da pojava ovih posljednjih nije bila uslovljena postojanjem onih prvih. Drugačije rečeno, hipokoristici tipa *Hate, Fate* nisu nastali pod uticajem ličnih imena tipa *Fatime, Hajrije*. Ima više dokaza za to. Evo nekih: 1. Na ovom području postojala su hipokoristička imena ovoga tipa i prije dolaska Turaka u naše krajeve, i prije islamizacije. To su ona tipa *Bude, Ane*. 2. Ako bi se i moglo pomišljati na nekakav uticaj imena tipa *Fatime* na pojavu onih tipa *Fate*, ova veza se nikako ne bi mogla uspostaviti između *Fatime* i *Hase*, a tu izvorni oblik ovoga muškoga imena nije imao mogućnosti da utiče na pojavu hipokoristika, pogotovo ovakvog fonetskog lika toga hipokoristika 3. Postoje i u drugim našim govorima muslimanska ženska imena na *-e*, makar i u vidu polusloženica: *Fatme-hanuma, Hajrije-hanuma*, pa ipak tamo nalazimo hipokoristike na *-a: Fata, Hajra* i 4. U jednom dijelu istočne Hercegovine, trebinjska oblast, postoje ženski hipokoristici na *-e: Mare, Stane*, ali ne i *Fate, Hate*, a ima krajeva gdje su hipokoristici na *-e* sasvim obični, a gdje nije bilo intenzivnijih kontakata sa turskim jezikom (Dubrovnik, Crna Gora, čakavsko područje, uključujući i čakavske oaze van granica SFRJ, Gradišće, npr). Sve to govori da pojava naših hipokoristika na *-e* nije vezana za postojanje ženskih ličnih imena tipa *Fatime, Hajrije* u govorima zapadne Bosne. Naši hipokoristici, da to ponovimo, proizvod su naših tvorbenih impulsa. Sve njihove karakteristike: fonetske, morfološke i prozodijske, isključivo su naše i uvijek su podudarne sa tim osobinama u imenima domaćeg porijekla. Domaća jezička svijest i ovdje je bila presudna: stranom imenu dat je domaći pečat.

III O ženskim hipokoristicima tipa *Ájko, Kádro*, koliko mi je poznato, nije šire raspravljano u našoj antroponimici, a to zbog toga što su nam takvi likovi ovih hipokoristika bili nepoznati. Ja sam u radu o zapadnobosanskim ikavskošćakavskim govorima (BHDZb. I, str. 49) samo konstatovao njihovo postojanje, ali tu nisam ulazio u šire objašnjenje ove pojave (u tome radu se pored Uvoda daje još samo Fonetika). O tim imenima nešto više nalazimo u knjizi Ismeta Smailovića: Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini (Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Sarajevo 1977). Navodeći takva hipokoristička imena (kao: *Ajko, Bejzo, Džehvo, Hato, Havo, Kado, Mejro, Nazo, Hanko, Ramzo, Šaho*, uz koja bi išla i: *Saćo, Kadro*) Smailović konstatuje da takvih ženskih hipokoristika pored u Bosanskoj krajini nalazimo još u nekim mjestima Imotske krajine, "u selima Zagvozdu, Grabovcu i Rastovcu, zatim još više na zapad

Digitized by Google

u selima omiške općine (Donja Žežavica, Šestanovac, Zadvarje, Slime i dr." gdje imamo *Jago, Iko* (podaci M. Šimundića). Takvih imena nalazimo, zatim, u nekim mjestima u dolini Rame i Bile, gdje se javlja: *Begzo, Šazo, Hato, Ajko* (op cit. str 75). Smailović, i sa pravom, odbacuje bilo kakvu vezu ovih imena sa supstratom, kao i sa orijentalnim jezicima. Bez sumnje, to je naša antroponimijska osobina, a reklo bi se da je njeno postanje tijesno vezano sa našom istorijom, a i sa postankom naših hipokoristika ovoga tipa uopšte. Ovakvih ženskih imena, tj. na *-o* u nom. sing., nalazimo i u govoru Tijesnoga na o. Murteru: *Bójo, Jáko, Mášo* (v. JF XVI, 163)

Poznato je da ima i drugih krajeva naše jezičke teritorije u kojima srećemo za ženska lica hipokoristike na *-o*. To su imena tipa: *Mićo*<Mileva, *Májo*<*Marija, Mído*<*Milica, Míšo*<*Mirjana*. Ovakva imena nose u sebi jedan stepen pojačane hipokorističnosti i obično se daju ženskim licima u čijem domu nema muškaraca. Tim oblikom, tj. morfološkom maskulinizacijom nominativa ličnog imena, kazuje se pojačana hipokorističnost. Ovaj momenat mogao bi da se uzme kao relevantan i pri objašnjenju naših hipokoristika na *-o*. Prof. Stjepan Ivšić smatra da su sva imena na *-o*, od míla „imenice sred. roda" (Slavenska poredbena gramatika, str. 208).

Iz onoga što je ovdje već rečeno o postanku hipokoristika ovoga tipa da se zaključiti da ta imena imaju svoj standard: obavezno su dvosložna, obavezno imaju dug inicijalni slog — a akcenat i vokalski završetak mogu biti različiti, zavisno od govornog tipa u kome se javljaju. Ovdje su se stekli svi ti uslovi. Pošto vokalski završetak tu više nije presudan: može se javiti i *-a*, i *-e*, i *-o*, jasno je da se pored *Fata, Fate* moglo javiti i *Fato*, pored *Hata, Hate* i *Hato* (pojava drugih vokala u ovoj funkciji semantički je bila nemoguća, jer svaki drugi završetak, *-i* i *-u*, nose u sebi i deklinacionu odrednicu: *Fati* =dativ, *Fatu*=akuzativ i sl) Dakle, sa morfološkog stanovišta pojava ženskih hipokoristika na *-o* nije neobjašnjiva. Uz to ide i još jedan momenat. Ženske hipokoristike na *-o*, kao što smo vidjeli, nalazimo uglavnom u krajevima gdje je život muškaraca bio isuviše kratak. To su krajine: Bosanska, Imotska, i oblasti koje su sa njima tijesno vezane. Taj momenat mogao je da utiče na morfološku maskulinizaciju ovakvih imena. Tom pojavom ne samo da se pojačavala semantička komponenta njihova, nego se, na izvjestan način, u ženskom licu gledalo muško lice. Paradigma i kongruencija, naravno, ostale su neizmijenjene, tj zadržale su karakter ženskoga roda: *Fahro je došla, Kado te tražila.* To, uostalom, vrijedi i za ženska hipokoristička imena tipa *Fatime* i *Fate*, ali ne vrijedi i za hikokoristike tipa *Mićo, Mido* kada se odnose na ženska lica. Tu za oblikom ide i promjena i konguencija: *Mićo te tražio, Mićko te tražio* i sl.

Digitized by Google

Prenošenje ovakvih imena među prava lična imena nije neobična pojava u našem jeziku. Pa i imena tipa *Jovo, Rade, Salko* — koja danas imaju karakter i pravih ličnih imena, prvobitno su imala isključivo hipokoristički karakter. Dakle, pojava ženskih imena na *-o* sasvim je u duhu razvitka imena ovoga tipa u našem jeziku: hipokoristici vremenom gube to svoje obilježje i postaju prava lična imena ili se gube kao kategorija iz jezika. Oblički završeci pojedinih kategorija tih imena nikako nisu presudni za određivanje njihovoga roda ili, pak, njihove semantičke vrijednosti. Više momenata, kao što smo vidjeli, utiče na to. Nije isključeno da je postojanje ženskih imena tipa *Fȁta, Màra,* bez hipokorističkog obilježja, moglo usloviti pojavu novih hipokoristika, na *-o,* sa potpunim hipokorističkim habitusom. Dakle, prema *Fȉka-Fíko,* prema *Mèla-Mélo,* isto onako kao što se prema *Sȁva* javilo *Sávo,* prema *Zȉja-Zíjo,* prema *Šȅvka-Ševko.*

Istina, moglo bi se pomišljati da je pojava nominativa na *-o* u navedenoj kategoriji ličnih imena posljedica obličkog sinkretizma ovoga padeža i vokativa koji nalazimo u primjerima tipa: *Àjnija, Hàjrija, Màrija* i sl. Ali je ova pretpostavka malo uvjerljiva. Takav sinkretizam nalazimo i u drugim govorima, ali tamo nema ženskih hipokoristika na *-o.* To, također, govori da uzročnike postanka ovih imena treba tražiti na drugoj strani.

Asim Peco

Summary

Asim Peco

ON SOME WEST BOSNIAN HIPOCORISTIC NAMES

In this article the author points to some onomastic specificities of West Bosnian speeches. The phenomenon of morphological masculinization of feminine personal names of the type Ajko and Hato is particularly emphasized.

Digitized by Google

Digitized by Google

ОДЛИКЕ РЕСАВСКЕ РЕДАКЦИЈЕ У СТАРИЈИМ ПРЕПИСИМА ДУШАНОВОГ ЗАКОНИКА

1.

Свако раздобље без разлике представља неки интерес за историчара језика. Али има периода који се одликују посебно живим превирањима: у такве периоде неусмњиво спада и време од средине XIV до средине XV века у историји српске писмености. Говорне иновације овог времена представљају тек један одсек тог занимљивог стања; друго је иновирање правописа и неких језичких појединости у писању; треће — што се такође нуди проучаваоцу — јесте став тадашњих људи од књиге према прописима и обичајима писма, одбир који су вршили, решења која су оставили у наслеђе многим поколењима писаца и писара, све до наиласка XVIII века.

Од XV в., као што знамо, приметно су се променили и језик и правопис српских споменика, и њихов палеографски изглед је стекао понеке специфичне додирне тачке са граматичким и изговорним особеностима. Познато је такође[1] да се поједине од ових промена, значајних за XV в., могу наћи већ у другој половини XIV в.: црте тзв. ресавске редакције, назване тако по средишту њеног учвршћења, виђају се и пре саме акције ресавских посленика. Зачеци појединих карактеристика које је старија школа везивала за рад Константина Филозофа и његових савременика постоје чак и у још ранијим раздобљима, као што се доказује, нпр., за плетеније словес или за проширену употребу спирита и акценатских знакова. Ипак се видљиви квалитативни скок догодио у време Константина и његових следбеника; јер се тада у традиционални изглед књиге и у мање-више природни филолошки ток снажније умешала филолошка идеологија.

---

[1] В., нпр., у чланку О. Недељковић, Правопис „ресавске школе" и Константин Филозоф, зборник: Стара књижевност (1965, Београд) 467—475.

Digitized by Google

Идеја водиља Константинове реформе, боље рећи Константинова сугестија, која се остваривала и друкчије од његових непосредних захтева, била је она иста која се чула пет и по векова раније, у делу и у епохи словенског апостола Ћирила: изједначење појмова вере и књиге. Према тој идеји водиљи, кварење књига повлачи за собом јерес; напустити озаконьена правила писања значи изложити се опасности од губитка тананости и дубине оне мисли која се у писаноме садржи — а под писаним су се подразумевале првенствено црквене књиге. Овакве поуке биле су умесне у време Ћириловог делања; али их је даља књижевна радња постепено превазилазила, самим тим што је све више расла потреба и за разним световним текстовима. Константин Филозоф је почетком XV в. писао више „обличење" насталих беспоредака у писму, неголи тачно упутство како да се они исправе.

Под ресавском реформом се на првом месту подразумева правопис, и ресавска редакција у историји српске књиге представља једну од њених палеографско-ортографских етапа. Али идејна подлога те реформе, као и чињеница да је у време Стефана Лазаревића и Ђурђа Бранковића урађено доста нових превода из византијске књижевности — све то показује шта се заправо желело: а то је било знатно више од правописа, то је требало да буде препород црквенословенског језика, обогаћеног и украшеног.

Није цео књижевни и писарски рад у једнакој мери подлегао таквом духу времена. Списи намењени световној употреби остајали су уздржанији према ученим захтевима архаизирања, грецизирања и др., што је било сасвим разумљиво. Сем тога, фреквенција ресавских особености у списима зависила је од географског подручја где су били стварани. Постојали су, затим, списи мешовити по стилу и намени. Догађало се да је ванцрквени акт у одређеним условима морао бити прерађен, да би се нагласио ауторитет цркве, па је он самим тим — већ и по ондашњем аутоматизму — био приближаван општем изгледу литургијске књижевности; а бивало је прерада и у супротном смеру, нпр., у медицинским списима, са миксографијом других врста.

Секуларизација писмености улазила је на разна врата, ширила се у правним, пословним и осталим лаичким списима, мимоилазећи наслове, аренге, понеке званичније формуле или клишетирана места. Помирење са традиционалним захтевима као да се проналазило у чињеници што у световним текстовима нема оних „божанствених речи" чији изглед треба пажљиво чувати, па је ту могућно дозволити већу слободу и природну новину.

Digitized by Google

2.

Уколико желимо да посветимо пажњу „ресавизацији" световних списа — а то је питање које нас овде једино занима — група старијих преписа Душановог законика, управо по томе како је временски протегнута, могла би да послужи сасвим добро. Оригинал Законика представљао је у своје време текст несумњиво остварен по правописним, језичким и стилским начелима која су одговарала својој епохи, а то је била средина XIV в., доба владавине рашког правописа са донекле већ назначеним тенденцијама према појединим ресавским одликама. Протограф није сачуван. Преписи који се уобичајено групишу као старији и који, у том смислу, чине заокругљену целину, потичу из XIV в. (Струшки), XV в. (Атонски, Студенички, Ходошки, Хиландарски, Бистрички) и XVI в. (Бараньски, Призренски, Шишатовачки).

Па ипак, успоставити неки систем у општем изгледу ове групе рукописа представља за историчара језика покушај са малим изгледом на успех. Овде филолошки приступ у крајњем исходу више обогаћује текстолошку неголи саму филолошку страну проблема.

Девет набројаних рукописа — реликти сачувани од некада веома многобројних примерака — показују међусобне разлике, и то разлике разних типова, а исто тако и сложене преплете разноврсних разлика или слагања.

Прво, у њима се огледају различити типови распореда међу члановима Законика, дакле, различите класификационе редакције. Један од последњих приљежних проучавалаца нашег споменика, А. Соловјев, изнео је претпоставку да су све познате класификационе верзије биле (у циљу што бољег систематисања грађе) урађене сукцесивно, али у размаку од свега пет година, тј. између 1349. и 1354. године, у време када је постојао само први део Законика. Овакав закључак проистиче из чињенице да су се једино у границама тог првог дела чланови и премештали, без пребацивања између првог и другог дела.[2] Измене у редоследу вршила је сама дворска канцеларија, сматра Соловјев, а не калуђери, не преписивачи. Овакво гледиште је у својој аргументацији убедљиво, и у историјскоправној науци досад није побијено.[3]

[2] Осим једног изузетка: у Раковачком препису из 1700. г. одразила се једина касније извршена класификација која задире и у други део Законика. Ово ипак не значи да се у оквирима другог дела нису такође вршиле мале прерасподеле, што се може видети при упоређивању, нпр., Атонског и Призренског преписа.

[3] Законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка (1928, Скопље) 44. и д. Ова поставка била је преузимана и у неким другим студијама.

Digitized by Google

Показује се, према томе, да су сви прототипови данас познатих верзија били написани приближно у исто време, када је у писању владала рашка редакција, незнатно ресавизирана. Значи да различите класификације чланова и разнолик изглед језичко-правописних узуса нигде не би требало органски да се повезују: свака класификациона верзија може бити представљена у сваком језико-правописном руху, почев од рашког средине XIV в. па надаље. Ствар је случаја шта је у каквом писарском остварењу касније умножено (а умножавале су се разне верзије, не само најмлађа или нека „најуспелија"), и шта је остало до наших дана.

Друго, сачувани рукописи сведоче о још једном облику садржинског редиговања: не више у смислу друкчијег распореда чланова, него у смислу измена и допуна унутар самих чланова, тзв. новелација, ма где чланови стајали. Ове прераде не потичу, као оне прве, све из Душановог времена: неке од њих, а највероватније већина, настале су касније, после пропасти царства, у измењеним историјским приликама. У вези с Атонским рукописом том је питању посветио један свој рад Н. Радојчић, такође ревностан проучавалац Душановог законика. Он је доказивао да је Атонски препис први унео знатне новелације (оне су, према њему, истицале значај цркве, док су неке параграфе чиниле правнички разговетнијим).[4] Разумљиво, могло је бити, и било је, и других текстуелних измена оваквог типа у појединим преписима. У неким рукописима, поглавито познијим, додавани су читави нови чланови, па су се тако стварали paragraphi unici. Код Радојчића је реч о новелирању самог Атонског рукописа, које, теоријски, није обавезно за све представнике оне класификационе верзије која се у Атонском огледа, нити би ма због чега било обавезно само за њих. Комбинације су различите. У погледу класификације чланова исти тип представља, заједно са Атонским, још Барањски,[5] а у погледу новела, према Радојчићу, још Бистрички, Ходошки, поред неких других. Атонских новела нема у знатно млађем препису, Призренском, што значи да се овај последњи држао неких старинских предложака. Н. Радојчић налази ваљане разлоге за тврдњу како је ову врсту текстуелних измена, о којима он говори, унео сам писар Атонског преписа; другим речима, приликом овог преписивачког подухвата оне су се стварале први пут.

[4] Око Душанова законика IV — Атонски рукопис Душанова законика, Историски часопис САН 9—10, 101—112. Још је Ст. Новаковић скренуо пажњу на то да „исправке Атонске версије" припадају почетку XV в.: Законик Стефана Душана цара српског 1349 и 1354 (1898, Београд) CLI.

[5] А. Соловјев, о.с. 41. и д.

Digitized by Google

Ни код овог другог случаја редиговања, као ни код првог, старији или млађи редакцијски тип готово да нема везе с типом језика одн. правописа у примерцима које данас проучавамо. Разуме се да Струшки препис, најстарији од свих познатих и одиста са минималним ресавским одликама, нема новела које би као такве могле бити препознате, док сам Атонски рукопис делимично одражава ресавске иновације свога времена.

Ма како поуздано поређани по хронологији, наши рукописи доста бледо одсликавају сукцесивне појаве језичке историје. А за то има и много разлога. Довољно је помислити на то како су преписивачи, наилазећи на одређене секције Законика, замењивали предлошке, комбиновали узорке из којих су преписивали: задржавали су, рецимо, један редослед чланова, који су морали пратити по одређеном предлошку, али се при том дешавало да је требало спроводити текстуелну редакцију у оквирима самих чланова, стога су нужно гледали и у други предложак, друкчије старине. Овај комбиновани рад се каткад наслућује по већој језичкој блискости у појединим одсечцима два текста, али не и у целом континуитету упоређеног пара; претпоставка о таквом поступку пружа, сем тога, логично решење за изглед неких млађих примерака. На тај је начин у нове творевине аутоматски било уношено и извесно правописно и језичко шаренило, уколико нису надвладавали рутина и аутоматизам писарevих навика, што је, опет, варирало од једног до другог писара и од једне до друге правописне и језичке црте. Преписивачи су, не ретко, стављали у текст клишее, запамћене из ранијег рада; по неким њиховим омашкама може се осетити да су појединци преписивали овај текст и по више пута, пишући по сећању чак и дуже реченице. Свему томе треба додати још нешто, такође већ помињано у литератури у вези са Законником — да се понекад преписивало из оштећених предложака, па је обрасце требало и из тог разлога замењивати. Најзад, у току рада на истом примерку смењивали су се каткад и сами писари, са њиховим различитим навикама.

Између наших девет текстова сваки се од сваког разликује по много чему. Укупна разлика је сведена на мању меру у случају Ходошког и Хиландарског, исто тако између Атонског и Бараньског. Код Ходошког и Шишатовачког сличност је замућена јачим језичким разлазом.[6]

[6] О Шишатовачком: Т. Флоринский, Памятники законодательной дѣятельности Душана Царя Сербовъ и Грековъ (1888, Кијев) 223—227; Ст. Новаковић о.с. LXXVII; А. Соловјев, о.с. 24—25. У време писања овог рада Шишатовачки рукопис нам није био приступачан.

Digitized by Google

Од девет рукописа два, Ходошки и Хиландарски, показују приметну „архаичност", која би се, посматрано само лингвистички, морала дефинисати као узорна ресавизација ранијег, рашком редакцијом писаног текста. (Истина, то се не односи на цео препис Ходошког, још мање Хиландарског примерка.) Али је за овај случај ресавизирања несумњиво било и посебних разлога. Познате су претпоставке да су неки преписи могли бити преудешавани тако, да би се у њима потпуније огледао црквени или манастирски ауторитет. Напред је већ споменута Радојчићева претпоставка о редиговању Атонског текста у циљу појачања црквених ингеренција, а нешто слично, само сагледавајући манастирске интересе, изнео је В. Мошин поводом Студеничког преписа.[7] Логично је помислити да би овакве садржинске прераде могле или чак морале повлачити за собом згуснут црквени, тј. црквенословенски елемент у језику. Дух ресавске школе, која је управо тада хватала корена, ишао би на руку таквим захватима. Додуше, та се врста усклађености не запажа сасвим недвосмислено; јер Ходошки и Хиландарски рукопис не спадају ни у Атонски ни у Студенички тип по класификацији чланова,[8] нити су једини који прате Атонско (ка цркви усмерено) новелирање, пошто напоредо с њима то чини и знатно мање ресавизирани Бистрички текст, и касније посрбљени Шишатовачки. Па ипак верујемо да се претпостављено усаглашавање црквене намене са црквеним изразом понекад спроводило, те да је то био случај и код ова два преписа. Вероватно се писар Ходошког одн. Хиландарског преписа подухватио врло видљиве језичке прераде према црквенословенском канону стога што је своје текстове уопште намењо манастирској употреби, а с тим је у вези преузео и новеле из Атонског примерка или типа. Овој претпоставци у прилог иде и то да је ова два преписа радила иста рука,[9] што подсећа на неки испланирани задатак у одређеном преписивачком средишту; иду јој у прилог и неке специфичности у тим текстовима, о којима ћемо расправљати на другом месту.

[7] Vlastareva Sintagma i Dušanov Zakonik u Studeničkom „Otečniku", Starine JAZU 42, 32. и д. Н. Радојчић је, додуше, у ово посумњао: Око Душанова законика I — Душанов законик у Студеничком рукопису, Историски часопис САН 2, 105—106.

[8] Н. Радојчић указује на блискост „чланова при крају Хиландарског рукописа" са Атонским: Законик цара Стефана Душана 1349 и 1354 (1960, Београд) 17. Тачно је да такве блискости у извесној мери има (и ту се Хиландарски разилази са Ходошким), али она није довољна за далекосежније закључке.

[9] Л. Черних, О атрибуцији средњовековних српских ћирилских рукописа, реферат на научном скупу: Текстологија средњовековних јужнословенских књижевности, 14—16. XI 1977, Београд.

Digitized by Google

3.

Као „ресавизми" карактеристични за епоху, били они из Константинова времена или из нешто раније, проучене су следеће особине.

— Фреквенција спирита и акценатских знакова, који се, доста условно у српским споменицима, зову и просодијским знацима. Ова појава се код сваког преписа спомиње само уопштено, без анализе.

— Јављање грчких слова, у рашкој редакцији мање употребљаваних (или непознатих у словној функцији); с тим у вези начин писања неких страних (грчких) речи, оних које су се у списима рефлектовале неуједначено.

— Питање о томе да ли се облици предлога одн. префикса *отъ-* и *од-* (исписивани готово увек са омегом и надредним сугласником) своде на само *отъ-*, што би било правилно у духу реформе. Познато је да се већ у XII в. у српским споменицима писало и *од-*, са надредним *д*.[10]

— Слово ї, његове службе и степен доследности у употреби. То је један од вокала за које су у ресавској реформи прописивана правила; било га је понекад и раније у писму. Напоредо с прегледом његових употреба могу се видети неки детаљи везани за прејотацију и за умекшавање сугласника.

— Питање о томе да ли су се, и у којој мери, враћали щ и жд у положају где се у световном писму рашке редакције раније већ увелико одомаћивало к' и г'. Враћање на щ, жд требало би такође да спада међу потезе ресавске архаизације. (Облици иждеже, ждеже, као ни враждa, не узимају се овде у обзир због друкчијег карактера жд; напоредо с овим показују се и неки грецизми у којима се јавља писање к', г').

— Обнова ъ. Ово значајно питање дели се на потпитања. Главна ресавска одлика би била да се овај знак појави у тзв. фонетским положајима (појединачних случајева је било у другој половини XIV в.). За ово се везује чињеница да се вь- већ раније често, и у писму, претварало у *у-*, према томе, вь- би се на одређеним местима морало реконструисати, да би даље било услова за увођење въ-. Осим тога, ваља погледати стоји ли негде слово ъ и у друкчијим положајима, ван оних „класичних" за Константинову реформу.

— Повратак на старије облике деклинације. У нашој грађи нисмо приметили ништа што би изразитије сведочило о таквом поступку,

[10] П. Ђорђић, Историја српске ћирилице (1971, Београд) 186.

Digitized by Google

сем генитива придева и заменица са наставком *-го*, који су и узети у анализу.

— Повратак на старије облике конјугације: код правилних глагола се не види никаква друга тенденција сем делимичног враћања *-ѿ-* у трећем лицу једнине и множине.

— Код атематских (и њима најсроднијих) глагола има разноврсних архаизама, који се овде такође разматрају, уз илустрације о њиховом недоследном спровођењу.

Овај је избор донекле произвољан. Одлучили смо се за њега зато што пружа спектар разноврсних појава, почев од графијских, преко фонетских, морфолошких па све до лексичких (питања *оѿ-* и *од-*, атематски облици). Међутим, наш световни споменик и не би дао много повода за друга разматрања. Питања о широком *е* и о разним варијантама широког *о*, осим што нису чвршће везана за ресавску реформу, стварају и техничке тешкоће: код неких писара су та слова често нетипична, на граници између обичних и широких.

У којој се мери приближавање ћирилометодијевској норми (у неким детаљима тадашњој бугарској) — прокламовани идеал Константинов — уопште спроводило у српским списима XV, XVI и XVII века, требало би истражити што подробније. Посматрајући само световну грађу, и у њој само рукописе Душановог законика, видимо да се у неке потенцијално препоручљиве и прихватљиве знаке архаизације скоро уопште није улазило. Тако се, рецимо, сви преписи доста небрижљиво односе према очувању ѣ, које би сада требало да постане узорно;[11] исто тако, према ы („погибе ы“, по речима Константиновим, који се исто овако вајка и поводом ѣ и ѳ). Поред обостраног мешања са и, уводе се час неки специјални покушаји у вези са ы, час општи продори тог знака. Даље, писари настављају да буду немарни према ь у слабом положају, у шта спада и ь на крају речи, а већ поготово ако иза тога стоји енклитика. Они не чисте текстове од многобројних народних партикула, које преплављују и иначе поједине правне списе, а да не говоримо о томе како ниједан не мисли, на пример, на уредну замену *к*-заменица *ј*-заменицама (што се односи и на прилоге заменичког порекла: кого — ѥго, кѣгда — ѥгда итд.), нити на напуштене падежне облике, ни на друкчију лексику, ни на специфичан (ту и тамо) старински ред

[11] О ѣ уместо *е* в. М. Ивић, ѣ у Душановом законику, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду 1 (1956, Нови Сад) 127—145; М. Пешикан, Писарске секције у Струшком препису Душановог законика, ЈФ XXX/1—2, 525—535. У овим радовима истражују се узрочне нити у позадини настале мешавине.

Digitized by Google

речи, што би све морало да се нађе у књижевном језику замишљеном по узору на језик црквене књижевности.

С друге стране, с обзиром на општу књижевну климу у којој су живели писмени људи тих епоха, а нарочито писари, ни сваки архаизам у овим текстовима не мора нужно да се тумачи као архаизација. Може то бити и реминисценција донета из традиционалних црквених штива (тако, нпр., употреба старих али веома распрострањених облика атематских глагола, врло чести у свим преписима Законима ѧщѣ и ѡвѣщтати, махом у заједничкој синтагми, каткада дуал, придевска множина са палатализацијом типа вєлици(и) и сл.), а није искључено ни трајање појединих таквих облика у говорима писара. Понеки текстови, међутим, тако су једнолично и шаблонски ресавизирани, да се намеће закључак како су ту саме немногобројне ресавске одлике, у ствари, реминисценција на већ виђене ресавске рукописе, а не на црквене књиге.

Друкчије него остали преписи, Ходошки и Хиландарски нас поучавају, нарочито на почетним страницама, управо о томе шта би још, осим напред показаних, популарних и можда механички убацивaних ресавизама, могло представљати доследнију ресавизацију, шта је то што би пружило, у жељеном правцу, учинковитије резултате.

Све ове чињенице, тј. ова очигледно присутна у свести али уздржано изведена регламентација доказује, вероватно, да преписе Душановог законика већином нису правили писари стручни за литургијске књиге. Прекодирање из рашког у ресавски тип не само што није нигде доследно урађено (макар у појединим цртама, али доследно), него се у неколико рукописа примећује још нешто: већа брига око ресавских црта на почетку преписа и попуштање током даљег рада.[12]

Може се рећи и више од тога. Наши писари световних споменика служили су се у овом преломном раздобљу, у суштини, једним језичко-правописним кодексом, који је садржао донекле расплинуте прописе, мада у границама које се могу научно утврдити, са карактеристикама које се, од раздобља до раздобља, могу доста тачно датирати. Тај кодекс, као целина, до данас није довољно проучен. У њега улазе парцијално (али упорно) задржавање неких старих, старословенских одн. црквенословенских црта, сличних као у верској литератури, парцијално ресавизирање, парцијално понародњавање. Неприметно, готово као омашке, промичу такве говорне особине као што су ѧ>у, ѣ>а (у нашој грађи

[12] За појаву веће будности на почетку рада има разних илустрација у историји писмености, и у овој расправи ће даље бити наведени неки примери. При томе треба пазити није ли на месту где је усахла нека особеност промењена и писарска рука.

Digitized by Google

један пример у Атонском, неколико у Барањском препису), генитиви мн. на *-а, -л>-о* (код нас неки примери у Студеничком) — док се друге црте српског народног језика пропуштају либералније, што ће се видети и у даљем излагању. У овај тип писмености улази известан, увек избалансиран немар према неким језичко-правописним правилима и особеностима језика уопште; улазе разне недоследности, чији се однос, међутим, нарочито ако се посматра на већем броју рукописа, доследно одржава.

Ресавизација о којој је реч потражена је у преписима: Струшком — Стр (крај XIV в.), Атонском — Ат (први део друге четвртине XV в.), Студеничком — Сту (прва трећина XV в.), Ходошком — Хо (прва трећина XV в.), Хиландарском — Хи (прва трећина XV в.), Бистричком — Би (око 1480. г.), Барањском — Ба (1515 — 1520. г.) и Призренском — Пр (1525 — 1530. г.).[13] Овде се држимо хронологије која се сматра поузданом у време писања нашег рада.

Сувишно је наглашавати да су комплетна поређења или потпуна статистика свих релевантних случајева у свим члановима свих рукописа на овом месту неизводљиви. Особености се нужно дају у смањеним размерама: како у погледу већ наведеног репертоара, тако и у погледу његове заступљености у примерцима.

Напомињемо да ће се у коментарима око појединих речи, у случајевима када се буду давала поређења међу рукописима за реч која се коментарише и у сличним приликама, та реч исписивати по уређеном рашком правопису, као апстракција из разноликих графија. Уводне формуле на почетку Законика, као ни наслови чланова, сем по изузетку, не узимају се у обзир: почеци због клишетираних израза, а наслови стога што, због накнадног насловљавања, често не представљају исти слој као и одговарајући текст. Примери су обележени бројевима који значе члан Законика по општеусвојеној Новаковићевој нумерацији (а не члан у датом рукопису).

---

[13] Стр и Ат по фототипији у књизи Законик цара Стефана Душана (издање САНУ) књ. 1: Струшки и Атонски рукопис (1975, Београд); Пр по фототипском издању Н. Радојчића: Душанов законик по Призренском рукопису (1953, Београд); остали по фотокопијама у својини САНУ, Одељење друштвених наука. Обрађујући рукописе Сту, Хо, Хи, Би помагала сам се преписима које је за издање САНУ, књ. 2, приремио проф. Д. Богдановић. Начела транскрипције, усвојена за издање САНУ, примењена су и овде; не бележе се разлике између обичног и разних варијаната широког *о*.

Digitized by Google

4.

Струшки

Спирити и акценти. Уносе се још у сасвим скромним размерама. Карактеристично ᾽ одн. ᾽, често сведено на мале цртице или тачкице, стоји изнад оу, є, ѥ, ѡ, понекад изнад других вокала уколико су на почецима речи; изнад вокала се каткад налази и само ῾, често деформисано. Кендема (᾽) стоји на вокалском завршетку једносложних речи, понегде и као обележје мекоће (коукы̑, школьнꙗ̑, крагꙗ̑) или сажимања (в'сакы̑). Мноштво речи нема никакав знак.

Грчка слова и грчке речи. Направљен је регистар грчких речи које се јављају у Душановом законику а које показују карактеристична колебања; њих смо бележили у свакоме преписи, уколико је одговарајући део текста очуван. Реч епископ, која би нас интересовала због рефлекса о или оу у последњем слогу, скоро у свим рукописима стоји под титлом те не даје у том погледу ништа. У Стр је исписана без скраћивања: єпископиѥ, а затим іепс̃па 13; иноѳиѣх 11, калоуґер- 16, 17, 18, калѳґера 95, кепалиѣхъ (у наслову), кефалиѥ 63, кефали- 157, 160, киновїѣхъ 15, логоѳетоу 134, вѣдѣв'са 11, хрисовол- 134, 137, 138.

Отъ-/од-. Отъ- као предлог и префикс: отъ єреси 7, отъ цркве 14, отъ нихъ 66, отъ тогази 89, отъ плѣна 132, отъ испрьва 145, отъ отц'на 150; отъжене 9, отпира 66, отдѣлиень 70, отквпоую 90, отсела 155. *Од-* као предлог и префикс већином са надредним *д*: ѡд светога 79, ѡд них 106, ѡд села, ѡд града, ѡд винограда, ѡд коня, ѡд кобиле, ѡд говедета 108, ѡдь воиникь 131, ѡд господи(на) 133, ѡд всакога 134; ѡдстои 89, ѡд'слалъ 91, ѡдсекоу 97, ѡдвивь 107, ѡдшьдь 143.

Слово ї. Стр има тек заметке ове касније распрострањене правописне појаве: киновїѣхъ 15, коукїи (локатив) 66, коукїи 71, векїи 151, помьнїи 151, изгоувїи 159; једном і: коукіи 70, једном і: іеп(и)ск(о)па 13.

Щ, жд/к', г'. тисоущоу 16, 154, тисѫщоу 94, ноцию 159; знатно чешће: акіе 5, оусхокіе 5, коукіе 9, коук' (ген. мн.) 16, кю 66, плакаю 67, коукїи 71, властеличика 75, коукю 99, проницревикь 106, гѣдоуки 135, веке 138, коукіе 142, властеличикемь 142, плаки 143, 145, векїи 151, коуке 156.

тоуждоу 93, граждане 127, щсоуждение 129, тоуждои 132, госпожди 136, госпождомь 139; чешће: наге 9, калоуґер- 17, мегю 58, крагꙗнинь 63, доге 72, прѣге 79, мере 79, магиникь 109, наге 109, тоуге, тѣгои 132, крагы 149, мегоу 155, крагы 158, провагаю 160. Сем тога: свадѣ (=свађе)

Digitized by Google

131; овако имају и други рукописи који су сачували овај члан (Ат, Би, Хо, Ба, Пр), међутим, није искључено да је реч гласила свада (формирано као „завада").

Обележје к', г', за ново српско ћ, ђ, како видимо, донекле је условно, јер се ови гласови бележе понекад и помоћу непалаталног вокала иза велара. Овај начин временом постаје ређи, али се може наћи и у млађим преписима Законика.

Мора се претпоставити, како у вези са Стр, тако и другде, да се к', г' чврше одржавало у чисто српским речима уведеним у писмо, где је црквенословенско щ, жд било непознато. С друге стране, у одређеним речима из црквеног или уопште књижевнијег и свечанијег израза щ, жд се одржало непромењено кроз целу дотадашњу и тадашњу писменост.

И у Стр, као и у другим преписима, фреквенција примера са г' у глаголима са основом ид- умањује се када се ове префиксиране сложенице граде по типу наиде, а не наѥ. Сам глагол „наћи" представљен је у доста случајева као обрѣте.

Слово ъ. Стр не познаје овај знак.

Наставци -го/-га. звор'наго 83, дроуж'наго 93, светаго 152, 153; знатно чешће; старѣиега 66, властелъскога 72, кога 75, светога 79, црьковнога 79, сиѥгази 83, тогази 89, 91, самосѣдмога 93, кога 101, свога 110, тогаси 127, тогази 132, всакога 134, тогаи 145, никога, кога 151, шногази, шногаси 154, ѣднога 157, тогази 158, шногази 161, иногa 162.

Стр, као и скоро сви други преписи, има искључиво облик га као ген./акуз. личне заменице у 3. л. јд.

-т- у трећем лицу. штлоучит'се 5, ижденоуть 11, изьставлають 14, ижденоуть 17, оурежеть 69 — сви примери окупљени ближе почетку рукописа; неупоредиво више има примера без *-т-*.

Атематски глаголи. Четири таква глагола заступљена су у тексту Законика. ѥсть 13, нѣсть 59, ѥсть 64, нѣсть 66, 69, ѥсть 75, нѣсть 78, ѥсть 79, 86, 89, нѣсть 91, ѥсть 91, 98, ѥсть 101, 104, 125, 131, ѥсть 132, 133, нѣсть 137, ѥсть 139, нѣсть 145, ѥсть 149, 151, 152; соуть се не јавља. Напоредо с тим, нешто ређе: ѥ 71, нѣ 73, є 79, ѥ 82, ѥ 84, є 87, ѥ 132, ѥ 132, 139, ѥ 145, 150, є 157, ѥ 158, ѥ 161; соу 6, 11, 18, сѫ 63, соу 66, 71, 81, 103, 129, 137, нѣсоу 151, соу 152, 154, 158, 162.[14]

[14] Појављује се облик *се* за 3. л. мн., чл. 67. О томе в. у студији о језику Струшког преписа, Законик цара Стефана Душана, изд. САНУ, 137, 157.

Digitized by Google

дасть 66, 71, 79, дадѣ (3 л. дв. или мн., према старијем дадѣть) 80, дасть 91, 99, 136. Напоредо с тим: даа 91, да 91, 92, 99, прѣда 125; нови облици, са трагом старине у редуплицираном *д*: дадѣ (3 л. јд.) 9, 92, 100, прѣдадѫ 157.

имамь 78, 91 може се, бар теоријски, сматрати и обликом старога имѣти, имамь, али и новим презентом од првобитно итеративног имати (према ѭати), пошто се такви презенти, код глагола са основом на *а*, јављају већ од XIII века. У истом, морфолошком смислу двојако тумачење се може применити и на облике 3. л. јд., без крајњег -*т*-: има 58, 59, 68, имаа 107, има 132, нема 136, 138 (Стр једини показује такав нови облик, остали преписи у овим члановима имају *не*+*им*-), имаа 160. У 3. л. мн. видимо недвосмислене презенте глагола имати: оузимаю 63, имаю 78, оузимаю 150, имаю 155, 156. Облици глагола ѣти, имоу појављују се у 3. л. јд., али такође без крајњег -*т*-: имѣ 10, 128.

ѡповѣ (<оповѣсть) 136.

Струшки препис, већ и по самој својој временској припадности, не може имати друге „ресавске" одлике сем оних које су се појавиле пре Константинове делатности. Његов неархаизирани карактер потврђују нарочито оскудни просодијски знаци, употреба *од*- поред *от*-, врло ретко ї, одсуство ъ, превага новијих придевско-заменичких наставака у генитиву, веома проширено одбацивање -*т*- у наставцима 3 л. једнине и множине.[15]

Атонски

Спирити и акценти. Може се наслутити обележавање наглашеног слога, и то помоћу ′ и ‵, али прошараћо још и тежњом да се ‵ стави на крајњи вокал, ′ на почетни. Кендема код генитива мн.: гроковъ, митрополитъ, епископъ, игоумень, али и иначе, већином на крају речи: потворй, вчинй (презент), самодрѵгаго, велика, латинскы итд., што уједно наговештава тенденцију да се тиме обележи дуг вокал. Комбинација ˇ или ˆ ређа је него у Стр.

[15] У наведеном чланку М. Пешикана утврђује се наизменично присуство двојице писара. Проучавајући разлике међу њима, аутор се задржава на правописним особеностима везаним за *ѣ* и *ђ*, и дотиче се *от*- и *од*-, поред других питања која не улазе у оквире овог нашег рада. Што се тиче црта о којима је код нас реч, подела на двојаке секције одражена је у употреби *от*- и *од*- и делимично у конјугацијском -*т*- (*от*- је својствено првој руци, одсуство -*т*- другој).

Digitized by Google

Грчка слова и ӣрчке речи. анаѳема 13, єѯар'си 37, инорїа (наставак погрешан, јер треба да стоји лок. мн.) 11, ꙋ ...инори 45, калогѥр- 16, 17, калоугѥр- 18, калогѥр- 19, 29, 30, 36, 45, 95, 160, кѥфалї- 63, 157, 160, кїновїахь 15, кѵновїискыи 36, лѡгѡфеть 25, логофетꙋ 134, ведев'са 11, педеп'са 19, прѣмикюрїє 146, прикїꙋ 44, прикѵю 174, хрїсовоул- 35, 40, 134, хрисовꙋл- 137, 138.

Ош-/-од-. Писару је промакло: ѡд ктиторь, ѡд митрѡпѡлить 28 (са надредним *д*); иначе, чак и у овом истом члану и у целом рукопису уопште, употребљава се само *ош-*, и као предлог и као префикс.

Слово ї. Испред *и*: у изговорној групи *-иjи-*: божїи 14, сꙋдїинѡм 62, сꙋдїинꙋ 66, чїи 115, соудїи 175, 181; у оквиру дугог *и*, примарног или добивеног сажимањем: оучинїи 3, поставивїи, поставлѥн'нїи 13, хранїи 16, оубозїи 26, царскїи 34, ꙋчинїи 57, прїиде 66, прїистава 91, ꙋбїица 96, прїимꙋть 101, прїидеть 112, прїиме 140, раз'соудїи 175, поманїи 151, велїи 152, изгоубїи 159, прьвїимь 160, прїистава 162; несигуран разлог: монастирїихь 16, прїита (двојина) 33. Испред других вокала: архїереа 2, благословенїа 3, митрополитїє 13, калогѥрїє 17, послоушанїє 19, патрїархь 25, метохїꙋ 34, третїега 41, орꙋжїє 48, пронїарске 59, хотѣнїє 65, ѡпаданїа 84, соудїє 91, сꙋдїє 105, чїє 133, прѣмикюрїє 146, ѡправчїє 154, нощїю 159, кѥфалїє 160, сꙋдїє 162, сꙋдїѡм 177, глобарїє 188; у хијату: да сї є вольнь 45. Интерконсонантски: хрїстїан- 5,6, кїновїахь 15, хрїстїанина 21, хрїсовоул- 35, 40, єдїно 58, єдїнь 68, с кїмь 78, хрїсовоуль 134, хрїстїань 153. На крају речи: црьковнї людїє 33.

Напоредо с тим има мноштво примера за 3. л. јд. са самим *-и* у наставку, као и придева на *-и* (или: црьков'ныи 112), затим графија као оубииство 86, или сиѥгази 83, биета 131, чиѥмь 138, 145, ниѥдинь 139, пиꙗница 166, биѥ 166, чиѥ 174 итд.

Щ, жд/к', г'. вьсхощет 4, тисоущꙋ 16, тисоущи 154, нощїю 159; знатно чешће; оусхокѥ 5, коукѡмь 35, кѥмо 40, кꙋкꙗ 52, коу 66, плакꙗю 67, коꙋкю (sic) 99, вракꙗю 114, кю 116, наврькы (инфинитив) 118, плакꙗ 143, 145, прѣмикюрїє 146, векы 151, коукѥ 156, [в]ластеличикы 173, прикѵю 174, кꙋкы 177. Осим тога има те (=ће, 3. л. мн.) 14, уколико то није прелазни ступањ (дијалекатски сачуван и данас) од ранијег хоте(ть); овако имају и остали рукописи (Сту, Би, Ба, Пр), који у овом члану садрже футур те стожити, док Хо и Хи формулишу друкчије: хотеть быти строителїє.

такожде 64, тоуждꙋ 93, такожде 113, граждане 127, ѡсоужденїє 129, госпождомь 139, тѣм'жде 141 (партикула жде, ново *ђе*, у овом положају савременом језику непознато), такожде 141, 146; чешће: калогѥр- 16,

Digitized by Google

17, 18, 19, 37, мегю 77, мегıе 79, прѣгıе 79, тѫгıе 114, тоугıе 115, наги 116, тѫгıеи 116, тоугıеи 132, наги 145, мегоу 155, краги 158, провагıаю 160, такогıере 162. Сем тога, градꙗнинь 63 (други преписи тога немају на овом месту).

Слово ъ. Ат не познаје овај словни знак у тзв. ресавским положајима, али га има, изузетно, ван њих: цароускои 101. Примери дроъже 155, дроъжавомь 155, кıефалїамъ 157 написани су са „великим јер" које излази изнад реда слично високом „јат", а које многи палеографи сматрају алтернативним обликом танког јер. Занимљиво је, ипак, да ће се касније управо поред *р* вокалног у неким преписима појавити право ъ.

Наставци -го/-га. своего 2, самодрѫгаго 37, оногозы 52, светаго 79, всего 133, светаго 152, 153, wногози 154, того 159, кого 165; чешће: трет'їега 41, свога 45, 65 старѣега 66, кога 75, сиıегази 83, съвор'ногa 83, тогази 89, дрѫжниега 93, самоседмога 93, кога 101, свакога (sic) 108, свога 110, тогази 112, чиıега 115, тогази 127, 132, свакога 134, ничиıега 140, чїега 141, тогаи 145, никога, кога 151, єдиногa 157, тогази 158, wногази 161, кога 166, нѣкога 171.

-т- у трећем лицу. въсхощет 4, wтлѫчит се 5, оумреть 41, имат 41, дават 42, воєвают 42, работают 68, боудеть 79, wтсѣкѫть 95, градѫть 103, прїидеть 112, кажоутъ 131, посилают 163, боудеть 181, градеть 181; још увек има неупоредиво више примера без *-т-*.

Атематски глаголи. иесть 13, 36, єсть 37, иесть 40, нѣсть 45, иесть 56, 65, нѣсть 65, иесть 75, 79, 89, иесть 101, нѣсть 102, 104, иесть 112, нѣсть 139, иесть 139, 142, 151, 158, 168; једном се појавило соутъ 52. Напоредо с тим: є 45, ие 65, 79, є 112, ие 115, 132, не 132, нѣ 138, 139, є 150, є 157, ие 158, нѣ 161, є 162; соу 31, нѣсѫ 37, сѫ 40, 42, соу 63, нѣсѫ 139, соу 147, несѫ 151, соу 154, нѣсоу 154, сѫ 158, 162, соу 162, сѫ 176, нѣсоу 188.

дасть 57, 71, 79, 91, 99, 104, продасть 120, дасть 136, 180. Напоредо с тим: прода 21, да 66, 91, 92, прѣда 125; новији облици, са редупликацијом: дадѫ 31, 80, 92, даде (3. л. јд.) 104, wтдадѫ 141, прѣдадѫ 157.

имамь 78, 91; оузьимаа 48, има 58, 59, 68, 107, 132, 136, 161; имаю 31, 78, 155, оузимаю 156; име 10, 65, 128, прїиме 140, име 162; облички траг парадигме глагола ѥти/имоу: прїимѫть 101, прїимѫ 141.

wповѣда 136, на месту где Стр и Пр имају оповѣ.

Атонски препис, рађен отприлике онда када је могао почињати Константинов утицај, показује извесне знаке даље ресавизације: већи

Digitized by Google

број акценатских знакова, одбацивање *од-*, продор ї, лагано враћање *-т̄-* у глаголске наставке. Слово ъ још не осваја овај препис.

Студенички

Сп̄ирит̄и и акцент̄и. Фреквенција и положаји слични као у Ат. Чешћа је кендема на вокалским завршецима једносложних речи: кто̄, зло̄ итд., која је иначе ретка у другим положајима (кꙋкю̄). — **Н.** Радојчић је, уз извесне ограде, приметио да распоред акцената у Сту донекле подсећа на савремену словеначку акцентуацију; ово је остало непроверено.[16]

Грчка слова и ї̄рчке речи. калꙋгѥр- 16, 17, 18, 29, 30, кїновїахь 15, лѡгѡфетꙋ 134, прѣмикюрїе 146, прикїю 174, хрисовꙋл- 134, 138. Писар тежи да ставља слова є и ѡ, иначе доста ретка у рукопису, у грчке речи (у єпископь, мѡнастырь, митрѡпѡлить).

От̄-/од-. Нема ниједан пример за *од-*, ни у предлогу, ни у префиксу.

Слово ї. Испред *и*: у изговорној групи *-иjи-*: людїи (акузатив, траг облика людиѥ, мада неисправан у овом падежу) 32, у насловима (стари локативи) прѣданїи 51, насилїи 53; у оквиру дугог *и*: инїи (ном. мн.) 31, свободнїи 31, прїиде 66, законитїихь 74, прїими 140, срѣднїимь 152. Испред других вокала: христїанина 21, сьгрѣшенїе 52, сьгрѣшїо 52, ꙋчинїѡ 71, чїє 77, оузданїа 102, ничїега 140, оучинїѡ 145, севрьдїамь 152, облїченїе 154, ѡтпрьчїа 161, соудїами 161, сꙋдїе 162, пїаници 166; у хијату: дал мї є 79. Интерконсонантски: пострїгли 18, едїнои 66, бїль 152, дрꙋжїна 152, родїма 152, облїченїе 154. На крају речи: хранитї 65, ѡтпиратї 66, заграбитї 118, задрьжатї 120, людї (акузатив, испред или, али одвојено зарезом) 121. Сту добро спроводи правило о ї испред вокала, али је фреквенција ї мања у поређењу с неким другим рукописима услед сажимања: соудина (=судијина) 107, црьковни, властеоски 112, оу чимь (=чијем) 138 итд., поред неких ретких примера са и уместо ї: чиє 174.

Щ, жд/к', г'. тысꙋщꙋ 16, наврѣщи 118, тисꙋщи 154, нощїю 159; чешће: кꙋкь 16, векѥ 31, властеличикꙗ 50, кю 51, коукꙗ 52, коукꙗхь 52, властеличикь 55, кꙋки 66, кю 66, векѥ 154, прикїю 174, плакꙗ 180.

[16] Око Душанова законика I, 108.

Digitized by Google

такождѣ 113, 141, тѣм'ждѣ 141, такождѣ 146, 162; чешће: наѓѣ 12, калѵѓѣр- 16, 17, 18, 29, доѓѣ 65, наѓѣ 69, мѣѓѣ 79, мегю 79, наѓѣ 118, тѵѓѣи 132, наѓѣ 145, наѓѣ 146.

Слово ъ. Сту не показује овај знак. На неким местима писарево танко јер има изразитију почетну цртицу, уз то се помало диже изнад реда, тако да може изгледати као покушај увођења дебелог јер: тако у речима сѵдь 66, стрьмоглавь 145, испрьва 145. (0 ъ поред *р* вокалног уп. оно што је показано код Ат).

Наставци -ѣо/-ѣа. светаго 79, 152, 153, всакого 108, 134, никого 151; чешће: црьковнога 30, оногазы 52, свога 65, старѣѣга 66, кога 75, црьковнога 79, тогази 112, коѣга 120, тогази 132, ничїѣга 140, тогаи 145, шногази, шногаи 154, тога 159, шногази 161, инога 162, кога 165, 166.

-т- у трећем лицу. живѵть 15, постризают 17, живѵть 17, изымают 20, сьжижѵть 20, даѣт 73, рекѵт 76, вѵдет 108; већина примера је без *-т-*.

Атематски глаголи. нѣсть 30, ѣсть 30, 31, 52, єсть 65, нѣсть 66, 69, ѣсть 75, 79, нѣсть 102, 104, ѣсть 112, єсть 113, нѣсть 120, 121, ѣсть 132, нѣсть 145, ѣсть 151, 162; соутъ нема. Напоредо с тим: є 51, 65, 71, нѣ 73, є 79, не 104, 118, нѣ 132, е 145, не 152, 161; сѵ 31, 32, 52, 66, 147, соу 151, несоу 151, соу 152, сѵ 154, несѵ 154, 159, сѵ 162, соу 174.

продасть 21, дасть 71, 79, дадѣ (3. л. мн.) 80, продасть 120, дасть 180. Напоредо с тим: прѣда 51, да 66, 79, 104, 180; дадѵ 31, дадѣ (3. л. јд.) 104.

има 107, 132, 138, 161; изымают 20, имаю 31, 174; име 51, 65; прїиме 140.

Ресавски карактер Сту сличан је и по избору ресавизама и по њиховој распрострањености стању у Ат.

Ходошки и Хиландарски

Као што је већ казано, Хо и Хи се издвајају од осталих преписа приметно ресавизираним изгледом (који је, због својих архаичнијих црта, наводио неке старе филологе на погрешне закључке[17]). Ови

[17] Архаичнији карактер Ходошког рукописа примећивали су многи истраживачи. Најстарији међу њима, Шафарик и неколико оних који су се повели за њим, сматрали су да црквенословенски изглед овог текста говори о његовој већој старини према осталима, па су га стављали у XIV век. Први се Ђура Даничић, тако рећи,

Digitized by Google

преписи иду потпуно паралелно што се чланова тиче — не рачунајући један подужи додатак члану 18. по Новаковићу, који постоји само у Хо — све до њиховог 108. одн. Новаковићевог 125. члана, где се Хи прекида. Хи је, уопштено узимајући, нешто мање архаизиран и ресавизиран од Хо, а осим тога и један и други попуштају у спровођењу тог правописно-језичког манира што се више удаљују од почетка.

С обзиром на ове чињенице, анализа ће овде бити нешто друкчија. Грађа ће бити подељена на следећи начин: 1) чланови 1—10, 30—40, 80—90 тих рукописа, где ће особине Хо и Хи да се показују заједно; 2) чланови 120—130, који представљају део сачуван само у Хо. (Подсећамо да је то нумерација Хо и Хи, док Новаковићеви бројеви, који ће се, разумљиво, давати и овде, изгледају друкчије). Преглед особености биће у овим одсецима, уз нешто упрошћену систематизацију, детаљнији и разноврснији него код осталих рукописа Законика. Настојаће се да се покаже, где је могућно, споменута постепена деградација ресавских начела. — Приликом поређења, под „други преписи" подразумеваће се сви они који садрже члан и случај о коме је реч. Дајући примере из Хо и Хи заједно, ради уштеде у простору, занемариваће се оне ситне разлике између њих које ни по чему не представљају интерес за тему. Хо се узима за основу, јер је то дужи текст; њихов међусобни однос по старини до данас још није тачно утврђен.

Спирити и акценти. Хо и Хи немају просодијске знаке увек на истим местима, али њихови системи знакова личе и у начелу и у појединостима: ' или ˇ над почетним вокалима, " над завршним (релативно често и другде, у неким одређеним морфолошким случајевима), осим тога ' чешће на завршним слоговима, а ' у средини. Знаци нису превише фреквентни, што је у складу са изгледом осталих рукописа Душановог законика из прве половине XV века.

Грчка слова и ӣрчке речи. анаѳема 13 Хо Хи, єѯар'си 37 Хо (єѯар'сы Хи), норїах (=инорије) 11 Хо Хи, инорїи 45 Хо Хи, калогиєр- 16, 17, 18, 19, 29, 30, 36, 45, 95 Хо Хи, києфалї- 63 Хо Хи, кїновїах 15 Хо Хи, кїновїискїи 36 Хо Хи, логоѳеть 25 Хо Хи, логоѳетоу 134 Хо, ведѣв'са 11 Хо (ведев'са Хи), педепсат се 19 Хо (педепсат' Хи), прѣмикїрїє 146 Хо, хрисоволь 35 Хо Хи, хрисовоули 40 Хо Хи, хрисовоул- 134, 137, 138 Хо.

досетио да је у питању архаизација новијег датума, а не архаизам: Zakonik Stefana Dušana cara srpskog 1349 i 1354 — приказ Новаковићева издања из 1870. г., Rad JAZU XV, 181. и д. Овако су после Ходошки тумачили и Т. Флорински, о.с. 192. и д., Ст. Новаковић у Приступу свом другом издању Призренског рукописа, о.с. LXXVI и CXXXVI и д., А. Соловјев, о.с. 23, 36—37, 48, и неки други.

Digitized by Google

Оū-/од-. Ни Хо ни Хи не познају графију *од-*, ни у префиксима, ни у предлозима.

Слово ї. хрїстїанство 1 Хо (једном у наслову, два пута у тексту; Хи сва три пута христїанство), людїє 2 Хо (людїє Хи), архїєрєа 2 Хо Хи, вѣн'чанїа 3 Хо (вѣнчанїа Хи), благословенїа, оупрошенїа 3 Хо Хи, повиновенїє, послѣшанїє, архїєрею, нехотѣнїєм, повелѣнїа 4 Хо Хи, свештителїє, заповѣдїю 5 Хо Хи, хрїстїань 5 Хо (хри- Хи), съгрѣшенїє 5 Хо (съгрѣ- Хи), хрїстїанство 6 Хо (два пута; оба пута христїанство Хи), хрїстїанѣ 6 Хо Хи, хрїстїаны, хрїстїанство 7 Хо (хри- Хи), хрїстїанина 8 Хо (хри- Хи), хрїстїанкѫ 9 Хо (хри- Хи), хрїстїанство 9 Хо (хри- Хи), имѣнїа 9 Хо Хи, пръвїих 40 Хо (пръвыих Хи), трєтїєго 41 Хо Хи, людїє, велїю, да сї є волнь, чїєи 45 Хо Хи, патрїархъ 45 Хо (патрїарьхь Хи), вїєть 50 Хо (выєть Хи), съгрѣшенїє 52 Хо Хи, прїидет 56 Хо (прїиде Хи), сѫдїє 92 Хо (соудїє Хи), оувїє 94 Хо Хи, оувїєть 94 Хо (оувїє Хи), оувїица 96 Хо Хи, пожегїи 99 Хи (пожегы Хо, партицип), прїимоуть, оувїица 101 Хо Хи, цркввїю, сѫдїє, оупрїи, оуємчїи, сѫдїа 139 Хо, повелѣнїє, ничїєга, прїимет, прочїи 140 Хо, чїєга 141 Хо, повелѣнїє, чїємь, сїим 145 Хо, прѣмикїрїє 146 Хо, господарїє 147 Хо, соудїє 148 Хо, wправданїє 148 Хо, сїим, крагї, wвличенїє, господарїє, хоусарїє, татїє 149 Хо, wвличенїа, wправданїє, повелѣнїє 150 Хо.

Учесталост ї, теоријски, нешто је смањена давањем сажетих придевских наставака (нпр. законитихь), као и тиме што се, осим при крају рукописа, вокалска дужина у наставку 3. л. јд. не бележи као -їи; међутим, примери и испред вокала ванредно су ретки: господарие 147 Хо.

Щ, жд/к', г'. въсхощет 4, 5, 9, 40 Хо Хи, векıе 47 Хо Хи, властеличица, властеличиць 50 Хо (властеличикıа, властеличикь Хи), властеличиць, властеличица 55 Хо Хи, тысоущѫ 94 Хо (тысоущоу Хи), кѫкю 99 Хо (коукю Хи), плакıа 143, 145 Хо, векы 151 Хо.

наипрѣжде 1 Хо Хи, госпожда 43 Хо Хи, прѣжде 56 Хо Хи, тоуждоу 93 Хо (тѫждоу Хи), калогиера 95 Хо Хи, нагıе 99 Хи (наиде Хо), такожде 141 Хо, темжде 141 Хо, такожде 146 Хо, оу крагї 149 Хо.

Слово ъ. Разматрајући употребу овог знака у аспекту ресавских правописних обичаја, морамо, поред свега осталога, имати у виду предлог одн. префикс въ-, као и префикс въз-, који су већ у ранијим вековима прешли у *у-* и *уз-*; стога је потребно пратити писање тих облика као въ-, вь-, в'-, в- и оу-, уз које се придружује и заменички корен въсса својим ресавским или нересавским изгледом.

Digitized by Google

вѣсакѣ 4 Хо Хи, къ своємѹ 4 Хо (кѣ Хи), съгрѣшивѣ 4 Хо (съгрѣшивѣ Хи), вѣсхощет 4 Хо Хи, съгрѣш- 5 Хо (съгрѣш- Хи), вѣсхощет 5 Хо (вѣсхощет Хи), въ азим'ство, възвратет'се, въспет 6 Хо Хи, въ хрїстїанство 6 Хо (хри- Хи), възвратит'се 6 Хо (възвратит се Хи), възвратеть 7 Хо (-тет Хи), възвратит се 7 Хо (въз'вратит' се Хи), в'сѣх, к'сакы 7 Хо Хи, въ вѣкоу 7 Хо Хи, въ хрїстїанство 7 Хо (хри- Хи), въ вѣкоу 8 Хо Хи, възьмѣ 9 Хо (оузьмѣ Хи), вѣсхощет 9 Хо Хи, въ хрїстїанство 9 Хо (хри- Хи), вѣсего 9 Хо (в'сего Хи), съ хрїстїаны 10 Хо (съ хри- Хи), тѣ 10 Хо (тѣ Хи), вѣси 40 Хо (в'си Хи), сътворило, вѣсхощет 40 Хо Хи, съмрѣти 41 Хо (съмрѣти Хи), тѣ 41 Хо Хи, вѣсѣх 42 Хо (в'сѣхѣ Хи), в'се 42 Хо Хи, оузети 43 Хо Хи, въ своих 45 Хо Хи, оу чїеи 45 Хо Хи, в'сако 52 Хо Хи, съгрѣш- 52 Хо (три пута; Хи трећи пут съгрѣш-), въ своих 52 Хо Хи, тѣ 52 Хо (тѣ Хи), възмет 53 Хо (два пута; Хи исто, други пут възметь), вѣзмет 53 Хо Хи, с приставшмь 56 Хо (-вшм Хи), въ горѣ, въ пѹстоши, въ припрѣвнѣ 92 Хо (Хи сва три пута оу), въ тоуждоу 93 Хо (оу Хи), оу градѣ, оу жѹпѣ, оу катѹноу 94 Хо Хи, тѣзи 95 Хо Хи, тѣзи 96 Хо Хи, съжегоут 99 Хо (сьжегоут Хи), въжег'шаго 100 Хо (оужег'шаго Хи), извнѣ 100 Хо (изьвнѣ Хи), въ земли, вѣси 101 Хо Хи, възмоут 101 Хо (оузмоу Хи), въ законѣ 101 Хо (оу Хи), въ градскых 101 Хо (оу Хи), въ земли, въ законницѣ 139 Хо, съ своим, съ црьквїю, съ властели 139 Хо, сътворити 139 Хо, в'сакы, в'се 139 Хо, с кым 139 Хо, с плѣнѡмь 143 Хо, вѣсѣх 145 Хо, къ цароу 145 Хо, оу чїемь 145 Хо, в'се 145 Хо, в'си 146 Хо, въ земли 148 Хо, в'си 148 Хо, въ ѡвличенїе 149 Хо, оу них, оу хоусѣ, оу крагї 149 Хо, възимают 150 Хо, оу кратѣх 150 Хо, въ црькви, въ ризах 151 Хо, оу поротѣ 151 Хо, в'сака 151 Хо.

ъ ван ресавских положаја: трѣговѣх 7 Хи (трьговѣх Хо), прѣвїих 40 Хо (прѣвыих Хи), тврѣде 40 Хо Хи, съмрѣти 41 Хо (съмрѣти Хи), припрѣвнѣ 92 Хи (припрьвнѣ Хо), задрѣжати 139 Хо, дрѣжавоу 143 Хо, стрѣмоглавь, испрѣва 145 Хо.

Наставци -іо/-іа. своєго 2 Хо Хи, сего 4 Хо Хи, вѣсего 9 Хо Хи, третїего 41 Хо Хи, своєго 45 Хо Хи, ѡного 52 Хо Хи, дрѹжнѣга 93 Хо Хи, самоседмога 93 Хо (-аго Хи), въжег'шаго 100 Хо (оужег- Хи), кого 101 Хо Хи, кога 101 Хо Хи, ничїега 140 Хо, тога 145 Хо, никога 151 Хо.

Лична заменица 3. л. јд. појављује се, у акузативу, и у облику єго: 5 Хо Хи, 99 Хо Хи, што други преписи не познају; међутим, чешће и овде као га: 10 Хо Хи, 45 Хо (два пута; Хи једном го), 92 Хо Хи, 93 Хо Хи, 99 Хо Хи, 139 Хо, го 150 Хо, га 150 Хо. Облик нєго у служби присвојне заменице не постоји; уместо тога написано је нѣгове, єговоу, тоговь.

Digitized by Google

-т̄- у т̄рећем лицу. ѡчистит' се 1 Хо Хи, женет' се 2 Хо (женет се Хи), благословет'се 2 Хо Хи, бываєть, боудеть 3 Хо (на том месту: оучинит' се, оучинит се Хи), разлꙋчет' се 3 Хо Хи, ѡбрѣщет' се, повинет' се, прѣслоушат, оудрьжит' се, въсхощет, ѡтлоучит' се 4 Хо Хи, исправить 4 Хо (исправит Хи), оудрьжит се 4 Хо (оудрьжит' се Хи), проклинают, посилаєт, ѡбличить, послꙋшаєт, ѡтлꙋчит' се 5 Хо Хи, въсхощет 5 Хо (вьс- Хи), възвратет' се, ѡбрѣщет' се, възвратит' се (вьз- Хи), кажет' се 6 Хо Хи, поставить 7 Хо (поставит Хи), възвратеть 7 Хо (възвратет Хи), боудоуть 7 Хо (боудоут' Хи), възвратит се 7 Хо (въз'вратит' се Хи), ѡбрѣщет' се 8 Хо Хи, кажет 8 Хо (каже Хи), ѡбрѣщет' се, въсхощет, крьстит' се, възмет 9 Хо Хи, ѡтженет' 9 Хо (ѡтжене Хи), жежеть, жежет се 10 Хо (жеже, жежет' се Хи), проженет' се, начнет 10 Хо Хи, ѡбрѣте 10 Хо Хи, въсхощет 40 Хо Хи, оумреть, ѡбрѣщет 41 Хо Хи, ѡстанеть 41 Хо (ѡстанет Хи), давают, воюють 42 Хо Хи, имают, благословить, боудет 45 Хо Хи, поставить 45 Хо (поставит Хи), приведе, ѡблада 45 Хо Хи, ѡбрѣщет 47 Хо Хи, ѡбладаєть 47 Хо (ѡбладаєт Хи), ѡпсꙋєть 50 Хо Хи, платить 50 Хо (плати Хи), бїєть 50 Хо (быѥть Хи), ѡпсоує, ѡсрамоти, плати 50 Хо Хи, платит 52 Хо (два пута; други пут плати Хи), възмет, ѡтрѣжет, ѡбѣсит, вьзмет, оурѣжет 53 Хо Хи, ѡтсѣкоут 53 Хо (ѡтсѣкоуть Хи; у истом члану тај глагол стоји још једном, са обрнутом расподелом графије у наставку), възмет 53 Хо (възметь Хи), плати, ѡпсоує 55 Хо (платит, ѡпсꙋет Хи), платить 55 Хо (платит Хи), ѡсмоудить 55 Хо (ѡсмоуди Хи), ѡпсꙋє 55 Хо Хи, позиваєт' се 56 Хо (позиват' се Хи), бꙋдет 56 Хо Хи, прїидет 56 Хо (прїиде Хи),приповѣда, прѣстои 56 Хо Хи, познаеть 92 Хо (позна Хи), боудет 92 Хо (боуде Хи), поведет 92 Хо (поведе Хи), позовет 92 Хо (позове Хи), покажет 92 Хо Хи, зарꙋчи, плати 92 Хо Хи, проводить 93 Хо Хи, оубїєть 94 Хо (оубїє Хи), ѡтсѣкоут 94 Хо (ѡтсѣкоу Хи), оубїє, плати 94 Хо Хи, ѡпсꙋєть 95 Хо (ѡпсꙋє Хи), оубїєть 95 Хо (два пута; оба пута оубїє Хи), ѡбѣсить 95 Хо (два пута; оба пута ѡбѣси Хи), плати, ѡбрѣте 95 Хо Хи, иждежеть 96 Хо (иждеже Хи), ѡбрѣте 96 Хо Хи, ѡтсѣчеть 97 Хо (ѡтсѣче Хи), ѡбрѣте 97 Хо Хи, ѡскоубоуть 98 Хо (ѡскоубоут Хи), оужежет 99 Хо (оужежеть Хи), съжегоут 99 Хо (сь- Хи), наиде 99 Хо (нагѥ Хи), плати 99 Хо Хи, оужежеть 100 Хо (оужеже Хи), плати 100 Хо Хи, моучит' се 101 Хо (моучит се Хи), ѡбрѣте 101 Хо Хи, работа, дава, оучини, повелѣва, плати 139 Хо, прїимет, кажет 140 Хо, кажоуть 141 Хо, ѡбрѣщет, плѣнит, вратит 143 Хо, оумалит' се, ѡбрѣщет, ѡбѣсит, ѡслѣпит, доведеть, кажет 145 Хо, распе, плакꙗ 145 Хо, ѡбрѣтают, кажоут, ѡбрѣщет 146 Хо, кажоут 147 Хо, пишоут 148 Хо, прѣслꙋша, ѡсоуде 148 Хо, кажет, оухватит 149 Хо, оухвати, помилꙋю, ѡслѣпе, ѡбѣсѣ 149 Хо, бꙋдет, възимают, поставит 150

Digitized by Google

Хо, поище 150 Хо, закльиеть 151 Хо, ѡправе, ѡкриве, кльноу, ѡправє (sic) 151 Хо.

Атематски глаголи. сꙋ 6 Хо (соуть Хи), єсть 40 Хо Хи, соут 40 Хо Хи, соуть 42 Хо (соут Хи), нѣсть 43 Хо Хи, соут, єсть 52 Хо Хи, єсть 56 Хо Хи, єсть 98 Хо Хи, нѣсть 101 Хо Хи, соу 101 Хо Хи, нѣсть, єсть 139 Хо, нѣсть 145 Хо, є 145 Хо, соу 147 Хо, єсть 148 Хо, соу 149 Хо, єсть 149, 150 Хо, є 150 Хо, ѥсть 151 Хо, соу, несоу 151 Хо.

дасть 9 Хо Хи, дадоу 92 Хо Хи, дасть 93 Хо Хи, дасть 99 Хо (да Хи), дасть 99, 100 Хо Хи, ѡтдадоуть 141 Хо, прѣдадꙋ 149 Хо.

имат 4 Хо (имать Хи), имать 41 Хо (имат Хи), имат 41 Хо Хи, прїимоут 101 Хо Хи, прїимоут 141 Хо.

Лексика. наипрѣжде 1 Хо Хи — други наипрьво; бракь 3 Хо (свад'ба Хи, као и други); аще 4 Хо Хи — други ако; прѣслоушат 4 Хо Хи — други прѣчюѥ; аще 6 Хо Хи — други ако, акѥ; въспет 6 Хо Хи — други опеть; прѣвратили се (хришћани у јерес) 6 Хо Хи — други обратили се; прѣслоушавь 6 Хо Хи — други прѣчювь (Стр као Хо Хи); аще 8 Хо Хи — други ако; ѡбрѣщет 8 Хо Хи — други наиде; аще въсхощет 9 Хо Хи — други ако оузлюби; дѣль ѡт въсего имѣнїа 9 Хо Хи — други дѣль ѡт коукѥ; що єсть сътворило царьство ми 40 Хо Хи — други оучинило (исти однос се понавља у овом члану); ꙗкоже 40 Хо Хи — други каконо; да га приведе 45 Хо Хи — други доведе; ѡбрѣщет 47 Хо Хи — други нагѥ (Пр ѡбрѣте); да не ѡбладаєть 47 Хо Хи — други да не има ѡбласть (Пр ѡблада); аще 50 Хо Хи — други ако; въ ... домѡх 52 Хо Хи — други коукꙗхь (исти однос се понавља у овом члану); аще 53 Хо Хи — овде и сви други имају аще; аще 55 Хо Хи — други ако; аще 92, 94, 95 — други овде поступају различито; у 99 Хо Хи су два пута избегли реч пожежьца, познату свим другим рукописима, заменивши је први пут заменицом, други пут партиципом пожегы Хо (пожегїи Хи), иста реч у 100 замењена је друкчије: да дасть въжег'шаго Хо (оужег'шаго Хи); ꙗко 101 Хо Хи — овде и сви други имају ꙗко; аще 139 Хо — други ако; сътворити 139 Хо — други оучинити; хꙋсарь 143 Хо — други гоусарь; аще 143 Хо — други ако; хоусара 145 Хо — други гоусара (реч се понавља у овом члану; Ат има два пута хоус-); да ... оумалит' се тат'ба 145 Хо — други да се оукрати; ꙗко 145 — други како; ѡбрѣщет 145, 146 Хо — други нагѥ, наиде; аще 147 — други ако, акѥ; хоусарь 147 Хо — други гоусарь; та 148 Хо — други тере (однос везника та — тере врло је чест у другим члановима, који се овде не приказују); аще 148 Хо — други ако; хоусарѣ 148 Хо — други гоусарꙗ (-ра); ꙗко 148 Хо — овде и други тако; хоусарь,

Digitized by Google

хоуса (у разним падежима) 149 Хо — други гоус-; аще 149, 150 Хо — други ако; ѡт ныня 151 Хо — други ѡт сьда напрѣдь (-прѣда).

Морфологија и творба неких облика. ѡбрѣщет' се 4 Хи Хо — други обрѣте; волею 4 Хо Хи — други воломь; да посилаєт 5 Хи Хо — други да после, пошлѥ; ѡбрѣщет' се 6 Хо Хи — други обрѣте; ѡбрѣщет' се 8 Хо Хи (овде други наиде) — али ѡбрѣте 10 Хо Хи; прьвыихь 40 Хо Хи — други прьвьныихь; по законоу 42 Хо Хи (нови локатив); оу чїєи 45 Хо Хи — Ат чиѡи, Ба и Пр као Хо Хи; црьковїю, тою 47 Хо Хи — други црьквомь, томь; въ своих домѡх 52 Хо Хи (овде други коукяхь); ничто 52 Хо Хи — други нища; ѡбѣ роуцѣ 53 Хо Хи — овде и други тако; оу градꙋ 94 Хо Хи (нови локатив); на ѡгни 96 Хо Хи (стари локатив); аще се ѡскоубоуть два себра 98 Хо Хи (напуштена двојина, коју на овом месту чувају други преписи); въ законѣ 101 Хо (оу законоу Хи); въ законницѣ 139 Хо (стари локатив); ничто 139 Хо — други нища; съ црьквїю 139 Хо — други црьквомь; ѡбрѣщет 143 Хо — други обрѣте или нагѥ; оу селѣ 145 Хо (стари локатив); по градовѡх 145 Хо — други градовѣхь; оу прѣдѣлꙋ 145 Хо (нови локатив); оу коим' ... селѣ 145 Хо — други оу коѥмь; црьква 148 Хо (номинатив, други црьковь и црьква).

Облик ѥмоу (ємоу) није нигде запажен; уместо тога моу (53, 56, 93, 139).

Синтакса. Међу синтаксичним особеностима размотрићемо и постепени продор народних партикула (*зи*, *и*), јер њихова природа није чисто формална, већ показује, мада доста неизразито, одређену семантично-синтаксичку функцију: партикуле уносе у реченицу нијансу појачања или супротстављања, и значе отприлике: *управо*, *баш*, одн. *пак*, *ли*.[18]

симь ѡбразѡм 1 Хо Хи — други симьзи; оу доуховникь да благословет' се, архїєреи поставлѥнными 2 Хо Хи: трпна конструкција са партиципом перф. пас. и инструменталом вршиоца радње, према којем се партицип неправилно асимиловао — други оу тѣхьзи да се благослове, коѥ соу поставили избравьши (или: коѥ соу избрали) доуховьнике арьхиѥреи (са малим варијацијама међу преписима; значење: да се благослове код оних које су архијереји изабрали за духовнике); да посилаєт ... къ съгрѣшившомꙋ 5 Хо (кь сьгрѣш- Хи) — други да после (или: пошлѥ) ... кь ономоузи (из контекста се зна да је то „онај који је погрешио"); кои се сꙋ (соуть Хи) прѣвратили 6 Хо Хи — други що се соу обратили;

[18] О томе в. у студији о језику Струшког преписа, о.с. 149—150.

Digitized by Google

аще ли кто wвр҃щет' се ... да кажет' се по законоу 6 Хо Хи — други ако (аки) ли се кто обр҃те... да се каже; (протопопи) да възвратет хр҃тїаны (хри- Хи) ... дающе имь заповѣди доухов'ные 7 Хо Хи — други (протопопи) да възврате христиане... и да имь дадоу заповѣдь доуховьноу; аще wвр҃щет' се 8 Хо Хи — други ако се наиде; да кр҃стит' се 9 Хо Хи — други да се кр҃сти; живѣ (партицип през.) съ хр҃тїане (хри- Хи) 10 Хо Хи — други живе оу христианѣхь; кто ли га начнет таити 10 Хо Хи — други кто ли га име таити; тъ да жежет се 10 Хо (тъ, -жет' Хи) — други тьзи (тази) да се жеже; кто се wбр҃те 10 Хо Хи — други исто; тези башине 40 Хо Хи (народна партикула); что (що Хи) въсхощет комоу сътворити 40 Хо Хи — други що кѣмо (или: кѣ) моу (комоу) оучинити; кои властелинь имать дѣт'цѣ или не имат 41 Хо Хи — други кои властелинь оузима дѣтьцоу а или паки не оузима дѣтьцоу (с малим варијацијама); аще се wвр҃щет 41 Хо Хи — други гдѣ се обр҃те (ред речи у Хо Хи овде без архаизације); тъ да имат 41 Хо Хи — други тьзи (тази); да га приведе 45 Хо Хи — други да га доведе (ред речи у Хо Хи без архаизације, што ће и даље бити све чешћи случај); тези цр҃кви, оу тоизи цр҃кви 45 Хо Хи (партикуле); цр҃ковїю тою 47 Хо Хи — други томьзи цр҃квомь; wт wного, wнь 52 Хо Хи — други оногози, оньзи; да се wсмоудить 55 Хо (-ди Хи; ред речи); вечерь 56 Хо Хи — други на вечери (темпорални акузатив у Хо Хи); да не позивает' се 56 Хо Хи — други да се не позива; този 92 Хо Хи; да га поведет (-ведѣ Хи), да га дадоу 92 Хо Хи; да моу га дасть 93 Хо Хи; да моу се wвѣ рѧцѣ wтсѣкоут (-коу Хи) 94 Хо Хи; тьзи 95 Хо Хи; този 96 Хо Хи; да моу се рѧка wтсѣчеть (-че Хи) 97 Хо Хи — други овде имају чак мање говорно: да се томоузи роука отсѣче; аще се wскоубоуть 98 Хо Хи; аще ли се наиде (нагѣ Хи), аще ли га не дасть 99 Хо Хи; аще кто оужежет 99 Хо Хи — други кньишки: кто ли (ако ли) се наиде (нагѣ) оужегь; този 99 Хо Хи; да моучит' се 101 Хо Хи — овде и други имају тај ред речи; да се възмоут 101 Хо (оузмоу Хи); wнизи 101 Хо Хи; wномоуи 101 Хо (wномѫзи Хи); този да мѫ работа 139 Хо; аще ли моу оучини 139 Хо; да га оуемчїи 139 Хо; такози да се кажет 140 Хо; да се кажоуть 141 Хо; и wпет се вратит 143 Хо; оу коим' се селѣ wбр҃щет 145 Хо; този село 145 Хо; али: сїим wбразwм, села того 145 Хо — други већином имају партикуле уз заменице; кои се wбр҃тают 146 Хо; да се тизи господарїе кажоут 147 Хо; тизи 148 Хо; аще се що годѣ лицем оухватит, такози, тизи 149 Хо; али: сїим wбразwм 149 Хо — други симьзи; да га поставит 150 Хо; желѣзо що (м. коѥ) ѥ положиль 150 Хо; камо се векы кльноу, тизи 151 Хо.

Међу знацима архаичнијег језика у Хо и народнијег у Пр, Ст. Новаковић наводи и израз да ѥсть попь свободнь коудѣ мѫ хотѣниѥ 65 Хо (тако и у Хи, који Новаковић не проучава), према коме Пр има

Digitized by Google

коудѣ мѹ годѣ.[19] Треба, међутим, приметити да као Хо Хи имају овде и Ат, Сту, Би, Ба; Ши има камо хощет. Хо Хи употребљавају, иначе, и реч годѣ, у разним преливима значења.

Ходошки и Хиландарски препис, као мало који други наши средњовековни рукописи, занимљиви су као споменици једног књижевног стања када се учило и предузимало нешто што је ишло у раскорак са живим језичким развојем. Писар ова два примерка (или писар заједничког предлошка, или, можда, онај који је диктирао у перо) савесно је покушао да преведе свој текст са српског на црквенословенски, али га је снага издала, иако је, очигледно, имао потребну спрему. Тако је од почетног, скоро литургијског изражавања, нпр: аще ли кто ѡбрѣщет' се съгрѣшивь црькви или прѣстоупивь что любо ѡт сего закона волѥю и нехотѣнїєм, да повинет' се... чл. 4, поступно дошао до стандардног језика оновремених повеља: аще се оухвати... оу крагї, или ихь прѣдадѹ жоупѣ или селѡмь, или господарїє или властелѣ кои соу над ними... тизи хоусарїє и татїє да се не помилѹю, нь да се ѡслѣпе или ѡбѣсѣ, чл. 149.

Писару Хо Хи су током рада све више промицали облици са к', г', које је испочетка избегавао чак стављањем синонима без таквог фонетског положаја (имѣниѥ, домь м. коукꙗ), одн. славизирањем домаћих речи мимо обичаја свих осталих преписивача (властеличищь). Овај писар постепено напушта ресавско правило о въ (и сл.), и то ближе почетку у Хи, а у даљим члановима и у Хо (нпр., оузьмь у Хи већ у 9. чл., оузети у Хо у 43. чл; од четрдесетих чланова почиње и употреба предлога оу, опет чешћа у Хи). У првим десетинама параграфа писар не употребљава придевско-заменички наставак *-ĭа*, али га при крају пише на доста места. Строго одржавање *-ѿ-* у трећим лицима почиње се реметити прво у Хи, у чл. 10. већ и у Хо, а затим што даље то више (осипајући се преко фаза *ѿ'* и *-ѿ*, уз „рецидиве" старијег морфолошког стања у понеким члановима). Паралеле с другим текстовима, дате у одељцима о лексици, морфологији и синтакси, највидљивије сведоче о декаденцији замишљеног канона. Примећује се да писар, одмичући са радом, пушта себи на вољу па ставља и локативе једнине типа градоу, и неканонске локативе множине типа домох, градовох (који представљају још старословенски дијалектизам); а при крају сачуваног дела Хо пише и тада разговорно (данас дијалекатско) оу коимь селѣ.[20] Док се испочетка трудио да зависне реченичне делове претвара у књишке

[19] О.с. LXXVI.

[20] Синтагму оу коимь селоу има и Стр, чл. 135, где сви остали, па и Хо, пишу коѥмь (комь).

Digitized by Google

партиципе, речцу се енклитички да наслања на глагол, да избегава релативно що или поједине обрте који су му звучали одвећ некњижевно, дотле се у другој половини преписа, и у Хо и у Хи, препустио својој домаћој језичкој стихији, коју је, уосталом, видео у осталим преписима Законика, одн., можда, и у свом предлошку који је требало да преиначи.

Бистрички

Спирити и акценти. Њихова фреквенција је велика. Има читавих редова где ниједан вокал није остао без неког знака; нешто чешће се знаци изостављају изнад оу и ȣ. Појављује се ″, које је понегде, вероватно, настало у брзини од ″, ″ или ˆ. Уопште су ови знаци писани ситно и немарно, тако да их је већином тешко дефинисати.

Грчка слова и ї̄рчке речи. анаѳема, єѯар'си, инорїах 11, инорїи 45, калȣгерьь 16, калѡгѥр- 17, калѡгѥрїє 18, калоугѥрь 19, калѡгѥр- 29, 30, 36, 45, калоугѥра 95, калѡгѥрȣ 160, кепалиꙗхь, кѥпалїє 63, кѥпалїє, кѥпалїамь, кѥфалїамь, кефалїє 157, кѥпал- 160, кепал- 178, 184, киновиꙗхь 15, киновїискыи 36, лѡгѡѳет- 25, 134, ведѣвса 11, педепса 19, премикюриѥ 146, прикию 44, прикїю 174, хрисѡволь 35, хрисѡвоули 40, хрисоволѥ 124, хрисовоул- 134, 137, 138.

От̄-/од-. Међу многобројним примерима *от̄-* (предлога и префикса) нашли смо свега једном *од-*, написано са надредним *д*: ѡддати 40.

Слово ї. Испред *и*: у изговорној групи *-иjи-*: божїи 14, инорїи 45, соудїинȣ 66, соудїина 107, чїи 115, соудїинѣ 162, соудїи 175; у оквиру дугог *и*: поставивїи, поставлѥннїи 13, црьковнїиихь (sic) 22, светїих 35, киновїискыи 36, прїиде 56, прочїи 62, ѡтпїирати 66, с кїимь 78, ȣбїиство (са і) 87, ȣпрїи 88, сѣдїи 89, оубїица 96, светїихь 101, людскїи 103, крїивь 104, прїидеть 112, проходїи 120, големїи 129, прїимоу 141, векїи 151, велїи 152, крїиво 154, всакїи 160, исправїи 161, ѡкрьвавїи 166, градьскїими 176, прїиме 184; несигуран разлог, одн. без потребе: прїиходи (по навици према прїиде) 67, коукїи (овде, можда, као обележје *ћ*) 71, прїита (двојина) 91, сїице 108, прїиставоу 108, прїиѥтїи 117, прїиходи 133, ѡправїили 154, прїиставе 163, пакїи 166 ѡ конїихь (са і, у наслову) 189. Испред других вокала: христїаньство 1, архїєреиѥ 2, вѣнчанїа 3, повиновенїѥ 4, заповедїю 5, латиньскїє 7, светителїє 11, инорїах 11, калѡгѥрїє 17, метохїє 18, велїє 27, людїє 32, пронїю 59, печатїѡмь 62, поводьчїѥ 69, соудїє 92, оубїє 94, пронїаревикь 106, хотенїа 110, прїєль 115, приѥтїа 117, чїє

Digitized by Google

133, дїакоу 134, соудїа 139, ничїєга ... ничїєга 140, ѡправданїє 148, кєпалїє 157, нощїю 159, повеленїє 171, прикїю 174, нивїє 174, ѡтвїє 178, соудіахь (са і) 188; у хијату: ако лї є 106. Интерконсонантски: ѡ планїнахь (у наслову) 81.

Напоредо с тим постоје многи облици 3. л. јд. са *и* (а и овако: благословни 45, вратии 115, згодии 160); обележје *ћ* у облику коукии 66, као и многобројни други примери без ї испред вокала: доуховнии 4, христиꙗнкоу 9, людиѥ 33, третиꙗго 41, оучениѥ 45, добрии 48, архиєреи 65, иманиѥмь 70, оубииство 86, сиѥга 124, царевии 144, премикюриѥ 146, гоусариѥ 149 и др.

Щ, жд/к', г'. вьсхощеть 4, тисоущꙋ 16, тисоущи 154, нощїю 159; знатно чешће: оусхокѥ 5, кꙋкѥ 9, коукьь 16, векѥ 31, коукѡмь 35, кѥ 40, сокѥ 42, прикию 44, властеличикаа 50, акѥ 51, кꙋкаахь 52, кꙋкꙗ 52, коукии 66, плака 67, коуки 71, кѥ 73, тисоукю 94, пронїаревикь 106, вракꙗю 114, наврьки 118, идꙋкы 135, властеличикѥмь 142, плакꙗ 143, премикюриѥ 146, знаюки 154, плакаю 155, прикїю 174 и др.

госпожда 43, такожде 64, тꙋждоу 93, госпожди 136, госпождомь 139, тѣмжде 141, междꙋ 158; чешће: калѡгѥр- 17, 18, калогѥрїє 29, калогѥра 45, нагѥ 47, прѣгѥ 56, мегоу 58, грагꙗнинь 63, доге 65, мегю 77, мегѥ 79, прѣгѥ 79, нагѥ 99, тꙋгѥ 114, 115, тоугѥи 116, нагѥ 118, догѥ 125, грагꙗне 127, тꙋгѥ 132, краги 149, изнагѥ 154, мегꙋ 155, крагꙗ 158, догю 159, догю 159, провагꙗю 160, такогѥре 162, грагꙗнина 176. Има и доста облика типа наиде, прѣиде, поиде.

Слово ъ. Би не познаје овај знак.

Наставци -ĭо/-ĭа. своѥго 2, третиꙗго 41, ѡногози 52, светаго 79, всего 133, всакогѡ 134, светаго 152, 153, ѡногозы 154, кого 165, некоѥго 181; чешће: сиѥга 4, самодрꙋгѡга 39, свога 45, 65, стареѥга 66, кога 75, црьков'нога 79, сиѥгази 83, тогаи 91, дроужиѥга 93, свога 110, тогази 112, инога 117, тѡгази 117, 132, ничиега 140, тогаи 145, никога 151, ѡногази 154, єдинога 157, тога 159, кога 166, некога 171, свога 175, 182, ничиѥга 184 итд.

-т̄- у т̄рећем лицу. разлоучеть 3, вьсхощеть 4, боудеть 13, ꙋмреть, ѡстанѥть, имать 41, воѥвають 42, имають, боудеть 45, ѡтсекоут 53, речеть 79, примоуть, моучит се 101, гредоуть 103, прїидеть 112, боудеть 115, накажꙋть, ѡтсекоуть 131, посилають 163, разараѥть, вѣроують 171. С обзиром на дужину текста, примера има мало, при чему се понеки концентришу у истом члану, као да их се писар на том месту присећао, па опет заборављао. Неупоредиво је више презената без *-т̄-*.

Digitized by Google

Атематски глаголи. ѥсть 13, нѣсть 23, ѥсть 28, нѣсть 30, ѥсть 30, 31, 36, 39, 40, нѣсть 43, 45, ѥсть 46, 48, 52, 56, нѣсть 59, ѥсть 64, нѣсть 66, 69, 73, ѥсть 75, нѣсть 78, 79, 91, ѥсть 98, нѣсть 101, 102, ѥсть 112, 115, нѣсть 120, 125, 152, ѥсть 159, нѣсть 168, ѥсть 174, нѣсть 182; соуть није нађено. Напоредо с тим: ѥ 35, 45, 51, 71, ѥ 84, ѥ 87, ѥ 106, ѥ 117, 124, 132, ѥ 132, ѥ 133, ѥ 138, 139, ѥ 145, 150, 157, 158, ѥ 161, ѥ 162; соу 11, нѣсоу 11, соу 18, сѫ 31, 32, соу 34, нѣсѫ 39, соу 40, 42, 46, сѫ 52, соу 81, 137, 151, нѣсѫ 151, несоу 154, нѣсоу 159, соу 167, 176, несоу 188.

дасть 57, 71, 79, 93, 99, 100, 104, 115, продасть 120, дасть 136, 180. Нешто чешће: даа 9, да 18, прода 21, прѣда 51, даа 66, 91, 92, да 115, прѣда 125, да 180, 187; облици с редупликацијом: дадѫ 31, 80, 92, дадѥ (3. л. јд.) 104, штдадоу 141, прѣдадоу 157, дадоу 188.

имамь 78, 91, имать 41; ѫзима 41, има 47, 48, ѫзима 48, има 58, 59, 132, ѥ има 136, имаа 138, има 160, 161; имаю 31, 78, 155, оуѫзимаю 156; имѥ 51, 65, 128, приме 140, пріиме 184; примоуть 101, пріимоу 141.

У погледу црта које се овде прате, Би је сличан Ат, често чак и у ситним појединостима, мада не у свим. Карактерише га одсуство ъ и мали број глагола са -*т*- у трећим лицима; по овоме, као и по учесталости и (м. ї) испред вокала, он представља примерак који је нешто вернији рашкој традицији.

Б а р а њ с к и

Спирити и акценти. Знаци су доста правилно обликовани, и има их углавном на свакој речи по један или два; неке су речи неакцентоване. ˇ (често и као ˆ) стоји над почетним вокалима, ˜ над крајњим (ген. мн. пер'перъ̃, штьцъ̃; у функцији дужине к'сакы̃, гоусы̃ (3. л. јд.); за обележавање *ѣ*, *ѣ* навръкы̃, крагы̃; у једносложним речима, на вокалским завршецима нъ̃, тъ̃). Над крајњим вокалима вишесложних речи често се налази ` или ', у средини ´.

Грчка слова и грчке речи. анаѳема 13, єѯар'си 37, инорїах 11, инорїи 45, калѡгер- 16, 17, 18, 19, 29, 30, 36, 45, 95, 160, кефал- 63, 157, 160, кїновїах 15, кїновїискы 36, лѡгофеть 25, лѡгѡѳетѫ 134, ведев'са 11, педеп'са 19, прѣмикюрїе 146, прикїю 44, 174, хрїсовоул- 35.

О*т*-/*од*-. Нема примера са *од*-.

Digitized by Google

Слово ї. Испред *и*: у изговорној групи *-иjи-*: божїи 14, инорїи 45, сѹдїинѡм 62, сѹдїинѹ 66, чїи 115, соудїи 162, 181; у оквиру дугог *и*: прочїи 2, светїих 8, поставивїи, поставлєн'нїи 13, властел'сцїи 22, малїих 26, правовѣрнїих 40, златїи 48, прїиде 56, 66, два д'нїи 68, оубїиство 87, ѹбїица 96, прїимѹть 101, малїи, велицїи 129, црьков'нїих 150, векїи 151, прьвїим 160, градскїимы 176, дворьскїимь 177 итд.; несигуран разлог: мѡнастирїих 16, ѹчинїиль 71, прїи 89, 139, знаюкїи 154, властеличикїи 173, кѹкї 177 (у три последња примера, очигледно, ради обележја *ћ*). Испред других вокала: архїереа 2, заповѣдїю 5, латинскїє 7, инорїах 11, послоушанїє 19, велїє 27, ѡранїє 34, третїєга 41, велїю 45, печатїѡмь 62, кєфалїє 63, сѹдїа 91, оузданїа 102, сѹдїє 105, поводьчїа 132, ничїега 140, ѡбличенїє 149, поличїє 154, нощїю 159, златарїє 170, прикїю 174, глѡбарїє 188 итд.; у хијату: митрополитїє ї єпископы 13, кто лї их не ѹсхрани 28, ако лї их кто прѣчює 129. Интерконсонантски: кїновїах 15, ктїторьь 36, хрїсовоуль 36, митрополїтїє 37, єдїно 58, грагꙗнїнь 63, єдїнь 68, сїротах (у наслову) 73, лїца (у наслову) 92, грагꙗнїна 176. Има и много одступања: оубиє 87, ѹбиє 94, 95, чиєга 115, биєта 131, чиє 133, ниєд'нь 139, чиємь 145, бию 166; придевски наставак: наєзд'ныи 101 и сл.

Щ, жд/к', г'. тисоущѹ 16, тисѹщѹ 154, нощїю 159; неупоредиво чешће: оусхокє 5, кѹкє 9, коукьь 16, векє 31, кє 40, сокє 42, прикїю 44, властеличикꙗ 50, властеличикь 55, коукє 57, 66, плакꙗю 67, кѹкы 70, тисоукю 94, коукю 99, кракꙗю 114, кю 116, наврькы 118, идѹки 135, векє 138, властеличикємь 142, коукю 144, прѣмикюрїє 146, векїи 151, знаюкїи 154, плакаю 155, прикїю 174, кѹкї 177.

Ј госпожда 43, такожде 64, тѹждои 93, ѡсѹжденїє 129, госпожди 136, госпождоомь (sic) 139, тѣмжде 141, такожде 146, междоу 158; знатно чешће: калѡгєр- 16, 17, 18 и другде, нагє 47, прѣгє 56, мегю 58, грагꙗнїнь 63, догє 65, мегє 79, 80, нагє 99, тѹгє 114, погє 125, тѹгєи 132, крагыи 149, изнагє 154, догю 159, провагꙗю 160, такогєре 162, грагꙗнїна 176, мегю 183.

Слово ъ. У Ба се употребљава типичан облик полугласника, познат највише по свом положају иза *м* (овде и иза *н*), који се јавио у последњој четвртини XV века: обло и подигнуто извијен на споју са претходним сугласником, често и са украсном пречкицом на средини тог споја. Додуше, у Ба овај облик не излази изнад реда. На два места има и случај да се надредно *м* при крају речи спаја са крајњим полугласником у реду, и то линијом која од полугласника такође чини облик сличан знаку ъ. У Ба су сви такви примери на крају реда, осим два који пред-

Digitized by Google

стављају крај члана; иза *и* махом у насловима. Палеографски овај се знак ипак не сматра правим ъ.

Обично ъ није нађено.

Наставци -ïо/-ïа. своєго 2, самωдроугаго 37, светого 79, в'сего 133, светаго 152, 153, ωногози 154, кого 156; много чешће: третїега 41, свога 45, 65, стареега 66, кога 75, сїега 83, дроуж'неега 93, кога 101, всакога 108, свога 110, тогази 112, ничїега 140, никога 151, єдиного 157, тогаи 159, ωногизи (sic) 161, нѣкога 171 итд.

-тъ- у трећем лицу. ωтлѧчит сѧ 5, оумреть 41, воюють 42, вѣдет 45, ωтсѣкѣть 53, сътворить 54, речеть 79, мѧчит' сѧ 101, гредѣть 103, боудеть 108, пріидеть 112, плакають 114, кажѣть 131, оусѣкоуть 131, грѣдоут 157, пишоут, пишет, дрьжеть 162, посилають 163, разараеть 171, нѣроують 171, вѣдеть 174, 181, грѣдеть 181; и поред доста многобројних оваквих примера, треће лице без *-тъ-* је знатно чешће.

Атематски глаголи. есть 13, 28, нѣсть 30, есть 40, нѣсть 43, 45, есть 46, 48, 52, 56, нѣсть 59, есть 64, 65, нѣсть 66, 78, 91, 104, нѣсть 101, 102, 110, есть 112, 115, нѣсть 120, 125, 131, есть 132, 134, 142, нѣсть 145, есть 150, 152, 158, 159, 160, нѣсть 168, есть 174, 175, 179; једанпут соуть 52 — на истом месту и исто тако само једном, као и у Ат; напоредо с тим: е 35, 45, 65, 71, 82, не 84, е 89, 105, 115, не 118, е 132, 133, не 138, 139, е 145, 150, 157, не 161, е 162, 187; сѧ 2, 6, 7, 11, нѣсѧ 11, 32, соу 31, 34, нѣсоу 37, сѧ 42, 46, 63, соу 66, сѧ 71, 81, 101, соу 103, 137, 147, 151, несоу 151, соу 152, несѧ 154, нѣсоу 159, соу 160, 162, 167, сѧ 174, нѣсоу 180.

дасть 57, 71, 79, 91, 93, 99, 100, 104, продасть 120, дасть 136, 180. Напоредо с тим: да 9, прода 21, да 66, 91, 92, 115, прѣда 125, да 187; редуплицирано: дадѧ 7, 31, прѣдаде (3. л. јд.) 35, дадѧ 80, 92, даде 104, ωтдадѧ 141, прѣдадоу 157, дадѧ 188. Релативно су честе замене овог облика облицима типа дае и дава.

имамь 78, 91; оузыма, оузима 41, има 47, 48, оузьима 48, има 58, 59, 68, 107, 132, 136, 138, 160, 161; имаю 31, 45, 46, оузимаю 63, 78, ѧзима 150; имѣ 10, име 65, пріиме 140, име 162; пріимѧть 101, прімѧ 141.

Ба је писан доста стандардно; одсуство ресавског ъ зближава га са старијим рукописима Стр, Ат, Сту, Би, док му нешто повећан број глагола са *-тъ-* у трећим лицима придаје наглашенији ресавски карактер.

Digitized by Google

Призренски

Спирити и акценти. Знаци су исписани уредно, разговетно. Ту и тамо се наслућује фонолошка акцентуација. Скоро свака реч има неки знак: ᾽ често изнад почетног *и*, ᾽ изнад разних почетних вокала, ᾽ такође, ᾽ на вокалском завршетку једносложних речи, али за генитивски завршетак није типично; ᾽ над крајњим вокалима, недоследно. Изнад једносложних речи (кто, моуж-, чак и у косим падежима), а и другде, појављује се јасно изведен циркумфлекс ᾽.

Грчка слова и грчке речи. У овом рукопису смо наишли на грчко слово ε, и у домаћим речима: кε 40, кѫкε 71, кε 73, поред тога у грчкој: кεпалїε 63, кεфалїамь 178, чиме се, очигледно, имала обележити гласовна вредност *ѣ*. Остале грчке речи: єк'саф'си (избегнуто ξ) 37, инорїахь 11, инѫрїи 45, калѫгиф- (или -лоу-) 16, 17, 18 и другде, киефал- 157, 160, 184 (поред горе наведених друкчијих графија), кѵноκїах 15, кѵноκїискыи 36, логофет- 25, 134, пѣдевъса 11, педеп'са 19, прѣмикюрїε 146, прикыε 44, прикїю 174, хрисовол- 39, 40, хрисовѫл- 124, 134, хрисоволи 137, 138, хрисовѫли 138.

Отъ-/од-. Поред многобројних примера са *отъ-* има неколико написаних са *од-*, и то како са надредним *д* изнад омеге, тако и у облику ѡдь; *д* се налази и пред звучним и пред безвучним сугласницима и пред сонантима, као предлог и као префикс: ѡдь митрополитъ 28, ѡдь ѡногазїи 52, ѡдь ныχ 66, ѡдь града, ѡд винограда 108, ѡдь господина 133, ѡдь късакога 134, ѡд ныχ 142; ѡдьслалъ 91; више пута са упрошћавањем сугласничке групе: ѡдати 40, 48, ѡдадѫ 141.

Слово ї. Испред *и*: у изговорној групи *-ији-*: по загорїи 34, соудїинε 162; у оквиру дугог *и*: ѡвличїи (3. л. јд.) 5, соудїи (3. л. јд.) 12, доворїи 14, 48, ѡдел'нїи 52, прочїимь 62, порїиде 66, платїи 76, оубїиство 86, магїиникь 109, исправїи 162, ницїих 179; несигуран разлог, одн. без потребе: тех'зїи 2, ѡнзїи 13, ѡнизїи 32, том'зїи 48, тоузїи 123 и велики број других примера са партикулом написаном као зїи, даље: старцїи (инстр. мн.) 15, порїита (двојина) 33, ждрѣвцїи, конїи (ном. мн.) 38, стапїи (инстр. мн.) 50, на вечерїи 56, вратен'цїи (ном. мн.) 66, нимїи 78, соудїамїи 92. Испред других вокала: христїанскомь 5, съгрѣшенїε 5, велїε 27, людїε 32, метохїю 34, патрїарьх 45, пронїю 58, соудїε 105, хотѣнїа 110, чїега 115, крьщенїε 128, проводьчїа 132, соудїа 148, ничїε 155, вїε 166, прикїю 174; у хијату: да сї ε вол'нь 45, къдї ихь кто позовѣ 66, ѡнозї ε моε 132. Интерконсонантски (ретко): азїмиство (sic) 6, книгε (овде је ї на крају реда)

Digitized by Google

185. Од свега овога има много одступања: соудинѣ (=судијине) 62, соудина (=судијина) 107, оучиниш 71, мноштво придева са сажетим наставком, као и инфинитива са *и* на крају. Аутоматизам у писању зїи губи се током исписивања, те у другој половини рукописа има доста зи: он'зи 91, сим'зи 145, 149, шногази 154, тогази 158, шнази 171, ш'зи 173 итд.

Щ, жд/к', г'. въсхоще 4, тысѫщѧ 16, наворѣщїи (инф.) 118, тысѫщѧ 154, ношїю 159; знатно чешће: оусхокіе 5, коукшм 35, властѣличикыи 39 (овде, вероватно, *к* заједно са ы представља графију *ћ*), кѣ 40, кю 51, коукыах 52, плакы 67, кѫкѣ 71, кѣ 73, коукы 99, плакаю 114, прѣминкюрїѣ 146, вѣкы 151, плакаю 156, властѣличикы 173, прикїю 174, кѫкы 177, плакы 180. Осим тога: хотѣ (3. л. мн.) 181, уколико то није облик хотѣть са губљењем *-ѣ-*; Би има хѫ̀тѣ, други немају то место (уп. тѣ у чл. 14, Ат, Сту, Би, Ба, Пр).

такожде 64, тоуждоу 93, такожде 113, тоужде 114, граждане 127, шсоужденїе 129, тѫждои 132, госпождомь 139, госпожда 140, такожде 141; напоредо с тим: калѫгиер- 17, 37, 45, тоугы 49, тоугои 116, сагы (=смешта, настањује) 123, наги 145, мегиѣ 155, мѣгю 158, такегиере книге 162 (редак пример за партикулу „ће" ван речи „такође", заједно с још једном партикулом; други рукописи имају ово место друкчије). Код глагола са основом *ид-* приметно преовлађују образовања типа наиде.

Слово ъ. Једини од свих преписа, не рачунајући Хо и Хи, Пр богато употребљава овај знак. У заменичком корену въс-, у предлозима, у јаком положају и под нагласком: въсакь 4, въсхоще 4, съгрѣшенїе 5, въ азїмиство (sic) 6, възврате 6, въсакы 7, тъзы 10, тък'мо 12, нъ 18, съжижоу 20, къдѣ 23, тъдїи 23, въсѣ 26, въсѣх 28, съмрти 30, тъ 31, съвора 39, тъзїи 41, съмрти 41, никъда 44, къда 48, нъ 48, дъщїи 48, въсѣ 49, съгрѣшилъ 52, въсакь 60, къди 61, нъ 63, къ своемѫ 65, къдї 66, въсои 68, съвор'никь 69, съ нимїи 78, съда 83, съвор'наго 83, тъзи 89, къда 91, тъ 91, нъ 104, въсѣ 111, ѥ съть (=пет стотина) 118, съ нимь 123, штсъда 123, къ станьанинѫ 125, съблюдѣ 125, съ въсѣмь 125, въсакои 129, съвршити 136, тъи 136, лъжно 138, вѣсѣх 145, въси 148, помъны (=помањи) 151, нъ 157, съ въсѣмь 160, къдѣ 161, лъжшм 165, тъмницоу 166, въсегда 177, съвръше 178, тък'мо 182, съдѣ 186. Напоредо с тим: штсъда 13, тък'мо 65, тъмнице 166; увек ь у придевском наставку типа своводьнь (јак положај; међутим, ъ овде ни иначе није продирало), увек ь у изъвѣнь; ген. мн. срѣль 153. Одступање од ресавхких правила због въз->оуз- и въ>оу-: оусхокіе 5, ѫзлюви 9, оупроси 50, оупросѣ 78, оужегъ

Digitized by Google

99, оумѣсь 155, оузвлюдѧ 158, оуз'говоре 167; оу законикѫ 6, оу христїан'-ство 9, оу ине 18, оу дрьжавѣ 39, оу котьлѣ 107, оу чїемь 145 (предлог въ је веома редак: въ азїмиство 6); редовно у глаголу оузети/оузимати: оузмѣ 9, оузимлю 20, оузьмь 24, оузети 43, оузме 68, оузмоу 105, оузели 123. Одступање од ресавских правила код предлога одн. префикса с: сврьже 19, с воиске 61, с чимь 112, с тем'зїи 112, с книгомь 136, с кымь 139, с пленѡм 143; једначење по звучности: згованае 15, згоди 160; стапање: [сь] старцїи 15, [сь] своимь 139.

ъ ван ресавских правила: кѣдевъса (вероватно, навика да се пише въс- у заменици) 11, пър'ца 175.

Наставци -īо/-īа. своего 2, црьковнаго 30, самодроугаго 37, светаго 79, црьковнаго 79, дроужнаго 93, светаго 123, 152, 153; знатно чешће: сїега 4, снегази 39, трєтїега 41, свога 45, шногазїи 52, старєега 66, власте-шскога 72, кога 75, сїегази 83, тогазїи 89, 91, въсакога 108, своега 110, чїега 115, своега 115, иного 117, сїегазїи 123, 124, тогазїи 127, 132, въсега 133, въсакога 134, ничїега 140; никога 151, єдиного 157, тогаи 159, чїега 164, кога 165, 166, нѣкога 171, никога 185, сїега 186 итд.

-т- у трећем лицу. имать 4, штлоучит 5, гредѧть 103, воудѣть 181, поред небројених примера без *-т-*.

Атематски глаголи. иесть 36, 37, есть 39, нѣсть 45, иесть 56, нѣсть 65, иесть 86, нѣсть 101, 121, иесть 124, нѣсть 139, иесть 142, 158; једном соуть 32. Напоредо с тим: є 45, иє 52, 71, 79, не 84, иє 87, 115, 126, є 132, иє 132, є 138, 150, иє 154, 160; сѫ 18, 34, несѫ 37, соу 39, сѫ 42, 63, 71, 101, 123, несѫ 151, 154, 159, сѫ 176.

дадѣ (3. л. мн.) 7, дасть 57, 71, 79, дадѣ (3. л. мн.) 92, продасть 120, дасть 136. Напоредо с тим: даа 91, да 92, даа 99, да 104, даа 115, да 180; редуплицирано: дадѫ 80, дадѣ 104.

имамь 78, 91; имать 4; оузима 48, има 112, 132, 136, 161; имаю 78, 123, 124, 155, оузимаю 156; нме 10, 65, 128; примѫ 141.

шповѣ 136.

Извесно појачање ресавизације, у поређењу са Ат, Сту, Би, Ба, овде представља грчко слово є, као и ѵ, које се, истина, спорадично јављало већ и пре; а нарочито богата употреба ъ. Жељу да се спроведе манир у ресавском духу одаје и употреба одн. злоупотреба ъ. С друге стране, повремено писање облика *од-*, као и малобројност наставка *-т-* у трећим лицима, донекле зближавају Пр са рукописима рашке традиције.

Digitized by Google

Шишатовачки

Фотокопије Ши нису биле приступачне. Ранији истраживачи су утврдили да је тај препис, из 1541. године, приметно посрбљен,[21] мада илустрације Флоринског губе понешто од убедљивости због тога што он пореди Ши са најмање посрбљеним од свих, са Хо. Сазнајемо, ипак, да Ши већ има србуљске рефлексе, типа васеми, српску вокализацију типа свободань, губљење х (у речи оусарина), реч разтерали м. разьгнали и сл. Свим овим он се удаљава од изворног ресавског стања, па тако и од проблематике нашег рада.

5.

Као што се могло видети, праве одлике ресавске редакције појавиле су се у преписима Душановог законика у првој трећини XV века, када је за то и било време, и отада па до близу средине XVI века нису доживеле никакву приметну еволуцију, сем посебног случаја у Хо и Хи, где у питању и није било само спровођење ресавске реформе. Разне одлике су различито заступљене у појединим преписима, али не у неком недвосмисленом складу с епохом, с дијалектом, већ свакако у вези с писарским средиштима или писарима, који су очигледно имали сваки своје властите навике у језику и правопису. Не може се говорити ни о томе да се нека, сопствена писарева комбинација ресавизама сасвим доследно одржавала кроз цео одређени препис: ресавска и нересавска решења истих појединости виђају се често и у истом члану, у сваком примерку Законика.

Природно је претпоставити да барем неки начини исписивања речи, наизглед недоследни, морају имати своје узроке. Тражећи, на пример, правилност у мешавини ѥ и ѥсть, која је типична за наше рукописе, нисмо могли да утврдимо било какву јасну тенденцију: рецимо, да је један облик више својствен перфекту, а други осталим предикативним формама. Али је констатован устаљени обрт да ѥсть проклеть, чл. 11, који имају Стр, Ат, Хо, Хи, Би, Ба и Пр (на другим местима, додуше, има таквих оптативних израза и са ѥ). Даље, запажа се *-ш-* у глаголском наставку (и енклитично се, наслоњено на глагол) у изразу да ѡтлоучить се, чл. 5, Стр, Ат, Хо, Хи, Ба, Пр (само Би да се ѡтлоучи); да моучить се, чл. 101, Ат, Хо, Хи, Би, Ба (Стр и Пр немају одговарајући

[21] Т. Флорински, о.с. 223—227; Ст. Новаковић, о.с. LXXVII.

Digitized by Google

део члана); ѡгѹцѣ да имь се ѹсѣкоѹть (ѡтсѣ-), чл. 131, Ат, Хо, Би, Ба. Клишетирано је заповѣдию дѹховьною, чл. 5, Стр, Ат, Хо, Хи, Би, Ба, Пр, без обзира на морфолошке иновације, нпр. печатиомь, на другим местима; у чл. 149. вь обличение Стр, Ат, Хо Би, Ба (Пр без предлога), ма колико да се вь у текстовима, нарочито даље од почетка, претварало у ѹ. Јасно је да су ови и овакви облици били урезани у сећање захваљујући речнику цркве (барем код првих преписивача), тако да ове архаичније форме и не треба тумачити ресавском науком.

Карактеристичан је и однос према речима везаним за династију. Епитет „госпођа" уз „царица" исписан је увек искључиво са жд, а не са г'. При помену претка „светога краља" у чл. 79, 152. и 153. сви рукописи, са једним изузетком у Стр, пишу епитет под титлом али са јасним генитивским завршетком -īо, а не са -īа, које би ту писару изгледало одвећ „профано".[22]

Осим уводних формулација Законика посебан слој у његовом тексту, и то опет махом нешто „књижевнији", „свечанији" по језичком и правописном остварењу, представљају и наслови чланова, уколико их уопште има. Ево само једног примера: у чл. 93. у наслову стоји человѣка дроужнаго (тако, не -его), а у самом тексту дроужнега: Ат, Би, Ба. При описивању језика према насловима треба бити опрезан, јер су то понекад накнадни, а понекад и невешти умеци каснијих преписивача; у начелу, они представљају једно мало али посебно поглавље у историји књиге.

Међутим, изненађује једнакост неких неуобичајених или неочекиваних писарев их решења на истим местима текста, без видљивих разлога. Дајемо неколико примера, који ниуколико не исцрпљују такав списак. У чл. 5. сви рукописи који то место чувају (Стр, Ат, Би, Ба, Пр) имају ѹсѧкоѥ (осим Хо и Хи који овде још доследно архаизирају), и сви (опет осим Хо и Хи) ѹ законѣ (законьникоѹ) — без обзира на свима заједничко вьсѧѣ(ть) у суседном чл. 4. и на разне речи написане без изузетка са вь- у целом околном контексту. У чл. 11. глагол „педепсати" (уп. грч. παιδεύω) сви (Стр, Ат, Хо, Хи, Би, Ба, Пр) пишу као вєдевсати (варирајући графију гласа е и консонантског додира вс), док у чл. 19. тај исти глагол сви (овде без Стр) пишу педепсати. У чл. 52. Ат и Ба стављају соѹть — оба једини пут у целокупним својим текстовима (други

[22] Овај однос поданичке верности према именима и титулама владајућих подсећа на старо руско правило, које се вијало и у уџбеницима пререволуцијских времена — да се „отчества" обичних људи махом изговарају као „Алексан'ыч", „Константинна", али се „отчества" чланова царске породице морају изговарати искључиво као „Александрович", „Константиновна", без говорног гутања гласова.

Digitized by Google

ту имају и соу и соутъ) — и уз то сви (Ат, Сту, Хо, Хи, Би, Ба) у истом члану два пута понављају кои иесть, у суседству многих и (осим Пр: кои и). У чл. 91. сви (Стр, Ат, Хо, Хи, Би, Ба, Пр) исписују реченицу са некоректном рекцијом: да га да прѣдь соудиами, м. прѣдь соудиѣ — уколико у тадашњем језику није живела нека посебна семантичка нијанса глагола „дати" која би овде захтевала локатив, или уколико у протограф одн. његове најраније преписе није продрло дијалекатско мешање падежа. У чл. 112. они рукописи који су употребили реч тъмьница (а не соужьньство), тј. Сту и Пр, имају некњижевно ис тъмницѣ, а исто то видимо и у чл. 166: ис тъмницѣ у Ат, Сту, Би, Пр (само Ба: из' тъмницѣ). У чл. 148. сви (Стр, Ат, Хо, Би, Ба, Пр) пишу ако и прѣслоушници, мада би језик Законика допуштао овде како и одбацивање и. — Све ово, као и други слични примери, упућује на помисао да су преписивачи најстаријих рукописа — вероватно они који су добили у задатак да текст умноже што више пута — унели у мноштво примерака на истим местима неке своје особине, омашке или хапаксе. Многобројност истоветних подлога са истоветним одступањима од стандарда јесте разлог што се то касније, чак и вековима, понављало као врста клишеа.

Као јачу везаност за црквенословенски језик на почетку текста, и затим као горе наведену верност старим подлогама, треба објаснити заједничко одржавање вь- (м. оу-) у одговарајућим речима првих неколико чланова Законика: вьсхощеть (4), вь азимьство, вьзврате, вь христианство (bis) (6), вьзврате, вь вѣроу, вь христианство (7), вь вѣроу (8) — што се у даљем тексту већине рукописа осипа и губи као језичка особеност. Међу ове почетне архаизме спада и споменуто заповѣдию доуховьною (5).

Примећује се и иначе да током писања пажња писара у неким појединостима попушта, те настаје природнији језик и правопис, управо онако како је то детаљно показано у вези са Хо и Хи. Код писара Ат се примећује поступно попуштање у погледу ї, код писара Пр у погледу партикуле -зїи која се враћа на обично -зи. У Стр се види већа брига око исписивања наслова само на почетним страницама, као што је споменуо још Т. Флорински.[23]

[23] О.с. 179: он примећује да у Стр има наслова на првим листовима (у предлошку их, дакле, није било, па је преписивач почео сам да их ставља, као што је урадио, али доследно, и преписивач Пр); међутим, после „соскучился этимъ дѣломъ и бросилъ". — Граница у стављању наслова није се поклопила са утврђеним местом где се променила рука (в. бел. 15): Флоринског можемо допунити утолико што је то други писар брзо „бросил", а ни први у једној својој каснијој секцији није ставио ниједан наслов.

Digitized by Google

Својеврсни естетски моменат је понекад преовлађивао над правописним правилима. Мање уобичајене графије се ту и тамо срећу на местима где је крај реда требало сабијати или развлачити, да би се изравнала десна маргина.

Мислимо да ни оваква разматрања, као што су ових неколико последњих о писарским интервенцијама, не треба да изостану код онога ко се бави свеукупном историјом записаног језика и књишке делатности. Чак и кад се писарева улога сводила на сам преписивачки акт (што и није било правило), његово писање није представљало искључиво ту одређену радњу, него и припрему и прилаз радњи, мисао о њој, каткад и благо одмерени пркос према неким њеним стандардима.

Ирена Грицкат

Резюме

И. Грицкат

ОСОБЕННОСТИ РЕСАВСКОЙ РЕДАКЦИИ В СТАРШИХ СПИСКАХ СВОДА ЗАКОНОВ ЦАРЯ ДУШАНА

Многочисленные списки Свода законов царя Душана (из которых лишь немногие дошли до нас) начали создаваться в середине XIV века, в эпоху, когда уже выявлялись некоторые перемены и сдвиги в области правописания и языка сербских книг, влившиеся в характерную для последующих эпох так наз. ресавскую редакцию. Автор проследил зарождение и распространение отдельных ресавских приёмов в восьми старших рукописях, принадлежащих к XIV, XV и XVI вв. В самой древней, Стружской, написанной в конце XIV в., ресавские черты представлены, естественно, в скромных размерах, и поэтому общий характер языка здесь ближе к народной речи. В остальных, за исключением двух, ресавизмы распределены по-разному, но более или менее равномерно. Ходошский и Хиландарский списки составляют бросающееся в глаза исключение, так как в них явно обнаруживается стремление перевести Кодекс на церковнославянский язык — попытка, приведённая в исполнение лишь в начальных параграфах, к тому же удачнее в Ходошской, а менее последовательно в Хиландарской руко-

Digitized by Google

писи. Такая переработка, по всей вероятности, была предпринята в целях создания какой-то версии Кодекса для монастырского обихода (заметны и небольшие изменения в самом тексте); и вместе с тем она представляет собою картину более основательного, чем в остальных списках, преобразования орфографии и языка в том именно духе, в каком замышляли его представители ресавской реформы.

Digitized by Google

ЈЕЗИЧКЕ РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ МАТИЧИНОГ И ЕНИНСКОГ АПОСТОЛА

Испитивања која се односе на паралелно проучавање текстова и језика старословенских и црквенословенских споменика усмерена су углавном на старе јеванђељске текстове, а у мањој мери на друге врсте црквених текстова. До сада је мало пажње посвећено проучавању и научној обради текстова апостола. У том погледу значајну улогу одиграла је чињеница да су до недавно били познати само апостолски текстови разних црквенословенских редакција, а није био познат текст апостола који припада старословенском периоду писмености.

У ранију литературу о тексту и језику апостолских споменика спада рад Г. Воскресенског.[1] Он претпоставља да је постојао праволинијски развој једног основног текста старих словенских апостола и тај основни текст је прошао кроз четири редакције. По овим основним редакцијама Воскресенскиј је сврстао све њему познате апостоле од 12. до 15. века.

Јагић је посветио опширну студију црквенословенском Апостолу.[2] За испитивање лексичке, текстолошке физиономије, као и грчког оригинала старих словенских апостола он је узео Матичин апостол као основни споменик. Релативно мање је обрађивао ортографију, фонетику, морфологију и синтаксу у Матичином апостолу.

У новије време чланак О. Недељковић о структуралним редакцијама текстова словенских апостола[3] и књига А. П. Жуковске о текстологији и језику старих словенских писаних споменика[4] упућују на то

[1] Г. Воскресенский, Древний славянский перевод Апостола и его судьбы до XV в., Москва 1879.

[2] V. Jagić, Zum altkirchenslavischen Apostolus, I—III, Akademie der Wissenschaften in Wien, Wien 1919—1920.

[3] O. Nedeljković, Problem strukturnih redakcija staroslavenskog prijevoda Apostola, Slovo 22, Zagreb 1972, 27—40.

[4] А. П. Жуковская, Текстология и язык древнейших славянских памятников, Академия наук СССР, Институт русского языка, Москва 1976.

Digitized by Google

да при испитивању језика апостола треба имати у виду о којој се врсти редакције апостолског текста ради, наиме да ли се ради о краћем изборном, изборном или пуном тексту апостола. Оба аутора, на различите начине, указују на могућност да је краћи изборни текст апостола најстарији.

Значајан преокрет у испитивању Апостола уопште представља откривање Енинског апостола. Овај краћи изборни текст старословенског апостола потиче из 11. века и пронађен је 1960. године у селу Енину у Бугарској. Текст овог апостола заједно са палеографском и језичком студијом о њему издали су К. Мирчев и Хр. Кодов.[5] Појавом једног старословенског текста апостола из 11. века открива се ранија фаза у развоју Апостола, која је толико недостајала у досадашњем проучавању.[6]

Лексику до сада познатих најранијих текстова објављује прашки речник старословенског језика[7] и даје добру основу за даља испитивања лексике апостола.

Прилично оскудна испитивања црквенословенских апостола у малој мери су се односила на апостолске текстове српске редакције. Матичин апостол, о којем је В. Јагић писао у горе наведеној студији, најстарији је познати пуни текст апостола српске редакције. Текст овог апостола настао је у 13. веку.[8] Проучавање његовог текста и језика значајно је за даљу обраду апостола српске редакције и за паралелно истраживање текстова Апостола уопште.

Циљ ове анализе је да на ортографско-фонетском, морфолошком, синтаксичком и лексичком нивоу покаже разлике између Матичиног (Мат) и Енинског (Ен) апостола. Оваква поређења између два текста омогућена су њиховом релативном текстолошком блискошћу. Овим се, међутим, не губи из вида да је Мат споменик са пуним текстом апостола, а да је Ен споменик са краћим изборним текстом апостола и да ова чињеница мотивише одређене текстолошке и језичке разлике између

[5] К. Мирчев — Хр. Кодов. Енински апостол, старобългарски паметник от XI в., Издателство на Българската Академия на Науките, София 1965.

[6] Х. Лант (On the Loss of Declension in Bulgarian and Macedonian, Die Welt der Slaven, X, 3—4, Wiesbaden 1965, 307, фуснота) и Р. Угринова-Скаловска (Енинскиот апостол во споредба со некои други апостоли, Симпозиум 1100-годишнина од смртта на Кирил солунски, книга 2, Скопје 1970, 405—417) имају одређене резерве према сврставању Енинског апостола у класичне старословенске споменике из 11 века.

[7] Slovník jazyka staroslověnského, 1 — 31. sv., Československá akademie věd, Slovanský ústav, Praha 1958—1977.

[8] Изложба српске писане речи, Народна библиотека СР Србије, Београд 1973, 22.

Digitized by Google

ова два споменика. Приликом ортографских, фонетских, морфолошких и синтаксичких поређења узети су у обзир само значајнији основни елементи, углавном на основу оних категорија које су дате у језичкој обради Ен.[9] Међутим, лексичка поређења урађена су у потпуности и проширена су лексичким материјалом из још неколико архаичнијих апостола. Анализа језичких разлика између Мат и Ен показаће најкарактеристичније црте текста Мат и олакшаће његово упоређивање са другим текстовима апостола. Резултати поређења не односе се на рубрике и на оне делове текста Мат који немају своје паралеле у Ен.

Ортографско-фонетске разлике

1. *Употреба јерова.* У Мат употребљава се само ь, а у Ен само ъ. Јерови се начелно не вокализују ни у једном од два споменика, али у оба споменика постоји мали број изузетака. У Мат јер>о у јаком положају у речи кровь (Јев 13.11) према кръвь у Ен. Ова појава је позната и у старословенском Синајском псалтиру.[10] У слабом положају јер>о у Мат възопи (Гал 4.27 и ДА 16.17), у Ен је възъпи. Међутим, у Мат се чува јер у прилозима кьгда (Јев 1.5) и тьгда (Гал 4.29), за разлику од Ен, који на овим местима уместо јера стално има облике са о: когда и тогда. У Мат јер>е у јаком положају само у речи праведнь (Јев 7.26). Ен поред облика праведни (24 б) има још у неколико речи вокализацију јера у е, нпр. Јев 1.8 жезль Мат — жезлъ Ен. Није јасан случај ь>е у Мат у Јев. 1.6 веселеноую; у Ен овде стоји въселенѫѫ.

У оба споменика јер у слабом положају чува се недоследно. Поред одређеног степена недоследности неке позиције јера у слабом положају су заједничке у оба споменика, а неке представљају специјалну црту једног споменика.

Примери: 2 Тим 2. 10 всѣ Мат — въсѣ Ен, 2 Тим 2. 19 всакь Мат — въсѣкъ Ен, Јев 1.11 вса Мат — въсѣ Ен показују да у различитим облицима ових заменица Мат обично нема јер тамо где га Ен има.

Док се у Ен добро чува јер у префиксу съ (Ен 202), у Мат се јер чешће изоставља: Рим 6.3 смрть Мат — съмрътъ Ен, Рим 6.6 свѣдоуще Мат — съвѣ/дѫща/ Ен, 1 Кор 6.18 створить Мат — сътворитъ Ен, 1 Кор 8.17 свѣсть Мат — съвѣсти Ен, Јев 1.2 (и Јев 7.27) створи Мат

[9] К. Мирчев — Хр. Кодов, о.с. 181—184 и 201—222.

[10] А. И. Горшков, Старославянский язык, Государственное издательство „Высшая школа", Москва 1963, 97.

Digitized by Google

— сътвори Ен, Јев. 7.27 свръшена Мат — съвръшена Ен, али Јев. 9.2 съвръши се Мат — съвръши сѧ Ен, Јев 13.7 сконьчаниꙗ Мат — скончание Ен.

У оба споменика најчешће се чувају јерови на крају речи. Изузетак обично представљају везе предлога съ, къ, делом и въ са заменичким облицима, као и примери у којима се јер губи на крају речи испред енклитике. У овом положају јер се нешто чешће задржава у Мат. Примери: Јев 13.13 к немоу Мат — к немоу Ен; 2 Тим 2.11 с нимь Мат — с нимъ Ен; 1 Јов 4.15 вь нась Мат — в насъ Ен, али 1 Јов 4.15 вь немь Мат — въ немъ Ен; 2 Тим 2.12 ѿврьжемь се Мат — отъвръжем сѧ Ен; Јев 1.5 родих те Мат — родих тѧ Ен, Јев 5.5 родихь те Мат — родих тѧ Ен.

У Мат се на крају речи понекад појављује најерак на месту где Ен има јер: Јев 1.2 сном' Мат — сномъ Ен.

Слоготворне ликвиде обично се пишу са јером у оба споменика: 2 Тим 2.19 тврьдоѥ Мат — твръдое Ен, ДА 17.16 испльнень Мат — испльнънъ Ен. Изузетак представља 2 Тим 2.8 мртвыхь и Рим 6.3 смрть (појављује се више пута у тексту) Мат према мрътвъıхь и съмрътъ Ен.

У неким страним речима Мат има секундарно јер у слабом положају и тамо где га Ен нема: Јев 5.6 мельхиседекову Мат — мелхиседековоу Ен, Јев 9.4 маньню Мат — маниѫ Ен.

И у осталим позицијама слабог јера запажају се местимичне разлике, али је подударања знатно више, и у целини се може рећи да између Ен и Мат нема принципијелних разлика у погледу задржавања одн. изостављања слабих јерова.

2. *Употреба* ѧ *и* ѫ. Основни текст Мат уопште нема ѧ и ѫ. У Ен се правилно употребљавају старословенски ѧ и ѫ. Мат има е, ѥ уместо ѧ у Ен, а оу, ю уместо ѫ (о употреби прејотованих вокала биће речи даље).

Поређење не открива трагове никаквог мешања назала у тексту Мат, док у Ен постоје неки специфични случајеви употребе ѧ уместо ѫ: Јев 9.4 имоущии Мат — имѧщи Ен, Јев 13.10 имоуть Мат — имѧть Ен, Јев 11.32 г҃лю Мат — г҃лѧ Ен.

3. *Употреба* ѣ. У оба споменика углавном се правилно употребљава јат: 1 Кор 6.12 лѣть Мат — лѣтъ Ен, 1 Кор 8.11 разоумѣ Мат — разоумѣ Ен, 2 Тим 2.5 вѣньчаѥть се Мат — вѣнъчаетъ сѧ Ен, 2 Тим 2.6 дѣлателю Мат — дѣлателю Ен, 2 Тим 2.11 вѣрно Мат — вѣрно Ен. Међу специфичним случајевима пада у очи реч тѣло, у чијим се облицима у Мат тако рећи доследно употребљава е уместо ѣ: 1 Кор 6.13 телеси Мат — тѣлоу Ен, 1 Кор 6.15 телеса Мат — тѣлеса Ен, 1 Кор 6.19 телѥса Мат — тѣлеса Ен.

Digitized by Google

У прилошком суфиксу -де/-дѣ Мат има редовно ѣ, а Ен има є: Јев 3.13 дондѣже Мат — дондеже Ен, Јев 5.6 иньдѣ Мат — инъ/де/ Ен, Јев 13.14 здѣ Мат — съде Ен, 1 Јов 4.12 нигдѣже Мат — нігдеже Ен.

У групама цѣ, зѣ, као последица отврдњавања африката, јавља се ца, за у Ен.[11] У Мат нема ове појаве, али се запажа екавизам целюють (Јев 1.21) у делу текста који нема паралеле у Ен. Иначе у Мат имамо цѣ, зѣ према ца, за у Ен: Рим 13.12 ѡблѣцѣмь Мат — ѻблѣцамъ Ен, 1 Кор 6.20 цѣною Мат — цаноѫ Ен, Јев 11.32 пр҃роцѣхь Мат — пр҃роцахъ Ен, ДА 17.17 трьзѣхь Мат — тръзахъ Ен. Такође Јев 1.10 дѣла Мат — дала Ен.

Однос -ѣи/-еи у грцизмима типа: Јев 5.6 и Јев 9.6 иєрѣи Мат — иєреи Ен; Јев 7.26 и Јев 8.1 архиєрѣи Мат — архиєреи Ен, Јев 7.28 архиєрѣє Мат — архиєрѧ Ен, Јев 9.7 иєрѣи Мат — архиєреи Ен, Јев 13.11 архиєрѣѡмь Мат — архиєреѡмь Ен, али у једном примеру Мат има архиєреи (Јев 9.25).

Пажњу привлачи и облик Гал 4.27 поустиє Мат на месту компаратива /пѹстѣ/и Ен: растрьгнии и вьзопии на болѣвьшиꙗ. ꙗко многа чеда поустиє паче. нежели имоущии моужа.

Занимљиви су још случајеви Рим 16.26 повѣлѣнию Мат — повелѣниє Ен; 2 Тим 2.17 гагьрѣнꙗ Мат — ганьгрена Ен; Јев 1.1 дрѣвле Мат — древе Ен; Јев 13.14 гредюще Мат — грѣдѫщаго Ен.

Иначе је начелна ортографска разлика оба споменика што се у Ен употребљава јат за обележавање *ја*, док у Мат постоје само трагови таквог система (в. даље).

4. *Употреба прејотованих вокала.* У погледу употребе прејотованих вокала битно се разликује систем у Ен и Мат. У Ен се редовно употребљава само ю (на почетку слога и за умекшавање сугласника), ꙗ само изузетно (нормално се уместо њега употребљава ѣ у обе функције), док се ѭ, ѩ, ѥ уопште не јављају, него само оу, ѧ, є. У Мат се, напротив, ти знаци широко употребљавају.

Може се рећи да је њихова употреба на почетку слога (т.ј. на апсолутном почетку речи и иза вокала) доследна, док се у позицији иза сугласника запажа доста колебања.

За писање ю у овом положају карактеристично је да се употребљава не само за реално обележавање палаталности, нпр. 1 Кор 6.13 любодѣꙗнию Мат — любодѣꙗниє Ен, 1 Кор 8.9 блюдѣте Мат — блоудѣте Ен, 2 Тим 2.10 трьплю Мат — тръплѫ Ен, него и знатно шире. Пре-

[11] К. Мирчев — Хр. Кодов, о.с. 208.

Digitized by Google

свега, иза шуштавих сугласника по правилу се употребљава ю, а не оу: 1 Кор 8.12 соущю Мат — сѫщѫ Ен, 2 Тим 2.6 троуждающюмоу Мат — троуждаѫщомоу, 2 Тим 2.10 злостраждю Мат — злостраждѫ Ен. Чести су примери у којима се и иза сугласника л и н употребљава ю уместо оу: 1 Кор 8.11 немощьню Мат — немощьнѫ Ен, Кол 3.12 смереню Мат — съмѣренѫ Ен, 2 Тим 2.10 оулючеть Мат — оулоучѧтъ Ен, 2 Тим 2.14 запослюшьствоуѥ Мат — (по)слоушаѧ Ен, 2 Тим 2.19 именюѥи Мат — именоуѧ Ен, 1 Тим 3.13 слюживше Мат — слѫживше Ен, Јев 3.12 люкаво Мат — лѫкаво Ен. И у Ен су запажене овакве појаве, али у знатно ограниченијим размерама.[12]

Палаталност сугласника испред *а* обележава се са ꙗ: Рим 14.3 оукарꙗѥть Мат — оу(кар)ѣетъ Ен, 2 Тим 2.15 делателꙗ Мат — делателѣ Ен, Јев 5.1 поставлꙗѥть се Мат — поставлѣетъ сѧ Ен, Јев 6.11 помышлꙗѥмь Мат (недостаје паралела у Ен). Има, међутим, доста примера где се у овој позицији употребљава *а*: Рим 14.19 разараи Мат — разарѣите Ен, 1 Кор 6.16 прилѣплаѥи се Мат — прилѣплѣеи сѧ Ен, 1 Кор 8.13 сьблажнѥть Мат — съблажнѣетъ Ен. Ређи су случајеви употребе ѣ у овом положају: Рим 16.25 оумльчанѣ Мат — оумлъчаниѣ Ен. 2 Тим 2.4 коуплѣми Мат — коупѣми Ен. Ни у Мат ни у Ен ꙗ се не употребљава иза шуштавих сугласника. Исто тако се заменичка основа вьсꙗ- у Мат редовно пише са а (за разлику од Ен, где имамо ѣ): Рим 14.20 и Јев 1.11 вса Мат — въсѣ Ен, 1 Кор 6.18 и 2 Тим 2.19 всакь Мат — въсѣкъ Ен. Појављује се пример у којем ꙗ обележава ѣ: Јев 5.4 старꙗишина Мат (у Ен на овом месту нема одговарајуће паралеле).

С најмање доследности обележава се у Мат палаталност сугласника испред *е*. Истина, у овој функцији појављује се и ѥ, нарочито у облицима глагола глаголати, нпр. Јев 1.7 и Јев 5.5 гл҃ѥть Мат — гл҃етъ Ен. Ипак су знатно бројнији примери са е у овом положају: 1 Кор 6.20 коуплени Мат — коупени Ен, Кол 3.12 вьзлюблении Мат — възлꙋбени Ен, Јев 1.1 дрѣвле Мат — древе Ен, Јев 1.2 престоупление Мат — прѣстѫпение Ен, Јев 5.4 приѥмлеть Мат — приеметъ Ен, Јев 10.34 разграблениѥмь Мат — разграбени Ен.

5. *Употреба* ъı. Употреба ы у Мат је често правилна, али има доста изузетака. У Ен ъı се употребљава правилно. Мат чешће замењује и са ы: 1 Кор 6.15 оуды Мат — оуди Ен, Гал 4.26 вышны Мат — въшни Ен, 2 Тим 2.16 нечьстивыи Мат — нечъстивии Ен, Јев 13.7 помныте Мат — помните Ен. Мањи је број примера у Мат замене ы са и: Рим 14.20

[12] К. Мирчев — Хр. Кодов, о.с. 208.

Digitized by Google

прѣтиканиѥмь Мат — прѣтыканиѣ Ен, 1 Кор 6.12 цр҃ки Мат — цр҃кы Ен, Гал 4.22 свободниѥ Мат — свободныѧ Ен.

7. *Употреба* и — і. Мат скоро уопште нема і, док се у Ен среће, али и ту ретко: Кол 3.12 и Мат — і Ен, Јев 1.12 измѣнеть се Мат — ізмѣнѧтъ сѧ Ен, Јев 9.5 гл҃ати Мат — гл҃аті Ен. У Мат се само изузетно појављује і, нпр. Рим 14.25 іс Мат — ис Ен.

8. *Употреба* о — ѡ. У Мат почетно о се доследно обележава са ѡ, за разлику од Ен у којем се ѡ употребљава прилично често, али не искључиво на почетку речи. Примери: Рим 14.2 ѡвь Мат — овъ Ен, Рим 14.23 ѡсоуждаѥть се Мат — осоуждаетъ сѧ Ен, Јев 1.10 ѡснова Мат — основа Ен; 2 Тим 2.12 ѡнь Мат — ѡнъ Ен; Јев. 5.6 ꙗкоже Мат — ѣкѡже Ен; само у Ен благѡ 26а, 7, селѡ 26б, 11. Предлог и префикс отъ у Мат се доследно пише као ѿ, а Ен има облике отъ, ⊙ (⊙), ѿ, нпр. 2 Тим 2.6 ѿ Мат — отъ Ен, Јев 2.1 ѿпадемь Мат — ⊙падемъ Ен, Рим 13.12 ѿврѣзѣмь Мат — ⊙връзѣте Ен, Јев 1.5 ѿ Мат — ѿ Ен.

9. *Употреба* оу — ȣ. У Мат појављује се само оу, а у Ен, прилично ретко, употребљава се и ȣ: Рим 14.4 тоуждааго Мат — тȣждаго Ен, Рим 14.20 чл҃вкоу Мат — чл҃вкȣ Ен, Јев 3.14 оубо Мат — ȣбо Ен.

10. *Употреба* з — ѕ. У Ен се углавном чува ѕ у етимолошким позицијама, а понегде се среће на месту старог з, док у Мат на месту оба сугласника доследно стоји з: 1 Кор 6.12 пользоу Мат — полъзѫ Ен. 1 Кор 11.30 мнозыи Мат — мнози Ен.

11. *Епентетско* л. Мат правилно употребљава епентетско л, а Ен га обично нема: 2 Тим 2.3 коуплѣми Мат — коупѣми Ен, Јев 6,9 вьзлюблении Мат — възлюбени Ен.

12. *Удвајање самогласника*. У Мат се често удвајају самогласници. Ово удвајање је фонетског и графијског карактера. Ен доследно спроводи контракцију одређених наставака и не зна за удвајање самогласника. Примери: 1 Кор 11.30 мнозыи Мат — мнози Ен, 2 Тим 2.14 слышещиимь Мат — слышещимъ Ен, 2 Тим 2.15 себее Мат (на крају реда) — себе Ен, Јев 6.9 вьзлюблеении Мат — възлюбени Ен.

13. *Употреба везника* нъ *и* нѫ. У Мат се стално употребљава варијанта адверзативног везника нь, а у Ен постоји само варијанта нѫ: Рим 14.14 нь Мат — нѫ Ен, Фил 4.6 нь — нѫ Ен. 2 Тим 2.9 нь Мат — нѫ Ен.

14. *Прелазак* въ *у* оу. Мат у два случаја старословенско въ замењује штокавским оу: 2 Тим 2.14 оу ничтоже Мат — в ничтоже Ен, Јев

Digitized by Google

13.9 оу тоуждемь (Ен нема овде паралеле). Занимљив је случај Кол 3.14 съвѫзъ Мат — съвѧзъ Ен.

Морфолошко-синтаксичке разлике

1. *Глаголи.*

Презент. У првом лицу множине код глагола имати у Мат се појављује завршетак -мо[13]: 1 Кор 8.8 имамо Мат — ѥмъ Ен. У два случаја у Мат појављује се и наставак -мы (-ми): 1 Јов 4.17 имамы Мат — имамъ Ен, 1 Јов 4.17 иесмн Мат — есмъ Ен. Иначе је, сагласно са Ен, и у Мат овде сачуван стари наставак: Рим 13.13 ходимь Мат — ходимъ Ен, 1 Кор 8.8 изобытъчьствоуѥмь Мат — лишимъ сѧ Ен, 2 Тим 2.12 ѿвръжемь се Мат — отъвръжем сѧ Ен, 2 Тим 2.13 вѣроуѥмъ Мат — вѣроуемъ Ен, Јев 2.1 ѿпадемь Мат — Ѻпадемъ Ен.

Имперфекат. У Мат се контракција спорадично спроводи у 3. лицу једнине, а за Ен је контракција карактеристична појава: ДА 17.16 раздражааше Мат — раздражаше Ен, али као изузетак Јев 7.26 подбаше Мат — подобааше Ен.

Аорист. У 3. лицу једнине и Мат и Ен имају облике са додатним -тъ на крају у следећим случајевима: Рим 6.6 распетъ се Мат — распатъ сѧ Ен, Рим 13.3 приѥтъ Мат — приатъ Ен, али у случају глагола оумрѣти Мат нема овог додатног -тъ: Рим 6.10 оумрѣ Мат — [..]мрѣтъ Ен, 1 Кор 8.11 оумрѣ Мат — оумрѣтъ Ен. У Јев 1.9 у Мат стоји аорист възлюбы, а у Ен перфекат възлюбилъ еси према грчком ἠγάπησας.

Активни партицип садашњег времена. У дативу једнине мушког рода овај партицип има увек суфикс -оумоу (-юмоу) у Мат, а у Ен је у овом падежу -омоу: Рим 14.20 ѣдоуѫюмоу Мат — ѣдѧщомоу Ен, Рим 14.25 могоуѫюмоу Мат — могѫщомоу Ен, Јев 3.1 створьшоумоу Мат — съторъшомоу Ен.

Активни партицип прошлог времена. У Мат је уобичајен дужи облик ових партиципа од глагола *и*- основа, а у Ен се употребљава краћи облик: Гал 4.29 родивы Мат — рождеи Ен, Јев 1.3 съторивъ Мат — съторъ Ен, Јев 10.36 съторивше Мат — съторше Ен, али Јев 9.4 прозевыи Мат — прозѧвъше Ен; Рим 16.26 явльши Мат — явлъши Ен.

[13] О суфиксу -мо в. код В. Јагића, о.с. I књ., 40.

Digitized by Google

2. *Именице.*

Незнатне разлике између Мат и Ен у деклинацији именица манифестују се у изолованим примерима без неке доследности. Код *у*-основа у Мат се појављује облик сн҃ови (Јев 1.8), а Ен има сн҃оу. Код *с*-основа у оба споменика чувају се архаичнији облици са мањим бројем изузетака: 1 Кор 6.18 телеса Мат — тѣлеса Ен, 1 Кор 6.19 исто као 1 Кор 6.18; ДА 17.16 телесь Мат — тѣла Ен, 1 Кор 6.13 телеси Мат — телоу Ен; 2 Тим 2.14 словомь Мат — слово Ен, али словесемъ Ен 38б.

3. *Придеви.*

За Мат су карактеристични дужи придевски и партицишски облици, а Ен обично употребљава краће: Рим 14.19 мирнаа Мат — мирна Ен, 1 Јов 4.15 вжин — вжи Ен: Рим 16.26 вѣчнааго Мат — вѣчна Ен, 1 Кор 8.10 имоущааго Мат — имѫща Ен, Јев 13.14 прѣбываюшааго Мат — прѣбываѫща Ен.

Компаратив. Извесне разлике између Мат и Ен показују се у творби компаратива придева и прилога: Рим 13.11 ближе Мат — ближне Ен, Гал 4.27 поустие Мат — пѹстѣи Ен, Јев 1.4 боли Мат — лоуче Ен, Јев 10.34 больше Мат — лоучъшее Ен.

4. *Синтакса падежа.*

Обележавање истог синтаксичког односа и значења генитивом и дативом. У Мат је донекле чешћа појава да се одређени синтаксички однос (углавном посесивни) обележава генитивом, док се у Ен тај исти однос обележава дативом: 1 Кор 6.19 цр҃ки... стго дх҃а Мат — стмоу дх҃оу Ен, 1 Кор 8.9 свѣсть ... иего Мат — емоу Ен, 1 Кор 9.2 печать моего апс҃льства Мат — моемоу апс҃лъствоу Ен, Јев 1. 3 славы сиание Мат — славѣ Ен, Јев 1.8 жезль правлениѣ Мат — правению Ен, Јев 9.3 стаа стыхь Мат — стѣ стымъ Ен. Једва је мање честа појава да се одређени синтаксички однос обележава дативом у Мат, а генитивом у Ен: Рим 14.25 ѡкрьвению таинѣ Мат — таины Ен, Јев 1.2 на послѣдьки... днемь сиимь — дни сихъ Ен, Јев 1.3 ѡщещение ... грѣхомь нашимь Мат — грѣховъ нашихъ Ен, Јев 1.8 вѣкы вѣкоу Мат — вѣка Ен, Јев 13.11 вн҃ѣ станю Мат — вн҃ѣ стана Ен.

Обележавање истих синтаксичких односа и значења акузативом и локативом. За обележавање места радње Мат има акузатив, а Ен локатив у следећем примеру: Рим 16.26 въ все языки познавшеи се Мат — въ въсѣхъ языцѣхъ познавъши сѧ Ен.

Digitized by Google

5. *Обележавање заменичког објекта у трећем лицу.* Према удвојеном заменичком објекту сѧ себе у Ен у Мат стоји само себе: 2 Тим 2.13 ѿврѣщи бо себе Мат — (отъв)рѣщи бо сѧ себе Ен, 2 Тим 2.15 потьщи себее Мат — потъщи сѧ себе Ен.

6. *Релативум генерале.* У оба споменика понекад се употребљава ѥже и иже као релативум генерале, али је њихова употреба неједнака и недоследна. Примери за ову појаву налазе се у списку лексичких разлика.

7. *Употреба дисјунктивног* или — ли. Мат обично употребљава или на оним местима где Ен има архаично ли: Рим 13.11 Нн҃ѣ оубо ближе намь сп҃сениѥ или ѥгда вѣровахомь Мат — ли Ен, Рим 14.21 или сьблажнѣеть се или изнемагаѥть Мат — и ... ли ... Ен, 1 Кор 6.15—16 свѣсте ли ꙗко телеса ваша оуды хс҃ви соуть ... или не вѣсте ꙗко прилѣплаѥи се Мат — ... ли ... ли ... Ен.

Поређења показују да су ортографско-фонетске разлике између Мат и Ен углавном системског карактера, а да су морфолошко-синтаксичке разлике знатно мање системске. По ортографији и фонетици Мат је представник српске редакције црквенословенског језика, а Ен је представник класичног старословенског језика. Разлике на нивоу морфологије и синтаксе најчешће се појављују у појединим изолованим примерима. Морфологија, а нарочито синтакса и у овом случају су носиоци јединства у црквенословенском изражавању уопште.

Језик Ен архаичнији је од Мат, али у неким ретким примерима Мат чува архаичније црте од Ен. У том смислу може да се наведе случај када се у дативу једнине мушког рода партиципа садашњег времена доследно употребљава наставак -оумоу у Мат, а -омоу у Ен. Овамо спадају изоловани примери типа любы Мат — любъвъ Ен (1 Јов 4.19), телеси Мат — тѣлоу Ен (1 Кор 6.13), ны — насъ Ен (1 Јов 4.19) итд.

У Мат се спорадично појављују црте које нису одлика црквеног писаног језика, већ представљају српскохрватске штокавске црте: прелазак въ у оу, наставак -мо у првом лицу множине садашњег времена атематског глагола ꙗсти.

Лексичке разлике између Мат с једне стране и Ен и неких других апостолских текстова с друге стране

Лексичке разлике између Мат и Ен сврстане су у азбучни списак. Поред чисто лексичких разлика у списку су узете у обзир и неке текстолошке и синтаксичке разлике које би могле да буду значајне за освет-

Digitized by Google

љавање лексике Мат. Све лексичке разлике упоређене су са одговарајућим паралелама у Шишатовачком апостолу (Шиш). Основни списак лексичких поређења између Мат-Ен-Шиш проширен је материјалом који садржи лексичка поређења између Ен и неколико архаичних црквенословенских споменика апостолских читања које је обрадила З. Хауптова.[14] Студија Хауптове не обухвата све оне лексичке разлике које су констатоване између Мат и Ен у основном списку. Код неких поређења у којима код Хауптове нису нађене потврде узети су у обзир и примери из Slovník-a. На основу ових података даје се следећи списак лексичких разлика између Мат с једне стране и Ен и неких других архаичних апостолских текстова с друге стране (овде су обухваћене само разлике Мат и Ен, а случајеви обухваћени анализом Хауптове, где ова два споменика иду заједно, биће показани даље):

ꙗкы (2 Тим 2.9) ὡς Мат — **ѣко** Ен Шиш.

ꙗщє (1 Кор 6.18) ὃ ἐὰν Мат Шиш — **єжє ꙗщє** Ен.

безакониє (Јев 1.9) ἀνομίαν Мат Христ Мак— **непрaвъдꙋ** Ен Охр Шиш.

бжи (Кол 3.12) τοῦ θεοῦ Мат Шиш — **бг̃ꙋ** Ен.

бжиє (1 Кор 1.25) τοῦ θεοῦ Мат — **бг̃ꙋ** Ен Шиш.

блговѣствию (Рим 16.25) τὸ εὐαγγέλιον Мат — **єѵанг̃лию** Ен Шиш.

блюдь: творєи блюдь (1 Кор 6.18) πορνεύων Мат — **творѧи любꙑ** Ен Христ Охр Слепч Шиш — **любодѣець** Мак.

во (Јев 9.2) γάρ Мат Шиш — **жє** Ен.

воли (Јев 1.4) κρείττων Мат — **лучє** Ен Шиш.

больше (Јев 10.34) κρείττονα Мат — **лꙋчъшєє** Ен Шиш.

бываєте (Јев 6.12) γένησθε Мат — /в/жде/те/ Ен Шиш.

бытию (Јев 3.14) τῆς ὑποστάσεως Мат — **съличи**/ѣ/ Ен Охр — **ꙋпостаси** Мак Шиш — **тѣлъствиꙗ** Христ.

бꙑющє (1 Кор 8.12) τύπτοντες Мат — **тепжщимъ** Ен Шиш.

велико (Јев 10.35) μεγάλην Мат — **вє/вє/лиє** Ен, **велиє** Шиш.

величьствиꙗ (Јев 8.1) τῆς μεγαλωσύνης Мат Шиш — **величъства** Ен.

---

[14] Z. Hauptová, Lexikální rozbor apoštola Eninského, Prispěvek k analyze nejstaršího textu staroslovenského apoštoláře, Studia paleoslovenica, Nakladatelstvi Československé akademie věd, Praha 1971, 105—121. З. Хауптова упоређује лексику Ен са лексиком следећих апостолских споменика: Охридски апостол (Охр), краћи изборни, крај 12. в., Слепчански апостол (Слепч), изборни, прва половина 12. в., Македонски или Струмички апостол (Мак), краћи изборни, крај 12. в., Шишатовачки апостол (Шиш), изборни, 14. в., Христинополски (Христ), пуни текст апостола, 12. в., допуњен Московским бр. 18 (Моск б), 15. в.

Digitized by Google

веселиꙗ (Јев 1.9) ἀγαλλιάσεως Мат — радости Ен Шиш.

вещии (Јев 1.3) τῆς ὑποστάσεως Мат — лица Ен Охр — оупостаси Охр Шиш — тѣльствьꙗ Христ — вѣщаниѣ Мак.

видѣти (1 Кор 2.2) εἰδέναι Мат Христ Мак — /вѣд/ѣти Ен Охр Шиш.

власти (Јев 13.10) ἐξουσίαν Мат Христ — обла/сти/ Ен Мак Охр Шиш.

всачьскаꙗ (Јев 1.3) πάντα Мат Шиш — въсѣ Ен.

все (Јев 3.4) πάντα Мат — въсѣчъскаѣ Ен Шиш.

все (Јев 3.13) ἑκάστην Мат — въсѣкъ Ен Шиш.

всегда (Јев 13.15) διὰ παντὸς Мат — вынѫ Ен Шиш.

всемь (Фил 4.6) ἐν παντὶ Мат — въс/ъ/жд/е/ Ен — вьсьде Христ вьздѣ Шиш — всегда Охр — на вьсѣкъ д/ь/нь Мак.

вь (Јев 1.3) ἐν Мат — на Ен Шиш.

вьведеть (Јев 1.6) εἰσαγάγῃ Мат — въводитъ Ен Шиш.

вьзванию (Јев 3.1) κλήσεως Мат — званию Ен Христ Охр Слепч Мак Шиш.

вьздвигнеть (1 Кор 6.14) ἐξεγερεῖ Мат — въскрѣситъ Ен Шиш.

вьздьвиже (1 Кор 6.14) ἤγειρεν Мат — въскрѣси Ен Шиш.

вьзьмьнѣвь (Јев 11.26) ἡγησάμενος Мат — непъщевавъ Ен Охр Слепч Мак Шиш — мьнѣвь Христ.

вьспримемь (Јев 4.16) λάβωμεν Мат — приїмемъ Ен Шиш.

вьспѣвающе (Кол 3.16) ᾄδοντες Мат Шиш — прѣпоѫще Ен

вьсь (Јев 3.4) πᾶς Мат — въсѣкъ Ен Шиш.

вѣчнаꙗ (Рим 16.27) εἰς τοὺς αἰῶνας Мат — въ вѣкы Ен Шиш.

гагрѣниꙗ (2 Тим 2.17) γάγγραινα Мат Шиш — ганъгрена Ен Охр Слепч Моск б — мнихъ Мак.

гн҃е (Јев 13.7) τοῦ θεοῦ Мат — бж҃ие Ен Шиш.

дароующе (Кол 3.13) χαριζόμενοι Мат — пращаѫ/ще/ Ен, пращаѫще сѧ Охр — дарѧще Христ — даѧще Мак — подаѧще Слепч, Шиш.

дх҃овноѥ (Гал 3.14) τοῦ πνεύματος Мат — дх҃а Ен Шиш.

же (1 Кор 6.13) δὲ Мат — а Ен Шиш.

же (1 Кор 8.12) δὲ Мат — оубо Ен Шиш.

животь (Јев 13.11) ζῴων Мат — животныхъ Ен Шиш.

жидющю (ДА 17.16) ἐκδεχομένου Мат — живѫщоу Ен Шиш.

житию (Јев 13.7) τῆς ἀναστροφῆς Мат Христ Охр Слепх Мак Шиш — животоу Ен.

житѣискыми (2 Тим 2.4) τοῦ βίου Мат Шиш — житиисками Ен.

за (Јев 5.3) περὶ Мат — о Ен Шиш.

за (Јев 5.1, Јев 9.7) ὑπὲρ Мат — о Ен Шиш.

Digitized by Google

за...ради (2 Тим 2.10) διὰ Мат — ради Ен Шиш.

запослоушьствоуѥ (2 Тим 2.14) διαμαρτυρόμενος Мат Моск б Слепч Мак — /..//по/слоушаѧ Ен, запослоушаѥ Шиш — за послоушание Охр.

зачела (Јев 9.26) καταβολῆς Мат — /сло/жениѣ Ен Шиш.

зачело (Јев 8.1) κεφάλαιον Мат — глава Ен Шиш.

знамениѥ (2 Тим 2.19) σφραγῖδα Мат — /пе/чатъ Ен Шиш.

и...бо (Јев 10.34) καὶ γὰρ Мат — ибо Ен Шиш.

идоли (1 Кор 8.10) εἰδωλείῳ Мат Мак — тр/ѣ/бищ/и/ Ен Охр Шиш Слепч — кумирници Христ.

иже (Јев 10.35) ἥτις Мат — еже Ен Шиш.

иже (Јев 8.1) ὃς Мат Шиш (два пута) — еже Ен.

избытьчьствоуѥмь (1 Кор 8.8) ὑστερούμεθα Мат — лишимъ сѧ Ен Шиш.

изждигають се (Јев 13.11) κατακαίεται Мат — съжагаѫтъ Ен Шиш.

излагаѥт: вьнь излагаѥть (1 Јов 4.18) ἔξω βάλλει Мат Слепч Шиш — излагаетъ Ен — вылагаѥть Христ — вьлагаеть Мак — низлагаетъ Охр.

или (Рим 14.21) ἢ Мат — и Ен Шиш.

или (Рим 14.21) ἢ Мат — ли Ен Шиш.

или (Рим 13.11, 1 Кор 6.16) ἢ Мат Шиш. — ли Ен.

имѣниꙗ (Јев 11.26) θησαυρῶν Мат — /съ/кровищъ Ен Шиш.

иѥрѣи (Јев 9.7) ὁ ἀρχιερεύς Мат — архиереи Ен Шиш.

кадильницоу (Јев 9.4) θυμιατήριον Мат Христ Охр Шиш Слепч — кандилницѫ Ен Мак.

коль крати (1 Кор 11.26) ὁσάκις Мат — елъкрат/../ Ен — ѥлищи Шиш.

коѥмь (Јев 3.12) τινι Мат — етерѣ Ен Шиш.

кывоть (Јев 9.4) τὴν κιβωτὸν Мат Охр Мак — скринѫ Ен Шиш — ковьчегъ Христ — скрижалъ Слепч.

лишаѥмь се (1 Кор 8.8) περισσεύομεν Мат — избѫдетъ намъ Ен Шиш.

лѣнивы (Јев 6.12) νωθροὶ Мат — мъ/дли/ Ен Христ Шиш — мали Охр — немъдливи Слепч — мѧдри Мак.

людехь (Јев 5.3) τοῦ λαοῦ Мат Охр Слепч Шиш, людьхъ Христ — людъскыхъ Ен Мак.

масломь (Јев 1.9) ἔλαιον Мат Христ — олѣем/ъ/ Ен Охр Мак Шиш.

многащи (Јев 9.25, 9.26) πολλάκις Мат — множицеѫ Ен Шиш.

многоразличнѣ (Јев 1.1) πολυτρόπως Мат — многоразлично Ен Христ Охр (два пута) Мак Шиш.

Digitized by Google

многочѣстьнѣ (Јев 1.1) πολυμερῶς Мат — многочѣстъно Ен Шиш.

мьзды: вьзданиѥ мьзды (Јев 11.26) τὴν μισθαποδοσίαν Мат — вьзмъздиѥ Ен Шиш.

мьзды: wтданиѥ мьзды (Јев 10.35) μισθαποδοσίαν Мат — вьзмъ-/змъ/здъѥ Ен, вьзьмьздыѥ Шиш.

мьздю вьзданю (Јев 2.2) μισθαποδοσίαν Мат — вьз/../ Ен, вьзмъздиѥ Христ Охр (два пута) Слепч (два пута) Мак(два пута) Шиш(два пута).

на (Јев 6.11) πρὸς Мат — къ Ен Шиш.

надь (Јев 9.5) ὑπεράνω Мат — прѣвъше Ен Шиш.

нарьчеть се (Јев 9.2) λέγεται Мат — гл҃ет/../ Ен, глаголеть се Шиш.

наставникы (Јев 13.7) τῶν ἡγουμένων Мат — игоуменъı Ен Охр Слепч Шиш, егоуменъı Мак — вожа Христ.

начело (Јев 3.14) τὴν ἀρχὴν Мат Шиш — /п/око/../ Ен, покомъ Христ Охр — начатокъ Слепч Мак.

нв҃ною (2 Тим 2.10) αἰωνίου Мат Шиш — вѣчнѡѫ Ен.

невѣрованиꙗ (Јев 3.12) ἀπιστίας Мат — невѣрьствиѣ Ен — невѣрьно Шиш.

неже (Јев 11.25) ἢ Мат — нежели Ен Шиш.

неправьдивь (Јев 6.10) ἄδικος Мат — /не ови/дливъ Ен Христ Охр Слепч Шиш.

ни (Рим 13.13) μὴ Мат — не Ен Шиш.

никтоже (Јев 3.13) μὴ ... τις Мат — не ... етеръ Ен Шиш.

нѣкоторымь (2 Тим 2.18) τινων Мат — /е/теѳъмъ Ен Охр Мак Слепч Шиш — инѣмь Моск б.

wвласть (1 Кор 8.9) ἡ ἐξουσία Мат — властъ Ен Шиш.

ожесточаѥть (Јев 3.13) σκληρυνθῇ Мат — ожестить сѧ Ен Шиш.

wпыщины (Јев 13.16) κοινωνίας Мат — wвщенїѣ Ен Шиш.

wврьзѣте (Јев 10.35) ἀποβάλητε Мат — отъложите Ен Шиш.

по (Јев 3.13) κατά Мат — на Ен Шиш.

по (Јев 4.15) κατὰ Мат Шиш — о Ен.

подоваше: намь подоваше (Јев 8.1) ἔχομεν Мат — имамъ Ен Шиш.

подовно естъ (Јев 2.1) δεῖ Мат — подоваетъ Ен Шиш.

подобьствию (Јев 4.15) ὁμοιότητα Мат — подовию Ен Шиш.

показаѥте (Јев 6.10) ἐνεδείξασθε Мат — /ѣви//../ Ен, ивисте Шиш.

послюшаниѥ (Јев 2.2) παρακοὴ Мат — ослоу/шание/ Ен Слепч (два пута) Мак Шиш (два пута) — прѣслоушание Охр (два пута) Мак.

постави (Јев 1.2) ἔθηκεν Мат — положи Ен Христ Охр Шиш.

Digitized by Google

поставлѩемии (Јев 5.1) λαμβανόμενος Мат — прием/../ Ен, приемлемь Шиш.

пость: се пость (Кол 3.15) βραβευέτω Мат — /раз/дѣлѣетъ сѧ Ен Шиш.

потьщание (Јев 6.11) σπουδὴν Мат — /тъ/щание Ен (Шиш нема ово место).

похвалѥние: в. пѣснехь.

правдѣ (Јев 9.1) δικαιώματα Мат — оправдание Ен Шиш.

праведнь (Јев 7.26) ὅσιος Мат — прѣподобнъ Ен Шиш.

прилагаите се (Јев 13.9) παραφέρεσθε Мат Христ — прѣлагаите сѧ Ен Охр Шиш. — прѣдлагаите сѧ Мак.

причест(и) (Јев 1.4) κεκληρονόμηκεν Мат — наслѣдова Ен Шиш.

причестьника (Јев 1.2) κληρονόμον Мат — наслѣдника Ен Христ Охр Шиш — причѧстие Мак.

прѣбываѥть (2 Тим 2.13) μένει Мат Моск б Охр Слепч Мак Шиш — естъ Ен.

прѣбиваѥши (Јев 1.11) διαμένεις Мат Охр Слепч Мак Шиш (једанпут) — прѣбѫдеши Ен Христ Шиш (једанпут).

прѣпираѥм се (Јев 6.9) πεπείσμεθα Мат — непъщоуем/ъ/ Ен Охр Слепч Мак Шиш — мьнимь Христ.

прѣтрьпѣвающе (Кол 3.13) ἀνεχόμενοι Мат — приемѧще Ен Шиш.

пѣснехь: вь пѣснехь и вь похвалениихь (Кол 3.16) ψαλμοῖς, ὕμνοις, ᾠδαῖς πνευματικαῖς Мат — въ псалмѣхъ и пѣнихъ. и пѣснехъ дх҃овнъıхъ Ен Шиш.

развращение (2 Тим 2.14) καταστροφῇ Мат — разорение Ен Шиш.

роучька (Јев 9.4) στάμνος Мат Христ — стамна Ен Охр Слепч Мак Шиш.

рьвениѥмь (Рим 13.13) ἔριδι Мат Шиш — ревностиѫ Ен.

с (1 Јов 4.17) μετὰ Мат Шиш — в Ен.

своѥ (Јев 13.7) ὑμῶν Мат — вашѧ Ен Шиш (два пута).

свѣсте (1 Кор 6.15) οἴδατε Мат — вѣсте Ен Шиш.

свѣтило (Јев 9.2) ἡ λυχνία Мат — свѣтилникъ Ен Шиш.

се же ѥсть (Јев 13.15) τοῦτ' ἔστιν Мат — сї рѣчь Ен Шиш.

сего ради (Јев 13.15) δι' αὐτοῦ Мат — тѣмже Ен Шиш.

слежещааго (1 Кор 8.10) κατακείμενον Мат — възлежѧща Ен Шиш.

словомь прѣпирати се (2 Тим 2.14) λογομαχεῖν Мат — словопрѣпирати сѧ Ен Моск б Шиш — слово породи сѧ Охр — словопрѣти сѧ Слепч — прѣти сѧ Мак.

старѣишинаа ст҃ительскы (Јев 5.1) ἀρχιερεὺς Мат — архиереи Ен Шиш — старѣишина молитвьникъ Христ.

Digitized by Google

старѣишинина с҃тителѣскѣ (Јев 5.5) ἀρχιερέα Мат — архиере/../ Ен Шиш — старѣишина молѣбникъ Христ.

старѣишиною с҃тителемь (Јев 4.14) ἀρχιερέα Мат — архиере/../ Ен Шиш.

старѣишиною с҃тителѣска (Јев 3.1) ἀρχιερέα Мат — архиерѣ Ен Шиш — старѣишина молитѣвникъ Христ.

с҃титель (Јев 8.2) λειτουργὸς Мат — слоужитель Ен Шиш (два пута).

страждеть (2 Тим 2.5) ἀθλῇ Мат — мѫк/ы/.../../тъ Ен, мѵкы ... приемлет Моск б Охр Мак — моукы ... трѣпить Шиш — мѫкѫ Слепч.

страждеть (2 Тим 2.5) ἀθλήσῃ Мат — мѫченъ бѫдетъ Ен Охр Моск б Слепч Мак Шиш.

стрѣпѣтивѣмь в. оученыи.

творѣи в. блюдь.

трѣбованиѥ (Јев 10.36) χρείαν Мат — трѣбѣ Ен Шиш.

тоуждемь в. оученыи.

тѣхь (Јев 13.11) τούτων Мат — сихъ Ен Шиш.

оукѣснить (Јев 10.37) χρονίσει Мат — /з/амоудѣитъ Ен Слепч (два пута) — оумѣдлить Христ — закѣснить Шиш.

оупованиемь (Јев 4.16) παρρησίας Мат — дръзновениемъ Ен Шиш.

оуспѣшесе (Јев 13.9) ὠφελήθησαν Мат — примѫшѧ полъзѫ Ен Охр Христ Мак Шиш.

оутвръдити (Рим 16.25) στηρίξαι Мат Христ Охр Мак Шиш — оукрѣпити Ен.

оученыи стрѣпѣтивѣмь. оу тоуждемь (Јев 13.9) διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις Мат — въ ина оученикѣ странѣна различнаѧ Ен — въ оученикѣ различна и страна Мак — въ наоученыѧ различьна и страньна Христ Охр Шиш.

хвалами (Јев 10.33) ὀνειδισμοῖς Мат — пон/о//../, Ен, поношении Шиш.

ч҃тивыми (ДА 17.17) σεβομένοις Мат Христ Шиш — нечъс/../ Ен, нечестивъıими Охр Мак.

юньшаѧ (Јев 6.9) τὰ κρείσσονα Мат — лючъша Ен Шиш.

иже (Јев 1.3) ὃς Мат — иже Ен Шиш.

иже (Јев 5.1) τὰ Мат — ıаже Ен Шиш.

и҃с (1 Јов 4.12) τετελειωμένη ... ἐστιν Мат — съвръшена естъ Ен Шиш.

Списак у целини показује да се у случајевима неслагања између Мат и Ен (укупно 146 упоређених места) Шиш само у 22 примера слаже са Мат, а у 116 случајева са Ен.

Digitized by Google

У раду З. Хауптове поређења између Ен и других архаичних апостола извршена су у 55 случајева. Ова поређења не обухватају све лексичке паралеле ових споменика, те је зато и третирање односа лексике Мат и ових споменика у неку руку ограничено. Ово не би требало да значи да се основне пропорције односа померају у знатнијој мери. Биће од интереса да се разночтенија која анализира Хауптова упореде са стањем у Мат, како би се у извесној мери осветлио однос овог споменика према осталим текстовима апостола.

Пада пре свега у очи да Мат у доста случајева (18 примера) не иде ни са једним од споменика које анализира Хауптова, него има особену варијанту:

блюдь, оди. твореи блюдь према творѧи любы и любодѣець (ближе податке за ово и даља разночтенија в. горе у основном списку);

бытию према съличи/ѣ/, тѣльствиꙗ, оупостаси;

вещии према вѣщаниѣ, лица, тѣльствьꙗ, оупостаси;

всемь према всегда, въс/ъ/жд/е/, вьздѣ, на вьсѣкъ д/ь/нь, всегда;

вьзванию према званию;

вьзьмьнѣвь према мьнѣвь, непъщевавъ;

дароующе према дарѧще, даѧще, подаѧще, пращаѫще;

лѣнивы према мали, мъ/дли/, мѧдри, немъдливи;

наставникы према вожа, игоумены;

нѣкоторымь према /е/терымъ, инѣмь;

постави причестьника према положи наслѣдника, причѧстие;

прѣпираѥм се према мьнимь, непъшоуем/ъ/;

словомь прѣпирати се према прѣти сѧ, слово породи сѧ, словопрѣпирати сѧ, словопрѣти сѧ;

старѣишииню ст҃ительска (4 случаја) према архиереи, старѣишина молитвьникъ, старѣишина мольбьникъ;

оукьснить према закьснить, /з/амоудітъ, оумьдлить;

оученыи стрьпьтивѣмь оу тоуждемь према въ ина оучениѣ страньна различнаꙗ, вь наоученьꙗ различна и страньна, вь оучениѣ различна и страна.

Знатан број разночтенија Хауптове представљају случајеве у којима један од испитиваних споменика стоји усамљено према осталима. Упоређујући та места са Мат може се утврдити да ли наш споменик показује посебну текстолошку сродност са неким од испитиваних апостола. Закључак је углавном негативан. Тако се само са Ен наш споменик слаже на једном месту:

смѣреню моудрость (Кол 3.12) Мат Ен — съмѣреномѫдростиѥ Охр, съмѣреномудрьствьѥ Христ Шиш, смѣрѣномѫдростъство Слепч, смѣрение и мѫдрост Мак

Digitized by Google

Исто тако се Мат слаже само са Мак у варијанти идоли, а може се узети као заједничко и причестьника, само што је у Мак овде написано причастие, можда омашком (податке за обе речи в. у горњем списку).

Са Шиш Охр Слепч нема у Мат специфичне заједничке лексике, различите од свих осталих споменика.

Међутим, упоређивање открива нешто друкчији однос Мат према Христ, јер налазимо четири подударне варијанте (ближе податке в. горе):

власти према области;

маслома према грцизму олѣемъ;

прилыгаите се према прѣклагаите сѧ, прѣдлагаите сѧ;

роучька према грцизму стамна.

Начелна подударност се запажа и у тежњи превођења грцизама иереи, архиереи и иетерь, иако се конкретна решења разликују.

Сравњивање, ипак, није открило неку изразиту текстолошку подударност Мат и Христ. Има, наиме, низ примера у којима Христ има посебну варијанту, различиту од Мат.

На осталим местима која наводи Хауптова Мат иде заједно са већом групом споменика. Поред разночтенија која су већ показана у главном списку (в. под безаконие, видѣти, житию, запослоушьствоуе, кадильницоу, кыготь, людекь, прѣкываетъ, прѣкываешн, оутвръдити, чѣтиѣыми), о томе сведоче и ови примери:

архиереие (Јев 7.28 и Јев 8.1) ἀρχιερεῖς Мат Ен Шиш — старѣишина молитвьникъ Христ (на основу података које наводи З. Хауптова не могу се тачно навести паралеле у осталим споменицима (Охр Слепч Мак)).

влгдтьни (Кол 3.15) εὐχάριστοι Мат Ен Охр Мак — възблагодѣтьни Христ Слепч Шиш.

злостраждю (2 Тим 2.9) κακοπαθῶ Мат Ен Моск б Слепч Мак Шиш — страждѫ Охр.

иждени (Гал 4.30) ἔκβαλε Мат Ен Охр Слепч Мак Шиш — выжени Христ.

истинѣ (2 Тим 2.18) τὴν ἀλήθειαν Мат Ен Моск б Охр Мак Шиш — рѣсноть Слепч.

иереи (Јев 9.6) и (Јев 5.6) οἱ ἱερεῖς Мат Ен Шиш — свѧтитель (Јев 9.6) и молитвьникъ (Јев 5.6) Христ (на основу података које наводи З. Хауптова не могу се тачно навести паралеле у осталим споменицима Охр Слепч Мак).

катапетазма (Јев 9.3) τὸ καταπέτασμα Мат Ен Охр Слепч Мак Шиш — завѣсь Христ.

Digitized by Google

начнемь: ходити начнемь (Рим 6.4) περιπατήσωμεν Мат Ен Охр Шиш — **въчьнемъ** Христ Мак.

нєсн҃омоу (Јев 3.1) ἐπουρανίου Мат Ен Охр Слепч Мак Шиш — **н/є/в/є/сьскоу** Христ.

ѡлтарь (Јев 9.5) ἱλαστήριον Мат Ен Охр Слепч Мак Шиш — **жьртвьникъ** Христ.

ѡлтарь (Јев 13.10) θυσιαστήριον Мат Ен Охр Мак Шиш — **жьртвьникъ** Христ.

ѡстн҃ить (Јев 13.12) ἁγιάσῃ Мат Ен Христ — **с/вѣ/тить** Охр Мак Шиш.

послѣдьки: на послѣдьки (Јев 1.2) ἐπ' ἐσχάτου Мат Ен Христ Охр (једанпут) — **на послѣдня** Охр Мак — **наслѣдьки** Шиш. (Подаци су узети из Slovník-a).

правленїѣ (Јев 1.8) τῆς εὐθύτητος Мат Ен Христ Шиш — **правости** Охр Мак.

распѣть сѣ (Рим 6.6) συνεσταυρώθη Мат Ен Охр Мак Шиш — **пропѧть сѧ** Христ.

смѣреню моудрость (Кол 3.12) ταπεινοφροσύνην Мат Ен — **съмѣреномѫдростне** Охр — **съмѣреномоудроствые** Христ Шиш — **смѣреномѫдростьство** Слепч — **смѣрение и мѫдрост** Мак.

стезаше сѣ (ДА 17.17) διελέγετο Мат Ен Христ Охр Мак Шиш — **прѣше сѧ** Слепч.

соумнѣи сѣ (Рим 14.23) διακρινόμενος Мат Ен Охр Шиш — **разматрѫи сѧ** Христ.

трьпѣние (Кол 3.12) μακροθυμίαν Мат Ен Христ Охр Мак Шиш. — **трьпѣлство** Слепч.

На крају ове лексичке анализе може се закључити да Мат у односу на испитиване споменике има доста особену лексику и да овај споменик у томе не показује изразиту подударснот са било којим од испитиваних апостола, изузев делимично са Христ.

Радмила Ковачевић
Димитрије Е. Стефановић

Digitized by Google

Р е з ю м е

Радмила Ковачевић и Димитрије Е. Стефановић

ЯЗЫКОВЫЕ РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ АПОСТОЛОМ МАТИЦЫ И ЭНИНСКИМ АПОСТОЛОМ

В филологической литературе до сих пор сравнительно мало изучалась проблематика Апостола. Открытие старославянского текста Энинского апостола (XI в.) дает новые возможности исследованиям текстов Апостола.

В настоящей работе анализируются основные орфографические, фонетические, морфологические и синтаксические различия между Апостолом Матицы и Энинским апостолом. Подробнее разрабатываются лексические различия между этими двумя памятниками.

Апостол Матицы (XIII в.) один из древнейших, до сих пор известных, сербских Апостолов четьего типа. Сравнение между Апостолом Матицы и Энинским апостолом проведено на основе существующего, не вполне сохранившегося, Энинского текста, который собой представляет Апостол апракос краткий и тем самым он гораздо короче текста Апостола Матицы.

Орфографическо-фонетические различия между двумя памятниками отличаются системным характером, при чем в Апостоле Матицы, большей частью, имеются отличия сербской редакции. При морфологическом и синтаксическом сравнениях в большей степени выявляется единство церковнославянского способа выражения, а различия проявляются в отдельных примерах. В редких случаях Апостол Матицы отличается сербскохорватскими штокавскими особенностями. Анализ лексических различий между двумя памятниками, а также и анализ лексических разночтений некоторых других, более древних, рукописей Апостола, указывают на определенную самостоятельность лексики Апостола Матицы и на известные совпадения с лексикой Христинопольского апостола.

Digitized by Google

ФОНЕТСКЕ ОСОБИНЕ ГОВОРА АЗБУКОВАЧКОГ СЕЛА УЗОВНИЦЕ

1 Азбуковачко село *Ȕзо̄вница* налази се на деветом километру пута Љубовија — Мали Зворник. Доњи део села чини плодно поље, са западне стране оивичено реком Дрином, које се, прелазећи асфалтни пут, у горњем свом делу нагло издиже у стрма брда, изукрштана засеоцима, воћњацима, пашњацима и шумом. Административни центар је варошица Љубовија. Суседна села су: *Цр̂нча, Сѐланац, Пòсто̄ње/ Пòсто̄ње и Гра̀чаница.*

2. Иако се налази у прилично забаченом крају, Узовница је релативно прометно место. Кроз њу пролазе аутобуси који саобраћају на линијама Београд — Љубовија, Београд — Врхпоље, Београд — Бачевци и Београд — Перућац. Од многих других азбуковачких села она се разликује и по томе што има модерно опремљену школу, месну канцеларију, цркву, продавницу и кафану.

3. Већину узовничког становништва чине досељеници динарске струје. Највише их је, према подацима Љубе Павловића (*Соколска нахија*, Српски етнографски зборник, књ. XLVI, 480—482) досељено у XIX веку. Више досељеничких породица дошло је из прибојског, нововарошког и пријепољског краја. Појединачних досељавања је било и из других места, већином из околних азбуковачких села. Једини род за који се не зна одакле је досељен је род *Филипо̄вићи*. Поменути аутор тврди да они говоре икавски. Данашњи њихов говор није такав, а ако се ичим разликује од говора других, то је по томе што у њему има нешто више екавизама и више потврда за скраћивање неакцентованих дужина.

4. Данашње узовничко становништво већином се бави земљорадњом и сточарством. Малобројнији су они који су запошљени (у самом селу, околним рудницима, у Љубовији) или који раде као занат-

Digitized by Google

лије. Поједини мушки житељи често у току године одлазе на сезонски рад.

5. Сви становници овог села по националности су Срби.

6. Узовнички говор испитивао сам дванаестак дана у првој половини јуна месеца 1973. године. Скупљени материјал чине: 1) попуњени *Упитник за српскохрватски дијалектолошки атлас*, израђен за потребе Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе при САНУ; 2) попуњени упитник *Инвентар фонетске проблематике штокавских говора* (проф. Павле Ивић, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. VII, 99—110); 3) снимци говора аутентичних информатора на магнетофонске траке у трајању од два часа; 4) двадесет страница у бележницу записане дијалекатске грађе извучене из мојих разговора са погодним информаторима или из њихових међусобних разговора.

7. Информатори су били: *Рајко Миловановић*, *Василија Полић*, *Илија Полић* (сви између 80 и 85 година), *Бранко Антић* (73), *Богољуб Филиповић* (50), *Славољуб Полић* (45), *Богољуб Лукић* (40) и *Марко Антић* (40).

Вокализам

8. Вокалски систем узовничког говора чине стандардни српскохрватски вокали *и*, *е*, *а*, *о*, *у* и вокално *р*. Њихова артикулација је књижевна.

9. *Питање рефлекса полугласника*

Стање је углавном као и у књижевном језику. Заслужују пажњу ови подаци: у презентским и императивним облицима глагола *жети* обавезан је вокал *а*: *жа̏њēм*, *жа̏њēш*, *жа̏њēмо*, — *жа̀њи* (исп. и *по̀жањē*); у презентским облицима глагола *слати* вокал *а* је стабилан: *ша̏љē*, *ша̏љӯ ми коѐшта*, али га нема у истим облицима глагола *послати*: *по̏шљēм но̀вац*, *по̏шљӯ*; искључиво се каже *пи̏ј̣ан*, *пи̏ј̣аница* (исп. и *побје́но*); у лексеми *даждевњак* место *а* учврстило се *у* (*ду̏ждељак*); лексема *Ускрс* чује се у форми *Ва̀скрс* (*на̀ трећӣ Ва̀скрс*).

10. *Рефлекси јата*

Овај говор у основи припада источнохерцеговачком дијалекту, тачније — особеном подринском западносрбијанском типу овог дијалекта. Он је, првенствено, ијекавски говор, али ијекавски говор у доброј мери преплављен екавизмима, како у говору млађих тако и у

Digitized by Google

говору старијих, мада још увек не у толикој мери да би се за њега, као за тршићки говор, могло рећи да „представља слободну мешавину екавизама и ијекавизама“ (Берислав М. Николић, *Тршићки говор*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XVII, 397). Московљевићев закључак да се у Узовници говори „ијекавско-екавски“ (Милош Московљевић, *Икавски говори у СР Србији*, Јужнословенски филолог, књ. XXVI, св. 1—2, 482) тачан је утолико уколико редослед навођења изговора означава и који је изговор претежнији.

11. Рефлекс јата под дугосилазним акцентом

Овај рефлекс најчешће има двосложну вредност *ије*, тј. вредност чија се прва два елемента јављају у свом полуредукованом артикулацијском варијетету, док се на трећем елементу чује дугосилазни акценат: *бије̏ла̄, бије̏лӣ, бије̏ло̄, бије̏лӯ, брије̏ег, вије̏ка, вије̏на̄ца̄, дије̏лӣмо, дије̏ӣте* (Всг), *звије̏зде, звије̏ри, зије̏ва̄, лије̏к, лије̏по, лије̏че̄, лије̏чӣм, ӣрико рије̏кē, исӣод Вѐликē Рије̏кē, сије̏на, сије̏но, слије̏ӣ, сније̏г, сӣије̏не, ӣије̏сӣо, из Трије̏шњице̄, цвије̏ӣ, цвије̏ће*.

Покаткад се полуредуковано *и* из рефлекса *ије* претапа у *ӣ*, чиме артикулација сонанта постаје нешто изразитија. Тада је рефлекс дугог јата једносложан, а ствара и могућност за јотовање група *лӣ* и *нӣ*: *сӣӣ́ну, ӣӣ́ви, са ӣӣ́вљу, ӣӣ́нē, ӣӣ́нӣм*; примери с јотовањем поменутих група: *ље̏по* (поред *лије̏по*), — *сње̏г* (поред *сније̏г*), *сње̏гом*.

Екавски рефлекси: *бе̏дну, ве̏сӣ, ле̏во, ле̏вӯ, ле̏по, ре̏ч, се̏но, сле̏по̄ ду̏ко, сне̏г, це̏ви, це̏лӣ да̏н, це̏нӣм*.

Остали, неупоредиво ређи, рефлекси дугог јата: *ѣ>ӣије* (*двӣије*), *ӣије* (*двӣије*), *ӣијē* (*брӣије̏сӣ, снӣије̏г*).

12. Рефлекс јата под неакцентованом дужином

И ово се јат одликује разноликошћу рефлекса. Може бити двосложно (*ијē*) са дужином на *е*: *ӯ Рије̏ку, ӯ свије̏ӣ*. Може бити једносложно са дужином на истом вокалу (једносложно *је* по броју забележених примера најчешћи је рефлекс овог јата): *дӯ бје̏са, дӯвје̏ка, ӯзмје̏нӣмо, ӯсије̏дē се, нӗсвје̏сӣ, ӯије̏нӣ, ӣӯмје̏шам, ӣӯмрје̏ше, ӣӯрје̏ӣки, разӯмје̏ши, ӯврје̏ђен, ӯмје̏шано, ӯмрје̏ӣи*. — У облику *ӣрељеӣӣм* једносложан рефлекс јата изазвао је јотовање.

Екавски рефлекси јата под неакцентованом дужином: *дӯне̏ла, дӯне̏ле, дӯне̏ли, дӯне̏ӣи, за̏ӣле̏нē, дӯне̏ли, ӣдде̏лӣмо, ӣдне̏ла, ӣдне̏ӣи, разӯме̏м га, разӯме̏ӣе, ӯвēк, умре̏ӣи*.

13. Рефлекс дугог јата у Гпл

Digitized by Google

Забележени су ови примери: *кôљёнā, мёђёдā, мêстā⁄мéстā⁄, нёдīљā.*

14. Рефлекс јата под дугоузлазним акцентом

Изузимајући свега два примера (*īо īиȉ̀ску, на риȉ̀ци*), овај рефлекс никад није класичан. Његова вредност може бити двосложно *ȉ̀ȉ́*, што значи да се на вокалу *е* чује дугоузлазни акценат, док су прва два гласа полуредукована: *бȉ̀ȉ́ло, вȉ̀ȉ́нци, вȉ̀ȉ́нцима, врȉ̀ȉ́дū, врȉ̀ȉ́ћи, дȉ̀ȉ́ли, звȉ̀ȉ́зда, звȉ̀ȉ́здā, излȉ̀ȉ́чили, лȉ̀ȉ́ка, лȉ̀ȉ́кōвā, лȉ̀ȉ́пак, лȉ̀ȉ́чёње, лȉ̀ȉ́чила, лȉ̀ȉ́чити, īȉ̀ȉ́вац, īȉ̀ȉ́сак, Прȉ̀ȉ́пољe, рȉ̀ȉ́кē, рȉ̀ȉ́чū, рȉ̀ȉ́чима, свȉ̀ȉ́тилū, свȉ̀ȉ́ћу, сȉ̀ȉ́нā, сȉ̀ȉ́чū, стȉ̀ȉ́на, стȉ̀ȉ́нōм.*

Честа вредност овог јата је и једносложни рефлекс *је*, који може изазвати јотовање у групама *дь, ль* и *нь*: *залjéпȉ̀o, измjéнȉ̀e, мjéчница* (<*млијечница* (врста гљиве) после упрошћавања групе *млј*), *намjéшȉ̀али, одjéло, осjéчё, осjéчём, īресjéчёш, īросjéцали, рjéкē, свjéтȉ̀у, сjéчȉ̀ū, стȉ̀ȉ́нē, стȉ̀ȉ́нōм, усjéчём, цȉ̀ȉ́њем, цȉ̀ȉ́лу*; примери с јотовањем поменутих група: *зађéваше, уђéвала, уђéвати, — кљéшȉ̀а, мљéко, īљéвла, īљéвли, — гњéздо, īоњéмили.*

Екавски рефлекс: *бéдē, бéше, врéдан, врéме, дéте, лéīи, лéīо, мéњајȉ̀, мéњали се, месéцу, млéко, Нéмац, Нéмца, Нéмци, осéчē, осéчиће, оцéнила, īéсак, īобéдили, īобéдисмо, īобéдити, īогрéшиле, īогрéшиȉ̀о, īодéлише, рéчī, сéна, сéчёмо, сéчȉ̀ū, шрéзан, цéлōг, цéлу.*

15. Рефлекс кратког јата

Ово јат најчешће прелази у *је*, омогућујући и јотовање извесног броја консонаната: *бjежȁниȉ̀а, бjȅжи, бjȅжō, вjȅроваши, вjȅшȁчкē, дjȅвōјка, дjȅвōјке, дjȅшеша, дjȅца, дjȅцōм, дjȅцу, ђȅвēр, ђевȍjчица, ђȅд, ђȅдōв, ђȅдови, ђȅдовина, ђȅшиньē, ђȅшићи* (*јáки су ȕ менё и ђȅшићи*), *ђȅцōм, ђȅцу, ђȅчица, зȁмjерīи, зȁījевā, зȁйjевō, звjȅрке, ȕсjекли, ȕсjекō, ȕшћерā, jȅверица, кȍљено, љȅб, љȅба, љȅбац, љȅбом, љеīȍшē, љȅшо, љȅшōс, мjȅсēц, мjесéцū, мjȅсша, мjȅсшо, нàмjесиīи, нàмjешћено, нàсjецкāш, ȍбjесило се, ȍдjећу, ȍсjеднё, ȍсjекло, ȍсjећала, ȍсjечке, ȕjевă, ȕjевчић, ȕjескȍвиīо, ȕjȅсма, ȕjешáка, ȕjȅшкē, ȕȍбjегли, ȕȍбjегō, ȕȍсjешū, ȕȍсjешиīе, ȕрȅсjеде, ȕрȍљешōс, рȁсjећи, сȁђенē, сȁђенём, сȁђеши, сȁђō, свjедȍке, сjȅдāј, сjȅди, сjȅдū, сjȅдīм, сjедúмо, сjȅдиȉ̀о, сjȅднē, сjȅднēм, сjȅднёмо, сjȅла, сjȅли, сjȅло, сjȅме, сjȅмена, сjȅо, сjȅсши, сjȅшū се, сjȅћȁм се, сjȅћāш се, смjȅнама, сњȅжан, сњȅшчића, стȉ̀jеница, стȉ̀jенице, ћȅрāј, ўђенў, ўђенуīи, цȉ̀ȉ́дуљу, цȉ̀ȉ́ка.*

Од свих рефлекса јата, највећи број екавизама јавља се у рефлексу кратког јата: *бȅгā, бȅгāј, бȅжāла, бȅжаши, бȅжū, бȅжи, бежúмо, бȅжō, вȅроваши, вȅрȕjше, вȅрујȕ, гȕсеница, гȕсенице, дȅвēр, дȅвојāкă,*

Digitized by Google

дѐвōјка, дѐвōјке, дѐвōјко, дѐвōјци, дѐтињē, дѐца, дѐцē, дѐцу, извѐштāвă, ѝсећи, ѝстерā, лѐб, лѐба, лѐвшиі̯ā, лекáре, лекáру, мѐсēц, месéцу, мѐсечина, нà места, мѐсто, нàмештена, нȁтерā, Нѐмачкē, Нѐмачкōј, ȍсећајӯ, ȍтерāна, ӣешáка, ӣѐшкē, ӣȍбегли, ӣȍбегнē, ӣȍбегō, ӣȍбеже, ӣȍтерāмо, ӣрȍлеће, рàсећи, сведȍчи, сѐме, сѐо, сѐтӣм, сѐти се, сѐтӣ се, сѐћō се, смѐстили, сýсед, сýседица, сȕснежица, тѐрā га, тѐрали, тѐрāм, тѐрāна, тѐрāно, ȕспела, човѐка.

У овим примерима постоји и икавски рефлекс кратког јата: *бȉжи, бѝжӣм, сѝкира, чȍвик.*

16. Рефлекс кратког јата иза *р*

Најчешћи је рефлекс *е*: *брѐгови, ӣо брегȍвима, брѐскāвā, брѐстић, брѐстовина, брѐшчић, бȕбрег, бȕбрези, врѐмена, гȍрела, зрѐла, мрѐжа, сàзрео, срѐо, старѐшина, трѐбā, трѐбō, нà трешње, ӣȍ трешњу.*

Неупоредиво су ређи примери са ијекавским или икавским рефлексом овога јата: *грјѐшнӣк, — гȍрила, гȍрити.*

17. Дистрибуција префикса *ӣрѣ̆-* и *ӣри-*

Ови се префикси често међусобно супституишу:

а) *ӣри-* место *ӣрѣ-*: *ӣрѝбројāла, ӣрѝварити, ӣрѝгледāте вȍде, ӣрѝзӣвā, ӣрѝзрела шѐница, док ӣрилáдӣ, ӣрѝпливā, да га ӣрѝскочӣмо;*

б) *ӣре-* место *ӣри-*: *ӣрѐватиі̯о, ӣрѐзнаница, ӣрѐзнаничица, ӣрѐзнāт, ӣрѐзнāта нȁша шљȉва, ӣрѐзнāти, ӣрѐзнāш, ӣрекýчиі̯о, ӣрелàгодӣм, ӣрѐмōран, ӣренéтили, ӣод^{т} ӣрѐтӣском.*

Има и примера у којима се ови префикси не супституишу: *ӣрежѝвела, ӣрѐмјештāш, ӣрѐпаднēмо, ӣрéседнӣци, ӣрѐсекли; — ӣрѝкӯчӣ, ӣрикýчиі̯о, ӣрѝпињēмо, ӣрѝстанēм јā нà тȍ.* — Дублет *ӣрекýчі̯о/ӣрикýчиі̯о* показује да ове супституције могу бити и факултативне.

18. Фонетски ликови предлога *ӣрѣд, ӣрѣко* и *ӣрѣма*

Предлог *ӣрѣд* има најчешће икавски лик (*ӣрид Бȕгарином, ӣрѝд вечē, ӣрѝд јесēн, ӣрид кȍњем*), а доста ређе екавски (*ӣрѐд мрāк, ӣред Сјѐницу*).

И у предлогу *ӣрѣко* чешће се чује *и* него *е*: *ӣрико мȍě њȉвē, ӣрико сѐла, трáжиі̯о ӣрико Цр̀венō кр̀ста,* али и *ӣрѐко ӣоља.*

Предлог *ӣрѣма*, поред лика са *е*, може имати и лик са *и* (*ӣримà сӯнцу*).

19. Прилози *ӣрѣко* и *уӣрѣко* гласе *ӣрêко* и *ӣȍрӣко.*

20. Рефлекс јата у временским прилозима *ӣрѣ* и *ӣȍслѣ*

Прилог *ӣрѣ* у приближно једнакој мери има ликове са сва три рефлекса овог гласа, али изгледа да је икавски лик најчешћи: *нѝсам*

Digitized by Google

мо̀гла ӣрê, ӣрê ӣр̂во̄га, — би́ли ӣрӣ Тӯрци, ка̀ки су ӣрӣ љӯди би́ли, — ӣрӣ̂ӣе, ӣрӣ̂ӣе ће.

У прилогу *ӣослѣ* чује се увек *е* као рефлекс јата: *ӣо̏сле, ӣо̏слен, ӣо̏тле, ӣо̏тлен.*

21. Рефлекс кратког јата испред *ј*

Ово јат има у неједнакој мери двојак рефлекс. Раширенији је рефлекс *и*: *би̏ӣӣаше, додӣ̀ӣати, ѝзгриӣо, насмѝӣати се, на̏смиӣо се, о̀гриӣе̏, ӣо̀сиӣе̄м, ӣо̀сиӣо, сѝӣали, сӣ̀ја̄но, сѝӣе̄мо, смӣ̀ӣе̄ се, ӯгриӣе̄, — мека̀ниӣе̏, сла̀ниӣе̄, ст̄а̀риӣа̄, — здра̀вӣ, ст̄а̀рӣ* (у овим компаративним облицима придева м. р. *ј* се редуковало, а затим су се два *и* контраховала).

Знатно ређе кратко јат испред *ј* прелази у *е*: *сѐӣали, сѐӣати, сѐ̏ја̄то, — смѐе̄м се* (и у овом се примеру *ј* редуковало, али се два *е* нису контраховала).

22. Рефлекс кратког јата испред *љ*

У овој позицији кратко јат дало је *и*: *Бêла̄ нѐдиља, нѐдиља, нѐдиљѐ, у нѐдиљу, ӣонѐдиљак.* Једини је изузетак што се поред *кӯдиља* говори и *кӯдеља.*

23. Кратко јат испред *о* (<*л*)

Ово јат прелази у:

а) *и*: *ви̏диӣо, во̀лиӣо, жи́виӣо, мр̀зиӣо, обо̀лиӣо, ожи́виӣо, о̀ст̄ариӣо, ӣо̀ниӣо, разбо̀лиӣо, сјѐдиӣо;*

б) *е*: *Бедград* (информатор *Бра̂нко А́нт̄ић* каже и *Бѐлигра̄д, за Бѐлигра̄д*), *о̏днео, разбо̀лео се, сӣоразӯмео, ст̄ѐо̄;*

в) *је*: *нѐ виђо̄* (<*виђео*, после јотовања, асимилације и контракције), *ст̄јѐо.*

24. Јат у флексивним наставцима

У наредним категоријама место јата најчешће стоји *и*, ређе *е*, а само у по једном примеру *иӣе* и *је*:

а) Д-Лсг личних заменица 1. и 2. л. сг. и рефлексивне заменице обавезно место *ѣ* има *и*: *мѐни* (*да е мѐни жи́вит̄и*), *т̄ѐби, сѐби;*

б) исти наставак је и у Исг заменичко-придевске деклинације: *мо̀ӣм, с о̀т̄ӣм, — до̀бр̄ӣм, ст̄а̂р̄ӣм, — са јѐдн̄ӣм;*

в) у Г, Д, И и Лпл исте промене опет *и* (са изузетком генитивног облика *о̀виӣе* који је једини пример са *иӣе*): *мо̀ӣ, вра̂нӣ ова́цӑ, ст̄а̂р̄ӣ* (Гпл); *мо̀ӣм, сви́ма, — бӣӣе́лӣм* (Д, И, Лпл);

г) у инфинитивним облицима глагола VI Стевановићеве врсте и облицима њихових радних придева место јата стоји *и*, преовлађујући скоро у потпуности: *ви̏дит̄и, во̀лит̄и, жи́вит̄и, о̀ст̄арит̄и, сјѐдит̄и,*

Digitized by Google

сѣ́дѣти се, тр̄пѣти; — *вѝдили, гдрила, жи́вила, жи́вили, завдлили, мр̀зили, дстарили, сјѐдила, усмр̀дила се* (ово *и* може се, као у примеру *сјѐдла*, и редуковати); — у примерима *жи́вѣти*, — *гдрела, пр̄режи́вели* место јата чује се *е*, а само у примеру *вѝђела* јат прелази у *је* (овај рефлекс јотовао је претходни консонант).

25. Неки остали рефлекси јата

а) Лексема *дѣ̀војка* никад нема јотовани лик. Чује се најчешће у екавској форми, а ређе у нејотованој ијекавској.

б) Редовно се говори *дѣ̀чко*.

в) Каже се *гриц̣о́ћа*.

г) Лексема *сѣ̀кира* увек има икавски лик: *сѝкира, сѝкиру*.

д) Поред *бе́лѣнце* (такав је акценатски лик ове лексеме) говори се и *биц̣о́це*, тј. *ѣ*>*и*.

ђ) Поред *Пдсѣ́ње* (суседно село) каже се и *Пдсѣ́ње* (исп. и *пдсѣ́њачкӣ шко́ла*), где постоји икавски рефлекс за јат.

е) Број *двѣ̀* поред екавског лика *двѣ̂* (*двѣ̂ гдине, вѣ́ше ѣ̀ двѣ̄*) може имати и икавски лик (*двѝ вр̀сте*).

ж) Презентски облици глагола *смѣ́ти* најчешће имају икавски лик (*нѐ смѝм, нѐ смѝш, нѐ смѝ*), који се могао развити и фонетским путем. Обични су и екавски ликови (*нѐ смѣ́м рѣ́ћи, смѣ́м*), а свега једанпут забележена је и ијекавска форма (*нѐ смиц̣ѐ се сѣ́сти*). У р. прид. овог глагола обавезно се чује *и*: *јӣ сам смѝла, смѝло, смѝли*.

з) Искључиво се каже *нѐкӣ, ѝднекӣ, нѐко, нѐшто*.

и) У презентским формама *видим* и *кукуриче* устаљен је вокал *и*. Истог вокала нема у равномерно употребљивим формама *кдљеба* и *кдљеба*.

ј) У овим речима чује се *е* као рефлекс јата: *дѣ̀телина, зѣ̀ница, обѣ̀ћавӣ/обѣ̀штавӣ/обѣ̀шћавӣ, цели́вајӯ*.

к) Фонетски ликови прилога *гдѣ̀, негдѣ̀, нигдѣ̀, долѣ̀, горѣ̀, овдѣ̀* и *ондѣ̀*: *ђе* (најчешће), доста ређе *де* и *ди*; — увек се каже *нѣ́ђе*; — паралелно се употребљавају ликови *нѝгде* и *нѝђе*; — говори се *дѣ̀ле* и *дѣ̀ли* (ово *и* у *дѣ̀ли* аналошки је пренето у прилоге *тѣ̀ми* и *тӯди*); — у подједнакој мери се говори *о́вде* и *во́де*; — поред *о́нде* и *но́де* покаткад се чује и *но́ђе*.

л) Лажни рефлекс јата једанпут је забележен у прилогу *тешко* (*ако ти је тц̣е́шко*).

љ) Секундарно јат постоји у лексемама *јѣ̀стриц̣ѣ̄б* и *кѣ̀рјѣ̄н*, али га нема у *бѣ̀лѣ̄сти, кѝсео, кѝсела, кѝселӣ, нѣ̀кисео*.

26. Изговор вокалног *р*

Digitized by Google

Изговор овог гласа врло је близак стању у стандардном језику. — Дуго *р̥*: *вр̥ба, вр̥бе, вр̥бу, вр̥ли, вр̥шите, вр̥шӯ, жр̥вањ, кр̥в, чвр̥ст̄.* — Кратко *р̥*: *бр̥кови, бркòвима, др̥кт̄ō, у Ср̥биі̯у, цр̥венкаст̄, чет̄р̥нē-ст̄оро.*

У примерима *чѐт̄ерес* и *чѐт̄ерест̄ӣ р̥* је девокализовано развијањем секундарног вокала *е*. — Вокално *р* у позицији испред *-о* (<*-л*) девокализује се и без уметања секундарног вокала (*òврō, ӯмрō*), али у истој позицији остаје неизмењено ако се нађе под акцентом (*вр̥̀о*). — У лексеми *свѐкрва* обавезно се задржава *р̥*.

27. *Афереза*

Редукција иницијалног вокала обавезна је у следећим примерима: *вàкō, вâмо, волѝкā, волѝкē, вòликӣ, вòликӯ, нàкӣм, нàкō, нàкӯ, сòвина.* Сем вокала *о*, овом појавом је у једном примеру захваћен и вокал *и* (*нѐкциі̯а*).

28. *Синкопа*

У унутрашњости речи најчешће се редукују вокали *и* и *е*. Знатно је мање примера са редукцијом вокала *а* и *у*.

Вокал *и*: *вѝдла, вѝдли, гȁ̂ћце, зà њма, изрáнли, кȍлко, кȍњма, одмòрла, òст̄арла, òчјӯ ми, òчла, òчле, òчō, òшла, òшō, ӣљéвла, ӣљéвли, рáдли, разгòдла, склòнт̄е.* Делимична редукција истог вокала забележена је у примерима *говòрц̥т̄е, ӣòбц̥ла* и *т̄òлц̥ко.*

Вокал *е*: *двáдест̄, нêјдост̄е, нѐ мош, нêш, ош ѝћи, ӣедѐст̄, ӣòглāј, ӣôјдē, ӣôјдēм, ӣôјдоше, ӣôјдӯ, ӯ мнē.*

Вокал *а*: *вàљда* (поред *вàљāд*), *кáзли, кáст̄и.*

Вокал *у*: *крéнли, мѐт̄ли.*

29. *Апокопа*

Отпадање вокала с краја речи необавезно се јавља у овим прилозима (углавном у прилозима за место): *вâм, вóд, гȍр/гóр, гòрāм, дȍл, дòлāм, мал-ӣòмал, т̄ȕт̄ам, т̄ȁм.* Апокопе су честе и у контексту: *àјд ѝ мӣ, ак ȍћĕ нек сц̥і̯éчĕ, би л т̄ӣ, вѝдӣ л т̄ӣ кòгā, вòликā ј брȁва, да л ȍћет̄е, ђê ј се ко задѐсиі̯о, је л смêш, јес т̄ӣ, кȁм вр̥̀шāј, кȁм Мâрко, мен је шéсĕт̄ сêдмā гȍдина, мòгу л ӣрѝгнат̄и, нек ӣѐрē, нек ӣòнесē вòдē, ноћéвало ј се, ȍћē л.*

30. *Елизија*

Ова појава није толико честа. Елидирају се вокали *а*, *е* и *о*. Прва два као први у елизијској позицији, а трећи као други. — Вокал *а*: *д ѝдēш, д ѝмāм* (најчешће су елизије овог типа). — Вокал *е*: *н ȕмӣ, н ȕмиі̯ē.* — Вокал *о*: *за во ђȕбрӣво, кȁко нāј нáрод жúвӣ, расӣȕшт̄иі̯о се са ном*

Digitized by Google

жѐнōм. — Елизију два вокала (вокала *-е* и *о-*) чуо сам у примеру *чија ј нō сàмсара*.

31. *Упрошћавање вокалских група*

Асимилациони процеси који захватају вокалске групе, после чешћег регресивног и ређег прогресивног уједначавања артикулације тих група, стварају услове за контракције вокала. Ова се појава манифестује овако:

а) Медијална група *-ао->-а-* у примерима *сáнице*, *сáнūцā*, *сáницама*. Дублет *рàонūк/рâнūк* показује да она може остати и неизмењена. То потврђује и лик *зàова*.

б) Медијална група *-ае-* у бројевима на *-аестū* прешла је у *-е-*: *једàнēс*, *трúнēс*, *шèснēс*, *девèтнēс*.

в) Финална група *-ао* остаје неизмењена: *дàо*, *знàо*.

г) Ненаглашена финална група *-ао* (<*-ал*, *-ъл*) прелази готово редовно у *-о*: *дáвō*, *задстūō*, *ùзабрō*, *ùзрачунō*, *кýūō*, *накáшō*, *ùмршō*, *ūрèстūō*, *ūрùмицō*, *ūрúчō*, *ūродáвō*, *рàчунō*, *слȕшō*, — *ддшō*, *зàтекō*, *ùшō*, *лѐгō*, *мȍгō*, *нàшшō*, *нàшō*, *òтшшō*, *ūдрāстūō*, *ūдтȕкō*, *ȕшō*, *цркō*. Судбина ове групе иста је и код именица *дêтūō/дèтūō*, *дрō*, *ūдсō*. Изузетак је једанпут забележена форма *ùшао*.

д) Финална група *-ео* одликује се стабилношћу: *јѐо*, *сѐо*, *сјѐо/јѐō*, *ћѐо/ћѐō*, *шћѐо/шћѐо*. Изузетак је пример *нê јō*, постао фонетским променама од *није јео*. (После редукције сонанта *ј* у негацији *није* дошло је до контракције *ие* у *ê*. Дугосилазни акценат на новоствореној проклитици створио је акценатску целину са потоњом речју *јео* и елиминисао њен краткосилазни акценат. Тиме су створени услови за контракцију сада неакцентоване групе *-ео*).

ђ) Место лика *стūеона* чује се лик *стūевана*. Овај лик поред измењеног другог вокала (јавља се *а* место *о*) има и секундарно *в* у функцији елиминатора хијата.

е) Ненаглашена финална група *-ео* подложна је контракцији: *дднō*, *ūднō*, *ūдчō*, *ūрѐнō*. Тако је и у лексеми *ūѐūō*. Међутим, има примера и без контракције: *ддвео*, *ȕзео*, — *âнђео* (поред *âнђел*), — *вѐсео*, *кȕсео*, *нàкисео*.

ж) Ненаглашена финална група *-ио* разбија се у р. прид. уметањем секундарног *ј*, чија је артикулација у овој позицији неизразита: *зàбицјо*, *ūȕшūицјо*, *рáдицјо*, *расūȕшūицјо*, *сūáсицјо*. Примери *ддњō* и *ūднјō* показују да се вокал *и* може и редуковати и тиме омогућити потпунију артикулацију сонанта *ј*. — Једино у р. прид. *ūљêвō -ио>ō*

Digitized by Google

з) Иницијално *уо-* у прилогу *уочи* или остаје такво (*у̏оче, у̏оче Вра́миḷа*) или се своди на *у-* (*уче сла̏вē*).

и) Финална група *-уо* у р. прид. глагола III врсте може бити и стабилна: *заме́нуо, ме̏тнуо, ме̏туо, ӣо̀гинуо*, али и прећи у *ō*: *ме̏тнō, ӣо̀гинō*.

ј) У примерима *нê дē* (<*не једе*) и *све́дно* редукција сонанта *ј* омогућила је контракцију два *е*.

32. *Суӣстӣтуција вокала*

Има известан број примера у којима се место једних вокала јављају други. Овде ће се навести и они примери у којима нема вокалских супституција, али би се оне могле очекивати с обзиром на дијалекатске прилике.

а) Вокал *а*:

1) *е* место *а*: *ва́шер, јерѐбица, ко̏нтренāӣад, су̏тре, сутрѐдāн*; исти вокал обавезан је у прилозима *ка̀дē, о̀вудē, о̏днудē, ону̀дē, са̀де* (*са̏де*), *ту̀дē*; — место суфикса *-ад* једино се чује суфикс *-ед* у *ју̏нēд* и *на̏зимēд*;

2) *и* место *а* чује се у прилозима *ди̏љē* и *до̏стӣ*, али се каже и *да̏љē, до̏ста*;

3) *о* место *а*: *до̏гођāј, мо̏е до̏гођāје, долѐко* (али *ӣо̏далеко*), *митрољéзи, митрољéзом, чо̀раӣе, ӣо̏бē* (*ми смо ра̏товāли ӣо̏бē*);

4) вокал *а* се задржава у *вра́бац, гра̀бљāмо, гра̏бље/гра̀буље, ма̀уна, но̀ћāс* и *ӣа̏нарика*.

б) Вокал *е*:

1) *а* место *е* чује се у *тара̀са*;

2) *и* место *е*: *дизѝнтер, ма̏ћиḷа, ӣро̀фисōрка*; вокал *и* обавезан је у прилогу *ла́ни*;

3) *о* место *е* постоји у облику *сво̏* (*сво̏ вре́ме*).

в) Вокал *и*:

Редован је у *ѝзести/ѝзјести* и *лѝсица*.

г) Вокал *о*:

1) место *о* чује се *а* у *Коцѐљева* (званичније име овог градића је *Коцељево*) и у целој парадигми ова лексема има промену именица ж. р. на *-а* (исп. *из*^{с} *Коцѐљевē, крêнĕмо у Коцѐљеву*); морфолошког је порекла

Digitized by Google

и *а* у *нѐшта* (*нѐшта дрȕгō би́ло*; каже се и *нѐшто*) јер је у ову заменицу унето из заменице *шта*;

2) место *о* јавља се *е* у *ӣрѐкесутра*; исти вокал факултативан је у *ведѐница* и *нѐ мерē* (каже се и *водѐница, нѐ морē*); суфикс *-еро* је далеко обичнији од *-оро*: *чѐтверо, ӣѐтеро, сѐдмеро, дѐветеро, дѐсетеро* (суфикс *-оро* забележен је свега двапут: *ӣѐторо, сѐдморо*);

3) вокал *о* стабилан је у лексемама *мо̀тика* и *су̀бота*.

д) Вокал *у*:

1) место *у* једанпут сам чуо *и* у прилошки употребљеном инструменталном облику *нȍћи* (*ӣро́ђосмо нȍћи крȍ Шабац*; каже се и *нȍћу*); вокал *и* се редовно чује и у именици *си̏рутка*;

2) вокал *у* редован је у *бли́зу* и *ку̀пус*.

33. *Судбине група -ӣр* и *-ӣр*

Група *-ӣр* углавном се добро чува: *ви̂р, ви̂ра, ко̀мӣӣр, ма̏настӣр*. Само је једанпут забележено скраћивање *-ӣр* у *-ӣр* (*ма̏настӣр*). Место *-ӣр* обавезно је *-и̯ер* у *во̀ди̯ер*.

Група *-ӣр* стабилна је у *сѝкира* и *сиро̀ма*, али се њен вокалски део редукује у *чѐтрӣ/чѐтрӣ*.

34. *Појединачне напомене*

Вокално *л* има исти рефлекс као и у књижевном језику.

Вокал *о* се не мења пред назалним сонантом.

Увек се каже *ју̀чē, ӣо́днē*.

Консонантизам

35. *Консонант х*

Најчешће се губи без икаквог трага. Његово губљење у интервокалским позицијама узрокује развијање прелазних гласова *в* и *ј* као елиминатора хијата. Покаткад се, што је случај хиперкорекције, замењује са *к*, консонантом сродним по месту творбе.

а) Иницијално *х-* се углавном губи: *а̀јде, ајде́мо, ајде́моте, Ајду́ковић, а̀јмо, а̀јте, а̀љине, ѐкта̄р, ѐкта̄ра̄, из Ѐрцеговинē, ӣљада, ӣља̄да̄, ла̂д, ла́дну, ладо̀вина, ладо̀винē, лѐба, ȍсам са́тӣ ȍда, ȍда̄м, у о́да̄њу, ȍди, ȍца, ра́нисмо, ра́ну, ра̂ст*.

Доста ређе се место *х-* јавља *к*: *ка̏ос, ку̀нӯ Кѝтлера, у Кр̀ва̄скōј, крѝшћа̄ни, крѝшћанин*.

Digitized by Google

Иницијално *х-* у облицима глагола *хтѣти* или се изгубило: *ћѐти*, — *ȍћē*, *ȍћеш*, *ȍћемо*, *ȍћете*, *ȍћӯ* (*ȍћӯ да зàвр̄шē шкȍлу*), — *тѐо/тѐō/ћѐо/ћѐō*, *тѝла/ћѐла*, *тѐли/ћѐли*, или је оставило трагове свог постојања: *шћѐти*, — *нѐ шће*, *нѐ шћеше*, — *шћѐо/шћѐō*, *шћѐла*, *шћѐли*.

б) Медијално *-х-* у интервокалској позицији ишчезава, при чему се новонастали хијат најчешће не уклања: *бу̀а*, *бу́ā*, *вр̀а*, *вр̀у*, *њѝов*, *њѝова*, *њѝово*, *мàуна*, *пȁзуо*, *снàōм*, *снàу*. Покаткад се хијат елиминише развијањем секундарних гласова *в* и *ј* (*і̯*): *ȕво*, *ȕвета*, *увéтā*, *нà увету*, *увѐтима*, — *гриі̯ȍта*, *пр̄óја*, *снàја*, *снàі̯и*; равномерно се говори *стрѐва* и *стрѐі̯а*, ређе се чује *стрѝі̯а*. — У примеру *снâ* (Нсг) хијат је елиминисан контракцијом вокала.

У интервокалској позицији медијално *-х-* може прећи у *к*: *нѐ пиі̯ѐ ȁлкокола*, *свр̄кā*. (Исп. *аркúва*, *рáскодовали*, *тѐкничāр*. Оно се често у оваквим позицијама и губи: *Вр̄поље* (село у Азбуковици), *с Вр̄поља*, *ȍлāдй*).

в) Финално *-х* у највећем броју примера нестаје: *брȕ*, *вр̄*, *довѐдо*, *до сáмӣ врáтā*, *дȍста гȍдӣнā јă лýта и óда*, *ȉза њӣ*, *изгȕби*, *из мȍй рȕкӯ*, *ѝ у њӣ*, *нѐка и*, *њӣ пêт*, *њӣ тр̄ȍица*, *њӣ двȍі̯е*, *ȍдмā*, *пȍвр*, *ȕпадо*.

г) Судбина *х* у лексемама *сиромах* и *орах* и у неким њиховим парадигматским облицима:

лексема *сиромах*: *сирȍма* (*сирȍмāк*) (Нсг), *сиромáка* (Гсг), *сиромáци* (Нпл), *сиромáцима* (Д, И, Лпл), *сиромáке* (Апл);

лексема *орах*: *ȍра/ȍрас* (Нсг), *ȍрā*, *ȍраја* (Гсг), *ȍра* (Асг), *ȍраем/ȍраі̯ем* (Исг), *на ȍрају* (Лсг), *ȍраі̯и/ȍраси/ȍри* (Нпл), *ȍрā*, *ȍрāсā* (Гпл), *ȍраі̯има* (Д, И, Лпл), *ȍрае/ȍраі̯е* (Апл).

д) У облицима глагола *рвати се* не јавља се секундарно *х*: *р̄вȕ се*, *р̄вō се*, *р̄вли се*.

36. *Консонант ф*

Овај се глас, поред тога што се супституише блиским гласовима *в* и *п*, врло често може и чути, особито у речима из новије лексике, унесених са разних страна.

а) Примери са *в* место *ф*: *вѐњер*, *Вѝлипо̄вић*, *вишѐклиі̯а*; *јѐвтика*, *јѐвтин*, *јевтѝниі̯ē*, *јѐвтино*, *Јéвтићи*, *овицúри*, *пȍтревӣм*, *стрéвљати*, *трѐвиі̯о*, *трѐвӣ ме*, *трѐвӣте*.

б) Примери са *п* место *ф*: *пȍтогрàфишē*, *телѐпōн*.

в) Примери са *ф*: *фàмилиі̯а*, *нêмā ȍнй фâрбӣ пр̄ид ȍчима*, *Филúповић*, *фӣн*, *флàшу*, *формáциі̯а*, *фртáљчета пӣва*, *фȕргōн*; *кафàну*, *коферéнцију*, *пр̄ȍфисōрка*, *тѝфус*, *тр̄ȍфāзнȕ стрýју*, *шѝфра*.

Digitized by Google

г) Понекад се место *ф*, као у следеће три лексеме, чује прелазни глас између *в* и *ф*: *в^{ф}ѐбруа̄р, В^{ф}раниӡузи, в^{ф}ра̀ниӡу̏скӧг.*

д) Паралелно се употребљавају ликови *кȁва|кȁфа* и *кдва|кдфа.*

ђ) Радије се каже *гра̑* него *ӣдсӯљ.*

37. *Сонанӣ в*

а) Добро се чува у иницијалној позицији: *вла̑ӣ, вра́бац, вра́ӣци.* Једино ишчезава у лексеми *јѐверица.*

б) У интервокалској позицији, између вокала задњег реда, *-в-* може имати полуредуковани изговор: *дарóва, Јóво, кӯва̄н, чӯво̄*, а може и нестати: *кӯа̄, кӯа̄н, рдове* (у последњем примеру је у питању и дисимилација два *-в-*).

в) Секундарно *-в-*, као прелазан полуредукован глас у функцији елиминатора хијата, чује се у овим примерима: *јȁвучӗ, јȁнувā̄р кȁвучӗ*, али га нема у лексеми *ӣа̄ӯк.*

г) У позицији између консонанта и вокала *-в-* се углавном одржава: *свјѐдок свједдци|сведдци, сведдчӣ, свддчиӡо, чеӣврӣак.* Нестало га је у *дӣћи|дӣгнӣи, мѐђед, мѐђедица, мѐђедā̄рка* (врста гљиве), *сје̑ӣњак, сје̑ӣњāци* (поред *свӡиӡе̑ӣњāк*).

д) Пример *сврдка* показује да се *-в-* у позицији између консонаната задржава.

ђ) У позицији између вокала и консонанта *-в-* је такође стабилно: *óвде, двца, двчӣ.*

е) У лексеми *човћк -в-* се или задржава (*чдвек* (поред ређег *чдвик*), *човéка, човéком*) или губи, при чему се настали хијат елиминише прелазним гласом *ј* (*чдјек, чоје́ка, чоје́ку*).

38. *Сонанӣ ј*

Постоје три артикулациона варијетета овог гласа: потпуна артикулисаност, полуредуковани артикулациони ступањ и потпуна редукција.

а) Потпуну артикулацију *ј* има на почетку речи (*јáко, јѐдно, јѐли, јдш*), уз консонант у средини речи (*жу́јце, жу́јцеӣа, јајца, јајцӣ*), у позицији између вокала задњег реда (*јája, — ӣмајӯ, дсӣајӯ, ӣдӯајӯ, — мдјōј, — ӯјуӣру*).

б) У позицији између вокала предњег реда и предњег и задњег реда, и обрнутој, *ј се* углавном полуредукује (*брӣје̄ се, нӣје, ра̀ниӡе̄, дӣиӡō св иӯкела, зардбиӡо* (последња два примера илуструју ситуацију у позицији *и+о* у којој се између ова два вокала јавља секундарно *ј*), — *кокдшиӡӯ*, —

Digitized by Google

ја̑і̯е, — *чу̏і̯ēм*). — У истој позицији *ј* се може потпуно редуковати: *чѝ̏ě*, — *да́ěмо*, *ја̀ет̄а*, *ја̀ет̄у*, — *кȍē ку̏ħē*, *из мȍй ру̀ку̏*, *с мȍӣ*, *ст̄ȍӣ*, *т̄рȍицу*.

в) Остале појединости о овом гласу: у сандхију, у којем је један од вокала и вокал *и*, чује се прелазно *і̯* (*ѝ і̯овō*, *у̀ і̯име бȍга*), с којим се то *и* може изједначити и допринети да *і̯* добије потпуну артикулациону изразитост (*ја̂ ј ȍвā*<*ја и і̯ова*; исп. и *у ра̀дјōницу*). — Финало *-ј* у императивним облицима губи се иза вокала *и* (*ӣӣ*), а задржава иза вокала *а* и *о* (*глȅда̄ј*, *кȍӣāј*, *ӣриӣȍвēдāј*, — *брȍј*). — Протетичко *ј* чује се у *ју̀лāр*, али га нема у *у̏жина* и *ȍӣē*. — Овај глас је стабилан у именици *ӣȍјāс* и заменици *мȍја*.

39. Консонанти *ш*, *ч*, *ж* и *џ* имају књижевну артикулацију. У вези с њима занимљиво је навести ове односе: однос *ш* : *ч* : *шкȍла*; однос *ж* : *џ*: *жа̏ндāр*, *жа̏ндāри* (*жанда́ри*), *жбу̂н*; однос *џ* : *ђ*: *Ма̀ђāр*, *за Ма̏ђарскӯ*, али су изгледа ликови са *џ* чешћи: *Маџа́ри*, *из Ма̏џарскē*, *у Ма̏џарскōј*, *ма̏џарскӯ*.

40. Консонанти *ћ* и *ђ* исто имају књижевну артикулацију. Вреди навести да се увек говори *год*, *шт̄ȍгод* са *д*, а да лексема *госӣођа* има *ђ* кад је у питању заједничка именица, а кад се мисли на црквени празник у употреби је лик са *ј* (*Вȅликā Гȍсӣоја*, поред *Госӣои́на*/*Госӣоѝна*).

41. Ни изговор сонаната *љ*, *њ* и *л*, *н* не удаљује се од књижевног изговора. — Примери *зва́ла* и *Ми́ла*, у којима је забележено тврђе артикулисано *л*, нису знак да је тврђа артикулација овог гласа честа појава, већ су индивидуална информаторова говорна особеност. — Старо *л* је једино сачувано у лексеми *а̂нђел* (поред *а̂нђео*).

42. Ништа се посебно не може рећи о изговору гласова *г* и *к* испред палаталних вокала, тј. такве позиције одговарају стању у књижевном језику.

43. Нема потпуне десоноризације финалних звучних консонаната. Једино се понекад може чути полузвучни изговор дентала *д*: *гра̂д*$^{т̄}$, *кад*$^{т̄}$, *сад*$^{т̄}$.

44. Каже се *мȍре*, а не *морје*.

45. Поред ликова са *ж* (*мȍжем*, *нѐ можě*) у употреби су и ликови са *р*: *нѐ морем*, *док се мȍрē*, *свѐ т̄ō се мȍрě да разу̀мě*.

46. Група *шт̄*<**ст̄*' стабилна је у *гу̏шт̄ēр*, *гушт̄ѐрица*, *ѝшт̄ӯ*, али се поред чешћег *кр̀шт̄āвā* говори и *кр̀шħāвā*. Аналошко *шħ* постоји у форми *ӣрȍшħāвāј*. — Искључиво се каже *шт̄а̂ӣ*, *у̀шт̄аӣ*.

Digitized by Google

47. Група *жд*<**зд'* постојана је у примерима *зви́ждӣ, зви́ждӣте, зви́ждē* и *дӱ̏ждељак*.

48. Групе *јт̄* и *јд* никад се не јављају у глаголима типа *доћи*.

49. Група *чр̥-* прелази у *цр̥-*: *цр̀вен, црвѐна, цр̀венē бо̀ē, цр̀вић, цр̀вићи*.

50. Група *чрѣ-*>*црѣ-* у *цр̥и̯е́во*.

51. Обавезно се каже *т̄рѐшња*.

52. *Јот̄овање*

Ново јотовање. — Извршило се у случајевима у којима и у књижевном језику. Пажњу заслужују ови подаци: а) стање у групама *зј, сј* и *чј*: *ко̏зӣ*, — *ӣа̀сӣ*; — *ма̏чии, о̀вчӣ*; б) облици Исг неких именица *и*-деклинације: *са ко̏ст̄и, са кр̀ви, са ма̂ст̄и/са ма̂шћу*;

в) прилог *сут̄ра* увек има нејотовани лик *сӱ̏т̄ре*.

Најновије јотовање. — Јотују се у неједнакој мери сонанти *л* и *н* и дентали *д* и *т̄*. Најбројније су лексеме у којима се јотује дентал *д*. У приближно једнакој али у мањој мери, с обзиром на број лексема у којима је јотовање извршено, јотују се сонанти *л* и *н*. Најмање је лексема с јотованим денталом *т̄*. — Има и примера у којима се *л* и *н*, а нешто ређе и *д*, јотују у позицији испред дугог јата, чему су узрок једносложни рефлекси овог гласа *јê, јé* или *јē*.

Овде ћу дати потпунији преглед јотованих и нејотованих ијекавских форми са *л, н, д* и *т̄*:

а) примери с јотованим *л*: *ко̏љēнā, ко̀љено, љѐо, љѐбац, љѐбом, љеӣо̀т̄ē, љѐт̄о, љѐт̄ōс, ӣро̀љет̄ōс*; — јотовање испред дугог јата: *љêӣо*, — *кљéшт̄а, мљéко*, — *ӣрѐљēӣӣм*, али *залјéӣи̯о*;

б) примери с јотованим *н*: *сњѐжан, сњѐшчић*; — јотовање испред дугог јата: *сњêг, сњêгом*, — *гњéздо, ӣоњéмили*, — *ѝжњē* (<*изнијех*);

в) примери с јотованим *д*: *ђѐвēр, ђево̀јчица, ђѐд, ђѐдōв, ђѐдовина, ђѐт̄ињē, ђѐт̄ићи, ђѐцōм, ђѐцу, ђѐчица, са̀ђенē, са̀ђенēм, са̀ђет̄и, са̀ђō, ӱ̀ђенӯ, ӱ̀ђенут̄и*; — губљење сонанта *в* у позицији између консонанта и вокала изазвало је јотовање у *мѐђед, мѐђēдā, мѐђедāрка* (врста гљиве), *мѐђедица*; — прилог *гдѣ* понајчешће има јотовани лик *ђе*, а покаткад се каже и *óнђе*; — једносложан рефелкс дугог јата омогућио је јотовање у *зађéваше, уђéвала, уђéват̄и*, али до јотовања није дошло у *одјéло*; — лексема *дѣт̄е* поред јотованих ликова може имати и нејотоване ликове: *дјѐт̄ет̄а, дјѐца, дјѐцу, дјѐцōм*, али у лексеми *дѣвојка* никад не долази до јотовања: *дјѐвōјка, дјѐвōјке* (исп. т. 25а);

Digitized by Google

г) примери с јотованим *т̄*: *ѝшћерā, ћѐрāј, шћѐт̄и/ћѐт̄и, нѐ шће, нѐ шћеше, шћѐо/ћѐо/шћѐō/ћѐō, шћѐла/ћѐла, шћѐли/ћѐли.*

53. Финалне консонантске групе *-зд* и *-шт̄* добро се чувају: *грôзд, — вјѐшт̄, п̄рѝшт̄.*

54. Стабилан изговор има и група *-ст̄*: *бȍлēст̄, кôст̄, лѝст̄, мâст̄, п̄ѐрст̄, цвјѐт̄аст̄, цр̀венкаст̄.* Изузетак чине бројеви на *-аест̄* у којима се редукује праскава компонента: *једàнēс, девѐт̄нēс.* Исти је случај са бројем *шêс.*

55. Група *бз->з-*: *зóба, зòбовина.*

56. Група *-вљ->-в-* (понајчешће): *дòбаљā, дȕждељак, обȕст̄аљā, òст̄аљāм, òст̄аљāмо, òст̄аљен, òст̄аљено, ост̄áљō, п̄òст̄аљāш, п̄òст̄аљен, ȕст̄аљō ме*; *-вљ-* се задржало у *здрâвље* и *п̄рѝслављали су.*

57. Група *-вн->-мн-* у *дáмно.*

58. Група *гд-* своди се на један од ова два консонанта: *гȕња/дȕња.*

59. Група *гл-* задржава се у *глѝст̄а.*

60. Група *гњ->-њ-* у *јȁње.*

61. Група *дл->гл-* у *глéце* (длето).

62. Група *-дм-* постојана је у *ȍдмā.*

63. Таква је и група *-дн-*: *јѐдно, п̄ȁднē, сјѐднē.*

64. Група *-зд->-жд-* у *нȍждрва.*

65. Група *-зј-* одржава се у *ȕзјāла, ȕзјашиі̯о.*

66. Групе *-зљ-* и *з- љ-* једначењем по месту творбе прелазе у *жљ*: *ѝжљȳбē, иж Љубòвиі̯ē.*

67. Група *зн-* у облицима глагола *знат̄и* углавном остаје неокрњена. Изузетак је облик *нâш* који егзистира као поштапалица у причању.

68. Група *-кт̄-* стабилна је у *нȍкт̄и, нòкт̄има.*

69. Из групе *кћ-* губи се *к* у *ћêр, ћéрци, ћéркама.*

70. Група *кв-* остаје неизмењена у *квȍчка.*

71. Група *-мд-* опстала је у *седамдѐсēт̄.*

72. Не мењају се ни групе *-мк-*, *-мч-* и *-мц-* у облицима лексеме *момак*: *мòмка* (Гсг), *мôмче* (Всг) и *мòмци* (Нпл).

Digitized by Google

73. Група *млј>мј* у *мјéчница* (врста гљиве).

74. Група *-мн-* чврста је у *гýмно*.

75. Група *-мт̄-* редовно се трансформише у *-нт̄-* у облицима глагола *п̄амт̄ити*: *нè п̄ант̄ӣм, п̄ант̄ӣм, п̄ант̄иі̯о*.

76. Група *-нп̄-* није прешла у *-мп̄-* у *једàнп̄ӯт̄* (чешће се каже *јѐднōћ*).

77. Група *мн-* обавезно мења *н* у *л* у прилогу *много*: *млȍго, млȍгп̄*, — *млòжē, нѝі̯е млòжē* (компаративни облици).

78. У лексеми *клуп̄ко* група *-п̄к-* изгубила је праскаву компоненту (*клȕко*), али се сачувала у лексеми *цјѐп̄ка*.

79. Група *-п̄н->-н-* у *шàнут̄и*.

80. Група *п̄с-* губи праскави елеменат: *сȕі̯ē, сȕјӯ, сȍвō, сȍвāли*.

81. У групи *-п̄с-* редовно долази *в* место *п̄*: *лѝвсала, п̄òливсаше, т̄èвсиі̯а*.

82. Група *п̄т̄->т̄-* у *т̄ѝца*.

83. Група *-п̄т̄-* је стабилна: *лѐп̄т̄ӣр, лѐп̄т̄ирови, леп̄т̄ѝрица*.

84. Група *п̄ч->ч-* у *чèла*.

85. Група *-п̄ч-* прелази у *-вч-*: *кȍвча, кȍвче, кȍвчп̄, ȍт̄ковчā*.

86. Група *п̄ш->ш-* у *шèница*.

87. Група *-п̄ш->-вш-* у *нâјљѐвшē*.

88. Група *-п̄шт̄-* у лексеми *оп̄шт̄ина* или мења *п̄* у *в* или остаје неизмењена, што је ређе: *ȍвшт̄ина* (*ȍп̄шт̄ина*).

89. Група *-рв-* разбија се вокалом *е* у *нѐревōзан*.

90. Група *-рч-* упрошћава се на *ч*: *п̄áче, п̄àчет̄а, п̄ачи́ћă*.

91. Група *сл-* неактуелна је у *шљѝва*.

92. Група *с њ-* може једначењем по месту творбе прећи у *ш њ-* (*ш њôм*), а може се и не изменити (*с њи̂м, с њи̂ма*). Исти процес захватио је и групу *-з њ-* која у примерима *ѝж њивē* и *ȕж његā* прелази у *-ж њ-*.

93. Група *ст̄-* је стабилна у *ст̄áбло* и *ст̄àкло*.

Digitized by Google

94. Група *сӣр-* губи праскави елеменат: *насра́дасмо, насра́даћē, ӣосра́дали, сра́дале, сра́дō.*

95. Група *-сц-* не егзистира у ликовима *ӣра̏сици, ӣра̏сицима.*

96. Група *ӣк->к-* у *ко.*

97. У групи *-ӣс-* редукује се *ӣ*: *ӣре́седнӣци.*

98. Исто се догађа и са групом *-ӣ с-*: *да̏о би свѐ ȍ себē, ка смо до̀шли, ка смо обѝшли, ка смо ӣо̀шли, на̏ себōм, о̀ садē, ӣрѐ собōм.*

99. Дентал *ӣ* редукује се и у групама *-ӣ ћ-, -ӣ ч-* и *-ӣ ш-*: *ку ћемо са̏д, са ћа на́ћи, — ȍ чегā, — јѐдно ӣе́-шēс.*

100. Група *-ӣсӣв-* упрошћава се елиминацијом прве праскаве компоненте: *бога̀сӣво.*

101. Група *ӣх->ӣ-*: *ӣво̂р, ӣво́рови.*

102. Група *-ћн-* није потпуно стабилна. Сачувана је у *ӣомо̀ћнӣк, ӣомо̀ћница,* прешла је у *-ӣњ-* у *ку̏ӣњā, ӣомоӣњи́ка,* а у *нѐсреӣнӣци, срѐӣна* редовно се чује *-ӣн-.*

103. Група *-ћњ-* није увек постојана: *во̏ћњāк/во̏ӣњāк.*

104. Група *хв-*, после асимилације *хв->хф-*, свела се на *ф* у *фа́ла,* али се каже и *ва́ла* (исп. и *ва̏ӣā*).

105. Група *-хв->-в-*: *нѐ сваӣāм, ӣо̀ваӣали, ӣо̀ваӣāмо, ӣо̀ваӣаӣи, ӣрѐваӣиі̯о, у̀ваӣиі̯о.* Изузетак је *заква́льӣи* где је *х* замењено *са к.*

106. Група *-шч-* постојана је у *гу̏шче, гу̏шчићи.*

107. Група *-шч-* (чешће) и група *-шӣ-* (ређе) постоје у лексеми *башӣа*: *Ба̀јна Ба́шча (Ба̂шча), ба́шчӣ, нѝз бāшчу, у̀з бāшчу, — ба́шӣа, ба́шӣӣ, у̀з бāшӣу.*

108. *Даљинске дисимилације*

а) У простим бројевима *двадесеӣ* и *ӣридесеӣ* може доћи до дисимилације *д-д-ӣ*, односно *ӣ-д-ӣ*: *два̏ес/два̏і̯ес, ӣри̏јес/ӣри̏і̯ес,* али се чују и недисимилисани ликови *два́десēӣ/два́десĕӣ, два́десӣ, ӣри́десĕӣ, ӣри́десӣ.*

б) У ликовима *ком^{а}а̏нӣ, ком^{а}а̀нӣа, ше́сēӣ, ше́сēӣ и̏ ӣрӣ* извршена је дисимилативна редукција консонантских група *-нд-* и *-зд-.*

в) Обавезна је дисимилација *л-л* у *бла̏госов, благосо̀виӣи.*

г) Дисимилација *н-м* постоји у *сли̂мљен.*

Digitized by Google

д) Пример *одељéње* показује да нема дисимилације *љ-њ* у глаголским именицама овог типа.

ђ) Дисимилација *р-р* постоји у *калàкӣер*, *кòмӣӣр* и *шангарéӣа*.

109. Лексема *кукуруз* увек има хаплолошки лик: *дȍле у кỳрузе*, *кỳруза нȉшӣа*.

110. *Меӣаӣезе*

Забележене су у овим примерима: *кȍјзӣ*, *нȉмисӣар*, *оӣàлē* и *снàдбели*. Нема их у *бàрјак*, *гȁврāн*, *мȁнасӣӣр*, *мàуна*, *свȁнē*.

111. Појединачни консонантски односи

д : *ђ*: *гòвеђина*,

д : *ј*: *јабòме*, *јаòме*, ређе *дабòме*,

з : *ж*: *ближѝна*,

л : *љ*: *дȅӣелина/дȅӣељина*, *целúвајӯ/цељúвајӯ*,

н : *њ*: *гȍњāмо*, *жýња*, — *лц̣і̣ȇн*,

м : *н*: *бȁгрēн*, *бȁгренови*, *бȅдēн*, *ӣрѐнēӣē*, *ӣренéӣили*, *ӣренéӣиӣи*,

с : *ш*: *сӣàнāћ/шӣàнāћ*,

ћ : *ш*: *ћýӣӣм*, *ћýӣӣш*, *вȍлӣмо да ћýӣӣмо*, *ћýӣи*, *ћýӣиі̣о*.

112. *Умеӣање консонанаӣа*

Примери показују да се ова појава тиче дентала *д* и сонаната *н* и *р*: *-д-*: *ждрȁка*; *-н-*: *аỳсӣрӣнскā*, *ȁусӣрӣнскӣ*, *комендѝјајӯ*, *òкӣȍнбар/окӣóнбар*, *ӣрàнбабу*, *ӣрàнђед*, *ӣрàнђеди/ӣрàнђедови*; *-р-*: *брȅз* (поред *бȅз*), *брȉсӣра*, *нȉкад се не брѝсӣрӣ*, *ӣáрцōв*, *ӣáрцови*.

113. Предлог *с/са* никад се не редуплицира.

114. *Парӣикуле*

Честе су у прилошким речима, доста ређе у заменичким, а факултативно се јавља партикула *-де-* у императивним облицима за 2. л. сг.

а) Партикула *-ј*: *ȍндāј*;

б) партикула *-де-*: *ӣýде*, — *вȉдидē*, *изáђидē*, *ѝсӣерāјдē*, *нàмјесӣидē му*, *ȍдидē* (ова партикула прилогу *вȃмдē* даје императивно значење);

в) партикула *-зи*: *њóзи*, *ӣȉзӣ*;

г) партикула *-ке*: *дàнāске*;

д) партикула *-н*: *óвден*, *òвудēн*, *одáвдēн/одàвдēн*, *òдāвлēн*, *òӣāлēн*, *ӣȍслен*, *ӣȍӣлен*;

Digitized by Google

ђ) партикула *-на*: *вâмона, гдрена, но́дена, о́вдена*;

е) партикула *-р*: *забадàвāр је, ддозгōр, дндāр*;

ж) прилог *тȳ* може се чути и у лику са две партикуле (*тȳ́дена*).

Закључак

115. Сврха овога рада је употпуњавање слике о подринском западносрбијанском говору источнохерцеговачког дијалекта. Посебност овом поддијалекту дају понајвише фонетске особине. То потврђују монографије о тршићком и љештанском говору (в. — Берислав М. Николић, *Тршићки говор*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XVII, 397—411 (део о фонетици) и 435—468 (у овом делу рада, поред осталог, испоређују се фонетске особине тршићког говора са истим особинама у неким другим говорима) и — мој рад *Говор Љештанског*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXII, 187—210 (део о фонетици) и 305—323 (поред осталог, на овим страницама су испоређене фонетске особине љештанског говора са истим особинама других релевантних говора)-

Ове монографије показују да су најзападнији српски говори знатно ближи по својим особинама северносрбијанским говорима шумадијско-војвођанског дијалекта него што су то изворишним говорима северозападне Црне Горе и источне Херцеговине. То потврђују и фонетске особине узовничког говора.

Свакако су на овакво говорно стање у најзападнијем делу Србије у доброј мери утицали и северносрбијански говори поменутог дијалекта. Међутим, ни ови најзападнији српски говори, међусобно испоређени, нису потпуно подударни. Најочевиднија њихова међусобна различитост испољава се у степену екавизираности. Тршићки говор, пошто је територијално најближи екавским говорима Мачве и Поцерине, овом особином је највише захваћен. Узовнички говор нешто је мање екавизиран него тршићки, а љештански знатно мање него оба остала.

116. Издвајајући битније фонетске особине узовничког говора, истовремено ћу их испоредити са одговарајућим фонетским особинама тршићког и љештанског говора. Тиме ће слика о међусобним односима ових говора и о њиховој заједничкој посебности у оквиру источнохерцеговачког дијалекта бити очигледнија. (Скраћеницама Т, У и Љ означићу ова три говора, а за Т и Љ навешћу и број стране на којој се поређена особина у већ поменутим монографијама налази).

Digitized by Google

Т	У	ЉБ
1. слободна мешавина екавизама и ијекавизама	ијекавски говор у доброј мери преплављен екавизмима	ијекавски говор са понешто старих и нових екавизама и ограниченим бројем икавизама
2. *р+ѣ>ре (ри)* 399	*р+ѣ>ре (рје, ри)*	*р+ѣ>ре (рје, ри)* 311
3. *ӣрѣ->ӣре- (ӣри)- ӣри->ӣри/ӣре-* 399	*ӣрѣ->ӣре-/ӣри- ӣри->ӣри-/ӣре-*	*ӣрѣ->ӣре-/ӣри.* 311 *ӣри->ӣри-/ӣре-*
4. *ӣрѣ/ӣрӣје* 399	*ӣрѣ/ӣрӣ/ӣрӣје*	*ӣрѣ/ӣрӣ/ӣрӣје* 312
5. *ӣред/ӣрид* 399 *ӣреко/ӣрико*	*ӣрид (ӣред)* *ӣрико (ӣреко)*	*ӣред/ӣрид* 190 *ӣреко/ӣрико*
6. *ѣ+ј>и(е)* 399—400	*ѣ+ј>и(е)*	*ѣ+ј>и* 190
7. *ѣ+љ>е/је (и)* 400	*ѣ+љ>и* (изузетак *кӯдеља*, поред *кӯдиља*)	*ѣ+љ>и* (изузетак *Нѣдѣљко*, поред *Нѣдӣљко*) 191
8. *ѣ+о>и/ј (је)* 400	*ѣ+о>и/е (је)*	*ѣ+о>и/е (је)* 190
9. Исг *тӣм* 400 Гпл *двӣ* ДИЛпл *мӯјӣм*	*сӣ оштм* *мӯ (двиӣе)* *мӯм*	*сӣ онӣм* 312 *дд овӣ* *двӣм*
10. ДЛсг *мѣни, тӣѣби* 417	*мѣни, тӣѣби*	*мѣни, тӣѣби* 312
11. *вӣдешти/вӣђешти* 400 *вӣдела/вӣдила (вӣђела)*	*вӣдишти* *вӣдили (вӣђела)*	*вӣдишти* 312 *вӣдила*
12. *сӣкира/сӣкера* 400 13. *ђе, нӣђе* 400	*сӣкира* *ђе (де, ди)* *нӣгде/нӣђе*	*сӣкира* 312 *ђе, нӣђе* 312
14. *о́вде* 401 *но́де*	*о́вде/во́де* *о́нде/но́де (но́ђе)*	*во́де* 312 *о́нде*
15. *ла́ни (ла́не)* 404	*ла́ни*	*ла́ни* 312
16. *далѣко/долѣко* 404	*долѣко (ӣддалеко)*	*далѣко/долѣко* 312
17. *х* се најчешће губи или замењује	исто	исто
18. 1. л. сг. аориста *до́ђо* 406	*о́да*	*до́ђо* 312
19. *ф>в(ӣ)*, ретко остаје неизмењено	*ф>в(ӣ)*, али се често и чује	као у Т 202—203

Digitized by Google

Т	У	Љ
20. *мдреш* 407	*мджем/мдрē*	*мджеш/мдрем* 312
21. ново јотовање као у књижевном језику 407	исто	исто 312
21. најновије јотовање захватило *л*, *н* и *д*, *т̄*, али има недоследности 407—408	као у Т	као у Т 312
22. *-ст̄*: *ӣдст̄* 408 *једднēс*	*кдст̄* *једднēс*	*мдст̄* 312 *једднēс* 207
23. *ӣш-*: *шèница* 408	*шèница*	*шèница* 313
24. *-ӣшт̄-*: *двшт̄ина/дӣшт̄ина* 408	*двшт̄ина* (*дӣшт̄ина*)	*двшт̄ина* 313
25. *-ӣч-*: *клӯӣче/кдвча* 408	*кдвча*	*кдвча* 313
26. *зн-*: *знâш/нáдēш* 409	*знâш* (*наш*)	*знáдēш/нáдēш* 313
27. *с њ-*: *ш њӣм* 409	*с њӣм/ш њдм*	*с њӣм/ш њӣм* 313
28. *-з њ-*: *ìж њивē* 409	*ìж њивē*	*ìз њивē/ìж њивē* 313
29. *-вљ-*: *нáбављā/ӣрдслаљā* 409	*обӯстаљā* (*ӣрìслављали су*)	*дстāвљен/дстаљен* 313
30. *-дн-*: *ӣāднē* 410	*ӣāднē*	*сјēднē* 313
31. *брез* 411	*брез* (*без*)	*брез* (*без*) 313

Милосав Тешић

Digitized by Google

Summary

Milosav Tešić

PHONETIC CHARACTERISTICS OF THE SPEECH IN THE VILLAGE UZOVNICA

The phonetic material about the speech in the village Uzovnica, using the Cyrillic alphabet, and the phonetic material from monographs on the speech in Tršić and Lještansko show that the West Serbian speeches of the East Herzegovina dialect in the regions along the Drina represent a specific type of speech within this dialect.

The speech specificity of this region is evident in the fact that the most westward Serbian speeches of the East Herzegovina dialect are much closer according to their phonetic characteristics to North Serbian speeches of the dialect prevailing in Šumadija and Vojvodina than to the authentic speeches of North West Montenegro and East Herzegovina. The phonetic characteristics of the speech in the village Uzovnica only confirm it.

Such a state of speech in the most westward part of Serbia has greatly been influenced by North Serbian speeches of the mentioned dialect as well.

Mutually compared phonetic characteristics of the speech in Tršić, Uzovnica and Lještansko show that even these most westward Serbian speeces of the East Herzegovina dialect are not completely identical. Their most striking mutual difference is manifested in the degree of ekavization. The speech in Tršić, being the closest to the ekavian speeches of Mačva and Pocerina in territorial regard, has been most of them affected by this feature. The speech in Uzovnica is somewhat less subjected to ekavization and the speech in Lještansko even less than the other two speeches.

Digitized by Google

Digitized by Google

Sound, Sign and Meaning. Quinquagenary of the Prague Linguistic Circle. Edited by Ladislav Matejka, Michigan Slavic Contributions, No 6, Department of Slavic Languages and Literature, The University of Michigan, Ann Arbor, 1976, XXXIV+662.

Није случајно што се у Сједињеним Америчким Државама није заборавило на важну годишњицу новије лингвистике, на пола века протеклих од оснивања Прашког лингвистичког кружока. Свима онима који су упућени у распрострањеност и распоређеност лингвистичке мисли и метода у светским размерама, добро је познато да је, као и у Европи, дух прашке лингвистике стекао право грађантсва, следбенике, па и корене и на тлу Сједињених Америчких Држава (у тој земљи, уосталом, и данас живи и ради Роман Јакобсон, један ол суоснивача прашког структурализма и, сигурно, непосредно или посредно, најупорнији и најплоднији пропагатор његових идеја у новим географским просторима и у новим научним областима).[1]

Листа аутора текстова који се објављују у овом пригодном зборнику није, међутим, регионално ограничена, већ су се позиву да учествују у овом научном обележавању значајног јубилеја у историји лингвистике одазвали стручњаци међународног угледа из више земаља. То су, најчешће, учесници у оснивању и раду Прашког лингвистичког кружока односно прашке лингвистичке школе, сведоци њенога настајања и постојања, или пак ученици, следбеници и поштоваоци, затим наслед-

[1] Ово, наравно, није и прва књига која на синтетичан начин представља достигнућа прашке лингвистичке школе. У том смислу вреди подсетити на неке добро познате публикације ове врсте: *A Prague School Reader in Linguistics*. Compiled by Josef Vachek, Indiana University Press, Bloomington, 1964; Josef Vachek, *The Linguistic School of Prague. An Introduction to Its Theory and Practice*. Indiana University Press, Bloomington—London, 1966; Josef Vachek, *Dictionnaire de linguistqiue de l'école de Prague*. Spectrum éditeurs, Utrecht-Anvers, 1960; *Пражский лингвистический кружок*. Ред. Н. А. Кондрашова, Москва, 1967; *Prague School Reader in Esthetics, Literary Structure and Style*. Ed. by P. L. Garvin, Georgtown University Publications, Washington, D. C., 1964 и др.

Digitized by Google

ници њених основних теоријских и методолошких, идејних и програмским начела. При том су то посленици у различитим научним областима (не, дакле, само лингвисти), који и на тај начин репрезентују и подстичу сачувану интердисциплинарност почетака прашког научног интересовања.

Књигу је приредио Ладислав Матејка[2], написавши и прикладан, више информативно него проблемски постављен, предговор: *Preface*, IX—XXXIV. Матејка овде прати генезу Прашког лингвистичког кружока и прашке школе уопште, историју њеногa конституисања и ширења, као и одговарајуће одјеке у свету, уклапање ове школе у већ постојеће тематске, теоријске и методолошке оквире у хуманистичким наукама у Европи, те оригиналан допринос „пражана" развоју лингвистичке теорије и методологије, односно, њихово подстицајно деловање у области конкретних лингвистичких истраживања.

Приређивач зборника груписао је текстове тако да књига добије три тематска дела:

У првом (и по обиму најмањем) делу криге (*Part I*, 1—76) налазимо прилоге у којима се описују основни догађаји и улога појединих личности у настајању прашког лингвистичког покрета, реконструишу елементи теоријског супстрата у затеченој традицији, или пак постојећи утицаји из других интелектуалних жаришта, те одјеци прашке лингвистике изван њеногa изворишта: Milada Součková (Cambridge, Massachusetts), *The Prague Linguistic Circle: A Collage*, 1—5; René Wellek (New Haven, Yale University), *Vilém Mathesius (1882—1945). Founder of the Prague Linguistic Circle*, 6—14; Dmitrij Tschižewskij (Heidelberg), *Prager Erinnerungen. Herkunft des Prager linguistischen Zirkels und seine Leistungen*, 15—28; Roman Jakobson (Cambridge, Massachusetts), *Pëtr Bogatyrëv (29. I. 93—18. VIII. 71). Expert in Transfiguration*, 29—39; Ludwig Landgrebe (Bergisch Gladbach), *Erinnerungen eines Phänomenologen an den Cercle Linguistique de Prague*, 40—42; L'ubomír Ďurovič (Lund University), *The Beginnings of Structuralism in Slovakia and the Bratislava Linguistic Circle*, 43—57; Bertil Malmberg (Lund University), *The Reaction to Prague School in Sweden and Other Scandinavian Countries*, 58—76.

[2] Приређивач овога зборника, Ладислав Матејка, у нивије време постао је познат као суиздавач односно коаутор књига: V. N. Vološinov, *Marxism and the Philosophy of Language*. Translated by Ladislav Matejka and I. R. Titunik, Seminar Press, New York-London, 1973; Thomas F. Magner and Ladislav Matejka, *Word Accent in Modern Serbo-Croatian*. The Pennsylvania State University Press, University Park--London, 1971.

Digitized by Google

Текстови из другог дела књиге (*Part II*, 77—300) или су посвећени разматрању степена и врсте доприноса појединих личности (и њихових лингвистичких погледа и активности) настајању и стасању идеја прашког структурализма, или упућују на пресудне теоријске конструкте који и данас важе као лингвистички релевантне иновације „пражана": Morris Halle (The Massachusetts Institute of Technology), *Roman Jakobson's Contribution to the Modern Study of Speech Sounds*, 79—100; Edward Stankiewicz (Yale University), *Prague School Morphophonemics*, 101—118; Susumu Kuno (Harvard University), *Three Perspectives in the Functional Approach to Syntax*, 119—190; Henry Kučera and Elizabeth Cowper (Brown University), *Functional Sentence Perspective Revisited*, 191—230;[3] Milka Ivić (Belgrade), *The Impact of Mathesius and Jakobson on Slavic Syntax*, 231—237; Jiří Marvan (University of California), *Two Retrospects*, 238—248; Olga T. Yokoyama and Emily Klenin (Harvard University), *The Semantics of 'Optional' Rules: Russian Personal and Reflexive Possessives*, 249—270;[4] Richard D. Brecht (Harvard University), *The Russian Verbal Adverb: A Case Study of Grammar Change*, 271—290;[5] Wendy Steiner (University of Michigan), *Language as Process: Sergej Karcevskij's Semiotics of Language*, 291—300.

У трећем (и најобимнијем) делу књиге (*Part III*, 301—606) представљени су текстови који се баве претежно „нелингвистичким" аспектима проблематике у које захвата прашки структурализам својим тематским, теоријским и методолошким импликацијама (нпр.: однос лингвистичког структурализма према формализму, естетици, разним врстама семиотичких истраживања, поетици, историји литературе итд.): I. R. Titunik (University of Michigan), *Between Formalism and Structuralism: N. S. Trubeckoy's „The Journey Beyond the Three Seas by Afonasij Nikitin as a Literary Monument"*, 303—319; Wolf Schmid (Universität Oldenburg), *Formästhetische Inhaltsauffassungen im slavischen Funktionalismus*, 320—350; Peter Steiner (University of Michigan), *The Conceptual Basis of Prague Structuralism*, 351—385; Herta Schmid (Bochum/

[3] У последња два рада егземплификује се примена веома популарног „прашког" теоријског конструкта, *функционалне перспективе реченице*, на материјалу енглеског језика. При том аутори проблему о којем је овде реч приступају са сасвим нових, генеративистичких методолошких позиција.

[4] На материјалу руског језика показује се релевантност правила „рефлексивизације" за лингвистичку теорију, посебно с обзиром на идеје прашке лингвистичке школе о важности језичког и нејезичког контекста за лингвистичка истраживања.

[5] У овом тексту се, с ослонцем на познате Јакобсонове тезе о системском карактеру језичких промена и о „динамици синхроније", анализира један специфичан, „периферни" случај из синтаксе односно семантике руског језика.

Digitized by Google

Amsterdam), Aspekte und Probleme der ästhetischen Funktion im tschechischen Strukturalismus, 386—424; Maria Renata Mayenowa (Warsaw, Polish Academy of Sciences), *Classic Statements of the Semiotic Theory of Art: Mukařovský and Morris,* 425—432; Thomas G. Winner (Brown University), *Jan Mukařovský: The Beginnings of Structural and Semiotic Aesthetics,* 433—455; F. W. Galan (University of Toronto), *Toward a Structural Literary History: The Contribution of Felix Vodička,* 456—476; Stephen Rudy (Yale University), *Jakobson's Inquiry into Verse and the Emergence of Structural Poetics,* 477—520; Herbert Eagle (Purdue University), *The Czech Structuralist Debate on the Role of Intonation in Verse Structure,* 521—541; Lubomír Doložel (University of Toronto), *Narrative Worlds,* 542—552; Jiří Veltruský (Paris), *Contribution to the Semiotics of Acting,* 553—606.

Као додатак, књизи је приложен сређен списак предавања одржаних у Прашком лингвистичком кружоку (с насловима предавања преведеним на енглески језик): *List of Lectures Given in the Prague Linguistic Circle* (1926—1948). *Compiled and Translated by Bruce Kochis,* 607—622. У питању је, у ствари, хроника данас већ у сећању добрим делом избледеле, а важне активности из времена живог прожимања прашке лингвистике и осталих (а пре свега европских) духовних покрета (понеког нашег читаоца ће можда изненадити податак да је 1939. године у Прашком лингвистичком кружоку иступао Миливој Павловић, с предавањем: *О питању африката ц и ђ у македонским дијалектима,* а и да је међу последњим гостима у тој средини, 1948. године, боравио Александар Белић, с предавањем: *О принципима проучавања стандардних књижевних језика*).

Карактер и тематика текстова који се у овој књизи објављују, затим основне лингвистичке идеје, теоријска решења и методолошка опредељења која се у њима најчешће срећу, као и извесни експлицитни судови о свему томе, могу у овој прилици доста верно илустровати садашњи тренутак развоја прашке лингвистике, и статус односно углед који она има у свету.

Тако се нпр. овде потврђују добро познате чињенице које говоре о подстицајном утицају лингвистичког структурализма, и његове прашке верзије посебно, на неке нелингвистичке дисциплине, нпр. на семиотику, комуникологију, информатику, поетику, естетику, фолклористику, етнологију, антропологију итд. (уосталом, већ је постало уобичајено тврдити како се структурализам понаша постојаније ван науке о језику у ужем смислу, него у самој лингвистици — посебно нпр. у антропологији и семиотици, али и другде). Исто тако, овде се јасно кристалише податак о томе да је једно од основних теоријских питања које „пражани" доводе

Digitized by Google

у центар лингвистичке пажње, питање тзв. *функционалне перспективе реченице*, остало до данас веома актуелно, и то не само у оквиру прашке лингвистике, већ и изван ње, нпр. у генеративној граматици, у текстуалној лингвистици итд.[6] Од времена оснивања Прашког лингвистичког кружока до данас своју актуелност нису изгубиле ни неке друге типичне „прашке" преокупације, какве су нпр. фонологија и морфофонологија.

С друге стране, међутим, књига о којој је овде реч, својим садржајем (поготову када се овај упореди са *Тезама* Прашког лингвистичког кружока), може упућивати и на сазнање да су у међувремену у лингвистици (као и у овом зборнику) неоправдано остајале запостављене важне опаске „пражана" о немонолитном карактеру, тј. о раслојеној природи језика, и о нужности проучавања језичких слојева, као варијације условљене различитим функцијама језика у друштву. Истина, типични прашки термини за појаве ове врсте, као што су *функционални стил* и *начин језичког манифестовања* данас би се у лингвистици већ могли сматрати недовољно обухватним с обзиром на могуће мотиве и облике испољавања процеса језичког раслојавања. Ту би се, наиме, по неким новијим сазнањима, сигурно могло говорити о барем четири основне врсте процеса о којима је реч, када се детаљније посматра језик у његовој употреби, као комуникациони инструмент појединца односно колектива: *функционално* (=*дисциплинарно* или *професионално*, *тематско* и *ситуационо*), *социјално*, *територијално* и *индивидуално раслојавање језика*.[7] Тек у последњих десетак година социолингвистичка истраживања у многим земљама (а посебно у Сједињеним Америчким Државама и СССР-у) рестаурисала су ову идеју „пражана" и, наравно, са дру-

[6] У том погледу илустративне су неке новије лингвистичке публикације, као нпр.: *Papers on Functional Sentence Perspective.* Edited by F. Daneš, Academia Publishing House of the Czechoslovak Academy of Sciences, Prague, 1974; P. Sgall, *Zum Stand der Thema-Rhema-Forschung in der Tschechoslowakei.* Theoretische Linguistik in Osteuropa. Originalbeiträge und Erstübersetzungen. Herausgegeben von Wolfgang Girke und Helmut Jachnow, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1976, 163—182; Милка Ивић, *Проблем перспективизације у синтакси.* Јужнословенски филолог, књ. XXXII, Београд, 1976, 29—46 и др. Колико се овај теоријски појам одомаћио у врло различитим лингвистичким струјама види се и по томе што му ни сам назив није остао устаљен: *функционална перспектива реченице*, *перспективизација реченице*, *тематизација/рематизација/топикализација исказа* и сл.

[7] Резултате овако разуђених облика језичког раслојавања можда је најбоље звати *стиловима*, наравно, уз адекватно атрибутско одређење (= *функционални стил* и сл.). У том погледу лингвистичке, па и социолингвистичке терминологије веома су неусклађене, при чему је и постојећи неутрални термин *стил* помало оптерећен семантичким наслагама традиционалне лингвистике, подразумевајући, најчешће, само укупност индивидуалних језичких особености (нпр. писца или сл.).

Digitized by Google

гачијим терминолошким решењима, посветили јој пуну пажњу. Једва нешто боље у лингвистици (па и у овом зборнику) прошло је и залагање представника прашке лингвистишке школе за озбиљније вођење рачуна о потреби посвећивања пуне пажње питањима језичког стандарда, а слично је прошао и концепт *упо̄требе* језика који се код „пражана" одавно среће (у оквиру социолингвистичких истраживања, али и ван њих, данас већ у многим лингвистички развијеним земљама постоји разрађена делатност *језичког планирања*).

Није, наиме, случајно да често управо социолингвисти у новије време обнављају и развијају неке давнашње идеје „пражана" (експлицитно се позивајући на њих или не). Узроке за то треба тражити у чињеници да међу структуралистички опредељеним лингвистичким центрима у двадесетом веку није било ни једног који је својим основним теоријским ставовима и конкретним лингвистичким истраживањима мање изоловао језик као предмет посматрања из његовог природног културног односно друштвеног, па и психолошког окружења (тенденција ка изоловању језика о којој је реч у основи је била најкрупнија начелна мана структурализма као покрета уопште). Тако ће, дакле, и многе критике које социолингвисти упућују генеративистима и структуралистима једним добрим својим делом мимоилазити управо прашку лингвистичку школу (или ће је, пак, понекад незаслужено, затицати неприпремљену за дијалог). При том ће, у оквирима саме лингвистике, у разним облицима остваривања њене интердисциплинаризације, односно њеног отварања према другим наукама, додирних тачака са лингвистичким концепцијама „пражана" имати, осим социолингвистике, и друге дисциплине, нпр. психолингвистика, тескtуална лингвистика, прагматика и сл.

Зборник је објављен у скромној опреми, а штампан је у исто тако скромној (и релативно јефтиној) „composer" техници (IBM типа), што у пуној мери одговара, као решење, првобитној намени књиге: да послужи пре свега као приручник студентима за улажење у проблематику прашке лингвистике, и за упознавање са њеним новијим евалуацијама. Сви приложени текстови опремљени су потребним библиографским подацима, сређеним по напоменама, или у посебним библиографским упутствима. Језици одабраних текстова јесу енглески и (ређе) немачки. Њихов распоред у зборнику могао је, чини се, бити прецизнији, и с више критичности изведен, а било би за читаоца драгоцено негде пронаћи и податке о основним начелима којима се приређивач руководио приликом одабирања и сврставања понуђених радова. Ту би се нпр. у посебну групу могли издвојити поменути прилози чији се аутори

Digitized by Google

не баве непосредно представљањем Прашког лингвистичког кружока односно прашке лингвистичке школе, или оцењивањем неких њихових теоријских решења и преокупација, већ нуде конкретну лингвистичку анализу језичког материјала, само са ослонцем на неке основне теоријске и методолошке поставке „пражана", или чак само са танаком асоцијацијом на њих.

На крају, напомена: пажљиви читалац не може да не примети како већ сам наслов књиге открива и дефинише добар део њеног карактера. Наиме, осим што је пригодна, она је и изразито интердисциплинарна. На ово последње упућују основни термини наслова: *sound*, *sign*, *meaning* (= *звук*, *знак*, *значење*), метафоризирајући комплексност језичког феномена (као дијапазон појава — од звука до значења), па и потребу његовога интердисциплинарног проучавања. При том ови термини, у преправљеном редоследу навођења, асоцирају и дуговечност језичке односно комуникационе проблематике, заступајући традиционално семиотичко терминолошко и појмовно тројство: *знак*, *ознака*, *означено*.

Милорад Радовановић

Digitized by Google

Digitized by Google

JENS ALLWOOD, LARS-GUNNAR ANDERSSON, ÖSTEN DAHL, **Logic in Linguistics** (Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, 1977, 185 str.)

Knjiga *Logic in Linguistics* pojavila se u seriji lingvističkih radova Cambridge University Pressa, među čijim se izdavačima nalaze C. J. Fillmore, John Lyons, F. R. Palmer i drugi, a u kojoj su do sada izašle i knjige: *Morphologie*, P. H. Matthewsa, *Aspect*, B. Comriea, *Semantics*, R. Kempson i *Historical Linguistics*, T. Bynona. Delo o kojem je ovde reč u prvobitnoj verziji štampano je 1971. god. u Lundu, prepravljeno i dopunjeno publikovano je u nemačkom prevodu 1973. god. (Niemeyer Verlag), a ove godine izlazi prvi put na engleskom jeziku.

Knjiga je koncipirana kao elementarni uvod u formalnu logiku i namenjena je prvenstveno lingvistima. Po mišljenju autora, posljednjih godina stvorili su se dobri uslovi za saradnju logičara i lingvista na istom polju rada, s obzirom na to da je i običan, svakodnevni jezik, pored matematičkog, postao predmetom logičke analize zahvaljujući posebno radovima Fregea, Russella, Carnapa, Reichenbacha i dr., i s obzirom na nagli razvoj transformacionalne i generativne gramatike, a naročito generativne semantike, posle relativno duge dominacije strukturalizma u lingvističkim istraživanjima. Poznato je da je strukturalizam potpuno zanemarivao značenje i čak poricao pripadnost semantike lingvistici. Semantička istraživanja koja se danas nalaze u punom usponu otvaraju prostor za primenu logičkih metoda u lingvističkoj analizi. Autori upravo imaju za cilj da pokažu relevantnost logike za lingvistiku.

Knjiga, pored uvoda, obuhvata sledeća poglavlja: Teorija skupova, Zaključivanje i logička analiza rečenica, Propozicionalna logika, Predikativna logika, Dedukcija, Modalna logika, Intenzionalna logika i kategorijalna gramatika i Logika za lingviste.

U prvom poglavlju daje se definicija skupa koji ima široku primenu u matematičkoj lingvistici, uz uvođenje drugih osnovnih pojmova, kao što su: sređen par, funkcija, argumenat i vrednost funkcije.

Digitized by Google

U poglavlju o *zaključivanju i logičkoj analizi rečenica* najpre se predočava razlika između deduktivne i induktivne logike. Autori se opredeljuju za deduktivnu, jer ona bolje osvetljava strukturu jezika, i usvajaju formalni pristup, koji polazi od toga da su logička validnost i logička istina u izvesnom smislu potpuno nezavisni od stvarne istinitosti onoga o čemu se nešto tvrdi. Govoreći o odnosu logike i gramatike, ističu da logička forma nije isto što i gramatička forma u tradicionalnoj gramatici: površinska gramatička struktura nedovoljna je za izvođenje logičkih zaključaka. Ovo se ilustruje rečenicama:

Richard is a one-eyed murderer (*Ričard je jednooki ubica*)
Richard is a supposed murderer (*Ričard je osumnjičeni ubica*)

Iako obe rečenice imaju sličnu površinsku strukturu, samo se iz prve može izvesti zaključak: *Richard is a murderer* (*Ričard je ubica*). (Transformacija, međutim, otkriva da u dubinskoj strukturi ove rečenice ne pripadaju istom tipu).

Uvodeći zatim pojmove *rečenica* i *propozicija*, autori prihvataju definiciju po kojoj propozicija označava ono što se rečenicom govori o stvarnom svetu, a ne razmatra se rečenica kao sekvenca glasova ili znakova. Propozicija se, inače, definiše na još nekoliko načina i u logici i u lingvistici. Iz ovakve definicije proizilazi da ista rečenica može izražavati različite propozicije u različitim slučajevima. Isto tako, za svaku propoziciju može se naći skup mogućih svetova u kojima je ona istinita. Dalje, i u logici i u lingvistici, svaka rečenica može se redukovati na prostu (atomsku) rečenicu, a proste rečenice mogu se kombinovati da oforme složenu (molekularnu) rečenicu. Međurečenični odnosi predmet su proučavanja propozicionalne, a unutrašnja struktura prostih rečenica — predikativne logike.

Poglavlje o propozicionalnoj logici, kojem je dato dosta prostora, obuhvata, između ostalog, i sledeće teme u kojima se pokazuju odnosi logike i lingvistike: veznici, negacija, konjunkcija, disjunkcija, implikacija i ekvivalentnost.

Rečenični ili propozicionalni veznici determinišu odnose među rečenicama. Pošto imaju nepromenljivo značenje spadaju u logičke konstante, u koje se još ubrajaju kvantifikatori i modalni operatori. Za propozicionalnu logiku relevantni su jedino veznici *i* (konjunkcija), *ili* (disjunkcija), *ako ... onda* (implikacija) i *ako i samo ako* (ekvivalentnost), a jedan od razloga za to je što je logika dugo vremena bila upućena na matematički način mišljenja za koji su ovi veznici bili dovoljni. Drugi razlog je što su jedino oni „istinosno" funkcionalni, a još nije otkriven način da se formalizuju i drugačiji odnosi među rečenicama, mada izgleda da najnovija dostignuća pragmatike donose ipak jedan tip rešenja ovog problema.

Digitized by Google

Kada je reč o negaciji, ističe se da se logička negacija razlikuje od negacije u običnom jeziku. Običan jezik dopušta negaciju i na nižem nivou od rečeničnog, što nije slučaj u propozicionalnoj logici, i dalje — u logici nema načina da se uzme u obzir isticanje različitih konstituenata u negiranoj rečenici pomoću naglaska i intonacije što je u jeziku normalna pojava. Konstatuje se da nema nade da bi se ubuduće takve kompleksne strukture mogle formalno predstaviti.

I značenje logičke konjunkcije razlikuje se od značenja veznika *i* u običnom jeziku. U logici se on upotrebljava samo za kombinovanje rečenica, dok se u jeziku iskorišćava i za kombinovanje konstituenata na nivou nižem od rečeničnog. Dalje, logička konjunkcija je atemporalna (tj. struktura p & q uvek je ekvivalentna strukturi q & p) dok veznik *i* u običnom jeziku često izražava redosled događaja (nije isto: *He lay down on the bed and died* (*On je legao u krevet i umro*) i *He died and lay down on the bed* (*On je umro i legao u krevet*). Propozicionalna logika uzima u obzir samo konjunkciju dveju rečenica, a u jeziku takvih ograničenja nema, itd.

I kod disjunkcije postoji razlika između logičkog veznika i veznika *ili* u običnom jeziku. U logici nije obavezna nijansa nesigurnosti, koja u jeziku obično prati upotrebu veznika *ili* — da bi disjunkcija bila istinita, važna je jedino istinitost jednog disjunkta.

Kod implikacije je još uočljivija razlika u upotrebi logičkog veznika i veznika *ako ... onda* u jeziku. Za propozicionalnu logiku važna je samo istinitost implikacije. Otuda se primer kao što je *If Kennedy was a President then cabbage is a vegetable* (*Ako je Kenedi bio predsednik, onda je kupus vrsta povrća*), gde su i antecedent i konsekvent istiniti, ali potpuno nepovezani, tretiraju kao i drugi primeri sa *ako ... onda*, među kojima, pored istinitosti, postoje i druge veze. Isto tako formalna logika ne može objasniti intuitivnu prihvatljivost rečenice *If I were invisible nobody would see me* (*Kad bih bio nevidljiv, niko me ne bi video*) i intuitivnu neprihvatljivost rečenice *If I were invisible everybody would see me* (*Kad bih bio nevidljiv, svako bi me video*); za nju su obe rečenice istinite.

Kod ekvivalentnosti, koja se zasniva na implikaciji, iskrsavaju isti problemi u odnosu na običan jezik, a uz to je često teško razlikovati ekvivalentnost od implikacije.

Dakle, iz izlaganja u ovom poglavlju proizilazi da ima više razlika nego sličnosti između lingvističkog tretiranja veznika i onoga koje zastupa propozicionalna logika.

Predikativna logika, koja je predmet sledećeg poglavlja, bavi se logičkim odnosima uspostavljenim u samoj rečenici. Osnovni pojmovi koji se ovde uvode i koji se označavaju posebnim simbolima jesu individualne

Digitized by Google

i predikativne konstante, odnosno individualne i predikativne varijable. (Pojam *predikacija* odnosi se na pripisivanje osobine individui). Ako se ima u vidu stalna osobina neke određene individue, reč je o rečenici sa individualnom i predikatskom konstantom, npr. *The bear is asleep* (*Medved je zaspao*); ako se ima u vidu bilo koja individua kojoj se pripisuje određena osobina, reč je o rečenici sa individualnom varijablom i predikatskom konstantom, npr. *Everything is in a state of flux* (*Sve je u stanju kretanja*). Ovaj drugi tip rečenice naziva se *otvorenom rečenicom* i nije predmet predikativne logike. Moguća je i rečenica sa kombinacijom individualne varijable i predikativne varijable — i iako je ovde reč o rečenicama koje nemaju značenja, i one su od značaja za izvesne logičke analize.

Pored rečenica koje se sastoje samo iz individualnih i predikativnih elemenata u razmatranje se uzimaju i rečenice u kojima predikati imaju dva argumenta (argument, između ostalog, odgovara lingvističkim pojmovima subjekat i objekat). Predikati sa jednim argumentom nazivaju se jednomesnim predikatima, sa dva — dvomesnim itd. I ovde se takođe pokazuje razlika između logičkog i lingvističkog pristupa: ne mogu se izjednačiti logički i gramatički predikat. U logici se rečenica *He stole the hammer* (*On je ukrao čekić*) uzima kao rečenica sa jednomesnim predikatom (predikat je *stole the hammer*), a u lingvističkoj analizi ovo se uzima za rečenicu sa dvomesnim predikatom.

I kada je reč o kvantifikaciji, nema potpune korespondencije između logike i lingvistike. Dok u jeziku postoji čitav niz različitih kvantifikatora (*jedan, dva, mnogi* i dr.), u logici je dovoljno razlikovanje samo dva kvantifikatora, od kojih je jedan univerzalan (*All men are clever — Svi ljudi su pametni*), a drugi egzistencijalan (*Someone is conservative — Neko je konzervativan*).

U poglavlju o dedukciji opisuju se struktura i funkcija pravila u logičkom deduktivnom sistemu, odnosno daje se opis rečenica koje logički slede iz drugih rečenica. U odnosu na lingvistku, pravila deduktivnog sistema relevantna su za formiranje „gramatike" za uspostavljanje pravilnog značenja.

Dok su propozicionalna i predikativna logika ograničene na tumačenje samo jednog određenog sveta u vremenu, modalna logika, koja se takođe izdvaja u zasebno poglavlje, govori o odnosima između različitih mogućih svetova. Ti odnosi iskazuju se uvođenjem novih logičkih konstanti — modalnih operatora (za označavanje mogućnosti, neophodnosti i dr.). U vezi s njima iskrsavaju mnogi filozofski i semantički problemi. Jedan od njih je „de dicto" i „de re" dvosmislenost. Ona se ilustruje primerom: *John believes that the man who robbed him was red-haired* (*John veruje da je čovek koji ga je opljačkao bio riđokos*) — problem je u identifikaciji imeničke fraze

Digitized by Google

the man who robbed him (*čovek koji ga je opljačkao*) — naime, pitanje je da li se radi o čoveku koji je stvarno opljačkao Johna ili o čoveku za koga John misli da ga je opljačkao. Prva mogućnost ima „de re" interpretaciju, druga „de dicto".

Slična dvosmislenost iskrsava i kada se modalni operatori kombinuju sa egzistencijalnim kvantifikatorima. Rečenica *John must talk to someone* (*John mora da razgovara s nekim*), na primer, ima jedno značenje ako se misli na to da bilo gde mora postojati bilo koja osoba sa kojom John mora da razgovara, a drugo ako se na umu ima određena osoba u stvarnom svetu. I u lingvistici se ukazuje na ovaj fenomen (obično uz upotrebu termina „specifikovano", odnosno „nespecifikovano" čitanje).

Pažnja se dalje posvećuje: identifikaciji individualnih osobina u različitim svetovima (tj. traženju odgovora na pitanje da li se može smatrati da se radi o istoj individui ako ona u jednom svetu ima jedne, a u drugom sasvim druge osobine); utvrđivanju neophodnih osobina koje garantuju identifikaciju, odnosno iznalaženju kriterija po kojima se one mogu odrediti. Autori napominju da se tom problematikom bave mnogi semantičari modalne logike, a da je George Lakoff prvi pokušao da primeni pojam mogućeg sveta u lingvističkoj semantici, tumačeći pojavu engleskog oblika *me* (umesto očekivanog *myself*) u rečenicama tipa: *I dreamed that I was Brigitte Bardot and that I kissed me* (radi se o tome da se *I* i *me* u poslednjoj klauzi odnose dvostruko na govornika — ali da u svetu ili svetovima u kojima egzistiraju nisu identični; stoga nije zadovoljen uslov za upotrebu refleksivne zamenice).

Polazeći od toga da su mnoge rečenice u jeziku kontekstno zavisne (ovde se ne misli na distinkciju između slobodne i kontekstno-senzitivne gramatike), a da u predikativnoj logici kontekstna zavisnost ne dolazi do izražaja, neki logičari — konkretno Arthur Prior — pokušali su da uključe u svoj logički sistem kategoriju vremena. Autori ističu uticaj lingvistike na logiku u ovom pogledu, ali naglašavaju da se logičke vremenske kategorije ne mogu identifkovati sa jezičkim, bar ne na sadašnjem nivou logičke analize.

Sve do sada bilo je reči o paraleli između logičke i lingvističke analize. U poglavlju o intenzionalnoj logici i kategorijalnoj gramatici autori pokušavaju da pokažu da se ova dva pristupa mogu integrisati u jednu teoriju. Predikativna logika nije bila uspešna u ovom pogledu, između ostalog i zbog toga što je semantiku neadekvatno i uprošćeno posmatrala samo kao prosto pridruživanje lingvističkih izraza objektima koji postoje u svetu. Da je to nedovoljno uvideli su još istoričari, koji su u tzv. paradoksu Elektre pokazali da prosto referencijalno značenje vodi do apsurda i da otuda ne može biti ispravno. Poznati paradoks sastoji se u sledećem: Premise: a) *Electra does*

Digitized by Google

not know that the man in front of her is her brother (*Elektra nije znala da je čovek pred njom njen brat*) b) *Electra knows that Orestes is her brother* (*Elektra je znala da je Orest njen brat*) c) *The man in front of her is identical to Orestes* (*Čovek pred njom je Orest*) — zaključak: *Electra both knows and does not know that the same man is her brother* (*Elektra je i znala i nije* znala da je isti čovek njen brat).

Rešenje ovog i sličnih problema nalazi se u uvođenju distinkcije između ekstenzije i intenzije (odnosno denotacije i konotacije), koje je najpre uveo logičar J. S. Mill, a koje je kasnije doživelo izvesne modifikacije. Pod ekstenzijom se podrazumeva primena određenog koncepta na date objekte, odnosno utvrđivanje obima datog koncepta, dok je intenzija opis svojstava, odnosno sadržaj datih objekata. Npr., rečenica *Mary is the female President of the U S A* (*Mary je žena-predsednik SAD*) ima intenziju (ima određeni smisao), ali nema ekstenziju (ne postoji osoba u realnom svetu na koju bi se ova rečenica mogla odnositi). U pomenutom paradoksu Elektre, iako se u prve dve premise radi o istoj ličnosti, one nemaju iste intenzije, dok im je ekstenzija potpuno ista. Interesantno je da ove teškoće, radi čijeg je prebrođavanja bilo potrebno uvesti koncepte ekstenzije i intenzije, zavise od tipa odabranog predikata: ako se uzmu predikati kao *kiss* (*poljubiti*) ili *kill* (*ubiti*) paradoksa neće biti: Premise: a) *Electra killed the man in front of her* (*Elektra je ubila čoveka pred sobom*) b) *The man in front of her is Orestes* (*Čovek pred njom je Orest*) — zaključak: *Electra killed Orestes* (*Elektra je ubila Oresta*). Pokazuje se, dakle, da su neki predikati ekstenzionalni, drugi kao *know* (*znati*), *realize* (*shvatiti*) *understand* (*razumeti*) i dr. — intenzionalni.

Uvođenje pojmova intenzije i ekstenzije omogućava drugačiji pristup pitanju na koji način se upotrebljava jezik u odnosu na svet. Klasični odgovor je da je u pitanju odnos imenovanja; drugi, koji se predlaže u intenzionalnoj logici, jeste da se upotrebi intenzija kao vrsta veze između jezika i sveta (intenzija povezuje lingvistički izraz s njegovom ekstenzijom). Time se omogućava približavanje intenzionalne logike i kategorijalne gramatike na osnovu fundamentalnog Fregeovog principa, koji glasi: značenje kompleksnog izraza jeste funkcija značenja njegovih delova. Bez ovog principa, koji podrazumeva primenu rekurzije, odnosno primenu iste operacije ili funkcije ponovo na isti rezultat, bilo bi teško objasniti kako se može razumeti ogroman broj potpuno novih rečenica.

Ako bi se i sintaksa shvatila kao vrsta slike koja pokazuje kako su značenja delova povezana u značenje celine, došlo bi se do zaključka da postoji izomorfizam između sintakse i semantike. Ova ideja prvi put je izneta u tzv. Montagueovoj gramatici (nazvanoj po američkom logičaru Richardu Montagueu).

Digitized by Google

270. Марковић Ђ. Јован, Називи наших насеља, ГлЕИ XXV (1976) 35—48.
Резиме на француском.

271. Митков Маринко, Двокомпонентниот карактер на топономастичките единици (Проблеми на топономастичката етимологија), ОЈ 5 (1975, Zagreb) 41—42.
Rezime na ruskom.

272. Митков Маринко, Седралец, ОЈ 6 (1976, Zagreb) 103—106.
Rezime na njemačkom.

273. Михајловић Јоца, Топоними и микротопоними у Лесковцу, Лесковачки зборник XIV (1974, Лесковац) 255—260.

274. Младеновић Александар, Из лексике савременог говора Грбља, ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 251—254.

275. Миљаку Љатиф, Топоними Косова албанског, словенског и влашког порекла, НССУВД 6 (1977, Београд), 475—482.
Резиме на руском.
У дискусији учествовали: др Идриз Ајети, др Павле Ивић, др Асим Пецо, др Иван Пудић, мр Никола Родић.

276. Остојић др Бранислав, Семантичка вредност лексеме „лик" у неким Његошевим стиховима, Ов год. VIII бр. 83 (1976) 13.

277. Павловић Звездана М., Микротопоними у области Белице, ЈФ XXXII (1976) 213—222.
Резиме на француском.

278. Пеев Коста, Белешки за антропонимијата во Струмица, ОЈ 5 (1975, Zagreb) 111—117.
Rezime na ruskom.

279. Peco dr Asim, O značenju jedne „posuđenice", Odjek, XXIX, 13—14 (1976, Sarajevo) 21.
О глаголу *бишисаши*.

280. Putanec Valentin, в. бр. 309.

281. Radović Slobodan, Imena, prezimena i nadimci u Karanu, Užički zbornik br. 3 (1974, Titovo Užice) 419—428.
Резиме на француском.

282. Rammelmeyer dr Matthias, Њемачки лексички калк и творба ријечи у српскохрватском језику, НССУВД 6 (1977, Београд) 291—304.
Резиме на немачком.
У дискусији учествовао др Павле Ивић.

283. Resulović Zulfikar, O izgovoru i pisanju nekih turcizama u srpskohrvatskom jeziku, Književni jezik, br. 3—4 (1976) 85—90.

284. Rodić Nikola, Daničićev postupak u obradi toponima s posesivnim pridevskim delom, OJ 6 (1976, Zagreb) 139—143.
Rezime na francuskom.

Digitized by Google

Autori smatraju da kategorijalna gramatika, čiji su začetnici bili poljski logičari Leśniewski i Ajdukiewicz, a koju su razvili Y. Bar-Hillel, P. Geach i M. Cresswell, omogućava usvajanje izomorfizma između sintakse i semantike, a da se istovremeno slaže i sa Fregeovim principom.

Generativna gramatika Chomskog ističe autonomnost sintakse i na nju se teško može primeniti Fregeov princip, s obzirom na to da u njoj rečenica ima dve sintaksičke strukture (dubinsku i površinsku), uprkos, po mišljenju autora, neuverljivim pokušajima Fodora i Katza da objasne uvođenja koncepta dubinske strukture potrebom da se uvede nivo sintaksičke strukture na koji se Fregeov princip može primeniti. Međutim, čak ni u novijoj verziji transformacionalne gramatike Fregeov princip ne važi na nivou dubinske strukture pošto je semantička interpretacija delom određena i na drugim nivoima. Autori ipak smatraju da postoji način da se povežu dve danas najinteresantnije teorije — Montagueva gramatika i transformacionalna gramatika, a taj postupak, po njima, sastoji se u tome da se uvede trostepeni sistem vezivanja semantike za sintaksu (što se predlaže i u Montaguevoj gramatici), s tim što bi jedan od stepena bila dubinska struktura jezika. Osnovna zamisao sastoji se u tome da se jezik organizuje tako da bude lišen svake dvosmislenosti (taj nedvosmisleni jezik činila bi dubinska struktura jezika transformacionalne gramatike) da bi se, zatim, takav jezik preveo u izraze intenzionalne logike, i da bi mu se tek na ovom stupnju dala semantička interpretacija. Iako sama po sebi dosta privlačna, ova ideja ipak ne izgleda dovoljno uverljiva zbog nedokazane polazne pretpostavke o izomorfizmu semantike i sintakse o kojoj se i dalje vode diskusije.

U nastavku knjige uvodi se pojam *logičke presupozicije*, koji je prvi pomenuo nemački matematičar Gottlob Frege. Taj pojam je nastao iz potrebe da se odrede uslovi koji se moraju ispuniti da bi rečenica koja sama po sebi nije ni istinita ni lažna dobila ili istinitu ili lažnu vrednost. U pitanju su rečenice tipa: *Yes, I have stopped beating my wife* (*Da, ja sam prestao da tučem svoju ženu*) i *No, I have not stopped beating my wife* (*Ne, ja nisam prestao da tučem svoju ženu*). Za obe rečenice neophodna je pretpostavka da se ranije morala vršiti radnja o kojoj je reč da bi ili potvrdan ili odričan odgovor mogao biti istinit.

S pojmom presupozicije povezani su i pojmovi uspešnosti uslova, pravila kompetentnosti i relevantnosti. Uspešnost i istinitost mogu se posmatrati kao dve različite dimenzije — rečenica može biti uspešna ali ne i istinita, i obrnuto. Pravilo kompetentnosti zahteva postojanje osnovanosti za ono što se tvrdi, a pravilo relevantnosti — iznošenje neke nove informacije. U lingvistici presupozicija ima u poslednje vreme sve veću primenu.

Digitized by Google

U završnom poglavlju se ističe da je jezička struktura za logičare zanimljiva u onoj meri u kojoj im pomaže da formulišu pravila za izvođenje pravilnih dedukcija — a takvi su skoro svi aspekti semantičke strukture rečenice. Nedostaci klasične logike u odnosu na lingvistiku su u tome što logika nije uzimala u obzir distinkciju između većine lingvističkih klasa (imenica, prideva i glagola) i što mnoge gramatičke kategorije uopšte nemaju paralele u logici (predlozi, različiti tipovi priloga i sl.). Možda se najveća zamerka može staviti na ograničenja logike isključivo na deklarativne rečenice, dok imperativne i upitne potpuno odsustvuju iz sistema. Posle svega i dalje ostaje otvoreno pitanje kako bi se ovi problemi mogli ukloniti.

Iako se čini da su autori imali nameru da istaknu korelaciju između logike i lingvistike, ostaje utisak da su paralelnim pristupom dvema naukama više istaknute njihove razlike nego sličnosti. Logika može doprineti strožoj formalizaciji u lingvističkom metodu, ali je iluzorno očekivati da bi se logičko mišljenje moglo poistovetiti sa jezičkim. Sve to, naravno, ne znači da se rezultati postignuti u jednoj nauci neće i dalje iskorišćavati u drugoj, i obrnuto, a tom interdisciplinarnom prilaženju ova knjiga daje svoj koristan doprinos. Njenu posebnu vrlinu predstavlja preglednost, sistematičnost i konciznost kojom je pisana, a naročito postupnost u uvođenju logičkih simbola, novih pojmova i njihovo iscrpno definisanje, i zbog svega toga zaslužuje punu pažnju lingvista kojima je i namenjena.

Slobodanka Boškov

Digitized by Google

DUBRAVKO ŠKILJAN: **Dinamika jezičnih struktura,** izd. Studentski centar Sveučilišta, biblioTEKA, Zagreb 1976, str. 159.

Mladi zagrebački lingvista, koga je stručna javnost 70-tih godina upoznala po teorijskim raspravama i člancima objavljenim u Suvremenoj lingvistici i nekim drugim časopisima, po izlaganjima na 3. programu RTB i javnim lingvističkim tribinama — predstavio se sada knjigom (što je ujedno i njegova doktorska disertacija) koja se po tematskom opredeljenju nalazi u sledu knjiga kakve su knjige domaćih autora: Pravci u lingvistici Milke Ivić, Lingvistika o čoveku i Jezik i lingvistika Ranka Bugarskog. Škiljanova knjiga u celosti sadrži jednu novu komponentu, jednu orijentaciju koja je opravdava i čini u potpunosti svrsishodnom. Osnovni (a i ambiciozni) cilj autora bio je (1) da ukaže na moguće pravce kojima bi trebalo da krene nova lingvistička nauka i (2) da pokaže — analizirajući nedostatke dosadašnjih lingvističkih istraživanja — koliko perspektive za čoveka nudi dijalektički i materijalistički koncipirana lingvistika.

Knjiga sadrži pet većih poglavlja: *Uvod* (7—17), *Tragovima dosadašnje lingvistike* (23—62), *U potrazi za novom lingvistikom* (75—122), *Zaključak* (127—135), i *Dodaci* (139—157).

U *Uvodu* (koji sadrži odeljke: *Lingvistička istraživanja, Pitanja suvremene lingvistike, Jezična djelatnost*) čitalac se susreće sa osnovnim autorovim opservacijama koje se tiču lingvističke nauke od njenih prvih početaka do danas, s tim što se polje teorijskih razmatranja odmah ograničava na savremenu lingvistiku 20. veka. Dajući sumaran i shematičan pregled razvoja jezičke nauke, autor posebno izdvaja strukturalistička učenja o jeziku, kao najveći, ali ne i konačni, domet te nauke. Ta učenja su u mnogo čemu uspela egzaktno opisati veliki broj pojava u jeziku. Jezički znak na svakom nivou višem od fonološkog ima svoj sadržaj i svoj izraz. Na planu izraza strukturalistička lingvistika učinila je mnogo, dok su na planu sadržaja rezultati ostali samo u okvirima pokušaja (zbog isključenja semantičkih ispitivanja iz lingvistike). Značajan doprinos strukturalizma je na području metodologije, ističe autor, gde je uočeno da je za jezički opis najbitnija struktura sistema,

Digitized by Google

tj. odnosi koji određuju položaj u sistemu. Iznoseći opšte ocene, manje-više poznate i našoj stručnoj javnosti, Škiljan naglašava da je razdoblje strukturalizma lingvistici, s jedne strane, donelo velike koristi, a s druge, zbog svojevrsne jednostranosti u pristupu jeziku, ipak nije dalo odgovor na neka bitna pitanja. Autor zaključuje da je glavni nedostatak strukturalizma u tome što je svojim viđenjem jezika „zanemarivao dvije važne komponente jezične djelatnosti: njezinu unutrašnju dinamiku i njezinu isprepletanost s ostalim oblicima čovjekova djelovanja i izvanjezične stvarnosti" (16 str.). Tvrdeći, dalje, da je strukturalizam u osnovi nedijalektičan, autor ne želi time da obezvredi njegov ogroman doprinos napretku lingvistike — nego ga i dalje smatra polazištem svakog budućeg istraživanja.

Posebnu pažnju zaslužuju sadržajne definicije čovekova izvanjezičkog univerzuma, zatim jezika i govora, koje autor daje kao polazni osnov svojoj daljoj teorijskoj analizi. Da bi se zacrtao pravi put kojim nužno treba da krene jezička nauka u sadašnjem trenutku, mora se prethodno poći od dobrih pojmovnih razgraničenja, kao što su jezička delatnost kao oblik društvene prakse koji se sa komuniciranom stvarnošću nalazi u međusobnom odnosu delovanja i prožimanja. Pošto konstatuje da se jezička delatnost i izvanjezički univerzum, na jednoj strani, i jezik i govor na drugoj, međusobno prepliću, prožimaju i utiču jedni na druge, — autor zaključuje da strukture sistema treba smatrati kao dinamičke elemente podložne opštim zakonima dijalektike.

Drugo, još uvek ne centralno poglavlje u knjizi *Tragovima dosadašnje lingvistike* (25—73) predstavlja, u stvari, pregled važnijih (ne može se reći svih) lingvističkih pravaca što ih je autor ocenio da su od značaja za što bolje prezentiranje osnovne teme. U analizi nekoliko važnijih lingvističkih pravaca (u odeljcima: 2.1. *Predsaussureovsko razdoblje i novija nestrukturalistička lingvistika*, 2.2. *Ferdinand de Saussure i njegovi nasljednici*, 2.3. *Praški lingvistički krug i srodna strujanja*, 2.4. *Glosematika*, 2.5. *Američka deskriptivna lingvistika*, 2.6. *Generativna gramatika*, 2.7. *Sovjetska lingvistika i zapadna „lijeva" strujanja*) Škiljan je dao svoj sud o različitim lingvističkim strujanjima. Cilj mu, zacelo, nije bio reinterpretirati stvari koje su i u domaćoj jezičkoj nauci više puta iznošene (isp. Pravce u lingvistici I, II, i III izd. Milke Ivić, knjige i članke R. Bugarskog, a i mnoge druge pojedinačne rasprave i prevode štampane po časopisima). Međutim, posebno kad se ima u vidu autorovo teorijsko stanovište, može se reći da je dao jedan ne, doduše, iscrpan, ali ipak dovoljan pregled lingvističkih pravaca, u kome se veća pažnja obratila onome što je u njima ostalo pozitivno i korisno za današnji put lingvističke nauke, i onome na što nije dat zadovoljavajući odgovor, što je ostalo neistraženo. U tome je autor u velikoj meri uspeo. Pitanje je ovde, međutim, koliko se

Digitized by Google

može opravdati to što među pominjanim lingvistima nema i nekih poznatih imena (ili su ona samo navođena uzgred) ili što se od jugoslovenskih autora pominje samo Radoslav Katičić, čijim je lingvističkim gledanjima dat primetan značaj. Treba takođe zažaliti što je suženo dat pregled sovjetske lingvističke teorije, posebno što je suviše mnogo prostora posvećeno Marovom učenju, koje je već odavno u nauci dobilo svoju ocenu. Opravdano su, međutim, zastupljena „zapadna 'lijeva' strujanja". Tu je posebno do izražaja došlo Lefebrovo filozofsko delovanje izloženo u njegovoj kritici strukturalizma, koje je nesumnjivo moralo uticati na autorove zaključke o strukturalizmu, bar u onome što se tiče filozofije.

Treće poglavlje, koje nosi ekspresivan naziv *U potrazi za novom lingvistikom*, predstavlja onaj deo knjige u kome je autor bio u prilici da pokaže svoju sposobnost da zrelo vodi lingvističku analizu u raspravljanju o nekim osnovnim, ali još uvek otvorenim pitanjima jezičke nauke. Stiče se utisak da je autor imao dovoljno smelosti da se upusti i u suštinu problemâ, posmatrajući ih sa više aspekata, ali da često nije bio u stanju da dâ sigurne odgovore, pa se nekad zadovoljavao i samo polovičnim. No, iako najviše podložno kritici, ovo poglavlje predstavlja najinteresantniji deo knjige. U njemu je najviše istraživačkog.

Prva razmatranja u njemu vezana su za karakter relacije jezik, mišljenje i stvarnost. Iako se o ovim pojmovima široko raspravlja, zaključak ne zadovoljava: „Jezik i mišljenje su, dakle, u zavisnosti od razine promatranja, i istovetni i neistovetni: istovetni su zato što ih danas nauka praktički još ne može sa sigurnošću razdvojiti i zato što se jezikom najčešće prenose misli od pojedinca k pojedincu, i unutar komunikacijskog procesa bar za slušaoca jezik jest mišljenje; neidentični su zato što se među njima mogu utvrditi dijalektički odnosi i što su objekti dviju znanosti; ponovo su na višoj razini identični jer su dijalektička cjelina i mogu se promatrati ujedinjeni kao jezik-mišljenje" (79). Škiljan u svom daljem izlaganju naglašava sledeće: prvo, da jezik i mišljenje pripadaju polju istraživanja dveju različitih nauka, i drugo, da su jezik i mišljenje dijalektička celina, a ne koherentna i monolitna pojava. Verovatno ni sami lingvisti ni sami logičari ne bi mogli napraviti definiciju pojmova jezika i mišljenja koja bi istovremeno zadovoljila i jedne i druge. Kad određuje karakter relacije jezik i stvarnost, autor primećuje da je jezik istovremeno i statičan i dinamičan, zavisno od nivoa sa kog se posmatra. Zapažanja koja se tiču međusobnog uticaja jezika i izvanjezičkog univerzuma i njihove stalne promene čine nam se vrlo razložnim.

U nastavku knjige dva poglavlja su vezana za jezik: 3.3. *Jezik kao* (πραξις)i 3.4. *Jezik kao* (ποιησις). U prvome se definiše pojam komunikacijske prakse čiji su elementi: jezik, izvanjezički univerzum, govor, komuni-

Digitized by Google

cirana stvarnost, govornik, slušalac. Međusobne odnose ovih elemenata (svi navedeni pojmovi imaju vrlo upotrebljive definicije) autor objašnjava i simbolički, predstavljene kao skupove određenog broja elemenata. Takođe terminološki razlikuje pojmove sistema (sustava) i govornih struktura. Izvore jezičke dinamike Škiljan vidi u postojanju uticaja među kategorijama jezika, kao oruđa društvene prakse, i komunicirane stvarnosti, kao dela izvanjezičkog univerzuma. Ti uticaji su u neprestanom kretanju. Za govornika je jezik statičan, ali se jezički sistemi kreću u vremenu.

Kao poseban oblik čovekove kreativnosti sudeluje jezik u umetnosti. Razmatranja o ulozi jezika u književnosti i odnosu lingvističkih istraživanja prema književnom jeziku mogu se prihvatiti, ali se ne može izbeći utisak da su tu neki odnosi ostali nedorečeni ili neprodubljeni (npr. odnos između jezika kao sredstva komunikacije o izvanjezičkom univerzumu i jezika u književnom delu kao svojevrsnom univerzumu).

Zapaženo poglavlje u knjizi svakako je 3.4. *Semantika.* U njemu dolazi do izražaja autorova sposobnost da sadržajno iznosi svoja mišljenja, respektujući tuđa. Autor veruje da se dijalektička metodologija može najviše primeniti u semantičkim istraživanjima, koja su dugo bila zapostavljena. Tako je strukturalistička lingvistika u prvi plan stavljala sintaksička istraživanja (plan izraza), jer su ona bila pogodnija da se izoluju i zatvore u sistem. Prve teškoće u vezi sa semantikom odnosile su se već na njenu definiciju. U utvrđivanju karaktera semantike Škiljan polazi od mišljenja Saussurea, Guirauda, Ogdena i Richardsa, Ullmana, Mounina i Chomskog. Pošto je analizirao i ocenio njihovo gledanje na semantiku, Škiljan je uočio glavne probleme vezane za nju: 1) problem metodologije (potrebno je stvoriti koherentni metajezik da bi se njime opisao jezik); 2) usklađivanje kriterija za izdvajanje semantičkih jedinica i 3) mera pripadnosti semantike lingvistici (svaki semantički opis traži pozivanje na izvanjezičke činjenice). Zadaci dijalektički zasnovane semantike bili bi (1) da se napravi popis semantičkih jedinica nekog jezika i (2) da se istraže zakonistosti po kojima pe jedinice čine sistem. To bi bila semantika jezika, zaključuje autor. Postoji i semantika govora, koja bi izučavala procese i smerove semantičke konkretizacije i objašnjavala ulogu govora u kreativnom formiranju novih jedinica. Autor daje jedan model, šematski prikaz popisa semantema (semantičkih jedinica) nekog jezika. U ovom odeljku definiše i većinu termina iz semantike, koji su upotrebljavani i dosada u lingvistici.

Kad je reč o planu izraza (u odeljku: 3.5. *Plan izraza*), konstatuje se da je u tome strukturalistička lingvistika postigla velike rezultate, pa bi za dalje analize bilo neophodno iskorišćavati određene strukturalističke meto-

Digitized by Google

dološke postupke. Autor na kraju daje i neka svoja opšta zapažanja o odnosu lingvistike i semiologije (3.6. *Lingvistika i semiologija*).

Poslednji odeljak (4. *Zaključak*) nije koncipiran kao tipičan zaključak. Njegov prvi deo (4.1. *Sinteza istraživanja*) sveden je na „sistem formalnih definicija" koje slede jedna iz druge. U stvari, sve te definicije su se u prvim poglavljima javljale i po više puta, tako da ovde nisu ništa novo, pa je taj deo zaključka, ovakav kakav je, pomalo suvišan. U drugom delu koji nosi naziv *Perspektive*, iznose se optimistička uverenja da će dijalektička lingvistička teorija, polazeći od pozitivnih tekovina lingvističkog strukturalizma, uspeti da reši mnoga dosad nerešena pitanja i da na nov način postane humanistička nauka i „dio čovjekova stvarnog života".

U *Dodacima* se nalazi prilično obimna, ali ne i sasvim iscrpna literatura i indeks imena. Nedostaje indeks pojmova koji bi ovakvoj knjizi dobro došao.

Ova knjiga ostaće kao podsticajno i inspirativno razmatranje, korisno pre svega za lingvistie, ali i za ljude čija je delatnost sa nekog drugog aspekta vezana za jezik. Bez obzira na to što sva tumačenja u njoj nisu podjednako uverljiva, što sve analize nisu do kraja sprovedene, ona će, dakle, s razlogom imati svoju zahvalnu čitalačku publiku.

Milica Radović-Tešić

Digitized by Google

Digitized by Google

МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ: **Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца,** Београд, САНУ, 1976, стр. 1-144

Монографија М. Стевановића, посвећана лингвистичким тумачењима у досадашњим коментарима *Горског вијенца*, значајан је прилог разумевању текста овог великог дела. У уводним напоменама аутор истиче два разлога која су га навела да се прихвати писања овог рада. Прво, „лингвистичким анализама, тумачењима језичких средстава у коментарисању Његошева спева", указивано је најмање пажње. И друго, не можемо бити задовољни досадашњим језичким објашњењима „не тако једноставног, не баш простог и не најјаснијег песникова начина изражавања" (стр. 7). Аутор је језичким тумачењима подвргао она места у *Горском вијенцу* која су му се, на основу коментара претходника и личних запажања, чинила теже разумљива. Или, како сам каже, његов главни задатак био је „тумачење у *Горском вијенцу* мање разумљивих језичких појава, било да су раније интерпретиране на начин који читаоце оставља у недоумици како их треба разумети, било да је преко њих прелажено без икаква објашњења" (стр. 10). Аутор, међутим, није имао објективне показатеље, или их бар није навео, која су места у делу читаоцима мање разумљива, него их је одређивао према свом нахођењу. Сигурно да и друге језичке појаве, које Стевановић у својим *Језичким тумачењима* не разматра, могу изазвати „недоумицу" код читалаца. Исто тако је сигурно да би анализа превода *Горског вијенца* на словенске и несловенске језике употпунила корпус мање разумљивих и вишезначних места, тј. стихова које треба протумачити. Ако је у Његошевом спеву толико места нејасно нашем читаоцу, који највећим делом познаје језик и историјски контекст дела, тим пре ће језичке појаве у *Горском вијенцу* бити нејасне страном читаоцу, критичару, преводиоцу. Не може се сада ни оценити колики би значај имао један свеобухватан лингвистичко-филолошки коментар за превођење овог нашег ремек-дела на главне светске језике. Разуме се, овај задатак превазилази могућности индивидуалног научног рада.

Digitized by Google

Језичка тумачења Стевановић је дао према редоследу стихова *Горског вијенца*. То је учињено свакако због тога што је било предвиђено да се ова монографија објави заједно са акцентованим текстом *Горског вијенца*, а до тога није дошло из техничких разлога (види нап. на стр. 13). Ова првобитна замисао одражава се на систематичност Стевановићевог рада, који је, у ствари, језички коментар дела. Још један разлог утицао је на начин ауторовог излагања. *Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца* својеврсна су допуна другим коментарима спева, а ти други коментари дати су према редоследу стихова *Горског вијенца*. Да је аутор уз *Регистар имена навођених писаца* дао и регистар протумачених речи, израза и граматичких категорија, његов рад би био далеко прегледнији.

Стевановићева језичка тумачења *Горског вијенца* обухватају следеће нивое.

Прво, *утврђивање лексичког значења и стилске вредности појединих речи*. — Тако је дато значење именица *одива* (83, стр. 29)[1], *крајичници* (312, стр. 42), *првијенац* (1880, стр. 105), *робље* (1189, стр. 90), *сабља* (2062, стр. 114), *повукуше* (1897, стр. 106—107), *некрсти* (95, 284, стр. 29—30, 40), *ништавило* (247, стр. 35—36), *плетење* (248, стр. 36), *кривања* (1547, стр. 100), *клетва* (Посвета, 38, стр. 25), *сјен* (1011, стр. 83), *сјенка* (900, стр. 79), *сплака* (832, стр. 75), *марач* (666, стр. 61); глагола *судити* (Посвета, 25, стр. 21—22), *премислити* (79, стр. 29), *двоумити* (1127, стр. 88), *угонетати* (734, стр. 70), *жалити* (545, стр. 52), *поповати* (362, стр. 42), *загустити* (363, стр. 42), *чињати* (2408, стр. 124), *претећи* (2123, стр. 115), *опушатати се* (2001, стр. 113—114), *обешатати се* (686, стр. 64), *зажижати* (744, стр. 70—71), *дићи* (900, стр. 79), *позобати* (20 и 1681, стр. 102), *улетјети* (1913, стр. 110), *ударити* (2110, стр. 115), *попуштати* (1462, стр. 98); придева *стални* (Посвета, 17, стр. 18), *плах* (109, стр. 30—32), *безуман* (248, стр. 36), *грдан* (282, стр. 37; 1367, стр. 95—96), *крвав* (535, стр. 51—52) и броја *један* у двема различитим функцијама (851, стр. 76; 2799, стр. 128—129).

Три напомене уз лексичке коментаре.

(1) Прилог *чудно* у стиху „чудно ли ћеш нешто доживјети!“ (1695, стр. 102) употребљен је, истиче аутор монографије, у значењу „изванредно, изврсно“, а придев *чудан* у стиху „Чудна негђе пустога

[1] Број без икакве ознаке означава број стиха у *Горском вијенцу*, а број са скраћеницом „стр.“ означава страну на којој је дати пример протумачен у Стевановићевој монографији.

Digitized by Google

плијена" (1715, стр. 103) — у значењу „знатан" или „силан". Стевановић каже да су оба ова значења присутна не само у црногорским говорима, него шире у нашем језику и да их је песник узео из нашег, живог говора. Ми сматрамо да Његош речи *чудан* и *чудно* у значењу „диван, изванредан", „дивно, изванредно" употребљава под утицајем руског језика, у коме је ово значење за придев *чу́дный* и прилог *чу́дно* — основно.[2] И Р. Бошковић се за наведено значење придева *чудан* позива на руско *чудный*.[3] За значење „знатан, силан" Стевановић је у праву; јер: „čudan *može značiti i* mnog, ingens, multus, magnus, *to je tolik da mu se ljudi čude*".[4]

(2) Стевановић замера Решетару и оним коментаторима који су прихватили Решетарово тумачење *луне* у стиховима „Сан паклени окруни Османа, / дарова му луну кâ јабуку." (9—10, стр. 27) што под *луном* подразумевају Османову жену, и сматра да је у овим стиховима реч „о луни (месецу) као симболу турства, која је Осману дата на дар као јабука". У природи симбола као песничке слике управо је вишеплановост његовог семантичког поља. Зато нам се чини да је неоправдано његово свођење на један од тих планова. У конкретном примеру сматрамо да је луна и *месец*, из сна Османовог (а Осман, подсетимо се, „вољаше кћер шеика Елебадија и усни једном да из недара шеикових, док овај спаваше, искочи млад месец и спусти се као пун месец у његова недра. На месту где се месец спусти узрасте једно дивно дрво, у чијој сенци почиваше цео свет."[5]), и *шеикова ћерка* коју је Осман добио на основу предсказања из сна (а она се звала Камерије, што значи „слична месецу"[6]), и *симбол моћног турског царства* („Шеик овако протумачи сан: да ће здружењем његове и Османове куће потомци овога доћи до господа-

[2] АН СССР, Институт русского языка, *Словарь современного русского литературного языка*, М.—Л., „Наука", 1965, т. 17, стлб. 1169—1170.

[3] *Речник уз Целокупна дела Петра II Петровића Његоша*, саставили Михаило Стевановић (од А до О) и Радосав Бошковић (од О до Ш) уз сарадњу Радована Лалића, Београд, „Просвета", 1975, стр. 303.

[4] *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, JAZU, 1884—1886, knj. II, str. 85.

[5] Тумачење немачког преводиоца и коментатора Јохана Кирстеа (види: Петар II Петровић Његош, *Целокупна дела*, књ. 3, *Горски вијенац*, *Луча микрокозма*, Београд, Просвета, 1975, стр. 238).

[6] Види коментар стиха у: *Gorski vijenac* vladike crnogorskoga Petra Petrovića Njegoša, uvod i komentar napisao Milan Rešetar, Zagreb, 1890.

Digitized by Google

рења над целим светом“[7]). Оваквим тумачењем превазилази се несланеслагање Љ. Стојановића[8] и М. Решетара[9].

(3) Не чини нам се убедљиво ни тумачење речи *мука* у стиховима „Без муке се пјесна не испоја, / без муке се сабља не сакова!“ (603—604, стр. 58), под којом Стевановић подразумева „херојска дела (па можда и шире — све што је хвале достојно и опевања вредно)“. *Мука* овде има значење „труд, напор, прегнуће“.[10]

Друго, *тумачење значења фразеологизама и других спојева речи, као и целих стихова.* — У оквиру овог нивоа анализе Стевановић тумачи бројне глаголске фразеолошке обрте: *живјети под овом марамом* (305, стр. 41—42), *уљећи у крупне ријечи* (364, стр. 42—43), *изгубити дио од Бога* (498, стр. 45), *поћи ђавољијем трагом* (557, стр. 53), *учинити спомен души* и *учинити прекаду гробу* (1061—1062, стр. 84), *преварити на вјеру* (761, стр. 71), *посјећи на вјеру* (1926) и *погинути на вјеру* (1934, стр. 111), *погинути с главе* (1967, стр. 112—113), *погинути на главу* (2688, стр. 127—128), *завити љуто* (љуће) *на срце* (2021, стр. 114), (*не*)*копати мушку главу од пушке* (2419, стр. 124—125), *пући* (на кога) *сваке грдне јаде* (1356, стр. 94), *бити* (коме) *на бјељегу* (1101, стр. 85—86), *бити обешћан*(*а*) *у* (који) *лик* (2155, стр. 116), *носити крсте* (1310, стр. 93). Од фразеолошких обрта у којима је управна реч именица протумачени су следећи: *црни дан* (43, стр. 28), *најгоре зло* (46, стр. 28—29), *домаће зло* (530, стр. 50—51), *свијетла кола* (745, стр. 71), *мало људство* (888, стр. 78), *раскршће липово* (883, стр. 77—78), *китни вијенац* (979, стр. 82), *причина управа* (2294, стр. 119), *крвнице пушке* (733, стр. 70), *Милошева правда* (254, стр. 37), *чудо витезовах* (237, стр. 34), *цар зла свакојега* (605, стр. 58—59), *цар од царах* (1081, стр. 85), *јаловљење облака* (158, стр. 32), *гроб се* (чији) *пропа на та' свијет* (2425, стр. 125). Протумачен је и један фразеологизам придевског значења: *мало бољи* (1458, стр. 87—98), и два прилошка: *усред подне* (1420, стр. 96), *за фајду* (2239, стр. 117). Окамењени узвици и узречице такође су нашли место у Стевановићевом коментару: *ко је витез* (458, стр. 44), *игђе ли икога* (822, стр. 74), *Бог ти братска* (823, стр. 75), *здрави је посао* (2406, стр. 124),

[7] Види нап. 5.

[8] Види приказ Љубомира Стојановића првог издања *Горског вијенца* са Решетаровим коментаром (*Просвјетни гласник*, 1891, XII, бр. 1 и 2, стр. 58).

[9] Види Решетаров одговор на приказ Љ. Стојановића (*Просвјетни гласник*, 1891, XII, бр. 11, стр. 666).

[10] *Rječnik JAZU* (knj. VII, str. 140) ово значење речи *мука* тумачи: „muka *je isto što trud* (*kad se tko trudi oko čega*)“, а међу примерима наводи и народну пословицу „Bez muke nema nauke“.

Digitized by Google

кам им у дом (1963, стр. 112), *у кам ударило* (848, стр. 76). Наведеном треба додати протумачена значења целих стихова (скуп лексичких значења које носи стих): „сви ако ће окрилатит Турци“ (1076, стр. 84—85), „већ превире капа на све стране“ (1892, стр. 105—106), „нека буде што бити не може“ (659, стр. 60), „врана врани очи не извади“ (553, стр. 52).

Фразеолошки слој језика *Горског вијенца* врло је лепо протумачен. Не бисмо се могли сложити само са неколико објашњења. Израз „све је пошло ђавољијем трагом“ не значи „све је пропало“, него „све је кренуло како не треба, злим путем“. Другим речима, глагол *ићи* у наведеном фразеологизму има иницијално, а не финално значење (као у комплементарном изразу „све је отишло дођавола“). Израз *у кам ударило* семантички је протумачен; могло би се пожелети да буде дато и његово граматичко и етимолошко објашњење. Завршне речи тужбалице сестре Батрићеве (*кам им у дом*) Стевановић тумачи: „То клетва јест несумњиво, али не права клетва, већ више узречица којом се пропраћа свака несрећа која је неког задесила.“ Израз *кам им у дом*, по нашем мишљењу, не треба сводити на једно значење.[11] Израз је вишезначан и ту своју вишезначност чува и у овом поетском тексту. Он у себи садржи, прво, нијансу клетве, и то врло тешке (њихов дом немао ништа до камена, а то значи: немали мушке главе, а преко тога и: угасило им се огњиште). Овако су израз схватили многи коментатори, од Решетара до Банашевића. Даље, у последњим речима тужбалице садржана је емоционално усмерена оцена главара („страшљивци, кукавице“, како каже Д. Вушовић, али и: јадови, неспособни). И најзад, у изразу *кам им у дом* имамо и нијансу сажаљења (куку њима, њима је најтеже, зато су се од јада скаменили).

Треће, *објашњење необичних* (најчешће дијалекатских) *облика речи*. —Од глаголскиих облика протумачени су необични облици презента: *рађу* (Посвета, 37, стр. 25), *набраје* (1213, стр. 91—92), *ћоможе* (1486, стр. 99), *додије* (2224, стр. 116—117), *задржаје* (2257, стр. 117), *надмашају* (100, стр. 30); облици радног придева на *-â* уместо *-ао* (стр. 133—134), и посебно: *размишљавâ* (506) и *ћовуковâ* (507, стр. 46—47), *ошћела* (2670, стр. 126—127), облик императива *виђи* (1, 66, стр. 26—27) и облик глаголског прилога *раздвајући* (2121, стр. 115). Од именичких протумачени су облици генитива плурала на *х* (стр. 137), и облик *љубов* (1035,

[11] Кад се израз односи на неко друго лице има облик *ками* (ми, ти, му, јој, нам, вам) *у дом*.

Digitized by Google

стр. 83). Још су објашњени локатив личне заменице другог лица сингулара *тебе* (стр. 136—137), датив личних заменица првог и другог лица плурала *ни, ви* (стр. 134—135), предлог *су* (1—2, стр. 27) и реч *кâ* у разним функцијама (*као, како*, стр. 133—134). Стевановић се осврће и на употребу акузатива у функцији локатива и обрнуто (стр. 131—132) и на употребу инструментала место акузатива (стр. 133).

Четврто, *објашњење граматичког значења и функције глаголских облика*. — Стевановић говори о квалификативном релативном презенту у стиховима „чаша жучи *пије* чашу меда, / смијешане најлакше *се пију*" (565—566, стр. 53—54) и „Мањи поток у већи *увире*, / код увора своје име *губи*" (794—795, стр. 72—73); о напоредној употреби презента и аориста имперфективних глагола (975, 979, стр. 81—82); о индикативном презенту у стиху „Пјан, рекосмо, па *мисли* да поје" (462, стр. 44—45). У последњем наведеном стиху Банашевић налази модални презент („па хоће да пева, па му се пева"). Стевановићемо мишљење чини нам се вероватније. На неколико места аутор *Језичких тумачења* указује на природу и функцију имперфекта (1259, стр. 92—93; 1135—1136, стр. 89; 1747—1749, стр. 103—104). Не бисмо се могли сложити са аутором да у стиховима „А ево смо као они миши / те за мачку звоно *прављаху*" (434—435, стр. 43) „неодређеност временске ситуације <...>допушта употребу једино облика перфекта". Песник је употребио имперфекат да дочара временску одређеност глаголске радње. Особина песничког језика, и његова драж, управо је у томе што се једна народна прича из жанра басни приказује као стварни догађај који се у одређено време десио. Зато су *они* мишеви, што асоцира и на лексички неизражену временску одређеност (*онда*). Посебно су значајна Стевановићева објашњења значења аориста у *Горском вијенцу*. Модални аорист у стиху „*Разлучи се* земља на племена" (534, стр. 48—50) „означава још неизвршену радњу, у чије је извршење (свакако у скорој будућности) уверен онај што га употребљава". Исто значење аориста имамо у стиховима „*Затрије се* име црногорско, / не *остаде* крста од три прста" (289—290, стр. 40—41). Аутор у танчине објашњава и друга значења аориста: значење (не)могућности и сигурности да се нешто хоће или неће десити (868, стр. 76; 801, стр. 73—74; 1134, стр. 88—89), кондиционалну употребу (863, стр. 76—77), релативну квалификативну употребу (563—564, стр. 53—54), све до индикативног аориста (1673, стр. 101—102). У стиховима „крвава *се исклати* племена, / враг ђаволу *дође* у сватове / те свијећу српску *угасити*!" Стевановић налази употребу облика инфинитива у значењу футура. Ми бисмо пре рекли да је овде футур са пропуштеним личним глаголским обликом *ће* (сг. и пл.). Аутор коментарише употребу

Digitized by Google

инфинитива у функцији намерне реченице (2271, стр. 117—118), конструкцију *за* + инфинитив у значењу *да* + презент (1102, стр. 86—88), имперфекат глагола *хтјети* + инфинитив у значењу потенцијала (1441, стр. 96—97; 1940, 1942, стр. 111) и конструкцију *био* + инфинитив (2530—2531, стр. 126), као и необичан облик императива у стиху 1159 (стр. 89—90).

Пето, *тумачење значања падежа и падежних синтагми*. — Стевановићева анализа обухвата: словенски генитив (942, стр. 80—81), генитив уз глаголе *видјети* (1906, стр. 107), *жалити, бити жао* (576, 578, 580, стр. 54—55), компаративни генитив без предлога *од* (924, стр. 80), генитив материје без предлога *од* (1869, стр. 104), аблативни генитив са испуштеним предлогом *од* (538, стр. 52), *од* + генитив у значењу *о* + локатив (729, стр. 67; 1400, стр. 96), посесивни генитив са предлогом *од* („од земље главари", 723, стр. 65—66; „цар од царах", 1081, стр. 85); посесивни датив („сабљом му се Турци куну", Посвета, 22, стр. 21; „да им паша штогод не двоуми", 1127, стр. 88), датив комоди (784, стр. 72; 1130, стр. 88), датив са предлогом *к*, употребљен под утицајем руског језика („материјал к славном дјелу", Посвета, 11, стр. 15; „што би народ к витештву зажегло", 297, стр. 41); несвакидашњу употребу акузатива са предлогом *за* и *на* у неким обртима (*за*: 2382, стр. 123—124; 2424, стр. 125; 2669, стр. 127; — 1484, стр. 98—99; *на*: 1497, стр. 99); инструментал без предлога за означавање вршиоца радње, у чему Стевановић с правом види руски утицај (Посвета, 20, стр. 19—21; 685, стр. 63—64), инструментал без предлога у значењу инструментала са предлогом *с* (157, стр. 32; 242, стр. 34—35; 892, стр. 78—79). Ова последња функција инструментала није убедљиво протумачена, нарочито стих „Крсту служиш, а Милошем живиш".[12]

[12] По Стевановићу, инструментал без предлога *Милошем* уз глаголски облик *живиш* употребљен је уместо инструментала са предлогом *с* под утицајем живог говора песникове средине. *Милош* је фигуративно име за „безумни Милошев подвиг". Из оваквог тумачења следи: *живиш Милошем = живиш с Милошем = живиш с безумним Милошевим подвигом*. По нашем мишљењу, Његош је синтагму *живјети Милошем* употребио под утицајем руског језика и у значењу које имају синтагме *жить кем-чем, дышать кем-чем* или *жить и дышать кем-чем*, тј. „быть чем-нибудь поглощённым, видеть в чём-нибудь смысл существования". Инструментал *Милошем* није социјатив и употреба предлога *с* не би ни била могућа без промене значења. Према нашем тумачењу, израз *Милошем живиш* значи: Милош је смисао твог живота, врховно животно начело, оно чему тежиш и чиме се заносиш. Милош је овде симбол са широким семантичким пољем, у коме је доминантно значење „витештво". (Опширније и са потребном документацијом своје мишљење износимо у раду *Прилог тумачењу 892. стиха Горског вијенца*, Зборник за филологију и лингвистику, 1978, књ. XXI/1, стр. 229-231).

Digitized by Google

Посебно аутор задржава читаочеву пажњу на посесивним синтагмама *адова жвала* (27, стр. 27—28), *од његова страха* (дрхтати) (1360, стр. 94—95), *сваши Мустафића* (1756, стр. 137—138), и убедљиво показује да је у стиху „без питања твога ал' Лимова" (1854, стр. 104—105) последња реч посесивни придев, а не именица, како је закључио Банашевић. Још Стевановић објашњава употребу одређеног придевског вида у стиху 458 („ко је *добри* јунак!", стр. 44), као и бројну именицу *обојица* у необичној употреби (796, стр. 73).

Шесто, *тумачење значења и функције везника и везничких израза*. — У оквиру овог нивоа анализе Стевановић тумачи везнике *а* (847, стр. 75—76), *а и* (606, стр. 59), *а све* (у значењу „и то све", 2115, стр. 115), *ал'* (стр. 23—24), *него* (771, 774, стр. 71—72), *е* (у значењу „да", 785, стр. 72). Детаљно је протумачена везник-речца *нек* из првог стиха Посвете (стр. 10—14). На неколико места аутор говори о значењима везника *те* (227, стр. 33—34; 1191, стр. 90; у значењу „тако", 1626, стр. 100—101; 828, стр. 74—75, у значењу „баш, и то"). У стиху „чест, народност ће је воскрснула" (2353, стр. 120—121) везник *ће*, како лепо каже проф. Стевановић, „не врши собом само функцију декларативне везе *да* већ и везничког спољњег знака односно реченице за одређивање места".

Седмо, *тумачење значења и функције реченице*. — „Тужи млада, *за срце уједа*" (1301, стр. 14) — подвучена реченица је, по Стевановићу, последична реченица без везника. Супротну реченицу без везника коментатор налази у стиху „[Карађорђу] Све препоне на пут бјеху, *к циљу досије великоме*" (Посвета, 14, стр. 14). У многим стиховима аутор *Језичких тумачења* налази тзв. реторско питање (900—901, стр. 79; 1204, стр. 90—91; 2011, стр. 114). Стих „Ко је витез, ко је добри јунак" — по облику је упитна, а по значењу узвична реченица (458, стр. 43—44). Реченица *што чинимо* у стиху „Не смијемо чинит што чинимо" (501, стр. 45—46) је „по значењу односна, а по функцији објекатска реченица која допуњава први део стиха (*не смијемо чинит*), као управну реченицу. А чињења (деловања) су ту два, једно конкретно: скупштина, већање, договарање, припреме за обрачун с домаћим Турцима (то чине сви). А друго је апстрактно — оклевање да се томе приступи, размишљање до чега може довести тај обрачун, предвиђање најгорег — чиме је преокупиран владика Данило, на чију се одлучну реч чека." А у стиховима „И што ми је до њихове свађе, / а воли бих да надјача мањи" (1204—1205, стр. 90—91), две реченице нису у синтаксички зависном односу, како су сматрали многи коментатори; Сте-

Digitized by Google

285. Rodić Nikola, Iz toponimije Kosova [Atanasije Urošević, Toponimi Kosova, Srpska akademija nauka i umetnosti, Srpski etnografski zbornik, knj. LXXXIX, Odeljenje društvenih nauka, Rasprave i građa, knj. P, Beograd 1975, str. 164], OJ 6 (1976, Zagreb) 261—262.
Prikaz.

286. Rodić Nikola, Nekoliko antroponimskih baza romanskog tipa u Janjevu, OJ 5 (1975, Zagreb) 85—89.
Rezime na njemačkom.

287. Smailović Ismet, Pisanje naših i tuđih imena orijentalnog porijekla, Književni jezik, br. 3—4 (1976, Sarajevo) 41—56.

288. Смольская А. К., в. бр. 266.

289. Стаматоски Трајко, Сосна во македонската топонимија, OJ 5 (1975, Zagreb) 9—12.
S kartom. Rezime na ruskom.

290. Стаматоски Трајко, Топонимија охридско-преспанског базена (Влоѓимеж Пјанка, Топономастиката на охридско-преспанскиот базен, Скопје 1970, 485 стр.+4 карти), OJ 5 (1975, Zagreb) 135—136.
Prikaz.

291. Станковска Љубица, Прилог кон името на градот Ресен, OJ 6 (1976, Zagreb) 107—110.
Rezime na ruskom.

292. Суботић Јелисавета, Насеље Шкаљари (Котор) са гледишта топономастике, ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 254—258.

293. Težak Stjepko, Gramatička maskulinizacija ženskih i feminizacija muških imena u ozaljskoj antroponimiji, OJ 5 (1975, Zagreb) 81—84.
Rezime na njemačkom.

294. Томовски Душко, Етимолошки мисцели, MJ XXV (1974) [1]+238—248.

295. Turković Hrvoje, Tri terminološke vježbe, SL, br. 12 (1975, Zagreb) 11—15.

296. Урошевић Atanasije, в. бр. 244, 285.

297. Флора др Раду, Српскохрватско-румунски лексикални односи, НССУВД 6 (1977, Београд) 341—359.
Резиме на француском.

298. Hamp E., ἄκος, ЖА XXVI, 1 (1976) 26.

299. Hamp E., φροφέρω, φράζομαι, ЖА XXVI, 1 (1976) 30.

300. Ćerić Snježana, Onomastička istraživanja, Odjek, XXIX, 2 (1976, Sarajevo) 21. О Првој југословенској ономастичкој конференцији.

Digitized by Google

вановић с правом тврди да су то две самосталне, адверсативне реченице. Тачно је протумачен и реченични период који чине стихови 687—690 (стр. 63).

Знатну пажњу аутор је посветио елиптичним реченицама, реконструишући њихове изостале делове у циљу утврђивања значења. На пример: „а сви [су ми] људи [постали] паклени духови" (42, стр. 28). У стиховима „а они ти стубе, па уз цркву: / на олтар се од цркве попеше" (1324—1325, стр. 93—94) у реченици *па уз цркву* М. Решетар је сматрао да није изречен предикат *прислонише*, а Д. Вушовић — *попеше се*. Стевановић прихвата Решетарово становиште, сматрајући да Вушовић није у праву, јер глагол *попеше се* имамо у следећем стиху-реченици. За нас је Вушовићево становиште прихватљивије: између двеју реченица (*они узеше стубе, попеше се на цркву*) никакву информацију не би носила реченица *прислонише стубе уз цркву*. Изостављени предикат је свакако из семантичког круга глагола кретања.

У *Језичким тумачењима* даје се и значење оних дијалекатских речи у којима су срасла два реченичка дела стандардног језика: *оли* („хоћеш ли", 797, стр. 73), *ђе* („гдје је", 900, стр. 79).

Веома су интересантна Стевановићева разматрања синтаксичке структуре реченице на плану утврђивања реченичких делова. И ова запажања су значајан допринос утврђивању значења оних стихова *Горског вијенца* који раније нису адекватно тумачени (269—272, стр. 38—40; 674—675, стр. 61—63; 2290—2293, стр. 118—119).

Полазећи од неких запажања Д. Вушовића и Т. Ђукића, Стевановић доноси убедљиву граматичку анализу стихова „Јунаку се чешће путах хоће / ведро небо насмијат грохотом.": *јунаку* је логички субјекат, предикат *хоће се* изражава „хтење, готовост и настојање, *ведро небо* је објекат, *насмијати* има значење обрадовати, а *грохотом* је инструментална допуна глагола *насмијати* са значењем „грмљавина, бука, тресак, окршај". Стевановић, међутим, овде не уочава утицај руског језика, од кога полази у многим својим лексичким и граматичким објашњењима. Први од анализираних стихова у руском преводу М. Зенкевича гласи: „И юнаку много раз хотелось"[13] — оваква безлична реченица у руском језику је стандардно изражајно средство.

Утицај руског језика на синтаксичке специфичности *Горског вијенца* ми видимо и у стиховима „ал' су мишца, име црногорско / ускрс-

[13] Петр Негош, *Горный венец*, перевод Мих. Зенкевича, Москва, 1955, стр. 50

Digitized by Google

нули с косовске гробнице" (1008—1009, стр. 82—83). Двоструки субјекат или објекат, чије су компоненте одвојене зарезом уместо да буду спојене везником — то је такође особина руског језика.

И осмо, *разматрање неких вишезначних места, насталих под утицајем лексичко-граматичке хомонимије*. — Ово је, можда, теоријски најзначајнији аспекат Стевановићеве анализе.

(1) Реч *тајна* у стиху „Ево тајна бесмртника: даде Србу сталне груди" (Посвета, 17, стр. 16—18) по Стевановићу је номинатив именице, а не генитив придева у функцији атрибута, како су сматрали многи коментатори, почев од Љ. Стојановића. Стевановић убедљиво показује неоснованост овог другог мишљења.

(2) У дилеми да ли је *јуначки* у стиховима „Да јуначки аманет чувамо / дивно име и свету слободу" (267—268, стр. 37—38) придев или прилог, Стевановић се опредељује за придевско значење.

(3) Глаголски придев *изабране* („Све су наше главе изабране..." 269, стр. 38—40) није у предикативној, него у атрибутивној функцији, а цео стих је субјекат реченице коју овај стих образује са три наредна. Аутор и овде добро образлаже своје тумачење.

(4) У стиху „збили ти се снови на Турчина" (518, стр. 47—48) *збили се* за Стевановића је перфекат са значењем „концентрисали су се". За нас је ипак прихватљивије мишљење других коментатора, по коме је овде радни придев употребљен као оптатив (са значењем: нека се све несреће којих се бојиш и које те у мислима прогањају сруче на Турке).

(5) Врло убедљиво Стевановић доказује да *од невоље* у стиху „Прокле мати од невоље сина" (692, стр. 64—65) није објектни атрибут, него прилошка одредба за узрок: „И Станишина издаја рода, вере и свога народа проклетство је које је на њега, свакако о д н е в о љ е, бацила мати што јој је прогризао сису у посању."

(6) Да ли је *смиримо* („тек смиримо, динар прекинимо" 732, стр. 67—70) презент или императив? Стевановић тврди да је ово облик императива, сматрајући да није неосновано ни друго гледиште.

(7) Од четири тумачења значења и граматичке функције речи *рано* у тужбалици сестре Батрићеве („Куда си ми улетио, мој соколе, / Од дивнога јата твога, брате рано?" 1913—1914, стр. 107—111) Стевановић оправдано одбацује два: да је то арапска реч са значењем „мили драги" и дијалекатска варијанта именице „храна". Сестра Батрићева'

Digitized by Google

је реч употребила „или као именицу ра̀на или као прилог ра̀но“. Даље аутор образлаже ово последње значење, које му изгледа најприхватљивије. Наведени стихови по овом тумачењу значе: „камо си ми, брате, тако рано одлетео од свога дивнога јата“.

(8) *Го̄това* (како стоји у првом издању), односно *го̄тово* (како су исправили многи приређивачи), из стихова „Црногорца већ бјеше свакога / он готова претекà јунаштвом“ (1995—1996, стр. 113) може бити прилог или придев, атрибут уз *Црногорца*. Стевановић образлаже тумачење по коме је реч прилошка одредба.

Стевановићева монографија *Језичка тӯмачења у комента̄рима Његошева Горског вијенца* представља један од највреднијих лингвистичких прилога тумачењу великог спева. Стевановић је успевао да проникне и у оне граматичке односе који се тек наслућују. Његове анализе се неће моћи заобићи у даљем проучавању богатог сплета Његошеве мисли и речи са лингвистичког становишта.

Радмило Маројевић

Digitized by Google

Digitized by Google

MILICA GRKOVIĆ: **Rečnik ličnih imena kod Srba,** izd. „Vuk Karadžić", Beograd 1977, str. 324.

Onomastika uopšte, pa i antroponimija kao njen sastavni deo, oduvek su u lingvističkoj nauci predstavljale neku vrstu sporednih grana, koje ostaju izvan centra pažnje i ne razvijaju se kontinuirano ni sistematski. Kad se tome doda naš vekovni zaostatak u leksikografiji (danas, srećom, u znatnoj meri ublažen posle završetka Rječnika JAZU, Rečnika Matica i Skokovog etimološkog rečnika), jasno je zašto pojava jednog srpskohrvatskog antroponimijskog rečnika zaslužuje da se dočeka kao istinski događaj.

Bacimo li pogled po Evropi, možda će nas utešiti pomisao da ni drugi narodi nisu na ovom polju daleko odmakli. Izuzev Nemaca, koji su stvorili impozantnu onomastičku literaturu (najvidljivije oličenu u monumentalnoj „Deutsche Namenkunde" A. Bacha, ali i u tuce rečnika imena i prezimena, istorijskih i modernih, naučno i popularno pisanih) i Angloamerikanaca, koji kao i obično prednjače, ako ne uvek po naučnom kvalitetu, a ono bar po broju objavljenih dela (među njima je čak i jedna knjiga pod naslovom „What *Not* to Name the Baby"!) — ostale nacije još su daleko od toga da imaju iscrpan naučni popis i analizu svojih imena. Italijani, na primer, do danas nemaju ništa što bi se moglo nazvati antroponimijskim rečnikom, ako se izuzmu dva-tri zastarela i potpuno diletantska pokušaja.

S druge strane, ne treba izgubiti iz vida da nas čeka veći posao nego ostale narode, jer imamo nekoliko različitih „onomastičkih sistema". Ti sistemi, kako napominje Milica Grković u predgovoru svog rečnika, razgraničeni su među sobom ne na nacionalnoj, nego na istorijskoj, etničkoj i verskoj bazi. To znači da će posle ovoga slične rečnike trebati sastaviti (neki se već i rade) za muslimanska, rimokatolička, dalmatinska imena i tako dalje. Svemu tome treba dodati još i prezimena.

Budući da je ovo prvi priručnik te vrste kod nas („Imeslov" Jovana Pačića iz 1828. očigledno ne možemo posmatrati na ravnoj nozi sa savremenom naučnom literaturom), razumljivo je što nije specijalizovan: nije sinhronijski, ni istorijsko-filološki, ni etimološki, nije ograničen na morfo-

Digitized by Google

logiju, semantiku ili ortografiju ličnih imena, nego obuhvata sve te funkcije odjednom. Izvori kojima se služila M. Grković bili su dvojaki, ili tačnije trojaki: za stara imena spisi i dokumenti svih vrsta, od srednjovekovnih povelja, preko popisa, pomenika, katastara, godišnjaka, do istorijskih, etnografskih i filoloških studija novijeg doba; za današnja imena upitnici razaslati u 92 mesta u Srbiji i van nje, kao i tekstovi iz četiri najčitanija dnevna lista[1]. Na taj način sakupljeno je preko deset hiljada imena, obrađenih azbučnim redom u dva dela — posebno muška a posebno ženska.

Stara imena nisu u rečniku nikakvim spoljnim obeležjem odvojena od onih koja su i danas u upotrebi; nisu data ni u originalnoj ortografiji, jer to, kako autorka objašnjava na str. 22, nije bilo moguće iz tehničkih razloga. Sigurno je, međutim, da se podela na „stara" i „nova" imena ne bi ni mogla dosledno sprovesti, jer među njima ne postoji oštra granica: mnoga imena danas su retka, neka su posvedočena samo kod osoba koje su umrle ili se odselile iz dotičnog mesta, ali to sve n mora značiti da su definitivno iščezla.

Još jedna distinkcija koja bi bila veoma poželjna, ali koju je još teže sprovesti, jeste ona između „pravih" imena i hipokoristika. Bilo bi svakako korisno kad bi se skraćeni oblici i oblici od milošte, npr. *Laza, Laka, Lazica,* označili kao takvi i grupisali oko osnovnog oblika (*Lazar*), čime bi ceo onomastički inventar postao sažetiji i pregledniji. Na žalost, to je u većini slučajeva nemoguće, jer mnogi oblici koji su po postanku hipokoristici (*Stanko, Dobrica* i sl.) danas se upotrebljavaju kao zvanična imena; uz to, isti hipokoristik (npr. *Mica, Bole*) može kod raznih osoba biti izveden iz više raznih krsnih imena. Ipak nam je čudno što u tekstu upitnika, kada su informatori navodili imena koja postoje u njihovom mestu, nije od njih zatraženo da naznače da li ime tako glasi i u zvaničnim dokumentima ili samo u familijarnom ophođenju.

Nezavisno od toga, čini nam se da podaci koje ovaj rečnik pruža o teritorijalnoj rasprostranjenosti današnjih imena, kao i o hronološkoj „raspro stranjenosti" imena iz prošlosti, predstavljaju njegovu najveću vrednost. Po tome je on informativniji nego većina stranih onomastičkih rečnika, u kojima se o imenima raspravlja *in abstracto* i u najboljem slučaju navodi se vek ili godina kada su prvi put posvedočena.

Što se tiče potpunosti, mada je u prvom izdanju ma kog rečnika recenzentu obično lako da pronalazi „rupe", ovde nismo primetili da nedostaje

[1] Voleli bismo nešto više da znamo o kriterijumima na osnovu kojih su birana mesta za slanje upitnika. U predgovoru se kaže samo da se „išlo za tim da teritorija Jugoslavije bude što ravnomernije zastupljena". Ali kako to da su izostavljeni najveći gradovi u Srbiji — Beograd, Novi Sad, Svetozarevo, Kragujevac, Subotica?

Digitized by Google

ma koje danas uobičajeno ime, sem tri ne mnogo bitna izuzetka: *Oskar*, *Šandor* i *Mrgud*. Ovo poslednje ime očigledno je ispalo tehničkom omaškom, budući da se pominje pod drugim odrednicama, kao *Mrđa* ili *Migud*.

Drugo je pitanje gde treba povući granicu u odnosu na „nesrpska" i uopšte nejugoslovenska imena. Autorka se nije ograničila samo na imena slovenskog porekla, što bi bilo besmisleno s obzirom na obilje grčkih i hebrejskih elemenata u pravoslavnom onomastikonu[2]. Nije izostavila ni novija imena stranog porekla, pa se u rečniku mogu naći npr. *Viktor*, *Lajoš*, *Miki*, *Toni*, *Feđa*, *Kaćuša*, *Helena* i sl. (to, dakle, neće biti uzrok što su izostavljeni *Oskar* i *Šandor*). Ali upravo se tu srećemo s najmučnijim i najneodređenijim od svih razgraničenja. Jasno je — uprkos onome što smo maločas rekli o definiciji onomastičkih sistema — da se pojam srpskih imena ne može sabijati u okvire nekakve „pravoslavne tradicije"; s druge strane, ne može se ni proširiti toliko da obuhvati sva imena koja danas nose osobe srpske narodnosti, jer bismo onda morali za srpska imena da proglasimo i sve moguće efemerne pozajmice iz stranih jezika (imena holivudskih glumaca i slično). Između te dve opasnosti — da fond imena bude zastareo i provincijalan, ili da izgubi svoju jezičku i etničku fizionomiju — nemoguće je naći idealan srednji put, i zato autorki ne možemo zameriti na izvesnim sitnim nedoslednostima. Čini nam se da je njen kriterijum bio nešto stroži za muška nego ženska imena, tako da među ovim drugim nalazimo *Žaklinu* i *Evitu*, očigledno pomodna imena, dok u muškom delu sličnih primera nema. Ipak, reč je o pojedinostima koje samo minimalno utiču na opšti karakter rečnika.

Među najbitnije podatke koje pruža onomastički rečnik svakako spada i etimologija. Kod vlastitih imenica ona stiče još veću važnost nego kod drugih vrsta reči, jer u izvesnom smislu zamenjuje i semantiku: jedini način da odgovorimo na pitanje „šta znači moje ime" jeste da mu utvrdimo poreklo, to jest da pronađemo zajedničku imenicu iz koje je u krajnjoj liniji postalo. U isti mah, nemogućnost oslanjanja na semantiku čini da etimološka istraživanja, i inače teška i neizvesna, postaju još teža kad su u pitanju imena.

[2] Zanimljivo je da Srpska pravoslavna crkva u svom redovnom godišnjem kalendaru daje spisak imena koja su isključivo slovenska, tako da među njima nema imena nijednog sveca ni evanđeliste! Mogućno je, doduše, da je taj spisak zamišljen samo kao dopuna imenima koja se nalaze u samom kalendaru, ali to nigde nije rečeno; osim toga, kalendarska imena su takve prirode da bi, ukoliko se ne izvrši selekcija onih i danas „upotrebljivih", lako mogla odbiti roditelje koji traže ime za svoje dete. (Setimo se početka Sremčevog „Vukadina": Vukadinovog oca spopalo je pravo očajanje kad je čuo da bi prema kalendaru trebalo svog novorođenog sina da nazove *Sozontije*...) Zbog svega ovoga žao nam je što M. G. nije imala prilike da proširi svoje uvodne napomene o težnji crkve „da se potisnu strana imena i da na svetlost dana dođu narodna imena slovenskog porekla".

Digitized by Google

Још један отежавајући фактор је велика промењљивост облика имена из афективних разлога.

Можда су те тешкоће, као и мали број претходних радова у овој области етимологије код нас, навеле Милицу Грковић да у свом речнику етимологији додели, нећемо рећи споредну улогу, али можда не онолико истакнуту колико би се могло очекивати. Наравно, ствар је аутора да у једном овакvом вишенаменском речнику одреди колико ће места добити порекло имена, а колико други подаци. С нашег личног становишта, предложили бисмо да се у будућим издањима речника етимолошки део обради нешто мало опширније и доследније, и то уношењем следећих допуна или измена:

1) Упутити на литературу (етимолошке студије и речнике) бар у случајевима где постоји више опречних хипотеза о пореклу;

2) Тамо где је етимологија непозната или несигурна, означити је као такву, а не остављати име без икаквог коментара (као што је сада учињено за имена Дамир, Јоксим, Капор, Саламанда, Тапушко, Хребељан, Шарбан, Милеса, Томира и многа друга). Рекли бисмо да се у овоме М. Г. повела за једном лошом традицијом наше лексикографије (чак и у Скоковом етимолошком речнику за неке речи „прескочена" је етимологија!) која је последица недостатка свести о општим принципима научног излагања: једно је нематн решење за дати проблем, а друго изостaвити податке о њему;

3) Никако се не задовољити напоменом, сада врло честом у речнику, „састављено име од словенских основа", него навести (где год је то могуће) које су то основе и шта значе, што се за многа имена (нпр. Гојсил, Десимир, Казимир, Крешимир, Часлав, Нинослава итд.) не може утврдити само упоређивањем с данашњим српскохрватским речима;

4) Поред чисто језичких, давати и што више историјско-филолошких података о имену, као што су веровања и обичаји везани за одређено име, регионална расprостранjеност, славне личности које су популарисале име, употреба у књижевности, реинтерпретација имена под утицајем народне етимологије и других чинилаца. Таквих података има већ и сада доста у речнику, нпр. под одредницама Бакоња, Ватрослав, Завид, Зloба, Исток, Јагош, Најден, Сибин, Уторник, Биљана, Вера, Касија, Коштана, Лара, Људмила, Радостија, Светлана, Флора, итд., али би их без сумње могло бити и знатно више;

5) Најзад, веома би корисно било да се на засебном месту, изван главног корпуса речника, дâ списак хипокористичних суфиксa и уопште морфема који служе за творбу имена. Садашњи начин, да се реч једноставно растави на два дела одвојена знаком плус, недовољно је јасан, а уједно и неекономичан. Довољно је погледати, на пример, страну 135 речника: за *Милчетин* се каже „изведено од Милчет(а) + ин", *Милчета* је „изведено од Милч(е) + ета", *Милче* „изведено од корена мил + че", *Миљуша* „изведено од корена мил +

Digitized by Google

uša" i tako dalje. Naročito kod manje poznatih sufiksa, npr. u *Mil + ulna, Stoj + men, Stevan + da, Crn + el* i sl., čitaocu bi moglo biti nejasno šta zapravo predstavlja taj deo reči iza znaka plus. Ako bi se, naprotiv, dao spisak sufiksa i „infiksa" po azbunom redu, ta sumnja bi bila uklonjena, a istovremeno bi se dosta uštedelo na prostoru: dovoljno bi bilo u odrednici napisati, recimo, Mil|č|et|in ili Mil-č-et-in, a u predgovoru objasniti da crta odvaja osnovu od tvorbenih morfema čiji se tačan oblik (sa svim alomorfima, npr. finalno *-eta*, medijalno *-et-*) može naći u spisku. Otpala bi potreba za stalnim ponavljanjem izraza „izvedeno od", „izvedeno od korena" i sl.[3] Spisak, naravno, ne bi mogao biti definitivan ni apsolutno siguran, budući da za imena neizvesne etimologije ne znamo uvek da li sadrže neki sufiks i koji; ali to ne bi bila prepreka za njegovo sastavljanje, jer bi se nepotvrđeni morfemi uneli kao takvi, pod znakom pitanja.

Ukoliko bi obim knjige i materijalne mogućnosti to dopuštale, mogao bi se ovaj popis sufiksa pretvoriti u registar u kome bi za svaki sufiks bila navedena sva imena u kojima se on javlja. Informativne vrednosti rečnika bile bi tada maksimalno iskorišćene, jer bi on stekao i neke osobine inverznih rečnika. Ne bi više bila neophodna pojedinačna poređenja u glavnom tekstu rečnika (kao sada npr. pod *Vujuka:* „izvedeno od Vuj(a) + uka kao Miluka, Raduka, itd."), a čitalac bi stekao sasvim jasnu predstavu o rasprostranjenosti i upotrebi pojedinih sufiksa.

Neka nam se dopusti da ovim konkretnim predlozima dodamo i jednu opštu sugestiju koju bi, kako nam se čini, trebalo uputiti svim dosadašnjim, pa i budućim etimolozima imena. Hipokoristike, naime, ne treba shvatiti isključivo kao skraćene i izmenjene oblike „punih" imena, nego treba uzeti u obzir i spontano stvaranje reči na afektivnoj i fonosimboličkoj osnovi. Broj imena je toliki, a mogućnosti fonetskih promena tako raznovrsne, da ako instistiramo možemo uvek izvesti *Boba* iz Bogoljub, *Lale* iz Lazar, *Buba* iz Ljubica, *Caca* iz Stanislava i tako dalje; možemo za takvu etimologiju naći i konkretne potvrde, u liku, recimo, neke *Bube* koja je zaista krštena kao Ljubica. Ipak, sigurno je da u velikom broju slučajeva ovakva imena predstavljaju spontane tvorevine nastale u krugu porodice, u dečjem govoru ili u obraćanju deci, nezavisno od zvaničnog imena. To naročito važi za oblike

[3] Još jedan upadljiv primer neekonomičnosti u izlaganju jesu imena od *Boljeta* do *Boljšin*, gde se deset puta zaredom ponavlja ista rečenica: „izvedeno od osnove prvog dela imena Boljemir, Boljeslav, itd." Uz to, sve fonetske varijante i promene date su u ovakvom obliku: „*Dobrosav*, isto ime kao Dobroslav, samo je *l* nestalo iza *s*"; „*Radmio*, isto ime kao Radmil, samo je *l* prešlo u *o* na kraju sloga"; „*Pilip*, isto ime kao Filip samo je *f>p*", itd. Takva stilizacija više podseća na Vuka nego na savremeni leksikografski način izražavanja.

Digitized by Google

s reduplikacijom, koji se ređe vezuju za pravo ime nego ostali hipokoristici. Primera radi, dok će ženska osoba koju zovu *Goca* u najvećem broju slučajeva nositi zvanično ime *Gordana*, za neku *Cocu* ili nekog *Luleta* praktično je nemoguće pogoditi kakvo im ime stoji u krštenici. Takvi nadimci se stvaraju u ranom detinjstvu i ne moraju imati nikakve fonetske sličnosti sa zvaničnim imenom. Štaviše, ako se dve osobe zovu *Coca*, mi nemamo osnova da tvrdimo da obe nose „isti" nadimak. U nedostatku konceptualnog značenja (među vlastitim imenicama ne može se govoriti ni o homonimima ni o sinonimima) nema ni kriterijuma koji bi potvrdili da se radi o jedisntvenom leksemu. Sve to znači da za hipokoristike treba što šire priznati mogućnost poligeneze, ne samo iz različitih zvaničnih imena, nego i iz zajedničkih imenica i drugih vrsta reči (npr. *Beba*) kao i čisto fonosimboličkim, asemantičkim putem (iz dečjeg tepanja).

Milica Grković tu potrebu nije izgubila iz vida. Za većinu hipokoristika ona navodi po dva i više punih imena iz kojih su mogli nastati, a za ime *Nina*, na primer, daje tri podjednako verovatna etimona (domaći, grčki i ruski). Ipak smatramo da je za poneka imena (to važi naročito za ženska imena, kod kojih zbog manjeg broja onomastičkih sufiksa postoje veće mogućnosti za različite koincidencije) trebalo ostaviti još šire alternative. Naglašavamo da se te alternative među sobom ne isključuju: nijedna od datih etimologija nije pogrešna, ali ona ne mora važiti za s v e manifestacije dotičnog oblika. Evo primera: *Đula* može biti i mađarsko ime, a *Tudor* rumunsko. *Dina*, ovde izvedeno iz Kostadina i dr., može u određenim slučajevima biti biblijsko ime (*Postanje* XXX i XXXIV). *Bosna* verovatno nije uvek izvedeno iz *Bosa*, nego može biti toponim upotrebljen kao lično ime; isto važi i za ime *Rusija*. Imena *Đana*, *Đina*, *Đovana*, *Đulijana*, *Toska* ovde se objašnjavaju domaćim korenima, ali je sigurno da bar u nekim slučajevima predstavljaju pozajmice iz italijanskog. Tako isto, za *Alenka* i *Majda* trebalo je pomenuti mogućnost da su došle iz slovenačkog, *Dojna* iz rumunskog, *Zoja* iz ruskog. *Jasna* bi u izvesnim prilikama mogla biti prevod latinskog *Clara*; *Lasta* ne mora biti samo od *Vlasta*, nego i od imena ptice. Najzad, oblik *Sutka*, ovde izveden iz *Sultana*, bosansko-hercegovački lingvisti navode kao hipokoristik od muslimanskog imena *Suada*.

Na kraju još nekoliko uzgrednih primedbi (kakve se neizbežno nameću pri pregledu svakog rečnika i koje treba shvatiti kao sugestije a nipošto kao „ispravke"). — Ime *Blaž* trebalo bi uputiti na *Vlaho* i obrnuto, pošto su iste etimologije; isto važi za par *Savle* — *Šaul*. — Poreklo imenice i imena *Vitez* od germanskog *viking* ne može se smatrati dokazanim (v. Skoka). — Ime *Gidra* ovde je dato kao varijanta od *Gida*, a ovo kao hipokoristik od *Gedeon* i drugih imena; jedan kolega, međutim, kaže nam da *Gidra* nije ništa drugo

Digitized by Google

do slogovni anagram od *Dragi*, koji je bio u velikoj modi između dva rata, kada je skoro svaki Dragi, Dragiša, Dragoljub itd. nazivao sebe Gidra. — *Kajin* neće biti biblijsko ime, s obzirom na negativnost Kainovog lika u Bibliji, nego bi ga trebalo vezati za Kaja, Kajica itd. — Pod *Karlo*, umesto „starofrancusko ime *Carl*" tačnije bi bilo reći „germansko *karl*": v. Bach, *Deutsche Namenkunde*, I/2, str. 34. — Grčko *Loukās* (odakle naše *Luka*) verovatno je latinskog porekla, ali latinski oblik ne može biti *Lukas* (pogotovu ne sa slovom *k*) nego možda *Lucanus:* v. Partridge, *Name This Child*. — Za *Mihailo* neprecizan je prevod „sličan Bogu": onomastičari obično ističu da hebr. *mī khā 'El* predstavlja čitavu upitnu rečenicu, „ko (će) kao Bog?". — Za ime *Oliver* postoje i druge, verovatnije etimologije nego što je ona koja je ovde data: lat. **olivarius*, skandinavsko *Olaf* ili germansko **Alfihar* (v. *Oxford Dictionary of English Christian Names*). — Ime *Ruđer* u rečniku je ostavljeno bez etimologije, a čini se da problema nema: dalmatinsko *Ruđer* je od it. *Ruggiero*, preko starofrancuskog iz germ. *Hruodger* „slavno koplje". — Pod *Spasoje*, nejasna je primedba „prema tipu lat. i grč. ličnih imena *Pascalis*, *Anastasius* stvorena su lična imena Spaso, Spasoje, Spasenija itd." Možda se mislilo na imena kao *Sotir* ili lat. *Salvator*, jer *Pascalis* i *Anastasius* označavaju vaskrsenje a ne spasenje. — Pod „*Adela*, franc. *Adèle* — blagorodna" treba svakako dodati da je koren germanski (današnje nem. *edel*), inače čitalac stiče utisak da postoji neka francuska reč **adèle*. — *Anita* u španskom jeste hipokoristik od *Ana* (s jednim *n*!), ali nikakve veze nema sa *Juanita*, od *Juana* (=Ivana, Jovanka). — Latinsko *Victoria* bolje je tumačiti kao zajedničku imenicu, manje ili više personificiranu, a ne kao ime boginje; isto važi i za *Gratia* i *Laetitia*. — Ako je ime *Istorija* „postalo od glagola istu-riti", kako objasniti promenu *u*>*o*? Verovatno se mora pretpostaviti bar ukrštanje sa imenicom *istorija*. — Ako je *Kaloperka* „izvedeno od naziva cveća kaloper" zašto ista etimologija ne bi važila i za muško ime *Kaloper*? — Budući da za ime *Sloboda* u rečniku nema starijih potvrda, nego samo savremenih, mnogo je verovatnije da ono predstavlja domaću tvorevinu nego prevod grčkog *'Eleutheria*.

Ivan Klajn

Digitized by Google

Digitized by Google

GERHARD BIRKFELLNER, **Glagolitische und kyrillische Handschriften in Österreich,** Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1975, str. 540.

Овај веома драгоцени попис словенских глагољских и ћирилских рукописа[1] у потпуности обухвата све збирке које постоје у Аустрији, а рађен је према савременим захтевима и упутствима Текстолошко-издавачке комисије Међународног славистичког комитета. Створен је обиман Каталог који садржи 19 глагољских рукописа, од којих су готово сви хрватски, и 214 ћирилских, међу којима 146 припада српској културној историји. Посебну вредност Биркфелнеровог приступа чини детаљан приказ садржине сваке књиге, што из старијих каталога, филолошки оријентисаних, изостаје. То је изискивало много рада, често пионирског, смисао за систематичност и прецизност. Без сумње је да је ова књига као целина из много разлога вредна сваке хвале. У приказу ћу се задржавати на свим њеним елементима, али ћу највише пажње и простора посветити грађи која спада у српску, односно у хрватску прошлост.

У уводном делу (9—18) аутор набраја податке које описом обухвата издвајајући их у три садржајне целине.

У првој групи се износи подела рукописа по писму (глагољски се означавају са I, а ћирилски са II). Свака књига Каталога има поред нове и стару сигнатуру, што није без значаја јер се под старом сигнатуром рукописи срећу у литератури или у раније постојећим пописима. Сви рукописи су временски одређени, ретко се као податак јавља година, најчешће је дат век. Уже временске границе (као крај, средина, прва или друга половина века) наводе се, на жалост, ретко. Главни извор за одређивање времена били су водени знаци будући да је већина рукописа из 16, 17. и 18. века. Први корпус садржи и типолошко одређивање писма. Аутор у уводу није изложио критерије по којима је извршио

[1] У даљем излагању служићу се називом Каталог.

Digitized by Google

своју класификацију, нити је коментарисао друкчије ставове у новијој литератури (П. Ђорђић, Историја српске ћирилице, 108—115)[2]. О језику споменика не износе се детаљи. Ова целина садржи и саопштења о броју страна, о начину фолијације или пагинације и о очуваности књиге.

Друга група података информише о историјату књиге задржавајући се на набрајању оштећења (старијих и новијих), на приказу и цитирању записа значајних за познавање прошлости рукописа, затим на опису водених знакова старијих од 1600. године. Износе се и основни подаци о повезу, односно корицама, као и о украсу који се у књизи налази. Поред описа иницијала и осталог украса, пажњу привлаче поређења украса и навођење рукописа у којима се исти или слични такође срећу. Штета је што аутор није дао и посебан преглед изнетих резултата овог, за историју уметности, драгоценог рада.

Биркфелнер у уводу истиче да му је трећа група проблема задала највише тешкоћа. Изискивала је утврђивање садржине рукописа и цитирање наслова како на словенском, тако и на немачком језику, при чему су искрсле тешкоће, између осталих и терминолошке. Сви наслови, па и остали словенски текст, писани су латицином. Извршена је транслитерација (глагољице и ћирилице), а таблице су дате на 19. и 20. страни под насловом транскрипција глагољице, односно ћирилице. Из приложених таблица се јасно види да није узимано у обзир читање, сем код слова ѿ, где се јавља напомена о двема вредностима: *шт̄* и *шч*. Сматрам пропустом што је уз слова ѵ, ї дата поред вредности *и* и *ј*, док се уз и *ј* не наводи, мада се ту у читању често јављала. Очевидно, у питању је одступање од иначе спроведеног принципа пошто би у супротном требало очекивати и упутства о читању приличног броја других и самогласничких и сугласничких слова. Није потпуно јасно ни зашто је транслитерација *омеге* извршена са *ō*, *о*. Уколико се тиме желео обезбедити увид у ортографију, знак *о* је сувишан, пошто се тако разрешава и ѻ. Разлика између ѹ и ꙋ није задржана, оба слова су сведена на *и*, што је прихватљиво с обзиром на то да њихов правопис и није био нормиран. Транслитерација ѣ, ѥ и ю не ремети увид у ортографију оригинала, иако се тако графијски често среће спој *l* и *n* са *ја*, *је* и *ју* у коме *lj* и *nj* асоцира на исте знаке у српскохрватској латиници.

[2] П. Ђорђић, Историја српске ћирилице, Палеографско-филолошки прилози, Завод за издавање уџбеника СРС, Београд, 1971.

Digitized by Google

У предговору је истакнут и проблем разрешавања скраћеница (19) који се третира као „неуралгична тачка" подухвата. Аутор саопштава да су разрешења у духу језика споменика стављена у заграде (употребљене су обле). На основу података које Каталог пружа било је немогуће утврдити да ли се ова информација може узети у буквалном значењу речи пошто би то изискивало веома обиман истраживачки рад на сваком рукопису. Пратећи словенски текст Каталога, више пута сам била и у недоумици да ли су неке попуне у облим заградама реконструкције слабо видљивих или оштећених делова рукописа, које иначе долазе у угласте. Збуњује и то што је појам „скраћеница" вероватно узет шире, с обзиром на то да се не помиње питање спуштања надредних слова у врсту, као ни попуњавања која услед тога настају.

Шаренило и недоследност која настаје приликом попуњавања *јеровима* упадљива је. Посебну тешкоћу стварали су рукописи са употребом оба *јера* из послересавског периода. Познато је да у њима писање ъ није доследно те је и попуњавање са ъ, или ь мање или више произвољно (тако се у рукопису под сигнатуром II/55 налази *ot*(ъ)*sěčenie ot*(ь)... /159/ и *ot*(ь)*iduть* /160/. Сматрам пропустом што у уводу нису дата начела којима се аутор приликом попуњавања *јером* руководио. Верујем да би се означавањем спуштеног слова у врсту избегле многе недоследности или би бар биле смањене на незнатан број случајева.

У вези са скраћеницама задржаћу се на још неким, у српским рукописима доследно или често уочљивим, недостацима. И летимичан поглед на словенски текст показује да је именица господь, писана скраћено г҃ь, г҃а, г҃оу, г҃и..., уколико има наставак *о* основа разрешена са *Госпо̑дин*, а када је по *и* основама увек се попуњава *Госпо̑д*. Познато је да је у језику српске редакције именица *Госпо̑д* примила наставке и *о* основа и да се у генитиву и дативу јавља и складом исписано: господа, господоу. Именица *Госпо̑дин* се скраћивала г҃н- или г҃дн-. Овај неисторијски и формалистички приступ разрешавања дате скраћенице имплицира, сасвим погрешно, да су Срби називали *Бога* или *Госпо̑дом* или *Госпо̑дином* зависно од падежне конструкције и наставка који је у конкретном случају долазио у обзир. Међутим, као што је познато, православци у то време, као ни данас, нису у нашим крајевима називали Бога *Госпо̑дином*. Други случај сличан овоме је разрешавање скраћенице ц҃р- са *car-* и *cěsar-* у рукописима српске редакције (II/40 *c*(*ěsa*)*r*(ь*s*)*tvii n*(*e*)*b*(*e*)*sno*ть: *c*(*a*)*rьstvo n*(*e*)*b*(*e*)*snoje*). Таквих примера нема много, али сметају када се нађу у нашим рукописима 16. и 17. века. Вероватно је само ортографски пропуст попуњавање именице сынь са *і*, а не са *у*. Такво попуњавање је доследно у свим наводима из рукописа српске редакције.

Digitized by Google

Задржаћу се само на још два проблема. Сматрам да није схваћен дух скраћивања ако се г҃лати разреши *gla(gola)ti* пошто би таквим скраћивањем био испуштен вокал основе. У издањима је уобичајено разрешавање г(лаго)лати, међутим у Каталогу је увек нераздвојено *gl-* (II/39 *b(o)gogl(agol)ivi* — 125; II/40 *gl(agol)avь* — 129; II/41 *gla(gola)ti* — 133; II/141 *gl(agol)jet'* — 136 и тако често). Необично ми је и разрешење имена Исоусь Христь на следеће начине: II/81 *iv(susa) ch(rist)a* — 223; II/89 *iv(su) ch(ri)stu* — 246; II/145 *ivs(usu) ch(ri)s(t)u* — 329. Јасно је да се без оригинала не може проверити да ли је у неким случајевима *с* написано као надредно и да ли је било написано: іу҃с, іу҃с, хо҃у, і҃у, х҃а ... Слово у је део од оу, а иницијално іу- у нашим споменицима нисам срела.

Списак скраћеница изложен на странама 21—26 који се у Каталогу користи може послужити и као основа за увид у литературу у којој се рукописи анализирају, односно само помињу.

Пошто се скоро све пописане књиге у Каталогу налазе у Националној библиотеци у Бечу, Биркфелнер се укратко осврће и на историјат постанка словенске збирке књига (27—35). Сазнајемо да је већина рукописа доспела у збирку током 19. века, а добављали су их наши истакнути филолози: Ј. Копитар, В. Караџић, Ф. Миклошич. Посебно је велик број рукописа које је ту донео Вук. Данас на ову чињеницу гледамо са жаљењем, међутим, можда је баш та околност сачувала овако бројне рукописе од уништења којима су могли бити изложени у току прошлих ратова кроз које је пролазила наша земља. Постоји и не мали број рукописа (78) чији је историјат непознат, а истраживачки посао који изискују прелази оквире Каталога.

Биркфелнер даје и преглед места и називе збирки где се рукописи чувају (36—40). Ти подаци нису неинтересантни. Свега се 8 књига Каталога чува ван Беча, а у Бечу су све, осим 5, смештене у Националној библиотеци. То се може вероватно објаснити баш тиме што су их набављали и скупљали наши истакнути филолози.

На 43. страни почиње попис глагољских рукописа којих је укупно 19. Детаљнију анализу података тих рукописа нисам вршила, али бих истакла да се међу њима налазе и два врло стара споменика, два листа из Маријиног јеванђеља, под сигнатуром I/15, с краја 10. века и Клочев зборник I/16 из 11. Заинтересована због старине рукописа, прегледала сам изнете податке и уочила да је скраћеница за језик код Маријиног јеванђеља „*aks-serb.* (*maked.*)“, док је код Клочевог зборника „*aks-kroat*“. У помињаном списку скраћеница (21—22) потражила сам објашњење, али га није било. Пошто се ознаком „*ks-serв.*“, или „*ks-kroat.*“,

Digitized by Google

обележава српска и хрватска редакција, „*aks-serв.*“ или „*aks-kroat.*“ није адекватно, а није јасно ни зашто је *maked.* стављено у заграду. Напомене уз саме податке аутор није дао. Верујем да су то случајни пропусти јер су била у питању само два рукописа која спадају у старословенски канон[3]. Мислим да би било боље решење да је уз „*aks*“- у загради и са напоменом стављено *serb.* односно *kroat.*. Остали глагољски рукописи су новијег датума и потичу из хрватске глагољске писмености. Међу њима су најстарији Бечки листићи I/3 из 12. века, док су рукописи под сигнатуром I/8, 9, 10 из 13, I/1, 4, 7, 11, 12 из 14, I/2, 5, 6, 13, 14, 17, 19 из 15, а I/18 је из 16. века. Вредно је посебно истаћи и Мисал кнеза Новака, Рочки мисал и бревијар Вида Омишљанина. Сви остали рукописи су такође црквене садржине (мисали су: I/1, 2, 3, 4, 5, 6; бревијари су: I/7, 8, 9, 10, 11, 12, 13; старозаветне и новозаветне књиге су: I/14, 15, а под варијом су унете књиге: I/17, 18, 19, то су разнородни текстови црквене садржине које аутор није могао сврстати у постојеће групе).

Ћирилски део Каталога почиње на 74. а завршава се на 421. страни обухватајући 214 сигнатура. Грађа је огромна и пуна детаља и прецизних података, а у њој српски рукописи заузимају највећи део. С обзиром да су они ужа област мога интересовања, у даљем излагању ћу се задржати претежно на њима. Као и у глагољском делу Каталога, и ту су рукописи груписани по садржини, а занемарена је провенијенција и хронологија. Прегледност рукописа који спадају у поједине националне писмености на тај начин је смањена, а такву функцију Каталог вероватно није ни имао за циљ. С тога ћу дати преглед рукописа који спадају у српску, односно у хрватску културну историју.

Старозавешне књиге (1—6)[4] — Рукописи српске редакције су под сигнатурама II/1 из 15. века, II/3 из 1686. и II/4 из 17—18. века. Само је један рукопис (II/5) писан на пергаменту, остали су на папиру.

Новозавешне књиге (7—34) — Српска четворојеванђеља су под сигнатуром II/7 из 1372, II/8 из 14. века, II/9 такође из 14, II/10 с краја 15, II/14 из 16, II/17, 19, 20, 21, 22 из 17, II/24 из 16, II/26 из 13—14 и II/28 из 16. века. Изложени подаци о времену постанка рукописа показују да се о хронолошком редоследу у Каталогу није водило рачуна. На пергаменту су писани само рукописи под бројем II/7 и 8. Под сигнатуром II/23 чува се поклон Вука Караџића, превод Новога завјета на народни језик који је писан курзивом.

[3] A. Leskien, Handbuch der altbulgarischen Sprache, Heidelberg, 1962, VI—VII.

[4] Бројеви у загради обележавају укупан број текстова исте садржине, безираобз на језик.

Digitized by Google

Апостола српске редакције нема много. То су рукописи са сигнатурама II/29 из 15. века, II/31 из 16, II/33 из 17. Апокалипса II/34 је из 1682. године.

Све наведене новозаветне књиге писане су на папиру.

Патристика (35—47) — На језику српске редакције се срећу под сигнатуром II/36 Варлаам и Јоасаф с краја 14. века, под II/39 полемички списи из 14—15. века, II/40 из 14—15. века су хомилије, II/41 из средине 15. века је зборник теолошко-моралистичких и аскетских списа, у II/42 из 15. века су мистично-аскетски трактати, писма и дијалози, II/43 с почетка 16. века је зборник са списом Дионисија Ареопагита и других, теолошко-моралистички трактати су и у II/45 из 16. века. Зборници хомилија заведени су под сигнатурама: II/47 из 17. века, II/48 из средине 15, II/49 с краја 14, II/51 средина 15, II/53 из 17 века. На пергаменту су писана само два рукописа II/40 и 42.

Списи новијих, новијих теолошких и анонимних аутора (54—61) — једини рукопис који спада у српску културну историју је под бројем II/55 и потиче из 18. века. Има ознаку да је писан на језику српске редакције, али је „русифициран". Није пергамент.

Историјско-хронографски списи (62—66) — На језику српске редакције је само Хроника Јована Зонаре преписана у 16. веку на папиру.

Правни (канонско-номологијски) списи (67—77) — Као српске споменике издвајамо номоканоне под бројевима: II/67 с краја 14. века, II/68 из 18, II/69 из 1624. године, II/71 из 17. века, II/72 из 16—18, II/73 из 17, II/74 из 16, II/75 из 16/17. века. Сви рукописи су писани на папиру.

Зборници (77—86) — То су литургијско-теолошки, моралистички садржаји, апокрифи, физиолог и кратак хронограф из српске историје. Нису писани на пергаменту. Јављају се под сигнатурама: II/79 из 1566. године, II/80 из 16, II/81 из 16, II/82 из 16—17. и II/84 из 18. века.

Хагиографски списи (87—94) — Овде се срећу и веома значајни текстови као: II/88, из 14. века, зборник у коме је Доментијаново житије о св. Сави и Теодосијева Похвала св. Симеону и св. Сави; II/90 — садржи Доментијанову биографију о св. Сави из 16. века и Теодосијеву похвалу св. Симеону и св. Сави; у рукопису под II/91 чува се Доментијанова биографија св. Сави (препис из 17. века). Садржајно су мање значајни рукописи под II/87 с краја 14. и II/93 из друге половине 15. века.

Digitized by Google

Апофтегматика (*патерика-геронтика*) (95—99) — Постоје само две књиге: II/95 из 14. века и II/97 из 15. Први рукопис је писан на пергаменту.

Еухологијуми (*служабници*) (100—103) — Сва четири рукописа су наша: II/100 и 103 су из 16. века, II/101 је из 17, а II/102 је из 18. века.

Еухологијуми (*требници*) (104—116) — Скоро сви пописани рукописи су српски. Требник под II/104 је препис из 1504. године, а и II/105 је из 16. века, II/106 има годину 1727. Из 17. века су: II/107, 108, 109, 110, 111, 116, док је под бројем II/112 рукопис из 17—18. века, под сигнатуром II/113 препис из 18, под II/114 из 14—15, под II/115 из 16. века. Пергамента ни ту нема.

Херологијуми (*литургијски зборници*) (117—125) — Српској културној историји припадају књиге под сигнатуром II/118 из 1709. године, II/119, 120 и 121 из 18. века, II/122 из средине 18, II/123 из 16. и II/125 из 15. века. Сви су писани на папиру.

Минеји (126—140) — Рукописи II/126 из 1515. године, II/127 из 1565, II/128, 129 и 130 из 16. века, II/131 с краја 17, II/133, 134 из 17, II/135 из прве половине 18, II/136, 138 из 16, II/137 из средине 15, као и II/140 с краја 16. века део су наше прошлости. Пергамента нема.

Октоиси (141—149) — Међу овим рукописима издвајамо следеће: II/142 из 13—14. века, II/143 из 15, II/144 из 16—17, II/145 такође из 16—17, II/147 из 15, II/148, 149 из 16. века. Пергамента ни ту нема.

Триоди (*пентекостари*) (150—155) — На пергаменту је писан само триод под бројем II/150, 15—16. век, док су остали на папиру: II/150, препис из 13—14. века, II/151 с краја 14, II/152 из 16. и II/155 из 15—16. века.

Теотокаријуми (156—158) — Октоиси су: II/157 и 158, преписи из 16. века, а у рукопису под бројем II/156 из 15—16. века. века је и апокриф о Адаму.

Канонаријуми (159—162) — Три канонаријума припадају српској писмености: II/159 и 160 из 17. века и II/161 из 14.

Акатистика (163—165) — Сви рукописи су наши и писани су на папиру. Препис под сигнатуром II/163, као и 164 и 165 је из 17. века.

Менологијуми (*аполитика и контакија*) (166—171) — Сем једног, сви су рукописи српски: II/167 је из 18. века, II/168 из 1777. године, II/169 из 16. века, II/170 с краја 16. века и II/171 је из 1707. године.

Псалтири следованија (172—188) — Наших рукописа је много. Пергамента нема. У списку се налазе: II/172 из 1385, II/173 из 1592,

Digitized by Google

II/174, 175, 176 из 16. века, II/177 из 16—17, II/179, 181, 187 и 188 су из 17. века, II/182, 183, 184 из 17—18. Рукопис II/185 потиче из 15, а II/186 из 16. века.

Литургијски зборници (189—199) — Сви српски рукописи су писани на хартији. То су: II/189, 190 из 17. века, II/191 из 17—18, II/192 из 18. и II/193 писан 1777. године. Рукописи под бројевима II/194 и 195 потичу из 18, а зборник II/197 из 16. века.

Географско космографски сйиси (200—201) — Међу њима нема наших рукописа.

Медицински сйиси (202—204) — Босанској писмености 18. века припада књига под сигнатуром II/202 која је датирана и има годину 1721. Други медицински спис, под бројем II/203 из 18. века, спада у нашу редакцијску писменост.

Астролошко-йрогностички сйиси (205—206) — На језику српске редакције су писани: II/205 из 1593. године и II/206 из 17. века. Пергамента нема.

Варија (207—214) — У ову групу су сврстани различити рукописи које претходне поделе нису обухватиле. Сви наши текстови су писани на папиру. То су: II/207 из 1727—1763, II/208 из 1734—35, II/209 из 1750—1792, II/214 из 1848. године. Ови рукописи спадају у српску писменост, док текст под бројем II/211 из 16. века припада хрватској.

Изложени преглед је показао да су од 214 ћирилска рукописа 146 споменици српске писмености, два хрватске, а осталих 66 рукописа припада другим словенским народима. Подаци о времену постанка преписа показују да је из 13—14. века свега 3 књиге, из 14. века 12, из 14—15. века 3, из 15. има 14, из 15—16. века 3, рукописа из 16. века постоји 41, из 16—17. века 5, из 17. је 35, из 17—18. века 6, из 16—18. само 1, из 18. укупно 23, а из 19. века су само 2 рукописа.

Што се тиче ознаке за језик код српских сам рукописа најчешће константовала само „*ks-serb.*“, тј. језик српске редакције. Одступа мањи број рукописа, међу којима II/43, 79 и 80 имају „*ks-bulg.-serb.*“, II/55 и 194 „*ks-serb.* (*russifizierend*)“, а II/67, 81 и 84 „*ks-serb.* (*russ. Vorlage*)“. Уз II/122 стоји „*ks-serb.* (*tw. russifizierend*)“, док II/97 има „*ks--serb.* (*bulg. Vorlage*)“. Редакцијски споменици у којима се срећу и напомене о народном језику су: II/4, 195 и 208. Код првог текста напомена да има елемената народног говора долази у загради, код другог поред ознаке „*ks-serb.*“ стоји и „*serb.*“ али без заграде, а код трећег постоји заграда. Ознаку „*serb.*“ за народни језик којим су писани имају II/203, 209, 210 и 214. И Вуков рукопис Новога завјета носи исту ознаку, али у загради има напомену о коректурама које је вршио А. Стојковић.

Digitized by Google

Само за језик једног споменика, II/12, констатује се да је „*ks-serb.* (*moldawich*)".

Хрватским народним језиком су писани споменици II/202 и 211; у њима има и италијанског текста.

Изнети преглед показује да је само 6 рукописа настало на пергаменту. Интересовало ме је и писмо којим су српски и хрватски ћирилски рукописи писани. Веома је упадљиво да је само један, II/142, писан уставом. Код свих осталих рукописа је писмо оквалификовано као *йолуусшав*, *скороūис* или *курзив*. Један рукопис је писан *босанчицом*. Ако се овај податак упореди са хронолошким, долази се до закључка да се црквени текстови 16, 17. века, каквих је у Каталогу највише, нису више писали *усшавом*. Судећи по таквој ситуацији, може се поставити питање да ли су у том раздобљу Срби уопште употребљавали *усшав*.

Индекс глагољског дела Каталога протеже се од 422. до 435. стране, а ћирилских од 436. до 540. Намењен је немачким читаоцима, те су тој сврси термини у њему прилагођени.

На крају књиге приложено је 16 репродукција. Четири снимка су из глагољске, а 12 из ћирилске писмености. Међу њима су II/8, 40 и 63 из рукописа српске редакције, а II/43 из 16. века има ознаку да је језик српски и бугарски. Сви наведени рукописи су писани *йолуусшавом*. Једини српски рукопис писан *усшавом* није приказан, а нема илустрација ни за *скороūис* који би припадао нашој прошлости.

Завршавајући приказ, желим поново истаћи велику вредност и исцрпност података које Биркфелнерова књига пружа. Она ће служити као значајан извор обавештења за стручњаке, што јој је и био основни циљ.

Вера Јерковић

Digitized by Google

Digitized by Google

ONOMASTICA JUGOSLAVICA 6, ZAGREB 1976, STR. 266.

Časopis Onomastica jugoslavica, Glasilo Međuakademijskog odbora za onomastiku pri JAZU, iz godine u godinu postaje sve značajniji i sve interesantniji ne samo u nas već i u svetu svojim prilozima iz južnoslovenske, opšteslovenske i balkanske onomastike. Iz broja u broj uspeo je da okupi ne samo jugoslovenske onomastičare nego i onomastičare iz drugih zemalja, koji se interesuju za onomastičku problematiku ovog našeg prostora. Glavni urednik je akad. F. Bezlaj, a članovi redakcije predstavnici republičkih odbora za onomastiku koji deluju pri akademijama ili institutima za jezik.

Pred nama je poslednji broj ovog značajnog časopisa, broj 6 za 1976. godinu, koji ima dvadeset i tri većih ili manjih priloga različitih po tematici, a koje na ovaj ili onaj način objedinjuje onomastički materijal, prezentiran kroz prizmu i dijahronije i sinhronije.

Na uvodnom mestu je studija P. Šimunovića povodom sedamstogodišnjice prve redakcije Istarskog razvoda — *Toponimija Istarskog razvoda* (str. 3—34), u kojoj analizira ojkonime i toponime u ovom, za više naučnih oblasti, veoma značajnom spomeniku. Ojkonimi i toponimi u Istarskom razvodu pokazuju dvostrukost — neslovensko, predromansko-romansko i slovensko poreklo. Autor sa puno naučne kompetencije raspravlja o oba sloja, ističući da se neslovenski sloj vrlo rano prilagodio slovenskom, hrvatskom jezičkom sistemu — već od VI veka kada Hrvati naseljavaju Istarsko poluostrvo. Na osnovu jezičke analize autor zaključuje da je to usvajanje neslovenske — romanske toponimije bilo još pre prvih zapisa u izvore koji su poslužili kao predložak Istarskom razvodu. Što se tiče hrvatske toponimije, autor zaključuje da je ona uglavnom motivisana, što predstavlja „odraz hrvatske materijalne i duhovne kulture s primjesom slavenskog paganskog vjerovanja". U iscrpnoj analizi svih takvih tvorbenih modela autor pravi i poređenje sa sličnim obrazovanjima u Dalmaciji, gde je konfiguracija terena najpribližnija ovoj istarskoj. Studija P. Šimunovića pored značaja za onomastiku ima velikog značaja za istoriju hrvatskog jezika u Istri.

Digitized by Google

P. Tekavčić, poznati naš balkano-romanist, u svojoj raspravi *O kriterijima stratifikacije i regionalne diferencijacije jugoslovenskog romanstva u svjetlu toponomastike* (str. 35—56) raspravlja, prvenstveno sa fonološkog stanovišta, o hronološko-teritorijalnoj slojevitosti romanstva na istočnoj obali Jadrana na osnovu toponima i leksičkih relikata. Po autoru, tri su glavna romanska sloja utkana u toponimima na istočnom Jadranu: najstariji — balkansko-romanski (do VIII—IX v.), kada dolazi do prvih kontakata Slovena i Romana; dalmatski (od IX—XII/XIII v. u Dubrovniku i kasnije posebno na Krku) i mletački (od XIII v. dalje). Autor upozorava i na činjenicu da u proučavanju dalmatskog romanstva na istočnoj obali Jadrana treba voditi računa i o tome da su postojale i regionalne i hronološke razlike, što se vidi u toponomastičkim ostacima, npr. *Kampor* (na Rabu) < pl. Campora : *Kimp* (na Krku) < pl. Campi, *Cavtat* : *Čedad* < Civitate i sl.

F. Bezlaj u svom veoma interesantnom radu, sa širokim osvrtom na staru slovensku, baltičku i germansku kulturu i verovanja, analizira slovensko **irьjь, *vyrьjь — Slovansko *irьjь, *vyrьjь in srodno* (str. 57—70). Semantičkom analizom i paralelizmima i u drugim slovenskim jezicima autor zaključuje da između slovenačkog *ir, virij* „bara" i ruskog *irej, vyrej* „zemlja u koju odlaze ptice na zimovanje" i *vyrь* „bara" nije u pitanju samo homonimija, već da vode poreklo od istog korena, i uslovljeni su verovanjem o povratku ptica iz Irija. Autor daje i velik broj toponima obrazovanih od ovih leksema u slovenačkom, ruskom, poljskom i dr. jezicima, praveći poređenja i u nemačkoj toponimiji.

Dušan Čop piše o nedoslednosti upotrebe i pisanja koruških imena mesta i brda — *Nedoslednosti v rabi in pisanju koroških krajevnih in gorskih imen* (str. 83—102). Autor se zalaže za pravilno pisanje i upotrebu slovenskih naziva u Koruškoj, koji su najčešće prevedeni i kalkirani na nemački jezik, pa se otuda ponovo vraćaju u slovenački jezik, ali najčešće u nepravilnom liku. Na primer, *Rožna dolina* predstavlja prevod nem. *Rosental*, a jedino ispravan slovenački oblik je *Rož, Gorniške skale* (prema nem. Gartnerkofel) m. *Krniške skale* i sl. Autor se zalaže da se u utvrđivanju slovenačkih ojkonima i toponima pored drugih stručnjaka angažuju i lingvisti-etimolozi, koji će pravilno i u nemačkim nazivima otkriti pravu slovenačku osnovu i time obnoviti stari slovenački toponim.

M. Mitkov u svom prilogu *Сегралец* (str. 103—106) traga za toponime koji u svom osnovu imaju leksemu *sedra* na slovenskom terenu. Lj. Stankovska u radu *Прилоī кон имеūо на īрагоūи Ресен* (str. 107—110) daje na osnovu dosadašnje analize ovog imena i njegove etimologije i sličnih obrazovanja u slovenskoj toponimiji (Resa, Resava) i mogućnost izvođenja ovog toponima od geografskog termina *resa* „blatnjavo mesto, blato", što

Digitized by Google

bi se poklapalo i sa geografskom strukturom samog terena. M. Argirovski u svom prilogu *За етимологија на Корешта* (str. 111—114) piše o vezi današnjeg toponima *Korešta* sa starom makedonskom oblašću *Orestia*, od čijeg imena je i postao sam toponim *Korešta* (Orestia>Orešta>Orest-ja> Korešta).

S. Gashi u svom radu *La toponymie antique et le problème de l'autochtonie des Albanais* (str. 115—125) na osnovu analize antičke toponimijske građe smatra da su Albanci zadržali svoj kontinuitet na terenu na kojem i danas žive (stara Dardanija, severna Albanija) i da nisu došljaci u te krajeve tokom 17. i 18. veka kako neki misle. Autor koristi i građu iz starih srpskih spomenika 13. i 14. veka.

M. Švab u prilogu *Ubikacija hidronima Czernytz* (str. 127—131) pokušava da ubicira ovaj hidronim, koji se pominje u Kronologiji arhiđakona Ivana Goričkog iz 14. veka. Hidronim *Czernytz* identifikuje sa *Crnac*, selo južno od Drave, kod Donjeg Miholjca. Na taj način pokušava da odredi istočnu granicu Slavonije u 11. veku.

S. Georgijević u prilogu *Tijelovac — Telovac* (str. 133—134) piše o nazivu *Telovac* (Istočna Srbija), koji je ranije glasio *Tijelovac*. Tu se ne radi ni o kakvom ijekavizmu. *Tijelovac* izvodi od Tihelovac, posle gubljenja *h* razvija se *j*. Etimologiju ovog ojkonima traži u romanskom ličnom imenu *Tihel(us)*.

N. Rodić, u svom prilogu povodom 150-godišnjice Daničićeva rođenja, piše o Daničićevu postupku obrade toponima, odnosno mikrotoponima u Rječniku iz književnih starina srpskih i u Rječniku JA (A-čobo) — *Daničićev postupak u obradi toponima s posesivnim pridevskim delom* (str. 139—143).

Dva rada u ovom broju tiču se onomastičke derivacije. U najobimnijem radu u ovom broju — *Tvorba etnika u dijalektima i u hrvatskom književnom jeziku* (str. 145—185) — S. Babić raspravlja o načinu tvorbe etnika, naglašavajući prevagu sufiksalnih obrazovanja. Ređe su zastupljena složeno-sufiksalna rešenja, dok su ostali tvorbeni modeli iznimni. U tvorbi etnika učestvuje 86 sufiksa za m. r., a 21 za ž. r. Autor daje uz svaki sufiks i velik broj primera.

R. Bošković u svom veoma konciznom prilogu *Iz onomastičke derivacije i povodom nje* (str. 187—194) raspravlja o četiri antroponimska srpskohrvatska sufiksa — dva sa vokalom: *-av, -osta* i dva bez vokala: *-n* i *-t*, koji su deminutivnoga porekla, ali su postali sufiksi za tvorbu ličnih imena. Autor na ubedljiv način pokazuje, na obilju primera iz starih spomenika, kako su nastali pomenuti sufiksi u antroponimskoj tvorbi, npr. u imenima tipa: *Dobrav*, *Radosta*, *Dane* (<Dabiživъ), *Boto* (<Bogoslavъ) i sl.

Digitized by Google

Vrlo interesantan prilog iz istorijske antroponimije predstavlja članak V. Jakić-Cestarić *Antroponomastička analiza isprave zadarskog priora Andrije s početka X. stoljeća* (str. 195—215), u kojem na iscrpan način analizira prodiranje hrvatskih ličnih imena i hrvatskih tvorbenih elemenata kod romanskog stanovništva Zadra. Isprava priora Andrije predstavlja najstariju zadarsku ispravu sačuvanu do danas. Međutim, njen original nam nije poznat, već samo prepis iz XVII veka. Istoričari su različito tumačili vreme njenog nastanka. Smatralo se da je nastala početkom X veka. Pošavši od te činjenice, V. Jakić-Cestarić na osnovu istorijske i lingvistički analizirane antroponimske građe dokazuje da je ona stvarno nastala početkom X veka, jer se od kraja X veka pa do kraja XII veka (a i u XIII veku) ne nalazi više takva konstelacija ličnih imena kakvu nalazimo u Andrijinoj ispravi.

F. Jakopin u svome radu *Vprašanje naglaševanja priimkov v slovenščini* (str. 217—240) raspravlja o tipovima i zakonitostima koje utiču na naglasak slovenačkih patronima. Naglasak, ističe autor, kod slovenačkih prezimena zavi i od broja slogova, od asocijacije sa apelativom ili ličnim imenom, od njegove tvorbene strukture i sl.

Novinu u onomastičkim istraživanjima u nas predstavlja rad P. Šimunovića *Ime u funkciji književnog dela* (str. 241—252). Autor analizira lična imena u romanu „Pastir Loda" V. Nazora sa sociološkog i funkcionalno-stilističkog stanovišta, njihovu stilogenost. Lična imena u Nazorovu romanu pokazuju sociološku slojevitost, uslovljena su hronološki i situaciono, a sve to doprinosi intenzivnijem doživljaju ličnosti o kojima se u romanu govori. Raznovrsna imena u „Pastiru Lodi", kaže autor, „definiraju životnije lik koji imenuju nego što bi to učinili kudikamo ošpirniji opisi tog istog lika".

Od inostranih saradnika u Onomastici jugoslavici ovoga puta javljaju se tri slavističkoj nauci poznata imena.

E. Eichler piše o podudarnostima u toponimiji između zapadnoslovenskih i južnoslovenskih jezika — *Westslawisch-südslavische Beziehungen im Lichte der Toponomastik* (str. 71—75). Autor dovodi u vezu starolužičkosrpski etnonim *Dalemnize* i *Glamoci* sa južnoslovenskim *Dalmacija, Dumno, Dumača* i *Glamoč*. Za starosrpski toponim *Brěna* autor nalazi paralelu *Brehna*, kod Hallea (DDR).

K. Rymut piše o međusobnoj povezanosti onomastičkog i dijalektološkog atlasa — *Związki atlasu onomastycznego z atlasem językowym* (str. 77—82).

R. Zett u svom prilogu *Zvonigrad — eine kroatische Entsprechung zu ostslavisch Zvenigorod* (str. 135—137) pravi poređenja između hrv. *Zvonigrad* (i njegovih potvrda u srednjovekovnim izvorima) i rus. *Zvenigorod*,

Digitized by Google

polj. *Żmigród*, te smatra da je toponim **Zvьnigordь* opšte slovenski tvorbeni tip.

Na kraju D. Ćupić piše o prvoj jugoslovenskoj onomastičkoj konferenciji održanoj u Tivtu 1975. godine. Noviju onomastičku literaturu prikazuju B. Grafenauer i N. Rodić. Prvi piše o knjizi Ota Kronsteinera; *Die Alpenslawischen Personennamen*, a drugi o knjizi A. Uroševića: *Toponimi Kosova*. Povodom smrti M. Budimira, istaknutog našeg lingviste i klasičnog filologa, koji se posebno interesovao i onomastičkim problemima, piše N. Rodić.

Nikola Rodić

Digitized by Google

Digitized by Google

ОДГОВОР ДРУ АСИМУ ПЕЦИ

1. — У XXXI књ. „Јужнословенског филолога" др Асим Пецо, професор Београдског универзитета, написао је приказ моје књиге „Ускочки говор" на девет великих страна и оценио га углавном негативно. А вели да би могао написати и читаву монографију, али му карактер приказа не допушта. Готово једина позитивна страна моје књиге, по Пеци, јесте грађа. А грађа је народна, није моја. Према томе, ни ту немам позитивног поена. Чудно је што Пецо није поставио питање: како је човек који се толико не разуме у овој работи (лингвистици) могао тако успешно забележити материјал ускочког говора. Или је, можда, Пецо заборавио да се у дијалектологији највише цени аутентичност грађе, а остало — колико ко може, тј. колико је ко спреман и даровит научник.

2. — Погледајмо две-три ствари да би се, бар у маломе, видело какву „науку" Пецо заступа и пропагира.

Пецо вели:

„Ако занемаримо исконско значење те ријечи [речи хајдук], она је у наш језик ушла из турског [Скок у свом *Etimologijskom rječniku*, s. v. *hajduk*, вели: Balkanski turcizam madžarskog podrijetla] у коме та ријеч значи, по Шкаљићу: одметник од власти, друмски разбојник; лопов — уз то: За вријеме Турака код Јужних Словена (нарочито Срба) још и: борац против турске власти за ослобођење народа — дакле, ако и занемаримо исконско значење ове ријечи [Зашто исконско?! Ја сам говорио о развитку значења речи *хајдук* у нас, а не у Арапа, Турака и Мађара. Наш средњовековни и нововековни хајдучки свет није исконски, већ релативно историјски близак, тако рећи јучерашњи], морамо се сложити са давно изреченом констатацијом да није сваки хајдук био у исто вријеме и борац за слободу свога народа, и то ни онај прије осамдесетих година прошлог вијека. О овоме је Вук био боље обавијештен. У његовом Српском рјечнику (из 1852) између осталог

Digitized by Google

читамо да су хајдуци „чинили зло и народу своме, да су дочекивали трговце и друге путнике а кашто ударе и на кућу коме за кога мисле да има новаца и лијепа руха и оружја, те га похарају". Ова објашњења Вук је дао прије него што се појавила хајдучија у ослобођеној Србији. Вук је, без сумње, боље обавијештен од нас, и треба му вјеровати" (263—264).

Пецо је просто исекао Вука (као што је и мене исекао, в. ниже), узео из њега само оно што одговара његовој, Пециној, тези о хајдуцима, занемарио целокупну Вукову слику о њима и тако искривио историјске чињенице.

А ево шта Вук каже, поред онога што је Пецо навео:

„Народ наш мисли и пјева да су у нас хајдуци постали од Турске силе и неправде. Да речемо да *гдекоји* [подвукао М. С.] отиде у хајдуке и *без невоље* [подвукао М. С.], да се наноси хаљина и оружја по својој вољи, или коме да се освети, али је и то цијела истина, да што је год влада Турска боља и човјечнија, то је и хајдука у земљи мање, а што је гора и неправеднија, то их је више" (Српски рјечник, s.v. *хајдук*).

Ето у томе је суштина Вукова схватања оних хајдука вољи су се у време турске владавине борили против Турака.

А у вези са оним да „хајдуци чине зло и народу своме" Вук вели и ово: „али се и данас чини хајдуку највећа срамота и поруга кад му се рече да је лопов и пржибаба". То значи да су хајдуци били и часни људи.

И још једну ствар Пецо не види како треба: хајдучија у Србији (дакле негативно значење речи *хајдук*) није настала осамдесетих година деветнаестог века; њени корени потичу још из времена наших народно-ослободилачких борби на почетку 19. века, па је негативних хајдучких појава било и у Вуково време. То што сам ја негативно значење ове речи везао за осамдесете године 19. века у Србији — то је зато што је негативност те речи тада достигла врло висок степен развитка, и Пецо се вара ако из тога изводи закључак да сам ја искључио негативно значење те речи у животу наших народа пре и после тог времена.

Према томе, што се тиче развитка значења речи *хајдук* на нашем тлу, управо од доласка Турака, ствар стоји онако како сам ја рекао: тј. да постоје две фазе у развитку значења речи *хајдук*. Прва — која обухвата све наше одметнике од турске или које друге власти који су се борили против завојевача и поробљивача (позитивно значење речи *хајдук*; ово значење s. v. *ајдук* као прво и главно даје и *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности: *одметник од турске власти и борац против ње за време робовања*

Digitized by Google

под Турцима са примером, поред других: „Кадъ бы душманъ загрозіо коцемъ коме честитіем Србину, овай бы побегао у гору зелену и ставляо се на обрану страдаваюће слаботинѣ и неячи“ — Милан Ђ. Милићевић); и друга — која обухвата хајдуке који су чинили зло своме народу (негативно значење речи *хајдук*, хајдучија у Србији итд.). А што је било рђавих хајдука, лопова и друмских разбојника и у турско доба — то, ако нису изузеци, на којима се историја не гради, а оно у сваком случају није цело значење речи *хајдук*.

Одувек се знало, а и школска деца данас знају да су хајдуци у нас у време Турака били *снаге отпора* и да су одиграли прогресивну историјску улогу. Понављам — реч је о хајдуцима борцима против Турака. Ти хајдуци били су друмски разбојници у очима Турака, а не у очима свога народа. Сем тога, заиста ће се погрешити ако се поистовети хајдуштво и друмско разбојништво; друмско разбојништво је „исконско“ и универзално јер је постојало ко зна откад и на свим меридијанима наше планете, док је хајдуштво, у обе своје значењске верзије, наша домаћа ствар и релативно скорашње. Затим, хајдучија у Србији осамдесетих година 19. века знатним делом није друмско разбојништво, већ злочин и пљачка ван друма или какав политички или други бунт. То, уосталом, потврђује и Ранковићев „Горски цар“.

Још нешто. Многе хајдучке дружине улиле су се у први српски устанак. Оне су се уливале и у друге устанке наших народа за ослобођење широм наше земље не само раније већ и у 19. и 20. веку. А на чијој су страни, с гледишта историјског материјализма, та уливања и ти устанци: на страни прогреса или на страни кочења историје? На чијој су страни уопште устанци поробљених у свету и њихова борба за слободу?

Појам *хајдук* позитиван је у народној свести, у народном предању и у народној песми, а права наука никад није пренебрегла и занемарила народну мисао и народно осећање. Да реч *хајдук* има позитивно значење, показује и име часног сплитског фудбалског клуба „Хајдука“. Стих „Ја сам хајдук те гоним хајдуке“ значи: Ја сам борац (ратник) који гони насилнике и разбојнике (оба значења речи *хајдук*). То је рекао угрожени Црногорац Турчину насилнику.

Вук је заиста знао много ствари. Живео је у време кад је хајдучки покрет био жив. Али то не значи да ни данашњи човек није обавештен о улози хајдука у животу народа (непроучене ствари у вези са тим историја ће још проучавати). По природи ствари требало би да смо ми обавештенији од Вука, јер су хоризонти знања савременог човечанства много шири него што су били у Вуково време, без обзира на непосредност

Digitized by Google

Вукових сазнања. Ја сам убеђен да би Вук (да је жив) одбио оне предности (већу обавештеност од нас и поклањање вере њему, Вуку) које му Пецо приписује, из простог разлога што је Пецо представио у непотпуној (па према томе и неистинитој) боји Вуково схватање хајдука. Пецо је, чак, занемарио и оно што је, поред осталога, и Шкаљић напоменуо, тј. да је хајдук борац за слободу у време турске владавине над Јужним Словенима (поглавито Србима).

Пецо некоректно наводи и мој текст. Он каже: „Говорећи о животу ријечи и њиховој семантичкој условљености он [Станић] на стр. 24. каже да је „Некада ... реч хајдук имала изванредно позитивно значење, а има га и данас када се мисли на некадашње хајдуке". Оваква дефиниција именице хајдук није у *потпуности* [подвукао М. С.] тачна" (263). А мој текст (не „дефиниција") гласи: „Некада је реч *хајдук* имала изванредно позитивно значење, а има га и данас када се мисли на негдашње хајдуке. Међутим, та је реч била „зла" негде осамдесетих година деветнаестога века у Србији и носи у себи оно ондашње зло стање које у себи садржи реч хајдучија" (24).

Као што се види, Пецо је одсекао други део значења речи *хајдук* и мени и Вуку, мени негативно значење речи хајдук, а Вуку позитивно значење те речи. Мени је баш био циљ да укажем на два основна значења речи *хајдук*, а Пецо одбаци једно од та два значења, напише да је моја „дефиниција" непотпуна, па онда стане да излаже баш оно значење које сам ја у свом раду изнео! У конструктивној критици овакви се методи не примењују.

Пецо вели:

„Семантичка страна појединих лексема зависи како од времена њиховог вредновања, тако и средине која их вреднује. То је *непобитна* [подвукао М. С.] истина и они који желе да у својим закључцима полазе од дијалектичког материјализма, тај моменат никако не смију губити из вида" (264).

Међутим, Пецо губи из вида релативност те „непобитне истине": ако бисмо се држали овога што Пецо каже, онда би реч *партизан* значила *борац за слободу и бољи живот* (*борац за прогрес*) за нашу југословенску средину, а *бандит* за хитлеровску Немачку (Немци су тако називали наше партизане). Очигледно је да би нас то одвело на погрешан пут. Исто тако је очигледно да је за овакву прилику о каквој Пецо говори прикладнији термин историјски материјализам од термина дијалектички материјализам. У науци се то јасно разликује.

Digitized by Google

3. — А сад неколико речи о Пецином марксизму.

Пецо пише:

„Код Станића читамо да је језик „најнепосреднија функција људске мисли" (стр. 23). Чини ми се да је ту у питању неки неспоразум. Језик није функција људске мисли, језик се, управо, налази у тој функцији, у служби људске мисли. Код класика марксизма читамо да је језик „елемената самога мишљења, елемената животног испољавања мисли" (Маркс, Енгелс, Лењин: О језику, Култура, Београд, 1970, стр. 19). Дакле, *језик је само елемената животног испољавања људске мисли* [подвукао М. С.], а не њена функција" (264).

Прво и прво, „класици" марксизма не кажу да је језик „само елемената животног испољавања мисли" (то би била половна мисао), „они" кажу: „елемената самога мишљења, елемената животног испољавања мисли". Према томе, није тачно да је „језик само елемената испољавања мисли", како каже Пецо. Он је искривио и осиромашио мисао „класика" марксизма.

Друго, загледајмо се мало боље у наведени Пецин текст. Пецо вели: „Језик није функција људске мисли", већ се језик налази у функцији људске мисли. То је исто као кад би се рекло: језик није служба људска мисли, већ се језик налази у служби људске мисли; или: окретање није функција точка, али јесте у функцији точка; или ...

Није, дакле, у питању никакав неспоразум, већ пуки Пецин формализам.

Свако зна да нам језик служи за исказивање мисли, и моја реченица о томе да је језик функција мисли не значи ништа друго до то. То и деца по школама знају и нема никакве потребе позивати у помоћ класике максизма да би се то потврдило или оспорило.

Међутим, ово са класицима марксизма није баш тако наивна ствар.

Пре свега, Пецо не цитира добро. Цитат гласи: „Језик, елемената самог мишљења, елемената животног испољавања мисли, чулне је природе". Дакле, оно да је језик елемената мишљења, елемената животног испољавања мисли налази се у парентези. Друго, то не „читамо" код класика марксизма, већ је то рекао Карл Маркс. Али свеједно, иако је у Маркса „главна" мисао „Језик је чулне природе", може се узети да су исто тако важне, ако не још и важније, и уметнуте мисли: да је језик елемената мишљења и да је језик елемената животног испољавања мисли. У овом тренутку ове две последње мисли јесу главна тема „неспоразума" између Пеце и мене.

Шта значе те две мисли?

Digitized by Google

Језик као појава састоји се, као и све друго, из два дела: из „језика", тј. звука, и значења, тј. из форме и садржине. Другим речима, мишљење се састоји из два дела: садржине (садржај свести) и форме (језика, у који се оно, мишљење, уобличује). Одатле је јасно да је језик елемент, саставни део мишљења, и да је Маркс знао шта говори. Она друга Марксова мисао: језик је елеменат животног испољавања мисли није ништа друго него: језик је функција мисли, тј. језик као саставни део мишљења служи за испољавање, исказивање мисли.

Мислим да Пецо није разумео Маркса.

Да је Пецо размислио и о смислу ове Марксове поставке: „Непосредна стварност мисли јесте *језик*" (навед. дело, 19), имао би прецизнију представу о односу језика и мисли.

4. — Изнећу овде још неколико ствари да би читаоцу била јаснија слика карактера Пецине оцене моје књиге.

А. Ко прочита Пецин приказ моје књиге увериће се да Пецо није расположен да ме хвали. Међутим, нехотично ме је дигао више него што вредим констатацијом: „Ми можемо прихватити нечију жељу да иде напријед [ту Пецо види и моју жељу — М. С.], да се уздиже изнад своје средине, такви су, уосталом, увијек гурали кола човјечанства напријед, али су и такви *увијек* [подвукао М. С.] полазили од онога што је до њих било створено и уочено. Не чини ми се да Станић припада таквим стваоцима" (263).

Под оптерећењем да ми стално ставља до знања да сам необавештен („Има случајева када Станић није најбоље обавијештен о проблему о коме расправља", 263; „он [Станић] ријетко посеже за стручном литературом", 262; [Станић се] „мало осврће на стручну литературу", 265; [Станић] „на основу прочитана два ретка доноси опште закључке", 264; итд.), — Пецо изговара или непотребне, или нетачне ствари. Свако зна да од познатог треба ићи ка непознатом, и то није требало рећи. Нетачно је да су они који су „гурали кола човјечанства напријед ... увијек полазили од онога што је до њих било створено или уочено". Да оставимо на миру првобитне људе који су морали поћи ни од чега, али је било доцније, кроз читав живот човечанства, људи који су стварали не полазећи ни од чега другога, већ од себе самих, а таквих људи има и дан-данас. Пецина тврдња (такви су стваоци „увијек" полазили од онога што је до њих било створено) негира самониклост у стваралаштву, негира самостваралаштво, што је не само нетачно већ и штетно, разуме се.

Digitized by Google

У вези са тим треба овде рећи једну ствар која је, по мом мишљењу, лоша у нашој науци, или бар у нашој дијалектологији. Данас су се неки дијалектолошки радови претворили у „цитатологију“ и „фуснотологију“; човек не може да крочи у прашуми цитата и фуснота. Пецо ми, уместо да ме похвали, замера што сам проблеме решавао својом главом; по њему „било би боље да се указује и на радове са чијим ауторима не треба полемисати“; чудно — Пецо би хтео да се ја ропски односим према дијалектолошким радовима и дијалектолозима „са чијим ауторима не треба полемисати“; из његове критике као да чујем глас: „Како си се усудио да не цитираш тога и тога? Зар ти смеш мислити својом главом? Још теже: како смеш критиковати тога и тога?! Треба овако да радиш: То је рекао тај и тај, наведеш га и тиме си свршио свој посао!“ Ја, дакле, треба да мислим главом других, да нанижем фусноте и цитате, па бих онда, по Пеци, био и учен и обавештен! Пецо би ипак морао да зна да ја пишем о ускочком *говору*, а не *о другим народним говорима*! Требало би још једну ствар да зна: да би се уклонила ова немогућа ствар са цитатима и фуснотама и да би се дијалектолошки радови могли читати као други научни радови, ваљало би да се у нас изради предметни дијалектолошки регистар. Мене и сад спопане мука што сам и ја направио неколико фуснотних „јежева“, кроз које се заиста није лако пробити. Цела ова прича треба да значи да цитатологију и фуснотологију треба свести на праву меру и тако ослободити науку од трња па макар се докторати полагали и пред „професором“. Наша данашња дијалектологија у ствари је научно у знатној мери жито без зрна. Ова констатација нема, разуме се, никакве везе са потребом да човек зна шта је у науци урађено до тренутка кад приступа изради каквог свог дела.

Као што се види, по мом мишљењу излишно је то што поједини дијалектолози нагомилавају набрајање других дијалеката у којима се јавља иста дијалектолошка црта, чак и онда кад из тога не изливаче никакве закључке. Овакво систематско и неумерено набрајање служи да аутор покаже своју ученост и да се повећа обим његовог рада, али се тиме не открива управо ништа што би науци било непознато. Што се мене тиче, настојао сам да цитирам друге ауторе само онда кад то научне потребе изискују, а да не цитирам зато што треба да покажем своју ученост или обавештеност. Ако се има на уму да сам се при изради своје књиге служио са 37 научно-стручних књига, које сам навео на почетку моје књиге, да у тај број нису унесене књиге о којима сам говорио у самом тексту, да имам 268 фуснота, — онда ће читалац свакако имати друкчију слику о мојој „необавештености“ од оне коју даје Пецо у својој критици моје књиге. Пецо је морао видети да у мом раду има више

Digitized by Google

позивања на дијалектолошке и друге научнике него у пивско-дробњачком дијалектолошком раду Ј. Вуковића, који је, овај Вуковићев рад, као што се зна, оцењен као одличан (в. о томе и „Дијалектологију“ П. Ивића). Тако висока оцена и без гомиле цитата и фуснота! Вуковић има свега 92 фусноте.

Б. Али има овде једна друга ствар. Као што је речено, Пецо вели да сам у неким случајевима необавештен, па онда не наведе у чему сам необавештен, већ пређе на мој „излив поетских надахнућа“ (263), што, по Пеци, не спада у дијалектологију, „то би [излив мојих песничких надахнућа] прије требало дати у неком литерарном дјелу него у раду ове врсте“ (263). Оваквим својим погледима Пецо ме присиљава да му поставим ова питања: Има ли какве везе између поезије и описа једног народног говора? И: Ако има, какве је природе та веза? Да би се лакше снашао у одговору на та питања, морам му рећи да смо однекуд научили да су ствари у свету многоструко повезане и да је погрешно једну науку или појаву одвајати апсолутистичким зидовима од друге науке или појаве. Ако је једно племе, рецимо ускочко, било поетично у једном тренутку свог развитка (крај свих других његових животних компоненти), зар се збиља та поетичност неће изразити и у језику тог племена?! И зар дијалектолог сме обићи тај моменат кад описује језик тог племена?! И хоће ли његов дијалектолошки рад бити потпун без података и о овом „недијалектолошком“ моменту?! Ако Хомерово доба називамо херојским, зашто ја не бих могао назвати херојским једно племе које је пролило толико крви на свом камену бранећи се од бесних турских насртаја?

В. Ја сам у свом раду написао да је наш језик без назалности и назализације имајући на уму велику назалност неких језика у свету (нпр. француског), али нисам порицао постојање назалности и назализације у њему, нашем језику, што се лепо види и из наредног текста у мојој књизи, у коме се говори о елементима назалности и назализацију у ускочком говору. Чињеницу да је наш језик „неназалан“ у односе на „назалне“ језике у свету досад нико у нас, сем сад Пеце, није побијао, бар колико ја знам. Пецо позива у помоћ апарате експерименталне фонетике, техничка средства „од кимографа до сонографа“ (266) да би доказао да у нашем језику постоји назалност, и тиме са исуканим мачем просто удара на отворена врата, јер удара по једној ствари које у мене нема. А што се тиче техничких средстава за бележење гласа, кимографа, сонографа итд. — нико живи не пориче њихову вредност. Али је Пецо морао видети да и слушни апарат који нам је мајка дала може лепо да разликује назалне категорије какве су, рецимо, *т̃ā*ⁿ и

Digitized by Google

бȳм"бāр. Сматрам, дакле, да се при проучавању гласова не сме занемарити ни човеково уво, тј. технички апарати морају бити само помоћна средства у проучавању гласова, а не сила над човеком. Не греши Пецо у томе што се позива на поменуте апарате, већ у томе што их сматра неприкосновеним арбитрима у одређивању физиолошке природе гласова, што их, те апарате, претвара у демиурге, табуе, deus ex machina у одређивању природе гласова. Машина изнад човека! Неки модерни технолози у свету данас то и хоће! Још нешто — кад ја кажем да је у случајевима какви су *тā"* и *гȳ"* у питању *тоталнa* назализација, а Пецо напише: „питање је да ли се ту јавља потпуна назализација", онда је једино могуће решење — таквом човеку окренути леђа јер му није могуће нешто доказати.

Г. Пецо понекад врло олако решава неке проблеме и неконтролисано говори о стварима. Ја, нпр., говорим о томе да су Ускоци планински крај, одвојен од света (у оно време, разуме се), да у ускочком крају није, до другог светског рата, било већих „потреса" и утицаја, сем битака с Турцима, а Пецо гловори о „различитим остацима спољних утицаја којима је то говорно подручје било изложено" (263). Пецо је ово рекао уопштено, али је тиме обухватио и Ускоке, и погрешио, разуме се.

Или, пре него што сам написао оно о појавама типа *тр̄чéњи* (в. 253. стр. моје књиге), ја сам, поред свега другога, разговарао о томе са доста наших дијалектолога, међу њима и са проф. Белићем, па није нађено коначно решење. А Пецо — ни мање ни више, већ то је настало овако и овако. Цео тешки проблем решио је за трен ока („Ту нема ништа замршено", вели Пецо, 268). Ја сам рекао: „Има овде једна специфична врста облика садашњег партиципа од свега неколико глагола, које нисам нашао у дијалектолошкој литератури ни суседних ни других говора и које нигде другде нисам чуо. То су ови облици: *лежéњи, тр̄чéњи, ѝедéњи, клечéњи, стоéњи, идéњи*" (253. стр. моје књиге). А Пецо: „За такве облике знају још и неки говори Црне Горе. Из Бјелопавлића имамо: *ćедењи, кољени*, поред *кољене* (подаци Д. Ћупића). У источноцрногорским говорима имамо, опет, облике типа: *загоне, тр̄ке, тр̄уйе — стоје, ćêде, леже, гледе*, као и: *стојене, ćедене, лежене* „где је *не* ... партикула, која се с овим прилозима толико срасла да се, изузев први пример, без ње врло ретко употребљавају (М. Стевановић: Источноцрногорски дијалекат, ЈФ XIII, 92—93) ... Према томе, ускочки облици нису ништа изузетно, нити су по свом постанку загонетни, као што претпоставља Станић ... Ту нема ништа замршено ... Ту имамо просто партикулу *ње* придодату старом облику глаголског прилога садашњег" (268).

Digitized by Google

Тако А. Пецо.

Томе се могу учинити неке озбиљне замерке. 1) Мој рад је писан пре петнаестак година, а података друга Ћупића тада није било нигде на хоризонту (колико знам, његов је рад о бјелопавлићком говору тек сада у штампи) и по сили некаквих природних закона нисам могао знати за те податке: био сам, додуше, неколико пута на пропутовању кроз Бјелопавлиће и врло је разумљиво што Ћупићев облик *ćедењи* (који једини од свих које је Пецо навео улази у категорију одговарајућих ускочких облика) нисам чуо. Још нешто: бјелопавлићка планина се налази на Сињавини до ускочких катуна; често сам био тамо међу Бјелопавлићима, али, на моју жалост, поменути облик нисам чуо. 2) Што се тиче Стевановићевих облика у источноцрногорском дијалекту, они немају везе са мојим ускочким облицима. Пецо вели: „За такве облике знају и још неки говори Црне Горе" (268), а навео је свега два говора и свега један једини пример, онај Ћупићев (*ćедењи*), који се поклапа са мојом грађом. 3) Из цитата се види да Пецо мисли да у овој категорији имамо партикулу *ње*. То је двоструко погрешно. Прво, партикула *ње* није засведочена, нигде је нема у примерима које Пецо наводи, нити Пецо објашњава њен постанак. Друго, чудно је како се Пецо неодговорно односи према мојим речима: у мене није *ње*, већ *њи* (у мене је претежно глаголски прилог садашњи, дакле глагол, а не прилог). Пецо се позива на Белића (ЈФ XIV, 176—177), али *не* није исто што и *ње* или *њи*. Пецо је пропустио да примети да његовом логичком низу на поразан начин сметају две околности: што *њи* није *ње* и што *ње* није *не*. 4) Ја говорим о специфичности облика типа *тр̄чéњи*, а Пецо вели да ја претпостављам да су ти облици загонетни, што са мном нема, разуме се, никакве везе — то је његова ствар, јер су ти облици ускочког говора жива стварност, а не некаква загонетка.

Или, замерајући ми што се не служим уобичајеном терминологијом (Пецо стално хоће да ме утера „у ред"!, тј. у формализам), он ме још оптужује да не умем да говорим (тј. да не знам свој језик), јер вели: „Код њега [Станића] поред ускочки говор може се јавити и ускочки језик, а то неће бити прихватљиво" (264). За нечији говор се каже (не само у народу): „Пи какав му је језик!". Скерлић, и сви други редом, непрестано говоре: језик Ј. Игњатовића, језик Б. Станковића, језик Л. Костића итд. Дакле, може се за једног човека рећи језик, а, по Пеци, не може за језик читавог једног краја. Зар, заиста треба рећи, рецимо: „Говор којим говоре Ускоци..." а не: „Језик којим говоре Ускоци..."?! Пецо би хтео да ми не допусти да слободно говорим. Он би хтео да говорим у оквирима утврђене терминологије.

Digitized by Google

Или, Пеци је циљ да о мом раду изрекне што више негативности, па и тиме да сам ја заборавио свој рођени језик („Станић је ... 1929. године напустио Ускоке и од тада је настањен у Београду. А од 1929. па до данас прошло је скоро пола вијека. За то вријеме се много промијенило и у ускочком говору и у Станићевом осјећању тога говора“ (262). Дакле, ја сам 1929. напустио Ускоке и отада се много штошта променило у мом осећању ускочког говора. Истина је у овоме: Ја сам 1929. године отишао на студије у Београд и за четири године студија био сам по девет месеци у Београду, а по три у Ускоцима. После тога, живећи у Београду, никад нисам прекидао везу с Ускоцима. Управо, свако лето сам проводио у њима сем за време II светског рата и последњих неколико година. Ја не кажем да човек не може изгубити осећање свог језика. Међутим, кад сам писао књигу о ускочком говору (пре више од петнаест година) језичко ми је осећање, као углавном и данас, било сасвим свеже. А то што сам имао и своје објекте — не значи да сам заборавио свој говор, већ да ни два човека у истој кући не говоре потпуно једнако, нити им је артикулациони апарат апсолутно исти, а камоли људи на једној релативно пространој територији. Али погледајмо ствар и са друге стране. Како је могуће да дијалектолог проучи један говор који му није рођени, а ја не могу говор који ми је у крви, који сам посисао с мајчиним млеком?! Чудна логика и хтења, заиста!

Д. Границе које данас има СР Босна и Херцеговина према СР Црној Гори нису важеће само за Пеца, већ и за све нас, тј. за све људе који нису непријатељи нашој земљи. То је јасно као дан. Није проблем у томе, већ у томе што је Пецо досадашњем изразу „источна Херцеговина“ дао ново значење, а тиме, тхео то Пецо или не, унео извесну пометњу у досадашње, у науци уобичајене термине „херцеговаки говор“ и „источнохерцеговачки говор“. Међутим, мислим да мора бити значајно и за Пеца, као и за све нас, то што се дијалектолошка граница између источнохерцеговачког (у „старом“ значењу) и зетског дијалекта поклапала до 1878. године са границама међу Херцеговином и Зетом, јер, ако ништа друго, то Пецо мора рећи својим ученицима (студентима). Истина је да је „историја једно, а наша данашња стварност друго“ (265), али наша данашња стварност није пала с неба, већ треба да се зна како је до ње дошло. Да се прошлост не може одбацити, показао је и сам Пецо својом расправом о хајдуцима (в. горе). Уосталом, прошлост, садашњост и будућност су карике које објективно постоје и које нико живи не кида само ако хоће да их сагледава у светлости праве науке.

Digitized by Google

Ђ. Требало је да Пецо каже који су то народни говори у којима „имамо још увијек (noch immer!) ј“ (269) у ликовима *горе̄ти*, *речӣт*, или оно Пецино „у народним говорима“ (269) обухвата све народне говоре, што би, за облике *горе̄ти* и *речӣт*, била савршена неистина. Зашто Пецо мој предлог да се за ијекавски књижевни говор пропишу, поред *горје̄ти* и *рје̄чӣт*, још у облици *горе̄ти* и *речӣт* — зове мојом жељом? То није никаква жеља, то је научни предлог. Зашто се Пецо није осврнуо на Вуковићеву „жељу“ ове врсте и на „жељу“ неких других наших дијалектолога?

Е. Пецо изричито вели: „Африкате нису сложени гласови“ (269). То је нетачно, сем ако нећемо речи *сложени* придавати неко друго значење, као што Пецо у овом случају придаје „мојим“ речима *сливени* и *сложени* („сливени и сложени нису синоними“, 269). Наша обична схватања досад била су да се сугласници, поред осталога, деле на просте и сложене, иако се зна да ни прости сугласници нису апсолутно прости, нити пак сложени сугласници апсолутно сложени (као што, рецимо, „вечна истина“ *Сава се улива у Дунав* није вечна, већ, у односу на „вечити календар“ васионе, вероватно врло привремена). Као што је нека боја сложена из две или више боја, тако су сло̏женӣ гласови сло̏жени (састављени, сливени, стопљени, спојени итд.) од елемената два гласа [ја сад не говорим о томе је ли то стапање (спајање, састављање, слагање, сливање) механичко, физиолошко, квалитативно]. Нико живи не може оспорити да се, рецимо, глас *ћ* не састоји из делова гласова *т̄* и *и́* (моје бележење гласа *ć*). М. Стевановић каже да сложеним (моја реч) гласовима више одговара назив *сливени* него *сложени*; тиме М. Стевановић не негира назив *сложени* као Пецо („Африкате нису сложени гласови“), већ га подређује називу *сливени*, пошто сложени „гласови нису сложени из по два потпуна гласа“, већ су „састављени из елемената од по два сугласника“ (Савремени српскохрватски језик I, Београд 1964, стр. 75). Б. Клаић се не устручава да каже: „*afrikata* ... suglasnik koji je složen iz dva suglasnika, tzv. sliveni suglasnik“ (Veliki rječnik stranih riječi, Загреб, s.v. *afrikata*), дакле, друже Пецо, и *сложен* и *сливен* (као што се види, ове две речи могу бити и синоними). М. Вујаклија: „африката ... пл. грам. сложени сугласници“(Лексикон страних речи и израза, Београд, 1966, s.v. *африка̄та*). Школски граматички уџбеници готово сви кажу *сложени*. Л. Р. Зиндер вели: „аффриката — это не сочетание двух согласных, а один согласный, хотя и сложный в отношении способа образования шума“ (Общая фонетика, Ленињград, 1960, 142). Bertil Malmberg каже: „Affricates. Finally we have to deal with a consonantal type which is a combination of stop and fricative“ (Phonetics,

Digitized by Google

Dover Publication, Inc., New York, 1963, 50). Или: „Složeni suglasnici u užem smislu zovu se latinskijem imenom affricatae“ (Т. Маретић, Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Загреб, 1899, стр. 27), „*ц ч џ ћ* и *ђ* ... су *сложени* [подвукао М. С.] гласови или африкате“ (А. Белић, Граматика српскохрватског језика за први разред средњих и стручних школа, Београд, 1933, 11). „Има још један сугласнички ред тзв. *африката* или *сложених* сугласника. То су сугласници: *ц, ч, џ, ћ* и *ђ*“ (А. Белић, Граматика српскохрватског језика за други разред средњих и стручних школа, Београд, 1934, 9).

И овако до сутра.

Очигледно је да овде крупнијег проблема нема, сем, као што рекох, ако нећемо да језик сабијемо у терминолошке оквире формализма. Ако ћемо по правди, тј. по научној истини, сугласницима *ц, ч, ђ, ћ, џ* назив *стопљени* (добивен у процесу стапања) исто толико одговара као и назив *сливени*, иако је и овај врло добар, а ни један ни други не искључују назив *сложени*. На крају крајева сви ови називи (*сложени, сливени, састављени, стопљени* и сл.) лепо одсликавају композициону природу африката.

Ја у свему овоме видим један други проблем — школски. Ако детету кажете да су африкате сливени сугласници, а не објасните му да су они сложени из делова од по два гласа, да су, према томе, сло̏женӣ сугласници, десиће се, као што се раније дешавало у нашој традиционалној формалној и формалистичкој настави, да се један термин уврежи у дечјој свести као апсолут, а то би било и антипедагошки и антинаучно. Терминологија не сме водити у догматизам, што никако не значи да не треба да постоји.

Ж. Што се тиче онога што Пецо говори о именици *комад* (на њој се Пецо једанпут оклизнуо) и именицама на *-лац* — то су све познате, школске ствари. Оно што је било потребно да се, у вези с тим, каже за ускочки говор, ја сам рекао, без амбиција да као ђак на семинарском часу показујем шта сам све прочитао.

З. Пецо вели да се „у *руку*, *ногу* не чувају стари двојински наставци, него су то облици двојине у функцији множине“ (269—270). Мисли ли Пецо да се у облицима *ногу*, *руку* заиста не чувају стари двојински наставци? Који би то онда наставци били ако нису двојински? Пецина тврдња да се у *ногу* и *руку* не чувају стари двојински наставци потпуно је неодбрањива, исто као што је моја тврдња да се у облицима *руку* и *ногу* чувају стари двојински наставци — потпуно тачна. Уосталом,

Digitized by Google

то није моја тврдња — то је тако у науци. М. Стевановић каже: „Именице *ру̀ка* и *но̀га* ... у ген. множине имају облик са завршетком у: *ру̀кӯ*, *но̀гӯ* ... То је у њих сачуван некадашњи облик старе двојине“ (ibid., 236). Тачно је и Пецино тврђење да су ови облици (*руку*, *ногу*) —облици двојине у функцији множине, али: 1) то је свима познато, тако се предаје у школи (или треба да се предаје) и 2) то се не коси са мојим тврђењем: „Само су два случаја ове (II) врсте у којима се огледају остаци старих двојинских наставака; то су облици *но̀гӯ* и *ру̀кӯ* (204. стр. моје књиге). Ја нисам имао потребе да у делу о облицима говорим о множинском (То је дело *наших руку*) и двојинском значењу (То је дело *мојих руку*) облика̂ *руку* и *ногу*. Тачност другог дела Пецине поставке („него су то облици двојине у функцији множине“) морам ограничити утолико што човек на основу ње може лако испустити из вида данашње двојинско значење тих облика, а имати у свести само њихово множинско значење.

Ја морам рећи да у целој овој ствари има знатне примесе формалистике.

И. Пецо вели: „Ко познаје, макар мало, фонетику, врло добро зна да разлика између *з* и *с*, односно *д* и *т̄* постоји *искључиво* [подвукао М. С.] у њиховој звучности. Ако првим одузмемо ту компоненту, постају други. И обратно. То је чињеница. Према томе, ако гласовима *з* и *д* одузмемо ту особину, добијамо *с* и *т̄*. Трећег нема. Истина, постоји могућност дјелимичне десоноризације...“ (269). Дакле, ипак постоји треће, а о томе ја и говорим у свом раду. Али није ствар у томе. Проблем је у томе што је, по Пеци, *искључива* разлика зимеђу *з* и *с*, односно између *д* и *т̄* у њиховој звучности. А то није тачно. Постоје и друге разлике међу тим гласовима. Безвучни су гласови напрегнутији, тј. при њиховом је изговору већа мишићна напрегнутост него при изговору звучних сугласника. То је знатна разлика међу звучним и безвучним сугласницима поред оне коју Пецо назива искључивом. У неким језицима разлика између *д* и *т̄* није искључиво везана за звучност односно безвучност, већ за интензитет артикулације. Читаоци се у ову другу разлику међу звучним и безвучним сугласницима могу уверити и из ових текстова: „Смешение понятий „звонкие“ и „слабые“, „глухие“ и „сильные“ оправдывается в известной степени тем, что в пределах одного языка звонкие обычно слабее глухих. Это, очевидно, связано с тем, что присутствие голоса делает согласный более слышимым даже при слабой артикуляции. Чтобы достичь такой же слышимости глухого согласного, его нужно произносить сильнее. Слышимость же играет в речи далеко не последнюю роль; она так же важна для понимания сказанного, как и другие фонетические факторы“ (Л. Р. Зиндер, ibid.,

Digitized by Google

123) и: „Fortes and lenes. The types described up to this point do not cover all the possibilities for differentiation which exist in the field of consonants. A consonant may be articulated with more force or less force. The current of air may be more or less intense. And the resistance offered to the current of air at the point of articulation of the consonant may be more or less vigorous“ (B. Malmberg, ibid., 52).

После овога Пецо не би требало да другима чита лекције о необавештености.

5. — Услед стицаја извесних околности (првенствено услед недостатка финансијских средстава) из рукописа „Ускочки говор“ исечена је читава „друштвена“ страна ускочког говора и језика уопште, као и знатан део мојих погледа на феномен језика у друштву (у вези са ускочким говором, разуме се). Ово што је штампано, у знатној је мери оскудно у односу на мој аутентични текст, услед чега сам понеки пут помишљао да се на неки начин оградим од штампаног „Ускочког говора“. Да је штампан цео мој „Ускочки говор“ (он није замишљен као I и II део, како вели Пецо, већ је до тога дошло услед недостатка новца за штампање), да је, дакле, мој „Ускочки говор“ штампан цео, онако како је написан, Пецо би, полазећи са својих традиционалних дијалектолошких погледа, свакако још жешће напао „изливе мојих поетских надахнућа“, моју дијалектолошку поетику. Ја тврдим да није добар дијалектолошки рад из којег се колико-толико не види живот и рад људи дотичног краја, јер је језик, па и дијалекат (који није ништа друго до језик у посебном виду), својеврсна слика живота и рада човековог. Ја тврдим да је целокупна досадашња дијалектологија, и домаћа и страна, углавном фонетско-фонолошко-морфолошко-акценатска, те да према томе ни у језичком смислу није свестрана.

6. — Пецо вели: „Штета је, и не мала, што је аутор сматрао да је први он који о неким питањима пише [То једноставно није истина. Ја нигде нисам рекао да сам први који о томе пише, а шта о цитатима мислим — то сам већ рекао] и што је сматрао да су његова објашњења увијек најтачнија“ (270). [Ни ово није истина. Ја сам просто казивао шта ја мислим, и нигде нисам рекао да је моје мишљење најтачније. А ако сам побијао неко мишљење — ја сам наводио и разлоге за то; ја не верујем у догме и „ауторитете“ дијалектологе „с којима не треба полемисати“ (263); наука би умрла без расправа].

7. — Има заиста у Пециној критици још ствари о којима би се могло говорити, али се ово и овако одужило.

Digitized by Google

8. — Најзад морам рећи да имам утисак да Пецо, у исказивању својих судова о мом раду, није увек био руковођен научним побудама; иначе не могу да објасним себи зашто је Пецо искривљавао неке моје ствари и сасецао неке моје мисли.

Милија Стаић

Digitized by Google

НЕКОЛИКО НАПОМЕНА УЗ ОДГОВОР М. СТАНИЋА

Дуго сам размишљао да ли треба одговарати на овакве „аргументе“ и овакав тон какав нам нуди М. Станић на претходним страницама. Мислим да „такве науке“ до сада није било на страницама овога часописа. Али, ипак, одлучио сам да у вези са оним што налазимо у Станићевом одговору и ја кажем нешто. И то:

1. О значењу именице хајдук. Код Станића (Ускочки говор, стр. 24) о томе читамо: „Некада је реч *хајдук* имала изванредно позитивно значење, а има га и данас када се мисли на некдашње(!) хајдуке. Међутим, та је реч била „зла“ негде осамдесетих година деветнаестог века у Србији и носи у себи оно ондашње зло стање које у себи садржи реч *хајдучија*“.

У вези с тим, ја сам, у осврту на овај Станићев рад (ЈФ XXXI, 263—264) написао: „Оваква дефиниција именице хајдук није у *појединостима* тачна...“ (цео цитат в. код Станића). Станић у свом одговору жели да оспори моју тврдњу. Уместо да полемишем са Станићем, ја ћу се позвати на оне који боље знају и развој и суштину ове појаве код нас.

У Енциклопедији Југославије, књ. 3, DIP-XIDJ; Загреб MCMLVIII, о хајдуцима и хајдучији налазимо и ове ретке: „Хајдучија, бар као облик борбе и пљачкашке привреде, непосредно проистиче из средњовековног друмског разбојништва. И под Турцима, друмски разбојници се, код Срба, називају колико *хајдуцима* толико и *гусама*...“; и даље: „Друштвена појава која потиче из Средњег века, хајдучија је и у турско време имала претежно облик и делом карактер друмског разбојништва“; затим: „Међутим, врло је тешко одредити границу где је, у нашим земљама под Турцима, престајало друмско разбојништво, а почињао отпор народа против друштвеног угњетавања и економске експлоатације“; и на крају: „Ипак није остала без последица чињеница да се хајдучија, без обзира на њен карактер, махом сводила, својим обликом, на друмско разбојништво“ (све на страни 652, први стубац. Аутор

Digitized by Google

текста је др Радован Самарџић). Коме ово није довољно као потврда изнесене мисли у мом осврту на Станићев рад где пише да се „морамо сложити са давно изреченом констатацијом да није *сваки хајдук* (дакле, *сваки хајдук*, садашња напомена) био у исто вријеме и борац за слободу свога народа", о томе се подробније може обавестити у студији проф. С. Назечића: Хајдучке борбе око Дубровника, Питања књижевности и језика, књ. II, Сарајево 1955, стр. 5—71.

Проф. Назечић ту, и врло документовано, на основу архивске грађе, показује да је хајдука и хајдучије било и ван подручја које је у то време било под Турцима.

Дакле, семантичка компонента ове речи, и не само ове, често је комплекснија него што ми мислимо. То је, уосталом и разумљиво. И тога треба да су свесни сви проучаваоци језика. Поготово они који се у своме раду руководе принципима дијалектичког материјализма, или, пак, желе да другима држе „предавања" из марксизма. Да су се хајдуци борили против туђина и за ослобођење свога народа, то је несумњиво, али је чињеница да нису сви хајдуци били такви.

2. Што се тиче порекла ове речи, мислим да Станић ту ништа не уноси ново. Та је реч ушла у наш језик из турскога језика. И Скок за њу каже: „Балкански турцизам". На такав закључак упућује и време када се усталила у нашем језику, а и простор на коме се усталила.

У свему, Станићево објашњење хајдука, и упркос његовој елоквенцији, остаје у оквирима романтичарских представа. То, наравно, није необично, али то није научни, марксистички приступ овоме проблему.

3. Цитат који сам навео на стр. 264. свога осврта, а који се односи на дефинисање језика у делима класика марксизма, тачно је наведен. Наравно, у обиму који је био потребан за поткрепљење онога што сам желео рећи. А што се тиче Станићевих оцена мојих погледа на свет, срећан сам што могу да констатујем да марксизам нисам учио код М. Станића.

4. Нисам сигуран да научници и новатори у својим радовима и истраживања не воде рачуна и о ономе што је било пре њих у тој научној области. Ретки су они, ако их уопште има, који полазе, како каже Станић, од „себе самих", и не само онда када се мисли на „првобитне људе". То, такође, потврђују и класици марксизма.

5. Ми се можемо слагати или не слагати са бројним цитатима у неком раду из дијалектологије, али је пракса у нашој науци да се тамо где се решава неки проблем, ако је о њему и раније било речи у литератури, укаже и на тај моменат. То никако не значи да се морамо ропски

Digitized by Google

односити према томе што је раније изнесено о неком проблему, напротив, али, понављам, научна истина обавезује да се коректно односимо према претходницима, уколико су нам њихови радови познати и доступни.

Ускочки говор, то се види и из Станићевог рада који је и био повод за ова расправљања, у основним својим кретањима не чини ништа изузетно међу новоштокавским ијекавским говорима.

6. Ја и данас мислим да дијалектолошки радови не траже поетска надахнућа. Ту је најважнији материјал. Уосталом, стара је истина да тамо где у радовима ове врсте има много поезије, нема много науке о језику. И није случајно што се радови проф. Р. Бошковића узимају за пример како треба писати расправе о језику. Ту је све дато у мештровићевском стилу. Ни зарез ту није сувишан. Добро би било да се на том примеру учимо како треба писати расправе о језику.

7. Ја сам имао могућности да кажем шта мислим и о апаратима којима се служи експериментална фонетика, и о нашем органу слуха. Чињеница је да се данас све више узимају у обзир подаци које нам пружа експериментална фонетика И не без разлога. За прецизнија мерења орган слуха ту није најсигурнији регистратор. То вреди и за питање назализације и назалности. Наше ухо није у стању да прати све оне фине измене које се дешавају у артикулационом процесу. То је чињеница коју је наука о језику прихватила.

8. Да је ускочки говор био у вези са другим говорима, а не „одвојен од света", то смо управо сазнали из Станићевог рада. На првим његовим страницама читамо о томе одакле су дошли преци данашњих Ускока. А и говорне особине то јасно потврђују. Без икакве сумње, од 18. века, када су „Ускоци почели насељавати своју данашњу територију" (стр. 12), па до времена када је Станић прикупљао грађу, дошло је до говорног уједначавања, а остало је основна заједничка особина: новоштокавска ијекавштина (узгред да напоменем да придев од *Гацко* није *гацки*, како стоји код Станића, стр. 17 — говор гацког, никшићког ... краја —, него *гаћачки*). Везе са старим крајем нису биле потпуно прекинуте. На такав закључак упућује и Станићева грађа.

9. Да је Станић мало боље прочитао литературу на коју сам ја указао у вези са примерима типа *лежеђи*, *трчеђи*, и да је то посматрао лингвистички, отпало би оно што о томе налазимо код њега у овом одговору. У питању је уопштена партикула *-ђи*, према којој у другим говорима налазимо *-не* и сл.

10. Ја ни данас не мислим да су термини: *језик*, *дијалекат*, *говор* истозначни. Бар када је у питању научна терминологија. А зашто се

Digitized by Google

каже: *језик ӣисца*, а не *говор ӣисца*, то би требало да знају и средњошколци.

11. Да постоје уочљиве разлике између говора данашње источне Херцеговине и северозападне Црне Горе, то ће се видети из мога реферата који је пријављен за Осми међународни конгрес слависта. А, и без тога, то се може видети и из мога рада о источнохерцеговачком говору (СДЗб. XIV). Истина је да су то новоштокавски ијекавски гогори, али је истина да међу њима има и знатних, и лако уочљивих разлика. Јасно је и зашто је то тако. Због свега тога мислим да је исправније ако те говоре назовемо: *новоштокавски ијекавски говори*, или: *ијекавски говори херцеговачког ӣипа*. Њихове међе су знатно шире од херцеговачких граница, а за мене је источна Херцеговина оно што се налази у границама СРБиХ-е, и не од јуче (в. СДЗб. XIV, стр. 22). Бојим се да би нас потезање старих граница одвело на странпутицу.

12. Секвенце *рђ* даје *рје* у свим ијекавским/јекавским говорима Херцеговине (в. код мене СДЗб. XIV, стр. 57), а за скупину *рје-* знају и јекавски говори Босне. Откуда овај несклад између источнијих и западнијих ијекавских говора, то је друго питање. Ја о томе опширније говорим у раду који се штампа у XXXIII књизи Јужнослов. филолога.

13. О природи африката ја сам већ говорио на страницама овога научног гласила (књ. XXV, стр. 161—181 + слике). Ко жели да се о томе шире упозна, нека види тамо, као и наведену литературу. Овде само могу поновити да *сложен* и *сливен* (глас) нису синоними. Не бар у фонетици. Поређење овога проблема са мешањем боја нема никакве везе са проблемом о коме је реч.

14. Да су облици *руку* и *ногу* облици двојине, то зна свако ко је, бар мало, учио историју нашега језика. У Историји сх. језика од проф. А. Белића (књ. II, св. 1, Речи са деклинацијом, Београд, стр. 78) о томе читамо: „*У значењу ген. мн. уӣотребљава се ген. двој.*“... (моје подвлачење, А. П.) и наводе се примери, између осталих: *руку*, *ногу*. Дакле, то су *облици ген. двојине*, а не само двојински наставци. Уосталом, то потврђује и цитат који Станић наводи из књиге проф. М. Стевановића: „То је у њих сачуван *некадашњи облик* (дакле, *облик*, а не наставак, подвукао А.П.) старе двојине“. Овде није у питању граматички формализам, него граматичка истина. Да је то тако, показује и акценат наведених облика, који се битно разликује од акцента генитива множине исте групе речи.

15. Разлике између плозива *д* и *ӣ*, и фонетски и фонолошки, огледају се у присутности или одсутности звучне компоненте. Да од тога зависи јачина тих гласова, то није потребно ни доказивати. Отуда и

Digitized by Google

називи *слаби* и *јаки* сугласници. Експериментална фонетика ту ће пружити још по неки податак, али суштина остаје. Ни Зиндер ни Малмберг, на које се позива Станић, не оспоравају оно што сам ја рекао.

16. И на крају овога дијалога да поновим оно што је речено на крају мога осврта на Станићев рад о ускочком говору: „Станићев рад пружа ... обиље корисног материјала. Тешко ће се ова монографија моћи заобилазити при описивању било кога јекавског, па и штокавског говора". То кажем и данас, *јер је у радовима ове врсте*, признали ми то или не, *дијалекатска грађа, ако је верно забележена, оно што те радове чини вредним*. И то често независно од ауторових интерпретација, а понекад, како видимо, и упркос њима[1].

Ово је мој последњи одговор Станићу.*

А. Пецо

[1] Штета је, и не мала, што се код нас не објављују и рецензије о радовима ове врсте. Када би се објавила Пешиканова рецензија првобитног рукописа Ускочког говора, видели би се и други недостаци те расправе (на које је указано и пре штампања). Да се поступило по жељама рецензената, рад би добио на своме квалитету, а изостале би и примедбе о којима је било говора у моме осврту.

* *Напомена Редакције*: Редакција жали што је дошло до расправљања између двојице сарадника овог часописа. Уступајући им простор, наглашавамо да је тиме полемика на страницама Јужнословенског филолога завршена.

Digitized by Google

Digitized by Google

ДРУГА ЈУГОСЛОВЕНСКА ОНОМАСТИЧКА КОНФЕРЕНЦИЈА

У Скопљу се од 6. до 9. октобра 1977. године одржала друга југословенска ономастичка конференција у огранизацији Републичког одбора за ономастику СР Македоније при Институту за македонски језик „Крсте Мисирков" и Македонске академије на науките и уметностите. Сходно закључцима са прве југословенске ономастичке конференције одржане 1975. године у Тивту, ова конференција је била тематска. Реферати и дискусије кретали су се у оквирима следећих трију тема: 1. југословенска ономастика и Словенски топонимијски атлас (ономастичке базе, ареали и значења појединих суфикса); 2. разматрања из историје југословенске ономастике; 3. међусобни однос топонима и антропонима. Међутим, било је разговора и о неким другим ономастичким проблемима.

За два дана рада конференције (за друга два је била организована научна екскурзија по западној Македонији) поднето је око педесет реферата. Први је дан био посвећен излагањима која се тичу историјске и савремене топономастичке проблематике (1. Ј. Вуковић, *Лексичко-семантичка тумачења понеког топонима у дурмиторском ареалу*; 2. Б. Видоески, *Словенската ономастичка терминологија*; 3. Б. Финка, *База герь- у топонимији словенског, хрватско-српског и македонског језика*; 4. Р. Цет (Zett), *Из јужнословенске ономастичке проблематике* (о старосрпским патрициниjима, називима цркава); 5. Д. Ћупић, *Из микротопонимије Бјелопавлића* (о микротопонимима са формантом *-ов, ев*); 6. М. Могуш, *Услужни топоними са социолингвистичког становишта*; 7. О. Јашар-Настева, *Меѓујазичните контакти во нашата топонимија*; 8. П. Хр. Илиевски, *Интерпретација на неколку претсловенски топоними од Охридско*; 9. Н. Родић, *Топоними с посесивним придевима на -ја* (*-овь, -инь*) *у Светостефанској, Дечанским и Арханђеловској хрисовуљи*; 10. Н. Гошић, *О имену села Бастаси*; 11. О. Иванова, *Бунеш*; 12. В. Барац-Грум, *Мотивираност топономастичких основа творених суфиксом -ане*; 13. А. Пецо, *Топономастика и књижевнојезичка норма*; 14. Т. Стама-

Digitized by Google

тоски, *Од проблематика на речникот на ојконимите во Македонија*; 15. Б. Марков, *Застапеноста на именските суфикси во македонската топонимија*; 16. А. Шојат, *Суфикси -ац//-ец, -ци у ојконимији СР Хрватске*; 17. Љ. Станковска, *Моделот на дезинтегралната деривација во македонската топонимија*; 18. Ж. Бјелановић, *Топоними типа Мушковци с подручја сјеверне Далмације*; 19. М. Лончарић, *Нови ојконими и преименовања насеља*; 20. П. Шимуновић, *Типолошко-структурални приказ истарских ојконима*; 21. М. Митков, *Образувањата од имињата на дрвјата во македонскиот топономастички систем од аспект на нивната внатрешна форма*; 22. Н. Вајс, *О фитонимијској састављици у топонимији*; 23. К. Пеев—А. Поповски, *Дијалектни особености во македонската топонимија како одраз на меѓујазичните контакти*; 24. А. Касумовић, *О топонимима с приједлогом под у тузланском говору*; 25. Д. Алерић, *Категорија деснога и лијевога у југословенској топонимији*).

Другог су дана прочитани прво реферати који осветљавају однос антропоним и топоним, апелативна лексика и патроним и сл. (1. Б. Конески, *Личното име Емноста*; 2. А. Урошевић, *Имена неких средњовековних личности и родова са Косова и Македоније у њиховим садашњим топонимима*; 3. П. Ивић — М. Грковић, *Топоними антропонимијског порекла у Светостефанским хрисовуљима*; 4. З. М. Павловић, *Топоними изведени од личних имена која су творена суфиксима -ош, -уш*; 5. В. Михајловић, *Патронимика и апелативна лексика*; 6. Д. Вујичић, *О два босанска оронима антропонимијског порекла*; 7. Б. Миркуловска, *Ономастички лик на лексемата Бистра / бистрица*; 8. М. Коробар-Белчева, *Антропонимиските образувања со кореноt Мил- во македонскиот топономастички систем*; 9. Н. Богдановић, *Топоними антропонимске основе у сливу горњег тока сврљишког Тимока*; 10. С. Марјановић, *Антропоними међу топонимима горње Топлице*).

Затим су дошла на ред излагања о актуелним ономастичким истраживањима у нас и реферати посвећени историји југословенске ономастике (1. М. Шипка, *Топонимијска и антропонимијска истраживања у Босни и Херцеговини*; 2. З. Ресуловић, *Резултати истраживања топонима, етника и ктетика на подручју Херцеговине*; 3. Ф. Јакопин, *Rajko Nahtigal kot imenoslovec*; 4. М. Пижурица, *Прилог П. Ровињског српскохрватској топографској терминологији*; 5. Љ. Спасов, *Константин М. Петковић као ономастичар*).

Било је референата који су се определили за социономастичку тему. Они су, наиме, говорили о питањима одабирања антропонима у вишенационалним и верски измешаним срединама (1. С. Јанковић, *Нова лична имена у босанскохерцеговачких Муслимана*; 2. И. Смаиловић,

Digitized by Google

Лична имена неоријенталног поријекла у босанскохерцеговачких Муслимана; 3. М. Ковачић, *Избор личног имена дјетета у национално мјешовитим браковима у Босни и Херцеговини*).

Посебна пажња посвећана је и историјској антропонимији Албаната (1. С. Гаши, *Албански континуитет илирске антропонимије у релацији антика — средњи вијек*; 2. Р. Дочи, *Предисламска антропонимија албанског етноса предјела Llapushë* (*Прекорупље*).

Било је, најзад, и реферата са нешто специфичнијом темом (1. М. Станић, *Номенклатура појма јести у Ускочком говору*; 2. Н. Новаковић, *Варијације рефлекса гласа јат у антропонимима на ијекавском говорном подручју*).

Треба нагласити да су се овога пута својим прилогом одазвали ономастичари из свих наших крајева и центара, а нарочито колеге из Приштине. Књига реферата ће ускоро бити доступна широј научној јавности и пружиће увид у све оно што се у последње време у ономастици у нас урадило. Она ће садржати и одзиве у дискусији, која је била жива и интересантна. Мада је програм конференције био веома обиман, а радна атмосфера оптерећена временском оскудицом, ипак је, трудом како организатора тако и самих учесника, ток овог научног заседања остао на завидној висини. Надамо се да ће организатори треће конференције, која ће се одржати за две године у СР Хрватској, поћи корак даље и планирати више времена како за излагање тако и за дискусију.

Н. Родић

Digitized by Google

Digitized by Google

MIECZYSŁAW KARAŚ

(1924—1977)

Profesor Jagjelonjskog universiteta (Uniwersytet Jagielloński), i njegov dugogodišnji rektor, dr Mieczysław Karaś iznenada je preminuo u punoj životnoj i naučnoj snazi. Poljska nauka, a takođe i slovenska nauka uopšte, izgubila je smrću prof. dr Mječislava Karaša vrednog pregaoca na nekoliko naučnih polja.

Prof. dr Mječislav Karaš rodio se u Przędzelu (Nisko, Rzeszów) 10. februara 1924. godine. Imao je teško predratno školovanje, ratno u tajnoj školi, da bi 1944. godine, po oslobođenju, maturirao u Nisku. Godine 1945. upisao se na Jagjelonjski universitet u Krakovu, grupa za poljski jezik i književnost, gde je 1950. godine stekao stepen magistra polonistike. Doktorirao je 1955. godine. Kao student završnih godina prof. dr Mječislav Karaš sa uspehom se uključuje i nastavno-naučni rad kao asistent volonter, asistent, stariji asistent, adjunkt, docent — sve do profesorske karijere, direktora Instituta za poljski jezik na Jagjelonjskom universitetu (Instytut języka polskiego UJ), gde ga i zatiče prerana i iznenadna smrt 10. avgusta 1977. godine.

Prof. dr M. Karaš neumorno je radio već nekoliko decenija u nekoliko naučnih oblasti polonistike. Interesovao se za probleme iz istorije poljskog jezika, dijalektologije, savremenog jezika i književnojezičke norme. Posebno mesto pripada mu u poljskoj onomastici, i ne samo u njoj već i u slovenskoj i evropskoj. Pored naučnog rada prof. dr M. Karaš istakao se i kao rektor Jagjelonjskog universiteta, kao organizator i rukovodilac nekoliko naučnih projekata Poljske akademije nauka Odeljenja u Krakovu, posebno na izradi poljskog dijalektološkog i onomastičkog atlasa.

Prirodno je što se je prof. dr M. Karaš, kao đak najpoznatijeg poljskog onomastičara V. Tašickog (W. Taszycki), zainteresovao posebno za onomastičku problematiku, poljsku i slovensku. U mnogobrojnim svojim radovima nastavio je učenje svog učitelja, a u nekim ga sferama i proširio. Već je prva rasprava prof. dr M. Karaša *Nazivi mesta tipa Podgora, Zalas*

Digitized by Google

u poljskom i drugim slovenskim jezicima (Nazwy miejscowe typu Podgóra, Zalas w języku polskim i innych językach słowiańskich, Prace Onomastyczne PAN, Nr 1, Wrocław 1955), da se u njemu krije vrsni onomastičar. Onomastičkom materijalu prilazio je sa širokih pozicija, posmatrajući ga u okviru celokupnog jezičkog sistema. Takav pristup vlastitim imenima pokazao je i u nizu metodološko-teorijskih radova, naročito u klasifikaciji slovenskih vlastitih imena. Više radova je napisao i iz oblasti antroponimije, ne samo poljske već i slovenske, kao npr. *Słowiańskie sufiksy antroponimiczne -c, -j, -n* (Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Naukowych Oddziału Krakowskiego PAN, T. XI/2, 1967, Kraków 1968, 659—662), *Antroponimiczny sufiks -ur, -ura w języku polskim* (Zeszyty Naukowe UJ, Prace Językoznawcze 29, Kraków 1970, 17—31) i sl.

Naročito u poslednje vreme prof. dr M. Karaš interesovao se i za jugoslovensku onomastičku problematiku. Pre nekoliko godina sakupljao je na terenu toponomastičku građu na otocima dubrovačkog područja. Na osnovu nje napisao je knjigu *Toponimija elafitskih ostrva na Jadranu* (Toponimia wysp elafickich na Adriatyku, Prace Onomastyczne PAN, Nr 10, Wrocław 1968, 142+8map). Mada sa izvesnim nedostacima (v. kritiku P. Šimunovića u Onomastica jugoslavica 1, Ljubljana 1969, 189—199), ona predstavlja značajnu monografiju, s obzirom na nedostatak takvih studija u nas. U Makedonskom jaziku XXIII (1972, 99—111) objavio je članak *Iz jugoslovenske toponimije* (Z toponimii jugosłowiańskiej), a u istom časopisu, u knj. XXV (1974, 81—86) članak *Makedonska lična i mesna imena iz* 12. *veka* (Macedońskie nazwy osobowe i miejscowe z XII wieku), u kojem piše o imenima i nazivima mesta u Bitoljskom triodu, u zapisima pisara Grigorija. Pored toga, u časopisu Onomastica jugoslavica 5 (1975, 13—20) objavljuje metodološko-teoretsku raspravu o odnosu antroponima i toponima — *Osobna i mesna imena — forma i značenje* (Nazwy osobowe i nazwy miejscowe — forma i znaczenie). Prof. dr M. Karaš objavio je i u našem časopisu jedan prilog: *Protetično s- u slovenskim jezicima* (Protetyczne s- w językach słowiańskich, JF XXX, 1973, 135—141).

Prof. dr M. Karaš bio je aktivan i u drugim naučnim oblastima. Doprinosio je svojim prilozima afirmaciji poljske lingvistike i slavistike. Za svoj rad dobijao je priznanje izborom u nekoliko međunarodnih komisija. Od 1959. godine bio je sekretar Međunarodne komisije za slovensku onomastiku pri Međunarodnom slavističkom komitetu, a od 1974. i njen predsednik. Bio je član i drugih međunarodnih komisija — za dijalektološke atlase i sl. Bio je član Međunarodnog onomastičkog komiteta, koji ga je imenovao za predsednika Organizacionog komiteta XIII međunarodnog

Digitized by Google

onomastičkog kongresa. Na tom Kongresu, koji tek treba da se održi ove godine u Krakovu, njega, nažalost, neće biti.

Prerana smrt prof. dr M. Karaša veliki je gubitak za poljsku i slovensku nauku. Jagjelonjski universitet je izgubio svog vrednog i predanog rektora i profesora, a prijatelji i znanci divnog čoveka i druga.

Nikola Rodić

Digitized by Google

Digitized by Google

Библиографија за 1976. годину

расправа и дела из словенске и индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Југославији

Ову библиографију израдили су: за СР Србију: *Олга Банковић-Тодоровић, Слободанка Бошков, Петар Ђукановић, Гордана Јовановић, Мирослав Николић, Васа Павковић, Звездана Павловић, Милица Радовић-Тешић, Никола Родић, Милосав Тешић*; за САП Војводину: *Љиља Спасић*; за СР Црну Гору: *Смиљка Зубер*; за СР Хрватску: *Јосип Вончина*; за СР Македонију: *Радмила Баскић*; за СР Словенију: *Јоже Мунда*; за албански језик (радови објављени на територији САП Косова): *Мехди Бардхи*.

Скраћенице

ANU BiH	у појединим скраћеницама: Akademija nauka i umjetnosti BiH
ASLR	Anale Societăţii de limba română, Зрењанин
АФФ	Анали Филолошког факултета, Београд
BPFF	Buletini i Punimeve i Fakultetit Filozofik (Zbornik radova Filozofskog fakulteta), Priština
BSDPLJ	Bilten Saveza društva za primenjenu lingvistiku Jugoslavije
ГЗбФФУС	Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје
ГлЕИ	Гласник Етнографског института, Београд
ГПА	Годишњак Педагошке академије, Никшић
ГФФНС	Годишњак Филозофског факултета, Нови Сад
GjASShF	Gjurmime Albanologjike. Seria e Shkencave Filologjike (Albanološka istraživanja. Serija filoloških nauka), Priština
ЖА	Жива антика, Скопје
ЗбИК	Зборник историје књижевности, Београд
ЗбЈК	Зборник за језик и књижевност, Титоград
ЗбМСКЈ	Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад
ЗбМСС	Зборник Матице српске за славистику, Нови Сад
ЗбМСФЛ	Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад
ЗбРАБ	Зборник радова о Александру Белићу, Београд
ЗбФФ	Зборник Филозофског факултета, Београд
ЗбФФП	Зборник Филозофског факултета, Приштина

Digitized by Google

ZZSS	Zbornik Zagrebačke slavističke škole, Zagreb
ZR	Zadarska revija, Zadar
ИЧ	Историјски часопис, Београд
JAZU	у појединим насловима: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
JiS	Jezik in slovstvo, Ljubljana
ЈФ	Јужнословенски филолог, Београд
КЖ	Културен живот, Скопје
КњЈ	Књижевност и језик, Београд
Ковчежић	Ковчежић. Прилози и грађа о Доситеју и Вуку, Београд
ЛЗб	Литературен збор, Скопје
ЛМС	Летопис Матице српске, Нови Сад
МЈ	Македонски јазик, Скопје
MR	Macedonian Review, Skopje
МС	Матица српска, Нови Сад
МФ	Македонски фолклор, Скопје
MH	Matica hrvatska, Zagreb
НЈ	Наш језик, Београд
н.с.	у појединим насловима: нова серија
НССУВД	Научни скуп слависта у Вукове дане, Београд
НСтв	Народно стваралаштво, Београд
Ов	Овдје, Титоград
ОЈ	Onomastica Jugoslavica
ПД	Просветно дело, Скопје
Пос. изд.	у појединим насловима: посебно пздање
PPShLP	Përmbledhje punimesh. Shkolla e Lartë Pedagogjike (Zbornik radova. Viša pedagoška škola), Prizren
ПР	Просвјетни рад, Титоград
Прил.	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд
Прил. МАНУ	Прилози на Македонската академија на науките и уметностите, Одделение за општествени науки, Скопје
Прил. ФФНС	Прилози проучавању језика, Катедра за јужнословенске језике Филозофског факултета, Нови Сад
PrNShJK	Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti, izd. Društvo nastavnika srpskohrvatskog jezika i knjizevnosti SR BiH, Banja Luka
Radovi ANU BiH	Radovi Akademije nauka i umjetnosti BiH, Odjeljenje društvenih nauka, Sarajevo
Раз	Разгледи, Скопје
Разв	Развиток, Битола
RZSF	Radovi zavoda za slavensku filologiju, Zagreb
RSI	Radovi Staroslovenskog instituta, Zagreb
RFFZ	Radovi Filozofskog fakulteta, Zadar
SAZU	у појединим насловима: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana
САНУ	у појединим насловими: Српска академија наука и уметности, Београд
СДЗб	Српски дијектолошки зборник, Београд

Digitized by Google

SJ	Strani jezici, Zagreb
SL	Suvremena lingvistika, Zagreb
SMNHSJ	Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika, Zagreb
Сов	Современост, Скопје
SR	Slavistična revija, Ljubljana
СС	Славистички студии. Списание за русистика, полонистика и бохемистика. Орган на Катедрата за славистика при Филолошкиот факултет на Универзитетот „Кирил и Методиј", Скопје
Ст	Стварање, часопис за књижевност и културу, Титоград
Стр	Стремеж, Прилеп
UR	Umjetnost riječi, Zagreb
FP	Filološki pregled, Beograd
HDZb	Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb
ČR	Čakavska rič, Split

I Општелингвистички проблеми

1. Altmann Gabriel, в. бр. 54, 62.

2. Апресян Ю. Д., в. бр. 96.

3. Bart Rolan, в. бр. 47.

4. Белић Александар, в. бр. 32, 38, 42, 50, 97.

5. Benvenist Emil, в. бр. 11, 103.

6. Benoist Jean-Marie, Strukturalna revolucija. Gdje je nestao subjekt u post-saussureijanskim lingvističnim i semiološkim istraživanjima, Oko 26. II 1976, III (Zagreb) 103.

Prevela Slobodanka Bjeliš.

7. Bićanić Sonja, Jezik u društvu ili raznolikost jezika i njegove upotrebe, Forum XIV, knj. XXX, br. 10—11 (oktobar-novembar 1975, Zagreb) 785—795.

8. Browne Wayles, Laslo Deže, Tipološka razmatranja [Dezsö László, Tipológiai viszgálatok], Izd. Institut za hungarologiju, Novi Sad 1971, 108 str., SL, br. 11 (1975, Zagreb) 34.

Prikaz.

9. Braun Stephan, в. бр. 112.

10. Brozović Dalibor, O tipologiji standardnosti u zajednicama blisko srodnih jezika — na primjeru slavenske, germanske i romanske jezične zajednice, RFFZ 13, sv. 13 (1975, Zadar) 5—26.

Rezime na ruskom i francuskom.

11. Bugarski Ranko, Emil Benvenist: Problemi opšte lingvistike, BSDPLJ, br. 6 (1976, Novi Sad) 4.

Приказ.

12. Bugarski Ranko, Jezik i društvene promene, Polja XXI, br. 303 (1976, Novi Sad) 2—5.

Незнатно измењена верзија предавања одржаног на Коларчевом народном универзитету у Београду 20. X 1975. као увод у II део циклуса „Језик у друштву".

Digitized by Google

13. Бугарски Ранко, На извору европске мисли о језику, Ксенија Марицки Гађански: Хеленска глотологија пре Аристотела. МС, Нови Сад 1975, стр. 105, FP knj. XIV, sv. 1—2 (1976, Beograd) 171—178.

Приказ.

14. Budagov R. A., Kako se ljudi odnose prema književnom jeziku, Književni jezik, br. 1—2 (1976, Sarajevo) 73—83.

С руског: Богдан Л. Дабић. Из књиге „Человек и его язык", издање Московског универзитета, Москва 1974.

15. Budimir dr Milan i Crepajac Lj., Iz helenske glotologije. Beiträge zur griechischen Sprachwissenschaft, izd. Srpska akademija nauka i umetnosti (1976, Beograd) 74.

16. Burke Kenneth, в. бр. 45.

17. Vasić Vera, Jedan pristup karakterističan za nauku XX veka (Pjer Giro, Semiologija, Beograd 1975, Biblioteka XX vek), BSDPLJ, br. 6 (1976, Novi Sad) 4.

Приказ.

18. Vico G. B., в. бр. 72.

19. Winner Thomas G., Poetika Romana Jakobsona. SR XXIV (1976) št. 1 str. 11—28.

Povzetek v angleščini.

20. Vološinov N. V., в. бр. 44.

21. Vučković Petar M., Problem dubinske strukture u generativnoj gramatici, Ideje god. VI br. 4 (1975, Beograd) 131—146.

22. Гацов Димитрија, В. Моч: Кон критиката на лингвистичкиот структурализам (W. Motsch: Zur Kritik des sprachwissenschaftlichen Strukturalismus, Akademie-Verlag, Berlin 1974, 192 стр.) МЈ XXV (1974), 321—322.

Приказ.

23. Giro Pjer, в. бр. 17.

24. Grahek Sanja, Odredbe intonacije u lingvistici, SL, br. 12 (1975, Zagreb) 17—20.

25. Daneš František, Values and attitudes in language standardization, JF XXXII (1976) 3—27.

Резиме на српскохрватском.

26. Dezsö László, в. бр. 8.

27. Derrida Jacques, Ženevski lingvistički kružok, Ideje god VI, br. 4 (1975, Beograd) 115—129.

Превео Милутин Станисавац.

28. Derrida Jacques, Semiologija i gramatologija, razgovor s Juliom Kristevom, Pitanja 7, br. 7—8 (1975, Zagreb) 44—51.

Digitized by Google

29. Ђ[орђевић] N[ada], Alois Jedlička, Spisovný jazyk v současné komunikaci, Acta Universitatis Carolinae philologica Monographia XLIX, Praha 1974, стр. 178+49, ЈФ XXXII (1976) 231—232.

Приказ.

30. Žepić Stanko, Gramatika zavisnosti i teorija valentnosti, SL, br. 11 (1975, Zagreb) 19—27.

31. Жилетић Зоран, Неки аргументи у прилог посматрању језика кроз његову историју, ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 27—30.

Резиме на немачком.

32. Ивић Милка, Актуелност Белићевих погледа на именицу, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 159—171.

Резиме на енглеском.

33. Ивић Милка, Ксенија Марицки Гађански: Хеленска глотологија пре Аристотела, ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 259—260.

Приказ.

34. Ивић Милка, Проблем перспективизације у синтакси, ЈФ XXXII (1976) 29—46.

Резиме на енглеском.

35. Ivić Milka, Slavic Transformational Syntax (=Michigan Slavic Materials No. 10). Edited by Richard D. Brecht and Catherine V. Chvany. Introduction by Horace G. Lunt. Ann Arbor, 1974, 261 стр., ЈФ XXXII (1976) 223—226.

Приказ.

36. Ismajli Rexhep, Ferdinand de Saussurei dhe gjuhësia moderne, Studia humanistica I, Priština (1974) 115—133.

37. Jakobson Roman, в. бр. 19, 88.

38. Яркобсон Р.[оман], Александр Белич на Пражской фонологической конференции, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 55—59.

Спомиње се и интервју А. Белића, објављен 21. децембра 1930. у листу „Prager presse" и дата је фото-копија текста овог интервјуа на немачком.

Резиме на српскохрватском.

39. Jakobson Roman, Dva aspekta jezika i dve vrste afazičkih smetnji, Savremenik, knj. XLIII, god. XXII, sv. 12 (1976, Beograd) 463—480.

Превео с енглеског Леон Којен.

40. Jedlička Alois, в. бр. 29, 106.

41. Jernej Josip, Reggenza e accordo. Linguistica XVI (1976) str. 47—53.

S primeri iz italijanščine. Povzetek v srbohrvaščini.

42. Јовић Душан, Александар Белић и модерна лингвистика његова времена, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 181—203.

Резиме на француском.

Digitized by Google

43. Jović Dušan, Ideologija i jezik, Polja XXI, br. 203 (1976, Novi Sad) 5—8.

44. Jutronić-Tihomirović Dunja, V. N. Vološinov: Marxism and the Philosophy of Language [Prevod Ladislav Matejka i I. R. Titunik, Seminar Press, New York i London 1973], Teka, br. 11 (1975, Zagreb) 840—843.
Prikaz.

45. Jutronić-Tihomirović Dunja, Kenneth Burke i njegova koncepcija jezika, Teka, br. 12 (1976, Zagreb) 1008—1019.

46. Calvet L. J., в. бр. 99.

47. Kalve Luj-Žan, Elementi semiologije Rolana Barta, Polja XXI, br. 205 (1976, Novi Sad) 5—7.
Превео са француског Зоран Стојановић.

48. Kaler Džonatan, Stil i struktura u prozi [kako definisati narativne jedinice], Savremenik, knj. XLIII, god. XXII sv. 6 (1976, Beograd) 588—600.
Preveo s engleskog Leon Kojen.

49. Katičić Radoslav, в. бр. 82.

50. Katičić Radoslav, Zabilješke uz sintagmatiku Aleksandra Belića, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 173—180.
Резиме на енглеском.

51. Katičić Radoslav, Transformacijska gramatika, SL, br. 11 (1975, Zagreb) 11—18.

52. Katičić Radoslav, Transformacijska gramatika, SL, br. 12 (1975, Zagreb) 27—32.

53. Kempgen Sebastian, „Zentrum" und „Peripherie". Zur phonotaktischen Wortstruktur, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 35—38.

54. Kempgen Sebastian, Priručnik o jezičnoj tipologiji (Gabriel Altmann — Werner Lehfeldt: Allgemeine Sprachtypologie. Prinzipien und Meßverfahren, München, 1973 (UTB 250), 142 str.), Jezik XXIII, br. 1 (listopad 1975, Zagreb) 28—30.
Rubrika „Osvrti".

55. Klajn Ivan, Intorno alla definizione del pronome. Linguistica XV (1975) str. 79—91.
Povzetek v srbohorvaščini.

56. Klarić Tihomir, O znaku u de Sosirovoj lingvističkoj teoriji, Lica VI, 2 (1976, Sarajevo) 51—62.

57. Kravar Miroslav, Glagolski vid kao tipološko-komparativni problem, RFFZ 14—15, sv. 14—15 (1976, Zadar) 289—312.
Rezime na francuskom.

58. Kristeva Julia, в. бр. 28.

Digitized by Google

59. Kristeva Julija, Semiotička aktivnost, preveo Ademir Kenović, Izraz XX бр. 7—8 (1976, Sarajevo) 3—17.

60. Lyons John, в. бр. 100.

61. Lehfeldt Werner, в. бр. 54, 62.

62. Lončarić Mijo, Altmann/Lehfeldt, Allgemeine Sprachtypologie, Prinzipien und Meßverfahren. Wilhelm Fink Verlag, München 1973, 142 str., SL, br. 11 (1975, Zagreb) 28—30.

Prikaz.

63. Марицки Гаћански Ксенија, в. бр. 13, 33.

64. Марицки Гаћански Ксенија, Хеленска глотологија пре Аристотела, изд. МС (1975) 105.

Резиме на енглеском.

В. и бр. 13, 33.

65. Matijević Špiro, в. бр. 116.

66. Mikuš Radivoj F., Govorne kategorije prostora i vremena i teorija relativiteta, RFFZ 14—15, sv. 14—15 (1976, Zadar) 339—347.

Rezime na francuskom.

67. Milković Mirjana, Ideje o jeziku u Platonovom „Kratilu", Lica, br. 9 (1976, Sarajevo) 129—133.

68. Milojević-Sheppard Milena, Pronouns and the problem of reference in transformational grammar. Linguistica XVI (1976) str. 81—96.

Povzetek v slovenščini.

69. Mihailović Ljiljana, Relativne klauze i njihova uloga u ostvarivanju hipotaksičkih odnosa u rečenici, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Nišu knj. I (1973) 159—176.

Rezime na engleskom. Sa literaturom.

70. Mišeska Tomić Olga, O matematičkoj lingvistici, njenim instrumentima i modelima, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 77—83.

71. Мишеска-Томиќ Олга, Првите чекори на трансформативно-генеративната теорија, ЈЗб XXIII, 1 (1976) 31—38.

Со примери од македонската синтакса и 5 референци.

72. Miščević Nenad, G. B. Vico i pitanje povijesti jezika, Pitanja 8, br. 8 (1976, Zagreb) 74—82 i br. 9, 90—95.

73. Momirski Milisav, Diskretnost i neodređenost jezika, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 39—44.

74. Moris Čarls, в. бр. 104.

75. Motsch W., в. бр. 22.

Digitized by Google

76. Mrazović Pavica, Teorija gramatike zavisnosti, SJ god. IV br. 1—2 (1975) 5—22.
Sa literaturom.

77. Muratspahić Izet, Svenka Savić: Razvojna psiholingvistika, Novi Sad 1976, Izraz knj. XL, 6 (1976, Sarajevo) 1046—1049.

78. Odincev V. V., в. бр. 115.

79. Opačić Gordana, Psiholingvistika u SAD, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 69—76.

80. Opačić Nives, Problematika reda riječi u djelima nekih čeških lingvista, RZSF, knj. 14 (1976, Zagreb) 145—154.
Prikaz.

81. Pandeya R. C., в. бр. 85.

82. Pandeya R. C., Indijska filozofija jezika, izd. Predsedništvo Konferencije Saveza socijalističke omladine Jugoslavije (1975, Beograd) 224.
Предговор: Радослав Катичић.
Превео Раде Ивековић.

83. Pejović Danilo, Jezik kao iskustvo svijeta (Nacrt za jednu filozofiju jezika), Forum XV, knj. XXXI, br. 1—2 (1976, Zagreb) 66—109.

84. Pétursson Magnús, Linguistische Phonetik. Linguistica XVI (1976) str. 125—136.
Povzetek v slovenščini.

85. Pranjković Ivo, Indija — velika učiteljica jezikoslovaca [R. C. Pândeya, Indijska filozofija jezika, Mala edicija ideja, Beograd, 1975], Pitanja 8, br. 5/6 (1976, Zagreb) 163—165.
Prikaz.

86. Radovanović Milorad, Semiotika: geneza, status, perspektive, Polja XXI, br. 205 (1976, Novi Sad) 2—4.

87. Rymut Kazimierz, Zwiazki atlasu onomastycznego z atlasem językovym, OJ 6 (1976, Zagreb) 77—82.
Rezime na hrvatskom.

88. Рисе Жаклин, Питања из Јакобсонове поетике, Ст XXXI, бр. 6 (1976) 851—858.

89. Ronkoni Pio Filipani, Teorija reči i jezika u indijskoj filozofskoj meditaciji, Delo, knj. dvadeset druga, god. XXII, br. 3 (1976, Beograd) 46—55.

90. Rousseau Jean Jacques, Ogled o poreklu jezika, u kojem je reč o melodiji i muzičkom podržavanju, Ideje god IV br. 4 (1975, Beograd) 43—90.
Превео Иван Војвода.

91. Savić Svenka, в. бр. 77.

Digitized by Google

92. Segre Cesare, Discorso e pragmatica della comunicazione. Linguistica XV (1975) str. 173—179.
Povzetek v slovenščini.

93. Симић Радоје, Теоријско-методолошки проблеми у типологији словенске реченице, ЈФ XXXII (1976) 47—119.
Резиме на немачком.

94. Симић Радоје, Функција, значење и форма језичког знака, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976), Београд) 205—219.
Резиме на немачком.

95. Saussure de Ferdinand, в. бр. 36, 56.

96. Станојчић Ж[ивојин], Ю. Д. Апресян, Лексическая семантика (синонимические средства языка), Академия наук СССР — Научный совет по комплексной проблеме „кибернетика", издательство „Наука" Москва 1974, стр. 1—367, ЈФ XXXI (1976) 227—230.
Приказ.

97. Стевановић М[ихаило], Белићево учење о синтаксичким системима глаголских времена, глаголских начина и глаголског вида, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 91—131.
Резиме на француском.

98. Стевановић М.[ихаило], Живот и дело Александра Белића, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 3—50.

99. Stojanović Zoran, Suton strukturalne lingvistike, Polja XXI, br. 212 (1976, Novi Sad) 6—8.
Поводом књиге L. E. Calvet: Pour et contre Saussure, Paris 1975.

100. Tadić Vesna, John Lyons: Lingvistička revolucija Noama Čomskog, Beograd 1974, SJ god. IV br. 1—2 (1975) 152—154.
Prikaz.

101. Tomić Mišeska Olga, Modeli jezika u Sovjetskom Savezu, FP knj. XIV, sv. 1—2 (1976, Beograd) 99—107.
Резиме на енглеском.

102. Tuđman Miroslav, Prema novoj koncepciji znanstvene obavijesti, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 45—48.

103. Turković Hrvoje, Emil Benvenist [Émile Benveniste], Problemi opšte lingvistike [Prijevod i pogovor: S. Marić, Nolit, Beograd 1975], Teka, br. 11 (1975, Zagreb) 810—812.
Prikaz.

104. Turković Hrvoje, Čarls Moris [Charles Morris], Osnove teorije o znacima [prijevod: Radoslav V. Konstantinović, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd 1975], Teka, br. 11 (1975, Zagreb) 807—809.
Prikaz.

Digitized by Google

105. Untermann Jürgen, Signe arbitraire i historijska poredbena lingvistika, SL, br. 11 (1975, Zagreb) 3—6.

106. Urbančič Boris, Knjižni jezik skozi prizmo praške škole. SR XXIV (1976) št. 2/3 str. 308—313.

Poročilo o knjigi: Alois Jedlička, Spisovný jazyk v současné komunikaci (Praga 1975).

107. Hering Kristof, Jezik, rad i društvo, Delo, knj. dvadeset druga, god. XXII, br. 10 (1976, Beograd) 21—43.

Превела с немачког Олга Кострешевић.

108. Hlebec Boris, Kvantifikacione implikacije u rečenici i sintagmi, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 49—53.

109. Hristeva Julija, Ukrštanje znakova, Delo, knj. dvadeset druga, god. XXII, br. 4 (1976, Beograd) 38—53.

Превела с француског Дана Милошевић.

110. Cek Ksenija, Projekcija empirijskog sistema jezika, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 65—68.

111. Cesar Ivan, Konotativna semiotika i estetski znak, Izraz, XX knj. XL, 10 (1976, Sarajevo) 245—261.

112. Cesar Ivan, Stephan Braun: „Algorithmische Linguistik", Verlag Berliner Union Kohlhammer GmbH, Stuttgart 1974, str. 103, SL, br. 12 (1975, Zagreb) 39—40.

Prikaz.

113. Crepajac Ljiljana, в. бр. 15.

114. Čače Slobodan, Indoevropski problemi u djelu G. Dumézila, ZR XXIV, br. 5—6 (rujan-prosinac 1975, Zadar) 512—522.

115. Čačinović Puhovski Nadežda, V. V. Odincev, O jazike hudožestvenoj prozi, izdateljstvo: Nauka, Moskva 1973, Teka, br. 8 (1975, Zagreb) 372—373.

Prikaz.

116. Schiwy Günther, O njemačkom prihvaćanju francuskog strukturalizma, preveo Špiro Matijević, Izraz, XX knj. XL, 10 (1976, Sarajevo) 317—326.

117. Škiljan Dubravko, Lingvistika i ideologija, Pitanja 7, br. 3/4 (1975, Zagreb) 67—70.

118. Škiljan Dubravko, Lingvistika i obavijesna teorija, SL, br. 11 (1975, Zagreb) 7—10.

119. Škiljan Dubravko, O realnom području semantičke analize, Polja XXI, br. 203 (1976, Novi Sad) 9—12.

120. Šrenk Jozef, O valentnosti lingvističkih jedinica, preveli E. Nitsch i M. Okuka, Lica VI, 6 (1976, Sarajevo) 75—79.

Digitized by Google

II Примењена лингвистика

а) Питања превођења, учење језика и сл.

121. Vilke Mirjana, Projekt u vezi s ispitivanjem usvajanja engleskog jezika kod dece od 7—9 godina, BSDPLJ, br. 6 (1976, Novi Sad) 3.

122. Гацов д-р Димитрија, Кон теоријата на валентноста и нејзината апликација во наставата по странски јазици [2], ПД XXXII, 7—8, стр. [1]+476—479.
Продолжение на статијата објавена во ПД XXXI (1975), 5—6, стр. 309—317. Со литература.

123. Gelb Ademar, Opšte napomene o korišćenju patoloških podataka za psihologiju i filosofiju govora, Polja XXI, br. 203 (1976, Novi Sad) 15—20.

124. Жилюнов И. и Шумилов А., Проблемы эквиритмичного перевода на русский язык „Горного венца" Петра Петровича Негоша, ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 55—64.
Резиме на српскохрватском.

125. Jeremić Tatjana, Italijansko lingvističko društvo, BSDPLJ, br. 6 (1976, Novi Sad) 2.

126. Jović Dušan, Programski zadaci Društva za primenjenu lingvistiku Srbije, BSDPLJ, br. 6 (1976, Novi Sad) 1.

127. Марojевић Радмило, Симболика поеме „Двенадцать" А. Блока и проблеми њеног превођења на сродни словенски језик, ЗбМСС бр. 11 (1976) 15—68.
Са библиографијом српскохрватских превода поеме „Двенадцать".

128. Milinković Milovan, Prevođenje u svetlu lingvističkih i književnih istraživanja, Pregled, LXVI 2, (1976) 167—184.

129. Milojević-Sheppard Milena, Priprema materijala za nastavu stranih jezika, BSDPLJ, br. 6 (1976, Novi Sad) 2.

130. Mićević Kolja, Poetika prevođenja, Treći program Radio-Sarajeva, V, 14 (1976) 271—297.

131. О „Језику у ширем смислу и филму", preveo Asaf Džanić, Izraz XX, br. 7—8 (1976, Sarajevo) 29—49.
Из часописа Cinetique.

132. Pajković Radoslav-Dutina Todor, Raznolokost literarnog procesa, Odjek, XXIX, 8 (1976, Sarajevo) 18.
О превођењу југословенских књижевности на украјински језик.

133. Tontić Stevan, Prevodilac kao sa-stvaralac, Izraz, XX knj. XL, 4 (1976, Sarajevo) 709—716.

134. Džabić Seid, Pretakanje misli. Savremeni trenutak prevođenja i tumačenja sa posebnim osvrtom na jezik nauke i tehnike [I], Odjek, XXIX, 1 (1976, Sarajevo) 33.

Digitized by Google

135. Džabić Seid, Pretakanje misli. Savremeni trenutak prevođenja i tumačenja sa posebnim osvrtom na jezik nauke i tehnike [II], Odjek, XXIX, 2 (1976, Sarajevo) 21.

136. Džanić Asaf, Jezik filma i jezik pozorišta, Izraz, XX, br. 7—8 (1976, Sarajevo) 55—82.

б) Контрастивна проучавања језика

137. Vajda Jožef, Padežne mesne i vremenske konstrukcije, izd. Institut za hugnarologiju (1976, Novi Sad) 83.

(Лингвистички радови, 4. Контрастивна граматика српскохрватског и мађарског језика, 4).

Резиме на енглеском.

138. Jutronić-Tihomirović Dunja, Prilog proučavanju sintaktičke interferencije kod jezika u kontaktu, RFFZ 14—15, sv. 14—15 (1976, Zadar) 249—258.

Rezime na engleskom.

139. Кремзер Никола, Могућност конфронтирања немачког и српскохрватског пасива, АФФ 12 (1976) 621—627.

Резиме на немачком.

140. Лашкова Л., Към характеристиката на синтактичното отрицание в сърбохърватски и български език, ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 19—26.

Резиме на српскохрватском.

141. Лашкова Л[или], Средства, функции и дистрибуция на синтактичното отрицание в сърбохърватски и български език, ЈФ XXXII (1976) 167—193.

Резиме на српскохрватском.

142. Myjavcová Mária, Problematika konfrontačného výskumu srbochorvátstkej a slovenskej frazeológie, Nový život XXVIII, br. 3 (1976, Báčsky Petrovec) 260—267.

143. Mikeš Melánia, A többnyelvűség jugoszláv modellje (Jugoslovenski model višejezičnosti), Hungarológiai Közlemények VIII, 26—27 (1976, Ujvidék) 9—18.

Резиме на српскохрватском и француском.

144. Mikeš Melanija, Problemi dvojezičnosti/višejezičnosti na Četvrtom međunarodnom kongresu primenjene lingvistike, Polja XXI, br. 203 (1976, Novi Sad) 12—14.

145. Mirnić Julija, Neke osnovne strukturalne razlike između srpskohrvatskog i mađarskog jezika, Savremeno obrazovanje — Bilten 3—4 (1976, Novi Sad) 127—137.

146. Михаиловић др Љубомир, Упоредно проучавање српскохрватског и енглеског језика као проблем лингвистичког метода, НССУВД 6 (1977, Београд) 21—25.

Резиме на енглеском.

147. Molnár Csikós László, A magyar és szerbhorvát szórend egybevető vizsgálatának lehetőségei (Mogućnosti kontrastivnog proučavanja reda reči u mađarskom i srpskohrvatskom jeziku), Hungarológiai Közlemények VIII, 26—27 (1976, Újvidék) 19—27.

Резиме на српскохрватском и немачком.

Digitized by Google

148. Nyomárkay dr István, Поређење несродних језика са гледишта грађења речи [Могућност превођења српскохрватских речи с наставком *-ишше* на мађарски], НССУВД 6 (1977, Београд), 461—467.

Резиме на енглеском.

149. Penavin Olga, A szerbhorvát nyelv hatása a magyar nyelvjárásokra (Uticaj srpskohrvatskog jezika na mađarske dijalekte u Jugoslaviji), Hungarológiai Közlemények VIII, 26—27 (1976, Újvidék) 41—54.

Резиме на српскохрватском и немачком језику.

150. Пенавин др Олга, Везе српскохрватског језика и мађарских дијалеката у Југославији, НССУВД 6 (1977, Београд) 239—252.

Резиме на немачком.

151. Фелешко Казимјеж, Од проблематиката на таканаречената конструкција со *da* [Неколку прашања за дискусија], МЈ XXV (1974) [1]+138—144.

Со примери од српскохрватскиот, македонскиот и бугарскиот јазик.

152. Flora Radu, Interferenţe lingvistice sîrbo-române (Cronologie, zone, criterii), ASLR, 7 (1976) 123—136.

153. Cernecca Domenico, Traduttori croati del „Canzoniere" — note aggettivali contrastive. Linguistica XV (1975) str. 5—16.

Povzetek v srbohrvaščini.

154. Ševc-Schuster dr H., Постоје ли језичке везе између српскохрватског и српсколужичких језика, НССУВД 6 (1977, Београд) 265—271.

Резиме на немачком.

У дискусији учествовао др Велимир Михајловић.

III Прасловенски језик, словенска језичка заједница и посебна питања појединих словенских језика

155. Ангелов Бошу, Книжовна дејност на Васарион Хилендарски, ЗбИК, Одељење језика и књижевности САНУ, књ. 10 (1976, Београд) 197—202.

Резиме на српскохрватском.

156. Auty dr Robert, Узајамни утјецаји у језичком препороду Чеха, Словака и Јужних Славена, НССУВД 6 (1977, Београд) 7—11.

Резиме на енглеском.

157. Бегунов Јурај К., Три описания весны, ЗбИК, Одељење језика и књижевности САНУ, књ. 10 (1976, Београд) 269—276.

У прилогу су дати упоредо текстови описа пролећа писаца Григорија Назијанзина, Кирила Туровског и Лава Аниките Филолога.

Резиме на српскохрватском.

158. Birkfelnner Gerhard, в. бр. 212.

Digitized by Google

159. Boldocký Samuel, Vyjadrovanie časových vzťahov pádmi v slovenčine a srbochorvátčine, Nový život XXVIII, br. 1 (1976, Báčsky Petrovec) 57—74.

160. Boldocký Samuel, Vyjadrovanie príčiny pádmi v slovenčine a v srbochorvátčine, Nový život XXVIII, br. 5 (1976, Báčsky Petrovec) 460—465.

161. Brajičić Olga, Prilog jednom pitanju sintaksičke sinonimije u ruskom jeziku, SJ god. IV br. 4 (1975) 254—264.

162. Bulahov M. G., в. бр. 177.

163. Vaillant André, Vieux-slave SPYTI 'en vain', ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 249.

164. Висковић мр Казимир, Методолошка платформа за изучавање лингводидактичких основа методике наставе руског језика, Настава и васпитање, год. XXV [XI], бр. 3 (1976, Београд) 235—243.

165. Волос Р. П., Русские обрядовые жести и их классификация, SL, бр. 13—14 (1976, Zagreb) 55—62.

166. Гудков В. П., О значењу и значају придева гуљарни (гулярный) у „Славено-сербском магазину", ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 249—251.

167. Galton Herbert, The Main Function of the Slavic Verbal Aspect. Skopje, Macedonian Academy of Sciences and Arts, 1976, p. 307.

168. Vuković Z., Južnoslovenska filologija u Krakovu (od početka do 60-tih godina XX vijeka), Književni jezik, br. 1—2 (1976, Sarajevo) 93—96.

169. Даничић Ђура, в. бр. 214.

170. Derganc Saša, O slovanskih lingvističnih atlasih. SR XXIV (1976) št. 2/3 str. 325—341.

Opis šestih atlasov: ruska narečja vzhodno od Moskve, beloruščina, bolgarski dialekti, slovaščina, poljska narečja, lužiškosrbščina.

171. Diovčošová Viera, Syntaktické a kompozičné prostriedky expresívnosti v Labáthovej próze, Nový život XXVIII, br. 6 (1976, Báčsky Petrovec) 523—540.

172. Дудок др Данијел, Неке карактеристичне појаве у говору Словака у Југославији као резултат контакта словачког језика са српскохрватским језиком, НССУВД 6 (1977, Београд) 225—237.

Резиме на руском.

173. Дуличенко Александер Д., Библиог'рафия повойнових работох з язика югославянских Руснацох, Творчосц I, бр. 1 (1975, Нови Сад) 24—27.

174. Дуличенко Александер Д., Прегляд сучасних питаньох вучованя язика югославянских Руснацох, Творчосц I, бр. 1 (1975, Нови Сад) 14—24.

175. Ђорђевић-Штављанин Љубица, Братков минеј, ЗбИК, Одељење језика и књижевности САНУ, књ. 10 (1976, Београд) 21—38.

Дати су сажети закључци из опширнијег материјала.

Резиме на руском.

Digitized by Google

176. Иванчев Светомир, Случай влияния Румынского языка на Болгарский (Сообщение, прочитанное на III международном конгрессе балканистики в Бухаресте, 1974), ЈФ XXXII (1976) 143—147.

Резиме на српскохрватском.

177. Jakopin Franc, Iz beloruskega jezikoslovja. JiS XXII (1976/77) št. 2 str. 56—59.

Poročilo o knjigah: Obščee jazykoznanie — hrestomatija, Minsk 1976; N. S. Mažèjka, A. Ja. Suprun, Častotny sloŭnik belaruskaj movy, Minsk 1976; M. G. Bulahov, Vostočnoslavjanskie jazykovedy, I, Minsk 1976.

178. Јовановић Биљана, Значај српских паримејника за текстолошко разврставање словенских преписа и реконструкцију првобитног ћирилско-методског оригинала, ЗбИК, Одељење језика и књижевности САНУ, књ. 10 (1976, Београд) 1—18.

Резиме на руском.

179. Караш Мјечислав, За привидната улога на писателот во оформувањето на литературниот јазик [на примерот на полскиот јазик], во: Крсте П. Мисирков... стр. [1]—80—88.

180. Кожухаров Стефан, Един рядък случай на химнографска компилация в неизвестен параклис за Симеон Неман и Сава Сръбски, ЗбИК, Одељење језика и књижевности САНУ, књ. 10 (1976, Београд) 41—51.

Резиме на српскохрватском.

181. Константинова-Иванова Климентина, Неизвестна редакция на Златоструя в сръбски извод от XIII век, ЗбИК, Одељење језика и књижевности САНУ, књ. 10 (1976, Београд) 89—105.

Резиме на српскохрватском.

182. Лашкова Л., в. бр. 140, 141.

183. Mažèjka N. S., в. бр. 177.

184. Manojlović Svetozar N., O supstituciji praslovenskih korijenskih *ję- *čę- *žę- u čakavštini, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 359—369.

Резиме на француском.

185. Марков Борис, в. бр. 929.

186. Matijašević Jelka, V. G. Bjelinski o ruskom književnom jeziku, Studia humanistica I, Priština (1974) 213—219.

Резиме на руском.

187. Медешић Гелена, Дацо о писаним слове у школскéй роботи, Творчосц I, бр. 1 (1975, Нови Сад) 68—77.

188. Медешић Гелена, Дацо о писаним слове у школскéй роботи, Творчосц II, бр. 2 (1976, Нови Сад) 10—20.

Digitized by Google

189. Медеши Гелена, Чакан Мария и Рамач Юлиян, Прилог зоз терминолог'иі, Творчосц II, бр. 2 (1976, Нови Сад) 50—54.

190. Myjavcová Mária, в. бр. 215.

191. Милинковић Љуба, Нека искуства у примени магнетофона у настави руског језика, Настава и васпитање, год. XXV[XI], бр. 3 (1976, Београд) 244—248.

192. Mulić Malik, в. бр. 199.

193. Надь Гавриїл, Г'у нашей линг'вистичней терминолог'иї, Творчосц II, бр. 2 (1976, Нови Сад) 3—6.

194. Надь Гавриїл, О меновнїку „стане" у руским литературним язику, Творчосц I, бр. 1 (1975, Нови Сад) 34—37.

195. Накев Спиро, в. бр. 934.

196. Ничева К., в. бр. 202.

197. Olesch Reinhold, Dravenopolapski jezik, MJ XXV (1974) [1]+38—53.

198. Пешикан Митар, О значеню вшпитованя руского язичного нашлїдства, Творчосц I, бр. 1 (1975, Нови Сад) 5—14.

199. Popović Milenko, Malik Mulić: Osnovne ruske akcentologije, Sarajevo 1974, SJ knj. IV, br. 1—2 (1975) 155—156.
Приказ.

200. Рамач Юлиян, в. бр. 189.

201. Рамач Юлиян, Приклади з фразеолог'иї нашого народного язика, Творчосц II, бр. 2 (1976, Нови Сад) 21—25.

202. Rode Matej, Bolgarski frazeološki slovar. SR XXIV (1976) št. 2/3 str. 292—294.
Poročilo o knjigi: К. Ничева, С. Спасова-Михајлова, Кс. Чолакова, Фразеологичен речник на бălгарски език, I (Софија 1974).

203. Роуз Донка, Jiři Hronek, Obecna čestina. Јиржи Хронек, Општо-разговорен јазик, CC I (1976) 106—107.
Приказ за изданието на Карловиот универзитет во Прага, 1972.

204. Сване Гунар, в. бр. 539.

205. Симић Радоје, в. бр. 93.

206. Скубан Микола, Недошлїдносци у нашим язику, Творчосц I, бр. 1 (1975, Нови Сад) 28—34.

207. Скубан Микола, Прикемтнїки зоз суфиксом -ски, Творчосц II, бр. 2 (1976, Нови Сад) 6—10.

208. Сопка Дюра, Варваризми немецкого походзеня у нашим язику, Творчосц II, бр. 2 (1976, Нови Сад) 25—32.

Digitized by Google

209. Спасова-Михајлова С., в. бр. 202.

210. Станковић Богољуб, Елементи синтаксе у „Примерима књижевнога језика руског" професора Радована Кошутића, АФФ 12 (1976) 593—619.
Резиме на руском.

211. Suprun A. J., в. бр. 177.

212. Tandarić Josip, Gerhard Birkfelnner: Glagolitische und kyrillische Handschriften in Österreich, ЗбМСС, бр. 11 (1976) 204—206.
Приказ.

213. Týr Michal, Prvá stredoškolská gramatika slovenčiny v SFRJ (Mária Myjavcová: Slovenský jazyk pre 1. a 2. ročník strednej školy, Nový Sad 1975.), Nový život XXVIII, br. 6 (1976, Báčsky Petrovec) 564—566.
Приказ.

214. Трифуновић Ђорђе, Ђура Даничић: Предавања из словенске филологије, Београд 1975, Књижевна историја, год. VIII, бр. 29 (1975, Београд) 153—157.
Приказ.

215. Urbańczyk Stanisław, Czynnikiwarunkujące powstwawanie i rozwój słowiánskich narodów i językow literackich, vo: Krste P. Misirkov..., str. [1]+166—171.

216. Utěšený Slavomir, Slovotvorná a výrazotvorná synchronie a diachronie v jazykových atlasech, [Na materiálu otázky „Voprosnik OLA" — SIF 70: vorbъljь/vorbьcь/vorbъjь], MJ XXV (1974) [1]+196—204.

217. Hronek Jiři, в. бр. 203.

218. Чакан Мария, в. бр. 189.

219. Чампар Драгован, Суфиксални аугментативно-експресивни именички микросистем у преписци Максима Горког, ЗбФФП (1975) 379—390.
Резиме на руском.

220. Чолакова Кс., в. бр. 202.

221. Shevelov George Y., On the problem of the participation of *y* and *i* in the loss of *jers*, ЈФ XXXII (1976) 121—141.
Резиме на српскохрватском.

222. Schmalstieg William R., The slavic genitive singular as the subject of participles in *-no-* and *-to-*. Linguistica XVI (1976) str. 161—163.
Povzetek v slovenščini.

223. Шумилов А., в. бр. 124.

IV Етимологија, историја речи, тумачење речи, ономастика, збирке речи

224. Адамовић М[илан], Турске позајмице неосманског порекла, НЈ н.с. XXII, св. 1—2 (1976) 24—34.
сНаставак чланка објављеног у НЈ н.с. XVII, св. 5, стр. 284—298.

Digitized by Google

225. Ajeti Idriz, Prilog proučavanju srednjovekovne onomastike u Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini i na Kosovu, Studia humanistica I, Priština (1974) 7—18.

226. Ančić-Obradović Marija, Pitanja raščlanjivanja riječi s posebnim strukturnim karakteristikama, Književni jezik, br. 1—2 (1976, Sarajevo) 21—33.

227. Аргировски Мито, За етимологијата на Корешта, OJ 6 (1976, Zagreb) 111—114.
Rezime na ruskom.

228. Babić Stjepan, Bilješka o Ciganima i Romima, Jezik XXIV, br. 2 (prosinac 1976, Zagreb) 61—62.
Rubrika „Osvrti".

229. Barić Eugenija, Iz ukrajinske toponimije (Юрий Александрович Карпенко, Топонимия Буковини, izd. Наукова думка, Київ 1973, 240 str.), OJ 5 (1975, Zagreb) 141—142.
Prikaz.

230. Bezlaj Franc, Moj pogled na jezik. JiS XXII (1976/77) št. 2 str. 40—43.

231. Bezlaj France, Na robu srbohrvatskega (in slovenskega) etimološkega slovarja. JiS XXII (1976/77) št. 1 str. 7—9.
Razlaga besedo récelj. — Nadaljevanje iz prejšnjih let.

232. Bezlaj France, Onomastika v etimoloških slovarjih, OJ 5 (1975, Zagreb) 3—8.
Rezime na njemačkom.

233. Bezlaj France, Slovansko *iгьjь, *vyгьjь in sorodno, OJ 6 (1976, Zagreb) 57—70.
Rezime na njemačkom.

234. Bolonić Mihovil, Prezimena i nadimci u Vrbniku, Krčki zbornik br. 6 (1975, Krk) 209—256.
Rezime na italijanskom. Sa beleškama.

235. Boškov Vančo, Prilozi osmanistici, Odjek god. XXVIII br. 23 (1975, Sarajevo) 22.

236. Bošković Radosav, Iz onomastičke derivacije i povodom nje, OJ 6 (1976, Zagreb) 187—194.
Rezime na ruskom.

237. Бошковић Радосав, Лужичко *шкалча* — Weberin, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 339—345.
Резиме на руском.

238. Budimir Milan, Mariani, OJ 5 (1975, Zagreb) 53—55.
Rezime na njemačkom.

239. Vego Marko, Postanak imena Bosanska krajina, Pregled LXVI, 2 (1976) 185—193.

Digitized by Google

240. Vescu Victor, Rumunske leksičke pozajmice u srpskohrvatskom jeziku, АФФ 12 (1976) 565—581.

Резиме на француском.

Наведене су скраћенице у тексту и библиографске скраћенице.

241. Woźniak Kazimierz, Pregled dosežkov poljske onomastike v letih 1963—1973, OJ 5 (1975, Zagreb) 143—152.

242. Gabričević Branimir, Kako je nastao naziv Diadora, RFFZ 14—15, sv. 14—15 (1976, Zadar) 133—140.

Rezime na francuskom.

243. Gandeva Ruska, Proprius und pauper (pauperies : pauperitas) bei Horaz, ЖА XXVI, 1 (1976) 89—104.

244. Gashi Skënder, Atanasije Urošević: Toponimi Kosova, SANU, Srpski etnografski zbornik. Knjiga LXXXIX, Odeljenje društvenih nauka, Rasprave i građa, Knj. 9, Beograd 1975, GjASShF V-1975 (1976, Priština) 209.

Белешка.

245. Gashi Skënder, Oblast Brankovića, opširni katastarski popis iz 1455. godine, 1, Sarajevo 1972, Orijentalni Institut u Sarajevu, GjASShF V-1975 (1976, Priština) 205—206.

Приказ.

246. Gashi Skënder, Onomastica Jugoslavica, 5, Zagreb, 1975, GjASShF V-1975 (1976, Priština) 206—209.

Приказ.

247. Georgijević Svetozar, Tijelovac — Telovac, OJ 6 (1976, Zagreb) 133—134.

Rezime na njemačkom.

248. Грковић Милица, Неке напомене о именима у Срба [I], Расковник год. VI бр. 20 (1975, Београд) 99—106.

249. Grošelj Milan, De nonnullis vocibus in Lexico latinitatis medii aevi Iugoslaviae (A — P) obviis. Linguistica XV (1975) str. 71—72.

Povzetek v slovenščini.

250. Dabić L. Bogdan, Adaptacija slovenskih naziva u srpskohrvatskom tekstu, Književni jezik, бр. 3—4 (1976) 57—70.

251. Dabić Bogdan, Internacionalne riječi u slovenskim prevodima „Manifesta komunističke partije", Pregled, god. LXVI, 6 (1976, Sarajevo) 669—682.

252. Dalmacija Stevo, O toponimu Prijedor, Jezik XXIII, br. 2 (prosinac 1975, Zagreb) 60—61.

Rubrika „Osvrti".

253. Daux Georges, ΗΣΕΤΕΦΑΝΩ, ЖА XXVI, 1 (1976) 45—47.

254. Dumbović Vl., Toponimija Makarskog primorja [Karlo Jurišić, Nazivi naselja Makarskog primorja (Prvi spomen i značenje)]; u „Zborniku znanstvenog savjetovanja o Makarskoj i Makarskom primorju 28—30. IX 1969"; — Makarska 1970 (str. 83—120), OJ 5 (1975, Zagreb) 139—140.

Prikaz.

Digitized by Google

безаконие, лекс. 159
бж҃и, лекс. 159
благѡ, граф. 155
ближе, морф. 157
ближне, морф. 157
блоудѣте, граф. 153
блюдь, бытию, вещии..., лекс. 165
блюдѣте, граф. 153
бо, боли, больше..., лекс. 159
боли, морф. 157
больше, морф. 157
бо҃у, лекс. 159

в-, граф. и морф. 129, 130
в'-, граф. и морф. 129, 130
вашѧ, вѣсте, свѣтилникъ..., лекс. 163
велици(и), граф. и фонет. 119
веселеноую, фонет. 151
виѣ стана, синт. 157
виѣ станю, синт. 157
в насъ, граф. 152
в ничтоже, фонет. 155
Вот смеху-то!, синт. 48
Вперед, синт. 54
вражда, граф. 117
вса, граф. 151, 154
всакь, граф. 151, 154
в'сак҃и, акц. 121
все, граф. 151
вышны, граф. 154
въішни, граф. 154
вь-, граф. и морф. 129, 130
вь все ѥзыки познавшеѥ се, синт. 157
вь, вьведеть, вьзванию..., лекс. 160
вьзлюбы, морф. 156
вьзопи, граф. и фонет. 151
вь иась, граф. 152
вь немь, граф. 152
вьс-, граф. и морф. 142
вь->-у-, граф. и фонет. 117
въ, граф. 135
въ-, граф. и морф. 117, 129, 130
въ въсѣхъ ѧзъіцахъ познавъши сѧ, синт. 157
въз-, морф. 129
възлюбилъ еси, морф. 156
въз->оуз-, въ>оу-: оусхокѥ, ꙋзлюби, оупроси... оумѣсь, оузблюдꙋ, оуз'говоре..., фонет. и граф. 142, 143
възъпи, граф. 151
въ немъ, граф. 152
въсе, граф. 151
въселенѫѫ, граф. 151
въсѣ, граф. 151, 154
въсѣкъ, граф. 151, 154
въ>оу, фонет. 155
вѣньчаѥть се, граф. 152
вѣнъчаєтъ сѧ, граф. 152
вѣчна, морф. 157
вѣчнааго, морф. 157

г', граф. 117, 135
г҃а, граф. 237
-*īa*, морф. 135
гагьрѣнꙗ, граф. 153
ганьгрена, граф. 153
гд҃н, граф. 237
г҃и, граф. 237
г(лаго)лати, граф. 238
г҃лати, граф. 238
гл҃етъ, граф. 154
гл҃ѥть, граф. 154
гл҃ѧ, граф. 152
гл҃ю, граф. 152
г҃н, граф. 237
-*īo*, морф. 117
-*īo*/-*īa*: збор'наго, дроуж'нꙗго, светаго..., морф. 122
-*īo*/-*īa*: светаго, всакого, никого..., морф. 127
-*īo*/-*īa*: своего, црьковнаго, самодроугаго..., морф. 143
-*īo*/-*īa*: своего, самѡдроугаго, светого..., морф. 140
-*īo*/-*īa*: своего, сего, въсего..., морф. 130
-*īo*/-*īa*: своѥго, третиꙗго, ѡногози..., морф. 137

Digitized by Google

255. Đurić Rajko, Nazivi plemena Roma i romska imena, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Београд) 150—154.

256. Eichler Ernst, Beziehungen zwischen Südslawisch und Westslawisch im Lichte der Toponomastik, MJ XXV (1974) [1]+88—97.
За прасловенските топоними и хидроними.

257. Eichler Ernst, Westslawisch-südslawische Beziehungen im Lichte der Toponomastik, OJ 6 (1976, Zagreb) 71—75.
Rezime na hrvatskom.

258. Elezović Dobroslav, O kanjušu, ČR VI, br. 2 (1976, Split) 119—126.
Tumačenje riječi.

259. Иванова Олга, Значаен прилог кон ономастичкита проучувања [Zbornik referátov a prispevkov z mezinárodného sympózia a II. slovenskej onomastickej konferencie v Nitre 22—24. maja 1969, Slovenské Pedagogické nakladatelstvo, Bratislava, 1970], MJ XXV (1974) [1]+306+318.
Приказ.

260. Иванова Олга, Хидронимите во Пробиштипско — Прилог кон македонската хидронимија, OJ 5 (1975, Zagreb) 103—110.
Rezime na engleskom.

261. Jakić-Cestarić Vesna, Antroponomastička analiza isprave zadarskog priora Andrije s početka X. stoljeća, OJ 6 (1976, Zagreb) 195—215.
Rezime na talijanskom.

262. Ioanita Vasile, Valori stilistice în toponimie, ASLR 7 (1976) 117—121.

263. Jonke Ljudevit, Standardizacija imena mjesta, Jezik XXIII, br. 2 (prosinac 1975, Zagreb) 33—36.

264. Jurišić Karlo, в. бр. 254.

265. Karaś Mieczysław, Nazwy osobowe a nazwy miejscowe (Forma i znaczenie), OJ 5 (1975, Zagreb) 13—20.
Rezime na hrvatskom.

266. Карпенко Ю. А., Смольская А. К., Югославские следы в топонимии юга Украины, OJ 5 (1975, Zagreb) 67—80.
Rezime na hrvatskom.

267. Kemura Ibrahim, Muslimanska imena i njihova značenja, 2. dopunjeno izdanje, Odbor I(slamske) Z(ajednice), Gazi Husrefbegov vakuf, „Svjetlost" (1975, Sarajevo) 62.

268. Kuzmić Rikard, Prihvaćene tuđice. Mjesto i značenje tuđih riječi u našem jeziku, Odjek, XXIX, 12, (1976, Sarajevo) 4.

269. Margetić Lujo, Značenje i porijeklo riječi *tepčija* i *dad*, Зборник радова Византолошког института САНУ, књ. XVII (1976, Београд) 55—64.
Резиме на италијанском.

Digitized by Google

270. Марковић Ђ. Јован, Називи наших насеља, ГлЕИ XXV (1976) 35—48.
Резиме на француском.

271. Митков Маринко, Двокомпонентниот карактер на топономастичките единици (Проблеми на топономастичката етимологија), ОЈ 5 (1975, Zagreb) 41—42.
Rezime na ruskom.

272. Митков Маринко, Седралец, ОЈ 6 (1976, Zagreb) 103—106.
Rezime na njemačkom.

273. Мнхајловић Јоца, Топоними и микротопоними у Лесковцу, Лесковачки зборник XIV (1974, Лесковац) 255—260.

274. Младеновић Александар, Из лексике савременог говора Грбља, ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 251—254.

275. Миљаку Љатиф, Топоними Косова албанског, словенског и влашког порекла, НССУВД 6 (1977, Београд), 475—482.
Резиме на руском.
У дискусији учествовали: др Идриз Ајети, др Павле Ивић, др Асим Пецо, др Иван Пудић, мр Никола Родић.

276. Остојић др Бранислав, Семантичка вредност лексеме „лик" у неким Његошевим стиховима, Ов год. VIII бр. 83 (1976) 13.

277. Павловић Звездана М., Микротопоними у области Белице, ЈФ XXXII (1976) 213—222.
Резиме на француском.

278. Пеев Коста, Белешки за антропонимијата во Струмица, ОЈ 5 (1975, Zagreb) 111—117.
Rezime na ruskom.

279. Peco dr Asim, O značenju jedne „posuđenice", Odjek, XXIX, 13—14 (1976, Sarajevo) 21.
О глаголу *бити̏сати̏*.

280. Putanec Valentin, в. бр. 309.

281. Radović Slobodan, Imena, prezimena i nadimci u Karanu, Užički zbornik br. 3 (1974, Titovo Užice) 419—428.
Резиме на француском.

282. Rammelmeyer dr Matthias, Њемачки лексички калк и творба ријечи у српскохрватском језику, НССУВД 6 (1977, Београд) 291—304.
Резиме на немачком.
У дискусији учествовао др Павле Ивић.

283. Resulović Zulfikar, O izgovoru i pisanju nekih turcizama u srpskohrvatskom jeziku, Književni jezik, br. 3—4 (1976) 85—90.

284. Rodić Nikola, Daničićev postupak u obradi toponima s posesivnim pridevskim delom, OJ 6 (1976, Zagreb) 139—143.
Rezime na francuskom.

Digitized by Google

285. Rodić Nikola, Iz toponimije Kosova [Atanasije Urošević, Toponimi Kosova, Srpska akademija nauka i umetnosti, Srpski etnografski zbornik, knj. LXXXIX, Odeljenje društvenih nauka, Rasprave i građa, knj. P, Beograd 1975, str. 164], OJ 6 (1976, Zagreb) 261—262.
Prikaz.

286. Rodić Nikola, Nekoliko antroponimskih baza romanskog tipa u Janjevu, OJ 5 (1975, Zagreb) 85—89.
Rezime na njemačkom.

287. Smailović Ismet, Pisanje naših i tuđih imena orijentalnog porijekla, Književni jezik, br. 3—4 (1976, Sarajevo) 41—56.

288. Смольская А. К., в. бр. 266.

289. Стаматоски Трајко, Сосна во македонската топонимија, OJ 5 (1975, Zagreb) 9—12.
S kartom. Rezime na ruskom.

290. Стаматоски Трајко, Топонимија охридско-преспанског базена (Влоѓимеж Пјанка, Топономастиката на охридско-преспанскиот базен, Скопје 1970, 485 стр.+4 карти), OJ 5 (1975, Zagreb) 135—136.
Prikaz.

291. Станковска Љубица, Прилог кон името на градот Ресен, OJ 6 (1976, Zagreb) 107—110.
Rezime na ruskom.

292. Суботић Јелисавета, Насеље Шкаљари (Котор) са гледишта топономастике, ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 254—258.

293. Težak Stjepko, Gramatička maskulinizacija ženskih i feminizacija muških imena u ozaljskoj antroponimiji, OJ 5 (1975, Zagreb) 81—84.
Rezime na njemačkom.

294. Томовски Душко, Етимолошки мисцели, MJ XXV (1974) [1]+238—248.

295. Turković Hrvoje, Tri terminološke vježbe, SL, br. 12 (1975, Zagreb) 11—15.

296. Urošević Atanasije, в. бр. 244, 285.

297. Флора др Раду, Српскохрватско-румунски лексикални односи, НССУВД 6 (1977, Београд) 341—359.
Резиме на француском.

298. Hamp E., ἄκος, ЖА XXVI, 1 (1976) 26.

299. Hamp E., φροφέρω, φράζομαι, ЖА XXVI, 1 (1976) 30.

300. Ćerić Snježana, Onomastička istraživanja, Odjek, XXIX, 2 (1976, Sarajevo) 21.
О Првој југословенској ономастичкој конференцији.

Digitized by Google

301. Zett Robert, Zvonigrad — eine kroatische Entsprechung zu ostlsavisch Zvenigorod, Ona 6 (1976, Zagreb) 135—137.
Rezime na hrvatskom.

302. Cortelazzo Manlio, Voci zingare nei gerghi padani. Linguistica XV (1975) str. 29—40.
Povzetek v slovenščini.

303. Crevatin Franco, Triestino m a n d r i o l „cetonia dorata, maggiolino" ed altre designazioni istriane. Linguistica XV (1975) str. 41—44.
Povzetek v slovenščini.

304. Crepajac Ljiljana, Glamoč — Delminium — Dalmatia, OJ 5 (1975,Zagreb) 65—66.
Rezime na njemačkom.

305. Čop Bojan, Méditerranée et Indo-Ouralien. Linguistica XVI (1976) str. 3—33.
Povzetek v slovenščini.

306. Švab Mladen, Onomastica Jugoslavica I—III/IV, 1969—1973/4, SL, br. 12 (1975, Zagreb) 36—39.
Prikaz.

307. Švab Mladen, Ubikacija hidronima Czernytz [određivanje granice Slavonije u XI st.], OJ 6 (1976, Zagreb) 127—131.
S kartom. Rezime na engleskom.

308. Šivić-Dular Alenka, Južnoslovansko s i r o m a h. Linguistica XVI (1976) str. 165—169.
Povzetek v nemščini.

309. Šimundić Mate, Antroponomastički prilozi [Valentin Putanec: Diferencija konzonanata tipa n>nd u hrvatsko-srpskom jeziku, Filologija 6, str. 139—153, Zagreb 1970], OJ 5 (1975, Zagreb) 137—138.
Prikaz.

310. Šimunović Petar, Iz toponimije Istarskog razvoda, Istra 14, br. 3—4 (1976, Pula) 48—55.

311. Šimunović Petar, Toponimija Istarskog razvoda, u povodu sedamstogodišnjeg jubileja 1275—1975, OJ 6 (1976, Zagreb) 3—34.
S kartom. Rezime na talijanskom.

312. Šonje Šimun, Izgovor posuđenica iz klasike, Odjek, XXIX, 8 (1976, Sarajevo) 8.

313. Šonje dr Šimun, Starogrčka imena i riječi u hrvatskosrpskom jeziku, Književni jezik, br. 3—4 (1976, Sarajevo) 77—84.

314. Šrámek Rudolf, Vztah onomastiky a dialektologie, OJ 5 (1975, Zagreb) 35—40.
Rezime na hrvatskom.

Digitized by Google

315. Šupuk Ante, Marginalije o imenu Jurja Dalmatinca, ZR XXIV, br. 5—6 (rujan-prosinac 1975, Zadar) 357—360.

V Несловенски језици

316. Agani Hilmi, Gjon Nikollë Kazazi, BPFF XII (1976, Prishtinë) 125—153.
Резиме на француском.

317. Адамовић М[илан], в. бр. 224.

318. Ajeti Idriz, Veprimtaria shkencore e Prof. Eqrem Çabejt, GjASShF V-1975 (1976, Priština) 7—25.
Резиме на француском.

319. Ajeti Idriz, Zhvillimi i gjuhësisë shqiptare në Jugosllavi, Seminari i Kulturës Shqiptare për të Huaj, 2 (1976, Priština) 23—35.

320. Арсенијевић С. Нада, Проблем обраде научне прозе у настави немачког језика, Настава и вапистање, год. XXV[XI], бр. 4 (1976, Београд) 382—398.

321. Атанасова-Боздова Вера, Deutsch für Elektrotechniker. Скопје, Универзитет „Кирил и Методиј", 1976, 267.
Скрипта. Со речник, литература и кратенки.

322. Badallaj Imri, Disa veçori fonetike të së fomes së Zhurit, GjASShF V-1975 (1976, Priština) 61—68.
Резиме на француском.

323. Bajçinca Isa, Gjuha jonë, Gramatika e gjuhës shqipe për klasën VIII të shkollës fillore, izd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva SAP Kosova (1976, Priština) 8°, 1—112.

324. Bardhi Mehdi — Ismajli Rexhep, Cours de langue albanaise, izd. Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini (1976, Priština) 8°, 1—242.

325. Baruh Kalmi, Jevrejskošpanski jezik u Bosni, Treći program Radio-Sarajeva, V, 15 (1976) 281—312.

326. Белопета Анастасија, Некои проблеми на фонолошко-прозодиско ниво во почетната настава по француски јазик, ПД XXXII, 5—6 (1976) [1]+346—353.

327. Berić Vesna N., Stutz Elfriede, Gotische Literaturdenkmäler, Stuttgart: Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1966, VIII [davon 2 Zeittafel]+91, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 88.
Prikaz.

328. Budimir Milan, Svarog — Helios, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 335—338.
Резиме на француском.

Digitized by Google

329. Vajda József, A hely- és időhatározós szerkezetek Hungarológiai Intezet (1976, Újvidék) 83.
(Nyelvészeti füzetek, 2 Szerbohorvát-magyar kontrasztív nyelvtan, 4).
Резиме на енглеском.

330. Vidaković Krinka, Mogućnosti proučavanja jezičko-književnog nasleđa španskih Jevreja na našem tlu, Forum XV, knj. XXXII, br. 7—8 (1976, Zagreb) 302—312.

331. Vokshi Hasan, в. бр. 367, 368.

332. Vokshi Hasan — Luboteni Gani, Mësojmë shqip për klasën I të shkollave të mesme, botim i pestë i përmirësuar, izd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva SAP Kosova (1976, Priština) 8°, 1—96.

333. Gashi Skënder, в. бр. 410.

334. Gashi Skënder, La toponymie antique et le problème de l'autochtonie des Albanais, OJ 6 (1976, Zagreb) 115—125.
Rezime na hrvatskom.

335. Gashi Skënder, Nga leksiku i pasivizuar i shqipes ne mikrotoponimi, OJ 5 (1975, Zagreb) 91—101.
Rezime na hrvatskom.

336. Glavčić Branimir, Latinski jezik Šimuna Kožičića Benje, RFFZ 14—15, sv. 14—15 (1976, Zadar) 155—173.
Rezime na francuskom.

337. Gojmerac Mirko, Problem interferencije i upotreba prijedloga u njemačkom jeziku, SJ god. IV br. 1—2 (1975) 22—25.

338. Demiraj Shaban — Cikuli Nikoleta, Gramatika e gjuhës shqipe për klasën I e II të shkollave të mesme (Përshtatjen dhe redakturën Zijadin Munishi), izd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva SAP Kosova (1976, Priština) 8°, 1—248.

339. Deroy L[ouis], Le problème d' ’οπι et d' επι en grec ancien, ЖА XXVI, 2(1976) 265—300.

340. Deroy L[ouis], Le surnom latin „Scaevola“, ЖА XXVI, 1 (1976) 105—109.

341. Drašković Vlado, L'enigmatique „non lostannit“ dans les „Serments de Strasbourg“. Linguistica XV (1975) str. 63—70.
Povzetek v srbohrvaščini.

342. Đinđić Slavoljub, Glagolski vid u savremenom turskom jeziku. Linguistica XV (1975) str. 51—61.
Povzetek v francoščini.

343. Zyberi Abdullah, Vëzhgime mbi të folmen e Opojës — Morfologji e leksik, GjASShF V-1975 (1976, Priština) 69—87.
Резиме на француском.

Digitized by Google

344. Zyberi Abdullah, Toponimia e fshatrave Kojush dhe Plane, GjASShF V-1975 (1976, Priština) 187—204.

345. Илиевски Хр. П[етар], Нови надежди за дешифрирање на линеарното А писмо, И. А. Παπαποστόλου — Louis Godar — Jean-Pierre Olivier, Γραμμική Α στὸ Μινωικὸ 'αρχετο τῶν χανιῶν. Roma, Edizioni dell' Ateneo, 1976, 1. 20.000, ЖА, XXVI, 2 (1976) 501—503.

Приказ на македонском.

346. Илиевски Хр. П[етар], Th. G. Spyropoulos — J. Chadwick, The Thebes Tablets II, Suplementos a Minos Num. 4, Salamanca 1975. pp. 120+XXXI табла со 121 фотографија на археолошки локалитети и предмети и 19 фотографии на линеарни Б плочки, ЖА XXVI, 1 (1976) 247—250.

347. Ismajli Rexhep, в. бр. 324.

348. Ju-giu Dr Li, Особености кинеских властитих имена, НЈ н.с. XXII, св. 3 (1976) 143—146.

349. Jutronić Dunja, Apstraktna fonološka predodžba konsonanata u ranom zapadnosaksonskom dijalektu, RFFZ, 13, sv. 13 (1975, Zagreb) 79—106.

Rezime na engleskom.

350. Katičić Radoslav, Kolokvij o jezicima Rimskog Carstva, SL, br. 11 (1975, Zagreb) 39.

351. Katičić Radoslav, Svjetsko hindsko saborovanje, SL, br. 11 (1975, Zagreb) 41.

352. Katičić Radoslav, Trinaesti međunarodni kongres antičkih studija, SL, br. 11 (1975, Zagreb) 40—41.

353. Kejvanova dr phil. Antonie, Zu Einigen Halbusuffixen im Deutschtschechischen Vergleich Dargestellt an Beispielen der Fachsprache, FP knj. XIV, sv. 1—2 (1976, Beograd) 161—170.

Чланак на немачком са литературом и резимеом на енглеском.

354. Kelmendi Hasan, „Studime filologjike" nr. 1, Tiranë 1975, Dituria 1—2 (1976, Priština) 183—188.

Приказ.

355. Kempf Zdzislaw, The Language with the Largest Number of Cases, SL, br. 12 (1975, Zagreb) 3—10.

356. Kempf Zdzisław, The Language with the Largest Number of Cases, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 19—22.

357. Keck Balázs, A számbeli egyeztetés magyarszerbhorvát kontrasztív vizsgálata (Mađarsko-srpskohrvatsko kontrastivno istraživanje kongruencije), Hungarológiai Közlemények VIII, 26—27 (1976, Ujvidék) 29—40.

Резиме на српскохрватском и немачком.

358. Конечни Евица, За некои разлики меѓу стручниот и секојдневниот англиски јазик, ПД XXXII, 1—2 (1976) [1]+117—121.

Digitized by Google

359. Конечни Евица, Некои аспекти на стручниот англиски јазик, ПД XXXII, 3—4 (1976) [1]+236—239.

360. Kopriva Silvester, Boleslaus S. Povsic, Grammatica latina. Collana di studi dell' Istituto di magistero di Cassino, Libreria Editrice Ciolfi, 1974, str. 214, ЖА, XXVI, 1 (1976) 250—253.

Приказ на словеначком.

361. Košak Silvin, The Hittite nuntarrijashas-Festival (CTH 626). Linguistica XVI (1976) str. 55—64.

Povzetek v slovenščini.

362. Kramer Johannes, Bemerkungen zur Aussprache des Lateinischen auf Grund griechischer dokumentarischer Papyri, ЖА XXVI, 1 (1976) 111—117.

363. Križman Mate, Die Urheimat der Indogermanen, herausgegeben von A. Scherer, Wege der Forschung, Bd. CLXVI, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1973; str. X+571, SL, br. 12 (1975, Zagreb) 33—36.

Prikaz.

364. Luboteni Gani, в. бр. 332.

365. Luboteni Gani, Udžbenik albanskog jezika za starešine Jugoslovenske Narodne Armije, izd. Savezni sekretarijat za narodnu odbranu — Politička uprava (1976, Priština) 8°, 1—224.

366. Luboteni Gani — Vokshi Hasan, Mësojmë shqip, Doracak për klasën III të shkollave të mesme, izd. Zavod za udžebenike i nastavna sredstva SAP Kosova (1976, Priština) 8°, 1—144.

367. Luboteni Gani — Vokshi Hasan, Mësojmë shqip për klasën II të shkollave të mesme, izd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva SAP Kosova (1976, Priština) 8°, 1—100.

368. Ljubović Amir, Jugoslovenska orijentalistika i nesvrstani svijet, Pregled, LXVI 2, (1976, Sarajevo) 208—210.

Поводом симпозијума одржаног у Љубљани 4. и 5. XII 1975.

369. Ljubović Amir, Obimna istraživanja, Odjek XXIX, 13—14 (1976, Sarajevo) 22.

О оријенталним језицима.

370. Marcovich M[ilosav], Aellian, Varia historia 13.15, ЖА XXVI, 1 (1976) 49—51.

371. Marcovich M[ilosav], The Genuine Text of Theophrastus' Thirty-first Character. Papyrus Lychnopolitana: Editio Princesps, ЖА XXVI, 1 (1976) 51—52.

372. Matijevics Lajos, A talajviszonyok tükröződése a jugoszlávia Baranya (Dráva-szög) magyar földrajzi neveiben (Geološke osobine Baranje u mikrotoponimiji), Hungarológiai Közlemények VIII, 26—27 (1976, Újvidék) 55—61.

Резиме на српскохрватском.

Digitized by Google

373. Miklič Tjaša, L'uso dei paradigmi verbali nei Proverbia que dicuntur super natura feminarum. Linguistica XV (1975) str. 93—100.
Povzetek v slovenščini.

374. Mihevc-Gabrovec Erika, Les propositions temporelles dans le grec postclassique, ЖА XXVI, 1 (1976) 119—148.

375. Mojašević Miljan, Ein Jahrzehnt der Jugoslawischen Germanistik [1965—1975], FP knj. XIV, sv. 1—2 (1976, Beograd) 77—97.
Чланак на немачком без резимеа.

376. Molnár Csikós László, A magyar nyelv mint Vajdaság SzAT két- és többnyelvű községeinek egyik hivatalos nyelve (Mađarski jezik kao jedan od službenih jezika dvojezičnih i višejezičnih opština u SAP Vojvodini), Hungarológiai Közlemények VIII, 29 (1976, Ujvidék) 7—25.

377. Mujaj Hasan, Mënyra pjesore në gjuhën shqipe, Përparimi 3 (1976, Priština) 359—368.

378. Nezirović Muhamed, Notes lexicologiques sur quelques mots tirés du Roman de Thèbes, FP knj. XIV, sv. 1—2 (1976, Beograd) 147—160.
Чланак на француском без резимеа.

379. Orešnik Janez, Inflection of modern Icelandic nouns, adjectives and adverbs. Linguistica XVI (1976) str. 97—118.
Povzetek v slovenščini.

380. Петрушевски Д. М[ихаило] в. бр. 405, 406.

381. Петрушевски Д. М[ихаило], Πῶς δεῖ συνίστασθαι τοὺς μύθους εἰ μέλλει καλῶς ἕξειν ἡ Ποίησις ЖА XXVI, 2 (1976) 431—432.

382. Povsic Boleslaus S., в. бр. 361.

383. Pogačnik Vladimir, Les unités sémantiques de l'anaphorique français e n dans la représentation elliptique. Linguistica XVI (1976) str. 137—152.
Povzetek v slovenščini.

384. Rrahmani Ali, Transpenimi i *present continuous tense* në përkthimet në shqip në romanin e Oliver Tuistit, përkthyer nga Luarasi, Përparimi 1 (1976, Priština) 126—131.

385. Rouchoux Pierre, Joseph Miceu: grammairien niçois. Linguistica XV (1975) str. 155—157.
Povzetek v slovenščini.

386. Savić Momčilo D., Concordanza dei tempi: fenomeno non balcanico in una lingua balcanica. Linguistica XV (1975) str. 159—171.
Povzetek v srbohrvaščini.

387. Sadiku Zeqir, Rreth opozicionit, perfekt/aorist në gjuhën shqipe, GjASShF V-1975 (1976, Priština) 51—59.
Резиме на француском.

Digitized by Google

388. Saffer Vironika, Kanizsa község és környékének nyelvjárása (Dijalekat opštine Kanjiža i njene okoline), Hungarológiai Közlemények VIII, 29 (1976, Újvidék) 27—43.

389. Skubic Mitja, Contribution à la syntaxe du verbe en catalan. Linguistica XV (1975) str. 185—196.
Povzetek v slovenščini.

390. Sokollova Bojka, Disa veçori të gjuhës shqipe të folur në fshatin Mandrica të Bullgarisë, Përparimi 2 (1976, Priština) 173—179.

391. Sulejmani mr Fadil, Diskutimi shkencor i gjuhëve ballkanike dhe sllave, Dituria 1—2 (1976, Priština) 195—201.
Осврт.

392. Sulejmani mr Fadil, Shprehjet dhe funksionet e foljes kam, Dituria 1—2 (1976, Priština) 155—164.
Резиме не енглеском.

393. Sućeska dr Avdo, Specifičnosti naše orijentalistike, Prilozi za orijentalnu Filologiju knj. XXIV, (1976, Sarajevo) 9—11.

394. Tanasković Darko, Maṣdar arabo alla luce della teoria delle parti del discorso. Linguistica XV (1975) str. 197—207.
Povzetek v srbohrvaščini.

395. Tekavčić Pavao, Agli albori dell'italiano. Linguistica XV (1975) str. 209—239.
O začetkih italijanščine, dosedanjih razlagah in analiza primerov iz Codice diplomatico longobardo. Povzetek v srbohrvaščini.

396. Tekavčić Pavao, Alcune riflessioni a proposito delle formazioni scientifiche moderne con elementi greci e/o latini, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 11—18.

397. Topalli Mehmet, Fjalë e shprehje të rralla të shqipes së Veriut, PPShLP VIII (1976, Prizren) 7—12.

398. Ćosić Vjekoslav, Glagolski vid u francuskom jeziku, RFFZ 14—15, sv. 14—15 (1976, Zadar) 65—75.
Rezime na francuskom.

499. Ћуђуз мр Љубица, Једна могућност испитивања разумевања говора и писања у настави енглеског језика, Настава и васпитање, год. XXV[XI], бр. 3 (1976, Београд) 225—230.
Уз чланак је додата литература.

400. Uhlik Rade, Kategorija imperativa u romskom jeziku, Godišnjak ANUBiH, knj. XII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. X (1976, Sarajevo) 75—125.
Резиме на француском.

401. Ushaku Ruzhdi, Idiomatski izrazi u savremenim srpskohrvatskim udžbenicima francuskog jezika, ЗбФФП XII (1975) 335—378.
Резиме на француском.

Digitized by Google

402. Festini Mario, Estetske suprotnosti u jeziku G. Tomasija, RFFZ 13, sv. 13 (1975, Zadar) 49—00.
Rezime na talijanskom.

403. Fiedler Wilfried, Zhvillimi i infinitivit gegë nga aspekti i ballkanologjisë, GjASShF V-1975 (1976, Priština) 27—49.
Резиме на немачком.

404. Филовски Ј. — Петрушевски Д. М[ихаило], Γρηγορίου τοῦ Ἀκινδύνου „Πραγματεία εἰς τὸ Περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας ζήτημα", Βιβλ. Δ' (Secundum Codicem Marcianum ms. Gr. Z 155), ЖА XXVI, 1 (1976) 161—192.

405. Филоски Ј. — Петрушевски Д. М[ихаило], Γρηγορίου τοῦ Ἀκινδίνου „Πραγματεία εἰς τὸ Περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας ζήτημα, βιβλ. ΣΤ' (Secundum Codicem Marcianum ms. Gr. Z 115), ЖА XXVI, 2 (1976) 487—499.

406. Fjalor anglisht-shqip [Rečnik englesko-albanski] për shkolla të mesme, izd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva SAP Kosova (1976, Priština) 8°, I—IV, 1—342.

407. Flora Radu, O počecima rumunskog knjizevnog jezika, во: Крсте П. Мисирков..., [1]+188—197.

408. Halimi Mehmet, Bibliografi e punimeve të gjuhësisë (1971—1972), GjASShF V-1975 (1976, Priština) 211—220.

409. Halimi Mehmet — Gashi Skënder, Material leksikor nga krahinat, GjASShF V-1975 (1976, Priština) 175—186.

410. Hamp. P. E., ΒΑΤΡΑΧΟΣ, ЖА XXVI, 2 (1976) 333—334.

411. Hamp P. E., Latin *area* and Greek ἄινω, ЖА XXVI 2 (1976) 362.

412. Heusinger Siegfried, Zur Ausrahmung und ihrer Funktion. Linguistica XVI (1976) str. 35—45.
Povzetek v slovenščini.

413. Hooker T. J., Mycenaean po-ro- and Greek προ-, ЖА XXVI, 1 (1976) 27—29.

414. Çikuli Nikoleta, v. br. 338.

415. Çabej dr Eqrem, Studime gjuhësore I (Studime etimologjike në fushë të shqipes A—O), izd. Rilindja, (1976, Priština) 8°, 1—XXII, 1—392.

416. Çabej dr Eqrem, Studime gjuhësore II (Studime etimologjike në fushë të shqipes P-ZH), izd. Rilindja (1976, Priština) 8°, 1—510.

417. Çabej dr Eqrem, Studime gjuhësore III (Hyrje në historinë e gjuhës shqipe. Fonetika historike. Parashtesat — Prapashtesat. Shumësi i singularizuar), izd. Rilindja, (1976, Priština) 8°, 1—412.

418. Shala Demush, Mësojmë shqip, Doracak për klasën IV të shkollave të mesme, izd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva SAP Kosova (1976, Priština) 8°, 1—116.

Digitized by Google

419. Shala Demush, Mësojmë shqip për klasën VIII të shkollave fillore, botim i dytë, izd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva SAP Kosova (1976, Priština) 8°, 1—120.

420. Švab Mladen, Uz rječnik srednjovjekovnog latiniteta Jugoslavije, volumen I: A—K, Lexicon latinitatis medii aevi Jugoslaviae, SL, br. 11 (1975, Zagreb) 32—34.
Prikaz.

421. Schillinger-Häfele Ute, Der Name „Carnich" in der Kosmographie von Ravenna. Arheološki vestnik XXVI (1975) str. 255—258.
Povzetek v slovenščini.

422. Stutz Elfriede, в. бр. 327.

VI Балканологија

423. Ајети др Идриз, Прилог проучавању узајамних арбанашко-српскохрватских језичких односа, НССУВД 6 (1977, Београд) 395—404.
Резиме на француском.
У дискусији учествовали dr Dorin Gamulescu, др Милорад Дешић, др Павле Ивић, др Асим Пецо.

424. Babić Stjepan, O redu riječi u južnoslavenskim jezicima, MJ XXV (1974) [1]+110—121.
Со примери од српскохрватскиот, македонскиот и бугарскиот јазик и 24 референци.

425. Бардавелидзе Ц. К., К сравнительному изучению народного стихосложения. [На материале творчества некоторых кавказских и балканских народов], МФ IX, 17 (1976) 29—33.
Со резиме на македонском.

426. Gamulescu dr Dorin, Неколико запажања о румунско-српскохрватским интерференцијама на језичком плану, НССУВД 6 (1977, Београд) 361—371.
Резиме на немачком.
У дискусију учествовао др Павле Ивић.

427. Илиевски Хр. П[етар], Впечатоци од III балканолошки конгрес (Лингвистичка секција), MJ XXV (1974) 294—300.
Хроника за IIIe Congrès International des Études du Sud-Est Européen, Букурешт, 4—10. 09. 1974.

428. Др Јануpa Петру, Некои периферни прибелешки околу Балканската лингвистичка унија, во: Бигорски научно-културни собири, стр. 187—197.

429. Јашар-Настева Оливера, Прилог кон проучувањето на лексичките балканизми во македонскиот јазик, MJ XXV (1974) [1]+212—235.

430. Katičić Radoslav, Treći međunarodni balkanološki kongres, SL, br. 11 (1975, Zagreb) 40.

431. Mønnesland Svein, Удвајање личних заменица у српскохрватском језику [прилог тумачењу ширења једног балканизма], НССУВД 6 (1977, Београд) 101—111.
Резиме на енглеском.

Digitized by Google

432. Pellegrini Giovan Battista, Continuatori balcanico-danubiani del veneto „balota". Linguistica XVI (1976) str. 119—123.

Povzetek v slovenščini.

433. Poghirc Cicerone, Лингвистичка разматрања палеобалканске етногенезе, Зборник Матице српске за историју бр. 12 (1975, Нови Сад) 9—18.

Резиме на француском.

434. Polák Václav, Considérations sur la toponymie balkanique, OJ 5 (1975, Zagreb) 43—51.

Rezime na hrvatskom.

435. Русек Ј[ержи], Кон проучавањата на јазичните контакти меѓу Грците и Јужните Словени, MJ XXV (1974) [1]+100—107.

436. Tekavčić Pavao, O kriterijima stratifikacije i regionalne diferencijacije jugoslavenskog romanstva u svjetlu toponomastike, OJ 6 (1976, Zagreb) 35—56.

Rezime na talijanskom.

437. Topolińska Zuzanna, The Range of Use of the so called Definite Article in the Balkan Languages, MJ XXV (1974) [1]+124—130.

Скратениот текст од рефератот на 3. конгрес за испитувањата врз европскиот југо-исток, Букурешт, 4—10. 09. 1974 г.

438. Цыхун Г., О системном статусе некоторых балканских языковых черт, MJ XXV (1974) [1]+172—180.

Со примери од македонскиот и бугарскот јазик. 24 референци.

VII Старословенски јазик

439. Бошковић Радосав, О неким облицима некадашњих словенских колектива на *a*, MJ XXV (1974) [1]+32—36.

За црквенословенски лок. множ. vь visl'ěch[ь] во областа на Висла и за др. облици од овој вид.

Со 1 референца.

440. Верещагин М. Е., в. бр. 441.

441. Vrana Josip, Е. М. Верещагин, Из истории возникновения первого литературного языка славян, I. Переводческая техника Кирилла и Мефодия, Издательство Московского университета, 1971, стр. 255; II. Варьирование средств выражения переводческой технике Кирила и Мефодия, Издательство Московского университета, Москва, 1972, стр. 199, ЈФ XXXII (1976) 233—243.

Приказ са прилогом: Tekst Ivan 17, 1—13 на латинском, грчком и старословенском.

442. Vrana Josip, Nekoliko kritičkih napomena o novijim proučavanjima staroslovenske azbuke, ЈФ XXXII (1976) 149—166+табеларни преглед „najstarije staroslavenske azbuke".

Резиме на енглеском.

Digitized by Google

443. Damjanović Stjepan, Georgij A. Haburgaev, Staroslavjanskij jazyk, Izd. „Prosveščenie", Moskva 1974, str. 3—431+1 zemljopisna karta, RZSF, knj. 14 (1976, Zagreb) 155—159.

444. Jerković dr Vera, Paleografska i jezička ispitivanja o Čajničkom jevanđelju, Matica srpska, Odeljenje za književnost i jezik (1975, Novi Sad) 215.

445. Конески Блаже, Белешки за Добромировото евангелие, Прил. МАНУ, Оддел. за лингв. и лит. наука I, 1—2 (1976) [1]+6—9.
Со резиме на француском.

446. Николић Светозар, Старословенски језик, књ. II, треће издање, изд. „Научна књига" (1976, Београд) 252.

447. Tandarić Josip, Hrvatski glagoljaši i staroslavenski jezik, Istra 14, br. 1 (1976, Pula) 14—18.

448. Угринова-Скаловска Радмила, Учеството на црквенословенскиот јазик во формирањето на современиот македонски писмен јазик, IX семинар за македонски јазик, литература и култура, 1976, стр. 9.
Резиме на руски.

449. Haburgaev A. Georgij, в. бр. 443.

450. Hercigonja Edita, II. ročki glagoljaški biennale (Motovun — Roč, 25. i 26. listopada 1975), Croatica VI, sv. 6 (1975, Zagreb) 283—287.
Rubrika „Aktualnosti".
Prikaz.

VIII Српскохрватски језик

VIII а) Фонетика (експериментална, физиолошка) и фонологија

451. Ajanović Mustafa, Glas h u našem jeziku i pravopisu, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 201—217.

452. Alerić Danijel, Još o potrebi djelomičnoga prilagođivanja mjesnih imena tipa *Pretrčane*, Jezik XXIII, br. 2 (prosinac 1975, Zagreb) 55—58.

453. Alerić Danijel, O jednoj neutemeljenoj tvrdnji, Jezik XXII, br. 5 (lipanj 1975, Zagreb) 160.
Rubrika „Osvrti".
Napomena uz članak Stjepka Težaka u Jeziku XXII, br. 4.

454. Alerić Danijel, Ponovno o potrebi djelomičnoga prilagođivanja dijalekatskih mjesnih imena i prezimena, Jezik XXII, br. 3 (veljača 1975, Zagreb) 80—89.

455. Anić Vladimir, Akcenatska adaptacija internacionalnih riječi u suvremenom književnom jeziku, ZZSŠ III, knj. 3 (1975, Zagreb) 193—199.

Digitized by Google

456. Anić Vladimir, Kako izgovoriti *Ignis?*, Jezik XXIV, br. 2 (prosinac 1976, Zagreb) 55.

Rubrika „Osvrti".

457. Anić Vladimir, Osnove fonetike i fonoligije, Jezik XXII, br. 5 (lipanj 1975, Zagreb) 143—145.

Rubrika „Osvrti".

Prikaz knjige: Silić-Rosandić, „Osnove fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika", Školska knjiga, Zagreb 1974.

458. Babić Stjepan, Kajkavsko *č* u književnom jeziku, Jezik XXII, br. 3 (veljača 1975, Zagreb) 65—72.

459. Babić Stjepan, Naizgled tanka knjižica, Jezik XXII, br. 5 (lipanj 1975, Zagreb) 145—152.

Rubrika „Osvrti".

Prikaz knjige: Silić-Rosandić, „Osnove fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika", Školska knjiga, Zagreb 1974.

460. Белић Александар, в. бр. 475.

461. Vajzović Hanka, Sudbina glasa h u riječima orijentalnog porijekla, Odjek XXIX, 13—14 (1976, Sarajevo) 20.

462. Вуковић Ненад, Превођење страних назива, транскрипција и трансли-терација, Књижевни језик, бр. 3—4 (1976, Сарајево) 71—76.

463. Vukušić Stjepan, Usporedbe dvaju novoštokavskih naglašavanja imenica muškog roda na o, Jezik XXIII, br. 3—4 (veljača-travanj 1976, Zagreb) 92—118.

464. Vuletić B., в. бр. 476.

465. Vuletić Branko, Glasovne promjene u izgovoru i u svijesti govornika, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 5—10.

466. Glibanović-Vajzović Hanka, Afrikate č, ć, dž, đ u riječima orijentalnog porijekla, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 195—200.

467. Glibanović-Vajzović Hanka, Glas h u riječima orijentalnog porijekla u savremenom standardnom srpskohrvatskom jeziku, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 309—410.

468. Dunkić Danijel, Tijesno ili Tisno?, Jezik XXIV, br. 1 (listopad 1976, Zagreb) 28.

Rubrika „Osvrti".

469. Ивић др Павле, в. бр. 473.

470. Jacobsen dr Per, Акценат и интонација у српскохрватском језику, НССУВД 6 (1977, Београд) 47—52.

Резиме на енглеском.

У дискусији учествовали др Милорад Дешић, др Павле Ивић, dr Gerhard Neweklowsky.

Digitized by Google

471. Jurišić Karlo, Jedno je baščanski, a drugo bašćanski, Jezik XXII, br. 3 (veljača 1975, Zagreb) 90.
Rubrika „Osvrti".

472. Kasumović Ahmet, Suglasnik h, PrNShJK, godište 5 (1976) 67—70.

473. Lehiste dr Ilse и Ивић др Павле, Фонетска анализа једне славонске акцентуације, НССУВД 6 (1977, Београд) 67—84.
Резиме на енглеском.
У дискусији учествовао dr Gerhard Neweklowsky.

474. Loknar Vladimir, O preuzimanju grčkoga ch (x), Jezik XXIII, br. 2 (prosinac 1975, Zagreb) 51—55.

475. Марковић Светозар, Став А. Белића у вези с акцентом страних ријечи у Речнику САНУ, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 305—309.
Резиме на француском.

476. Milanja Cvjetko, Zvukovna dimenzija književnosti [U povodu B. Vuletić „Fonetika književnosti", Liber, Zagreb 1976], Republika XXXII, br. 11 (studeni 1976, Zagreb) 1314—1317.
Prikaz.

477. Novaković Nevenka, Varijacije refleksa jata u savremenoj bosanskoherce govačkoj i crnogorskoj pisanoj praksi—poređenje, Radovi III, Ipstitut za jezik i k njiževnos u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 115—119.

478. Ollrom Slavko, Orahovčanin, a ne Orahovičanin, Jezik XXII, br. 3 (veljača 1975, Zagreb) 90—91.
Rubrika „Osvrti".

479. Pavešić Slavko, O izgovoru i pisanju ijekavskoga refleksa dugog jata, Jezik XXII, br. 4 (travanj 1975, Zagreb) 111—117.

480. Пецо Асим, в. бр. 938.

481. Peco Asim, Neki ortografsko-ortoepski problemi ijekavskog izgovora, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 93—105.

482. Pranjić Krunoslav, Novum: i metodološki, i metodički, Jezik XXII, br. 5 (lipanj 1975, Zagreb) 142—143.
Rubrika „Osvrti".
Prikaz knjige: Silić-Rosandić, „Osnove fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika", Školska knjiga, Zagreb 1974.

483. Pujić Savo, Neke osobenosti ijekavskog izgovora u savremenoj bosanskoh ercegovačkoj pisanoj praksi, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 107—113.

484. Sekereš Stjepan, Akcenat slavonskih osobnih imena, OJ 5 (1975, Zagreb) 131—133.
Rezime na njemačkom.

Digitized by Google

485. Sekereš Stjepan, O naglasku nekih slavonskih toponima, Jezik XXII, br. 3 (veljača 1975, Zagreb) 92—94.
Rubrika „Osvrti".

486. Silić Josip, Ortoepija/ortografija i morfematska struktura jezika, Radovi III, Institut za jezik i književnost, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 181—194.

487. Silić-Rosandić, в. бр. 457, 459, 482.

488. Симић др Радоје, Српскохрватска ортотонија и словенски акцент [сто година једне научне дилеме], НССУВД 6 (1977, Београд) 35—46.
Резиме на немачком.
У дискусији учествовали др Павле Ивић, dr Gerhard Neweklowsky.

489. Станић Милија, Акценат презимена типа Јовановић, OJ 5 (1975, Zagreb) 119—129.
Rezime na francuskom.

490. Stankiewicz dr Edvard, Окситонични акцент у садашњем времену у српскохрватском и другим словенским језицима, НССУВД 6 (1977, Београд) 53—65.
Резиме на енглеском.
У дискусији учествовао др Павле Ивић.

491. Težak Stjepko, U jezičnom prilagođivanju važni su i nejezični razlozi, Jezik XXII, br. 4 (travanj 1975, Zagreb) 126—128.
Rubrika „Osvrti".
Osvrt na članak D. Alerića u Jeziku XXII, br. 3. В. и бр. 453.

492. Uredništvo, Napomena uz prethodni članak, Jezik XXIII, br. 3—4 (veljača--travanj 1976, Zagreb) 118—119.
Uz članak Stjepana Vukušića.

493. Škarić Ivo, Razlikovna obilježja, Jezik XXIII, br. 1 (listopad 1975, Zagreb) 1—10.

б) Граматика и граматичка питања

494. Anić Vladimir, Jedan sintaktički model [„Žena je žena"], Jezik XXIII, br. 2 (prosinac 1975, Zagreb) 47—50.

495. Babić Sjepan, Dvojinski oblik imenica na -in, Jezik XXIV, br. 1 (listopad 1976, Zagreb) 26—27.
Rubrika „Pitanja i odgovori".

496. Babić Stjepan, O tzv. aoristu imperfektivnih glagola, Jezik XXIV, br. 2 (prosinac 1976, Zagreb) 33—41.

497. Babić Stjepan, Prezimena, toponimi, etnici i ktetici u književnom jeziku, Jezik XXIII, br. 5 (lipanj 1976, Zagreb) 139—144.

Digitized by Google

498. Babić Stjepan, Suvremeni problemi tvorbe riječi, Jezik XXIII, br. 2 (prosinac 1975, Zagreb) 41—47.

499. Babić Stjepan, Tvorba etnika u dijalektima i u hrvatskom književnom jeziku, OJ 6 (1976, Zagreb) 145—185.
Rezime na engleskom.

500. Babić Stjepan, Tvorba imenica sufiksima na -āk, RZSF, knj. 14 (1976, Zagreb) 69—77.

501. Babić Stjepan, Tvorba mjesnih imenica u suvremenom hrvatskom književnom jeziku, Zbornik Zagrebačke slavističke škole god. II, knj. II (1976, Zagreb) 151—170.

502. Barić Eugenija i Malić mr Dragica, O problemu polusloženica, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 245—258.

503. Барјактаревић др Данило, Наставци и промена именица мушког рода типа Бо́жа-Бо́жо, Јо́ва-Јо́во, НССУВД 6 (1977, Београд) 91—99.
Резиме на руском.
У дискусији учествовао др Павле Ивић.

504. Batistić Tatjana, в. бр. 537.

505. Bjelanović Živko, Fonološka i morfološka uvjetovanost tvorbe etnika sufiksom -anac, Jezik XXII, br. 3 (veljača 1975, Zagreb) 72—80.

506. Бошковић Радосав, Један половично објашњен суфикс српскохрватски, НЈ н.с. XXII, св. 1—2 (1976) 15—17.

507. Browne Wayles, Two wh-fronting rules in Serbo-Croatian, ЈФ XXXII (1976) 195—204.
Резиме на српскохрватском.

508. Veselinović Dimitrije, O srpskohrvatskim-hrvatskosrpskim neodređenim zamjenicama tipa neko(netko)i tipa ko(tko). Književni jezik, br. 1—2 (1976, Sarajevo) 69—71.

509. Vesković Dušanka, Proučavanje složene rečenice na osnovama sintagmatskih odnosa u prostoj proširenoj rečenici, Iskustva VI, br. 5—6 (1976, Sarajevo) 87—105.

510. Вујанић Милица, Глаголи *уснити* и *уснути*, НЈ н.с. XXII, св. 3 (1976) 150—152.

511. Вујанић Милица, О упрошћавању сугласничких скупова *сшн, здн, шшн, ждн* у придевским облицима, НЈ н.с. XXII, св. 1—2 (1976) 35—42.

512. Вукићевић С. Милосав, Даринка Гортан-Премк: Акузативне синтагме без предлога у српскохрватском језику, Институт за српскохрватски језик САНУ, Библиотека ЈФ, књ. 2, н.с. стр. 180, Studia humanistica I, Priština (1974) 254—259.

513. Гортан-Премк Даринка, в. бр. 512.

514. Jonke Ljudevit, Kratka gramatika hrvatskosrpskog jezika (za audio-vizuelni tečaj), „Jugoton" (1975, Zagreb) 40.

515. Keck Balázs, в. бр. 358.

Digitized by Google

516. Klajn Ivan, O zamenicama i pojmu zamenjivanja, АФФ 12 (1976) 547—564.
Резиме на француском.
Наведена је литература.

517. Краљевић Гојко, Деклинабилност и индеклинабилност бројева *два, три, четири,* НЈ н.с. XXII, св. 1—2 (1976) 43—52.

518. Кремзер Никола, в. бр. 139.

519. Krile Ivo, Gramatička struktura glagola *pretvoriti* (*se*) *i pretvarati* (*se*), Jezik XXIII, br. 5 (lipanj 1976, Zagreb) 152—156.

520. Malić Dragica, в. бр. 502.

521. Mareš dr Franjo Većeslav, Систем категорија српскохрватске именске деклинације у поредби с другим словенским језицима, НССУВД 6 (1977, Београд) 85—89.
Резиме на енглеском.

522. Миовски Мито, Роберт Цет: прилози кон историјата на именските сложенки во српскохрватскиот јазик [Robert Zett, Beiträge zur Geschichte der Nominalkomposita im Serbokroatischen, Die alterbische Periode, Böhlau, Köln-Wien, 1970, S. I—VII+1—368], МЈ XXV (1974) 318—320.
Приказ.

523. Mirnić Julija, в. бр. 145.

524. Мићовић Драгутин, О српскохрватским и албанским именицама на *-ар* (Поводом облика *Косовар*), НЈ н.с. XXII, св. 3 (1976) 155—157.

525. Molović J., Dvije napomene (1. Bastasi, Bastaha; 2. Brušanka), Jezik XXIII, br. 2 (prosinac 1975, Zagreb) 61.
Rubrika „Osvrti".

526. Мршевић-Радовић Драгана, Атрибутиви у српскохрватском језику, КњЈ XXIII, 3 (1976) 223—229.

527. Неки подаци и ставови о променљивости бројева, припремила Милица Радовић-Тешић, НЈ н.с. XXII, св. 1—2 (1976) 56—63.

528. Николић М. Бериславе, Ка основама српскохрватске семантичко-синтаксичке морфологије, Увод, Прил. XLII, св. 1—4 (1976) 158—166.

529. Николић Мирослав, Стање констинуаната јата у језику „првог београдског романсијера", Језик Милутина М. Ускоковића (I), КњЈ XXIII, 4 (1976) 308—320.

530. Пајић Милутин, Крађи перфекат у роману „Корени" Д. Ћосића, Градина год. XI, бр. 3 (1976, Ниш) 24—36.

531. Пенавин Олга, в. бр. 149, 150.

532. Peti Mirko, Predikatni proširak, Jezik XXIV, br. 1 (listopad 1976, Zagreb) 13—26.

Digitized by Google

533. Prosoli Alojzije, Dopusne rečenice, SL, br. 12 (1975, Zagreb) 21—25.

534. Раденковић Љубинко, Лексичко-фразеолошка реконструкција религијско-митолошких представа у вези с каменом, НССУВД 6 (1977, Београд) 445—459.

Резиме на енглеском.

У дискусији учествовао др Павле Ивић.

535. Радовић-Тешић Милица, в. бр. 527.

536. Радовић-Тешић Милица, Предлог к о д с генитивом неправих (конкретизованих) глаголских именица, НЈ н.с. XXII, св. 3 (1976) 101—115.

Наставак рада чији је први део објављен у НЈ н.с. XIX, св. 4—5, стр. 228—255.

537. Радовић-Тешић Милица, Tatjana Batistić: Lokativ u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku, Institut za srpskohrvatski jezik, Biblioteka Južnoslovenskog fifologa, n.s., knj. 3, Beograd 1972, str. 212, ЈФ XXXII (1976) 245—250.

Приказ.

538. Савић др Момчило Д., Нека запажања у вези са синтетичношћу и аналитичношћу српскохрватске коњугације у односу на суседне језике, НССУВД 6 (1977, Београд) 145—156.

Резиме на француском.

У дискусији учествовала др Ксенија Милошевић.

539. Свane Гунар, Неколико српскохрватских деривата са -л-, ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 7—17.

Резиме на немачком.

Полазећи од теорије А. Исаченка о образовањима са -л- и -тел- у руском језику, аутор у овом чланку разматра одговарајућа образовања у српскохрватском.

540. Симић Радоје, Прилог теорији морфеме, АФФ 12 (1976) 583—592.

Резиме на немачком.

541. Sović Ivan, Pisanje dvostrukih prezimena muških osoba, Jezik XXIV, br. 1 (listopad 1976, Zagreb) 29—32.

Rubrika „Osvrti".

542. Станић М[илија], Још о промени именица типа *Раде*, НЈ н.с. XXII, св. 3 (1976) 123—125.

543. Стевановић Михаило, Савремени српскохрватски језик: граматички системи и књижевнојезичка норма, књ. I: Фонетика, Морфологија, треће издање, изд. „Научна књига" (1975, Београд) 653.

544. Težak Stjepko, O upotrebi glagolskih imenica, Jezik XXIII, br. 5 (lipanj 1976, Zagreb) 129—139.

545. Tafra Branka, Promjenljive kratice, Jezik XXIII, br. 3—4 (veljača-travanj 1976, Zagreb) 124—125.

Rubrika „Osvrti".

546. Zett Robert, в. бр. 522.

Digitized by Google

в) Нормативна питања и питања развоја књижевног израза

547. Адамовић М[илан], в. бр. 224.

548. Ajanović Mustafa, Interpunkcija, a naročito o zarezu, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 261—282.

549. Ajanović Mustafa, „Pravopisni priručnik" prema „Novosadskom pravopisu", PrNShJK, godište 5 (1976) 1—24.

550. Ajanović Mustafa, Principi i primjena, Odjek XXIX, 22 (1976, Sarajevo) 10 u 15.
O „Jezičkom savjetniku" Милана Шипке.

551. Алексић др Радомир, в. бр. 614.

552. Alerić Danijel, U kojem obliku prihvatiti izvorna državna imena *Zaire* i *Siera Leone*?, Jezik XXII, br. 4 (travanj 1975, Zagreb) 117—121.
Autor se zalaže za oblike *Zaira* i *Sjeraleonska* (ili *Sjeraleonska Republika*).

553. Anić Vladimir, Gdje imaš svoju riječ ne upotrebljavaj tuđu, Uz jezične savjete [5], 15 dana XIX, br. 7 (1976, Zagreb) 22—23.
Rubrika „Razgovori o jeziku".

554. Anić Vladimir, „Izrazi se drugačije, izbjegni", 15 dana XVIII, br. 4—5 (1975, Zagreb) 44.
Rubrika „Razgovori o jeziku".

555. Anić Vladimir, Jezik ženidbenih oglasa, 15 dana XIX, br. 4—5 (1976, Zagreb) 35.
Rubrika „Razgovori o jeziku".

556. Anić Vladimir, Navezak u suvremenom jeziku, Jezik XXIII, br. 1 (listopad 1975, Zagreb) 15—25.

557. Anić Vladimir, „Ne valja ponavljati riječi", 15 dana XVIII, br. 6 (1975, Zagreb) 20.
Rubrika „Razgovori o jeziku".

558. Anić Vladimir, O kulturi književnog jezika u sredstvima masovnih komunikacija, Oko 15. I 1976, III (Zagreb) 100.

559. Anić Vladimir, „Reci to svojim riječima", Uz jezične savjete [6], 15 dana XIX, br. 8 (1976, Zagreb) 21.
Rubrika „Razgovori o jeziku".

560. Anić Vladimir, „Slušaj kako narod govori", 15 dana XVIII, br. 7 (1975, Zagreb) 19.

561. Anić Vladimir, „Trajati život", Jezik XXIV, br. 2 (prosinac 1976, Zagreb) 55—56.
Rubrika „Osvrti".

Digitized by Google

562. Anić Vladimir, Uz savjet, bez, protiv, Uz jezične savjete [4], 15 dana XIX, br. 3 (1976, Zagreb) 28—29.
Rubrika „Razgovori o jeziku".

563. Anić Vladimir, Crkva svetoga Petra Starog?, Jezik XXII, br. 3 (veljača 1975, Zagreb) 91—92.
Rubrika „Osvrti".

564. Babić Stjepan, Grape-fruit, Jezik XXIII, br. 3—4 (veljača-travanj 1976, Zagreb) 120—122.
Rubrika „Osvrti".

565. Babić Stjepan, Tražimo zamjene za neprihvatljive tuđice, Jezik XXIII, br. 3—4 (veljača-travanj 1976, Zagreb) 119—120.
Rubrika „Osvrti".

566. Baotić Josip, Sastavljeno i rastavljeno pisanje padežnih sintagmi prijedlog + imenica, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 235—243.

567. Barac-Grum Vida i **Zečević Vesna,** Faktor, činilac, činitelj, čimbenik, Jezik XXIII, br. 1 (listopad 1975, Zagreb) 10—15.

568. Barić Eugenija, Je li riječ *narav* arhaizam, Jezik XXII, br. 5 (lipanj 1975, Zagreb) 153—156.
Rubrika „Osvrti".

569. Barić Eugenija, Šivenje ili šivanje, Jezik XXIII, br. 2 (prosinac 1975, Zagreb) 59—60.
Rubrika „Osvrti".

570. Белић др Александар, в. бр. 614.

571. Brozović Dalibor, O općim jezičnim i izvanjezičnim uvjetovanjima standardnoštokavske pravopisne problematike sa stanovišta njezina historijata i suvremenoga stanja, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 49-58.

572. Brozović Dalibor, O suvremenoj morfološkoj normi hrvatskoga jezičnog standarda i o morfološkim značajkama standardne novoštokavštine uopće, Jezik XXIV, br. 1 (listopad 1976, Zagreb) 1—12 i br. 2 (prosinca 1976) 41—49.
Nastavlja se u br. 3—4 (veljača-travanj 1977) god. XXIV Jezika.

573. Brozović Dalibor, O tronarječnoj dimenziji hrvatske književnosti, Croatica VII, sv. 7—8 (1976, Zagreb) 11—18.

574. Vladić A., Biti za te stvari, 15 dana XVIII, br. 3 (1975, Zagreb) 32.
Rubrika „Razgovori o jeziku".

575. Вујанић М[илица], в. бр. 613.

576. Вујновић Душко, в. бр. 593.

577. Вуковић др Јован, в. бр. 614.

Digitized by Google

578. Vuković Stojanka, Neke leksičke zanimljivosti u poeziji Vaska Pope, КњЈ XXIII, 1—2 (1976) 112—118.

579. Дешић др Милорад, Неке лексичко-семантичке особине страних ријечи у српскохрватском језику, НССУВД 6 (1977, Београд) 469—473.
Резиме на руском.

580. Duličenko Aleksandar D., O položaju suvremenog gradišćanskog hrvatskog književnog jezika u Austriji (Po materijalima „Hrvatskih novina", 1970—1975), ČR VI, br. 1 (1976, Split) 35—63.

581. Ђорђевић Мирослав, Класни карактер борби око српског књижевног језика, Kultura br. 32 (1976, Beograd) 147—161.

582. Živković Radoslav, O upotrebi skraćenica u dnevnim. lokalnim i fabričkim listovima, КњЈ XXIII, 1—2 (1976) 122—133.

583. Zečević Vesna, в. бр. 567.

584. Znika Marija, Odmor, dopust, odsustvo, Jezik XXII, br. 4 (travanj 1975, Zagreb) 122—123.
Rubrika „Osvrti".

585. Јанковић Срђан, Транскрипција као ортографски поступак, Књижевни језик, бр. 3—4 (1976, Сарајево) 9—30.

586. Јовановић др Гордана, в. бр. 613.

587. Jović Dušan, Lingvistički opis strukture *Konstantina Gorče*, Savremenik, knj. XLIII, god. XXII, sv. 11 (1976, Beograd) 339—351.

588. Јонке др Људевит, в. бр. 614, 623.

589. Jonke Ljudevit, Ljudevit Gaj kao višestruki pobjednik, Jezik XXIII, br. 3—4 (veljača-travanj 1976, Zagreb) 67—79.

590. Kalmeta Ratimir, Olimpijada u Montréalu, Jezik XXIV, br. 2 (prosinac 1976, Zagreb) 54—55.
Rubrika „Osvrti".

591. Kasumović Ahmet, O orijentalnim riječima u našem književnom jeziku, Jezik XXIII, br. 5 (lipanj 1976, Zagreb) 156—159.

592. Katičić Radoslav, Jezična kultura, Jezik XXIII, br. 3—4 (veljača-travanj 1976, Zagreb) 79—91.

593. Кашић Јован, Душко Вујновић: Језик повезује људе и народе, ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 266—269.
Приказ.

594. Klajn Ivan, Konvencionalno i suštinsko u pravopisu, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 59—73.

595. Ковачевић Радмила, Кинеска географска имена у нашој картографији, НЈ н.с. XXII, св. 3 (1976) 137—143.

Digitized by Google

596. Kuna Herta, Književne koine u relaciji prema predstandardnim idiomima i standardnom jeziku, Književni jezik br. 1—2 (1976, Sarajevo) 9—20.

597. Laznibat Velimir, Pisanje velikog slova u složenim nazivima i njihovim skraćenicama, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 153—168.

598. Лалић Радован, в. бр. 614.

599. Loknar Vladimir, Beba i be(j)bi, Jezik XXIII, br. 5 (lipanj 1976, Zagreb) 159—160.
Rubrika „Osvrti".

600. Loknar Vladimir, Virosologija ili virologija?, Jezik XXIV, br. 2 (prosinac 1976, Zagreb) 56—58.
Rubrika „Osvrti".

601. Marković Svetozar, Kolebanja u normi srpskohrvatskog standardnog jezika, Književni jezik, br. 1—2 (1976, Sarajevo) 35—54.

602. Marković Svetozar, Neki problemi u našoj pravopisnoj problematici i njihovo rješenje u Pravopisnom priručniku „Svjetlosti", Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 35—47.

603. Milićević Blažo, Pisanje i izgovor skraćenica, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 169—177.

604. Minović Milivoje, O osnovima savremenih srpskohrvatskih pravopisnih normi u vezi s pisanjem složenica, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 221—234.

605. Minović Milivoje, U čemu se ne slažemo, PrNShJK, godište 5 (1976) 25—31.
Одговор на чланак проф. Ајановића.

606. Павещић Славко, в. бр. 614.

607. Peti Mirko, Interpunkcijski znakovi u rečenici, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 283—286.

608. Pecо Asim, Jezik u sredstvima javnog informisanja, КњЈ XXIII, 1—2 (1976) 37—47.
Предавање одржано на Коларчевом народном универзитету новембра 1975.

609. Пецо А[сим], Прилог нормирању ријечи оријенталног поријекла у нашем језику, НЈ н.с. XXII, св. 1—2 (1976) 18—23.

610. Пешикан Митар, Начелна и конкретна питања транскрипције имена из далекоисточних језика, НЈ н.с. XXII, св. 3 (1976) 126—137.

611. Пешикан Митар, О начелима транскрипције имена из језика с којима нисмо били у непосредном додиру, Књижевни језик, бр. 3—4 (1976, Сарајево) 31—39.

612. Пешикан Митар, О утицају радија, телевизије и других новинарских служби на језичку културу, НЈ н.с. XXII, св. 1—2 (1976) 69—76.

Digitized by Google

613. Питања и одговори, одговоре дале М[илица] Вујанић и др Гордана Јовановић, НЈ XXII, св. 1—2 (1976) 76—79.

614. Правопис српскохрватског књижевног језика са правописним речником (израдила Правописна комисија: др Радомир Алексић, др Александар Белић, др Јован Вуковић, др Људевит Јонке, Радован Лалић, Славко Павешић, Павле Рогић, др Михаило Стевановић, др Јосип Хам, Милош Хаџић и др Мате Храсте), фототипско издање, изд. МС и МН 1960 (1976) 829.

615. Rittgasser Stefan, O problemu određivanja frazeologizma, Jezik XXIII, br. 2 (prosinac 1975, Zagreb) 36—41.

616. Родић Никола, Правила и примери транскипције јапанских географских имена, НЈ н.с. XXII, св. 3 (1976) 146—149.

617. Рогић Павле, в. бр. 614.

618. Stanić Milija, Uopšte o pravopisnoj problematici, Radovi III, Institut za ezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 81—86.

619. Станојчић Живојин, Граматичко мишљење Александра Белића и правопис српскохрватскога књижевног језика, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 259—279.
Резиме на енглеском.

620. Стевановић др Михаило, в. бр. 614.

621. Стевановић М[ихаило], Иако неопходна, ревизија норме књижевног језика треба да се врши опрезно, НЈ н.с. XXII, св. 1—2 (1976) 8—14.

622. Стевановић М[ихаило], Поводом неких предлога за допуну правила о знацима интерпункције, НЈ н.с. XXII, св. 3 (1976) 116—122.

623. Stevanović dr Mihailo i Jonke dr Ljudevit, Pravopis srpskohrvatskog jezika (prema zaključcima Pravopisne komisije priredili Mihailo Stevanović i Ljudevit Jonke), izd. MS i MH (1976) 256.

624. Tanocki Franjo, O upotrebi riječi šogor i šogorica, Jezik XXIII, br. 1 (listopad 1975, Zagreb) 30—32.
Rubrika „Osvrti".

625. Tanocki Franjo, Rodbina (rod) i svojta (svojbina), Jezik XXII, br. 3 (veljača 1975, Zagreb) 95.
Rubrika „Osvrti".

626. Težak Stjepko, Tri bliskoznačnice: **sipati, lijevati, točiti,** Jezik XXII, br. 5 (lipanj 1975, Zagreb) 152—153.
Rubrika „Osvrti".

627. Тешић Милосав, Речник САНУ као путоказ за правилан однос према туђицама, НЈ н.с. XXII, св. 1—2 (1976) 64—67.

628. Ćupić Drago, Pisanje velikog slova, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, (1976, Sarajevo) 139—143.

Digitized by Google

629. Ćupić Drago, Upotreba tačke, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 287—289.

630. Филиповић др Рудолф, Неколико методолошких питања проучавању страног елемента у хрватскосрпском језику [с особитим обзиром на испитивање англицизама], НССУВД 6 (1977, Београд) 13—20.

Резиме на енглеском.

631. Finka Božidar, O pisanju velikog početnog slova, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 127—138.

632. Finka Božidar, Ocat i(li) kvasina, Jezik XXIII, br. 3—4 (veljača-travanj 1976, Zagreb) 122.

Rubrika „Osvrti".

633. Finka Božidar, Stube ili stepenice, prijem i podhodnik, Jezik XXIII, br. 1 (listopad 1975, Zagreb) 26—28.

Rubrika „Pitanja i odgovori".

634. Finka Božidar, Sudjelovati i(li) učestvovati, Jezik XXIII, br. 3—4 (veljača-travanj 1976, Zagreb) 122—124.

Rubrika „Osvrti".

635. Хам др Јосип, в. бр. 614.

636. Хаџић Милош, в. бр. 614.

637. Храсте др Мате, в. бр. 614.

638. Šipka Milan, Društveni i stručni okviri rada na projektu „Savremena pravopisna problematika u BiH-u svjetlu kolebanja i stabilizacije ortografske norme na srpskohrvatskom jezičkom području", Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 15—31.

Уводни реферат поднесен на Савјетовању о правописној проблематици у БиХ, које је одржано у Требињу 8., 9. и 10. децембра 1976. године.

639. Šipka Milan, Jezička situacija u BiH, XXVI seminar za strane slaviste, predavanja, izd. Seminar za strane slaviste pri Filozofskom fakultetu u Sarajevu (1976) 75—87.

640. Šipka Milan, O pisanju perifrastičnih naziva, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 299—303.

641. Šipka Milan, Osnovni principi književnojezičke politike u BiH i mogućnosti njihove realizacije u nastavi srpskohrvatskog jezika, Nastava jezika u srednjoj školi, Nastavna biblioteka 72 (1976) 7—21.

642. Šipka Milan, Ostvarivanje jezičke ravnopravnosti u vaspitno-obrazovnom sistemu i školskoj nastavi u SR Bosni i Hercegovini, Putevi i dostignuća u obrazovanju i vaspitanju, XII, 4, (1976, Sarajevo) 447—453.

643. Šipka Milan, O stilizaciji i tumačenju pravopisne norme o pisanju velikog početnog slova u nazivima životinja, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 145—151.

Digitized by Google

644. Šipka Milan, Pravopis i princip jezičkog zajedništva, Odjek XXIX, 24, (1976, Sarajevo) 2.

645. Škarić Ivo, Program kulture govora, Jezik XXII, br. 4 (travanj 1975, Zagreb) 97—103 i br. 5 (lipanj 1975) 131—141.

646. Šojat Antun, Standardni jezik i standardne riječi, Jezik XXII, br. 4 (tra van 1975, Zagreb) 103—110.

647. Šojat Antun, Točka kao pravopisni znak, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 291—297.

г) Дијалекти

648. Барјактаревић Данило, Јужноморавска говорна зона у светлу Белићева „спитивања и данас, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 321—332.
Резиме на руском.

649. Барјактаревић Данило, Пресек развоја говорних особина ибарског Колашина, Врањски гласник књ. IX (1973) 249—262.
Резиме на француском. Са напоменама.

650. Бошковић Радосав, О босанско-херцеговачкој деклинацији *Sálko, Sálkē* (неколико речи), НЈ н.с. XXII, св. 3 ((1976) 98—100.

651. Bošković-Stulli Maja, Kajkavski vokabular Langove monografije o Samoboru i „Balade Petrice Kerempuha", Formu XV, knj. XXXI, br. 1—2 (1976, Zagreb) 117—132.

652. Brozović Dalibor, в. бр. 699.

653. Brozović Dalibor, O suvremenoj zadarskoj miksoglotiji i o njezinim društveno-povijesnim i lingvističkim pretpostavkama, RFFZ 14—15, sv. 14—15 (1976, Zadar) 49—63.
Rezime na francuskom.

654. Vescu Victor, Govor Banatske Crne Gore, ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 115—172.
Резиме на румунском.

655. Vescu Victor, Klokotičanski govor — krašovanski govor u Rumuniji. Prozodijske i fonetske osobine. Linguistica XV (1975) str. 257—263.
Povzetek v italijanščini.

656. Vujičić Dragomir, в. бр. 699.

657. Вукићевић С. Милосав, Радоје Симић: Левачки говор, СДЗб књ. XIX, Институт за српскохрватски језик, Београд, 1972, стр. 618, Studia humanistica I, Priština (1974) 247—253.
Приказ.

658. Vuković Jovan, в. бр. 699.

Digitized by Google

659. Vukušić Stjepan, Uz Črnjinu zbirku „Bezak na tovare", Istra 14, br. 6—7 (1976, Pula) 115—118.
Prikaz.

660. Deanović Mirko, Sul carattere mediterraneo della parlata di Ragusa (Dubrovnik). Linguistica XV (1975) str. 45—50.
Povzetek v srbohrvaščini.

661. Дешић Милорад, Западнобосански ијекавски говори, СДЗб XXI (1976) 1—316.
Рад је ауторова докторска дисертација.
Додатак: карта западне Босне и четири карте изоглоса.

662. Драшковић др Владо, О значењу неких романизама у Црној Гори, НССУВД 6 (1977, Београд) 317—330.
Резиме на француском.

663. Zečević Vesna, Ogled kajkavsko-štokavskog dijalekatskog kontakta, izrađeno na materijalu Hrvatskog Sela u Baniji, Rad JAZU, knj. 368 (1975, Zagreb) 173—250.
Sa 7 spektrograma, 2 slike i kartom.

664. Zečević Vesna, Proučavanje bosansko-hercegovačkih govora, dosadašnji rezultati, potrebe i perspektive, Sarajevo, 1974. [Izdaje: Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja 2], SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 85—87.
Prikaz.

665. Junković Zvonimir, в. бр. 681.

666. Jutronić Dunja, Jedna studija o govoru naših iseljenika u San Pedru u Kaliforniji, ČR V, br. 2 (1975, Split) 67—77.

667. Kalčić Mario, Novi dometi čakavštine [Z. Črnja: „Bezak na tovare", Mladost. Zagreb], Istra 14, br. 5 (1976, Pula) 105—106.
Prikaz.

668. Lavrnić Ilija, Osnovne karakteristike govora stanovnika sela Otoka, Revija 16, br. 3 (1976, Osijek) 72—93.

669. Magner Thomas F., Zapažanja o današnjem splitskom govoru, ČR VI, br. 2 (1976, Split) 83—92.

770. Младеновић Александар, в. бр. 274.

671. Моловић Јордан, Имена воћака и домаћих животиња у ужичком крају, Ужички зборник бр. 5, (1976, Титово Ужице) 315—356.
Резиме на француском.

672. Моловић Јордан, Нагласак ужичког говора, Ужички зборник бр. 3. (1974, Титово Ужице) 379—418.
Резиме на француском. Са литературом.

673. Мусић др Срђан, Романизми у говорима наше јужне јадранске обале и њеног залеђа, НССУВД 6 (1977, Београд) 331—339.
Резиме на француском

Digitized by Google

674. Neweklowsky dr Gerhard, Градишћанско-хрватски говори у оквиру српскохрватске дијалектологије [Порекло градишћанских Хрвата], НССУВД 6 (1977, Београд) 213—223.

Резиме на немачком.

У дискусији учествовали: др Павле Ивић, др Асим Пецо.

675. Николић Мирослав, Променљивост бројева 2—4 у штокавским говорима, НЈ н.с. XII, св. 1—2 (1976) 52—56.

676. Павловић М[иливој], Проблематика штокавских дијалеката у научном делу А. Белића, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 133—152.

Резиме на француском.

677. Пецо др Асим, в. бр. 695, 699.

678. Пецо Асим, Гледање проф. А. Белића на икавскошћакавски дијалекатски проблем, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 311—320.

Резиме на француском.

679. Peco dr Asim, Hercegovački govori u književnom djelu Svetozara Ćorovića, Most, god. II br. 5—6 (1975, Mostar) 25—31.

680. Putanec Valentin, Božidar Finka — Antun Šojat, Hrvatski ekavski govori jugozapadno od Vinkovaca (Croatian Ekavian Speeches South-West of Vinkovci), Radovi Centra za znantsveni rad — Vinkovci 3, Zagreb 1975, pp. 5—131 [poseban otisak], SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 85.

Prikaz.

681. Rigler Jakob, Junkovićeva kajkavska teorija in slovenščina. SR XXIV (1976) št. 4 str. 437—465.

Ocena knjige: Zvonimir Junković, Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskog dijalekta (Zagreb 1972).

Povzetek v ruščini.

682. Rakovac Milan, Četiri pjesme, Istra 13, br. 6 (1975, Pula) 38—39.

Pjesme na čakavskom dijalektu.

683. Rudan Lucija, Bruške pisme, Istra 14, br. 2 (1976, Pula) 97—102.

Pet pjesama na čakavskom dijalektu.

684. Sekereš Stjepan, Govor Virovitice i okolice, ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 93—113.

Наставак рада објављеног у ЗбМСФЛ XVIII/2 (1975).

Резиме на немачком.

685. Sekereš Stjepan, Govor Požeške kotline, ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 173—248.

Резиме на немачком.

Digitized by Google

686. Sekereš Stjepan, O nekim slavonskim etnicima i kteticima, Jezik XXII, br. 5 (lipanj 1975, Zagreb) 156—160.
Rubrika „Osvrti".

687. Симић Радоје, в. бр. 657.

688. Slade Šilović Mirko, Moj Trogir, ČR VI, br. 1 (1976, Split) 141—166.
Pjesme na čakavskom dijalektu.

689. Sović Ivan, Znanstveni skup o čakavskom narječju, Jezik XXIV, br. 2 (prosinac 1976) 63—64.
Rubrika „Vijesti".

690. Stipišić Delmata Ljubo, Rod titanski, rod žgincani, ČR V, br. 1 (1975, Split) 135—208.
Pjesme na čakavskom dijalektu.

691. Težak Stjepko, Govori na području općine Ozalj, Kaj IX, br. 9—11 (rujan, listopad, studeni 1976, Zagreb) 137—139.

692. Težak Stjepko, Je li Karlovac kajkavski grad?, Jezik XXII, br. 3 (veljača 1975, Zagreb) 96.
Rubrika „Osvrti".
Autor ispravlja tvrdnju da Karlovac „nije kajkavski grad" koja se greškom našla u njegovu članku u Jeziku XXII, br. 1.

693. Tomulić Sonja, Svitle čakavske besede, ČR V, br. 1 (1975, Split) 209—215.
Pjesme na čakavskom dijalektu.

694. Ćosović Stevo, Novi podsticaj proučavanjima jezika (Institut za jezik i književnost: Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik, Sarajevo, 1975) Lica, br. 8 (1976, Sarajevo) 140—141.
Приказ.

695. Ћупић др Драго, Др Асим Пецо: Икавскошћакавски говори западне Босне, Сарајево 1975, ПР 1. IV 1976, 7.
Приказ.

696. Uvodić Marko, Vojko i Mirko, ČR V, br. 1 (1975, Split) 121—124.
Tekst na čakavskom dijalektu.

697. Uvodić Marko, Gospodin Jozef, ČR V, br. 1 (1975, Split) 129—132.
Tekst na čakavskom dijalektu.

698. Uvodić Marko, Iz ondašnjeg doba, ČR V, br. 1 (1975, Split) 125—128.
Tekst na čakavskom dijalektu.

699. Upitnik za ispitivanje bosansko-hercegovačkih govora (sastavili Jovan Vuković, Dalibor Brozović, Asim Peco, Dragomir Vujičić), Institut za jezik i književnost, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) 215.

700. De Filippo Eduardo, Filomena Marturano, komedija u tri čina, ČR V, br. 2 (1975, Split) 125—172.
Tekst preveden na čakavski dijalekt.

Digitized by Google

701. Finka Božidar, O čakavskom dijalektu Gradišćanskih Hrvata, ČR VI, br. 2 (1976, Split) 65—81.
Sa 6 karata.

702. Finka Božidar i Šojat Antun, Hrvatski ekavski govori jugozapadno od Vinkovaca, Radovi Centra za znanstveni rad JAZU br. 3 (1975, Vinkovci) 5—131.
Ризиме на енглеском.
В. и бр. 680.

703. Šimunović Petar, Takozvana buzetska kajkavština, Istra 14, br. 6—7 (1976, Pula) 41—44.

704. Šojat Antun, в. бр. 680, 702.

д) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд.

705. Богдановић Димитрије, Житије Георгија Кратовца, ЗбИК, Одељење језика и књижевности САНУ, књ. 10 (1976, Београд) 203—265.
Резиме на руском.

706. Богдановић Димитрије, Пролошко житије Светог Симеона, Прил. XLII, св. 1—4 (1976) 9—19.

707. Bogićević Vojislav, в. бр. 717.

708. Bratulić Josip, Istarski razvod — sporan ali nezaobilazan spomenik, Dometi god. VIII br. 11—12 (1975, Rijeka) 91—94.

709. Bujas Željko, в. бр. 710, 726.

710. Vukušić Stjepan, Živa prošlost [Milan Moguš — Željko Bujas, Kompjuterska konkordancija Razvoda istarskog, Institut za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1976], Istra 14, br. 8 (1976, Pula) 86—87.
Prikaz.

711. Grabar B., в. бр. 731.

712. Damjanović Stjepan, Herta Kuna, Hrestomatija starije bosanske književnosti, knj. I, Srednjovjekovna književnost i hrvatska književna tradicija, „Svjetlost", Sarajevo 1974, Croatica VI, sv. 6 (1975, Zagreb) 245—251.
Rubrika „Osvrti".
Prikaz.

713. Јерковић Вера, Натпис на мраморном стубу на Косову, ЗбИК, Одељење језика и књижевности САНУ, књ. 10 (1976, Београд) 137—145.
Резиме на руском.

714. Kulundžić Zvonimir, Problematika autografa Marka Marulića, ČR VI, br. 2 (1976, Split) 5—63.

Digitized by Google

715. Kulundžić Zvonimir, Pronalazak izgubljenog djela Marka Marulića na hrvatskom jeziku starijeg od „Judite", Republika XXXII, br. 6 (lipanj 1976, Zagreb) 681—700.

O djelu „Od naslidovanja Isukarstova".

716. Kuna Herta, в. бр. 712.

717. Letić Branko, Vojislav Bogićević: Pismenost u Bosni i Hercegovini, Treći program Radio-Sarajeva, V, 15 (1976) 456—459.

Приказ.

718. Маринковић Радмила, Српска Александрида у Дубровнику, АФФ 12 (1976) 23—59.

Резиме на француском.

Приложене су четири фотокопије.

719. Миљанић Р. Новак, Разјашњење неких писама из Вукове преписке, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Београд) 127—134.

720. Moguš Milan, в. бр. 710.

721. Мошин Владимир, Житије краља Милутина према архиепископу Данилу II и Милутиновој повељи-аутобиографији, ЗбИК, Одељење језика и књижевности САНУ, књ. 10 (1976, Београд) 109—134.

Резиме на руском.

722. Moguš Milan, Karnarutićevi stihovi o Piramu i Tižbi, ČR VI, br. 1 (1976, Split) 99—135.

723. Moguš Milan, Razvod istarski u kompjutoru, Istra 14, br. 2 (1976, Pula) 42—49.

724. Nazor A., в. бр. 731.

725. Pavličić Pavao, Djela Dživa Bunića Vučića (Priredio Milan Ratković, SPH XXXV, Zagreb 1971.), Croatica VI, sv. 6 (1975, Zagreb) 257—260.

Rubrika „Osvrti".

Prikaz.

726. Pavličić Pavao, Prof. dr Željko Bujas, Ivan Gundulić, „Osman", kompjutorska konkordancija (I, II), Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1976, Teka, br. 11 (1975, Zagreb) 837—839.

Prikaz.

727. Pantelić M., в. бр. 731.

728. Пантић Мирослав, Новопазарски записи Дубровчанина Сима Будманија из 1734. година, Прил. XLII, св. 1—4 (1976) 131—157.

729. Rizvić Muhsin, Pisma muslimanskih krajišnika pisana bosančicom od XVI do sredine XIX stoljeća kao oblik stare epistolarne književnosti, Godišnjak, knj. V, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za književnost (1976, Sarajevo) 217—264.

Digitized by Google

730. Симић Прибислав, Требник српске редакције XIII века, ЗбИК, Одељење језика и књижевности САНУ, књ. 10 (1976, Београд) 53—86.
Резиме на енглеском.

731. Tandarić Josip, Kritičko i faksimilirano izdanje *Hrvojeva misala,* Croatica VI, sv. 6 (1975, Zagreb) 241—245.
Rubrika „Osvrti".
Prikaz knjige: „Missale Hervoiae ducis Spalatensis croatico-glagoliticum". Editionem curaverunt B. Grabar, A. Nazor, M. Pantelić sub directione Vj. Štefanić. Staroslavenski institut Svetozar Ritig — Zagreb, Mladinska knjiga — Ljubljana, Akademische Druch- u. Verlagsanstalt — Graz. 1973. Vol. I: Facsimile, 247 fol;. Vol. II: Transcriptio et commentarium, p. 544.

732. Тахиаос Антоније-Емил, Песма Богородици Димитрија Кантакузина у хиландарским рукописима, ЗбИК, Одељење књижевности и језика САНУ, књ. 10 (1976, Београд) 181—195.
Резиме на француском.

733. Tomasović Mirko, Kritičko izdanje i hrvatski prijevod Marulićeve *Davidijade,* Croatica VI, sv. 6 (1975, Zagreb) 251—257.
Rubrika „Osvrti".
Prikaz.

734. Трифуновић Ђорђе, Вукомановићев опис Никољског јеванђеља, Прил. XLII, св. 1—4 (1976) 45—51.

735. Трифуновић Ђорђе, Слово о светом кнезу Лазару Андонија Рафаила, ЗбИК, Одељење језика и књижевности САНУ, књ. 10 (1976, Београд) 147—178.
Резиме на енглеском.

736. Харисијадис Мара, Астрономски, астролошки и други подаци и њихове илустрације у Студеничком зборнику Универзитетске библиотеке у Болоњи, ЗбИК, Одељење језика и књижевности САНУ, књ. 10 (1976, Београд) 283—296.
Резиме на француском.

737. Харисијадис Мара, Псалтир у Музеју Српске православне цркве бр. 59, Прил. XLII, св. 1—4 (1976) 52—60.
Приказ.

738. Hercigonja Eduard, Missale Hervoiae ducis Spalatensis croatico-glagoliticum, ЗбМСС, br. 11 (1976) 193—196.

739. Чурчић Лазар, Одломци из Орфелинова „Житија Петра Великог" у књизи Јоакима Вујића из 1833. године, ЗбМСКЈ XXIV/2 (1976) 327—329.

740. Šojat Olga, Izbor iz starije hrvatskokajkavske književnosti, 16. stoljeće, Kaj VIII, br. 9—10 (rujan-listopad 1975, Zagreb) 1—151.

ђ) Историја српскохрватског језика

741. Албијанић Александар, Одрази Вукове азбучне реформе у појединим листовима, ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 31—44.
Резиме на енглеском.
Аутор прати заступљеност ћирилице вуковског типа у појединим листовима који су излазили половином XIX века.

Digitized by Google

742. Албијанић др Александар, Српскословенски и рускословенски елементи у „Собранију" [1793] Јована Рајића, НССУВД 6 (1977, Београд) 165—174.
Резиме на енглеском.
У дискусији учествовали др Павле Ивић, др Никита И. Толстой.

743. Anić Vladimir, Mihovil Pavlinović — bez želje filolog, RFFZ 14—15, sv. 14—15 (1976, Zadar) 7—15.
Rezime na engleskom.

744. Anić Vladimir, Prostorna značenja padežâ u jeziku Mihovila Pavlinovića, RFFZ 13, sv. 13 (1975, Zadar) 27—47.
Rezime na njemačkom.

745. Белић др Александар, Основи историје српскохрватског језика I: Фонетика: универзитетска предавања, четврто издање, изд. „Научна књига" (1976, Београд) 171.

746. Бошковић Радосав, II добри Даничић неки пут задрема, Прил. XLII, св. 1—4 (1976) 333—335.

747. Бошковић Радосав, Средњовековно српскохрватско оратӣ, оратā, оратō — arabilis, АФФ 12 (1976) 479—482.

748. Brozović Dalibor, O jeziku hrvatske književnosti sedamnaestoga stoljeća, Zbornik Hrvatske slavističke škole god. II, knj. II (1976, Zagreb) 51—57.

749. Brozović Dalibor, Hrvatski književni jezik u 18. stoljeću, ZZSŠ III, knj. 3 (1975, Zagreb) 75—85.

750. Bujas Željko, Zašto i kako je nastala kompjuterska konkordanca Marulićevih hrvatskih djela, ČR V, br. 2 (1975, Split) 31—39.

751. Булатова Римма В., Проблеми српске историјске акцентологије на материјалу писаних споменика [XII—XVI века], НССУВД 6 (1977, Београд) 27—33.
Резиме на руском.
У дискусији учествовао др Павле Ивић.

752. Vince Zlatko, Zaokret u hrvatskom književnom jeziku potkraj 19. stoljeća, Croatica VI, sv. 6 (1975, Zagreb) 131—159.

753. Vince Zlatko, Zapisnik pravopisne komisije u Zadru godine 1820, RFFZ 14—15, sv. 14—15 (1976, Zadar) 585—592.
Rezime na njemačkom.

754. Vince Zlatko, Književni jezik Matije Petra Katančića, posebno u prijevodu Svetoga pisma, ZZSŠ III, knj. 3 (1975, Zagreb) 87—99.

755. Vince Zlatko, Od Baščanske ploče do Kačića i Reljkovića, Forum XV, knj. XXXII, br. 10—11 (1976, Zagreb) 781—838.
Pregled povijesti hrvatskoga književnog jezika.

756. Vončina Josip, Zagonetka „Šibenske molitve", Croatica VI, sv. 6 (1975, Zagreb) 7—38.

Digitized by Google

757. Vončina Josip, Jezik Antuna Kanižlića, ZZSŠ III, knj. 3 (1975, Zagreb) 101—111.

758. Vončina Josip, Jezik Antuna Kanižlića, Rad JAZU, knj. 368 (1975, Zagreb 5—172.

759. Vončina Josip, Jezično interpretiranje starih književnih tekstova (na primjeru Frankopanove pjesme *Srce žaluje da vilu ne vidi*), RZSF, knj. 14 (1976, Zagreb) 53—68.

760. Vončina Josip, O izvorima i jezičnim slojevima Lucićeve „Robinje", Mogućnosti XXIII, br. 3—4 (ožuljak-travanj 1976, Split) 253—293.

761. Vončina Josip, Pogled na hrvatski književni jezik u 17. stoljeću: jezik ozaljskoga kruga, Zbornik Zagrebačke slavističke škole god. II, knj. II (1976, Zagreb) 59—71.

762. Вукићевић Милосав С., О језику листа „Призрен", ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 65—91.

Резиме на руском.

Са прилозима.

763. Gabrić-Bagarić Darija, Institutionum linguae illyricae Bartola Kašića i težnja ka standardizaciji jezika, Književni jezik, br. 1—2 (1976, Sarajevo) 55—68.

764. Gabrić-Bagarić Darija, Neki štokavizmi u Benetevićevoj „Hvarkinji", ČR V, br. 1 (1975, Split) 29—46.

765. Gabrić-Bagarić Darija, Okuka Miloš: Sava Mrkalj als Reformator der serbischen Kyrillica (Slavistische Beiträge 91 Verlag Otto Sagner, München, 1975), Književni jezik, br. 1—2 (1976) 87—91.

Приказ.

766. Грицкат Ирена, Језик српских путописа из XVII и с почетка XVIII века, ЗбИК, Одељење језика и књижевности САНУ, књ. 10 (1976, Београд) 297—321).

Резиме на руском.

767. Derossi Julije, O jeziku Marulićeva prijevoda djela „De imitatione Christi", UR XX, br. 2 (1976, Zagreb) 187—201.

Rezime na njemačkom.

768. Дмитријев П. А., в. бр. 781.

769. Ђорђевић М. Иван, Преглед црквених споменика у Вуковом „Српском рјечнику", Прил. XLII, св. 1—4 (1976) 280—287.

770. Ивић др Павле, Домаћи и страни елементи у терминологији друштвеног, економског и правног живота у средњовековној Србији, НССУВД 6 (1977, Београд) 253—264.

Резиме на руском.

771. Јовићевић Радојица, Старосрпска презимена Влктић и Драгътић, MJ XXV (1974) 287—288.

Digitized by Google

772. Ковијанић др Гаврило, Поводом Даничићевих издања Историје облика српскога или хрватског језика и Облика српскога језика, Настава и васпитање, год. XXV [XI], бр. 3 (1976, Београд) 279—288.

773. Куна др Херта, Талијанско-латински утицаји у језику босанско-херцеговачких фрањеваца XVII и XVIII в., НССУВД 6 (1977, Београд), 373—385.

Резиме на француском.

У дискусији учествовао др Павле Ивић.

774. Lencek Rado L., A few Remarks for the History of the Term „Serbocroatian" Language, ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 45—53.

Резиме на српскохрватском.

Аутор упозорава на потребу расветљавања имена српскохрватског језика у савременој лингвистичкој терминологији. Аутор објашњава када се и где, по његовом мишљењу, први пут појавио тај назив, као и како се он пише у западним језицима.

Са литературом.

775. Malić Dragica, O Verdianijevu pristupu Firentinskom zborniku, Forum XV, knj. XXXII, br. 9 (1976, Zagreb) 401—424.

776. Манојловић Светозар, Н., в. бр. 184.

777. Matešić Josip, Jezikoslovni pogledi Matije Vlačića Ilirika, Istra 14, br. 3—4 (1976, Pula) 56—62.

778. Menac Mira, Imenički nastavci u prvom libru Marulićeve „Judite", SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 63—64.

779. Милисавац Живан, Сава Текелија — последњи заточеник славеносербског језика, Прил., XLII, св. 1—4 (1976) 270—279.

780. Младеновић Александар, Ђура Даничић и „Рат за српски језик и правопис", КњЈ XXIII, 3 (1976) 157—164.

Предавање посвећено 150-годишњици рођења Ђуре Даничића (1825—1975), одржано на V скупу слависта септембра месеца 1975. у Београду.

781. Младеновић Александар, Значајан прилог историји српскохрватског књижевног језика (Дмитријев П. А. — Софронов Г. И.: Из историје руско-југословенских књижевних и научних веза, Љењинград 1975.), ЗбМСФЛ XIX/1 (1976) 261—266.

Приказ.

782. Младеновић Александар, О савремености Белићевих проучавања историје српскохрватског језика, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 261—289.

Резиме на руском.

783. Младеновић др Александар, Прилог познавању односа између српскога и славеносрпскога језика у другој половини XVIII и у првим деценијама XIX века, НССУВД 6 (1977, Београд) 157—163.

Резиме на руском.

У дискусији учествовао др Павле Ивић.

Digitized by Google

784. Moguš Milan, Je li Marulić autor Firentinskog zbornika?, RZSF, knj. 14 (1976, Zagreb) 45—51.

Na temelju nekih jezičnih činjenica autor pobija tvrdnju C. Verdianija da je Firentinskom zborniku autor Marko Marulić.

785. Николић Берислав М., Белићево проучавање Вука и Даничића, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 291—303.

Резиме на француском.

786. Okuka Miloš, в. бр. 765, 797.

787. Остојић Бранислав, Проблеми изучавања језика цетињских владика у предвуковском периоду, Ов год. VIII, бр. 89 (1976) 15—16.

788. Pavešić Slavko, Bilješka na rubu AR, Jezik XXII, br. 3 (veljača 1975, Zagreb) 95—96.

Rubrika „Osvrti".

Autor pokazuje da je oblik *cuci* u *Riečniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* JAZU (s. v. *cucak*) došao pogreškom mjesto *ćuci*.

789. Пецо др Асим, Поглед на писану ријеч Стјепана Митрова Љубише, ПР 1. V 1976, 9.

790. Пудић др Иван, Германизми у Вуковом „Српском рјечнику", НССУВД 6 (1977, Београд) 273—290.

Резиме на немачком.

У дискусији учествовао др Павле Ивић.

791. Реметић мр Слободан Н., О неким рускословенским особинама у језику пјесама Гаврила Ковачевића [почетак XIX вијека], НССУВД 6 (1977, Београд) 183—192.

Резиме на руском.

У дискусији учествовали: др Павле Ивић, др Никита И. Толстой.

792. Родић мр Никола, Лингвистичка адаптација грчких речи у најстаријим српским апракосима [XII—XIII век], НССУВД 6 (1977, Београд) 427—444.

Резиме на руском.

793. Софронов Г. И., в. бр. 781.

794. Стевановић Михаило, Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца, Пос. изд. САНУ књ. CDXCIII, Одељење језика и књижевности књ. 27 (1976, Београд) 5—141+регистар имена 143—144.

Резиме на француском.

795. Стијовић мр Светозар, О међусобном односу неких руских и српскохрватских језичких елемената у „Историји Црне Горе" [1754] владике Василија Петровића, НССУВД 6 (1977, Београд) 175—182.

Резиме на руском.

У дискусији учествовали: др Павле Ивић, др Никита И. Толстой.

Digitized by Google

796. Толстой др Никита И., Уз проблем словенских лексичких изоглоса, српскохрватска лексика у општесловенском оквиру, НССУВД 6 (1977, Београд) 113—121.

Резиме на руском.

У дискусији учествовали: др Велимир Михајловић, др Иван Пудић, dr Edward Stankiewicz.

797. Ćorić Božo, Miloš Okuka, Sava Mrkalj als Reformator der serbischen Kyrilliza, Mit einem Nachdruck des Salo debeloga jera libo Azbukoprotres, Slavistische Beiträge, Band 91, Verlag Otto Sagner, München 1975, str. 123, КњЈ XXIII, 4 (1976) 383—386.

Приказ.

798. Ћупић др Драго, О неким црквенословенским језичким цртама у „Горском вијенцу" Петра Петровића II Његоша, НССУВД 6 (1977, Београд) 193—212.

Резиме на руском.

У дискусији учествовали: др Павле Ивић, др Никита II. Толстой.

799. Čurčić Lazar, Прилог историји уобличавања српске и хрватске ћириличке књиге штампане у XVI веку, ЗбМСС, бр. 10 (1976) 97—114.

800. Štoković Vjekoslav, Josip Voltić Istranin, Istra 13, br. 6 (1975, Pula) 69—74.

е) Метрика

801. Vigorita John F., The Antiquity of Serbo-Croatian Verse, JF XXXII (1976) 205—211.

Резиме на српскохрватском.

802. Жилюнов И., в. бр. 124.

803. Kravar Miroslav, Tri stoljeća hrvatske klasičke metrike (pokušaj rehabilitacije), Croatica VI, sv. 6 (1975, Zagreb) 91—116.

804. Matić Radomir, Žarko Ružić: Srpski jamb i narodna metrika, КњЈ XXIII, 3 (1976) 247—249.

Приказ. В. и бр. 805.

805. Matić Radomir, Žarko Ružić: Srpski jamb i narodna metrika, Beograd, 1975, Izraz, XX, knj. XL, 4 (1976, Sarajevo) 699—702.

В. и бр. 804.

806. Матић Радомир, Српски јамб и народна метрика (Жарко Ружић: Српски јамб и народна метрика, Београд 1975.), ЛМС CLII/417, св. 6 (1976) 773—776.

Приказ.

807. Pavličić Pavao, O semantičkoj vrijednosti metričkih elemenata u Palmotićevim melodramama, Mogućnosti XXIII, br. 11 (studeni 1976, Split) 1147—1161.

808. Pavličić Pavao, Slobodni i vezani stih u modernoj hrvatskoj poeziji, Teka, br. 9 (1975, Zagreb) 403—417.

Digitized by Google

809. Pejović Božidar, Uticaj jedne tačke i jednog zareza na promjenu strukture „Hasanaginice" Izraz god. XX knj. XL br. 2 (1976, Sarajevo) 297—306.

810. Petković Novica, Stih i jezik Skendera Kulenovića, Savremenik, knj. XLIII, god. XXII, sv. 8—9 (1976, Beograd) 119—126.

811. Petrović Svetozar, Stih A. B. Šimića i pitanje o komparativnoj tipologiji slobodnog stila, Croatica VII, sv. 7—8 (1976, Zagreb) 303—320.

812. Ружић Жарко, в. бр. 804, 805, 806.

813. Slamnig Ivan, Neprava rima u suvremenoj hrvatskoj poeziji, Croatica VII, sv. 7—8 (1976, Zagreb) 223—229.

814. Топић Мирослав, Изосилабизам у српскохрватским десетерачким песмама, АФФ 12 (1976) 511—539.
Резиме на руском.

815. Franičević Marin, Verzifikacija Antuna Gustava Matoša, Croatica VI, sv. 6 (1975, Zagreb) 175—200.

816. Franičević Marin, Nazorov vezani stih u okvirima hrvatske versifikacije XIX i XX stoljeća, Forum XV, knj. XXXII, br. 7—8 (1976, Zagreb) 127—148.

817. Škreb Zdenko, Hrvatski dramski stih u okviru evropskih književnosti, Croatica VII, sv. 7—8 (1976, Zagreb) 73—77.

818. Šonje Š(imun), Pentemimerski heksametar u Ilijadi Rajmunda Kunića, ЖА XXVI, 1 (1976) 213—234.
Резиме на француском.

819. Шумилов А., в. бр. 124.

ж) Стил

820. Bahtin M. Mihail, Prilog estetici riječi, preveo s ruskog Milovan Milinković, Izraz XX, knj. XL, br. 1, (1976, Sarajevo) 11—27.

821. Vuletić Branko, Sustavnost govora, ZZSŠ III, knj. 3 (1975, Zagreb) 283—287.

822. Enkvist Nils Erik, O mjestu stila u nekim teorijama jezikoslovja, preveo Mario Suško, Izraz XX, knj. XL, 10 (1976, Sarajevo) 262—274.

823. Životić Radomir, O definisanju stila, КњЈ XXIII, 3 (1976) 165—173.

824. Jakobson Roman, Pitanje analize gramatike poezije i uloge koju kod pjesnika igraju gramatičke kategorije, njihovo protivstavljanje, i njihova semantička vrijednost pitanje je koje me neprestano živo interesuje, preveo Dušan Travar, Izraz XX, knj. XL, 10 (1976, Sarajevo) 275—284.

825. Јовић др Душан, в. бр. 831.

Digitized by Google

826. Kalenić Vatroslav, Stilotvorni postupci u „Kurlanima" i „Neisplakanima" Mirka Božića, ZZSŠ III, knj. 3 (1975, Zagreb) 155—161.

827. Koljević Nikola, Novica Petković: Jezik u književnom delu, Beograd 1975, Izraz knj. XL, 4 (1976, Sarajevo) 677—687.

Приказ.

828. Lotman Jurij Mihailović, Struktura umjetničkog teksta, Treći program Radio-Sarajeva, V, 12—13 (1976) 378—417.

829. Lotman Jurij Mihailovič, Umetnost kao jezik, preveo Novica Petković, Izraz XX, knj. XL, 2 (1976, Sarajevo) 198—215.

830. Mukaržovski Jan, Književni jezik i pjesnički jezik, preveo Bogdan L. Dabić, Izraz XX, knj. XL, 2 (1976, Sarajevo) 216—237.

831. Остојић др Бранислав, Др Душан Јовић: Лингвостилистичке анализе, Београд 1975, ПР 15. V 1976, бр. 10.

832. Петковић Новица, Језик у књижевном делу: варијације на теме Опојаза, изд. „Нолит" (1975, Београд) 451.

В. и бр. 827.

833. Петковић Новица, О граматици књижевног текста [I], Lica VI 3 (1976, Sarajevo) 36—50.

834. Petković dr Novica, Struktura umetničkog teksta J. M. Lotmana, Treći program Radio-Sarajeva, V, 12—13 (1976) 362—377.

835. Petković Novica, Umetnički tekst kao funkcionalna i dinamička veličina, Izraz XX, knj. XL, 2 (1976, Sarajevo) 181—197.

836. Пецо др Асим, Турцизми као стилогени елементи у језику Зије Диздаревића, НССУВД 6 (1977, Београд) 387—394.

Резиме на француском.

У дискусији учествовао др Љатиф Мујаку.

837. Raičević Časlav, Mrtvo Duboko (Stilističke vrijednosti kopulativnih veznika), КњЈ XXIII, 3 (1976) 236—239.

838. Раичевић Часлав, Стилске вриједности копулативних везника у роману „Мртво дубоко", ПР 1. I 1976, 1.

839. Šuško Mario, Uloga semantičke komponente u poetskom izričaju, Izraz XX, knj. XL, 2 (1976, Sarajevo) 238—249.

840. Turčin Vesna, Neke stilske karakteristike proze razdoblja hrvatske moderne, Istra, 13, br. 7 (1975, Pula) 79—90.

841. Uspenskij Boris A., Semiotički problemi stila u lingvističkom osvetljenju, Radio Sarajevo — Treći program 8 (1975, Sarajevo) 301—315.

Превео Новица Петковић. Са белешкама.

Digitized by Google

842. Šimunović Petar, Ime u funkciji književnog djela [primijenjeno na osobnim imenima romana „Pastir Loda", u povodu 100-godišnjice rođenja Vladimira Nazora 1876—1976], OJ 6 (1976, Zagreb) 241—252.

Rezime na njemačkom.

з) Методика наставе књижевног језика

843. Ajanović Mustafa, в. бр. 852.

844. Bendelja Neda, в. бр. 854.

845. Vasić Smiljka, Novi pristupi i neki postupci u bogaćenju učeničkog rečnika, КњЈ XXIII, 3 (1976) 195—206.

846. Грицкат Ирена, Александар Белић као средњошколски професор, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности 28 (1976, Београд) 243—257.

Резиме на француском.

847. Diklić Zvonimir, в. бр. 853.

848. Калпачина Исак, Савремени приступ књижевном тексту, др Драгутин - Росандић: Проблемска, стваралачка и изборна настава књижевности, Свјетлост, Сарајево, 1975, Настава и васпитање, књ. XXV[XI], бр. 4 (1976, Београд) 427—429.

Приказ књиге.

849. Kempgen Sebastian, Moderniji udžbenik (Stjepan Drilo, *Kroatisch--Serbisch. Lehrbuch mit Grammatik für Anfänger,* Zagreb, s. a., str. 362), Jezik XXIII, br. 2 (prosinac 1975, Zagreb) 61—62.

Rubrika „Osvrti".

Prikaz.

850. Мандић Душан, Коришћење уметничких текстова у настави граматике, КњЈ XXIII, 1—2 (1976) 64—75.

851. Матић В. Миодраг, Дизграматизам у говору деце, Настава и васпитање, год. XXV[XI], бр. 4 (1976, Београд) 406—414.

Рубрика „Специјално васпитање".

Уз чланак је дата литература.

852. Minović Milivoje, Ajanović Mustafa, Srpskohrvatski-hrvatskosrpski jezik, udžbenik za I i II razred srednjih škola, izd. „Svjetlost" OOUR Zavod za udžebike (1976, Sarajevo) 5—201+karta.

853. Nastava jezika u srednjoj školi (grupa autora, predgovor Zvonimir Diklić), Sarajevo, Republički prosvjetno-pedagoški zavod, „Svjetlost", 1976, str. 236

854. Pilaš Branko, Neda Bendelja: Priručnik za nastavnika — uz vježbenicu Naš jezik za IV razred osnovne škole [Školska knjiga, Zagreb, 1975], SMNHSJ I, br. 3 (1976, Zagreb) 213—214.

Prikaz.

Digitized by Google

855. Радуновић Зоран, Приступ проучавању књижевно-теоријских садржаја у настави српскохрватског језика у нижим разредима основне школе, Настава и васпитање, год. XXV[XI], бр. 4 (1976, Београд) 367—381.

856. Ранчић др Светозар, Вук као изворни методичар; опит описмењавања по Вуку, Настава и васпитање, год. XXV[XI], бр. 1—2 (1976, Београд) 112—124.

857. Silić dr Josip, Raspravljanje kao tip vezanog teksta, SMNHSJ I, br. 3 (1976, Zagreb) 171—181.
Rezime na engleskom.

858. Симић Радоје, Врела и понори „естетизма" у језичкој дидактици, КњЈ XXIII, 4 (1976) 360—369.

859. Симић Радоје, Карактер и домети „граматизма" (Реч-две о тзв. „граматичком" приступу настави писмености), КњЈ XXIII, 3 (1976) 215—222.

и) Терминологија

860. Kalmeta Ratimir, Zemljopisni nazivi u našem jeziku (Riječje, riječni sustav, poriječje, morski sliv (slijev), razvođe i razvodnica), Jezik XXIV, br. 2 (prosinac 1976, Zagreb) 50—53.

861. Kalmeta Ratimir, Zloporaba naziva *fjord*, Jezik XXIV, br. 2 (prosinac 1976, Zagreb) 53—54.
Rubrika „Osvrti".

862. Karadža-Garić Mevlida, Pravopisni problemi u vezi sa školskom terminologijom, Radovi III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik (1976, Sarajevo) str. 75—79.

863. Lencek Rado L., в. бр. 774.

864. Letić Branko, Srpska srednjovekovna književnost u svetlu književnih termina, Izraz, XX, br. 1, (1976, Sarajevo) 153—155.
Приказ. Ђорђе Трифуновић, Азбучник српских средњовековних књижевних појмова, Београд, „Вук Караџић", 1974.

865. Maglajlić Munib, O pojmu i terminu muslimanska balada, Odjek 29, 4 (1976, Sarajevo) 24.

866. Трифуновић Ђорђе, в. бр. 864.

867. Finka Božidar, Inokosan, Jezik XXIV, br. 1 (listopad 1976, Zagreb) 27—28.
Rubrika „Osvrti".

ј) Народне умотворине (текстови, тумачења итд.)

868. Božanić Joško, Perušće besid, ČR V, br. 2 (1975, Split) 111—123.
Pjesme na čakavskom dijalektu.

869. Bošković-Stulli Maja, в. бр. 879, 892.

Digitized by Google

870. Buturović Đenana, в. бр. 890.

871. Buturović Đenana, Studija o Hormannovoj zbirci muslimanskih narodnih pjesama, „Svjetlost" (1976, Sarajevo) 397.
(Библиотека „Kulturno nasljeđe Bosne i Hercegovine").

872. Вујевић Брана, Јанковић Смиља, О соколе, сива тицо моја, 2. изд. „Веселин Маслеша" (1976, Сарајево) 46.

873. Вујичић Радинка, Једна необична тужбалица, ЗбМСКЈ XXIV/2 (1976) 329—330.

874. Geić Duško, Zaboji i rebi, ČR VI, br. 1 (1976, Split) 167—179.
Pjesme na čakavskom dijalektu.

875. Гуць Михаило, Народна поезийа сербив и хорватив в украйнських перекладах, ЗбМСС бр. 10 (1976) 185—212.
Са библиографијом.

876. Despot Pavao, Dvije pjesme, Istra 14, br. 6—7 (1976, Pula) 58—59.
Pjesme na čakavskom dijalektu.

877. Златановић Момчило, Песме о Марку Краљевићу на југу Србије, ЗбМСКЈ XXIV/2 (1976) 331—341.

878. Златановић Момчило, Утицај народних епских песама из Вукових збирки и из других књига на народне песме југа Србије, ЗбМСКЈ XXIV/1 (1976) 169—174.

879. Zuković Ljubomir, Novi prilog izučavanju naše usmene književnosti, Izraz XX, br. 1, (1976, Sarajevo) 156—165.

Приказ књиге: Maja Bošković-Stulli, Usmena književnost kao umjetnost riječi, Zagreb, 1975.

880. Јанковић Смиља, в. бр. 872.

881. Kuzmanović Mladen, Antologija novije kajkavske lirike, Kaj VIII, br. 3—5 (ožujak-svibanj 1975, Zagreb) 1—295.

882. Maglajlić Munib, Nepoznata varijanta balade o ljubavnicima koje je kuga razdvojila, Izraz XX, 2, (1976, Sarajevo) 307—312.

883. Maglajlić Munib, Odnos pjesme i zbilje. Balada o Morićima, Odjek 29, 12 (1976, Sarajevo) 21.

884. Maglajlić Munib, Prva studija o sevdalinci, Putevi, 22, 5 (1975, Banja Luka) 495—498.

885. Maglajlić Munib i Terzić F. Smail, Sa gornjeg čardaka: 120 pjesama iz zbirke Saliha Mešića, Narodni univerzitet (1976, Tešanj) 191.

886. Мојашевић Миљан, „Зидање Скадра" (покушај тумачења), ЗбМСС, бр. 11 (1976) 108—122.

Digitized by Google

887. Morpurgo Vito, Braća Ibro i Pašo Morić u narodnom doživljaju bosanske balade, Treći program Radio-Sarajeva, V, 14, (1976) 459—479.

888. Народне песме о Титу и револуцији, приредио др Миодраг Стојановић, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Београд) 268—279.

Одабрани су текстови из разних крајева наше домовине.

889. Narodne pjesme (izbor i redakcija Osman Hadžić), izd. „Veselin Masleša" (1974—1976, Sarajevo) 2. knj.

890. Narodne pjesme Muslimana u Bosni i Hercegovini (sabrao Kosta Hörmann 1888—1889), priredila Đenana Buturović, izd. „Svjetlost" (1976, Sarajevo) 2 knj. (Библиотека „Kulturno nasljeđe Bosne i Hercegovine").

891. Недељковић др Душан, Народни песник о другу Титу, НСтв св. 57—64 (1976—1977) 1—8.

Резиме на француском.

892. Smailbegović Esma, Savremen pristup usmenoj književnosti, Godišnjak V, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za književnost, Sarajevo 1976, str. 265—268.

Приказ књиге: Maja Bošković-Stulli, Usmena književnost kao umjetnost riječi, Zagreb, 1975.

893. Стојановић Миодраг, в. бр. 888.

894. Суботин Стојан, Milica Jakóbiec-Semkowowa: Kazimierz Brodziński i słowiańska pieśń ludowa, Wrocław 1975., ЗбМСКЈ XXIV/2 (1976) 371—374.

Приказ.

895. Terzić F. Smail, в. бр. 885.

896. Трифуноски Ф. др Јован, Народна предања у власотиначком крају, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Београд) 115—121.

Резиме на француском.

897. Hasanagaino=Hasanaginica, bosnia muzulmana popolbalado, Esperanto-Ligo de Bosnio kaj Hercegovino, (1975, Sarajevo) 44.

898. Hadžić Osman, в. бр. 889.

899. Črnja Zvane, Viersi sakakovi, Istra 13, br. 1—2 (1975, Pula) 79—87.

Osam pjesama na čakavskom dijalektu.

900. Čubelić Tvrtko, Ustanak i revolucija u riječi narodnog pjesnika, ZZSŠ III, knj. 3, (1975, Zagreb) 249—267.

Digitized by Google

IX Македонски језик

а) Филологија

901. Битолски научно-културни собири 1974—1975. Скопје, Мисла, 1976, 241, 8°.

Редакциски одбор: Акад. д-р Харалампие Поленаковиќ, д-р Галаба Паликрушева, д-р Томе Саздов, д-р Петру Јанура и д-р Коста Балабанов.

Зборник на реферати од 2. научен собир.

902. Брозовиќ Далибор, Книга „За македонците работи" и современа социолингвистичка сфаќања јужнославенске јазичне проблематике, во: Крсте П. Мисирков..., [1]+24—42.

За геополитичката стратегија и етно-лингвистичката концепција на Мисирков.

903. Десподова Вангелија, Лексичката специфичност на мекадонската јазична редакција, МЈ XXV (1974) [1]—280—285.

Материјалот е ексцерпиран од евангелијата: Мариинско, Зографско, Савина книга и др.

904. Димитровски Тодор, Лексички разлики меѓу јазикот на Мисирков и современиот македонски литературен јазик, во: Крсте П. Мисирков..., [1]+44—51.

905. Зволињски Пшемислав, Погледите на Крсте Мисирков за македонскиот јазик во очите на странец, во: Крсте П. Мисирков..., [1]+54—56.

906. Илиевски П[етар] Хр., Обиди на воведување на говорниот јазик во писмеността пред К. П. Мисирков (Од дамаскинарската книжнина во Македонија), во: Крсте П. Мисирков..., [1]+58—65.

907. Јањатов Драган, Јазичниот супстрат во некои дела на Славко Јаневски, Сов XXVI, 10 (1976) 36—40.

908. Јањатов Драган, По трагите на веќе заборавената лексика, Сов. XXVI, 6, (1976) 71—74.

За архаичниот јазик во прозата на Стојмир Симјановски.

909. Јашар-Настева Оливера, Општествено-политичката терминологија во јазикот на К. П. Мисирков, во: Крсте П. Мисирков..., [1]+68—77.

Анализа од етимолошки, морфолошки и семантички аспект.

910. IX семинар за македонски јазик, литература и култура, 9. VIII—25. VIII. 1976, Скопје—Охрид. Скопје, Универзитет „Кирил и Методиј", 1976.

Одделни отпечатоци.

911. Карамфиловски Максим, Како се преведува руското минато свршено време на македонски, СС I (1976) [1]+32—35.

Резиме на руски.

912. Karaś Mieczysław, Macedońskie nazwy i miejscowe z XII wieku, MJ XXV (1974) [1]+82—86.

Digitized by Google

913. Каровски Лазо, Крсте Мисирков како препејувач, во: Крсте П. Мисирков..., [1]—370—375.

За препевот на песната „Путник" од П. Прерадовиќ.

914. Конески Блаже, А. Белиќ о секундарним вокалима у македонском, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 153—158.

Резиме на енглеском.

915. Конески Блаже, Граматика на македонскиот литературен јазик. Дел I и II. Скопје, Култура, 1976, 551, 8°.

Преснимено издание од 1967.

916. Конески Блаже, За редукцијата на неакцентирани вокали, Прил. МАНУ, Оддел. за лингв. и лит. наука I, 1—2 (1976) [1]+58—61.

Со резиме на француском.

917. Конески Блаже, Крсте Петков Мисирков, MJ XXV (1974) [1]+8—17.

918. Конески Блаже, Крсте Петков Мисирков, IX семинар за македонски јазик, литература и култура, 1976, стр. 15.

919. Конески Блаже, Односот на К. П. Мисирков спрема факторот на традицијата во развитокот на литературниот јазик, во: Крсте П. Мисирков... [1]+90—93.

За македонската јазична ситуација во 19. век.

920. Koneski Blazhé, The Macedonian Language, MR VI, 3, (1976) p. 225—228.

921. Конески Блаже, „Хождение Богородици по мукам" во македонски препис од XIX век, MJ XXV (1974), [1]+56—61+61—70.

Анализа, текст и 1 факсимил од ракописот „Сказание за пресвјатија Богородица" и одломката од расказот за еврејското дете, што се чува во библиотеката на Семинарот за јужнословенски јазици при Филолошкиот факултет во Скопје.

922. Конески Кирил, Значењата на императивот во македонскиот јазик [II], MJ XXV (1974) [1]+146—167.

923. Корубин Благоја, в. бр. 956.

924. Корубин Благоја, Јазикот наш денешен. Книга втора. Скопје, Изд. Сојуз на друштвата за македонски јазик и литература, 1976, 344, 8°. Б-ка.

„Литературен збор", 4.

Содержина: I дел: Македонскиот литературен јазик и неговата норма; II дел: Практична проблематика.

925. Корубин Благоја, Крсте Мисирков и прашањето за македонскиот литературен јазик во негово време, MJ XXV (1974) [1]+20—30.

926. Корубин Благоја, По повод триесетгодишнината од првата граматика на македонскиот литературен јазик, ЛЗб XXIII, 1 (1976) 1—8.

927. Крсте П. Мисирков и национално-културниот развој на македонскиот народ до ослободувањето. Реферати на Симпозиумот во Скопје, 22 и 23

Digitized by Google

април 1975. Скопје, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков", 1976, 420, 8°, Посебни изданија, кн. 9.

По повод прославата на стогодишнината од раѓањето на К. П. М.

928. Леч Р., Некоторые специфические особенности развития македонского литературного јазыка, во: Крсте П. Мисирков... [1]+96—97.

929. Марков Борис, Предлоги со значением временности в русском јазыке и их соответствија в македонском, СС I (1976), [1]+8—21.

Резиме на македонски.

930. Минова-Ѓуркова Лилјана, Некои карактеристики на релативната реченица во јазикот на Крсте П. Мисирков, МЈ XXV (1974) [1]+182—193.

931. Минова-Ѓуркова Лилјана, Релативната реченица во македонскиот јазик во XIX и XX век. (Докторска дисертација). Скопје, Универзитет „Кирил и Методиј" — Филолошки факултет, 1976, 446+[1], 4°.

Шапирографско издание. Со скратеници, преглед на ексцерпираните текстови и литература.

932. Миовски Мито, Поглед врз лексиката на Партенија Зографски, КЖ XXI, 9—10 (1976) 15—17.

933. Митков Маринко, Функцијата и дистрибуцијата на изразните членски средства во книгата „За македонцките работи", во: Крсте П. Мисирков... [1]+100—103.

934. Накев Спиро, Соотношение приставок глаголов движения с предлогами в русском и македонском јазыках, СС I (1976) [1]+24—29.

Резиме на македонски.

935. Orzechowska Hanna, Frekvencja i dystrybucja imiesłowów na *-jki* u K. Misirkowa na tle zakresu ich uzycia u M. Cepenkowa i w bulgarskich tekstach przełomu wieku XIX i XX, во: Крсте П. Мисирков..., стр. [1]+106—118.

936. Паноска Ружа, Општите методи на спознавањето во наставата по современиот македонски јазик, ПД XXXII, 3—4 (1976) [1]+132—135.

937. Пеев Коста — Поповски Аритон, Дијалектизмите во јазикот на Мисирков, во: Крсте П. Мисирков..., [1]+120—129.

938. Пецо А[сим], Из фонетске проблематике српскохрватског и македонског језика, МЈ XXV (1974) [1]+132—136.

За гласови ѓ и ќ во зборовите од типот: ќетен, ќилим; серѓен, ѓиди.

939. Поленаковиќ Харалампие, Вук Ст. Караџиќ и Крсте П. Мисирков, во: Крсте П. Мисирков..., [1]+382—387.

Со 4 референци.

940. Поленаковиќ Харалампие, Преродбеникот Партенија Зографски. По повод 100 годишнината од смртта, IX семинар за македонски јазик, литература и култура, 1976, 20.

Digitized by Google

941. Поповски Аритон, Кон семантиката на л е с а, ЛЗб XXIII, 1 (1976) 39—42.

942. Поповски Аритон, Тајниот јазик на мајсторите градителите од Река, во: Бигорски научно-културни собири, 198—208.

943. Ризовски-Пацин Живко Ст., Графостилемски примери од ономастиконот на македонската поезија и проза, ЛЗб XXIII, 1 (1976) 43—45.

944. Роуз Донка, Аспекти на преведувања на чешкиот предлог „до" во македонскиот јазик и обратно, СС I (1976) [1]+38—47.

Резиме на руски.

945. Сталев Георги, Јазично-изразните средства на македонските книжевници од XIX век, IX семинар за македонски јазик литература и култура, 1976, 12.

Резиме на руски.

946. Stamatoski Trajko, Kodifikacija makedonskog jezika, Odjek, XXIX, 6 (1976, Sarajevo) 2—3.

947. Стаматоски Трајко, Мисирковата реформа на македонското писмо, во: Крсте П. Мисирков..., [1]+138—140.

948. Стефанија Драги, Околу акцентот во одделни зборови во македонскиот литературен јазик, во: Крсте П. Мисирков..., [1]+142—147.

949. Томовски Душан, Геминацијата во македонскиот јазик од Мисирков до денес, во: Крсте П. Мисирков..., [1]+150—156.

950. Тополињска Зузана, Употребата на членски и заменски облици во текстовите на Мисирков во светлината на семантичката анализа на тие текстови, во: Крсте П. Мисирков..., [1]+158—164.

951. Угринова-Скаловска Радмила, За записите во еден ракопис од манастирот Карпино, МЈ XXV (1974) [1]+72—79.

952. Фелешко Казимеж, „Необичните" конструкции со *да* кај Мисирков — барани синонимни облици или одраз на туѓи влијанија? во: Крсте П. Мисирков..., [1]+174—185.

953. Finka Božidar, Simpozij Krste P. Misirkov i nacionalno-kulturni razvoj makedonskoga naroda do oslobođenja, SL, br. 12 (1975, Zagreb) 43.

954. Фридман Виктор, За некои особености на македонскиот глагол од гледната точка на генеративната семантика, МЈ XXV (1974) [1]+206—210.

955. Hamm J[osip], Moj osvrt na **K.** P. Misirkova, во: Крсте П. Мисирков..., [1]+200—207.

956. Цукески Александар, Јазикот наш денешен (Книга за јазичната култура кај нас), ЛЗб XXIII, 1 (1976) 92—95.

Приказ за истоименото дело на Благоја Корубин I дел, Скопје, Наша книга, 1969, стр. 176; II дел, Скопје, Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература, 1976, 344.

Digitized by Google

957. Цукески Александар, Лингвистичката терминологија на Мисирков, во: Крсте П. Мисирков..., [1]+210—216.

958. Цукески Александар, Создавањето на македонскиот литературен јазик во текот на НОБ, ЛЗб XXXIII, 1 (1976) 20—30.

959. Šipka Milan, Čvrsti temelji makedonistike — O radu Instituta za makedonski jezik „Krste Misirkov" u Skop'ju, Odjek, XXIX, 9 (1976, Sarajevo) 12.

б) Фолклор

960. Белчева Блага, Старите во народните песни, ора, изреки и традиција, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Београд) 135—143.

961. Voigt Vilmos, Folklore und Semiotik. [Begriff und Bedeutung der Ethnosemiotik], МФ IX, 17 (1976) 9—14.

Материјали од 4. меѓународен симпозиум за балканскиот фолклор, Охрид, 7—8 јули, 1975.

962. Георгиевски Михајло, Положбата на нотираните музички ракописи во Македонија настанати до крајот на XIX век, Раз XVIII, 10 (1976) [1]+1259—1268.

Реферат на Втората стручка музичка есен 21. 10. 1976. Со 22 референци.

963. Каровски др Лазо, Македонската народна песна за Тито, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Београд) 9—16.

964. Китевски Марко, Зборник со високи научни вредности, Сов XXVI 1 (1976) 123—136.

Приказ кон: „Македонски револуционарни народни песни за Гоце Делчев, Јордан Пиперката и Питу Гули, Скопје, Македонска книга; Институт за фолклор „Македонско народно творештво", „Народни песни", кн. 1.

965. Нејман Александар К., Избор од поезијата на Блаже Конески на романски јазик, Раз XVIII, 1—2 (1976) [1]+165—167.

966. Николиќ, д-р Никола, Преглед на македонските народни песни во Етнографската збирка на Српската академија на науките и уметностите (1860—1960), Скопје, Институт за фолклор, 1976, стр. 243+1 к., 8. Посебни изданија, кн. 2.

Содржи: предговор од д-р Блаже Ристевски, собирачи, ракописни збирки, поговор и карта на Македонија.

967. Пенушлиски д-р Кирил, Прилог кон прашањето за творечкиот придонес на Марко К. Цепенков во обликувањето на народните приказни, Сов XXVI, 1 (1876) 73—86.

968. Русек Ј[ерзи], Активната глаголска придавка кај К. П. Мисирков, во: Крсте П. Мисирков..., [1]+132—135.

969. Сиљаноски Стојан, Гене овде-гене онде, Стр XX, 7 (1976) 654—661.

Народни кажувања.

Digitized by Google

970. Сиљаноски Стојан, Грчки андарти-турски загари, Стр XX, 8 (1976) 746—753.
Народни кажувања.

971. Сиљаноски Стојан, Дење турски заптиноќе комити, Стр XX, 9 (1976) 865—869.
Народни кажувања.

972. Сиљаноски Стојан, Дојде времето-ќе се вади чивијата, Стр XX, 5 (1976) 444—459.
Народни кажувања.

973. Сиљаноски Стојан, Јас сум Македонец, идам од Македонија, Стр XX, 1 (1976) 108—122; бр. 2, 213—222.
Народни кажувања.

974. Сиљаноски Стојан, Лутина усилна-сè може да бидè! Стр XX, 6 (1976) 570—582.
Народни кажувања.

975. Сиљаноски Стојан, Страв лозје чува, Стр XX, 10 (1976) 1015—1041.
Народи кажувања.

976. Сиљаноски Стојан, Македонија за мене е сè; За загарот питулици — за мене мазник, Стр XX, 3—4 (1976) 331—341.
Народни кажувања.

X Словеначки језик

a) Sodobna knjižna slovenščina, slovnica, fonetika, pravorečje, pravopis, metrika, stil, metodika, pouka

977. Bernik France, Prva knjiga Paternujeve monografije o Prešernu. SR XXIV (1976) št. 4, str. 465—470.
Gl. št. 1002.

978. Čar Janko, Fonostilemskost Cankarjeve črtice Tičnica. Dialogi XII (1976) št. 5 str. 286—287.

979. Čop Dušan, Nedoslednosti v rabi in pisanju koroških krajevnih in gorskih imen, OJ 6 (1976, Zagreb) 83—102.
Rezime na njemačkom.

980. Čop Dušan, Tri gorska imena Stenar, Prisank in Mangart, OJ 5 (1975, Zagreb) 57—63.
Rezime na njemačkom.

981. Čop Dušan, Slovenska krajevna imena in priimki na Koroškem in vzh. Tirolskem, OJ 5 (1975, Zagreb) 21—33.
Rezime na njemačkom.

Digitized by Google

982. Dokler Janez, O slovenščini na radiu. JiS XXI (1975/76) št. 6 ovoj.

983. Dolgan Milan, Metodični postopki izvajanja besedil. (Odlomek iz daljše razprave.) JiS XXI (1975/76) št. 5 str. 159—167.

984. Dolgan Milan, Odgovor (Janku Modru). JiS XXI (1975/76) št. 8 str. 265—267.

Gl. št. 1000.

985. Eri-Birk Marijana, Pogodnost in skladenjska vloga sklonov v besedilu Šeligovega Triptiha Agate Schwarzkobler. SR XXIV (1976) št. 1 str. 119—126.

986. Gantar Kajetan, Nekaj misli o pisavi antičnih imen in strokovnih izrazov. Arheološki vestnik XXV (1974) str. 539—549.

Povzetek v nemščini.

987. Gnamuš Olga, Cilji jezikovnega programa, namenjenega jezikovno prikrajšanemu otroku. JiS XXI (1975/76) št. 7 str. 222—230.

988. Gnamuš Olga, Družbeno pogojeni zaostanki v jezikovnem razvoju. JiS XXI (1975/76) št. 5 str. 145—153.

Rezultati raziskave Jezik, socialni položaj in učni uspeh.

989. Gnamuš Olga, Razumevanje veznika v petem razredu osnovne šole. JiS XXII (1976/77) št. 1 str. 10—14; št. 2 str. 44—50.

990. Golob Berta, Jezikovna vzgoja v celodnevni šoli. JiS XXI (1975/76) št. 7 str. 233—234.

991. Grafenauer Bogo, Iz slovenske antroponimije v Avstriji [Oto Kronsteiner, Die alpenslawischen Personennamen. Österreichische Namenforschung, Sonderreihe 2; Wien 1975], OJ 6 (1976, Zagreb) 257—259.

Prikaz.

992. Grah Drago, Pokrajinske prvine v Kranjčevi knjigi „Strici so mi povedali". JiS XXI (1975/76) št. 5 str. 154—159.

993. Gumzej Drago, Ali bo slovenščina izginila? JiS XXI (1975/76) št. 5 str. 176+ovoj.

O vdiranju tujk.

994. Jakopin Franc, Vprašanje naglaševanja priimkov s slovenščini, OJ 6 (1976, Zagreb) 217—240.

Rezime na njemačkom.

995. Kmecl Matjaž, Mala literarna teorija. Priročnik za učitelje slovenščine na osnovnih in srednjih šolah. Ljubljana, Borec. 1976, 346 str. 8°.

996. Korošec Tomo, Nove besede v časopisnih žanrih dnevnika Delo 1969—1975. SR XXIV (1976) št. 2/3 str. 219—236.

Povzetek v ruščini.

997. Kos Janko, Vloga in ustroj lirskega subjekta v Prešernovi poeziji. SR XXIV (1976) št. 4 str. 367—392.

Povzetek v ruščini.

Digitized by Google

998. Kotnik Stanko, Metodični pogled na učno snov. JiS XXII (1976/77) št. 3 str. 79—84.

999. Kotnik Stanko, Pravorečna priprava za učno uro. JiS XXI (1975/76) št. 7 str. 209—212.

1000. Moder Janko, Pismo. JiS XXI (1975/76) št. 7 str. 240+ovoj.
O članku Milana Dolgana Metodični napotki izvajanja besedil (gl. št. 983).

1001. Орожен др Мартина, Активне партиципске конструкције [пример српскохрватске интерференције у словеначком књижевном језику], НССУВД 6 (1977, Београд) 123—143.
Резиме на француском.

1002. Paternu Boris, France Prešern in njegovo pesniško delo. I. Ljubljana, Mladinska knjiga. 1976, 299 str. 8°.

1003. Paternu Boris, Izhodišča Prešernovega sonetizma. SR XXIV (1976) št. 1 str. 39—55.
Povzetek v ruščini.

1004. Petricig Paolo, Pobude za spoznavanje in utvrditev slovenskega jezika pri doraščajoči mladini v Beneški Sloveniji. JiS XXII (1976/77) št. 3 str. 89—95.

1005. Podbevšek Katja, Stilna analiza Desetnice Frana Milčinskega. (Poglavje iz diplomske naloge.) Dialogi XII (1976) št. 2 str. 116—119.

1006. Pogorelec Breda, Ivan Cankar — vozlišče razvoja slovenske besedne umetnosti. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XII (1976) str. 27—45.

1007. Pogorelec Breda, Jezik in družba. Razmišljanje o družbenom značaju (slovenskega) jezikoslovja. Anthropos (1976) št. 1/2 str. 329—334.

1008. Pogorelec Breda, Slovenščina ne bo izginila. JiS XXI (1975/76) št. 5 ovoj.
Ob članku Draga Gumzeja (gl. št. 993).

1009. Potrč Ivan, Zapis o besedi, o jeziku. Naši razgledi XXV (1976) št. 2 str. 43—44.

1010. Pretnar Tone, Metrični vzorec in kitična zgradba slovenske pesmi Mikloša Küzmiča. JiS XXII (1976/77) št. 1 str. 14—17.

1011. Skaza Aleksander, Pomemben strokovni priročnik za bolj kompleksen pouk književnosti v osnovnih in srednjih šolah. JiS XXII (1976/77) št. 1 str. 28—32.
Ocenjuje: Matjaž Kmecl, Mala literarna teorija (gl. št. 995).

1012. Snedic Urška, Odpravljanje najbolj pogostih jezikovnih napak. JiS XXII (1976/77) št. 3 str. 95—96+ovoj.

1013. Srebot Tatjana, Še o angleški tujki „show" v slovenščini. JiS XXII (1976/77) št. 1 str. 21—23.

1014. Tancig Peter, Računalniška lingvistika slovenskega jezika. Stanje, možnosti, perspektive. Zbornik del 11. jugoslovanskega mednarodnega simpozija o obravnavanju podatkov (1976) poglavlje 7 referat 104.

Digitized by Google

1015. Toporišič Jože, Besedotvorna teorija. SR XXIV (1976) št. 2/3 str. 163—177.
Povzetek v ruščini.

1016. Toporišič Jože, Izpeljava slovenskih samostalnikov. Linguistica XV (1975) str. 241—256.
Povzetek v nemščini.

1017. Toporišič Jože, Pomenski ustroj stavka. JiS XXI (1975/76) št. 7 str. 213—222.

1018. Toporišič Jože, Slovenska slovnica. Maribor, Založba Obzorja. 1976, 588+(III) str.+priloga. 8°.

1019. Toporišič Jože, Stilistika skladenjskih pojavov. SR XXIV (1976) št. 1 str. 29—38.
Povzetek v ruščini.

1020. Vidovič-Muha Ada, Pridevniški sklopi v Cankarjevih črticah. JiS XX (1975/76) št. 8 str. 250—254.

1021. Zadravec Franc, Barvne besede in Kosovelova poezija. Sodobnost XXIV (1976) št. 12 str. 1010—1019.

1022. Zadravec Franc, Cankarjevi pogledi na jezik. JiS XXI (1975/76) št. 8 str. 241—250.
Objavlja tudi Sodobnost XXIV (1976) št. 5 str. 442—450.

1023. Zadravec Franc, Iz Cankarjeve poetike — beseda in literatura. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XII (1976) str. 61—71.

b) Zgodovina jezika, etimologija, dialekti, objava in obravnava ljudskega slovstva in starih besedil

1024. Bezlaj France, Petindvajset let dela za slovenski etimološki slovar. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XII (1976) str. 7—15.

1025. Domej Teodor, Nekaj o rabi slovenščine na Koroškem od 16. stoletja do konca razsvetljenstva. Koroški koledar (1976) str. 78—84.

1026. Feinig Anton, Krajevna, ledinska in hišna imena v Rožu. Letno poročilo Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu XIX (1975/76) str. 72—77.

1027. Gruden Živa, Prispevek k spoznavanju jezikovne situacije tržaških Slovencev. JiS XXII (1976/77) št. 3 str. 72—79.

1028. Jakopin Franc, Priimek Škerlj v sestavu današnjih slovenskih priimkov. Linguistica XV (1975) str. 73—78.
Povzetek v francoščini.

1029. Jakopin Franc, Ruske izposojenke v slovenščini. JiS XXI (1975/76) št. 4 str. 134—137.

Digitized by Google

Ocenjuje: Annelies Lägreid, Die russischen Lehnwörter im Slowenischen. München 1973.

1030. Jakopin Franc, Slovenski priimek Sovrè. JiS XXI (1975/76) št. 5 str. 172—173; št. 6 ovoj.

1031. Kolarič Rudolf, Govor dveh slovenskih vasi na Madžarskem ob Neziderskem jezeru, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 347—358.

Резиме на руском.

1032. Kumer Zmaga, Pesem slovenske dežele. Maribor, Založba Obzorja. 1976, 679 str.+25 prilog+2 gramofonski plošči. 8°.

Povzetki v angleščini.

1033. Kumer Zmaga, Slovenska ljudska balada. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XII (1976) str. 131—147.

1034. Lenček Rado L., On the use of the gerund in -č in the Slovene dialects contiguous with Friulian. Linguistica XVI (1976) str. 65—79.

Povzetek v slovenščini.

1035. Lenček Rado L., O morfofonemski tipologiji slovenskega velelnika. SR XXIV (1976) št. 4 str. 393—408.

Povzetek v ruščini.

1036. Logar Tine, Glasoslovne in oblikoslovne variante v jeziku Trubarjeve Cerkovne ordninge. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XII (1976) str. 17—25.

1037. Matičetov Milko, Tine Logar, Slovenska narečja. Traditiones IV (1976) str. 326—328.

Ocena.

1038. Matičetov Milko, Predujem iz druge knjige Slovenskih ljudskih pesmi. Sodobnost XXIV (1976) št. 10 str. 873—885.

O pripravah druge knjige in objava dveh pesmi s komentarjem: Tičica péstrna, Kmetov voliča.

1039. Merkù Pavel, Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji. Zbrano v letih 1965—1974. Trst, Založništvo tržaškega tiska. 1976, 471 str. 4°.

Besedilo slovensko in italijansko.

1040. Novak Vilko, Predromanske, romanske in germanske besede v slavenskem gorskem pastirstvu. Linguistica XV (1975) str. 109—114.

Povzetek v nemščini.

1041. Orožen Martina, Knjižna norma in umetniški jezik v časovnem razvoju. Linguistica XV (1975) str. 115—132.

Kot primer analizira jezik Ivana Tavčarja. Povzetek v nemščini.

1042. O[vsenik] J[ože], Etimološki razvoj besede organizacija. Organizacija in kadri V (1976) št. 2 str. 188.

Digitized by Google

1043. Pogačnik Jože, Kodifikacija slovenskega knjižnega jezika in nastanek nacionalne književnosti, ЗбМСС, бр. 11 (1976) 97—107.
Резиме на српскохрватском и немачком.

1044. Pogačnik Jože, Teze in sinteze. Maribor, Založba Obzorja. 1976, 227 str. 8° (Razpotja. 28).
Iz vsebine: Kodifikacija slovenskega knjižnega jezika in nacionalne književnosti. Slovensko srednjeveško slovstvo in ciril-metodijska tradicija. Začetki slovenske pripovedne proze. Stilna podoba slovenskega reformacijskega pesništva. Bohoričevi nazori o jeziku n slogu. Jurij Dalmatin v luči stilističnih raziskav.

1045. Stanonik Marija, Antologija slovenskih ljudskih pesmi. JiS XXII (1976/ /77) št. 2 str. 59—60.
Ocenjuje: Zmaga Kumer, Pesem slovenske dežele (gl. št. 1032).

1046. Terseglav Marko, Pesem slovenske dežele. Ob izidu knjige dr. Zmage Kumrove. Naši razgledi XXV (1976) št. 9 str. 245.
Ocena. Gl. št. 1032.

1047. Terseglav Marko, Živa narodova ustvarjalnost. „Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji" Pavleta Markuja. Naši razgledi XXV (1976) št. 15 str. 399.
Ocena. Gl. št. 1039.

c) Strokovni in splošni slovarji, terminologija

1048. Banič Stanko, в. бр. 1059.

1049. Gajšt Drago, Majda Grmek, Marija Jurše, Izbor slovensko-angleških izrazov iz samoupravnega družbenopolitičnega sistema SFRJ. Basic Slovene-English glossary of political and self-management terms. Maribor, Visoka ekonomsko komercialna šola. 1976, (IV)+42+(I) str. 4°.

1050. Gjurin Velimir, в. бр. 1054.

1051. Golias Janko, Petjezični glosar ustave in samoupravljanja SFRJ. Ljubljana, Društvo znanstvenih in tehničnih prevajalcev Slovenije. 1976, XVI+93 str. 8°. (Prevajalski priročniki. 1).
Slovensko-angleško-nemško-francosko-srbohrvaška terminologija.

1052. Grad Anton, Italijansko-slovenski in slovensko-italijanski slovar. Dizionario italiano-sloveno e sloveno-italiano. Drugi ponatis. Ljubljana, Cankarjeva založba. 1976, 445 str. 8°.

1053. Grmek Majda, в. бр. 1049.

1054. Izšel je poskusni snopič slovenskega medicinskega terminološkega slovarja. Medicinski razgledi XV (1976) št. 2 str. 219—233.
Vsebina: **Mirko Karlin,** Nekaj misli ob izidu poskusnega snopiča slovenske medicinske terminologije. **Tone Žakelj,** Medicinska terminologija — slovenska medicinščina — medicinska slovenščina. **Velimir Gjurin,** Jezikovne slabosti poskusnega snopiča Medicinskega terminološkega slovarja. — Slovar izšel 1975.

Digitized by Google

1055. Jurančič Janko, в. бр. 1078.

1056. Jurančič Janko, Srbskohrvatsko-slovenski in slovensko-hrvatskosrbski slovar. Srpskohrvatsko-slovenski i slovensko-hrvatskosrpski rječnik. Ljubljana, Cankarjeva založba. 1976, 566 str. 8°.

1057. Jurše Marija, в. бр. 1049.

1058. Karlin Mirko, в. бр. 1054.

1059. Karlin Mirko, Lino Legiša, Stanko Banič, Aktualni razgovor uredništva Zdravstvenega vestnika z nekaterimi člani medicinske sekcije terminološke komisije SAZU. Zdravstveni vestnik XLV (1976) št. 3 str. 177—178.

1060. Kline Anka, Majda Senčar, Marjeta Židanik, Izbor slovensko-nemških izrazov iz samoupravnega družbenopolitičnega sistema SFRJ. Maribor, Visoka ekonomsko komercijalna šola. 1976, [IV]+59+[I] str. 4°.

1061. Kolar Anton, Glosar sodobne politične, družbene, ekonomske terminologije. Slovensko francoski. Glossaire de terminologie politique, sociale, économique contemporaine. Slovène français. Maribor, Visoka ekonomsko komercialna šola. 1976, 51 str. 4°.

1062. Kolar Anton, Glosar sodobne politične, družbene, ekonomske terminologije. Slovensko italijanski. Glossario di terminologia politica, sociale, economica contemporanea. Sloveno italiano. Maribor, Visoka ekonomsko komercialna šola. 1976, 55 str. 4°.

1063. Kolarič Rudolf, в. бр. 1073.

1064. Korošec Tomo, Jezik je kot roža: treba ga je negovati! Naša obramba VIII (1976) št. 4 str. 14—16.
O slovenskem vojaškem slovarju.

1065. Korošec Tomo, Ob slovenskem vojaškem slovarju. Naša obramba VIII (1976) št. 4—12.

1066. Leder Zvonka, Razvoj slovenskega strokovnega izrazja. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XII (1976) str. 47—57.

1067. Leder-Mancini Zvonka, в. бр. 1078.

1068. Legiša Lino, в. бр. 1059.

1069. Paulin Andrej, O metalurškem strokovnem izrazoslovju — predlog za slovenski metalurški slovar. Rudarsko-metalurški zbornik (1976), št. 1 str. 78—82; št. 2/3 priloga; št. 4 priloga.
Uvod in termini črk A in B.

1070. Pertl Eman, Jezikovni kotiček. Zdravstveni vestnik XLIV (1975) št. 6 str. 326—327; XLV (1976) št. 2 str. 119; št. 3 str. 179; št. 6 str. 341.
Prispevki k slovenski medicinski terminologiji.

1071. Pleteršnik Maks, в. бр. 1073.

1072. Rigler Jakob, в. бр. 1078.

Digitized by Google

1073. Rigler Jakob, Reproduciran ponatis Pleteršnika. SR XXIV (1976) št. 2/3 str. 279—289.

Ocena spremne besede Rudolfa Kolariča v knjigo Maksa Pleteršnika Slovensko-nemški slovar (Ljubljana 1974).

1074. Rode Matej, Frazeologija v Jurančičevem slovarju. SR XXIV (1976) št. 2/3 str. 299—302.

V Srbskohrvatsko-slovenskem slovarju (Ljubljana 1972).

1075. Rupar Rado, O prevajanju novejše ruske stilizirane proze. JiS XXI (1975/76) št. 8 str. 257—261.

1076. Senčar Majda, в. бр. 1060.

1077. Silvester Marta, Pojasnila v SSKJ. Nekaj besed o kvalifikatorskih pojasnilih v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. Naši razgledi XXV (1976) št. 15 str. 402.

1078. Slovar slovenskega knjižnega jezika. Naši razgledi XXV (1976) št. 1 str. 12—14.

Vsebina: **Janko Jurančič,** Ob izidu II. knjige. **Jakob Rigler,** Pravopis in pravorečje v slovarju. **Ada Vidovič-Muha,** Nekaj primerjav. **Zvonka Leder-Mancini,** Preseganje zamudništva.

1079. Smerdu Franjo, Oris zgodovine medicinskih terminoloških prizadevanj na Slovenskem. Zdravstveni vestnik XLV (1976) št. 3 str. 137—139.

1080. Smolej Viktor, Slovaško-slovenski slovar. Slovensko-slovinský slovník. Ljubljana, Državna založba Slovenije. 1976, 447 str. 8°.

1081. Scherber Peter, О izdelavi slovarja Prešernovega pesniškega jezika, ЗбМСС, бр. 10 (1976) 119—127.

1082. Škerlj Ružena, Slovensko-češki slovar. Slovinsko-český slovník. Ljubljana, Državna založba Slovenije. 1976, 461 str. 8°.

1083. Š[tular] P[avel], Nekaj o izrazoslovju s področja varjenja in sorodnih tehnik. Varilna tehnika XXV (1976) št. 2 str. 62.

1084. Tancig Peter, в. бр. 1083.

1085. Tavzes M., Peter Tancig, Banke podatkov za lingvistiko slovenskega jezika. Zbornik del 11. jugoslovanskega mednarodnega simpozija o obravnavanju podatkov (1976) poglavje 7 referat 301.

1086. Verbinc France, Slovar tujk. Peta izdaja. Ljubljana, Cankarjeva založba. 1976, 770 str. 8°.

1087. Vidovič-Muha Ada, в. бр. 1078.

1088. Žakelj Tone, в. бр. 1054.

1089. Židanik Marjeta, в. бр. 1060.

Digitized by Google

XI Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрватског и ког страног језика)

1090. Андрић Драгослав, Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза, изд. БИГЗ (1976, Београд) XXII+466+35.
В. и бр. 1099.

1091. Bačvanski Stevan, в. бр. 1107.

1092. Bezlaj France, в. бр. 230.

1093. Béla Kreko, в. бр. 1168.

1094. Bubić Šefkija, Englesko-srpskohrvatski ekonomski rječnik, Izd. „Prva književna komuna" (1976, Mostar) 1040.

1095. Vukadinović Alek, Miodrag S. Lalević: Sinonimi i srodne reči srpskohrvatskog jezika, Treći program Radio Beograda god. VII, br. 26 (1975, Beograd) 21—22.
Приказ.

1096. Gorski Oton, в. бр. 1102.

1097. Гортан-Премк др Даринка, в. бр. 1146.

1098. Гортан-Премк Д[аринка], О једном корисном терминолошком приручнику, НЈ н.с. XXII, св. 3 (1976) 160—161.
Краћа информација о другом издању Научно-техничког речника руско-српскохрватског др Реље Поповића (Београд, 1976).

1099. Гортан-Премк Д[аринка], Уз Речник жаргона, НЈ н.с. XXII, св. 3 (1976) 161—162.
Краћа информација (са неким примедбама) о Речнику жаргона Драгослава Андрића.

1100. Grahek Sanja, Lexis, Dictionnaire de la Langue Française, ossu la direction de Jean Dubois, str. 1950+69 str. Gramatičkog rečnika, Paris, Larousse 1975, FP knj. XIV, sv. 1—2 (1976, Beograd) 190—192.
Приказ.

1101. Grujić Branislav, в. бр. 1108, 1157.

1102. Grčko-hrvatski ili srpski rječnik, priredili Oton Gorski i Niko Majnarić na osnovi Žepić-Krkljuševa rječnika, drugo izdanje priredio Milivoj Sironic, izd. „Školska knjiga" (1976, Zagreb) 467.

1103. Даничић Ђура, Рјечник из књижевних старина српских, приредио Ђорђе Трифуновић, изд. „Вук Караџић" (1975, Београд) књ. I—XI+521, књ. II—519, књ. III—656.

1104. Deanović M., в. бр. 1171.

1105. Deutsch-serbokroatisches Wörterbuch für Tourismus und Gestgewerbe mit Reiseführer durch Jugoslawien. Turističko-ugostiteljski nemačko-srpsko-

Digitized by Google

hrvatski rečnik sa vodičem kroz Jugoslaviju, sastavio ing. Ranko Milovanović-Adžić, drugo izdanje, izd. „Privredni pregled" (1976, Beograd) 485.

1106. Dohčević Simeon, в. бр. 1168.

1107. Englesko-srpskohrvatski rečnik iz stočarstva. English-serbocroatian dictionary of animal husbandry terms, sastavili Timotej Čobić, Stevan Bačvanski i Aleksandar Srećković, izd. Poljoprivredni fakultet u Novom Sadu (1976) 483.

1108. Englesko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-engleski rečnik sa kratkom gramatikom engleskog jezika. Dictionary english-serbocroatian, serbocroatian-english with a short grammar of english language, izradio Branislav Grujić, dvadeset treće izdanje, izd. „Prosveta" (Beograd) i „Obod" (1975, Cetinje) 619.

1109. Englesko-hrvatsko-srpski naftni rječnik, izd. Poslovno udruženje „Nafta" (1976, Zagreb) 444.

1110. Englesko-hrvatska ili srpska tehničko-tehnološka zbirka pojmova u industrijskoj proizvodnji i preradi mesa s uvozno-izvoznom terminologijom, meat glossary, sastavio dr Ignac Kulier, drugo prerađeno i dopunjeno izdanje, izd. Prehrambeno-tehnološki institut (1976, Zagreb) 145.
Предговор: Svetomir Rahelić.

1111 Živković S., в. бр. 1148, 1150, 1151, 1152, 1153.

1112. Илић др Војислав И., Речници Ђорђа Пуљевског, НССУВД 6 (1977, Београд) 405—426.
Резиме на енглеском.

1113. Italijansko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-italijanski rečnik sa kratkom gramatikom italijanskog jezika. Dizionario italiano-serbocroato, serbocroato-italiano con breve grammatica italiana, izradio Nemanja Sjeran, osmo izdanje, izd. „Prosveta" (Beograd) i „Obod" (1976, Cetinje) 688.

1114. Jedvaj J., в. бр. 1148, 1149, 1150, 1151, 1152, 1153.

1115. Jernej J., в. бр. 1171.

1116. Jugoslovensko-arapski priručni rečnik, sastavio Miodrag Prvulović, izd. Građevinsko preduzeće „Rad" (1976, Beograd) 68.

1117. Karadža-Garić Mevlida, Rječnik dvojnih, trojnih i sličnih termina u oblasti školske terminologije, BSDPLJ, br. 6 (1976, Novi Sad) 3.

1118. Klaić Bratoljub, Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratica, izd. „Zora" (1976, Zagreb) XVI+1440.

1119. Kosor Karlo, Mali konverzacioni rječnik „Zvanik novi", ČR V, br. 2 (1975, Split) 55—65.

1120. Крталић Иван, Младен Кузмановић: „Рјечник и коментар Балада Петрице Кередмпуха Мирослава Крлеже", ЈМС год. CLII књ. CDXVII бр. 1 (1976) 137—139.
Приказ.

Digitized by Google

1121. Кузмановић Младен, в. бр. 1120.

1122. Kulier dr Ignac, в. бр. 1110.

1123. Lalević Miodrag S., в. бр. 1095.

1124. Majnarić Niko, в. бр. 1102.

1125. Malić Dragica, Uz svršetak jednog velikog posla, Jezik XXIII, br. 5 (lipanj 1976, Zagreb) 145—152.

U povodu izlaska posljednjeg, 97. sveska *Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* JAZU.

1126. Марojевић Милена, Најновији речници језичких тешкоћа руског језика, ФР knj. XIV, sv. 1—2 (1976, Београд) 196—198.

Приказ.

1127. Марojевић Радмило, Речници спојева руског језика и њихов значај за двојезичну лексикографију, ФП knj. XIV, sv. 1—2 (1976, Београд) 193—196.

Приказ.

1128. Medicinski terminološki slovar. Poskusni snopič črke A., izd. Medicinska sekcija terminološke komisije SAZU (1975, Ljubljana) 138.

1129. Milovanović-Adžić Ranko, в. бр. 1105.

1130. Милошевић-Ђорђевић Нада, Речник усмених књижевних родова и врста, Књижевна историја књ. VIII бр. 30 (1975, Београд) 269—274.

1131. Miljković Tatjana, в. бр. 1158.

1132. Musulin S., в. бр. 1148, 1149, 1150, 1151, 1152, 1153.

1133. Nagy J., в. бр. 1149, 1151, 1152, 1153.

1134. Naučno-tehnički rečnik rusko-srpskohrvatski, sastavio dr Relja Popić, drugo izdanje, izd. „Privredni pregled" (1976, Beograd) 679.

1135. Ndreca Mikel, Fjalor shqip-serbokroatisht — Albansko-srpskohrvatski rečnik, izd. Rilindja (1976, Priština) 8°, I—XLVIII, 1—378.

Са предговором и кратким граматичким прегледом. Са око 30.000 речи и израза.

1136. Николић др Берислав, в. бр. 1146.

1137. Nosić Milan, Otto Sobotka, Slovník chorvatosrbsko-český, izdanje Jednote, Daruvar, 1973. 765 stranica, SL, br 13—14 (1976, Zagreb) 87.

Приказ.

1138. Njemačko-hrvatski ili srpski rječnik. Deutsch-kroatisches oder serbisches Wörterbuch, sastavio dr Gustav Šamšalović, šesto izdanje, izd „Zora" (1975, Zagreb) 1201.

1139. Pavešić S., в. бр. 1148, 1149, 1151, 1152, 1153.

1140. Pavičić S., в. бр. 1148, 1149, 1150, 1151, 1152, 1153.

Digitized by Google

1141. Pelz S., в. бр. 1149, 1150, 1151, 1152, 1153.

1142. Пешикан др Митар, в. бр. 1146, 1161.

1143. Popić dr Relja, в. бр. 1134.

1144. Prvulović Miodrag, в. бр. 1116.

1145. Rahelić Svetomir, в. бр. 1110.

1146. Речник српскохрватског књижевног и народног језика, књ. IX, јургет-колитва, изд. САНУ, Институт за српскохрватски језик (1975, Београд) 4°, 800.

Уредници др Михаило Стевановић, др Митар Пешикан, др Бериславе Николић и др Даринка Гортан-Премк.

1147. Ritz Josip, в. бр. 1175.

1148. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, obradili: J. Jedvaj, S. Musulin, S. Pavešić, S. Pavičić, P. Rogić, M. Stojković, S. Živković, sv. 91 (1. dvadeset i drugoga dijela), 1. zaklapača — zapaćeliti (1975, Zagreb), str. 1—240.

1149. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, obradili: J. Jedvaj, S. Musulin, J. Nagy, S. Pavešić, S. Pavičić, S. Pelz, P. Rogić, sv. 92 (2. dvadeset i drugoga dijela), 1. zapad — zategnuti (1975, Zagreb), str. 241—480.

1150. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, obradili: J. Jedvaj, S. Musulin, S. Pavičić, S. Pelz, P. Rogić, M. Stojković, S. Živković, sv. 93 (3. dvadeset i drugoga dijela), zategńeńe — zdur (1975, Zagreb), str. 481—720.

1151. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, obradili: J. Jedvaj, S. Musulin, J. Nagy, S. Pavešić, S. Pavičić, S. Pelz, P. Rogić, M. Stojković, S. Živković, sv. 94 (4. dvadeset i drugoga dijela), 2. zdur — 1. zlotvor (1975, Zagreb), str. 721—960.

1152. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, obradili: J. Jedvaj, S. Musulin, J. Nagy, S. Pavešić, S. Pavičić, S. Pelz, P. Rogić, M. Stojković, S. Živković, sv. 95 (1. dvadeset i trećeg dijela), 2. zlotvor — žao (1975, Zagreb), str. 1—240.

1153. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, obradili: J. Jedvaj, S. Musulin, J. Nagy, S. Pavešić, S. Pavičić, S. Pelz, P. Rogić, M. Stojković, S. Živković, sv. 96 (2. dvadeset i trećeg dijela), žao — žvuknuti, popis izvora (1976, Zagreb), str. 241—564.

1154. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, sv. 97 (3. dvadeset i trećeg dijela), dodatak — materijali o rječniku (1976, Zagreb), str. 1—144.

1155. Rodić Nikola, Dicţionarul JAZU, operă capitală a lexicografiei noastre (La sfîrşitul ultimului, celui de al 97-lea, caiet), ASLR, 7 (1976) 219—220.

Digitized by Google

1156. Rogić P., в. бр. 1148, 1149, 1150, 1151, 1152, 1153.

1157. Руско-српскохрватски, српскохрватско-руски речник: са кратком граматиком руског језика, саставили Бранислав Грујић и Никола Шубин, једанаесто издање, изд. „Просвета" (Београд) и „Обод" (1976, Цетиње) 709.

1158. Rusko-hrvatski ili srpski i hrvatsko ili srpsko-ruski džepni rječnik za osnovnu školu, sastavila Tatjana Miljković, treće izdanje, izd. „Školska knjiga" (1975, Zagreb) 426.

1159. Sironic Milivoj, в. бр. 1102.

1160. Sjeran Nemanja, в. бр. 1113.

1161. Словнїк сербскогорватско-руски. Оглядни табак, Творчосц II, бр. 2 (1976, Нови Сад) 65—92 (стр. 65—66 насловна страна; 67—68 предходне слово; 69—74 Митар Пешикан: О програми виробку сербскогорватско-руского словнїка; 75—92 словнїк).

1162. Sobotka Otto, в. бр. 1137.

1163. Srećković Aleksandar, в. бр. 1107.

1164. Станојчић Живојин, Речник и језичка култура (Поводом изласка из штампе последње књиге Рјечника ЈАЗУ), НЈ н.с. XXII, св. 3 (1976) 95—97.

1165. Стевановић др Михаило, в. бр. 1146.

1166. Stojković M., в. бр. 1150, 1151, 1152, 1153.

1167. Tanasković Darko, Prvi arapsko-srpskohrvatski rečnik, FP knj. XIV, sv. 1—2 (1976, Beograd) 198—202.
Приказ.

1168. Terminološki komparativni srpsko-hrvatsko-nemačko-englesko-mađarski rečnik iz kibernetske informatike, uvod Simeon Dohčević, Kreko Béla, izd. Ekonomski fakultet (1976, Subotica) 224.

1169. Трифуновић Ђорђе, в. бр. 1103.

1170. Finka Božidar, Svečano obilježen završetak objavljivanja Rječnika hrvatskog ili srpskog jezika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 88—89.

1171. Hrvatsko ili srpsko-italijanski rječnik. Vocabulario croato o serbo-italiano, sastavili M. Deanović i J. Jernej, četvrto dotjerano i prošireno izdanje, izd. „Školska knjiga" (1975, Zagreb) 985.

1172. Црвчанин мг Милица, Методологија израде тезауруса с посебним освртом на област ликовне уметности, Библиотекар св. 1 (1976, Београд) 94—112.
Резиме на руском.

1173. Čobić Timotej, в. бр. 1107.

1174. Šamšalović dr Gustav, в. бр. 1138.

Digitized by Google

1175. Šimundić Mate, O poljoprivrednom rječniku (Dr Josip Ritz: **Englesko-hrvatski ili srpski i hrvatski ili srpsko-engleski rječnik,** Liber, Zagreb, 1973), Jezik XXII, br. 4 (travanj 1975, Zagreb) 124—126.

Rubrika „Osvrti".

Prikaz.

1176. Шубин Никола, в. бр. 1157.

XII Биографије, аутобиографије и сл. грађа

1177. Bajec Anton, Jakob Šolar in čitankarji. (Ob 80-letnici Šolarjevega rojstva — 29. 4. 1896.) JiS XXI (1975/76) št. 7 str. 237—239.

1178. Barbarič Štefan, Ivan Prijatelj v razvoju slovenske literarne misli. JiS XXI (1975/76) št. 6 str. 178—187.

1179. Белић о „Нашем језику" и нашим задацима, Уз стогодишњицу рођења Александра Белића, оснивача и првог уредника часописа „Наш језик", припремила Д. Гортан-Премк, НЈ н.с. XXII, св. 1—2 (1976) 3—7.

1180. Бериславб Николић, НЈ н.с. XXII, св. 1—2 (1976) 86—91.

Поводом смрти др Бериславa Николића; у додатку обимна библиографија радова овог научника.

1181. Бернштейн Б. С., Памяти академика Александра Белича, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 61—65.

Резиме на српскохрватском.

1182. Borko Božidar, Dr. Oton Berkopec. Ob sedemdesetletnici. Naši razgledi XXV (1976) št. 24 str. 647.

1183. De Bray G. A. Reginald, Professor Alexander Belić — A Memoir, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 75—77.

Резиме на српскохрватском.

1184. Vaillant Andre, Quelques souvenirs sur Alexandre Belić, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 53—54.

Резиме на српскохрватском.

1185. Вукдраговић Михаило, Александар Белић и свет уметности, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 427—430.

Резиме на руском.

1186. Гортан-Премк Д[аринка], в. бр. 1179.

1187. Grafenauer Bogo, V spomin Milka Kosa [Gorica 12. XII 1892 — Ljubljana 24. III 1972], OJ 5 (1975, Zagreb) 163—166.

In memoriam.

Digitized by Google

1188. Деспотова Вангелица, Михајло Георгиевски: Манастирските библиотеки и читалишта во Македонија до 1912 година, Скопје 1975 година, ЛЗб XXIII, 1 (1976) 96—98.
Приказ.

1189. Дмитриев А. П. и Софронов И. Г., Александр Белич на Ленинградской научной сессии по славяноведению в 1946 г., ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 79—87.
Резиме на српскохрватском.

1190. Dolinar Darko, Literarna umetnost v delu Franceta Kidriča. SR XXIV (1976) št. 1 str. 103—118; št. 2/3 str. 267—278.
Povzetek v ruščini.

1191. Ђоковић Милан, Александар Белић и Ҷоларчев народни универзитет, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 409—424.
Резиме на француском.

1192. Žagar Marija, Šest Kopitarovih pisama Karlu Augustu Böttigeru, Zbornik za slavistiku br. 10 (1976, Novi Sad) 115—118.

1193. Živančević Milorad, Krešimir Georgijević, Croatica VI, sv. 6 (1975, Zagreb) 281—282.
Rubrika „Aktualnosti".
In memoriam.

1194. Ивић Милка, Др Бериславˇ Николић (9. XI 1928 — 22. V 1976), ЈФ XXXII (1976) 259—260.
In memoriam.

1195. И[вић] М[илка], Један рођендан који не заборављамо, ЈФ XXXII (1976) 1.
Ҷратка белешка поводом стогодишњице рођења Александра Белића.

1196. Ивић Милка, Рудолф Ҷоларич (14. IV 1898 — 7. VI 1975), ЈФ XXXII (1976) 257—258.
In memoriam.

1197. Jonke Ljudevit, Dr Sreten Živković, Jezik XXII, br. 5 (lipanj 1975, Zagreb) 129—130.
In memoriam.

1198. Jurić Šime, Problematika bibliografije djela Matije Vlačića, Istra 14, br. 6—7 (1976, Pula) 35—40.

1199. Kitičić Božica, Pedagoška dejavnost profesorja Frana Petreta. (Ob njegovi sedemdesetletnici.) JiS XXII (1976/77) št. 1 str. 18—19.

1200. Koruza Jože, Raziskovalec slovenskega ljudskega gledališča, šeg in mask. JiS XXI (1975/76) št. 7 str. 230—233.
70-letnica Nika Kureta.

Digitized by Google

1201. Kreft Bratko, France Koblar. (1889—1975.) Letopis SAZU XXVI (1975) str. 83—87.
Nekrolog.

1202. Križman Mate, O nekim izvorima Vlačićeve jezikoslovne naobrazbe, Istra 14, br. 6—7 (1976, Pula) 16—34.

1203. Logar Tine, Stanko Škerlj. (1893—1975.) Letopis SAZU XXVI (1975) str. 123—126.
Nekrolog.

1204. Милановић Бранислав, Александар Белић на Великој школи и Универзитету, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 387—408.
Резиме на француском.

1205. Милинчевић Васо, Прилог о сарадњи Ђуре Даничића, Ђорђа Поповића Даничара и Стојана Новаковића, КњЈ XXIII, 4 (1976) 272—278.

1206. Минова-Ѓуркова Л[илјана], Јазичните сојузи со посебен оглед спрема местото на македонскиот јазик во балканската јазична средина [Охрид, 27—28 август 1974 година], МЈ XXV (1974) 292—294.
Хроника за Симпозиумот во рамките на 7. семинар за македонски јазик, литература и култура.

1207. Минова-Ѓуркова Лилјана, Монолитна личност [Во знак на сеќавања на професорот Крум Тошев], Стр XX, 10 (1976) 871—877.
In memoriam.

1208. Muljača Željko, Putovanje Alberta Fortisa u Ljubljanu. Linguistica XV (1975) str. 101—108.
Povzetek v italijanščini.

1209. Николић Милија, Три Белићева писма, Градина год. XI, бр. 5 (1976, Ниш) 21—23.

1210. Panovski Done, Trayko Kitanchev-Leader of the Outlawed, MR VI 1, (1976) p. 50—56.
За македонскиот поет и лингвист од 19. в.

1211. Paternu Boris, Marja Boršnikova. Sedemdesetletnica. Naši razgledi XXV (1976) št. 2 str. 45—46.

1212. Pešić Radmila, Vladan Nedić, ASLR, 7 (1976) 221—222.
Necrolog.

1213. Pogorelec Breda, Šestdeset let Tineta Logarja. JiS XXI (1975/76) št. 5 str. 170—171.

1214. Primorski slovenski biografski leksikon. Tretji snopič: Bor — Čopič. Gorica, Goriška Mohorjeva družba. 1976, str. 105—248. 8°.
Med drugima so opisani: Valter Braz, Stanko Bunc, Matej Cigale, Arturo Cronia.

Digitized by Google

1215. Putanec Valentin, Petar Skok, Kaj VIII, 1—2 (siječanj-veljača 1975, Zagreb) 190—193.

1216. Rodić Nikola, Milan Budimir (1891—1975), OJ 6 (1976, Zagreb) 263—266.
In memoriam.

1217. Родић Никола, Милан Будимир (1891—1975), ЈФ XXXII (1976) 261—265.
In memoriam.

1218. Rodić Nikola, Milivoj Pavlović, život i delo, OJ 5 (1975, Zagreb) 169—172.
In memoriam.

1219. Ротковић Радослав, Ђура Даничић, Ов год. VIII, бр. 80 (1976) 32.

1220. Саздов д-р Томе, Истакната преродбенска личност, КЖ XXI, 7—8 (1976) 6—7.
По повод стогодишнината од смртта на Партенија Зографски (1818—1876).

1221. Sazdov Tomé, Partenia Zografski, an Outstandig Figure of the Macedonian Revival, MR VI, 2 (1976) p. 177—179.

1222. Sedamdesetletnica Marje Boršnikove. JiS XXI (1975/76) št. 4 str. 97—103.
Intervju.

1223. Skaza Aleksander, Vzorna pedagoška delavka. (Zapis ob sedamdesetletnici prof. Vlaste Tominšek). JiS XXII (1976/77) št. 1 str. 20—21.

1224. Skubica Mitja, Akad. prof. dr. Stanko Škerlj. Objave Univerze (1974/75) št. 3/4 str. 134—137.
Nekrolog.

1225. Софронов И. Г., в. бр. 1189.

1226. Спасов Александар, Реч на вечерта во Прилеп посветена на Блаже Конески, одржана на 17 јануари 1976 година, Стр XX, 1 (1976) 85—89.
Искажувања.

1227. Станић Милија, Вредан научни радник, КњЈ XXIII, 4 (1976) 397—399.
In memoriam Бериславу Николићу.

1228. Стевановић Михаило, в. бр. 97.

1229. Стевановић М[ихаило], Моја неколика сусрета с проф. А. Белићем пре завршетка испита (Уз стогодишњицу његова рођења), КњЈ XXIII, 3 (1976) 149—156.

1230. Suhadolnik Stane, Osemdesetletnica Jožeta Stabeja. JiS XXI (1975/76) št. 6 str. 206—207.

1231. Tanasković Darko, Hazimu Šabanoviću u spomen, Izraz XX, knj. XL, 10 (1976, Sarajevo) 327—337.

Digitized by Google

1232. Тарановски Кирил, Белићев допринос међународној сарадњи слависта, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 373—386.
Ризиме на енглеском.

1233. Tkalac Krunislav, Život i rad prof. Stjepana Pavičića, Županjski zbornik br. 5 (1976, Županja) 144—154.
Са библиографијом радова.

1234. Тодоровски Томислав, Кукушкиот период во животот на Партенија Зографски, КЖ XXL, 9—10 (1976) 17—19.
За првиот македонски учебникар, филолог, преведувач и фолклорист.

1235. Токарев А. С., Вук Караџић као етнограф, ГлЕИ XXV (1976) 1—8.
Резиме на енглеском.

1236. Толстой Н. И., Из эпистолярного наследия академика А. Белича, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 221—230.
О писмима А. Белића П. К. Симони, 1898—1904 г.
Резиме на српскохрватском.

1237. Urbančič Boris, Sedemdesetletnica dr. Otona Berkopca. JiS XII (1976/77) št. 3 str. 87—89.

1238. Finka Božidar, Slavko Pavešić, Jezik XXIII, br. 3—4 (veljača-travanj 1976, Zagreb) 65—66.
In memoriam.

1239. Fortič Bojan, Ob sedamdesetletnici primarija dr. Franja Smerduja. Zdravstveni vestnik XLV (1976) št. 3 str. 173.

1240. Hill Elizabeth, Сећање на Александра Белића, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 67—73.
Резиме на енглеском.

1241. Црепајац Љиљана, Милан Будимир (2. XI—17. X 1975), ЖА XXVI, 1 (1976) 7—10.

1242. Čop Bojan, V spomin na profesorja Karla Oštirja, OJ 5 (1975, Zagreb) 159—162.
In memoriam.

1243. Šimunović Petar, U spomen Blažu Jurišiću (1891—1974), OJ 5 (1975, Zagreb) 167—168.
In memoriam.

XIII Библиографија

1244. Badalić Josip, Juraj Križanić u suvremenoj bibliografiji, RZSF, knj. 14 (1976, Zagreb) 139—142.

1245. Bankovski M., в. бр. 1252.

Digitized by Google

1246. Библиографија за 1973. и 1974. годину расправа и дела из словенске и индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Југославији, ЈФ XXXII (1976) 267—416.

1247. Bibliografija znanstvenih in strokovnih objav v letu 1975. Uredili Majda Ujčič in Ančka Posavec. Ljubljana, Raziskovalna skupnost Slovenije. 1976, 545 str. 8°.

Poglavlje Humanistične in zgodovinske vede (str. 367—404) vsebuje tudi jezikoslovje.

1248. Biografije in bibliografije znanstvenih in strokovnih sodelavcev Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Uredili Jože Munda, Marija Klemenčič, Sonja Stergaršek in Vida Urek. Ljubljana, SAZU. 1976, 478 str. 8°. (Biblioteka. 5).

Med drugimi so opisani sodelavci Inštituta za slovenski jezik (str. 79—152), nekateri etnografi in literarni zgodovinarji.

1249. Библиографија на прилозите објавени во списанието „Македонски јазик" I—XXV. 1950—1974. Составил: Александар Џукески, МЈ XXV (1974) додаток, VII+111+[1].

1250. Бован Владимир, Библиографија српских народних Умотворина са Косова и Метохије, ЗбФФП XII (1975) 243—279.

Резиме на руском.

1251. Bogovac Mirjana i Tomić-Kovač Ljubica, Bibliografija radova o narodnoj književnosti (III), ANU BiH, Posebna izdanja, knj. XXV, Odjeljenje za književnost i umjetnost, knj. 3 (1976, Sarajevo) 292.

1252. Brang dr P., Bankovski M., Schmid dr R., Коментарисана библиографија словенске социолингвистике — актиелни положај и проблеми југословенског одељења, НССУВД 6 (1976, Београд) 161—167.

Резиме на немачком.

1253. Vitorović Gordana, Quinze ans de „Linguistica". Linguistica XVI (1976) str. 171—198.

Kronološki pregled člankov s stvarnim in avtorskim kazalom.

1254. Vujičić Dragomir, I „Argumenti prije svega" — bez argumenata, Pregled, LXVI, 2 (1976, Sarajevo) 155—166.

Поводом чланка Срђана Јанковића „Аргументи прије свега".

1255. Грицкат Ирена, Библиографија радова Александра Белића, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 433—469.

1256. Дополнителна библиографија на објавените трудови на наставниците и соработниците на Филозофскиот факултет во Скопје. [в. Годишен зборник на Филозофскиот факултет, кн. 24—25, 1972/73, стр. 455—656], ГЗбФФУС, 2 (1976) [1]+354—355.

Наставно-научна студиска група за класична филологија: д-р Петар Илиевски, д-р Михаил Д. Петрушевски и Љубинка Басотова.

Digitized by Google

1257. Дуличенко Александер Д., в. бр. 173.

1258. ***, Znanstveni i stručni radovi prof. Josipa Badalića povodom 65-godišnjice njegova rada 1911—1976, RZSF, knj. 14 (1976, Zagreb) 163—170.

1259. Jacobsen dr Per, Стање и перспективе србокроатистике у Данској, НССУВД 6 (1976, Београд) 45—47.

Уз чланак је приложена библиографија радова данских аутора с подручја југославистике.

1260. Janjić Jovan, Prilog bibliografiji radova o narodnom stvaralaštvu revolucije i drugu Titu u njoj, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Beograd) 280—302.

1261. Katalog rokopisov Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Ms 1 — Ms 99. Priredil Marijan Ozvald s sodelovanjem Branka Berčiča. Ljubljana, NUK. 1976, 42 str. 8°.

1262. Момчиловић Олгица, Библиографија Лужичких Срба, Serbska bibliografija 1945—1970, Budyšin, Akademija wědomosćow NDR, 1959—1972, Библиотекар св. 1 (1976, Београд) 149—150.

Приказ.

1263. Naylor E. dr Kenneth, Стање проучавања јужнословенских језика и лингвистике у САД, НССУВД 6 (1976, Београд) 113—125.

С обимном библиографијом радова америчких југослависта датом у оквиру фуснота.

1264. Nilsson dr Åke Nils, Југославистика у Шведској, НССУВД 6 (1976, Београд) 169—173.

Уз чланак је дата библиографија радова шведских аутора са подручја југославистике.

1265. Pánek Jaroslav, Dr. Oton Berkopec. Življenje in delo. Bibliografija za leta 1926—1975. Novo mesto, Študijska knjižnica Mirana Jarca. 1976, 81 str. 8°. (Izdaje Študijske knjižnice Mirana Jarca v Novem mestu. 2).

1266. Partridge dr Monica, Југославистика у Енглеској, НССУВД 6 (1976, Београд), 31—36.

Уз чланак је приложена библиографија радова енглеских аутора с подручја југославистике.

1267. Rehder dr Peter, Библиографски прилози о стању и проблематици југославистике у Савезној Републици Немачкој, НССУВД 6 (1976, Београд) 101—112.

1268. Slovenska bibliografija. XXVI, 1972. Priredili Jože Munda s sodelovanjem Vere Čater, Stanke Dimc, Bože Pleničar, Ančke Posavec in Majde Ujčič. Ljubljana, NUK. 1976, 643 str. 4°.

Jezikoslovje na str. 205—206 (knjige) in 475—480 (članki).

1269. Tanasković Darko, Bibliografski poduhvat koji mnogo obećava (Turkologischer Anzeiger), Život XLIX, br. 4 (1976, Sarajevo) 461—463.

1270. Tomić-Kovač Ljubica, в. бр. 1251.

Digitized by Google

1271. Feleszko dr Kazimierz, Југославистика у радовима пољских лингвиста, НССУВД 6 (1976, Београд) 89—100.

Са обимним библиографским прилогом и резимеом на руском.

1272. Hyart dr Charles, Југославистика у Белгији, НССУВД 6 (1976, Београд) 29—30.

Уз чланак је приложена библиографија радова белгијских аутора с подручја југославистике.

1273. Šimunović Petar, Građa za čakavsku bibliografiju, ČR VI, br. 1 (1976, Split) 67—98.

1274. Schmid dr R., в. бр. 1252.

1275. Bertoša Miroslav, Etnički sastav pučanstva Labina u XVI. stoljeću, Istra 3, br. 8 (1975, Pula) 42—46.

XIV О становништву

1276. Видоевски Властимир, Еден досега необјавен ракопис-Народопис на Битолскиот вилает, т.е. на Солунскиот вилает од 1880 година, Разв XIV 4—5, (1976) 233—239.

1277. Георгиевски Михајло, Еден досега необјавен ракопис-Народопис на Битолскиот вилает од 1880 година, Разв XIV, 3 (1976) 94—104.

За „Нъродописа на Битолскиотъ вилаетъ" на френски Охридъ, 1880 од заоставштината на Јанаки Стрезов.

1278. Медеши Љубомир, Даедни етнични характеристики Руснакох у Југославиї, Творчосц I, бр. 1 (1975, Нови Сад) 62—67.

1279. Медеши Љубомир, Еден приступ г'у етног'енези Руснацох у XVIII сторочу, Творчосц II, бр. 2 (1976, Нови Сад) 39—49.

1280. Соколски Методија, Составот на населението во Тетовско и Гостиварско во XV и XVI век, во: Бигорски научно-културни собири, стр. 178—186.

1281. Стојановски Александар, Ромите на Балканскиот Полуостров (врз основите на еден извор од 1523 год.), Прил. МАНУ, Одд. за општ. науки, VII, 1 (1976) [1]+34—75.

Со резиме на руски.

1282. Frejdenberg Maren M., Seljaštvo zadarskog područja od XIII do XV st., Rad JAZU, knj. 369 (1975, Zagreb) 117—138.

S kartom.

1283. Šupuk Ante, Matrikula bratovštine Blažene Marije u šibenskom Varošu iz godine 1452, ČR VI, br. 1 (1976, Split) 5—34.

Digitized by Google

XV Разно

1284. Aleksandrov-Pogačnik Nina, Smisao i perspektiva semiotičkih istraživanja u znanosti o književnosti, Književna istorija god. VIII, br. 29 (1975, Beograd) 95—100.

1285. Aleman Beda, Metafora i metaforička bit jezika, Delo, knj. dvadeset druga, god. XXII, br. 1—2 (1976, Beograd) 18—33.
Превео с немачког Анте Стамаћ.

1286. Andonovski Hristo, The First Macedonian Primer between the Two World Wars-the Abecedar, MR VI, 1 (1976) п. 65—69.

1287. Andrejević Ivan, в. бр. 1332.

1288. Anić Vladimir, Pripreme za VIII. međunarodni kongres slavista, Jezik XXIV, br. 2 (prosinac 1976, Zagreb) 62—63.
Rubrika „Vijesti".

1289. Anić Vladimir, Pripreme za VIII. međunarodni slavistički kongres, Jezik XXIII, br. 3—4 (veljača-travanj 1976, Zagreb) 127.
Rubrika „Vijesti".

1290. Aubin dr Michel, Југославистика на француским универзитетима, НССУВД 6 (1976, Београд) 157—159.

1291. Bart Rolan, „Retorika" hronologija, Delo, knj. dvadeset druga, god. XXII, br. 1—2 (1976, Beograd) 104—107.
Hronološki prikaz razvitka retorike sa autorovim komentarima.

1292. Bratanić-Čimbur Maja, Proslava 15-godišnjice rada Instituta za lingvistiku Filozofskog fakulteta, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 91—92.

1293. Verže Žak, „Most Mirabo" Gijoma Apolinera, Polja XXI, br. 212 (1976, Novi Sad) 8—12.
Покушај лингвистичке анализе.
Превео с француског Зоран Стојановић.

1294. Видоески проф. д-р Божидар, III заседание на Поткомисијата за словенска ономастичка терминологија при Меѓународниот комитет на славистите (Скопје, 7—11 мај 1974 г.), ОЈ 5 (1975, Zagreb) 155—157.

1295. Vince Zlatko, Rast, ostvarenja i suton Zagrebačke filološke škole, Forum XIV, knj. XXX, br. 7—8 (juli-august 1975, Zagreb) 270—320.

1296. Vlajić Spasoje, Određivanje intenziteta značenja reči, Delo god. XXII, br. 6 (1976, Beograd) 51—55.

1297. Gađanski Ivan, Bene dicendi scientia, Delo, knj. dvadeset druga, god. XXII, br. 6 (1976, Beograd) 23—27.

1298. Georgievski Mihailo, Macedonian Printing through the Centuries, MR VI, 3 (1976) p. 232—239.

Digitized by Google

1299. Г[олубовић]—С[танојчић] З[орица], Девета књига Речника САНУ, НЈ н.с. XXII, св. 1—2 (1976) 80.
Кратка информација.

1300. Grozdanić Sulejman, Arabistika u socijalističkoj Jugoslaviji, Pregled, god. LXVI br. 4 (1976, Sarajevo) 393—403.

1301. Гусев Е. др Виктор, Проучавање фолклора народа Југославије у СССР-у, НССУВД 6 (1976, Београд) 127—138.
Резиме на руском.

1302. Двадесет и пет години на „Македонски јазик“, МЈ XXV (1974) [1]+2.
Уз јубилеј.

1303. Десподова Вангелија, Состанок на Комисијата при Меѓународниот комитет на славистите (МКС) за речникот на црковнословенскиот јазик (14—16 октомври 1974 год. во Загреб), МЈ XXV (1974) 303—304.
Хроника.

1304. Дмитриев А. П. и Софронов И. Г., Реферат Александра Белића на Љењинградском славистичком научном састанку 1946. г., ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 231—241.
Резиме на руском.

1305. Donat Branimir, Retorika obrazaca, Delo, knj. dvadeset druga, god. XXII, br. 1—2 (1976, Beograd) 34—47.

1306. Đorđević Nada, Lětopis Instituta za serbski ludospyt w Budyšinje Němskeje akademije wědomosćow w Berlinje. Rjad A-rěč a literatura č. 18/1—2, 1971., ЗбМСС, бр. 10 (1976) 238—240.
Приказ.

1307. Ђорђевић Нада, Lětopis. Rjad A-rěč a literatura č. 19/1—2, 1972., ЗбМСС, бр. 11 (1976) 213—215.
Приказ.

1308. Ђорђевић Нада, Príspěvky k morfologii a sémantice literárnevědných terminů, ЗбМСС, бр. 10 (1976) 224—225.
Приказ.

1309. Ђорђевић Нада, Slavia, časopis pro slovanskou filologii, R XLIII, 1972—1973., ЗбМСС, бр. 10 (1976) 232—238.
Приказ.

1310. Ženet Žerar, Sužena retorika, Delo, knj. dvadeset druga, god. XXII, br. 1—2 (1976, Beograd) 67—83.
Превела с француског Нада Поповић Перишић.

1311. Znika Marija, „Rasprave“ Instituta za jezik, knjiga 2, Zagreb 1973, SL, br. 11 (1975, Zagreb) 30—31.
Prikaz.

Digitized by Google

1312. ***, Iz Međunarodnog slavističkog komiteta, Croatica VI, sv. 6 (1975, Zagreb) 291—302.

1313. Jauk-Pinhak Milka, Noch zum Thema: Formal-funktionelle Selektion der nominalen Suffixe im Vedischen, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 23—34.

1314. Jirsak Predrag, Književna umjetnina u vidokrugu praškog strukturalizma, Dometi god. VIII, br. 4 (1975, Rijeka) 5—11.

1315. Jonke Ljudevit, Prva jugoslavenska onomastička konferencija, Jezik XXIII, br. 3—4 (veljača-travanj 1976, Zagreb) 125—126.

Rubrika „Vijesti".

1316. Jocić Ljubiša, Vizuelni i vokalni signali, Delo, knj. dvadeset druga, god. XXII, br. 6, (1976, Beograd) 56—58.

1317. Јуранчич др Јанко, Како су словеначка и хрватска Панонија у средњем веку изграђивале своју религиозну и социолошку терминологију, НССУВД 6 (1977, Београд) 305—315.

Резиме на немачком.

1318. Јухас Љ[иљана], VI међународни научни састанак слависта у Вукове дане, НЈ н.с. XXII, св. 3 (1976) 158—160.

Хроника.

1319. Kalajić Dragoš, Retorika cut-up-a, Delo, knj. dvadeset druga, god. XXII br. 1—2 (1976, Beograd) 93—103.

1320. Karahasan Dževad, Mit kao likovna i kao jezička struktura, Lica, br. 8 (1976, Sarajevo) 76—92.

1321. Kibedi A. Varga, Retorika i nauka o književnosti, Delo, knj. dvadeset druga, god. XXII, br. 1—2 (1976, Beograd) 6—17.

Превео с француског Љубомир Благојевић.

1322. Киршова М[арија] П., Дисертације са сербокроатистичком тематиком у СССР, НЈ н.с. XXII, св. 1—2 (1976) 82—85.

1323. Корубин Бл[агоја], Од работата на Меѓународната комисија за изучавање на граматичката структура на словенските јазици (1973—1974), МЈ XXV (1974) 300—303.

Хроника.

1324. Kot dr Włodzimierz, Прошлост и садашње стање југославистике у Пољској (са посебним осврtом на књижевноисторијска питања), НССУВД 6 (1976, Београд) 79—87.

Резиме на руском.

1325. Lodž Dejvid, Metafora i metonimija u savremenoj prozi, Delo, knj. dvadeset druga, god. XXII, br. 1—2 (1976, Beograd) 48—66.

Превео с енглеског Ранко Мастиловић.

Digitized by Google

1326. Lük Albina, Konferenca „Jezik in družba". Teorija in praksa XIII (1976) št. 1/2 str. 163—166.
Beograd 30.—31. V. 1975.

1327. Mazalin Diana, Institut za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, BSDPLJ, br. 6 (1976, Novi Sad) 3.
Овај приказ израђен је на основу чланка проф. Р. Филиповића„ Suvremeni tokovi znanosti o jeziku u najmlađem lingvističkom institutu u Hrvatskoj" који је изашао у часопису Савремена лингвистика, 11, Загреб 1975.

1328. Mazalin Diana, Rad Zagrebačkog lingvističkog kruga u ljetnom semestru 1975/76, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 89—90.

1329. Mazalin Diana, Rad Zagrebačkog lingvističkoga kruga u zimskom semestru školske godine 1975/76, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 89.

1330. Majtán M., VI. slovenská onomastická konferencia, OJ 5 (1975, Zagreb) 153—154.

1331. Maricki Ksenija, Beleška o Helenskoj retorici i glotologiji, Delo, knj. dvadeset druga, god. XXII, br. 6 (1976, Beograd) 1—5.

1332. „Marko Nešić", Udruženje za esperanto Novi Sad, Pola stoleća nade i istrajnosti: spomen-knjiga povodom 50-godišnjice postojanja Udruženja esperantista u Novom Sadu, priredio Ivan Andrejević, izd. Udruženje esperantista „Marko Nešić" (1976, Novi Sad) 78.

1333. Menac Antica, O djelatnosti međunarodnog društva Societas Linguistica Europaea, SL, br. 12 (1975, Zagreb) 44.

1334. Milic T. Luis, Retorički izbor i stilsko opredeljenje [svesni i nesvesni polovi] Savremenik knj. XLIII, god. XXII, sv. 4 (1976, Beograd) 339—347.
Превела с енглеског Милица Минт.

1335. Mønnesland Svein, Југославистика у Норвешкој, НССУВД 6 (1976, Београд) 75—78.

1336. Мршевић-Радовић Драгана, Старање француског радија и телевизије о језичкој култури, НЈ н.с. XXII, св. 1—2 (1976) 68—69.

1337. Muhvić-Dimanovski Vesna, Rad Zagrebačkog lingvističkog kruga u ljetnom semestru školske godine 1974/75, SL, br. 12 (1975, Zagreb) 41.

1338. Мухиќ Ферид, Филозофијата, критиката и „јазичките игри", Раз XVIII, 9 (1976) [1]+1114—1145.

1339. Наневски Душко, Поезијата на јазикот, Сов XXVI, 10 (1976) 1—11.

1340. Ницић Божана, Четврти научни састанак слависта у Вукове дане, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Београд) 248—263.

1341. Pavlović Branko, Dijalektika retorike, Delo, knj. dvadeset druga, god. XXII, br. 6 (1976, Beograd) 6—22.

Digitized by Google

1342. Павловић Звездана, Потреба сарадње ономастичара и географа, НЈ н.с. XXII, св. 3 (1976) 153—155.

1343. Papadrianos A. Ioannis, Југославистика у Грчкој у току последњих двадесет година, НССУВД 6 (1976, Београд) 37—44.
Резиме на немачком.

1344. Plavšić Prvoslav, Osnovan Savez društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije, BSDPLJ, br. 6 (1976, Novi Sad) 1.

1345. Perišić Nada Popović, Bartova semioretorika, Delo, knj. dvadeset druga, god. XXII, br. 1—2 (1976, Beograd) 84—92.

1346. Pogačnik Jože, Festschrift für Alfred Rammelmeyer München 1975., ЗбМСС, бр. 11 (1976) 211—213.
Приказ.

1347. Poniž Denis, Računalništvo in literarna znanost. Zbornik del 11. jugoslovanskega mednarodnega simpozija o obravnavanju podatkov (1976) poglavlje 7 referat 108.

1348. Попова Татьяна, Изучавање језика југословенских народа на совјетским универзитетима и превођење дела југословенских писаца на руски језик, НССУВД 6 (1976, Београд) 149—155.
Резиме на руском.

1349. П[оповић] Љ[убомир], Девето и десето заседање Међународне комисије за проучавање граматичке структуре словенских језика, ЈФ XXXII (1976) 251—254.
Извештај.

1350. Popović Milenko, Simpozij rusista u Zagrebu, SL, br. 12 (1975, Zagreb) 44—45.

1351. Póth dr István, Мађарска југославистика од средине прошлог до средине нашег века, НССУВД 6 (1976, Београд) 63—74.
Резиме на немачком.

1352. Прајнесторфер Рудолф, Ватрослав Јагић и Крсте П. Мисирков за јужнословенските јазици и народности, во: Крсте П. Мисирков..., [1]+390—395.

1353. Pranjković Ivo, Osmi kongres jugoslavenskih slavista, Jezik XXIII, br. 2 (prosinac 1975, Zagreb) 63—64.
Rubrika „Vijesti".

1354. Prohić Eleonora, Solomon Marcus: Matematička poetika, Beograd, 1975, Izraz XX, knj. XL, 5 (1976, Sarajevo) 877—880.
Приказ.

1355. Rode Matej, Bălgarski ezik. JiS XXI (1975/76) št. 7 str. 236—237.
Poročilo o letniku XXIV (1974).

1356. Родић Н[икола], Прва Југословенска ономастичка конференција, ЈФ XXXII (1976) 254—256.
Извештај.

Digitized by Google

1357. Савић Павле, Уз овај зборник, ЗбРАБ, Пос. изд. САНУ књ. CDXCVIII, Одељење језика и књижевности књ. 28 (1976, Београд) 1—2.
Уз Зборник радова о Александру Белићу.

1358. Savić Svenka, Međunarodno udruženje za dečji govor, BSDPLJ, br. 6 (1976, Novi Sad) 2.

1359. Саздов Томе, Седми семинар за македонски јазик, литература и култура, МЈ XXV (1974), [1]+290—292.
Хроника.

1360. Samardžija Marko, Novi slavistički zbornik („Zbornik Zagrebačke slavističke škole", god. II, knjiga 2, uredili: Franjo Grčević i Mladen Kuzmanović, Zagreb, 1974, str. 278), Jezik XXIV, br. 2 (prosinac 1976, Zagreb) 58—61.
Rubrika „Osvrti".
Prikaz.

1361. Симић М[илорад], Научни скуп посвећен Даничићевом јубилеју у организацији САНУ и ЈАЗУ, НЈ н.с. XXII, св. 1—2 (1976) 81—82.
Краћа информација.

1362. Синдик Надежда, Искусство слова (Сборник статей к 80-летию члена корреспондента Дмитрија Дмитриевича Благого, Москва 1973.), ЗбМСС, бр. 10 (1976) 225—230.
Приказ.

1363. Skaza Aleksander, Tretji kongres MAPRJAL, Varšava, 23—28. avgusta 1976. JiS XXII (1976/77) št. 2 ovoj.

1364. Smolić Marija, XXVI seminar za tuje slaviste (4.—24. avgusta 1975). JiS XXI (1975/76) št. 8 str. 263—265.

1365. Софронов И. Г., в. бр. 1304.

1366. Сурдучки др Милан, Славистика и југославистика у Торонту, НССУВД 6 (1976, Београд) 61—62.

1367. Tavzes C., M. Tavzes, Računalnik kot pripomoček za raziskovanje jezika, besedila. Zbornik del 11. jugoslovanskega mednarodnega simpozija o obravnavanju podatkov (1976) poglavje 7 referat 206.

1368. *,** Tematika VIII. međunarodnog slavističkog kongresa, Jezik XXIII, br. 3—4 (veljača-travanj 1976, Zagreb) 128.
Rubrika „Vijesti".

1369. Turčan Jaroslav, Osnivačka skupština Društva za primenjenu lingvistiku Vojvodine, Polja XXI, br. 205 (1976, Novi Sad) 27.

1370. Ćopić Dragan, Logička semantika i semantika umetnosti, Delo, knj. dvadeset druga, god XXII, br. 3 (1976, Beograd) 56—67.

1371. Čupić Drago, Prva jugoslovenska onomastička konferencija, Tivat 22—24. X 1975, OJ 6 (1976, Zagreb) 253—256.

Digitized by Google

1372. Ur[edništvo], I tematskim brojevima, Jezik XXII, br. 4 (travanj 1975, Zagreb) 128.
Rubrika „Vijesti".

1373. Uredništvo, Rad Sekcije za kulturu hrvatskoga književnog jezika, Jezik XXIV, br. 1 (listopad 1976, Zagreb) 32.
Rubrika „Vijesti".

1374. Uredništvo, Čitateljima, Jezik XXIII, br. 1 (listopad 1975, Zagreb) 32.
Rubrika „Vijesti".

1375. Finka Božidar, Znanstveni skup posvećen stopedesetoj obljetnici rođenja Đure Daničića, Beograd, 8. i 9. prosinca 1975. — Zagreb, 11. i 12. prosinca 1975, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 91.

1376. Filipović Rudolf, Lingvistička sekcija na Pupinovom simpoziju u New Yorku, SL, br. 12 (1975, Zagreb) 45—46.

1377. Filipović Rudolf, Rad Zagrebačkog lingvistikoga kruga u zimskom semestru školske godine 1974/75, SL, br. 11 (1975, Zagreb) 35.

1378. Finka Božidar, VIII kongres jugoslavenskih slavista, SL, br. 12 (1975, Zagreb) 41—42.

1379. Hafner dr Stanislaus, Актуелни истраживачки проблеми југославистике у Аустрији, НССУВД 6 (1976, Београд) 5—13.
Резиме на немачком.

1380. Honzak Jasna, Književni jezik. JiS XXI (1975/76) št. 8 str. 261—263.
Poročilo o letnikih 1972 in 1973.

1381. Hrapčenko M., Semiotika i umetničko stvaralaštvo, Polja XXI, br. 205 (1976, Novi Sad) 8—11.
Превели са руског Гордана Стојковић-Бадњаревић и Александар Бадњаревић.

1382. Хроника МСЦ-а, Активност међународног славистичког центра СР Србије у 1976. години, НССУВД 6 (1976, Београд) 177—215.

1383. Čolić Senad, Međunarodni seminar „Jezik i rasizam", Pregled, god. LXVI, br. 11—12 (1976) 1364.

1384. Чурчић Марија, Регистар Зборника за славистику од 1/1970 до 10/1976., ЗбМСС, бр. 11 (1976) 1—60.
Сепарат.

1385. Šimunović P., Prva Jugoslavenska onomastička konferencija, Tivat, 22—24. X 1975, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 90.

1386. Šipka Milan, Živa riječ lingvista, Odjek, XXIX, 5 (1976, Sarajevo) 2.
О лингвистичкој активности и публикацијама у Босни и Херцеговини.

1387. Šipka Milan, Slika razvoja - O zastupljenosti BiH u izdanjima JLZ, Odjek XXIX (1976, Sarajevo) 6.

1388. Šojat Antun, Znanstveni skup prigodom 150. obljetnice smrti Matije Petra Katančića, SL, br. 13—14 (1976, Zagreb) 92.

Технички уредила *Милица Радовић-Тешић*

Digitized by Google

РЕГИСТАР књ. XXXIV

РЕГИСТАР РЕЧИ

Српскохрватски језик

а, фонет. 170
а, знач. и функц. 222
-а, морф. 91, 92, 94—96
Adela, морф. 233
адјективизација, терм. 13, 14, 26
адово жвало, знач. 222
а-е, морф. 95
А ево смо као они миши/те за мачку звоно *йрийрављаху*, знач. и функц. 220
-ае->-е-, фонет. 177
ајде, ајдемо, ајдемоте..., фонет. 179
ајд и ми, ак оће нек сиједе, би л ти..., фонет. 176
Ajko, Kadro, морф. 100
Ако, синт. 41
ако ти је тијешко, фонет. 175
ал', знач. и функц. 222
Alenka, морф. 232
Алйје, Аййше, Селйме..., морф. и акц. 90
алкокола, аркива, раскодовали..., фонет. 180
амплификатор, терм. 6
Ana, морф. 233
Ána—Ãna, Pérsa—Pẽrsa, морф. и акц. 95
Ãna, Fãna, Kãta, морф. и акц. 101
Andra—Andre, морф. 94
Andro—Andre, морф. 94
Anđa, Mila, Slava, морф. 98
Anđã, Sẽjã, Sẽnjã..., морф. и акц. 92
анђел (анђео), фонет. 182
Anđe, Mare, Kate..., морф. 90
Anđe, Mare, Kate..., морф. 92
анђео (анђел), фонет. 177
Anđe, Plane, Stake, морф. 92
Anđo, Boso, Stano, морф. 93
Ante, Jure, морф. 98
Ante, Frane, Jože, морф. 101
Anto—Anta, Vaso—Vasa, морф. 94
-ао (<-ал, -ъл)>-о, фонет. 177
-ао->-а-, фонет. 177
а они ти стубе па у цркву:/на олтар *се* од цркве *йойеше*, знач 223
апотека, синт. 41, 54
апсолутно, синт. 6
а све, знач. и функц. 222
аустрински, комендијају..., фонет. 187
а-функтор, терм. 52
Ах!, синт. 54
Ах! Авај! Jaoj! Ох!, синт. 41
Aco—Aca, Božo—Boža, морф. 94
Aco, Božo, Đoko..., морф. 94

багрен, багренови, беден..., фонет. 187
бајаги, синт. 7
Бајна Башча, фонет. 186
Bakonja, оном. 230
Bane—Baneta, морф. 91
Bane—Baneta, Žare—Žareta..., морф. 100
barjak, gavran, manastir..., фонет. 187
башта/башча, фонет. 186
Beba, оном, 232

Digitized by Google

бега, бегај, бежала, бежати..., фонет. 172
Begzo, Šazo, Hato..., морф. 108
беге, беше, вредан, време, дете..., фонет. 172
бедну, фонет. 171
безуман, лекс. 216
Бела недиља, недиља, недиље..., фонет. 174
бе́ла̄нце, фонет. и акц. 175
Белиград, фонет. 174
бенефактор, терм. 10
Београд, фонет. 174
бз->з-, фонет. 184
бижи, бижим, с'икира, човик, фонет. 173
бијаше, додијати, изгријо..., фонет. 174
бијѐла̄, бијѐлӣ..., фонет. и акц. 171
бијелим, фонет. 174
бије́ло, бије́нци, бије́нцима, вриједи..., фонет. и акц. 172
бијоце (ѣ>и), фонет. 175
били при Турци, каки су при људи били, фонет. 174
Biljana, оном, 230
Bilja, Bisa, Boža, морф. 94
бјежанија, бјежи, бјежо..., фонет. 172
благосов, благосовити, фонет. 186
Blaž, оном, 232
Blaže, Vlade, Riste, морф. 93
Blažo, Milo, Pero..., морф. 92
ближина, фонет. 187
близу, купус, фонет. 179
Boba, оном, 231
богаство, фонет. 186
b(o)gogl(agol)ivi, граф. 238
Božo—Boža, морф. 94
Bojo, Jako, Mašo, морф. 108
Bole, оном, 228
Bole, Jole, Mile..., морф. 92
болест, кисео, кисела..., фонет. 175
болест, кост, лист, фонет. 184
Boljemir, оном. 231
Boljeslav, оном. 231
Boljeta, оном. 231
Boljšin, оном. 231
Boro—Bore, Drago—Drage, морф. 94
Bosa, оном. 232
Bosna, оном. 232
Boto (<Bogoslavъ), оном. 247
Boća, Mika, морф. 94
Бре̏гови, по брѐговима, бре̏скавā..., фонет. и акц. 173
брез/без, фонет. 190
брез (без), бристра..., фонет. 187
Brena, оном 248
бријѐг, фонет. и акц. 171
бриje се, није, раније..., фонет. 181
бркови, брковима, дрκто..., фонет. 176
бру, вр, доведо..., фонет. 180
буа, вра, њиова, фонет. 180
Buba, морф. 94, 231
Bude-Buda, Svele-Svela, морф. 94
Bude-Budete..., морф. 104
буквално, синт. 6
бумнбар, фонет. 259

вако, вамо, волика..., фонет. 176
ваљда (ваљад), казли, касти, фонет. 176
вам, вод, го̏р/го́р..., фонет. и акц. 176
вамона, горена, нодена..., фонет. 188
Васкрс, фонет. 170
Vatroslav, оном 230
вашер, јеребица, сутре..., фонет. 178
веденица (воденица), фонет. 179
Велика Госпоја, фонет. 182
вењер, Вилиповић, вишеклија..., фонет. 180
Vera, оном 230
весео, кисео, накисео, фонет. 177
вѐст, фонет. и акц. 171
Vide-Vida, Jure-Jura, морф. 99
видела/видила (вијела), фонет. 189
видети/вијети, фонет. 189
видила, фонет. 189
видили (вијела), фонет. 189
видили, горила, живила..., фонет. 175
видијо, волијо, живијо, фонет. 174
видим, кукуриче, фонет. 175
видити, фонет. 189
видити, волити, живити..., фонет. 174
видјети, знач. 221
видла, видли, гаћце..., фонет. 176

Digitized by Google

виђела, фонет. 175
виђи, знач. и морф. 219
вијȇка, фонет. и акц. 171
вијȇнāцā, фонет. и акц. 171
Viktor, оном 229
вйр, вйра, кòмпйр..., фонет. и акц. 179
Vitez, оном 232
Vice, морф. 91
Vice-Vice, морф. 93
Vice, Paše, морф. 93
више, функц. 7
više, знач. и функц. 25
Вјетар је отворио врата, синт. 70
вјешт, пришт, фонет. 184
влат, врабац, врапци, фонет. 181
Vlaho, оном 232
-вн->-мн-, фонет. 184
Вода!, синт 42
водијер, фонет. 179
Воз!, синт. 55
voljeti, синт. 73
воћњак/вотњак, фонет. 186
врабац, грабљамо, грабље/грабуље..., фонет. 178
Врата!, синт 41, 45, 46
врба, врбе, врбу..., фонет. 176
vrlo, знач. и функц. 26, 29
вро, фонет. 176
Врпоље, фонет. 180
Vujuka, оном. 231
Vuko-Vuka, морф. 92
Vuko, Luko, морф. 92
Vule-Vula-Vulu, морф. 94
Vule-Vula, Jole-Jola, морф. 92
Vule, Jole, Mile..., морф. 94
Vule, Mile, морф. 94
вФебруар, ВФранцузи..., фонет. 180

гатачки, морф. 269
гацки, морф. 269
гдѣ, негдѣ, нигдѣ, фонет. 175
Gedeon, оном. 232
Gida, оном. 232
Gidra, оном. 232
gl(agol)avь, граф. 238
gla(gola)ti, граф. 238
gl(agol)jet, граф. 238
Glamoci, оном 248
Glamoč, оном 248
гледај, копај, приповедај..., фонет. 182
глеце, фонет. 184
глиста, фонет. 184
гњездо, поњемили, фонет. 172
-гњ->-њ-, фонет. 184
говеђина, фонет. 187
говорцте, побцла, толцко, фонет. 176
год, штогод, фонет. 182
Gojsil, оном. 230
гоњамо, жуња, фонет. 187
Gordana, оном 232
Gorde, Mare, Cake..., морф. 92
горела, преживели, фонет. 175
горети, фонет. 262
горила, горити, фонет. 172
горјети, фонет. 262
госпоја, фонет. и лекс. 182
Госпойна/Госпойна, фонет. и акц. 182
градᵀ, кадᵀ, садᵀ, фонет. 182
гра/пасуљ, лекс. 181
грдан, лекс. 216
грицота, фонет. 175
грицота, проја, снаја..., фонет. 180
грјешник, фонет. 172
Грми, синт. 56
грозд, фонет. 184
гумно, фонет. 185
гуᴴ, фонет. 259
гуња/дуња, фонет. 184
гуштер, гуштерица, ишту..., фонет. 182
гушче, гушчићи, фонет. 186

д, фонет. 264
д, фонет и фон. 270
да, синт 49, 50
da, знач. и функц. 23
даво, заосто, изабро..., фонет. 177
Да *јуначки* аманет чувамо/дивно име и свету слободу, 224
далеко/долеко, фонет. 189
Dalmacija, оном. 248
Damir, оном. 230
дамно, фонет. 184
данаске, фонет. 187

Digitized by Google

Dane (<Dabiživъ), оном. 247
дао би све о себе..., фонет. 186
дао, знао, фонет. 177
дарова, Јово, куван..., фонет. 181
dati, синт. 60
две године, више о две, фонет. 175
двѣ, фонет. 175
дви врсте, фонет. 175
Двадесет, синт. 54
два́десе̄т/два́десе̄т, два́дест, три́десе̄т..., фонет. и акц. 186
дваес/двајес, тријес/тријес, фонет. 185
двадест, нејдосте, не мош..., фонет. 175
двоумити, лекс. 216
dežurni, dežurnog, морф. 25
Dervo, оном. 99
Desimir, оном. 230
Desno, синт. 54
дете, синт. 44
детелина/детељина, целивају/цељивају, фонет. 187
детелина, зеница, фонет. 175
дêто/дѐтō, оро, посо, фонет. 177
дечко, фонет. 175
дѣ, фонет. 172
дѣвојка, фонет. 175
д идеш, д имам, фонет. 176
дидиде, изађиде, истерајде..., фонет. 187
dizati (se), синт. и знач. 64
дизинтер, маћија, профисорка..., фонет. 178
ди̯ѝе̂лӣмо, фонет. и акц. 171
ди̯ѝе̂те, фонет. и акц. 171
диље, дости/даље, доста, фонет. 178
Dina, оном. 232
дићи/дигнути, међед, међедица..., фонет. 181
дићи (се), синт. и знач. 64
дјевојка, дјевојке, фонет. 183
дјеца, дјецу..., фонет. 183
дл->гл-, фонет. 184
добаља, дуждељак, обустаља..., фонет. 184
Dobrav, морф. 247
добрим, старим, фонет. 174
Dobrica, морф. 228
добро, добра, морф. 25
Dobrosav, морф. 231
довео, узео, фонет. 177
довјека, фонет. 171
догођај, долеко, митрољези..., фонет. 178
додије, знач. и морф. 219
дођо, морф. 189
Dojna, оном. 232
доле, фонет. 175
долѣ, горѣ, овдѣ, ондѣ, фонет. 175
доли, фонет. 187
донела, донеле, донели..., фонет. 171
доњо, поњо, фонет. 177
доно, поно, почо..., фонет. 177
Dragi, оном. 233
Drakče-Drakčeta, морф. 91
дуждељак, фонет. 170, 183
Dumača, оном. 248
Dumno, оном. 248

Ђана, оном 232
ђевер, ђевојчица, ђед..., фонет. 172, 183
ђе (де, ди), нигде/ниђе, фонет. 189
ђе, ниђе, фонет. 189
ђе, онђе, фонет. 183
Đina, оном. 232
Đovana, оном. 232
Đoka, Joka, Pera..., морф. 95
Đoko, Joko, Pero,..., морф. 95
Đole, Rade, морф. 92
Đula, оном. 232
Đulijana, оном. 232
Đuro-Đura, Jovo-Jova, морф. 92
Đuro-Đura, Simo-Sima, морф. 98
Đuro-Đure, Niko-Nike, Jovo-Jove, морф. 95

е, знач. и функц. 222
е, фонет. 170
-е, морф. 90, 92-96
Evita, оном. 229
ево, синт. 48, 53
-ena, морф. 98
ено, синт. 48, 53

Digitized by Google

-eta, морф. 98
ето, синт. 48, 53

Žaklina, оном. 229
жалити, лекс. 216
жалити, бити жао, знач. 221
жандар, жандари... жбун, фонет. 182
жањем, фонет. 170
жањеш, фонет. 170
жањи, фонет. 170
Žárko/Žârko, акц. 105
жд<*зд', фонет. 183
ждрака, фонет. 187
železnica, морф. 18
žena-žene-ženi, морф. 102
жети, фонет. 170
živ, синт. 68
живети, фонет. 175
жујце, жујцета, јајца..., фонет. 181

з, фонет. 264
забадавар је, одозгор, ондар..., фонет. 188
забијо, пуштијо, радијо..., фонет. 177
Zavid, оном. 230
за во ђубриво, како нај народ живи..., фонет. 176
загоне, трке, трупе, морф. 259
загустити, лекс. 216
задржаје, знач. и морф. 219
зађеваше, уђевала, уђевати, фонет. 172, 183
зажижати, лекс. 216
zaklapati (se), синт. знач. 64
zaklopiti (se), синт. знач. 64
заљепијо, фонет. 183
заљепијо, измјенише..., фонет. 172
заменуо, метнуо, метуо..., фонет. 178
заплене, фонет. 171
zapovjediti, narediti, zabraniti..., синт. 76, 78
zatvarati (se), знач. 64
zatvoriti (se), знач. 64
затим, синт. 6
zato, знач. и функц. 26
Због, синт. 46
звања, Миља, фонет. 182
звижди, звиждити, звижде, фонет. 183
звцје̂зде, фонет. и акц. 171
звцје̂ри, фонет. и акц. 171

и, фонет. 170
-i, морф. 95
iv(susa) ch(rist)a, граф. 238
ivs(usu) ch(ri)s(t)u, граф. 238
iv(su) ch(ri)stu, граф. 238
Ivo, Рего, морф. 100
игђе ли икога, фраз. 218
идем, синт. 56
идењи, морф. 259
ижљубе, иж Љубовије, фонет. 184
иж њиве/из њиве, фонет. 190
иж њиве, уж њега, фонет. 185
izgladniti, синт. знач. 64
izgladnjeti, синт. знач. 64
изести/изјести, лисица..., фонет. 178
измјенимо, фонет. 171
из Трцје̂шњице̂, фонет. и акц. 171
иje, фонет. 171
и јово, у јиме бога, фонет. 182
-ika, морф. 98
иљада, лад, ладну..., фонет. 179
*igљь, морф. 246
испод Вёликё Рицёкё, фонет. и акц. 171
isti, знач. и функц. 31
Istok, оном. 230
Istorija, морф. 233
исцједе се, фонет. 171
-iša, морф. 98
ишао, фонет. 177
ишћера, јеверица..., фонет. 172
ишћера, ћерај, шћети/ћети..., фонет. 184

јабоме, јаоме, дабоме, фонет. 187
Јавите се дежурном, знач. и функц. 25
јавуче, јануар, кавуче, фонет. 181
Jago, Iko, морф. 108
Jagoš, оном. 230
јаја, имају, остају..., фонет. 181
ја ј ова<ја и јова, фонет. 182
јако, једно, јели..., фонет. 181

Digitized by Google

Janko—Janka, морф. 98
Jánko—Jánkē, морф. и акц. 98
Jánko / Jânko, акц. 105
Jandre, Jure, Mate..., морф. 101
јање, фонет. 184
Jaoj !, синт. 54
Јаруга !, синт. 42
ја сам смила, смило, смили, фонет. 175
Ја седим, синт. 56
Jasna, оном. 232
јастријеб, фонет. 175
јеверица, фонет. 181
јевтика, јевтин, јевтиније..., фонет. 180
један, лекс. 216
једанаес, фонет. 190
једанес, деветнес, фонет. 184
једанес, тринес, шеснес..., фонет. 177
једанпут, фонет. 185
једва, синт. 6
jedva, знач. и функц. 26
једно, падне, сједне, фонет. 184
једноћ, фонет. 185
јёо, сёо, сјёо / сјёō, фонет. и акц. 177
Jive—Jiveta, Mike—Miketa..., морф. 101
Jova—Jove, морф. 90, 95
Jova, Ljuba, Mića, морф. 94
Jova, Mara, Fata, морф. 99
Jova, Mića, морф. 95
Jova, Muja, Rada..,. морф. 93
Jova, Pera, Iva, морф. 89
Jova, Rada, морф. 99
Jovo—Jova, морф. 94, 96, 97
Jovo—Jova, Jovo—Jove, морф. 95
Jovo—Jova—Jovu, морф. 89
Jovo—Jova, Rade—Rada, морф. 96
Jovo—Jove, Rade—Rade, морф. 96
Jovo—Jova, Sule—Sula, морф. 93, 94
Jovo—Jove, морф. 97
Jovo—Jove—Jovi, морф. 89
Jovo—Jove, Mile—Mile, морф. 93
Jovo—Jove, Sule—Sule, морф. 93, 94
Jovo, Pero, Luko, морф. 93
Jovo, Rade, морф. 95, 96
Jovo, Rade, Mujo, Ivo, морф. 89
Jovo, Sule, морф. 92
Jovo, Haso, Ajko, морф. 99
Joza, Mata, морф. 97
Jozeta, Đureta, морф. 98
Jozika, Lacika, морф. 98
Jozo, Ivo, Rade..., морф. 97
Józo / Jãzo, морф. и акц. 97
Joksim, оном. 230
Jole—Jola, Vule—Vula, Lale—Lala..., морф. 92
Jole—Jole—Joli, морф. 94
Jole—Jola—Jolu, морф. 92
још, знач. и функц. 26
јулар, фонет. 182
јунед, назимед, фонет. 178
Jũre—Jũreva, Jĩve—Jĩveva..., морф. 101
Jure—Jureta, Ive—Iveta, Mate—Mateta.. морф. 100
Jure—Jureta—Jureti, морф. 102
Jure, Mile, Pere..., морф. 101
Jureta, Jožeta, Mateta, морф. 101
Jure, Tode, Stipe, морф. 90
Jure, Hase..., морф. 100
јуче, подне, фонет. 179

кава / кафа, кова / кофа, фонет. 180
Kade, Fate, Sulte..., морф. 90
Kádo, Kádro, Hájro..., морф. и акц. 90
Kazimir, оном. 230
Kajin, оном. 233
калактер, компир, шангарепа..., фонет. 187
Kaloper, оном. 233
Kaloperka, оном. 233
Камен !, синт. 42
као, синт. 7
каос, куну Китлера, у Крваској..., фонет. 180
Kapor, оном. 230
Karlo, оном. 233
Kasija, оном. 230
Káta / Kãta, морф. и акц. 97
Kãta, Tĭdža, морф. и акц. 98
Kate—Kateta—Kateti, морф. 102
Kâte, Mâre, морф. и акц. 93
Kate, Mare, Stane, морф. 93
Kaćuša, оном. 229
квочка, фонет. 184
килограм кафе, синт. 41
китни вијенац, фраз. 218

Digitized by Google

клетва, лекс. 216
клечењи, морф. 259
клуко, фонет. 185
клупче / ковча, фонет. 190
кљешта, мљеко, пљевла..., фонет. 172
Knjãjo, Mĩjo, морф. 101
knjiga, синт. 59
ко, знач. и функц. 28, 29
ко, фонет. 186
ковча, ковче, ковчи..., фонет. 185
kog, од и сл., морф. 95
kod Pavi, kod Stipi, od Marki, od Peri, синт. и морф. 95
кози, паси, овчи, фонет. 183
Којешта!, синт. 55
којзи, нимистар, отале..., фонет. 187
који, знач. и функц. 18
кокош, синт. 44
кокошиј̯у, јај̯е, чуј̯ем, фонет. 182
Кола!, синт. 42
колеба, фонет. 175
кољеба, фонет. 175
кољена, фонет. 172
кољена, кољено, љеб..., фонет. 183
кољене, морф. 259
кољени, морф. 259
kolji!, синт. 72
ком^{а}ант, ком^{а}анта, шесет..., фонет. 186
Korešta, оном. 247
корјен, фонет. 175
Koštana, оном. 230
Коцељева, фонет. 178
Коцељеве, Коцељеву, морф. 178
крајичници, лекс. 216
крвав, лекс. 216
крвнице пушке, фраз. 218
кренли, метли, фонет. 176
Krešimir, оном. 230
кривања, лекс. 216
крштава / кршћава, фонет. 182
куа, куан, роове, фонет. 181
кудеља / кудиља, фонет. 189
кудеља, фонет. 174
кудиља, фонет. 174
kupi!, синт. и знач. 75
kupiti, синт. и знач. 60, 75
кутња, помотњика, фонет. 186
ку ћемо сад, са ћа наћи, фонет. 186

Laza, оном. 228
Lazar, оном. 228
Lazica, оном. 228
Lajoš, оном. 229
Laka, оном. 228
Laketić, Janketić, оном. 106
лакомислено, синт. 9, 10
лаку ноћ, синт. 45, 56
Lale, оном. 231
Lale—Lala, Mile—Mila, морф. 92
лани, фонет. 178
лани (лане), фонет. 189
Lara, оном. 230
Lasta, оном. 232
лево, леву, 171
ležati, синт. 63
лежењи, морф. 259, 269
leksikalizacija, терм. 67
лепо, фонет. 171
лепо је, синт. 56
лептир, лептирови, лептирица, фонет. 185
leći, синт. 63
ливсала, поливсаше, тевсиј̯а, фонет. 185
лиј̯êк, фонет. и акц. 171
лиј̯ен, фонет. 187
лиј̯епо, фонет. и акц. 171
лиј̯ече, фонет. и акц. 171
лиј̯ечим, фонет. и акц. 171
ликови светаца, синт. 41, 54
лишавати (посла), синт. 67
Luka, оном. 233
Lule, оном. 232
луна, лекс. 217
l-функтор, терм. 53
лѣ, фонет. 172

љеб, љеба, љебац..., фонет. 172
љепо, кљешта, мљеко..., фонет. 183
љêпо, (поред лиј̯êпо), фонет. и акц. 171
љепоте, љето, љетос..., фонет. 172
љубов, знач. и морф. 220
Ljudmila, оном. 230

Мађар, за Мађарску, фонет. 182
Majda, оном. 232

Digitized by Google

majorov, знач. и функц. 18
мало бољи, фраз. 218
мало људство, фраз. 218
мäнастйр, фонет. и акц. 179
мäнастйр, фонет. и акц. 179
Mane, Dane, Ibre, морф. 98
Mara, Anđa, Joka..., морф. 92
Mâra, Kâta, морф. и акц. 97
Mara, Kata, Fata..., морф. 98
Mara—Mare, Fata—Fate, морф. 93
Mára / Mâra, морф. и акц. 97
Mara, Sata, Jela, морф. 95
Mara, Stana, морф. 91
Mara, Fata, морф. 93
марач, лекс. 216
Mare, Anđe, морф. 100
Mare, Kate, морф. 90
Mâre, Kâte, Štôše..., морф. и акц
Mare, Mare, морф. 92
Mare—Mareti—Marete—Maretu, морф. 102
Marena, Katena, морф. 98
Mare, Stane, морф. 91
Mâre, Stâne, морф. и акц. 91
Marika, Rozika, морф. 98
Marko—Marke, морф. 99
Marko—Marke—Marki, Janko—Janke—Janki, морф. 95
Maro, Vojo, Janjo..., морф. 90
Maro, Kato, Anđo, морф. 92
Maro, Stano, морф. 91
Matan, Mikan, морф. 97
Mato—Mate, морф. 97
Máto / Mâto, морф. и акц. 97
Мац!, синт. 54
мачии, фонет. 183
Мацари, фонет. 182
међеда, фонет. 172
међед, међеда, међедарка..., фонет. 183
меканије, сланије, старија, фонет. 174
мени, теби, фонет. 189
мени, теби, себи..., фонет. 174
месец, лекс. 217
мêстā / мéстā, акц. 172
mesto, знач. и функц. 25
метно, погино, фонет. 178
Migud, оном. 229
Miki, оном. 229
Mile, Dule, морф. 90
Milesa, оном. 230
Милошева правда, фраз. 218
Miluka, оном. 231
Mil+ uhna, оном. 231
Miluša, оном. 230
Milče, оном. 230
Milčeta, оном. 230
miran, знач. и функц. 26, 29
miran:mirno, знач. и функц. 28
mir, miran, mirovati, морф. 26
mirno, знач. и функц. 26, 29
mirno dete, знач. и функц. 26
Mića—Miće, Sava—Save, морф. 95
Mićo<Mileva, Majo<Marija..., морф. 108
Mićo—Miće, Dule—Dule, морф. 96
Mica, оном. 228
Mihailo, оном. 233
мјечница, фонет. 185
мјечница (<млијечница...мљ)..., фонет. 172
мљ>мј, фонет. 185
млого, млоги, мложе..., фонет. 185
mnogi, знач. и функц. 31
мȍжем / мȍрē, фонет. и акц. 190
можем / морем, фонет. 190
можем, не може, фонет. 182
мои, врани оваца, стари, фонет. 174
моим, фонет. 189
моим, свима, фонет. 174
моим, с отим, фонет. 174
мои (овиje), фонет. 189
мојим, фонет. 189
moj otac, знач. 17
момак, момка, момче..., фонет. 184
море, фонет. 182
мореш, фонет. 190
„mornar", знач. 28
мотика, субота, фонет. 179
мраморни анђели, синт. 41, 54
Mrgud, оном. 229
Mrđa, оном. 229
mrziti, синт. 73
мудро, синт. 9, 12
Мȕja, Jȍza, морф. и акц. 98
Muja—Muje, Jova—Jove, морф. 106
Mujo—Muja, Jovo—Jova, морф. 106

Digitized by Google

Mujo—Muje, Ivo—Ive, морф. 98
Mujo—Muje, Jove—Jove, морф. 106
Mujo, Hase, морф. 99
мука, лекс. 218

набавља/прослаља, фонет. 190
набраје, знач. и морф. 219
navijači, синт. и знач. 65
наводно, синт. 6
наврага, синт. 15
nagovoriti, синт. 78
nagovoriti, синт. и знач. 82
На готовс!, синт. 41
надмашају, знач. и морф. 219
На Дрини ћуприја, синт. 54
на души, синт. 45, 48
на жалост, синт. 3, 9, 12, 15
наздравље, синт. 46
наивно, синт. 12
најгоре зло, фраз. обрт 218
Najden, оном. 230
најзад, синт. 6
најљевше, фонет. 185
наким, нако, наку, фонет. 176
Напоље!, синт. 41
Напред!, синт. 54
напред плави, знач. и функц. 25
напротив, синт. 4
Народу!, синт. 45, 47
насрадасмо, насрадаће, посрадали..., фонет. 186
natjeravati, prisiljavati, siliti..., синт. 78
natjerati, nagoniti, синт. 84
natjerati, prisiliti, primorati..., синт. 76, 78
наш, фонет. 184
не, знач. и функц. 23
не, синт. 68
невероватно, синт. 8, 12
не виђо (<виђео), стјео, фонет. 174
него, знач. и функц. 222
Недељко/Недиљко, фонет. 189
не де (<не једе), сведно, фонет. 178
недовољно храбар, синт. 1
неће, фонет. 175
не јо, фонет. 177
neka grana, функц. 27
neka žena, знач. и функц. 18
некакав, знач. 28
неки, понеки, неко, нешто, фонет. 175
neko, знач. 28
Neko kuca, знач. и функц. 18
некрст, лекс. 216
некција, фонет. 176
не мере (не море), фонет. 179
немој, дела, хајде..., синт. 41
не морем, док се море..., фонет. 182
не пантим, пантим, пантијо, фонет. 185
непотребно, синт. 9, 10, 11, 12, 13
неревозан, фонет. 185
не сватам, поватали..., фонет. 186
нёсвјёст, фонет. и акц. 171
не смем рећи, смем, фонет. 175
не смије се сести, фонет. 175
не смим, не смиш, не сми, фонет. 175
несретници, сретна, фонет. 186
несумњиво, синт. 9
нетачно, синт. 12, 13
нећу, синт. 43
Нећу млеко, синт. 43
нешта, фонет. 179
нћ, фонет. 171, 172
нигде, фонет. 175
ниђе, фонет. 175
nijedan, знач. 28
nijedna scena, знач. 17
nikakav, знач. и функц. 29
Nina, оном. 232
Ninoslava, оном. 230
нипошто, синт. 7
нисам могла пре, пре првога, фонет. 174
ништа, знач. и функц. 29
ништа, знач. 28
ништавило, лекс. 216
нождрва, фонет. 184
нокти, ноктима, фонет. 184
носити крсте, фраз. 218
ноћи/ноћу, фонет. 179
н уми, не умиje, фонет. 176

njegov, знач. 28
njegov, знач. и функц. 29

Digitized by Google

njegov= mornarev, mladićev itd., знач. 28
њози, тизи, фонет. 187

-o, морф. 90, 91, 92, 93, 94, 96
obarati, синт. и знач. 65
обећава/обештава/обешћава, фонет. 175
обештати се, лекс. 216
обзири, синт. 54
oboriti, синт. и знач. 65
обустаља (прислављали су), фонет. 190
ov-aj, морф. 28
ovaj : taj : onaj, знач. 28
ovakav, знач. 28
ovakav= krupan, obojen u žuto, nakrivljen itd., знач. 28
овде/воде, фонет. 189
овде/воде, фонет. 189
овде, воде, фонет. 175
овден, овуден, одавден..., фонет. 187
овде, овца, овчи, фонет. 181
ови, фонет. 189
овим, фонет. 189
ovi metodi, знач. 17
овро, умро, фонет. 176
овштина/општина, фонет. 185, 190
Огањ!, синт. 41, 45
ода, морф. 189
ӧд бjёса, фонет. и акц. 171
одговорити → дати одговор, синт. 13
одељење, фонет. 187
од земље главари, знач. 221
одјело, фонет. 183
одма, фонет. 184
однели, фонет. 171
однео, разболео се, споразумео..., фонет. 174
од његова страха, знач. 222
од ови, фонет. 189
o — e, морф. 95
okrenuti list, синт. 76
Oliver, оном. 233
on, знач. 28
on, знач. и функц. 29
on-aj, морф. 28
onda, знач. и функц. 26
ондај, фонет. 187
онде/ноде, фонет. 189
онде, ноде, фонет. 175
они, синт. 55
опуштати се, лекс. 216
ора/орас, ора, ораја, ора, ораем/орајем..., фонет. и морф. 180
Oskar, оном. 229
Osle!, синт. 56
oslijepiti, синт. и знач. 64
Osme, Huse, Hase..., морф. 90
остављен/остаљен, фонет. 190
Отвори(те) огањ (ватру), синт. 45, 46
Отишо је к Паве, синт. и морф. 95
Отров је млеко, синт. 43
оће, ошеш, ошемо..., фонет. 180
оцjени, фонет. 171
ошћела, знач. и морф. 219

Pava, Stipa, морф. 95
Paviša, Periša, морф. 98
padati, синт. и знач. 65
падне, фонет. 190
паметно, синт. 54
Pas vidi ženu, синт. 61
pasti, синт. и знач. 65
паук, фонет. 181
паче, пачета, пачиња, фонет. 185
Páše — Pášē, Více — Vícē..., морф. 100
Pepa — Pepe, морф. 95
пепо, фонет. 177
Pera, морф. 91
Pera, Nika, морф. 96
Pera, Pava..., морф. 95
Pere, Ive, Jure, морф. 90
Pero, морф. 91
Pero — Pera, морф. 91, 97
Pero—Pera, Milo—Mila, морф. 92
Pero—Pere, морф. 91
Pero—Pere, Bato—Bate, Jovo—Jove, морф. 95
Perota, Jivota..., морф. 101
pet, синт. 54
петоро, седморо, фонет. 179
Пет седи — Пет седе, синт. 56
pèčenje/pečénje, знач. и функц. 26
пи, фонет. 182

Digitized by Google

пијан, фонет. 170
пијаница, фонет. 170
пиле, синт. 44
Pilip, оном. 231
пламен, синт. 44
плах, лекс. 216
plahovit : plahovito, знач. и функц. 28
плетење, лекс. 216
-пн->-н-, фонет. 185
по, синт. 10
побјено, фонет. 170
повукова, знач. и морф. 219
повукуше, лекс. 216
погинути на вјеру, фраз. 218
погинути на главу, фраз. 218
погинути с главе, фраз. 218
погрешно, синт. 14
pod, синт. 73
поделимо, фонет. 171
подстицаји и забране, синт. 40
пожање, фонет. 170
Пожар !, синт. 42
поздрави, синт. 40
позобати, лекс. 216
појас, моја, фонет. 182
poklon—paket, знач. и функц. 25
polagati, синт. и знач. 63
положiти, синт. и знач. 63
поље, синт. 44
pomaknuti, синт. 62
pomaknuti (se), синт. 65
помјешам, фонет. 171
поможе, знач. и морф. 219
по мом мишљењу..., синт. 11
помоћник, помоћница, фонет. 186
помрјеше, фонет. 171
понело, понети, фонет. 171
по пијеску, на ријеци, фонет. 171
поповати, лекс. 216
попутати, лекс. 216
порјетки, фонет. 171
posaditi, синт. 63
послати, фонет. 170
последњи због, синт. 46
пост, фонет. 190
(po)staviti, синт. и знач. 63
postati, синт. 63
Постење / Постиње, фонет. 175
потографише, телепон, фонет. 180
po Tonete, po Ivete, морф. 102
поћи ђавољијем трагом, фраз. 218
pošalji to Ive, синт. и морф. 95
пошљем новац, фонет. 170
пошљу, фонет. 170
поштовање, синт. 55
правац, синт. 41, 45
prase, синт. 72
прасци, прасцима, фонет. 186
првијенац, лекс. 216
прво, синт. 6
прво, друго, затим..., синт. 5
преварити на вјеру, фраз. 218
преватијо, презница, презнаничица, презнат..., фонет. 173
предикација, терм. 39, 40
пред мрак, пред Сјеницу, фонет. 173
пред / прид, фонет. 189
преживела, премјешташ, препаднемо..., фонет. 173
прекесутра, фонет. 179
преко, фонет. 173
преко поља, фонет. 173
преко / прико, фонет. 189
прекучијо / прикучијо, фонет. 173
прељепим, фонет. 171
према томе, синт. 5
премислити, лекс. 216
preplašiti vuka, синт. 76
пре / прије, фонет. 189
пре / при / прије, фонет. 189
преседници, фонет. 186
prestajati davati (posao), синт. 67
претећи, лекс. 216
прћ, фонет. 172
прћ-, фонет. 173
прћ->пре-(при-), фонет. 189
прћд, прћко, прћма, фонет. 173
прћко, фонет. 173
при-, фонет. 173
прибројала, приварити, пригледате..., фонет. 173
прид Бугарином, прид вече, прид јесен..., фонет. 173
прије, прије ће, фонет. 174
прико ријеке, фонет. 171

Digitized by Google

прикучи, прикучијо, припињемо..., фонет. 173
прима сунцу, фонет. 173
при->при-/пре-, фонет. 189
prisiljavati se, синт. 85
prisiliti se, синт. 85
prihvatiti, primiti nešto, синт. и знач. 71
причина управа, фраз. обрт 218
Пришао је трком, знач. и функц. 26
Пришао је трчећи, знач. и функц. 26
Prodaj !, синт. и знач. 75
prodati, синт. и знач. 75
prodati knjigu, синт. 76
прошћавај, фонет. 182
Пст !, синт. 54
пт->т-, фонет. 185
пут, синт. 44
пући сваке грдне јаде, фраз. 218
пуцај(те), синт. 45
-пч->-вч-, фонет. 185
пч->ч-, фонет. 185
-пш->-вш-, фонет. 185
пш->ш-, фонет. 185

р̥, фонет. 170
-ra, морф. 98
Rad'ъ<Rad+jь, Stan'ъ<Stan+jь, морф. 103
Rad'ъ, Mil'ъ, морф. 103
Rada—Rade—Radi, морф. 90
*Rad'a, *Rad'o..., морф. 103
Rade—Rada, морф. 91, 92
Rade—Rada, Dule—Dula, Mile—Mila, морф. 94
Ráde—Rádē, морф. 97
Ráde—Rádē, Míle—Mílē, морф. 95
Rade—Rade, Pepo—Pepe, морф. 95
Rade—Rade—Radi—Radu, морф. 105
Rade—Radeta, морф. 91
Rade—Radete, морф. 104
Rade—Radete—Radeti—Radetu, морф. 105
Rade, Hase, Fate, морф. 99
radio-stanica, знач. и функц. 25
радјоницу, фонет. 182
Radmio, оном. 231
Radosta, оном. 247
Radostija, оном. 230
Raduka, оном. 231
рађу, знач. и морф. 219
Разбојници !, синт. 42
раздвајући, знач. 219
размишљава, знач. 219
разумем га, разумете, фонет. 171
разуме се, синт. 1
razumjeti, синт. 73
разумјеш, фонет. 171
раоник/раник, фонет. 177
Распали(те), синт. 45
рву се, рво се, рвли се, фонет. 180
Resa, оном. 246
Resava, оном. 246
речит, фонет. 262
р+ъ̆>ре (рје, ри), фонет. 189
рѣ>рје, фонет. 270
ridokosi mladić, знач. 28
рјечит, фонет. 262
робље, лекс. 216
р+ŏ > ре (ри), фонет. 189
Rude pravo, синт. 54
Ruđer, оном. 233
Rusija, оном. 232
руку, ногу, морф. 263, 270

с, фонет. 264
сабља, лекс. 216
sav, знач. и функц. 31
Savle, оном. 232
sada : onda, zašto : zato, tako : ovako, знач. и функц. 27
sadržati, синт. и знач. 73
sadrže jabuke, синт. 73
Sadrži jabuke !, синт. 74
сађене, сађенем, сађети..., фонет. 172
са једним, фонет. 174
са кости, са крви, са масти /са машћу, морф. 183
Salko — Salke, морф. 103
Salko, Ševko, Janko..., морф. 98
sam, знач. и функц. 31
Само брже, синт. 48
санице, саница, саницама, фонет. 177
са оним, фонет. 189

Digitized by Google

са отим, фонет. 189
Saramanda, оном. 230
sasvim, знач. и функц. 26
са срећом, синт. 46
са цјевљу, фонет. 171
svaki, знач. и функц. 29
свекрва, фонет. 176
Svetlana, оном. 230
Сви ако ће окрилатит Турци, знач. 219
свијетла кола, фраз. обрт 218
свједок, свједоци /сведоци, сведочи..., фонет. 181
сво, фонет. 178
сврака, фонет. 181
с друге стране, синт. 5
se, синт. 64
седам, синт. 54
седамдесет, фонет. 184
ѕеђењи, морф. 259
седим, синт. 56
сејали, сејати, сејато..., фонет. 174
село, синт. 44
сестрин, знач. и функц. 18
сћкира, фонет. 175
Sibin, оном. 230
сиједна, сиједно, фонет. и акц. 171
сикира/сикера, фонет. 189
сикира, сикиру, фонет. 175
сȕкира, сирȍма, фонет. и акц. 179
siliti se, синт. и знач. 85
сирома, сиромака, сиромаци..., фонет. 180
сирутка, фонет. 179
sjediti, синт. и знач. 63
сједла, фонет. 175
сједне, фонет. 190
с једне стране, синт. 5
сјен, лекс. 216
сјенка. лекс. 216
sjesti, синт. и знач. 63
Skakao je /galopirao je, синт. 76
слати, фонет. 170
слијеп, фонет. 171
слимљен, фонет. 186
Sloboda, оном. 233
slomiti granu, синт. 76
службеник, синт. 55
смеем се, фонет. 174
смћти, фонет. 175
снег, фонет. 171
снијег, фонет. 171
sniježi, синт. 60
сњег (поред снијег), сњегом, фонет. 171
сњежа, сњешчић, фонет. 183
сњешчића, стјеница..., фонет. 172
с њим, с њима, фонет. 185
совина, фонет. 176
с опроштењем, синт. 6
спанаћ/шпанаћ, фонет. 187
Spasoje, оном. 233
сплака, лекс. 216
срамно, синт. 9, 11
срамота, синт. 39
срећ-, морф. 10
срећна Нова година, синт. 45
срећом, синт. 3, 9, 10, 12
Српски буквар, синт. 41
с/са, фонет. 187
стабло, стакло, фонет. 185
staviti, синт. 60
stavljati, синт. и знач. 63
stajati, синт. и знач. 63
стални, лекс. 216
Stanь, Vladь, Radь, оном. 103
Stanko, оном. 228
Stanko — Stanka, Veljko — Veljka, морф. 95
stati, синт. и знач. 63
стевана, фонет. 177
Stevan+da, оном. 231
Stevo, Pero, Mile..., морф. 97
стијене, фонет. 171
Stipa, Pava, Mata..., морф. 98
стјену, фонет. 171
сто, синт. 44
стоећи, морф. 259
стојене, ѕеђене, лежене. морф. 259
стоје, ѕеде, леже..., морф. 259
Stoj+men, оном. 231
stop, синт. и знач. 63
стрева/стеја/стрија, фонет. 180
Suada, оном. 232
suva grana, функц. 27
сувише нагло, синт. 1
судити, лекс. 216
сује, сују, сово..., фонет. 185

Digitized by Google

Sule — Sula — Sulu, морф. 89
Sule — Sule — Suli, морф. 89
Sultana, оном. 232
сумњиво, синт. 9
Sutka, оном. 232
сутре, фонет. 183

т, фонет. 264
т, фонет. и фон. 270
та да, синт. 48
t-aj, морф. 28
тајна, функц. 224
takav, знач. и функц. 29
Takova cura!, синт. 55
такође, знач. и функц. 26
tako, onda, vrlo..., знач. и функц. 26
тами, туди, фонет. 175
ta moja grana, дистр. 27
та[н], фонет. 258
ta neka grana, дистр. 27
Тарuško, оном. 230
тараса, фонет. 178
ta suva grana, дистр. 27
тачно, синт. 3
твор, творови, фонет. 186
тврдити → износити тврдње, синт. 13
тебе, знач. и морф. 220
тели /ћели, фонет. 180
Telovac, оном. 247
тѐо /тѐō /ћѐо /ћѐō, фонет. и акц. 180
teretni voz, знач. и функц. 25
teći, синт. и знач. 63
Tešo — Teše — Teši, морф. 94
Tijelovac, оном. 247
тијесто, фонет. 171
тила/ћела, фонет. 180
тим, фонет. 189
Ј. филолог н. 503 шиф 13)ери
тица, фонет. 185
тише, синт. 54
тк->к-, фонет. 186
to, знач. и функц. 29
тобож, синт. 7
Tode, Ive, морф. 96
To je lepo, знач. и функц. 18
То је управо тако, синт. 7
Toma, Sava, морф. 95
Tomira, оном. 230
Toni, оном. 229
То нипошто не сме бити, синт. 7
Toska, оном. 232
то-т, морф. 28
тотално, синт. 6
То-то разговор!, синт. 48
точити, синт. и знач. 63
трешња, фонет. 183
трчећи, морф. 259, 260, 269
туде, фонет. 187
тудена, фонет. 187
Tudor, оном. 232
тужан : тужно, знач. и функц. 28
тх->т-, фонет. 186

ћѐо/ћѐō, шћѐо/шћѐō, фонет. 177
ћерај, уђену, уђенути..., фонет. 172
ћер, ћерци, ћеркама, фонет. 184
ћети, фонет. 180
ћутим, ћутиш..., фонет. 187

у, фонет. 170
ubijati, синт. и знач. 65
ubiti, синт. 68
ubiti, синт. и знач. 65
увек, фонет. 171
уво, увета..., фонет. 180
уврјеђен, фонет. 171
угонетати, лекс. 216
udariti, лекс. 216
ударити/ударати ногом, шаком..., синт. 71
ужина, опе, фонет. 182
у здравље, синт. 46
узјала, узјашио, фонет. 184
узмите правац, синт. 46
узроковати, синт. 68
уколико, синт. 5
укратко, синт. 6
улетјети, лекс, 216
umirati, синт. и знач. 63
умјешано, фонет. 171
umoriti, синт. и знач. 63, 65
умрети, фонет. 171
umrijeti, синт. и знач. 63

Digitized by Google

умрјети, фонет. 171
un, kunj, muram, фонет. 96
уопште, синт. 6
уослѣ, фонет. 173
уоче, уоче Врамиђа, фонет. 177
управо, синт. 7
упрѣко, фонет. 173
уприко, фонет. 173
у противном, синт. 5
Ура !, синт. 54
у Рȗјеку, у свȗјет, фонет. 171
Ускрс, фонет. 170
усред подне, фраз. 218
У стрелце !, синт. 41, 45
U to vreme, знач. и функц. 18
У том случају, синт. 5
Utornik, оном. 230
уче славе, фонет. 177
учинити прекаду гробу, фраз. 218
учинити спомен души, фраз. 218
учтиви изрази, синт. 40

фала / вала, фонет. 186
фамилиђа, фарби, Филиповић..., фонет. 180
Fata, Fate, морф. 99
Fatime—Fate, морф. 105
ф>в(п), фонет. 189
Feda, оном. 229
Feza, Hate, Kadro, морф. 99
Филолошки факултет, синт. 54
Flora, оном. 230
фраза, синт. 38
Frana, Jura, морф. 101
Frane—Franeta—Franetu, морф. 102

хајдук, лекс. 251, 267
хајдучија, лекс. 267
Hanka, (пођ' сем), синт. 55
Hasan—Hase, морф. 105
Hase, Fate, Kadro, морф. 89
-хв->-в-, фонет. 186
Helena, оном. 229
hodati, синт. и знач. 71
hraniti, синт. 76
Hrebeljan, оном. 230
хтѣти, фонет. 180
Husa, Jova, Iva, морф. 89
Huse—Husete, морф. 106

car-, граф. 237
цар од царах, знач. 218, 221
Caca, оном. 231
цвȗјет, цвȗјеће, фонет. 171
цеви, фонет. 171
целивају, фонет. 175
цели дан, фонет. 171
ценим, фонет. 171
сео, знач. и функц. 31
Cecara, Lucara, морф. 98
cĕsar, граф. 237
цјеви, фонет. 171
цједују, цјепка, фонет. 172
цјене, фонет. 171
цјеним, фонет. 171
цјепка, фонет. 185
Соса, оном. 232
црвен, црвена, црвене..., фонет. 183
црȗјево, фонет. 183
Crnac, оном. 247
Crn+el, морф. 231
црни дан, фраз. обрт 218
Црнча, оном. 169

чак, синт. 7
Časlav, оном. 230
част, синт. 44
Чашу вина !, синт. 41
чело, фонет. 185
чест, знач. и функц. 222
четверо, петеро, седмеро..., фонет. 179
четерес, фонет. 176
четерести, фонет. 176
чѐтрй / чѐтрй, фонет. и акц. 179
чие, даемо, јаета..., фонет. 182
чиђа ј но самсара, фонет. 177
чији, знач. и функц. 29
čini da sedne..., синт. 63
čini... da... sedne, синт. 66
činiti, синт. 66
„činiti vidjeti", синт. 66

Digitized by Google

чињати, лекс. 216
читанка, синт. 41
čovek i mačka, знач. и функц. 24
čovek s mačkom, знач. и функц. 24
čovek čiji hleb jedeš, знач. и функц. 18
човек / човик, фонет. 181
човѣк, фонет. 181
чоjек, чоjека, чоjеку, фонет. 181
чр̥-цр̥-, фонет. 183
чрѣ->црѣ-, фонет. 183
чудан, лекс. 216, 217
чудно, лекс. 216, 217
чудно, синт. 11, 55
чудновато, синт. 10
чудо витезовах, фраз. обрт 218

шаље, фонет. 170
Šandor, оном. 229
шанути, фонет. 185
Šarban, оном. 230
Šaul, оном. 232
ш̄едењи, морф. 259
шеница, фонет. 185, 190
шес, фонет. 184
шета пса / дијете, синт. 76
шетати, синт. 76
Šime, морф. 91
Šime—Šima, морф. 91
Šime—Šime, морф. 91
Шиц!, синт. 54
школа, синт. 39, 40
школа, фонет. 182
шљива, фонет. 185
ш њим / с њим, фонет. 190
ш њом, фонет. 185
штавише, синт. 4—5
шта да се ради, синт. 55
штап, уштап, фонет. 182
Штета!, синт. 55
што, синт. 11
Што раде!, синт. 73
шт<*ст', фонет. 182
шћѐо / шћѐō, фонет. и акц. 180
шћети, фонет. 180
Шуму!, синт. 45, 47, 56

ѣ>йjē (брйjēст, снйjēг), фонет. и акц. 171
ѣ>îjе (двîjе), фонет. и акц. 171
ѣ>йjе (двйjе), фонет. и акц. 171
ѣ̆+ >и, фонет. 189
ѣ̆+ >и (е), фонет. 189
ѣ̆+љ>е / jе (и), фонет. 189
ѣ̆+о>и / j (jе), фонет. 189
ѣ̆+о>и / е (jе), фонет. 189

Остали словенски језици

а) *ћирилица*

-а, морф. 120
ā, морф. 123
аз ще кожа, синт. 50
аз ще чета, синт. 50
ако лї є, граф. 137
акы, лекс. 159
анаѳема, еѯарси, инор'си, инорїа..., граф. 124, 128, 136, 138
архиереи, граф. 153
архиереѡмь, граф. 153
архиерѧ, граф. 153
архиюреи, граф. 153
архиюрѣѡмь, граф. 153
архиюрѣю, граф. 153
аще, граф. 119
аще, лекс. 159
аще ли кто ѡбрѣщет' се съгрѣшивь црькви ... да повинет' се..., синт. 135

Digitized by Google

-*īo*/-*īa*: своѥго, самодрꙋгаго, оногозы..., морф. 125
годѣ, знач. 135
господа, господоу, граф. и морф. 237
господь, граф. 237
гредюще, граф. 153
гробовь, митрѡпѡлить, єпископь..., акц. 123
грѣдѫщаго, граф. 153
г҃оу, граф. 237
г҃ь, граф. 227

да єсть попь свободнь коудѣ мꙋ хотѣниє, синт. 134
-де/-дѣ, граф. и фонет. 153
делателѣ, граф. 154
делателꙗ, граф. 154
Доброе утро, Привет, Спасибо..., синт. 40
дондеже, граф. 153
дондѣже, граф. 153
древе, граф. 153, 154
дрѣвле, граф. 153, 154
Дурного, синт. 45

ђе, фонет. 142

е, граф. 152, 153
еже аще, лекс. 159
есмъ, морф. 156
епископиѥ, граф. 121
эт̄—от̄, морф. 28

жд, граф. 117
жде (=ђе), фонет. 124
ждеже, граф. 117
жезлъ, граф. и фонет. 151
же, люче, лоучъшее..., лекс. 159
железная дорога, морф. 18
жьзль, граф. 151
жьзль правлениѣ, синт. 157

з, граф. 155

з, граф. 155
за, граф. и фонет. 153
/з/моудїтъ, дръзновениемъ, приѧшѧ полъзѧ..., лекс. 164
зачела, зачело, знамениѥ..., лекс. 161
здѣ, граф. 153
зи, и: симьзи... оу тѣхьзи... кь ономоузи... оу тоизи црькви..., морф. 133, 134
злостраждю, граф. 154
злостраждѫ, граф. 154
з щсмрть, граф. 151
зѣ, граф. 153

и, граф. 138, 155
и: благословии, вратии, згодии..., граф. 137
ид-, морф. 122
идоли, граф. 166
иереи, граф. 153
иждеже, граф. 117
иже, граф. 158
измѣнеть се, граф. 155
измѣнѧтъ сѧ, граф. 155
или, синт. 158
имамь, морф. 123
имамъ, морф. 156
имамы, морф. 156
имоуть, граф. 152
имоущии, граф. 152
имѧтъ, граф. 152
имѧщи, граф. 152
иньдѣ, граф. 153
инъ/де/, граф. 153
Ин҃ѣ оубо ближе намь сп҃сениѥ или ѥгда вѣровахомь, синт. 158
И некому руку подать, синт. 55
И скучно и грустно, синт. 54, 55
испльнень, граф. и фонет. 152
исплънънъ, граф. 152
Исоусь Христь, граф. 238
иѥрѣи, граф. 153
і, граф. 155, 236

Digitized by Google

-*īo*/-*īa*: своѥго, самодрꙋгаго, оногозы..., морф. 125
годѣ, знач. 135
господа, господоу, граф. и морф. 237
господь, граф. 237
гредюще, граф. 153
гробовь, митрѡпѡлить, єпископь..., акц. 123
грѣдѫщаго, граф. 153
г҃оу, граф. 237
г҃ь, граф. 227

да єсть попь свободнь коудѣ мꙋ хотѣниє, синт. 134
-де/-дѣ, граф. и фонет. 153
делателѣ, граф. 154
делателꙗ, граф. 154
Доброе утро, Привет, Спасибо..., синт. 40
дондеже, граф. 153
дондѣже, граф. 153
древе, граф. 153, 154
дрѣвле, граф. 153, 154
Дурного, синт. 45

ђе, фонет. 142

е, граф. 152, 153
еже аще, лекс. 159
есмъ, морф. 156
епископиѥ, граф. 121
эт̄—от̄, морф. 28

жд, граф. 117
жде (=ђе), фонет. 124
ждеже, граф. 117
жезлъ, граф. и фонет. 151
же, люче, лоучъшее..., лекс. 159
железная дорога, морф. 18
жьзль, граф. 151
жьзль правлениѣ, синт. 157

ѕ, граф. 155

з, граф. 155
за, граф. и фонет. 153
/з/моудїтъ, дръзновениемъ, приѧшѧ полъзѧ..., лекс. 164
зачела, зачело, знамениѥ..., лекс. 161
здѣ, граф. 153
зи, и: симьзи... оу тѣхьзи... кь ономоузи... оу тоизи црькви..., морф. 133, 134
злостраждю, граф. 154
злостраждѫ, граф. 154
з щсмрть, граф. 151
зѣ, граф. 153

и, граф. 138, 155
и: благословии, вратии, згодии..., граф. 137
ид-, морф. 122
идоли, граф. 166
иереи, граф. 153
иждеже, граф. 117
иже, граф. 158
измѣнеть се, граф. 155
измѣнѧтъ сѧ, граф. 155
или, синт. 158
имамь, морф. 123
имамъ, морф. 156
имамы, морф. 156
имоуть, граф. 152
имоущии, граф. 152
имѧтъ, граф. 152
имѧщи, граф. 152
иньдѣ, граф. 153
инъ/де/, граф. 153
Нн҃ѣ оубо ближе намь сп҃сениѥ или ѥгда вѣровахомь, синт. 158
И некому руку подать, синт. 55
И скучно и грустно, синт. 54, 55
испльнень, граф. и фонет. 152
исплънънъ, граф. 152
Исоусь Христь, граф. 238
иѥрѣи, граф. 153
і, граф. 155, 236

Digitized by Google

ї, граф. 117, 123, 126, 138, 143, 236
ї божїи, инорїи...; архїереа, заповѣдїю, латинскїѥ..., граф. 139
ї: божїи, инорїи, соудїниꙋ..., граф. 136, 137
ї: божїи, сꙋдїинѡм, сꙋдїинꙋ..., граф. 124
ї: киновїꙗхь, коукїи..., граф. 121
ї: людїи, прѣданїи, насилїи..., граф. 126
ї: по загорїи, соудїине; ѡбличїи, соудїи..., граф. 141
ї: хрїстїанство, людїе, архїереа..., граф. 129

јас ќе влезем, синт. 50
јас ќе одим, синт. 50

к', граф. 117, 135
калꙋгѥр-, кїновїахь, лѡгѡфетꙋ..., граф. 126
камо хошет, знач. 135
каузировать, знач. и синт. 67, 68
каузировать переставать иметь, синт. 67
к', г, граф. 122
кєпалїє, кєфалїамь..., граф. 141
к немоу, граф. 152
Книга лежит, вероятно, на столе, а не в столе, синт. 8
когда, тогда, граф. и фонет. 151
кого — ѥго, граф. 118
коуплени, граф. 154
коупѣми, граф. 154, 155
кьгда, тьгда, граф. 151
кьгда — ѥгда, граф. 118
Коля!, синт. 52
Красная площадь, синт. 54
кровь, фонет. и граф. 151
кръвь, граф. 151
кто҃, зло҃, кꙋкю҃, акц. 126
коуки҃, ѡкольнꙗ҃, крагꙗ҃, акц. 121
коупени, граф. 154
коуплени, граф. 154
коуплѣми, граф. 154, 155
коупѣми, граф. 154, 155
кьгда, тьгда, граф. 151
кьгда — ѥгда, граф. 118

л, граф. 155
ли, синт. 158
лишать (работы), синт. 67
-л>-о, фонет. 120
л̥—ꙋ, фонет. 119
лоучъшее, морф. 157
лѣтъ, граф. 152
любодѣꙗнию, граф. 153
любодꙗние, граф. 153
любы, морф. 158
любъвъ, морф. 158
люкаво, граф. 154
люче, морф. 157
лѫкаво, граф. 154
маннѫ, граф. 152
маньню, граф. 152
Марш! Цыц! Караул!..., синт. 40
Маша! Ребята! Мама!, синт. 40
мелхиседековоу, граф. 152
мельхиседєковꙋ, граф. 152
местоимение, терм. 17
мирна, морф. 157
мирнаꙗ, морф. 157
мнози, граф. 155
мнози, граф. 155
мнозыи, граф. 155
-мо, морф. 156
могоущюмоу, морф. 156
Мое почтение, синт. 55
Молчать!, синт. 50
мртвыхь, граф. 152
мрътвы/хъ/, граф. 152
[..]мрѣтъ, морф. 156
моу, морф. 133
-мы (-ми), морф. 156

на, въводитъ, званию..., лекс. 160
наиде, нагѥ, фонет. 122
наипрѣжде, бракь, аще..., лекс. 132

Digitized by Google

наипрѣжде, госпожда, прѣжде..., граф. 129
На здоровье, С Новым годом, синт. 40
немощьню, граф. 154
немощьнѫ, граф. 154
не, не...етеръ, /е/теръімъ..., лекс. 162
неправъдѫ, лекс. 159
Не шуметь!, синт. 50, 55
нігдеже, граф. 153
нигдѣже, граф. 153
Никаквих признаков жизни, синт. 45, 48
ни, никтоже, нѣкоторымь..., лекс. 162
Ничего лишнего, синт. 45, 48, 56
нѣсть, несть, есть...; продаст ...; има..., морф. 127
н , граф. 155
нъ, граф. 155
нѫ, граф. 155

о, граф. 155
ѡ, граф. 155
ѡблѣцѣм, граф. 153
⊙блѣцамъ, граф. 153
обрѣтати, граф. 119
ѡвръшет' се, волею, да посилает..., морф. 133
ѡвь, граф. 155
овъ, граф. 155
од-, морф. 143
од-, прав. 126
од-, граф. и фонет. 117
од-, от-, граф. 123
ѡлтар , правленикъ, распеть се..., лекс. 167
-омоу, морф. 156, 158
ѡнь, граф. 155
ѡнъ, граф. 155
ѡ планінахь, граф. 137
основа, граф. 155
ѡснова, граф. 155
оѿ-, граф. и фонет. 117
ѿ, граф. 155
⊙, граф. 155
ѿвръщи во себе, синт. 158
ѿвръжемь се, граф. 152
оѿ-/od-, фонет. 126
оѿ-/od-, граф. 129
оѿ-/od-, граф. 138
оѿ-/od-: ѡддати, граф. 136
оѿ-/od-: ѡд ктиторь, ѡд митрѡполиты, граф. 124
оѿ-/od-: ѡдь митрополиты, ѡдь ѡногазіи, ѡдь ных..., морф. 141
оѿ-/od-: ѡт ереси, ѡт цркве, ѡт них...; ѡд светога, ѡд нихь, ѡд села..., граф. 121
отъ, граф. 155
(отъв)рѣщи во сѧ себе, синт. 158
отъвръжем сѧ, граф. 152
ѿпадемь, граф. 155
ѿпадемь, морф. 156
⊙падемъ, граф. 155, 156

переставать давать (работу), синт. 67
переставать каузировать иметь, синт. 67
пер'перѣ, штьцѣ..., акц. 138
повелѣние, граф. 153
повелѣнию, граф. 153
подбаше, морф. 156
подобаше, морф. 156
пользоу, граф. 155
полъзѫ, граф. 155
помните, граф. 154
помныте, граф. 154
потъщи сѧ себе, синт. 158
праведнь, фонет. 151
правению, синт. 157
Привет, синт. 55
приѧть, морф. 156
приеть, морф. 156
причѧстие, граф. 166
причестьника, граф. 166
прилѣпляеи се, граф. 154
прилѣплѣи сѧ, граф. 154
Прощайте, Простите, Дудки, Ничего, синт. 40
поустие, морф. 157

Digitized by Google

пѫстѣки, морф. 157
пѫстиѥ, граф. 153
/пѫстѣ/и, граф. 153

разарѧи, граф. 154
раздражаше, морф. 156
разарѣите, граф. 154
раздражажаше, морф. 156
разтерали, лекс. 144
разѹмѣ, граф. 152
разъгнали, лекс. 144
распеть сѧ, морф. 156
распѧтъ сѧ, морф. 156
родѣи, морф. 156
родивы, морф. 156
родих тѣ, граф. 152
родих тѧ, граф. 152

сваде (=сваће), граф. 121
свободань, фонет. 144
своѥ, свѣсте, свѣтило..., лекс. 163
свръшена, граф. 152
свѣдоуще, граф. 151
свѣсть, граф. 151
свѣсть ... ѥго, синт. 157
сѣ, морф. 136
себе, синт. 158
себѣ, граф. 155
себѣе, граф. 155
селѡ, граф. 155
скончание, граф. 152
сконьчания, граф. 152
/сло/жениѣ, глава, /пѣ/чатъ..., лекс. 161
смѣренюѥи, граф. 154
смрть, граф. 152
смѣрению моудрость, граф. 165
сѣѥви, морф. 157
С Новым годом, синт. 45, 56
сномъ, граф. 152
сномъ, граф. 152
сѣѥу, морф. 157
с нимь, граф. 152
с нимъ, граф. 152
Спокойной ночи, синт. 45
старѣишина, граф. 154
створи, граф. 151
створить, граф. 151
сѫмоу дх҃оу, синт. 157
соушю, граф. 154
съвръши сѣ, граф. 152
сътвориште, морф. 156
сътворивь, морф. 156
съоузь, фонет. 155
сынь, граф. 237
съвръшена, граф. 152
съвръши сѧ, 152
съвѣ/дѫща/, граф. 151
съвѣсти, граф. 151
съвѫзъ, фонет. 155
съде, граф. 153
съ, къ, въ, граф. 152
съмрътъ, граф. 151, 152
съмѣреномѫдростиѥ, граф. 165
съмѣренѫ, граф. 154
сътвори, граф. 152
сътворить, граф. 151
сътворше, морф. 156
сътворъ, морф. 156
сѧ себе, синт. 158
сѫщѫ, граф. 154

-ѫ-, морф. 117, 123, 135, 143, 144
ѫ', граф. 135
такожде, тѣм'жде, фонет. 127
-ѫ-: воюють, вѣдет, штсѣкѣть..., морф. 140
тврѣдоѥ, граф. 152
тврѣдою, граф. 152
-ѫ-: вьсхощет, штлѣчит сѣ, оумрѣть..., морф. 125
-ѫ-: живѣть, постризают..., морф. 127
-ѫ-: имать, штлоучит, гредѣть..., морф. 143
-ѫ-: штлоучит'сѣ, ижденоуть, изъставлають..., морф. 122
-ѫ-: очистит'сѣ, женет' сѣ, благословет'сѣ..., морф. 131
-ѫ-: разлоучеть, вьсхощеть, умрѣть...., морф. 137
тѣла, морф. 157

Digitized by Google

тѣлеса, морф. 157
телеси, морф. 157
телоу, морф. 157
телѥса, морф. 157
телѥсь, морф. 157
трьпѣниѥ, лекс. 167
трьплю, граф. 153
тръпѣлство, лекс. 167
тръплѫ, граф. 153
тѹждаго, граф. 155
тоуждааго, граф. 155
-тъ, морф. 156

ѹ, граф. 155, 236
ѹ, акц. 136
оу, граф. 152, 153, 155, 236
оу, граф. и морф. 135
оу, акц. 136
оу-, граф. и морф. 129—130
оубииство, сиѥгази, биета, граф. 124
ѹбо, граф. 155
оубо, граф. 155
Увы!, синт. 54
оуди, граф. 154
оуды, граф. 154
оу, є, ѥ, ѡ, акц. 121
оукарꙗѥь, граф. 154
оу(кар)ѣетъ, граф. 154
оукьснить, оупваниѥмь, оуспѣше се..., лекс. 164
оулоучѧтъ, граф. 154
оулючеть, граф. 154
оумльчанѣ, граф. 154
оумлъчаниѣ, граф. 154
оумрѣ, морф. 156
оумрѣтъ, морф. 156
-оумоу, морф. 158
-оумоу (-юмоу), морф. 156
оу ничтоже, фонет. 155
Управы на него никакой, синт. 45, 48
оу тоуждемь, фонет. 156
оусарина, фонет. 144

х, фонет. 144

хорошо, синт. 54
ходимь, морф. 156
ходимъ, морф. 156
хѹсарь, лекс. 132

ца, фонет. и граф. 153
цаноѫ, фонет. и граф. 153
цѣ, граф. 153
цѣною, граф. 153
целюѥть, фонет. и граф. 153
ц҃р, граф. 237
црки, граф. 155
црки ... ст҃го дх҃а, синт. 157
цркы, граф. 155

чудный, лекс. 217
Что? А что? Ну что? Ничего, синт. 40

щ, граф. 117, 236
щ, жд, граф. 122
щ, жд/к', г': въсхощет, векѥ, властеличища..., граф. 129
щ, жд/к', г': въсхоще, тысѹщѹ, наврѣщїи...; такожде, тоуждоу...; нагѥ, мѣгю..., граф. 142
щ, жд/к' г': вьсхощеть, тисоущѹ, тисоущи...; тѣмжде, междѹ...; краги, изнагѥ, мегѹ..., граф. 124, 137
щ, жд/к', г',: тысѹщѹ, наврѣщи, тисѹщи..., граф. 126
щ, жд/к', г': тисоущоу, тисѹщоу, нощию..., граф. 121
щ, жд/к', г': тисоущѹ, тисѹщу, нощїю...; госпожда, такожде...; мегѥ, нагѥ, тѹгѥ..., фонет. и граф. 139
що, морф. 136

ъ, граф. 117, 122, 123, 126, 127, 129, 137—140, 143, 151, 237
ъ: въсакь, въсхоще..., граф. 142

Digitized by Google

ъ—о, фонет. 151
ъ: тръговѣх, пръвїих, твръде..., граф. 130
ъ: царъскои, дръже, дръжавомь, граф. 125

ъı, граф. 154
ы, граф. 118, 154

ь, граф. 118, 142, 151, 237
ь—*а*, фонет. 119
ь—е, фонет. 151
ь—о, фонет. 151

ѣ, граф. 118, 153
ѣдѫщомоу, морф. 156
-ѣи/-еи, граф. и фонет. 153
ѣко, лекс. 159
ѣмъ, морф. 156

ю, граф. 152, 153, 236

ѫ, граф. 152

ѭ, граф. 153

ѧ, граф. 152, 153

ѩ, граф. 153

ꙗ, граф. 236
ꙗдоущюмоу, морф. 156
ꙗмо, морф. 156

ѥ, морф. 144
ѥ, граф. 153
ѥ, граф. 152, 236
ѥже, граф. 158
ѥпкпа (ic), инориꙗх, калоугер-, прав. 121
ѥсми, морф. 156
ѥсть, морф. 144
ѥсть, ест...; дасть...; имамь..., морф. 125
ѥсть, нѣсть..., морф. 122
ѥсть, нѣсть...; дасть...; имамь..., морф. 138

ѳ, граф. 118

ѕ, граф. 155

ѵ, граф. 143

б) *латиница*

c(a)rьstvo n(e)b(e)snoje, граф. 237
c (ěsa)r(ьs)tvii n(e)b(e)snomь, граф. 237

Dobrá noc, синт. 45
Dobrou noc, синт. 45, 46
dobře, синт. 54

Jakého tu zvuku od božiho rána!, синт. 56

otročę-otročęte, moldę-moldęte, морф. 104
ot(ь)idutь, граф. 237
ot(ъ)sěčenie, граф. 237

Digitized by Google

Rož, оном. 246
Rožna dolina, оном. 246

Stanz, Voldz, Radz, оном. 103
Stat rovně!, синт. 55
Správně, синт. 54

těch děti, синт. 47, 56

Toho krasneho porculanu!, синт. 48

*vyrьjь, оном. 246

Zvenigorod, оном. 248
Zvьnigordь, оном. 249

Несловенски језици

а) *латиница*

Alfred fait cuire la soupe, синт. 66
Alfred se lève, синт. 65
Alfred stands up, синт. 65
Alfred steht auf, синт. 65
Alfred tombe, синт. и знач. 65
additive, енгл. терм. 5
aggettivo, терм. 17, 19, 20
aggettivo dimostrativo, терм. 30
aggettivo indefinite, терм. 30
aggettivo indicativo, терм. 20, 21, 30
aggettivo interrogativo, терм. 30
aggettivo possessivo, терм. 30
aggettivo qualificativo, терм. 20, 21
aggiuntivi, терм. 30
alcuno, морф. 28
amplifirs, терм. 6
assoluti, терм. 29-30
attitudinal adverb, енгл. терм. 9

beautiful, знач. и функц. 21
become, синт. 68
begin, синт и знач. 63
bello, морф. 27
Bernard renverse Alfred, синт. 65
Bill died, синт. 66
Bill öldü, синт. 66
blue, знач. и функц. 21
break, синт. и знач. 63

cause, синт. и знач. 68
change, синт. и знач. 63
chemin de fer, морф. 18
ciascuno, знач. и функц. 29
ciò, знач. и функц. 29, 30
close, синт. и знач. 63
conjuncions, енгл. терм. 4
cu-ius, морф. 28

determiner, терм. 20-22
determiner function, терм. 21
determiner-pronouns, терм. 21, 30
develop, синт. 63
die, синт. t знач. 65
-dü, морф. и знач. 66
-dür, морф. и знач. 66
donne, синт. 66
downtoners, терм. 6

each, знач. и функц. 28, 29, 31
Eisenbahn, морф. 18
emphasizers, енгл. терм. 6
every, знач. и функц. 30
-ö, морф. 66
öl, морф. и знач. 66
öldür, морф. и знач. 66

fahren, синт. и знач. 63
faire, синт. 66
faire voir, синт. 66

Digitized by Google

fait manger, синт. 66
fall, синт. и знач. 63, 65
fallen, синт. и знач. 63
fällen, синт. и знач. 63
fell, синт. и знач. 63
führen, синт. и знач. 63
Fürwort, терм. 17
fortunately, 10

grow, синт. 63

happily, 10
Hele!, синт. 54
Hop!, синт. 54
Hyba, синт. 55

ist-ius, морф. 28

Jean donne le livre a Marie, синт. 66
John Bill-y öldürdü, синт. 66
John killed Bill, синт. 66
John sold Mary the book, синт. 75

kick, синт. и знач. 71
kill, синт. и знач. 65
knock down, синт. и знач. 65

langue, терм. 28
La soupe cuit, синт. 66
lay, синт. 63
lever, синт. и знач. 65
lie, синт. 63
luckily, 10
limiting adjective, терм. 30

Marie a le livre, синт. 66
Max rolled down the hill, синт. 82
mihi placet, синт. 73
mio, знач. и функц. 30
mio padre, знач. 17
mio, questo, quello..., знач. и функц. 19
Mizero!, синт. 56
modal adverbs, терм. 8
mon le mien, знач. и функц. 30
montrer, синт. 66
mourir, синт. и знач. 65, 66
my, знач. и функц. 30
my: mine, знач. и функц. 21, 30

Nessuna scena, знач. 17
nessuno, знач. 30
nominal function, терм. 21
not, синт. 68
nothing, знач. и функц. 29
notions lexicales, терм. 28

object — oriented adverb, терм. 3
Oheň!, синт. 55
open, синт. 63

parole, терм. 28
pragmatic adverbs, терм. 6
pronom, терм. 17
pronome, терм. 17, 19, 20, 30
pronomen, терм. 17
pronome possessivo, терм. 20
pronoun, терм. 17, 30
pro-noun, терм. 31
pronouns, терм. 21
possessive adjective, терм. 30
punch, синт. и знач. 71

quello, морф. 27
questi metodi, знач. 17
questo, знач. и функц. 28, 29 30

raise, синт. и знач. 63
renverser, синт. и знач. 65
rise, синт. и знач. 63

Digitized by Google

sādáya-ti, синт. 62
sentence adverb, терм. 1
sound, sign, meaning (= звук, знак, значење), терм. 199
speaker-oriented adverbs, терм. 6
sprengen, синт. и знач. 63
springen, синт. и знач. 63
subject-oriented adverb, терм. 3
substantive — pronouns, терм. 30
supstantiv, терм. 17

that, морф. 28
the, every, знач. и функц. 21
their, знач. и функц. 30
their, my, знач. и функц. 21
The rock rolled down the hill, синт. 82
they, знач. и функц. 30
this, морф. 28
tomber, синт. и знач. 65
tuer, синт. и знач. 65, 66
tuer, kill, синт. и знач. 65
tuo, знач. и функц. 30

u, морф. 96
ü, фонет. 66

vecchiv, знач. и функц. 30
verschwenden, синт. и знач. 63
verschwinden, синт. и знач. 63

what, знач. и функц. 29

-y, морф. и знач. 66
your: yours, знач. и функц. 21

б) *Грчки*

᾽ανομίαν, 159
γάρ, κρείττον, κρείττονα..., лекс. 159
ε, граф. 143
ἐν, εἰσαγάγῃ, κλήσεως..., лекс. 170
ἠγάπησας, 156
θνσιαστήριον τῆς ευθύτητος συνεσταυρώθη..., лекс. 167
κατοβολῆς, κεφάλαιον, σφραγῖδα..., лекс. 161
μακροθυμίαν, 167
μὴ, μὴ...τις, τινων..., лекс. 162
ὃ ἐὰν, 159
τοῦ σεοῦ, 159
ὑμῶν, οἴδατε, ἡλυχνία..., лекс. 163
χρονίσει παρρησίας, ὠφελήθησαν..., лекс. 164
ὡς, 159

Digitized by Google

РЕГИСТАР ИМЕНА

Agani, Hilmi 304
Agard, F. B. 19, 31
Адамовић, Милан 297, 304, 320
Ajanović, Mustafa 313, 320, 323, 340
Ajdukiewicz, K. 207
Ajeti, Idriz 298, 301, 309, 311
Eichler, Ernst 300
Албијанић, Александар 332, 333
Александров, М. Н. 8
Aleksandrov-Pogačnik, Nina 370
Алексић, Радомир 320, 324
Alerić, Danijel 274, 313, 316, 320,
Aleman, B. 370
Allwood, Jens 201
Allerton, J. D. 2, 8, 15
Altmann, Gabriel 283, 286, 287
Ангелов, Боню 293
Anderson, John 62, 69, 71, 73—77
Andersson, Lars-Gunnar 201
Andonovski, Hristo 370
Andrejević, Ivan 370, 373
Андрић, Драгослав 357
Anić, Vladimir 313, 314, 316, 320, 321, 333, 370
Ančić-Obradović, Marija 298
Апресян, Ю. Д. 67, 68, 283, 289
Аргировски, Мито 247, 298
Арсенијевић, Нада С. 304
Арутюнова, Н. Д. 84
Атанасова-Боздова, Вера 304
Aubin, Michel 370
Auty, Robert 293

Babić, Stjepan 247, 298, 311, 314, 316, 317, 321
Badallaj, Imri 304
Badalić, Josip 366
Бадњаревић, Александар 376
Bajec, Anton 362
Bajçinca, Iso 304
Балабанов, Коста 344
Банашевић, Никола 219, 220, 222
Banič, Stanko 354, 355
Банковић-Тодоровић, Олга 281
Bankovski, M. 366, 367
Baotić, Josip 321
Barac-Grum, Vida 273, 321
Barbarič, Štefan 362
Бардавелиџе, Џ. К. 311
Bardhi, Mehdi 281, 304
Barić, Eugenija 298, 317, 321
Барјактаревић, Данило 317, 326
Bart, Rolan 283, 286, 370
Baruh, Kalmi 304
Bar-Hillel, Y. 207
Bartsch, Renate 1, 2, 11
Баскић, Радмила 281
Басотова, Љубинка 367
Battaglia, S. 19, 20, 31
Batistić, Tatjana 86, 317, 319
Bauer, J. 35, 38, 39, 41, 47
Bach, A. 227
Бахтин, Михаил М. 338
Бачвански, Стеван 357, 358
Бегунов, Юрий К. 293
Bezlaj, France 245, 246, 298, 352, 357
Béla, Kreko 357, 361
Bellert, Irena 2, 6, 8
Белић, Александар 36, 37, 39, 44, 62, 63, 66, 196, 259, 260, 263, 270, 283, 285, 286, 289, 314, 324, 328, 333,

Digitized by Google

335, 336, 362—367, 371, 375
Белопета, Анастасија 304
Белчева, Блага 348
Benveniste, Émile 28, 31, 283, 289
Bendelja, Neda 340
Benoist, Jean-Marie 283
Берић, Весна Н. 304
Burke, Kenneth 284, 286
Berkopec, Oton 362, 366
Bernik, France 349
Бернштейн, Б. С. 362
Bertoša, Miroslav 369
Berčič, Branko 368
Bynon, T. 201
Birkfellner, Gerhard 235, 236, 238, 293
Bićanić, Sonia 283
Бјелановић, Живко 274, 317
Bjeliš, Slobodanka 283
Бован, Владимир 367
Богатырев, Петр 194
Богдановић, Димитрије 120, 330
Богдановић, Н. 274
Богићевић, Војислав 330, 331
Bogovac, Mirjana 367
Божанић, Јошко 341
Boldocký, Samuel 294
Boleslaus, Povsic S. 307
Bolinger, Dwight 6
Bolonić, Mihovil 298
Borko, Božidar 362
Boršnikova, Marja 364, 365
Бошков, Ванчо 298
Бошковић, Радосав 99, 100, 102—106, 217, 247, 269, 298, 312, 317, 326, 333
Bošković-Stulli, Maja 326, 341, 343
Бошков, Слободанка 208, 281
Brajičić, Olga 294
Brang, P. 367
Bratanić-Čimbur, Maja 370
Bratulić, Josip 330
Browne, Wayles 283, 317
Braun, Stephan 283, 290
Brecht, Richard D. 195, 285
Brodziński, Kazimierz 343
Brozović, Dalibor 97, 283, 321, 326, 329, 333, 344
Bubić, Šefkija 357
Бугарски, Ранко 209, 210, 283, 284
Будагов, Р. А. 284
Будимир, Милан 249, 284, 298, 304, 365, 366
Budmani, P. 93
Bujas, Željko 330, 331, 333
Булатова, Римма 333
Булахов, М. Г. 294, 295
Buturović, Đenana 342, 343

Vaillant, André 294, 362
Vajda, Jozsef 292, 305
Bajc, H. 274
Varga, Irena 101
Вардуль, Ф. И. 38, 39, 52
Васић, Вера 284
Васић, Смиљка 340
Vachek, Josef 193
Vego, Marko 298
Wellek, René 194
Veltruský, Jiři 196
Verbinc, France 356
Верещагин, М. Е. 312
Верже, Жак 370
Веселиновић, Димитрије 317
Весковић, Душанка 317
Vescu, Victor 299, 326
Vigorita, John F. 337
Vidaković, Krinka 305
Vidovič-Muha, Ada 352, 356
Видоевски, Властимир 369
Видоески, Божидар 273, 370
Vilke, Mirjana 291
Winner, Thomas G. 196. 284
Vince, Zlatko 333, 370
Visković, Kazimir 294
Виторовић, Гордана 367
Vico, G. B. 284, 287
Vladić, A. 321
Влајић, Спасоје 370
Влачић, Матија Илирик 335, 363
Vodička, Felix 196
Woźniak, Kazimierz 299
Voigt, Vilmos 348
Војвода, Иван 288
Vokshi, Hasan 305, 307
Волос, Р. П. 294
Волошинов, В. Н. 194, 284, 286

Digitized by Google

Voltić, Istranin Josip 337
Vončina, Josip 281, 333, 334
Воскресенский, Г. 149
Vramac, Antun 328
Vrana, Josip 312
Вујаклија, М. 262
Вујанић, Милица 317, 321, 324
Вујевић, Брана 342
Вујић, Јоаким 332
Вујичић, Драгомир 274, 326, 329, 367
Вујичић, Радинка 342
Вујновић, Душко 321, 322
Vukadinović, Alek 357
Вукдраговић, Михаило 362
Вукићевић, Милосав С. 317, 326, 334
Vuković, Z. 294
Вуковић, Јован 258, 262, 273, 321, 324, 326, 329
Вуковић, Ненад 314
Вуковић, Стојанка 322
Вукомановић, Славко 332
Vukušić, Stjepan 314, 316, 327, 330
Вулетић, Бранко 314, 315, 318
Vučković, Petar M. 284
Вушовић, Данило 92, 223

Gabelentz, von G. 37, 39
Gabrić-Bagarić, Darija 334
Gabričević, Branimir 299
Гаћански, Иван 370
Gaj, Ljudevit 322
Gajšt, Drago 354
Galan, F. W. 196
Galton, Herbert 294
Gamulescu, Dorin 311
Gandeva, Ruska 299
Gantar, Kajetan 350
Garvin, P. L. 193
Гацов, Димитрија 284, 291
Gashi, Skënder 247, 275, 299, 305, 310
Geić, Duško 342
Gelb, Ademar 291
Георгијевски, Михајло 348, 363, 369, 370
Georgijević, Krešimir 363
Georgijević, Svetozar 247, 299
Givón, Talmy 77, 79
Girke, Wolfgang 197
Gjurin, Velimir 354
Glavčić, Branimir 305
Glibanović-Vajzović, Hanka 314
Gnamuš, Olga 350
Godar, Louis 306
Goidànich, Gabriele Pier 19, 20, 28 — 31
Gojmerac, Mirko 305
Golias, Janko 354
Golob, Berca 350
Голубовић-Станојчић, Зорица 371
Gorski, Oton 357
Гортан-Премк, Даринка 317, 357, 360, 362
Горшков, А. М. 151
Гошић, Н. 273
Grabar, B. 330, 332
Grad, Anton 354
Grafenauer, Bogo 249, 350, 362
Grah, Drago 350
Grahek, Sanja 284, 357
Greach, P. 207
Greenbaum, Sidney 1-2, 4-6, 21
Grepl, M. 35, 38, 41, 47
Grzegorczykowa, Renata 3, 4
Грицкат, Ирена 147, 334, 340, 367
Грковић, Милица 227-229, 232, 274, 299
Grmek, Majda 354
Grozdanić, Sulejman 371
Grošelj, Milan 299
Grčević, Franjo 375
Gruden, Živa 352
Грујић, Бранислав 357, 358, 361
Guberina, P. 101
Guiraud, Pierre 212, 284
Гудков, В. П. 294
Gumzej, Drago 350, 351
Гусев, Виктор Е. 371
Гуць, Михаило 342

Дабић, Богдан Л. 284, 299
Dahl, Östen 201
Damjanović, Stjepan 330
Daneš, František 44, 197, 284
Даничић, Ђура 103, 106 127, 247, 294, 297, 301, 333, 335, 357, 364, 365, 375, 376

Digitized by Google

Dalmatinac, Juraj 304, 354
Dalmacija, Stevo 299
Damjanović, Stjepan 313
Daux, Georges 299
Deanović, Mirko 327, 357, 361
De Bray, Reginald G. A. 362
Devoto, G. 19, 31
Dezső, László 283, 284
Delbrück, B. 51
Demiraj, Shaban 305
Derganc, Saša 294
Derossi, Julije 334
Deroy, Louis 305
Derrida, Jacques 284
Despot, Pavao 342
De Filippo, Eduardo 329
Дешић, Милорад 93, 311, 314, 322, 327
Diklić, Zvonimir 340
Димитровски, Тодор 344
Dimc, Stanka 368
Divočošova, Viera 294
Di Pietro, R. J. 19
Дмитриев, А. П. 36, 334, 335, 363, 371
Дмитријевич, Дмитриј Блага 375
Dokler, Janez 350
Dolgan, Milan 350
Dolinar, Darko 363
Doležel, Lubomir 196
Domej, Teodor 352
Donat, Branimir 371
Dohčević, Simeon 358, 361
Дочи, Р. 275
Drašković, Vlado 305, 327
Drilo, Stjepan 340
Dudok, Danijel 294
Дуличенко, Александер Д. 294, 322, 368
Dumbović, Vl. 299
Dunkić, Danijel 314
Dutina, Todor 291

Ђинђић, Славољуб 305
Ђоковић, Милан 363
Ђорђевић, Иван М. 334
Ђорђевић, Мирослав 322
Ђорђевић, Нада 285, 371
Ђорђевић-Штављанин, Љубица 294
Ђорђић, П. 117, 236
Ђукановић, Петар 281
Ђукић, Т. 223
Ђурић, Рајко 300
Ďurovič, Ľubomir 194

Eagle, Herbert 196
Елезовић, Доброслав 300
Енгел, У. 38
Engels, Friedrich 255
Enkvist, Nils Erik 338
Eri-Birk, Marijana 350

Žagar, Marija 363
Žakelj, Tone 354, 356
Ženet, Žerar 371
Žerić, Stanko 285, 357
Живанчевић, Милорад 363
Живковић, Радослав 322
Живковић, С. 358, 360, 363
Животић, Радомир 338
Židanik, Marjeta 355, 356
Жилетић, Зоран 285
Жилонов, И. 291, 337
Жуковская, А. П. 147

Zadravec, Franc 352
Zwoliński, Przemysław 344
Sgall, P. 197
Zenkevič, Mih 223
Zečević, Vesna 321, 322, 327
Zyberi, Abdullah 305, 306
Зиндер, Л. Р. 262, 264, 271
Златановић, Момчило 342
Znika, Marija 322, 371
Зубер, Смиљка 281
Zuković, Ljubomir 342

Иванова, Олга 273, 300
Иванчев, Светомир 295
Ивековић, Раде 288
Ивић, Милка 5, 7, 9, 12-14, 16, 36, 37, 49, 64, 67, 75, 118, 195, 197, 209, 210, 285

Digitized by Google

Ивић, Павле 94, 101, 274, 301, 311, 315-317, 328, 333-336
Ivšić, Stjepan 97, 106
Илиевски, Петар Хр. 273, 306, 311, 344, 367
Илић, Војислав И. 358
Исаченко, А. 319
Ismajli, Rexhep 285, 304, 306

Jagić, Vatroslav 149, 150, 156, 374
Jakić-Cestarić, Vesna 248, 300
Jakóbiec-Semkowowa, Milica 343
Jakobovits, A. 60, 70
Jacobsen, Per 314, 368
Якобсон, Роман 193-196, 284, 285, 288, 338
Jakopin, Franc 248, 274, 295, 350, 352, 353
Јанковић, Смиља 342
Јанковић, Срђан 274, 322, 367
Јанура, Петру 311, 344
Јањатов, Драган 344
Јањић, Јован 368
Jarc, Miran 368
Јашар-Настева, Оливера 311, 344, 273
Jauk-Pinhak, Milka 372
Jedvaj, J. 358, 360
Jedlička, Alois 285, 290
Jeremić, Tatjana 291
Јерковић, Вера 243, 313, 330
Jernej, Josip 19-21, 358, 361
Jespersen, Oto 20, 23, 29, 32
Jirsak, Predrag 372
Joanita, Vasile 300
Јовановић, Биљана 295
Јовановић, Гордана 281, 322, 324
Јовић, Душан 285, 286, 291, 322, 338, 339
Јовићевић, Радојица 334
Yokoyama, Olga T. 195
Jonke, Ljudevit 300, 317, 322, 324, 363, 372
Јоцић, Љубиша 372
Ju-igu, Li 306
Junković, Zvonimir 327, 328
Jurančič, Janko 355, 356, 372
Jurić, Šime 363
Jurišić, Blaž 366
Jurišić, Karlo 299, 300, 315
Jurše, Marija 354, 355
Jutronić-Tihomirović, Dunja 286, 292, 306, 327
Јухас, Љиљана 372

Kalajić, Dragoš 372
Calvet, Louis-Jean 286, 289
Kalenić, Vatroslav 339
Kaler, Džonatan 286
Kalmeta, Ratimir 322, 341
Калпачина, Исак 340
Kalčić, Mario 327
Kanižlić, Antun 334
Карамфиловски, Максим 344
Karadža-Garić, Mevilda 341, 358
Караџић, Стефановић Вук 99, 238, 239, 251—254, 334, 336, 342, 366
Karahasan, Dževad 372
Karaś, Mieczysław 277, 278, 295, 300, 344
Karlin, Mirko 354, 355
Carnap, R. 201
Каровски, Лазо 345, 348
Карпенко, Ю. А. 300
Карсевский, Сергей 195
Kasumović, Ahmet 274, 315, 322
Katančić, Matija Petar 333, 376
Katz, J. J. 3, 207
Katičić, Radoslav 35, 36, 44, 51, 211, 286, 288, 306, 311, 322
Kašić, Bartol 334
Кашић, Јован 322
Costabile, N. 19, 31
Kejvanova, Antonie 306
Kelemudi, Hasan 306
Kempgen, Sebastian 286, 340
Kempson, R. 201
Kemura, Ibrahim 300
Kempf, Zdzislaw 306
Kenović, Ademir 287
Cernecca, Domenice 293
Keck, Balázs 306, 317
Kibedi, Varga A. 372
Кирсте, Јохан 217
Киршова, Маријана П. 372
Kitanchev-Leader, Trayko 364

Digitized by Google

Китевски, Марко 348
Kitičić, Božica 363
Klaić, Bratoljub 262, 358
Klajn, Ivan 24, 32, 233, 286, 318, 322
Klarić, Tihomir 286
Klemenčić, Marija 367
Klenin, Emily 195
Kline, Anka 355
Kmecl, Matjaž 350, 351
Koblar, France 364
Ковачевић, Радмила 167, 168, 322
Ковачић, М. 275
Ковијанић, Гаврило 355
Кодов, Хр. 150, 151, 153, 154
Kožičić, Šimun Benjo 305
Кожухаров, Стефан 295
Којен, Леон 285, 286
Kolar, Anton 355
Kolarič, Rudolf 353, 355, 356, 363
Кољевић, Никола 338
Кондрашов, Н. А. 193
Конески, Блаже 274, 313, 345, 365
Конески, Кирил 345
Константинова-Иванова, Климентина 295
Konstantinović, Radoslav V. 289
Конечни, Евица 306, 307
Kopitar, Jernej 238
Kopriva, Silvester 307
Коробар-Белчева, М. 274
Korošec, Tomo 350, 355
Cortelazzo, Manlio 303
Корубин, Благоја 345, 372
Koruza, Jože 363
Kos, Janko 350
Kos, Milko 362
Kosor, Karlo 358
Кострешевић, Олга 290
Kot, Włodzimierz 372
Kotnik, Stanko 351
Kochis, Bruce 196
Košak, Silvin 307
Kravar, Miroslav 286, 337
Краљевић, Гојко 318
Kramer, Johannes 307
Кремзер, Никола 292, 318
Kreft, Bratko 364
Križanić, Juraj 104, 105, 366
Križman, Mate 307, 364
Krile, Ivo 318
Cresswell, M. 207
Kristeva, Julia 284, 286, 287
Kronsteiner, Otto 249
Крталић, Иван 358
Cruttenden, A. 2, 8, 15
Кузмановић, Младен 342, 358, 359, 375
Kuzmić, Rikard 300
Kulier, Ignac 358, 359
Comry, Bernard 201
Kulundžić, Zvonimir 330, 331
Kumer, Zmaga 353, 354
Kuna, Herta 323, 330, 331, 335
Kuno, Susumu 195
Cowper, Elizabeth 195
Kučera, Henry 195
Quirk, Randolph 6, 21, 32

Lavrnić, Ilija 327
Laznibat, Velimir 323
Lyons, John 23, 32, 59—63, 65, 66, 68, 70, 71, 75, 84, 287, 289
Лалевић, Миодраг С. 357, 359
Лалић, Радован 217, 323, 324
Landgrebe, Ludwig 194
Lunt, Horace 150
Lakoff, George 68
Лашкова, Л. 292, 295
Legiša, Lino 355
Leder-Mancini, Zvonka 355, 356
Lencek, Rado L. 335, 341, 353
Лењин, И. В. 255
Leskin, A. 239
Leśniewski, St. 207
Letić, Branko 331, 341
Lehrer, Adrienne 2, 3
Lehiste, Ilse 315
Lehfeldt, Werner 286, 287
Lötzsch, Ronald 346
Lük, Albina 373
Logar, Tine 353, 364
Loknar, Vladimir 315
Lončarić, Mijo 274, 287
Lotman, Jurij Mihailović 338, 339
Lodž, Dejvid 372
Luboteni, Gani 305, 307

Digitized by Google

Љубиша, Стјепан Митров 336
Ljubović, Amir 307

Maglajlić, Munib 341, 342
Magner, Thomas F. 194, 327
Mažèjka, N. S. 295
Mazalin, Diana 373
Mayenowa, Marija Rènata 196
Majnarić, Niko 357, 359
Majtán, M. 373
Malić, Dragica 317, 318, 335, 359
Malmberg, Bertil 194, 262, 265, 271
Manac, Antica 373
Мандић, Душан 340
Манојловић, Светозар Н. 295, 335
Marvan, Jiří 195
Margetić, Lujo 300
Maretić, Tomislav 36, 49, 263
Mareš, Franjo Većeslav 318
Маринковић, Радмила 331
Марић, Срећен 289
Марицки-Гађански, Ксенија 284, 285, 287, 373
Марјановић, С. 274
Марков, Борис 274, 295, 346
Марковић, Ђ. Јован 301
Marcovich, Milosav 307
Марковић, Светозар 315, 323
Маркс, Карл 255, 256
Marcus, Solomon 374
Марр, Н. Я. 211
Маројевић, Милена 359
Маројевић, Радмило 225, 291, 359
Martinet, André 27
Mathesius, Vilém 194
Matejka, Ladislav 193, 194, 195, 286
Matešić, Josip 335
Matijašević, Jelka 295
Matijevics, Lajos 307
Matijević, Špiro 287, 290
Матић, В. Миодраг 340
Матић, Радомир 337
Matičetov, Milko 353
Matthews, F. R. 201
Медеши, Гелена 295, 296
Медеши, Љубомир 369
Mc Cawley, J. D. 67, 82
Menac, Mira 335
Mønnesland, Svein 311, 373
Merkù, Pavel 353
Mešić, Salih 342
Migliorini, B. 19, 32
Myjavcová, Mária 292, 296, 297
Mikeš, Melánia 292
Miklič, Tjaša 308
Miklosich, F. 238
Mikuš, Radivoj F. 287
Милановић, Бранислав 364
Milanja, Cvjetko 315
Милетић, Бранко 92
Милинковић, Љуба 296
Милинковић, Милован 291
Милинчевић, Васо 364
Милисавац, Живан 335
Милићевић, Блажо 323
Милићевић, Милан Ђ. 253
Milic, T. Luis 373
Mill, J. S. 206
Milković, Mirjana 287
Milovanović-Adžić, Ranko 358, 359
Milojević-Sheppard, Milena 287, 291
Милошевић, Дана 290
Милошевић-Ђорђевић, Нада 359
Милошевић, Ксенија 319
Миљанић, Р. Новак 331
Miljković, Tatjana 359, 361
Минова-Ѓуркова, Љиљана 346, 364
Миновић, Миливоје 323, 340
Миовски, Мито 318, 346
Миркуловска, Б. 274
Mirnić, Julija 292, 318
Мирчев, К. 150, 151, 153, 154
Мисирков, П. Крсте 295, 297, 344, 345, 346, 347, 348, 374
Митков, Маринко 246, 274, 301, 346
Мићевић, Kolja 291
Мићовић, Драгутин 318
Михаиловић, Љиљана 287
Михаиловић, Љубомир 292
Михајловић, Велимир 274, 293, 337
Михајловић, Јоца 301
Mihevc-Gabrovec, Erika 308
Miceu, Joseph 308
Мишеска-Томиќ, Олга 287
Мишчевић, Ненад 287

Digitized by Google

Младеновић, Александар 301, 327, 335
Moguš, Milan 101, 273, 330, 331, 336
Moder, Janko 350, 351
Мојашевић, Миљан 308, 342
Molnár-Csikós, László 292, 308
Моловић, Јордан 318, 327
Момирски, Милисав 287
Момчиловић, Олгица 368
Montague, Richard 206, 207
Morris, Charles 196, 287, 289
Morpurgo, Vito 343
Московљевић, Милош 102, 170
Motsch, W. 284, 287
Мошин, Владимир 116, 331
Mrazović, Pavica 288
Мркаљ, Сава 334, 337
Мршевић-Радовић, Драгана 318, 373
Mujaj, Hasan 308
Mukařovský, Jan 196, 339
Mulić, Malik 296
Muljaku, Ljatif 339
Muljača, Željko 364
Munda, Jože 281, 367, 368
Mounin, Georges 212
Munishi, Zijadin 305
Muratspahić, Izet 288
Musić, August 50
Мусић, Срђан 327
Musulin, Stjepan 359, 360
Muhvić-Dimanovski, Vesna 373
Muhić, Ferid 373

Nagy, J. 359, 360
Надь, Гавриїл 296
Назечић, С. 268
Назијанзин, Григорије 293
Nazor, A. 331, 332
Naylor, Kenneth E. 368
Накев, Спиро 296, 346
Наневски, Душко 373
Наранчић, Љ. 95
Nahtigal, Rajko 274
Ndreca, Mikel 359
Neweklowsky, Gerhard 314, 328
Недељковић, Душан 343
Недељковић, О. 111, 149
Недић, Владан 364
Нејман, Александар К. 348
Никитин, Афанасий 195
Николаева, Т. М. 39
Николић, М. Берислав 94, 171, 188, 318, 336, 359, 360, 362, 363, 365
Николић, Милија 364
Николић, Мирослав 93, 281, 318, 328
Николић, Никола 348
Николић, Светозар 313
Nilsson, Åre Nils 368
Nyomárkay, István 293
Nitsch, E. 290
Ничева, К. 296
Ницић, Божана 373
Novak, Vilko 353
Новаковић, Невенка 275, 315
Новаковић, Стојан 114, 115, 120, 128, 134, 144, 364
Nosić, Milan 359

Ovsenik, Jože 353
Ogden, C. K. 212
Одинцев, В. В. 288, 290
Ozvald, Marijan 368
Окука, Милош 290, 334, 336, 337
Olesch, Reinhold 296
Olivier, Jean-Pierre 306
Ollrom, Slavko 315
Опачић, Гордана 288
Opačić, Nives 288
Orešnik, Janez 308
Orzechowska, Hanna 346
Orožen, Martina 351, 353
Остојић, Бранислав 301, 336, 339
Oštir, Karl 366

Pavešić, Slavko 101, 315, 323, 324, 336, 359, 360, 366
Pavičić, Stjepan 359, 360, 366
Павковић, Васа 281
Pavlinović, Mihovil 333
Павлица, Д. 95
Pavličić, Pavao 331, 337
Павловић, Бранко 373
Павловић, Звездана 274, 281, 301, 374
Павловић, Љубо 169

Digitized by Google

Павловић, Миливој 196, 328, 365
Пајић, Милутин 318
Пајковић, Радослав 291
Паликрушева, Галаба 344
Pandeya, R. C. 288
Pánek, Jaroslav 368
Пановски, Доне 364
Паноска, Ружа 346
Пантелић, М. 331, 332
Пантић, Мирослав 331
Papadrianos, A. Ioannis 374
Partridge, Monica 368
Paternu, Boris 351, 364
Paulin, Andrej 355
Paul, Hermann 44, 45
Пачић, Јован 227
Пеев, Коста 274, 301, 346
Пејовић, Божидар 338
Пејовић, Данило 288
Pellegrini, Giovan Battista 312
Pelz, S. 360
Penavin, Olga 293, 318
Пенушлиски, Кирил 348
Pernicone, V. 19, 20
Pertl, Eman 355
Peti, Mirko 318, 323
Петковић, Константин М. 274
Петковић, Новица 338, 339
Petrè, Fran 363
Petricig, Paolo 351
Петровић, Д. 93, 95
Петровић, Светозар 338
Петрушевски, Д. Михаило 308, 310, 367
Pétursson, Magnús 288
Пецо, Асим 93, 95, 109, 251, 252, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 270, 271, 273, 301, 311, 315, 323, 328, 329, 336, 339, 346
Пешикан, Митар 92, 118, 123, 271, 296, 323, 360, 361
Пешић, Радмила 364
Пижурица, М. 274
Pilaš, Branko 340
Плавшић, Првослав 374
Pleničar, Boža 368
Pleteršnik, Maks 355
Povsic, Boleslaus S. 307, 308
Pogačnik, Vladimir 308
Pogačnik, Jože 354, 374
Pogorelec, Breda 351, 364
Poghirc, Cicerone 312
Podbevšek, Katja 351
Polák, Václav 312
Poldauf, Ivan 1, 5, 9
Поленаковиќ, Харалампије 344, 346
Poniž, Denis 374
Попић, Реља 359, 360
Попова, Татьяна 374
Поповић, Ђорђе Даничар 364
Поповић, Иван 99
Поповић, Љубомир 37, 374
Поповић, Миленко 296, 374
Поповић-Перишић, Нада 371, 374
Поповски, Аритон 274, 346, 347
Posavec, Ančka 367, 368
Postal, P. P. 3, 77
Potrč, Ivan 351
Póth, István 374
Прајнесторфер, Рудолф 374
Pranjić, Krunoslav 315
Pranjković, Ivo 288, 374
Првуловић, Миодраг 358, 360
Pretnar, Tone 351
Prijatelj, Ivan 362
Prosoli, Alojzije 319
Prohić, Eleonora 374
Пудић, Иван 301, 336, 337
Пујић, Саво 315
Пуљевски, Ђорђе 358
Putanec, Valentin 301, 328, 365

Раденковић, Љубинко 319
Радовановић, Милорад 13, 199, 288
Радовић, Слободан 301
Радовић-Тешић, Милица 213, 281, 318, 319, 376
Радојчић, Никола 114, 116, 120, 136
Радуновић, Зоран 341
Раичевић, Часлав 339
Reichenbach, H. 201
Rakovac, Milan 328
Рамач, Јулиян 296
Rammelmeyr, Matthias 301
Ранчић, Светозар 341
Ратковић, Милан 331

Digitized by Google

Rahelić, Svetomir 358, 360
Rrahmani, Ali 308
Regula, M. 19, 20, 21, 32
Rehder, Peter 368
Реметић, Слободан 336
Resulović, Zulfikar 274, 301
Решетар, Милан 91, 97, 217, 218, 222
Ribarić, J. 102
Rigler, Jakob 328, 355, 356
Rizvić, Muhsin 331
Ризовски-Пацин, Живко Ст. 347
Ристевски, Блаже 348
Rittgasser, Stefan 324
Ritz, Josip 360, 362
Richards, I. A. 212
Roberts, P. 21, 23, 24, 30, 31, 32
Ровињски, П. 274
Rogić, Pavle 324, 360, 361
Rode, Matej 296, 356, 374
Родић, Никола 247, 249, 273, 275, 279, 301, 302, 324, 336, 360, 364, 374
Ronkoni, Pio Filipani 288
Rosandić, Dragutin 315, 316, 340
Ross, John 68
Ротковић, Радослав 365
Роуз, Донка 296, 347
Rudan, Lucija 328
Rudy, Stephen 196
Ружић, Жарко 337, 338
Rupar, Rado 356
Rusek, Jerzy 312, 348
Russell, B. 201
Rymut, Kazimierz 248, 288
Rousseau, Jean Jacques 288
Rouchoux, Pierre 308

Савић, Момчило Д. 308, 319
Савић, Павле 375
Савић, Свенка 288, 375
Sadiku, Zeqir 308
Саздов, Томе 344, 365, 375
Samardžija, Marko 375
Самарџић, Радован 268
Самарџић, Радован 268
Sapir, E. 61
Satta, L. 19, 30, 32
Saffer, Vironika 309
Svane, Gunnar Olaf 296, 319
Segre, Cesare 289
Sekereš, Stjepan 95, 97, 98, 315, 316, 328, 329
Senčar, Majda 355, 356
Silvester, Marta 356
Silić, Josip 315, 316, 341
Сиљаноски, Стојан 348, 349
Simeon, Ricard 52
Симић, Радоје 35, 43, 47, 56, 289, 296, 316, 319, 326, 329
Симић, Милорад 375
Симић, Прибислав 332
Синдик, Надежда 375
Sironic, Milivoj 357, 361
Сјеран, Немања 358, 361
Skaza, Aleksandar 351, 365, 375
Skok, Petar 230, 232, 251, 268, 365
Скубан, Микола 296
Skubic, Mitja 309, 365
Slade Šilović, Mirko 329
Slamnig, Ivan 338
Smailbegović, Esma 343
Smailović, Ismet 106, 107, 274, 302
Smerdu, Franjo 356, 366
Smolej, Viktor 356
Smolić, Marija 375
Смольская, А. К. 300, 302
Смушкевич, С. Е. 10
Snedic, Urška 351
Sobotka, Otto 359, 361
Sović, Ivan 319, 329
Sokollova, Bojka 309
Соколски, Методија 369
Соловјев, А. 113, 114, 115, 128
Сопка, Дюра 296
Saussure, Ferdinand de 210, 211, 285, 286, 289
Софронов, И. Г. 335, 336, 363, 371, 375
Součková, Milada 194
Спасић, Љиља 281
Спасов, Александар 365
Спасов, Љ. 274
Спасова-Михајлова, С. 296, 297
Spyropoulos, Th. G. 306
Srebot, Tatjana 351
Срећковић, Александар 358, 361
Stabej, Jože 365

Digitized by Google

Сталев, Георги 347
Стаматоски, Трајко 302, 347, 374
Stalnaker, C. Robert 2, 8
Станисавац, Милутин 284
Станић, Милија 252, 254, 255, 256, 259 261, 262 — 269, 271, 316, 319, 324, 365
Stankiewicz, Edvard 195, 316, 337
Станковић, Богољуб 297
Станковска, Љубица 274, 302
Stanonik, Marija 354
Станојчић, Живојин 36, 37, 289, 324, 361
Стевановић, Михаило 7, 8, 37, 41, 42, 45, 46, 48, 49, 50, 53, 75, 76, 215, 216, 217, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 259, 260, 263, 289, 319, 324, 336, 360, 361, 365
Стевовић, Игрутин 94
Steiner, Wendy 195
Steiner, Peter 195
Stergaršek, Sonja 367
Стефанија, Драги 347
Стефановић, Е. Димитрије 167, 168
Стијовић, Светозар 336
Stipišić, Delmata Ljubo 329
Стојановић, Зоран 286, 289
Стојановић, Љубомир 218, 224
Стојановић, Миодраг 343
Стојановски, Александар 369
Стојковић, А. 242
Стојковић-Бадњаревић, Гордана 376
Стојковић, М. 360, 361
Суботин, Стојан 343
Суботић, Јелисавета 302
Sulejmani, Fadil 309
Супрун, А. Я. 295, 297
Сурдучки, Милан 375
Suhadolnik, Stane 365
Sućeska, Avdo 309
Suško, M. 82

Tavzes, M. 356, 375
Tavzes, C. 375
Tadić, Vesna 289
Tanasković, Darko 309, 361, 365, 368
Tandarić, Josip 313, 332
Tanocki, Franjo 324
Tancig, Peter 351, 356
Тарановски, Кирил 366
Tafra, Branka 319
Тахиаос, Антоније-Емил 332
Taszycki, W. 277
Тежак, Stjepko 101, 302, 316, 319, 324, 329
Tekavčić, Pavao 309, 312
Tekelija, Sava 335
Terzić, F. Smail 342, 343
Terseglav, Marko 354
Tesnière, Lucien 60, 63, 64, 65, 66, 68
Тешић, Милосав 94, 190, 191, 281, 324
Titunik, I. R. 194, 195, 286
Týr, Michal 297
Tkalac, Krunislav 366
Тодоровски, Томислав 366
Tokavčić, P. 246
Токарев, А. Ц. 366
Толстой, И. Никита 333, 336, 337, 366
Tomasović, Mirko 332
Thomason, H. Richmond 2, 9
Tominšek, Vlaste 365
Tomić-Kovač, Ljubica 367, 368
Томић-Мишеска, Олга 289
Томовски, Душан 302, 347
Tomulić, Sonja 329
Tontić, Stevan 291
Topalli, Mehmet 309
Топић, Мирослав 338
Topolińska, Zuzanna 312, 347
Toporišič, Jože 352
Trávniček, Fr. 47, 48
Трифуновић, Ђорђе 297, 332, 341, 361
Трифуноски, Ф. Јован 343
Trost, P. 52
Трубецкой, Н. С. 195
Tuđman, Miroslav 289
Turković, Hrvoje 289, 302
Туровски, Кирил 293
Turčan, Jaroslav 375
Turčin, Vesna 339

Ćerić, Snježana 302
Ћирило, 112, 150, 312
Ћопић, Драган 375

Digitized by Google

Ћорић, Божо 337
Ćosić, Vjekoslav 309
Ćosović, Stevo 329
Ћупић, Драго 92, 249, 259, 260, 273, 324, 325, 329, 337, 375
Ћућуз, Љубица 309

Uvodić, Marko 329
Угринова-Скаловска, Радмила 150, 313, 347
Ujčić, Majda 367, 368
Ullmann, S. 212
Untermann, Jürgen 290
Urbančič, Boris 290, 366
Urbańczyk, Stanislaw 297
Urek, Vida 367
Урошевић, Атанасије 249, 274, 299, 302
Успенский, Борис А. 339
Utěšeny, Slavomir 297
Uhlik, Rade 309
Ushaku, Ruzhdi 309

Feinig, Anton 352
Feleszko, Kazimierz 293, 347, 369
Festini, Mario 310
Fiedler, Wilfried 310
Filipović, Rudolf 325, 373, 376
Fillmore, J. Charles 10, 60, 61, 62, 70, 72, 73, 82
Филовски, Ј. 310
Finka, Božidar 96, 101, 273, 325, 328, 330, 341, 347, 361, 366, 376
Flora, Radu 293, 302, 310
Флорински, Т. 115, 128, 144
Fogarasi, M. 19, 31
Fodor, J. A. 2, 207
Fornaciari, R. 19, 31
Fortič, Bojan 366
Franičević, Marin 338
Frege, Gottlob 201, 206, 207
Frejdenberg, Maren M. 369
Фридман, Виктор 347
Fries, C. C. 22, 23, 31

Хабургаев, Георгий А. 313

Halle, Morris 195
Halimi, Mehmet 310
Hall, R. A. 19, 31
Hamm, Josip 101, 324, 325, 347
Hamp, P. E. 302, 310
Харисијадис, Мара 332
Hauptová, Z. 159, 165, 166
Hafner, Stanislaus 376
Хаџић, Милош 324, 325
Hadžić, Osman 343
Hezirović, Muhamed 308
Heny, W. Frenk 2, 8
Hering, Kristof 290
Hercigonja, Edita 313
Hercigonja, Eduard 332
Hyart, Charles 369
Hill, Elizabeth 366
Hlebec, Boris 290
Heusinger, Siegfried 310
Hockett, Ch. F. 22, 31
Honzar, Jasna 376
Храпченко, М. 376
Hraste, Mate 100, 101, 324
Христева, Јулија 290
Hronek, Jiři 296, 297
Hooker, T. J. 310

Cek, Ksenija 290, 310
Цепенков, К. Марко 346, 348
Черних, Л. 116
Cesar, Ivan 290
Zett, Robert 248, 273, 318, 319
Cikuli, Nikoleta 305
Цыхун, Г. 312
Црвчанин, Милица 361
Crevatin, Franco 303
Црепајац, Љиљана 284, 290, 303, 366

Çabej, Eqrem 304, 310
Chadwick, J. 306
Чакан, Мария 296, 297
Чампар, Драгован 297
Čar, Janko 349
Čater, Vera 368
Čače, Slobodan 290

Digitized by Google

Čačinović Puhovski, Nadežda 290
Tshižewskij, Dmitrij 194
Çikuli, Nikoleta 310
Čobić, Timotej 358, 361
Чолакова, Кс. 296, 297
Čolić, Senad 376
Chomsky, Noam 35, 67, 75, 207, 212, 289
Čop, Bojan 303, 366
Čop, Dušan 246, 349
Črnja, Zvane 343
Čubelić, Tvrtko 343
Чурчић, Лазар 332, 337
Чурчић, Марија 376

Džabić, Seid 291, 292
Jackendoff, R. 2, 82
Džanić, Asaf 291, 292
Цукески, Александар 347, 348, 367

Šamšalović, Gustav 359, 361
Шафарик, Павле Јосиф 127
Шахматов, А. 52
Švab, Mladen 247, 303, 311
Chvany, Catherine V. 285
Шведова, Н. 45, 47
Shevelov, George Y. 297
Ševc-Shuster, H. 293
Scherber, Peter 356
Schiwy, Günther 290
Schillinger-Häfele, Ute 311
Šimundić, Mate 98, 108, 303, 362
Šimunović, Petar 101, 102, 245, 248, 274 303, 330, 340, 366, 369, 376
Шипка, Милан 274, 320, 325, 326, 348, 376
Škaljić, Abdulah 251, 254
Škarić, Ivo 316, 326
Škerlj, Ružena 356
Škerlj, Stanko 365
Škiljan, Dubravko 209, 210, 211, 212, 290
Škreb, Zdenko 338
Schmalstieg, William R. 297
Schmid, Wolf 195
Schmid, R. 367, 369
Schmid, Herta 195
Šojat, Antun 101, 274, 326, 328, 330
Šojat, Olga 332
Šolar, Jakob 362
Šonje, Šimun 303, 338
Schreiber, Peter 2, 3
Šrámek, Rudolf 303
Šrenk, Jozef 290
Steinberg, D. D. 60, 70
Štefanić, Vj. 332
Štoković, Vjekoslav 337
Strang, Barbara 21, 32
Šturar, Pavel 356
Stutz, Elfriede 304, 305
Šubin, Nikola 361, 362
Шумилов, А. 291, 297, 338
Šupuk, Ante 304, 369
Šuško, Mario 339
Shala, Demush 310, 311

Registar izradili *Nikola Ramić* i *Petar Đukanović*

Digitized by Google

Digitized by Google